

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 19 (1964)

ΜΕΡΟΣ Β' 1 - ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1966

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 19 (1964)

ΜΕΡΟΣ Β' 1 - ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1966

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΚΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 1.

Ἐκθεσις τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας	Σελ.	3-7
ΑΘΗΝΑΙ		
Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον:		
Α. Νομισματικὴ Συλλογὴ (Πί ν. 1-4)	»	8-15
Β. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ (Πί ν. 5).....	»	16
Βυζαντινὸν Μουσεῖον (Πί ν. 6-9)	»	17-19
Μουσεῖον Ἀκροπόλεως:		
Ἔργασια ἐπανεκθέσεως κλπ. (Πί ν. 10 α)	»	20-21
Ἔργασια διαμορφώσεως καὶ τακτοποιήσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἀκροπόλεως (Πί ν. 10β-31· Σχ ἐ δ. 1-10)	»	21-37
Ἔργασια διαρρυθμίσεως καὶ διαμορφώσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἀρχαίας Ἀγο- ρᾶς.....	»	37
Κατασκευὴ νέας ἀποθήκης εὐρημάτων Ἀρχαίων Ἀθηνῶν	»	37-38
Die Ausgrabungen im Kerameikos 1963:		
Heilige Strasse (Πί ν. 32-38· Σχ ἐ δ. 1)	»	38-42
Die Höhe östlich des Querweges (Πί ν. 39-40· Σχ ἐ δ. 1)	»	42-46
Ἀνασκαφαὶ καὶ τυχαῖα εὐρήματα ἐντὸς τῆς περιμετρικῆς ζώνης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν (Πί ν. 41-61· Σχ ἐ δ. 1-8)	»	46-64
ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΙΓΙΝΑ		
Ἀττικὴ		
Καλλιθέα, Πειραιεύς, Νέα Λιόσια, Συνοικισμὸς Αἰγάλεω, Νέα Σφαγεῖα, Μαγκουφάνα, Ψυ- χικόν, Γαλάτσι, Ἑλληνικόν, Ἡλιούπολις, Ἀργυρούπολις, Γέρακας, Χολαργός, Πεν- τέλη, Βριλήσσια, Σπάτα, Βούλα, Βάρη, Κερατέα, Λαύριον, Μαραθῶν, Αἶγινα (Πί ν. 62-78· Σχ ἐ δ. 1-7)	»	65-79
Ἀνασκαφαὶ ἐν Θορικῷ (Πί ν. 79-84· Σχ ἐ δ. 1-3)	»	80-86
Μυκηναϊκοὶ τάφοι Περατῆς (Πί ν. 85-90· Σχ ἐ δ. 1)	»	87-95
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ-ΑΤΤΙΚΗΣ		
Ἀθῆναι (Ρωμαϊκὴ ἀγορά, Κτῆμα Τράχωνες) (Πί ν. 91-93).....	»	96-97
Ἀττικὴ (Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Καρέα, Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Μονὴ Ἁ- γίου Ἰωάννου Κυνηγοῦ, Νταοῦ Πεντέλη, Σπάτα, Ἁγιος Κοσμάς) (Πί ν. 94- 102)	»	97-99
ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑ		
American Excavations at Corinth (Πί ν. 103-109)	»	100-102
Investigations at Kenchreai (Πί ν. 110-114)	»	103-106
Perachora	»	107

Α' Ἀνασκαφαί.

1. Ἀνασκαφή Τίρυνθος, 2. Ἀνασκαφή θαλαμοειδοῦς τάφου εἰς Μυκήνας, 3. Ἀνασκαφή εἰς θέσιν Σπηλιωτάκη (Πί ν. 115-122· Σχ έ δ. 1-9) ..... Σελ. 108-122
4. Ἀνασκαφή εἰς Νοσοκομεῖον Ἄργου, 5. Ἀνασκαφή εἰς θέσιν Παληόπυργα Ἄργου (Πί ν. 123-124· Σχ έ δ. 1) ..... » 122-127
6. Ἄλλαι πρόχειροι ἀνασκαφαί (Πί ν. 125) ..... » 127
- Β' Τυχαῖα εὐρήματα: α. Κατατεθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Ναυπλίου, β. Κατατεθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Κορίνθου (Πί ν. 126-128) ..... » 127-130
- Ἀνασκαφή Μυκηνῶν (Πί ν. 129-134· Σχ έ δ. 1) ..... » 131-133
- Excavations in the Citadel of Midea (Πί ν. 135) ..... » 134

ΑΡΚΑΔΙΑ - ΛΑΚΩΝΙΑ

- Μουσεῖον Σπάρτης, Μουσεῖον Τεγέας, Συλλογὴ Δημητσάνης, Συλλογὴ Μεγαλοπόλεως, Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἰς περιοχὴν τῆς Σπάρτης, Ἔργασιαὶ στερεώσεως τειχῶν Μομβασίας (Πί ν. 136-143) ..... » 135-142
- Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Βαρβιτσιώτη ἐν Σπάρτῃ (Πί ν. 144· Σχ έ δ. 1) ..... » 142-144
- Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Ὁ. Παρασκευοπούλου ἐν Σπάρτῃ (Πί ν. 145-146) .. » 144-145

Μουσειακαὶ Ἔργασιαὶ

1. Καταλογογράφησις Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν, 2. Ἐπανεκθετικαὶ ἔργασιαὶ ..... » 145
- Laconia: Hagios Stephanos (Πί ν. 147-149) ..... » 145-146
- Kythera: Kastri-Palaiopolis, 1963 (Πί ν. 150-151) ..... » 147-148

ΜΕΣΣΗΝΙΑ - ΗΛΕΙΑ

1. Μουσεῖον Καλαμάτας, 2. Μουσεῖον Πύλου, 3. Μουσεῖον Χώρας, 4. Ἀνάκτορον Νέστορος, 5. Βαγιές, 6. Σφακτηρία, 7. Μεθώνη, 8. Μεθώνη-Σαπιέντζα, 9. Λάμπαινα, 10. Διαβολίτσι, 11. Κόκλα, 12. Ἄετὸς (Πί ν. 152-154) ..... » 149-155
- Ἀνασκαφὴ Μεσσήνης (Πί ν. 155-160· Σχ έ δ. 1-3) ..... » 156-160

ΠΙΝΑΚΕΣ Β' ΜΕΡΟΥΣ (ΧΡΟΝΙΚΩΝ)

ΤΕΥΧΟΣ Ι.

1-4	Ἀθῆναι.	Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσείον. Νομισματικὴ Συλλογὴ.
5 α	Ἀθῆναι.	Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσείον. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ. Ἡ Ε.Μ. 10342 ἐπιγραφή ὡς ἦτο πρότερον.
5 β	Ἀθῆναι.	Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσείον. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ. Τὰ τεμάχια τῆς Ε.Μ. 10342 ἐπιγραφῆς, ὡς ταῦτα συνδέονται μεταξύ των με ράβδους ὀρειχάλκου.
5 γ	Ἀθῆναι.	Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσείον. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ. Ἡ Ε.Μ. 10342 ἐπιγραφή ὡς αὕτη ἀποκατεστάθη.
6	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Ὁράριον χρυσοκέντητον. Ἡ Σταύρωσις (λεπτομέρεια). 16ου αἰ. (B.M. 4192).
7 α	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Ἐπιγονάτιον χρυσοκέντητον. Ἡ Μεταμόρφωσις, 17ου αἰ. (B. M. 4193).
7 β	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Ἐπιμάνικον. Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ (B.M. 4195).
8 α	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Δωρεὰ Ἀντωνοπούλου. Εἰκονίδιον. Αἱ Μυροφόροι πρὸ τοῦ μνημείου, 14ου-15ου αἰ. (B.M. 4185).
8 β	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Δωρεὰ Ἀντωνοπούλου. Τρίπτυχον κλειστόν. Ὁ Εὐαγγελισμὸς. Κρητικὴ τέχνη 16ου-17ου αἰ. (B.M. 4183).
9 α	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Δωρεὰ Ἀντωνοπούλου. Εἰκὼν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ὑπογραφή: Βίκτωρος. 17ου, αἰ. (B.M. 4180).
9 β	Ἀθῆναι.	Βυζαντινὸν Μουσείον. Δωρεὰ Ἀντωνοπούλου. Ὁ Σπυρίδων συλλειτουργῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων. Ἔργον Παν. Δοξαρά (:) (B.M. 4187).
10 α	Ἀθῆναι.	Τὸ Φετιχιέ - Τζαμί μετὰ τὴν ἐξωτερικὴν του διαμόρφωσιν.
10 β	Ἀθῆναι.	Ὁ Δ. τοῦ Ἀσκληπείου χώρος, πρὸ τῆς διαμορφώσεως, κατὰ παλαιὰν φωτογραφίαν.
11 α	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ διαμορφωθέντος χώρου καὶ ἡ πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως πλακόστρωτος ἄνοδος.
11 β	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. Τμῆμα ἐπιγραφῆς ἀττικοῦ ψηφίσματος.
12 α	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. Ἐπιγραφὴ τοῦ διαμορφωθέντος χώρου ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως.
12 β	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. Ἡ μεγαλύτερα βυζαντινὴ δεξαμενὴ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς.
13 α - β	Ἀθῆναι.	Ὁ ΜΕ βόθρος Δ. τῆς ἀρχαϊκῆς κρήνης κατὰ τὴν ἀποκάλυψίν του.
13 γ	Ἀθῆναι.	Τμῆμα μαρμαρίνου ἐνεπιγράφου βόθρου ἀναθήματος Ὑγείας.
14 α	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. Τμῆμα πίθου ἐκ τοῦ ΜΕ βόθρου Δ. τῆς ἀρχαϊκῆς κρήνης.
14 β	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. ΜΕ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ βόθρου.
14 γ	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου. Πηλίνη κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου.

15 α - β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ὑπονεολιθικά ὄστρακα ἐκ βόθρου παρά τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου.
16 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Κύαθος ἐκ βόθρου παρά τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου.
16 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: Ἀμφορεὺς ἀκόσμητος, ἑλληνικός, ἐκ τοῦ φρέατος Α.
16 γ	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τμήμα λεκάνης μελανομόρφου ἐκ τοῦ φρέατος Α.
16 δ	Ἀθῆναι	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ἑλληνικά ἀγγεῖα καὶ λύχνος ἐκ τοῦ αὐτοῦ φρέατος Α.
17 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τμήμα πωρίνου ἀρχαίου δωρικοῦ κιονοκράνου ἐκ τοῦ φρέατος Α.
17 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ ἄνω τμήμα τοῦ φρέατος Β.
17 γ	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τμήμα τοῦ καλουμένου «Πελαργικοῦ» εἰς κατὰστασιν καταρρέουσας πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ χώρου.
18 α	Ἀθῆναι.	Τμήμα τοῦ καλουμένου «Πελαργικοῦ» μετὰ τὴν διαμόρφωσιν.
18 β	Ἀθῆναι.	Γωνία προϊστορικοῦ οἰκοδομήματος ὑπὸ τὸ διασφζόμενον τμήμα τοῦ καλουμένου «Πελαργικοῦ».
19 α	Ἀθῆναι.	Τὸ μυκηναϊκὸν φρέαρ Ε ΝΑ. τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς Δεξαμενῆς περιοχῆς Δ. Ἀσκληπείου. Παρ' αὐτῷ ἐπ' ἀριστερᾷ ὁ κλασσικὸς βόθρος.
19 β	Ἀθῆναι.	Τὸ ἄνω μέρος τοῦ αὐτοῦ φρέατος Ε ὑπὸ τὸ καλούμενον «Πελαργικόν».
20 α - β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Χαρακτηριστικὰ ὄστρακα ΥΕ II—ΥΕ III Α ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ φρέατος Ε.
21 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Χαρακτηριστικὰ ὄστρακα ΥΕ II - ΥΕ III Α ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ φρέατος Ε.
21 β - γ	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ φρέατος Ε.
22 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ φρέατος Ε.
22 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. ΥΕ II ἀρτόσχημον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ φρέατος Ε.
23 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ διαμορφωθέντος χώρου πρὸ τῆς διαμορφώσεως διακρίνεται τὸ χάσμα, ὅπου τὸ χαλκουργεῖον.
23 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ χαλκουργεῖον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως.
24 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ χαλκουργεῖον ἀπὸ ΒΑ.
24 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Δοκιμαστικὴ τομὴ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ χαλκουργείου ἀποκαλύψασα ἑλληνικὸν βόθρον.
25 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ἡ νοτιὰ ἐγκατάστασις τοῦ χυτηρίου τῶν ἀγαλμάτων μετὰ τῆς κλίμακος καθόδου. Πρὸς τὸ βάθος δεξιὰ ὁ ὑστερονεολιθικὸς βόθρος.
25 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κρᾶσπεδον τοῦ χαλκουργείου φρέαρ Δ.
25 γ	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ὅστρακα ἐκ τοῦ ἐντὸς τοῦ χαλκουργείου ἀποκαλυφθέντος ὑστερονεολιθικοῦ βόθρου.
26 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τμήμα ἀναγλύφου στήλης ἐκ τοῦ φρέατος Γ.
26 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τὸ ἄνω στρῶμα τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ χαλκουργείου.
27 α	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Ὅψις ἐκ ΒΑ. τῆς νοτίας ἐγκαταστάσεως τοῦ χαλκουργείου.
27 β	Ἀθῆναι.	Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου. Τεμάχια πηλίνων μητρῶν ἐκ τοῦ χαλκουργείου.
28 α	Ἀθῆναι.	Ἡ Β. ἐγκατάστασις τοῦ χαλκουργείου περιοχῆς Δ. Ἀσκληπείου.
28 β - ε	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου (β. Γυναικεῖα μαρμαρινὴ κεφαλή, γ. Γλυπτὸν γεῖσον βυζαντινοῦ διαστύ-

		λου, δ. Γλυπτόν μετόπης Παρθενῶνος, πιθανῶς κορμός Λαπίθου, ε. Ὅπισθία ὄψις κορμοῦ ἀνδρικοῦ ἀγάλματος κλασσικῶν χρόνων).
29 α	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Κορμός ἀγάλματος, πιθανῶς Διονύσου.
29 β	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Κορμός γυναικείου ἀγάλματος.
29 γ	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Ἀνάγλυφον Κυβέλης.
29 δ	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Τμήμα κισσοστεφοῦς μαρμαρίνης κεφαλῆς κλασσικῶν χρόνων.
30 α	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Τμήμα ἐνεπιγράφου γείσου.
30 β	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Τμήμα στήλης τιμητικῆς εἰς Τραϊανόν.
31 α	Ἀθῆναι.	Περιοχὴ κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.
31 β	Ἀθῆναι.	Ἄνω τμήμα ἐνεπιγράφου στήλης μετὰ κατάλογον ὀνομάτων. Περιοχὴ κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Μεσαιωνικὴ πυλὶς ἐξ ἀρχαίου ὕλικου.
32	Kerameikos.	Grabterrassen auf der Südseite der Hl. Strasse. Von Norden.
33	Kerameikos.	Grabung innerhalb der Terrassen Taf. 32. Von Westen.
34 α	Kerameikos.	Marmorlekythos der Aristomache.
34 β	Kerameikos.	Alabastron aus Sarkophag.
35 α - β	Kerameikos.	Grabbezirke IV/V.
35 γ	Kerameikos.	Horosstein bei Bezirk V.
36 α	Kerameikos.	Lehmziegelbau a.
36 β	Kerameikos.	Lehmziegelbauten.
37	Kerameikos.	Lutrophoros aus Opferrinne R.
38 α	Kerameikos.	Olpe aus Opferrinne R.
38 β	Kerameikos.	Henkelschüssel aus Opferrinne R.
38 γ	Kerameikos.	Skyphos aus Opferrinne R.
39 α	Kerameikos.	Klinenkapitell aus Elfenbein. Aus Schachtgrab HW 87.
39 β	Kerameikos.	Gefässbeigaben aus Schachtgrab HW 87.
40 α	Kerameikos.	Beigaben aus dem Kindergrab HW 213.
40 β	Kerameikos.	Früher Grabbau HW 5.
41 α	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Ἄποψις τῶν ἐντὸς τῶν χώρων Κ καὶ Ν ὑποκαύστων.
41 β	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Ἄποψις τῶν ἐντὸς τοῦ χώρου Κ ὑποκαύστων.
42 α	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἀνασκαφέντος βαλανείου. Κυκλικὴ αἶθουσα μετὰ τοὺς πέριξ ταύτης πρὸς βορρᾶν, δυσμὰς καὶ νότον χώρους.
42 β	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Λεῖψανα ψηφιδωτοῦ διαπέδου εἰς τὴν κυκλικὴν αἶθουσαν Α.
43 α	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Ἡ κυκλικὴ αἶθουσα μετὰ τοὺς πέριξ ταύτης δεξαμενὰς.
43 β	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Ἄποψις τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τμήματος τοῦ βαλανείου. Εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα αἱ δεξαμεναὶ δ1 καὶ δ2 τῆς αὐλῆς τῆς κλασσικῆς οἰκίας.
44 α	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Τὰ ἐκ τοῦ φρέατος Φ2 ἀποκατασταθέντα ΥΕ ἀγγεῖα.
44 β	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Μαρμάρινον ἀγαλμάτιον Κυβέλης ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τῆς δεξαμενῆς Β.
45 α - β	Ἀθῆναι.	Καρνατίδων 11. Πήλινοι λύχνοι 4ου - 6ου μ.Χ. αἱ.
46 α	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος.
46 β	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Ἡ εὐθυντηρία τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ διερχόμενος δρόμος καὶ ἀποχετευτικὸς ἀγωγός.
46 γ	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Λεπτομέρεια τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδὸν διερχομένου ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ.

46 δ	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Τμήμα ρωμαϊκοῦ κτηρίου ὀρίζοντος τὸ πλάτος τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοῦ.
47 α	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Ἀγγεῖα τοῦ τέλους τοῦ βου αἰ. π.Χ. ἐκ τοῦ ἀποθέτου. Παράστασις πάλης ἐπὶ τῆς κοιλίας παναθηναϊκοῦ ἀμοφρέως.
47 β	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Ἀγγεῖα τοῦ τέλους τοῦ βου αἰ. π.Χ. ἐκ τοῦ ἀποθέτου. Μελανόμορφος λήκυθος.
47 γ	Ἀθῆναι.	Χριστοκοπίδου 21. Ἀγγεῖα τοῦ τέλους τοῦ βου αἰ. π.Χ. ἐκ τοῦ ἀποθέτου. Ἐσωτερικὸν κύλικος τῆς ὁμάδος τοῦ Πίθου.
48 α	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ ἀποθέτου Χριστοκοπίδου 21. Ἐρυθρόμορφον ἀλάβαστρον τῶν περὶ τὸ 475 π.Χ. χρόνων.
48 β	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ ἀποθέτου Χριστοκοπίδου 21. Ὑστεροκορινθιακὴ πυξὶς τέλους βου π.Χ. αἰ.
48 γ	Ἀθῆναι.	Ἐκ τοῦ ἀποθέτου Χριστοκοπίδου 21. Πήλιναι ἀναθηματικαὶ προτομαὶ θεοτήτων, τέλος τοῦ βου π.Χ. αἰ.
49 α - β	Ἀθῆναι.	Ρόμβης 20. Πλαστικά λήκυθοι καὶ χοῦς.
49 γ - δ	Ἀθῆναι.	Ἁγίου Δημητρίου 20. Ζεῦγη πηλίνων γεωμετρικῶν ὑποδημάτων ἐκ τῆς παιδικῆς ταφῆς.
50 α	Ἀθῆναι.	Ἁγίου Δημητρίου 20. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ παιδικοῦ τάφου.
50 β	Ἀθῆναι.	Ἁγίου Δημητρίου 20. Ὅστρακα ἀνατολιζούσης περιόδου.
51 α	Ἀθῆναι.	Ἁγίου Μάρκου 6 - 8 - 10 - 12. Ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο τεφροδόχων ἀμοφρέων τῆς διπλῆς πρωτογεωμετρικῆς ταφῆς.
51 β - γ	Ἀθῆναι.	Ἁγίου Μάρκου 6 - 8 - 10 - 12. Τινὰ τῶν συνοδεούντων τὴν ταφὴν κτερισματικῶν ἀγγείων.
51 δ	Ἀθῆναι.	Ἁγίου Μάρκου 6 - 8 - 10 - 12. Ἀγγεῖα 4ου π.Χ. αἰ. ἐκ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων.
52 α - β	Ἀθῆναι.	Δημητρακοπούλου 85. Ἐρυθρόμορφοι λήκυθοι τῶν ἀρχῶν τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.
53 α	Ἀθῆναι.	Δημητρακοπούλου 85. Ἐρυθρόμορφος λήκυθος (περὶ τὸ 460 π.Χ.).
53 β	Ἀθῆναι.	Δημητρακοπούλου 85. Λεπτομέρεια λευκῆς ληκύθου.
54 α	Ἀθῆναι.	Δημητρακοπούλου 85. Λεπτομέρεια λευκῆς ληκύθου.
54 β - γ	Ἀθῆναι.	Μεϊντάνη 12 - 14. Ὑστερογεωμετρικαὶ οἰνοχοῖσκαὶ καὶ πυξιδοειδεῖς κρατηρῖσκοι.
55 α	Ἀθῆναι.	Μεϊντάνη 12 - 14. Εἰδάλιον Κενταύρου.
55 β	Ἀθῆναι.	Μεϊντάνη 12 - 14. Κτερισματικὸν ὁμοίωμα ἕρματος.
56 α	Ἀθῆναι.	Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας. Γυναικεῖον ἄγαλμα.
56 β	Ἀθῆναι.	Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας. Κεφαλὴ κυνὸς ὑπερφυσικοῦ μεγέθους.
57 α	Ἀθῆναι.	Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας. Ὑάλινον μυροδοχεῖα.
57 β	Ἀθῆναι.	Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας. Ὑάλινον ἄωτον ποτήριον.
57 γ	Ἀθῆναι.	Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας. Ἐρυθρόμορφον ὄστρακον μὲ κεφαλὴν Ἡρακλέους.
57 δ	Ἀθῆναι.	Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας. Ἐρυθρόμορφον ὄστρακον μὲ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς.
58 α - β	Ἀθῆναι.	Σπύρου Πάτση 55. Λευκὴ λήκυθος (430 π.Χ.).
59 α	Ἀθῆναι.	«Ῥέμα Προφήτου Δανιήλ». Οἰνοχόη μὲ παράστασιν τρεχούσης Γοργούς (600 π.Χ.).
59 β	Ἀθῆναι.	«Ῥέμα Προφήτου Δανιήλ». Σκύφος μὲ παράστασιν «Ποτνίας Θηρῶν».
60 α	Ἀθῆναι.	«Ῥέμα Προφήτου Δανιήλ». Κρατηροειδῆς πυξίς.
60 β	Ἀθῆναι.	«Ῥέμα Προφήτου Δανιήλ». Πρωτοκορινθιακὴ πυξίς.
61 α	Ἀθῆναι.	Ἀχιλλέως 52 - 54. Ἐπιτυμβία πλάξ εἰκονίζουσα πιθανῶς ἱερατικὴν μάχαιραν.
61 β	Ἀθῆναι.	Ἀχιλλέως 52 - 54. Ἄγαλμα καθήμενου φιλοσόφου.
62 α	Ἀττικὴ.	Καλλιθέα. Ἀγγεῖα τάφ. 2.
62 β	Ἀττικὴ.	Καλλιθέα. Ἀγγεῖα τάφ. 3 καὶ 5.

62 γ	Ἀττική.	Καλλιθέα. Ἀγγεῖον τάφ. 4.
62 δ	Ἀττική.	Καλλιθέα. Ἀγγεῖα τάφ. 3 καὶ 5.
63 α - γ	Ἀττική.	Καλλιθέα. Ἀγγεῖα τάφ. 4.
64 α	Ἀττική.	Καλλιθέα. Μαρμάρινος λέων.
64 β - γ	Ἀττική.	Καλλιθέα. Στήλη.
65 α	Ἀττική.	Πειραιεύς. 2 ἀγγεῖα (σκύφοι).
65 β	Ἀττική.	Πειραιεύς. Χαλκῆ φιάλη.
65 γ	Ἀττική.	Πειραιεύς. Ἀμφορεὺς West Slope.
66 α	Ἀττική.	Πειραιεύς. Λύχνος.
66 β	Ἀττική.	Πειραιεύς. Ἀδριανός.
67 α	Ἀττική.	Ἀθηνᾶ ἀκέφαλος ἐκ Πειραιῶς.
67 β	Ἀττική.	Ποὺς λέοντος ἐκ Πειραιῶς.
67 γ - δ	Ἀττική.	Οἰνοχόη ἐξ Αἰγιάλεω.
68 α	Ἀττική.	Κτερίσματα τάφου ἐξ Αἰγιάλεω.
68 β	Ἀττική.	Ἀπότμημα στήλης 4ου αἰ. ἐξ Αἰγιάλεω.
68 γ	Ἀττική.	Προϊστορικὰ εὐρήματα ἐκ Μαγκουφάνας.
68 δ	Ἀττική.	Κτερίσματα ἐκ Ψυχικοῦ.
69 α	Ἀττική.	Κτερίσματα ἐκ Γαλατσίου.
69 β	Ἀττική.	Στήλη ἐκ Χολαργοῦ.
70 α	Ἀττική.	Σαρκοφάγος ἐκ Βριλησσιῶν.
70 β	Ἀττική.	Βάρη. Περίβολος ἐκ πολυγωνικῆς τοιχοδομίας.
71 α	Ἀττική.	Στήλη ρωμαϊκὴ ἐκ Βάρης.
71 β	Ἀττική.	Στήλη ρωμαϊκὴ ἐκ Κερατέας.
72	Ἀττική.	Νομίσματα ἐκ Λαυρίου.
73 α	Αἴγινα.	Εἰσοδος τάφου.
73 β	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 2.
73 γ	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 4 καὶ 5.
74 α	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 3.
74 β	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 1.
75 α	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 1. Λήκυθος μελανόμορφος.
75 β	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 1. Ὑάλινον ἀλάβαστρον.
75 γ	Αἴγινα.	Σαρκοφάγος 1. Δύο πυξίδες.
76 α	Αἴγινα.	Δύο λήκυθοι Σαρκοφ. 2.
76 β	Αἴγινα.	Λήκυθος Σαρκοφ. 3.
76 γ	Αἴγινα.	Δύο σκύφοι Σαρκοφ. 5.
77 α	Αἴγινα.	Εἰδῶλια νήσσης καὶ ἀνδρὸς φέροντος βρέφος. Σαρκοφ. 5.
77 β	Αἴγινα.	Αἰγυπτιακὰ εἰδῶλια καὶ πόρπη. Σαρκοφ. 5.
77 γ	Αἴγινα.	Ἀγγεῖα Σαρκοφ. 6.
78 α - β	Αἴγινα.	Ἀγγεῖα εὐρεθέντα ἐκτὸς τῶν σαρκοφάγων.
79 α	Ἀττική.	Θορικός. Θολωτὸς ἐλλειψοειδῆς τάφος.
79 β	Ἀττική.	Θορικός. Θαλαμοειδῆς μυκηναϊκὸς τάφος.
80 α - γ	Ἀττική.	Θορικός. Μυκηναϊκὸν ἀλάβαστρον.
80 δ	Ἀττική.	Θορικός. Χαλκῆ φιάλη ὑστερογεωμετρικοῦ τάφου.
81 α	Ἀττική.	Θορικός. Ταφικὰ ἀνδρηρα (ὁ γ' τομεὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς).
81 β	Ἀττική.	Θορικός. Οἰκία 5ου π.Χ. αἰ.
82 α	Ἀττική.	Θορικός. Ἐργαστήριον καθαρισμοῦ μεταλλεύματος 4ου π.Χ. αἰ.
82 β	Ἀττική.	Θορικός. Θέατρον.
83 α	Ἀττική.	Θορικός. Ὑστερογεωμετρικὸν κύπελλον ἐκ τοῦ τάφου 6 τῆς Ν. κλιτύος.
83 β	Ἀττική.	Θορικός. Πρωτογεωμετρικὸς κρατηρίσκος ἐκ τάφου τῆς Δ. κλιτύος.
84 α	Ἀττική.	Θορικός. Ἀττικὴ πυξίς τοῦ τάφου ἀριθ. 9 ἐκ τῆς Δ. κλιτύος.
84 β	Ἀττική.	Θορικός. Κύλιξ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου 2 τῆς Ν. κλιτύος.

85 α	Ἀττική.	Περατή. Αἱ καύσεις τοῦ λάκκου 1 τοῦ τάφου 1, μέσα εἰς τὸν τεφροδόχον ἀμφορίσκον των.
85 β	Ἀττική.	Περατή. Ἡ καύσις τοῦ τάφου 157 ἀνάμεσα εἰς τὰ τεμάχια τῆς τεφροδόχου διώτου πρόχου τῆς.
86 α	Ἀττική.	Περατή. Εἰδώλια θρηνωδῶν στερεωμένα εἰς τὰ χεῖλη διώτου λεκάνης.
86 β	Ἀττική.	Περατή. Ἀγγεῖα διάφορα.
86 γ	Ἀττική.	Περατή. Ἀγγεῖα καὶ γυναικεῖον εἰδῶλιον σχήματος Ψ.
86 δ	Ἀττική.	Περατή. Ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια.
87 α	Ἀττική.	Περατή. Διάφορα ἀγγεῖα.
87 β	Ἀττική.	Περατή. Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς.
88 α	Ἀττική.	Περατή. Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς.
88 β	Ἀττική.	Περατή. Ἀνάπτυγμα σφραγιδοκυλίνδρου τοῦ τάφου 1.
88 γ	Ἀττική.	Περατή. Σφραγιδοκύλινδρος τοῦ τάφου 142.
89 α	Ἀττική.	Περατή. Αἰγυπτιακὴ δέλτος τοῦ τάφου 1.
89 β	Ἀττική.	Περατή. Σκαρabaίος τοῦ τάφου 75.
89 γ - δ	Ἀττική.	Περατή. Ἐνεπίγραφον φυλακτὸν τάφου 24.
89 ε	Ἀττική.	Περατή. Σκαρabaίος τοῦ τάφου 75.
90 α	Ἀττική.	Περατή. Χάλκινον μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 12.
90 β	Ἀττική.	Περατή. Λαβὴ χαλκίνου ξίφους τοῦ τάφου 12, μὲ ἐπένδυσιν ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν.
90 γ	Ἀττική.	Περατή. Πόρπη τοῦ τάφου 74.
90 δ	Ἀττική.	Περατή. Πόρπη τοῦ τάφου 65.
90 ε	Ἀττική.	Περατή. Σιδηροῦν μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 38.
90 ς'	Ἀττική.	Περατή. Ἄτρακτος ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν τοῦ τάφου 152.
91 α	Ἀθηναί.	Ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἀγορὰ καὶ τὸ Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Φετιχιέ).
91 β	Ἀθηναί.	Μεταγενέστεραι κατασκευαὶ ἐπὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὑπὸ τὸ Φ. Τζαμί.
92 α	Ἀθηναί.	Λείψανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ Μιναρέ.
92 β	Ἀθηναί.	Μέλη τῆς ἰδίας βασιλικῆς χρησιμοποιηθέντα εἰς μεταγενεστέρως κατασκευάς.
92 γ	Ἀθηναί.	Ῥωμαϊκὸν ἀνάγλυφον.
93 α	Ἀττική.	Τράχωνες. Ἐρείπια βασιλικῆς.
93 β	Ἀττική.	Τράχωνες. Ὁ μεταξὺ κυρίως ναοῦ καὶ νάρθηκος τοῖχος μετὰ τοῦ τριβήλου.
93 γ	Ἀττική.	Τράχωνες. Οἱ δύο ὀξυπύθμενοι ἀμφορεῖς καὶ ἡ δοκιμαστικὴ τάφος.
94 α	Ἀττική.	Μονὴ Καρέα. Ὁ ναὸς μετὰ τὰς ἐργασίας.
94 β - γ	Ἀττική.	Μονὴ Καρέα. Θύρα κελλίου Ν. πλευρᾶς πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν.
94 δ - ε	Ἀττική.	Μονὴ Καρέα. Ἡ Ν. πλευρὰ τοῦ περιβόλου πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας.
95 α	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἡ Μονή.
95 β	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Αἱ τοιχογραφίαι τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ μετὰ τὸν καθαρισμόν.
96 α - β	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ὁ δεξιὰ τῆς Πλατυτέρας Ἀρχάγγελος καὶ ὁ ἀριστερὸς Ἄγγελος τῆς Ἀναλήψεως, μετὰ τὸν καθαρισμόν.
97 α - β	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ὁμᾶς τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῆς Ἀναλήψεως καὶ ἡ Θεία Κοινωνία εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ, μετὰ τὸν καθαρισμόν.
98 α - β	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ὁμᾶς τῶν Ἀποστόλων, ἐκ τοῦ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», καὶ ὁμᾶς τῶν Ἀποστόλων ἐκ τοῦ «Λάβετε, φάγετε».
99 α	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἡ Πεντηκοστή, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κεραίας, μετὰ τὸν καθαρισμόν.
99 β	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς πρὸ τῆς ἐπισκευῆς.
100 α	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἡ καμᾶρα τῆς Τραπεζῆς κατὰ τὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως.

100 β	Ἀττική.	Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς στέγης.
101 α	Ἀττική.	Νταοῦ Πεντέλη. Δυτικὴ ὄψις τοῦ Καθολικοῦ.
101 β	Ἀττική.	Νταοῦ Πεντέλη. Ἡ περίξ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς σχηματισθεῖσα τάφος.
102 α	Ἀττική.	Σπάτα. Λείψανα παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς θέσιν Σκύμπτη.
102 β	Ἀττική.	Ὁ ναῖσκος τοῦ Ἁγ. Κοσμά μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν προσθηκῶν.
103 α	Corinth.	Turkish House: Plan.
103 β	Corinth.	Byzantine Houses South of the South Stoa: Plan.
104 α	Corinth.	Portrait of Faustina the Younger.
104 β	Corinth.	Marble Relief of Heracles.
105 α	Corinth.	Precinct of Temple E., Northwest Corner: Plan.
105 β	Corinth.	Boundary stone.
106 α - β	Corinth.	Cult Object: View at Left; Reconstructed Outline at Right.
106 γ	Corinth.	Aniconic Head of Poros.
107 α - β	Corinth.	Boundary Stone Inscribed on Both Faces.
108 α - β	Corinth.	Bronze Mirror: the Back of the Mirror and the Relief from the Cover.
109 α	Corinth.	Votive Pinax from Penteskouphi: Berlin F 471 (upper right) and Corinth C - 63 - 354.
109 β	Corinth.	Votive Pinax from Penteskouphi: Berlin F 604 and Corinth C - 63 - 104 (upper right).
110 α	Kenchreai.	Map of Site of Kenchreai.
110 β	Kenchreai.	The Southwest end of the Harbor-outline Plan.
111 α	Kenchreai.	Part of the early Christian church with walls of building on the pier visible in the water beyond.
111 β	Kenchreai.	The Southwest end of the Harbor; detailed plan of excavated area and associated remains in water.
112 α	Kenchreai.	The Southwest end of the Harbor; view of marble-paved hall South of Church.
112 β	Kenchreai.	The Southeast end of the Harbor; view of Exonarthex of Church.
113 α	Kenchreai.	The Northeast end of the Harbor; detailed plan of excavations.
113 β	Kenchreai.	The Northeast end of the Harbor; mosaic floor in North corner of Brick Building.
114 α	Kenchreai.	The Northeast end of the Harbor; remains South of the Brick Building.
114 β	Kenchreai.	The Inner Corner of the Harbor; detailed plan of Excavation.
114 γ	Kenchreai.	Terracotta Head of Dionysos from a situla.
115 α	Τίρυνς.	Στρωματογραφία εἰς τὴν Β. τομὴν (ΝΑ. γωνία τοῦ σκάμματος).
115 β	Τίρυνς.	Στρωματογραφία Ν. τομῆς (Β. πλευρὰ τοῦ σκάμματος).
115 γ	Τίρυνς.	Στρωματογραφία Ν. τομῆς (Β. καὶ μέρος τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ σκάμματος).
115 δ	Τίρυνς.	Τὰ ἀποκαλυφθέντα κτίσματα πρὸ τῆς Β. σύριγγος.
115 ε	Τίρυνς.	Ὁ πρὸ τῆς Β. σύριγγος ἀναλημματικὸς τοῖχος καὶ τὸ Β. αὐτοῦ δωμάτιον.
115 ζ'	Τίρυνς.	Ὁ τοῖχος Γ καὶ ὁ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξώστης.
116 α	Τίρυνς.	Ὁ Α. τοῖχος τοῦ κτηρίου, ὁ πρὸ αὐτοῦ σχηματιζόμενος ἐξώστης καὶ τὸ κατάφλιον πρὸς τὸ Β. ἀνοιγόμενον δωμάτιον.
116 β	Τίρυνς.	Πλακόστρωσις ὀχετοῦ (α) πρὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ κτηρίου.
116 γ	Τίρυνς.	Τὰ πρὸ τῆς Ν. σύριγγος κτίσματα.
116 δ	Τίρυνς.	Οἱ πρὸ τῆς Ν. σύριγγος ἀποκαλυφθέντες τάφοι.
116 ε	Τίρυνς.	Ἡ κατὰ τὸ ΝΔ. ἄκρον τοῦ σκάμματος ἐστία.
116 ζ'	Τίρυνς.	Τὸ Ν. τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τμήμα μυκηναϊκῆς οἰκίας.
117 α	Τίρυνς.	Τὸ Β. ἄκρον τῆς τομῆς τῆς ράμπας καὶ τὰ ἐμφανισθέντα ἐκεῖ ἐπάλληλα δάπεδα.

117 β	Τίρυνς.	Ἡ τομὴ παραπλευρῶς τῆς ράμπας ὄραμένη ἐκ Β.
117 γ	Τίρυνς.	Λεπτομέρεια τοῦ Πί ν. 116 δ.
118 α - γ	Μυκῆναι.	Μυκηναϊκὸς τάφος Μπολιάρη. Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου.
119 α	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Τὰ σημεῖα ἀνασκαφῆς (σημειοῦνται διὰ τριῶν ἀστερίσκων) καὶ τὸ σημεῖον τῆς ὁδοῦ (παρὰ τὸ αὐτοκίνητον, ὅπου σταυρὸς) ὅπου εὐρέθη ὁ ἀποθέτης.
119 β	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Δ. πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου τοῦ ἱεροῦ.
119 γ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Β. πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου.
119 δ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. ΝΔ. γωνία στυλοβάτου.
119 ε	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Διαχωριστικὸς τοίχος τῶν δύο σηκῶν.
119 ζ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Τὰ λειψάνα τοῦ εἰς τὸ βάθος τοῦ Ν. σηκοῦ βωμοῦ.
120 α	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Ὅπλα εἰς τὸ δάπεδον τοῦ βορείου σηκοῦ.
120 β	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ νοτίου σηκοῦ.
120 γ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Λεπτομέρεια τῆς προηγουμένης εἰκόνας.
120 δ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Διακόσμησις περιθωρίου τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου σηκοῦ.
121 α - β	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Ἀρχαῖκὰ εἰδῶλια ἐκ τοῦ ἀποθέτου.
121 γ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. εἰδῶλια ἐκ τοῦ ἀποθέτου.
122 α	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Κλασσικὰ εἰδῶλια ἐκ τοῦ ἀποθέτου.
122 β	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Ἀγγεῖα ἀναθηματικά ἐκ τοῦ ἀποθέτου.
122 γ	Σπηλιωτάκη.	Ἀρχαῖος Ἐλαιούς. Ἀναθήματα ἐκ τοῦ ἀποθέτου.
123 α	Ἄργος.	Ἀνασκαφὴ Νοσοκομείου. Μικρὸς κιβωτιόσχημος τάφος.
123 β	Ἄργος.	Ἀνασκαφὴ Νοσοκομείου. Ἡ τελευταία ταφὴ τοῦ τάφου 72.
124 α - δ	Ἄργος.	Εὐρήματα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς «Παλιόπυργα» Ἄργους.
125 α	Ἀλέα.	Ὁ λόφος τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὴν διακρινομένην εἰς τὴν ὄφρὸν γραμμὴν τοῦ τείχους.
125 β	Ἀλέα.	Δεξαμενὴ ρωμαϊκῶν χρόνων.
125 γ	Ἀλέα.	Ἡ αὐτὴ δεξαμενὴ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς.
125 δ	Ἀλέα.	Ἀναθηματικὸς τοίχος.
125 ε	Ἄργος.	Ταφικὸς πίθος.
126 α	Ἀργολιδοκορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Κεφαλὴ κούρου τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π.Χ. αἰ.
126 β	Ἀργολιδοκορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Ἀρκαδικὸν ἀγαλμάτιον τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς.
126 γ	Ἀργολιδοκορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Νίκη ἐν πτήσει. Ἑλληνιστικὸν ἔργον ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερων προτύπων.
127 α	Κορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τῶν τελευταίων ἑλληνιστικῶν ἢ τῶν πρῶτων ρωμαϊκῶν χρόνων.
127 β	Κορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Ἀναθηματικὴ(;) πηλίνη στήλη τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος.
127 γ	Κορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Ἀγαλμάτιον γυναικὸς.
128 α	Κορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Δεξιὰ πλευρὰ τῆς ἐπομένης κεφαλῆς.
128 β	Κορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς ἐξ ἀκρολίθου ἀγάλματος.
128 γ	Κορινθία.	Τυχαῖα εὐρήματα. Ὁπισθία πλευρὰ τῆς ἰδίας κεφαλῆς.
129 α	Μυκῆναι.	Γενικὴ ἄποψις κτισμάτων πρὸς Ν. τοῦ Β. Κυκλωπείου Τείχους.
129 β	Μυκῆναι.	Κτήριον Μ. Κεντρικὸν δωμάτιον Μ - 2 καὶ πρὸς Ἀνατολὰς δωμάτιον Μ - 3.
130 α	Μυκῆναι.	Ἐξωτερικὴ εἴσοδος εἰς δωμάτιον Μ - 3.
130 β	Μυκῆναι.	Μολύβδινον ἄγγειον κατὰ χώραν εἰς τὸ δωμάτιον Μ - 3.
131 α	Μυκῆναι.	Εἰδῶλιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ὀπισθία ὄψις.
131 β	Μυκῆναι.	Τριγωνικὴ αὐλὴ πρὸς τὰ ΒΑ. τοῦ κτηρίου Μ.Φ. = φρεατίου ὑπονόμου.
132 α	Μυκῆναι.	Τεμάχιον αἰγυπτιακῆς ἐνεπιγράφου πινακίδος.
132 β	Μυκῆναι.	Εἰδῶλια ΥΕ III Β ἀπὸ τὸ κτήριον Μ.
133 α	Μυκῆναι.	Κλίμαξ καὶ κυκλωτερῆς διάδρομος.

133 β	Μυκῆναι.	Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (α - α) τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. β - β, θεμέλια ἑλληνιστικοῦ ναοῦ.
134 α	Μυκῆναι.	«Δωμάτιον πίθων» τοῦ ἀνακτόρου Μυκηῶν. Προγενέστερον ἐκ γυψολίθου δάπεδον πυρακτωμένον.
134 β	Μυκῆναι.	Γενικὴ ἄποψις θεμελίων τῆς οἰκίας 1 - 3 εἰς τὸν τομέα τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἰατρέως.
135 α	Midea (Dendra).	Minor wall parallel to the Cyclopean wall.
135 β	Midea (Dendra).	Fragment of a bowl.
135 γ	Midea (Dendra).	Fragment of a big stirrup jar.
136 α	Σπάρτη.	Γενικὴ ἄποψις τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Μαγούλας, μετὰ Τρίτωνά καὶ διάφορα ἄλλα θέματα.
136 β	Σπάρτη.	Ἡ κεντρικὴ παράστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Μαγούλας.
137 α	Σπάρτη.	Μωσαϊκὸν Μεδούσης μετὰ ἐμφανῆς τὸ κρασπεδόρειθρον τοῦ πεζοδρομίου.
137 β	Σπάρτη.	Οἱ πάνθηρες ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Μεδούσης.
138 α	Σπάρτη.	Μέδουσα σχέδιον πρόχειρον.
138 β	Σπάρτη.	Σχέδιον πρόχειρον τῆς θέσεως τῶν μωσαϊκῶν Μεδούσης, πανθήρων παράστασις ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα.
138 γ	Σπάρτη.	Τὸ σφζόμενον τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τῶν Μουσῶν.
139 α	Σπάρτη.	Ἡ Σαπφώ.
139 β	Σπάρτη.	Ἡ Ἄλκμάν.
140 α	Σπάρτη.	Ἡ Ἥλιος.
140 β	Σπάρτη.	Ἡ ἡμέρα.
141 α - β	Μονεμβασία.	Τμήμα τῶν τειχῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς κεντρικῆς πύλης πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας.
141 γ - δ	Μονεμβασία.	Πύργος ἀριστερὰ τῆς κεντρικῆς πύλης πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας.
141 ε	Μονεμβασία.	Τμήμα τοῦ τοίχου στηρίξεως κλίμακος φερούσης εἰς τὴν στέγην τῆς πύλης.
141 ζ'	Μονεμβασία.	Τοῖχος παρὰ τὴν κλίμακα.
142 α - β	Μονεμβασία.	Ἡ παρὰ τὸ «Πορτέλο» θέσις πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας.
142 γ - δ	Μονεμβασία.	Πύργος ὑπὸ τὴν Παναγίαν τὴν Χρυσοφίτισσαν πρὸ τῶν ἐργασιῶν καὶ μετὰ τὴν στερέωσιν.
143 α - β	Μονεμβασία.	Τμήμα παρὰ τὴν μικρὰν πύλην κατὰ τὴν στερέωσιν καὶ μετὰ ταύτην.
143 γ	Μονεμβασία.	Τὸ στερεωθὲν παρὰ τὴν θέσιν «Πορτέλο» τμήμα τῶν τειχῶν μετὰ τὰς ὁδοντωτὰς ἀπολήξεις.
143 δ	Μονεμβασία.	Στερέωσις ὁδοντωτῶν ἀπολήξεων τῶν τειχῶν.
144 α - β	Σπάρτη.	Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Βαρβιτσιώτη. Τμήματα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ κεντρικοῦ κλίτους.
144 γ	Σπάρτη.	Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Βαρβιτσιώτη. Ρωμαϊκός, κεραμοσκεπὴς τάφος Α τῆς ἀψίδος τοῦ κοσμοῦ κτίσματος.
145 α - γ	Σπάρτη.	Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Ἰ. Παρασκευοπούλου. Λύχνοι ρωμαϊκῶν χρόνων.
146 α - δ	Σπάρτη.	Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Ἰ. Παρασκευοπούλου. Λύχνοι ρωμαϊκῶν χρόνων.
147 α	Hagios Stephanos (Alpha).	Pottery from Middle Helladic Burial.
147 β	Hagios Stephanos (Alpha).	Lamp (?) from late Middle Helladic cist tomb.
148 α	Hagios Stephanos (Alpha).	Bronze pin, earrings and carnelian beads from Middle Helladic burial.
148 β	Hagios Stephanos (Beta).	Late Helladic III B figurine and paste beads from child burials.
149 α	Hagios Stephanos (Beta).	Late Helladic III B krater.

149 b	Hagios Stephanos.	Alpha trenches.
150 a	Kythera.	Kastri. Steatite bowl from Tomb C (MM III to LM IA).
150 b	Kythera.	Kastri. LM IA mug from Tomb E.
150 c	Kythera.	Kastri. LM IA vase from Tomb E.
151 a	Kythera.	Kastri. The site of the Minoan Settlement.
151 b	Kythera.	Kastri. Palaiopolis. Ionic capital fragment.
152 α	Μεσσηνία.	*Η γέφυρα Μπουρτζίου Κάστρου Μεθώνης μετά την άποκατάστασιν αὐτῆς.
152 β	Μεσσηνία.	Ρωμαϊκοὶ τάφοι Κόκλας Τριφυλίας.
153 α	Μεσσηνία.	Κόκλα Τριφυλίας. Ρωμαϊκοὶ τάφοι.
153 β	Μεσσηνία.	Κόκλα Τριφυλίας. Προϊστορικά ἀγγεῖα.
154 α	Μεσσηνία.	Τριφυλία. Ἐγχάρακτα ὄστρακα Κόκλας.
154 β	Μεσσηνία.	Τριφυλία. Προϊστορικά ὄστρακα Κόκλας.
154 γ	Τριφυλία.	Τοιχογραφία ἀψίδος ἱεροῦ ἐκκλησίας Ἄετοῦ.
155 α	Μεσσήνη.	Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Β. στοᾶς τῆς Ἄγορᾶς.
155 β	Μεσσήνη.	Τμήμα μαρμαρίνης κεφαλῆς εὐρεθὲν εἰς τὴν Β. στοᾶν τῆς Ἄγορᾶς.
155 γ	Μεσσήνη.	*Ἐπιγραφή εὐρεθεῖσα κατὰ τὴν Β. στοᾶν τῆς Ἄγορᾶς.
156 α	Μεσσήνη.	Αἱ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀποκαλυφθεῖσαι δύο βάσεις βωμῶν ἢ ἀναθημάτων.
156 β	Μεσσήνη.	Κορινθιακὸν κιονόκρανον μετ' ἀναγλύφων Νικῶν ἐκ τῆς στοᾶς τῆς αὐλῆς.
157 α	Μεσσήνη.	*Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ Βορρᾶ καὶ τὰ κατὰ συνέχειαν αὐτοῦ πρὸς Δυσμᾶς ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα.
157 β	Μεσσήνη.	*Ἀποψὶς τοῦ διαμερίσματος Μ ἀπὸ Νότου. Εἰς τὸ βάθος ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος.
158 α	Μεσσήνη.	Τὸ διαμερίσμα Μ ἀπὸ Δυσμῶν.
158 β	Μεσσήνη.	Ποὺς ἀγάλματος εὐρεθείς εἰς τὸ διαμερίσμα τῆς Φιλοκρατείας (Μ).
158 γ	Μεσσήνη.	Πλαγία ὄψις τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὸ διαμερίσμα τῆς Φιλοκρατείας ποδὸς μαρμαρίνου κολοσσιαίου ἀγάλματος.
159 α	Μεσσήνη.	Μεταγενέστεροι τάφοι εὐρεθέντες ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος Ν (πρὸ τοῦ ἀνοιγματος).
159 β	Μεσσήνη.	Μεταγενέστεροι τάφοι ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος Ν μετὰ τὸ ἀνοιγμα αὐτοῦ.
160 α	Μεσσήνη.	Τὸ μετὰ ἐσωτερικῆς ἐξέδρας διαμερίσμα.
160 β	Μεσσήνη.	*Ἀποψὶς τῶν διαμερισμάτων Ξ καὶ Ρ.
160 γ	Μεσσήνη.	Τὸ διαμερίσμα Ρ ἀπὸ ΒΔ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΜΕΡΟΣ Β'

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

Τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν
κατὰ τὸ ἔτος 1963

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Βαρύτατον πλήγμα ὑπέστη ἡ Ὑπηρεσία διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἰω. Παπαδημητρίου, συμβάντος τὴν 11ην Ἀπριλίου 1963.

Ὁ ἀείμνηστος Παπαδημητρίου, γεννηθεὶς ἐν Σκύρῳ τῷ 1904, διωρίσθη ὡς Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸ 1929, προαχθεὶς εἰς Ἐφορον Ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸ 1934. Ὑπηρέτησεν εἰς Θήβας, Κέρκυραν, Ναύπλιον, Ἀττικὴν. Διωρίσθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κατὰ τὸ 1958, ἀπὸ δὲ τοῦ 1961 εἰς τὴν θέσιν τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, ὡς Γενικός Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων.

Ἡ ἀνασκαφικὴ καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὴ δρᾶσις του ὑπῆρξε πλουσία. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡσχολήθη, ἀποκλειστικῶς σχεδόν, μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Βραυρῶνι, χάρις δὲ εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἡ ἐπιστήμη ἀπέκτησε τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἀττικὸν ἱερόν, ἢ ἀποκάλυψις τοῦ ὁποῦ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον ἀρχαιολογικὸν γεγονός τῶν μεταπολεμικῶν χρόνων.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐδημοσιεύθη τὸ ὑπ' ἀρ. 687/15.11.1963 ΦΕΚ Β. Διάταγμα «Περὶ περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως», διορθωθὲν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 30 /Τ.Α./15.2.64 ΦΕΚ Β. Διατάγματος. Διὰ τούτου ὤρισθη ἡ κάτωθι διάρθρωσις τῶν περιφερειακῶν Ὑπηρεσιῶν:

- α) Εἴκοσι μία (21) Ἀρχαιολογικαὶ Περιφέρειαι
- β) Τέσσαρες (4) Περιφέρειαι Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων
- γ) Δύο (2) Εἰδικαὶ Ἐφορεῖαι Ἀρχαιοτήτων
- δ) Τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον
- ε) Τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον.

Περιφέρειαι κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων

Αἱ Ἀρχαιολογικαὶ Περιφέρειαι ὀρίζονται ὡς ἑξῆς:

Α'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὰς Ἀθήνας, περιλαμβάνουσα τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν Ἀγορὰν καὶ ζώνην περικλειομένην ἐντὸς τῶν ὁδῶν Διον. Ἀρεοπαγίτου, Γαριβάλδη, Μουσῶν, Παναιτωλίου, Ἀρακύνθου, Μιρτσιέφσκυ, Βουτιέ, Γκίκα, Ἀνταίου, Ἀπολλωνίου, Ἀκταίου, Ἀκάμαντος, Ἀποστόλου Παύλου, Κήπου Θησείου, Ἀδριανοῦ, Ἄρεως, Πανδρόσου, Αἰόλου, Λυσικράτους καὶ Βύρωνος.

Β'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὰς Ἀθήνας, περιλαμβάνουσα τὸν Νομὸν Ἀττικῆς, πλὴν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν — τῆς ἐντὸς τῆς περιμετρικῆς αὐτῆς ζώνης — τῆς Ἐλευσίνας ὡς ἐπίσης καὶ τὸν Νομὸν Εὐβοίας.

Γ'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὰς Ἀθήνας, περιλαμβάνουσα τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἐντὸς τῆς περιμετρικῆς ζώνης αὐτῆς, πλὴν τῆς περιοχῆς τῆς Α' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας καὶ τὰς περιοχὰς Ἐλευσίνας καὶ Μεγαρίδος.

Δ'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὸ Ναύπλιον, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας καὶ τὴν ἐπαρχίαν Κυνουρίας.

Ε'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὴν Σπάρτην, περιλαμβάνουσα τὸν Νομὸν Ἀρκαδίας, πλὴν τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας, τὸν Νομὸν Λακωνίας καὶ τὰ Κύθηρα.

ΣΤ'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὰς Πάτρας, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ἀχαΐας, Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ Εὐρυτανίας.

Ζ'. Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια μετὰ ἔδραν τὴν Ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ἠλείας καὶ Μεσσηνίας.

Η'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Κέρκυραν, περιλαμβάνουσα τὰς Ἰονίους νήσους.

Θ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὰς Θήβας, περιλαμβάνουσα τοὺς νομοὺς Βοιωτίας καὶ Φθιώτιδος.

Γ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τοὺς Δελφούς, περιλαμβάνουσα τὸν νομὸν Φωκίδος.

ΙΑ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὰ Ἰωάννινα, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ἰωαννίνων, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης καὶ Ἄρτης.

ΙΒ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὸν Βόλον, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Μαγνησίας, Λαρίσης, Καρδίτσης, Τρικάλων καὶ τὰς νήσους Σκόπελον, Σκιάθον καὶ Ἀλόνησον.

ΙΓ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Θεσσαλονίκης, Πέλλης, Κιλίκης, Χαλκιδικῆς καὶ Πιερίας.

ΙΔ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Βέροιαν, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ἡμαθίας, Κοζάνης, Καστοριάς καὶ Φλωρίνης.

ΙΕ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Καβάλαν, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Καβάλας, Σερρών, Δράμας καὶ Ξάνθης.

ΙΣΤ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Κομοτηνὴν, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ροδόπης καὶ Ἐβρου.

ΙΖ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Μυτιλήνην, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Λέσβου καὶ Χίου.

ΙΗ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Μύκονον, περιλαμβάνουσα τὸν Νομὸν Κυκλάδων καὶ Σάμου.

ΙΘ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὴν Ρόδον, περιλαμβάνουσα τὸν Νομὸν Δωδεκανήσου.

Κ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὸ Ἡράκλειον, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Ἡρακλείου καὶ Λασηθίου.

ΚΑ'. Ἀρχαιολογική Περιφέρεια με ἔδραν τὰ Χανιά, περιλαμβάνουσα τοὺς Νομοὺς Χανίων καὶ Ρεθύμνου.

Περιφέρειαι Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων

Αἱ Περιφέρειαι Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ὀρίζονται ὡς ἑξῆς:

Α'. Περιφέρεια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων με ἔδραν τὰς Ἀθήνας, περιλαμβάνουσα τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Σποράδας Νήσους καὶ τὴν Θεσσαλίαν.

Β'. Περιφέρεια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων με ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην, περιλαμβάνουσα τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην.

Γ'. Περιφέρεια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων με ἔδραν τὴν Κόρινθον, περιλαμβάνουσα τὴν Πελοπόννησον, τὰς Ἰονίους Νήσους καὶ τὴν Ἡπειρον.

Δ'. Περιφέρεια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων με ἔδραν τὸν Πειραιᾶ, περιλαμβάνουσα τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου, πλὴν τῆς Δωδεκανήσου, καὶ τὴν Κρήτην.

Εἰδικαὶ Ἐφορεῖαι Ἀρχαιοτήτων

1. Αἱ Εἰδικαὶ Ἐφορεῖαι Ἀρχαιοτήτων ὀρίζονται ὡς ἑξῆς:

α) Ἐφορεία Ἀρχαιοπωλείων καὶ Ἰδιωτικῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν με ἔδραν τὰς Ἀθήνας, περιλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν.

β) Ἐφορεία Νεωτέρων Μνημείων με ἔδραν τὰς Ἀθήνας, περιλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν.

2. Αἱ Εἰδικαὶ Ἐφορεῖαι ἐπανδρῶνται, κατὰ τὰ περὶ Ἀρχαιολογικῶν Περιφερειῶν ὀριζόμενα, δι' ὑπαλλήλων τοῦ κλάδου ΑΙ Ἀρχαιολόγων, ἀνεξαρτήτως εἰδικότητος.

Τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

Τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον σύγκειται: α) ἐκ τῆς Γραμματείας τῆς Διευθύνσεως, β) ἐκ τῶν κάτωθι Συλλογῶν, ὧν προΐστανται Ἐφοροὶ Ἀρχαιοτήτων:

- 1) Τῆς Συλλογῆς Γλυπτῶν
- 2) Τῆς Συλλογῆς Ἀγγείων καὶ Μικροτεχνίας
- 3) Τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς
- 4) Τῆς Ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς

Τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον

Τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον σύγκειται: α) ἐκ τῆς Γραμματείας τῆς Διευθύνσεως, καὶ β) ἐκ τῆς Συλλογῆς τῶν ἐν αὐτῷ φυλασσομένων ἀρχαίων, ἧς προΐσταται Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων.

Αἱ καθ' ἕκαστον ἀρμοδιότητες ὀρίσθησαν ὡς ἑξῆς:

1. Οἱ Προϊστάμενοι τῶν Ἀρχαιολογικῶν Περιφερειῶν ἀσκοῦσι πᾶσαν ἀρμοδιότητα, ἀνατιθεμένην εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς κειμένης νομοθεσίας καὶ ἀναφερομένην εἰς τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀρχαῖα ἐν γένει τὰ χρονολογούμενα μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἀρχαιότητος, εἰς τοὺς ἰδιαιτέρου φυσικοῦ κάλλους τόπους, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ δι' αὐτὰ ἀσχολούμενου προσωπικοῦ.

2. Ἐφ' ὅσον ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς ἀρχαιολογικῆς περιφερείας δὲν ἐδρεῦει ἕτερα ἀρχαιολογικὴ ἀρχή, ὁ προϊστάμενος τῆς ἀρχαιολογικῆς περιφερείας ἀσκεῖ τὴν ἐποπτείαν πάντων τῶν λοιπῶν

μνημείων και αρχαίων εν γένει, ως και των ιστορικών τόπων, μεριμνών δια την προστασίαν και ασφάλειαν αυτών και κοινοποιών τας σχετικές ενέργειας του εις τας οικείας περιφέρειας Βυζαντινών αρχαιοτήτων και τας ειδικάς Έφορείας.

3. Έν τῇ περιπτώσει τῇ προβλεπομένη δια τῆς προηγουμένης παραγράφου, δι' αποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, δύναται νὰ ἀνατίθεται εἰς τὸν προϊστάμενον τῆς ἀρχαιολογικῆς περιφέρειας ἢ ἄμεσος ἐποπτεία τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἀνήκοντος εἰς ἄλλας ἀρχαιολογικὰς Ἀρχὰς καὶ ἐδρεύοντος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς περιφέρειας.

4. Οἱ προϊστάμενοι τῶν Περιφερειῶν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ἀσκοῦσι πᾶσαν ἀρμοδιότητα ἀνατιθεμένην εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς κειμένης νομοθεσίας καὶ ἀναφερομένην εἰς τὰ μνημεῖα καὶ ἀρχαῖα ἐν γένει τὰ μετὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπὶ πάντων ἀνεξαρτήτως τῶν ἐκκλησιαστικῶν μνημείων, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ δι' αὐτὰ ἀσχολουμένου προσωπικοῦ, κοινοποιοῦσι δὲ τὰς ἐνεργείας τῶν εἰς τὰς κατὰ τόπους ἀρχαιολογικὰς περιφέρειας πρὸς κατατοπισμὸν τῶν.

5. Εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν Περιφερειῶν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων δύναται, δι' ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, νὰ ἀνατίθεται ἢ ἄμεσος ἐποπτεία προσωπικοῦ ἀνήκοντος εἰς ἑτέρας ἀρχαιολογικὰς Ἀρχὰς καὶ ἐδρεύοντος πλησίον τῆς ἑδρας αὐτῶν.

6. Ἡ ἀρμοδιότης τῆς ΙΘ' Ἀρχαιολογικῆς Περιφέρειας (Ρόδου) ἐκτείνεται ἐπὶ πάντων γενικῶς τῶν μνημείων καὶ ἱστορικῶν τόπων τῆς Δωδεκανήσου, ἄνευ χρονικοῦ περιορισμοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιαίτερου φυσικοῦ κάλλους τόπων.

7. Ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοπαλαιοῦν καὶ Ἰδιωτικῶν Ἀρχαιολογικῶν Συλλογῶν ἀσκεῖ ἀρμοδιότητα ἐπὶ τῶν οικείων θεμάτων ὀλοκλήρου τῆς Ἐπικρατείας, ἐν συνεννοήσει πρὸς τὰς κατὰ τόπους Ἀρχαιολογικὰς Περιφέρειας καὶ τὰς Περιφέρειας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

8. Εἰς τὴν ὡς ἄνω Ἐφορείαν δύναται νὰ ἀνατίθεται ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου ἢ διενέργεια ὑποθέσεων σχετιζομένων πρὸς τὴν ἀρχαιοκαπηλίαν, δι' ἧς αὕτη ἀναφέρεται ἐκάστοτε εἰς τὴν Κεντρικὴν Ὑπηρεσίαν.

9. Ἡ Ἐφορεία Νεωτέρων Μνημείων ἀσκεῖ ἀρμοδιότητα ἐπὶ τῶν μνημείων καὶ ἱστορικῶν τόπων τῶν μεταγενεστέρων τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐν γένει μνημείων τῆς Φραγκοκρατίας, πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν κατὰ τόπους Ἀρχαιολογικῶν Περιφερειῶν, ὡς καὶ μετὰ τῶν Περιφερειῶν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

λογικῶν Περιφερειῶν, ὡς καὶ μετὰ τῶν Περιφερειῶν Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Διὰ τῆς νέας διαρθρώσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν προηγουμένην ὑφισταμένην κατάστασιν, ἐπήλθον αἱ κάτωθι μεταβολαί:

α) Διωρθώθησαν τὰ ἐπὶ μέρους ὄρια περιφερειῶν τινῶν.

β) Περιορίσθη ἡ Γ' Ἀρχαιολογικὴ Περιφέρεια διὰ τῆς δημιουργίας τῆς ἰδιαίτερας περιφέρειας Θ' τῶν Θηβῶν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθη καὶ ἡ ἐπαρχία Φθιώτιδος.

Σημαντικὸν νεωτερισμὸν ἀπετέλεσεν ἡ ἰδρυσις τῶν ἐιδικῶν Ἐφορειῶν Ἀρχαιοπαλαιοῦν καὶ Ἰδιωτικῶν Συλλογῶν, ὡς καὶ Νεωτέρων Μνημείων, τῶν ὁποίων ἡ ἀρμοδιότης ἐκτείνεται ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Χώρας. Εἰδικῶς, ὡς πρὸς τὴν Ἐφορείαν Νεωτέρων Μνημείων, αὕτη ἰδρύθη μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ καταστῆ δυνατὸν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἰδρυθοῦν πλείονες τοιαῦται Ἐφορεῖαι, δημιουργουμένης ἰδιαίτερας ἐιδικότητος ἐπιστημόνων ἐντὸς τοῦ Κλάδου Α1 τῶν Ἀρχαιολόγων.

Αἱ ἀρμοδιότητες τῶν Περιφερειακῶν Ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν Προισταμένων τῶν ὠρίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πραγματικότητος καὶ μετὰ τὴν ἐπιδιώξιν ἐξασφαλίσσεως πραγματικῆς προστασίας καὶ μερίμνης διὰ τὰ μνημεῖα, τῇ συνεργασίᾳ τῶν περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν διαφόρου ἀρμοδιότητος.

Νέος Νόμος «Περὶ Ἀρχαιοτήτων», οὐσιωδέστατα τροποποιῶν τὸν ἰσχύοντα, κατετέθη εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1963 ὑποστὰς τὴν τελικὴν του ἐπεξεργασίαν ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ ψήφισις του ὁμοῦ δὲν κατέστη δυνατὴ ἕνεκα τῶν ἐπελθουσῶν Κυβερνητικῶν μεταβολῶν. Σημειωτέον ὅτι ἡ κατὰ τὸ 1963 ἐπικρατήσασα πολιτικὴ ἀστάθεια καὶ ἡ διαδοχὴ Ὑπηρεσιακῶν καὶ ἄλλων βραχυχρονίων Κυβερνήσεων, ἀνέκοψεν, ὡς ἦτο φυσικόν, σημαντικώτατα τὸ ἔργον τῆς Ὑπηρεσίας.

Κατὰ τὸ 1963 ἐσημειώθη ἡ κάτωθι κίνησις τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ὑπηρεσίας.

Ἐκ τῶν Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων προήχθησαν δώδεκα (12) εἰς τὸν βαθμὸν Ἐπιμελητοῦ Β' τάξεως.

Εἰς Ἐφόρους Ἀρχαιοτήτων Γ' τάξεως προήχθησαν οἱ κάτωθι Ἐπιμεληταὶ Α' τάξεως: Εὐθ. Μαστροκόστας, Χρυσ. Χρήστου καὶ Παῦλος Λαζαρίδης. Εἰς Ἐφορον Β' τάξεως προήχθη εἰς Ἐφορος Γ' τάξεως καὶ εἰς Ἐφόρους Α' τάξεως 2 Ἐφοροὶ Β' τάξεως.

Λήγοντος τοῦ ἔτους, ἡ Ὑπηρεσία μετὰ λύτης

έστερήθη τῆς Διευθυντρίας τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων, κ. Εἰρήνης Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου, καταληφθεῖσης ὑπὸ τοῦ ὀρίου ἡλικίας. Εἰς ταύτην, διατηρήσασαν τὸν τίτλον τῆς ἐπιτίμου Διευθυντρίας τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ἀπενεμήθη κατὰ τὴν ἀποχώρησίν της βασιλικὴ εὐαρέσκεια.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, διωρίσθησαν δύο (2) ζωγράφοι Ἀναστηλώσεως καὶ εἰς διοικητικὸς ὑπάλληλος τοῦ Κλάδου Β5. Ὡσαύτως 8 φύλακες Ἀρχαιοτήτων.

Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ 1963, διετέλεσαν ὑπότροφοι εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὁ Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Γρηγόριος Κωνσταντινόπουλος εἰς Würzburg τῆς Γερμανίας, ὁ Ἀρχιτέκτων τῆς Ὑπηρεσίας κ. Χαράλαμπος Μπούρας καὶ ἡ Ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων δ. Ὀλγα Ἀλεξανδρῆ εἰς Παρισίους, ἡ Ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων δ. Ἀγγελικὴ Ἀνδρειωμένου εἰς Heidelberg τῆς Γερμανίας, ἀπὸ δὲ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Β. Πετράκος εἰς Lyon.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰω. Παπαδημητρίου, τὰ καθήκοντα τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ὑπηρεσίας ἀνετέθησαν εἰς τὸν νομίμως ἀναπληροῦντα αὐτὸν κ. Ἰω. Κοντῆν, τοῦ Διευθυντοῦ δὲ Ἀρχαιοτήτων εἰς τὸν κ. Χαράλαμπον Μακαρόναν, Ἐφορον Ἀρχαιοτήτων Κεντρικῆς Μακεδονίας.

Κατὰ τὸ 1963, τὰ ἔσοδα ἐξ ἀρχαιολογικῶν πόρων ἀνήλθον εἰς 23.603.144 δρχ. ἔναντι τῶν 18.853.747 δρχ. τοῦ 1962, τῶν 16.104.854 δρχ. τοῦ 1961, τῶν 9.465.505 τοῦ 1960 καὶ τῶν 4.630.918 τοῦ 1958. Διὰ τὰς κυριωτέρας δὲ ἀνάγκας τῆς Ὑπηρεσίας διετέθησαν τὰ κάτωθι χρηματικὰ ποσά:

A. Ἐκ τοῦ Κρατικοῦ Προϋπολογισμοῦ :

	Δρχ.
α) Διὰ κτηριακὰ ἔργα Μουσείων	1.820.000
β) Δι' ἀνασκαφὰς	935.000
γ) Δι' ἀμοιβὰς κατόχων ἀρχαίων	22.050
δ) Δι' ἐργασίας ἀναστηλώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν μνημείων	6.650.000
B. Ἐκ τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεων	
α) Δι' ἀπαλλοτριώσεις	9.661.329
β) Διὰ διαμόρφωσιν καὶ περίφραξιν ἀρχαιολογικῶν χώρων ὡς ἐπίσης καὶ διὰ συντήρησιν μνημείων	4.058.503
γ) Δι' ἐνίσχυσιν φυλάξεως τῶν μουσείων καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων	2.126.793

δ) Διὰ τὴν πληρωμὴν κατόχων ἀρχαίων	968.884
ε) Διὰ τὴν ἀγορὰν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπηρεσιῶν	596.803
στ) Διὰ τὴν ἀγορὰν ἐπίπλων καὶ ὀργάνων τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπηρεσιῶν	230.262
ζ) Δι' ἀποζημιώσεις μισθωτῶν ἀπαλλοτριωθέντων ἀκινήτων καὶ	152.636
η) Δι' ἀγορὰν διαφόρων μηχανῶν, εἰδῶν καταμετρήσεως καὶ σχεδιάσεως, φωτοτυπήσεων κλπ.	145.503
θ) Δι' ἐκτύπωσιν δημοσιευμάτων	1.000.000
Γ. Ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ Κρατικῶν Ἐπενδύσεων	
α) Διὰ κτηριακὰ ἔργα μουσείων	15.384.000
β) Δι' ἐπανεκθέσεις μουσείων	9.304.000
γ) Δι' ἀναστηλώσεις καὶ συντηρήσεις ἀρχαίων	9.304.000
δ) Διὰ μελέτας ἐκτελεστέου προγράμματος	92.000
ε) Διὰ διοικητικὰς δαπάνας	1.194.000
στ) Δι' ἀνασκαφὰς	1.991.000

Κατὰ τὸ 1963 διετέθησαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, δι' ἔργα ἐκτελεσθέντα κυρίως δι' ὑπαλλήλων τῆς Ὑπηρεσίας, δι' ἀνασκαφὰς δρχ. 941.483.10 καὶ δι' ἀναστηλώσεις δρχ. 803.635.

Τὸ Ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον συνήλθεν εἰς 77 ἐν ὄλῳ συνεδριάσεις ἐξετάσαν 2.520 ὑποθέσεις. Ἐκ τούτων, αἱ 1.120 ἀναφέρονται εἰς γενικὰ θέματα, αἱ 888 εἰς κατασκευὴν ἔργων πλησίον ἀρχαιολογικῶν χώρων, αἱ 391 εἰς καθορισμὸν ἀμοιβῆς κατόχων καὶ ὑποδεικτῶν εὑρεθέντων ἀρχαίων, αἱ 55 εἰς ἐξαγορὰς ἢ ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων ἢ ἀγορὰς ἀνταλλαξίμων κτημάτων, αἱ 29 εἰς ἀδείας ἀνασκαφῶν καὶ αἱ 37 εἰς ἀνακηρύξεις ἱστορικῶν διατηρητέων μνημείων καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Κατὰ τὸ 1963, ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τὰ κάτωθι σχέδια νέων Μουσείων:

α) Τοῦ Μουσείου Φλωρίνης. Τοῦτο ἐδημοπρατήθη τὸ 1963.

β) Τοῦ φυλακείου τῆς Θήρας.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι ἀποπερατώσεως τοῦ Μουσείου Βεροίας, ἐπισκευῆς καὶ στεγανοποιήσεως δώματος τοῦ Μουσείου Θήρας, ἀποκαταστάσεως θυρῶν καὶ παραθύρων Μουσείου Θέρμου, ἐπισκευῆς στέγης Μουσείου Θάσου, Συλλογῶν τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως εἰς χώρον παλαιοῦ Στρατῶνος, ἐπισκευῆς στέγης τοῦ Μουσείου Ναυπλίου καὶ ἀποπερατώσεως κτηρίων

παρά τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον. Συνεχίσθησαν δὲ αἱ ἐργασίαι ἀνεγέρσεως τῶν Μουσείων Καβάλας, Κερκύρας, Ὀλυμπίας, Θεσσαλονίκης, Ἁγ. Νικολάου, Βραυρῶνος, Θυρρείου, Ἀρχαιολογικῆς ἀποθήκης Φιλίππων, Μουσείου Ἰθάκης, Στραματογραφικοῦ Μουσείου Κνωσοῦ καὶ προσθήκης εἰς Μουσεῖον Μπενάκη.

Ἔργασιαι ἀναστηλώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν μνημείων, περὶ τῶν ὁποίων λεπτομερέστερον θὰ διαλάβῃ ἡ ἐκθεσις τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, ὡς καὶ αἱ ἐκθέσεις πεπραγμένων τῶν Ἀρχαιολογικῶν Ὑπηρεσιῶν, ἐξετελέσθησαν εἰς ἀρχαῖον Θέατρον Ἐπιδαύρου, εἰς Ἱερὸν Ναὸν Καταπολιανῆς Πάρου, εἰς Πανίερον Ναὸν Ἀναστάσεως Ἱεροσολύμων, εἰς βυζαντινὰ μνημεῖα Ἡλείου, εἰς μνημεῖα Χίου, εἰς μνημεῖα Παρνασσίδος, εἰς μνημεῖα Ναυπάκτου, εἰς μνημεῖα Καστοριάς, Σιατίστης κλπ. Ἐγένετο στερέωσις τῶν φρουρίων Πατρῶν καὶ Ναυπάκτου, μνημείων

Ζακύνθου, Τεμένους Γαζῆ Χασάν Πασᾶ εἰς Κῶ, Θεάτρου Δωδώνης, μνημείων Ἁγ. Ὀρους, φρουρίου Μεθώνης, τειχῶν Μονεμβασίας, Προϊστορικοῦ τάφου καὶ Ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Ὀρχομενοῦ, Ναοῦ Πόρτα-Παναγιάς καὶ γεφύρας Πορταϊκοῦ Θεσσαλίας, μνημείων Δίβρης, βυζαντινῶν μνημείων Εὐβοίας καὶ Σκύρου, ἀρχαίου τείχους Χαιρωνείας κλπ. ὡς καὶ ἐπισκευὴ τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων Κερκύρας.

ὑπὸ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων ἐγένετο ἡ ἐπανεκδοσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεων, ἐκυκλοφόρησαν δέ, ἐντὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους, ὁ Τόμος 16 (1960) — δύο ἡμίτομοι —, ὁ Τόμος 17 (1961/2): Α'. μέρος. Ἐξετυπώθη ἐπίσης καὶ ἐκυκλοφόρησεν ἡ μελέτη τῆς Ἐπιμελητρίας Ἀρχαιοτήτων δ. Κάντως Φατούρου, ὑπὸ τίτλον «Πατμιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ — Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων».

ΑΘΗΝΑΙ - ΑΤΤΙΚΗ

ΕΘΝΙΚΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Α. Νομισματική Συλλογή

Προσκτήματα Νομισματικής Συλλογῆς

Α' Ἑλληνικά εὐρήματα:

I. Ἀπὸ Καλαμαριάν Θεσσαλονίκης:

240 ἀργυρὰ νομίσματα περιεχόμενα ἐντὸς ἀγγείου ἀκαθορίστου σχήματος, θραυσθέντος κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ ὑπὸ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως εἰς τὸ προάστιον Καλαμαριά τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν οἱ ὅποιοι ἰσοπέδωναν τὰ χώματα καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν Νομισματικὴν Συλλογὴν.

Τὸ εὐρημα δὲν περιέχει νέους ἢ ἀγνώστους τύπους, εἶναι ὅμως ἐνδιαφέρον, διότι διεσώθη σχεδὸν ἀκέραιον¹ καὶ ἐπομένως ἡ χρονολόγησίς του, εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου Β', πρέπει νὰ θεωρῆται μᾶλλον ἀσφαλῆς².

Τὸ εὐρημα περιέχει:

1 τετράδραχμον Χαλκιδέων, 3 τετράδραχμα Ἀκάνθου, 140 τετράδραχμα Φιλίππου Β' Μακεδονίας, 62 δραχμάς Λαρίσης, 34 δίδραχμα Βοιωτῶν καὶ 6 δίδραχμα Σικυῶνος.

II. Ἀπὸ Πρώτην Μακεδονίας:

3 χαλκᾶ νομίσματα Φιλίππου Β', βασιλέως Μακεδονίας· τμῆμα διασκορπισθέντος εὐρήματος ἀποτελούμενον ἐκ 50 χαλκῶν νομισμάτων ὁμοίου (;) τύπου, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἐντὸς πηλίνου ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, τοῦ ὁποίου διεσώθη μόνον ἡ βᾶσις³.

Ταῦτα ἀνευρέθησαν εἰς κλιτὸν τοῦ Παγγαίου ὄρους πρὸς Β καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 χιλιομέτρου ἀπὸ τὸ χωρίον Πρώτη (πρῶην Κιούγκιοι) ἐντὸς τάφου⁴(;).

Τὸ εὐρημα δύναιτο νὰ χρονολογηθῆ με πιθανότητα περὶ τὸ τέλος τοῦ Δ' π.Χ. αἰ. Εὐλογον δὲ εἶναι νὰ θεωρηθῆ καὶ τὸ ἀγγεῖον (σκύφος;) σύγχρονον.

1) Κεφαλὴ νέου ἀγενείου δ.

ΟΠ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ ἵππευς, 5,70 γρ. Πρβλ. Gaeb-

1. Καὶ ἐὰν ἐξέπεσαν μερικὰ θὰ εἶναι ἐλάχιστα.

2. Τὸ εὐρημα θὰ δημοσιευθῆ ἐν λεπτομερείᾳ προσεχῶς. Μικρὰ ἐπιλογή ἀπεικονίζεται εἰς τὸν Πίνακα I₁₋₁₂.

3. Παρεδόθη καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν νομισμάτων ὑπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Δ. Κουβράκη.

4. Δὲν ἐξηκριβώθη τὸ σχῆμα του, εἰς τὴν περιοχὴν ὅμως ἀνεύρισκονται τάφοι «λαξευτοί».

ler, πίν. XXXI, 12. Πεδίον ἐλαφρῶς ἔγκοilon. Δμ.

2) ὁμοιον· ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ ἵππευς ἀρ. 6,65 γρ. Πρβλ. Hunter Coll. ἀρ. 144

3) ὁμοιον· 7,40 γρ. Πρβλ. Gaebler, πίν. XXXI, 9.

Ἐὰν τὸ εὐρημα εἶχε διασωθῆ ὀλόκληρον, θὰ παρείχεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μελέτην τῶν χαλκῶν νομισμάτων τοῦ Φιλίππου. Ἡ χρονολογικὴ σειρὰ ἐνταῦθα, διάφορος ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν, δὲν δύναται βεβαίως νὰ εἶναι ἀσφαλῆς. Ἀπὸ τὰ ὀλίγα ὅμως γνωστά, ὁμοία μετὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 3, εἶναι καταφανές ὅτι ὑπάρχουν δύο τύποι: ὁ συνήθης, ἀρχαιότερος (Gaebler, πίν. XXXI, 12) καὶ ἡ παραλλαγή του, ὁ καὶ σπανιότερος, παρουσιάζων καὶ μετρικὴν διαφορὰν.

III. 600 χάλκινα Μαρωνείας καὶ Ἀβδήρων (3), συμπληροῦντα τὸ ἤδη γενόμενον γνωστὸν εὐρημα (BCH 1962, σ. 421).

IV. Ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν(;):

40 χαλκᾶ νομίσματα, ἀποτελοῦντα τμῆμα διασκορπισθέντος εὐρήματος ἀγνώστου προελεύσεως⁵ καὶ μεγέθους. Ἐγένοντο γνωστά περίπου 300, ὅλα δὲ ἐκτὸς ἀπὸ τρία τύπου BMC pl. VI, 2 ἤσαν ὁμοία, ἤτοι Κοινοῦ Βοιωτῶν, ἐπικεκομμένα ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ (Gaebler, πίν. XXXIV, 8-10) (Πίν. 2₂₁₋₂₃).

Ὅμοιον μέγα εὐρημα, ἀποτελούμενον ἀπὸ χίλια πεντακόσια περίπου χαλκᾶ τεμάχια, προέρχεται ἀπὸ τὴν Κωπαῖδα ἐλάχιστα διαφέρον ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῶν εἰς αὐτὸ περιεχομένων νομισμάτων. Ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τοὺς Σβορώνον καὶ Κωνσταντόπουλον εἰς ΔΕΝΑ 1911, σ. 230, 232 καὶ 1913, σ. 64. Κατὰ τὸν Κωνσταντόπουλον εἶναι ἐπικεκομμένα, ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Ἀντιγόνου Δάσωνος, τὸν τύπον δὲ τοῦ Ποσειδῶνος ἐρμηνεύει ὁ Σβορώνος ἕνεκα τῆς συμμετοχῆς τῶν Βοιωτῶν μετὰ τοῦ Δάσωνος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Κλεομένου (222-221 π.Χ., ἔ.α. σ. 232).

V. 2 ἀργυρὰ νομίσματα:

Δραχμὴ Λαρίσης ⚡ 6 γρ. (Πίν. 1₁₇).

Δίδραχμον Βοιωτῶν ΠΤ ΟΙ 12,22 γρ. ⚡ ΔΜ.

Ταῦτα προέρχονται, κατὰ πληροφορίας, ἀπὸ τὸ μέγα διασκορπισθὲν εὐρημα τῆς Θεσσαλίας παρὰ τὴν Λάρισαν, ποῦ ἔγινε πρὸ 2 (;) ἐτῶν καὶ περιείχε 400 ἢ 1000 τεμάχια: δίδραχμα καὶ δραχμάς Λαρίσης καὶ δίδραχμα Ὀπουντίων Λοκρῶν καὶ Βοιωτῶν, οὐδὲν δὲ Φιλίππου Β' ἢ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Πολὺ πιθανὸν ἀπὸ τὸ εὐρημα αὐτὸ νὰ προέρχωνται τὰ ἀπεικονιζόμενα τελευταίως εἰς τὴν

5. Ἐνδεχομένως ἀπὸ περιοχὴν περὶ τὴν Βοιωτίαν.

διεθνή αγοράν, όπως π.χ. εις τὸν κατάλογον τοῦ G. Hirsch, Münzen und Medaillen XXXIV, 1963 Λαρίσης ἀρ. 1187-1200, Ὁπουντίων Λοκρῶν ἀρ. 1207-1209 καὶ Βοιωτῶν ἀρ. 1212-1216 μετὰ τοὺς ἄρχοντας: ΤΙΜΙ ΚΛΙΩ, ΚΑΒΙ, ΑΡΚΑ, καὶ τοῦ αὐτοῦ κατάλογος XXXV, δραχμαὶ Λαρίσης ἀρ. 341-351 καὶ δίδραγμα Βοιωτῶν ἀρ. 368, 374.

Τμήμα δὲ τοῦ αὐτοῦ εὐρήματος, γενόμενον γνωστόν, ἀποτελοῦν δίδραγμα Θηβῶν μετὰ ΘΕ καὶ σταφυλὴν (Δμ) καὶ χωρὶς σύμβολον ὁμοία (ΔΜ); Βοιωτῶν μετὰ τοὺς ἄρχοντας: ΔΑΜ (Δμ) ΠΥΘ, ΠΕΛΙ, ΚΑΛΛ, ΗΙΣΜ (;) ΚΛΙΩΝ (Δμ), ΚΛΙΩ, ΓΕΡΓ (;) ΑΡΚΑ (4). (Τὰ τελευταῖα ἔχοντα καὶ ἐλαφρῶς διάφορον τεχνοτροπίαν εἶναι τὰ καλύτερον διατηρημένα). Ἐπίσης δὲ 8 δραχμαὶ Λαρίσης⁶ (Πί ν. 1₁₃₋₁₆, 18-20), χρονολογούμενα κατὰ τὸν Herrmann εις τὸ 420-355 π.Χ. περίπου.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. (Πί ν. 1₁₃) ἔχει Δμ, ἡ δὲ ὑπ' ἀρ. (Πί ν. 1₂₀) εἶναι FDC.

Παρόμοιον περίπου εὐρημα ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, διασωθὲν σχεδὸν ἀκέραιον, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀκριβῶς σύγχρονον, εἶναι τοῦ Μύρου Καρδίτης (Σβορώνος ΑΔ 1916, σ. 273 κ.έ.) ἀπὸ τὸ ὅποιον ὁμως ἀπουσιάζουν⁷ οἱ ἄρχοντες ΕΥΑΡΑ ΓΕΡΓ, ΑΡΚΑ.

Διὰ τὴν χρονολόγησιν ἐπομένως τοῦ εὐρήματος, παρὰ τὴν ἀτελεστάτην γνώσιν του καὶ μετὰ κάθε ἐπιφύλαξιν, μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ ἐξῆς συλλογισμός: Νὰ συνδυασθῇ μετὰ τὴν πολεμικὴν δραστηριότητα τοῦ Φιλίππου πρὸς Νότον, εἰς τὴν Θεσσαλίαν (356, 353 π.Χ.), καθὼς καὶ μετὰ τὰ ἄλλα δύο εὐρήματα τοῦ Μύρου Καρδίτης (πρβλ. Σβορώνου, ἔ.ά.) καὶ τῆς Καλαμαριάς (βλ. προηγουμένης ἀνωτέρω). Πιθανόν τὸ εὐρημα τοῦ Μύρου νὰ κατεχώσθῃ πρὶν κυκλοφορήσῃ νομίσματα τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἴσως ὀλίγον νεώτερον νὰ εἶναι τὸ εὐρημα τῆς Λαρίσης, διότι περιέχει βοιωτικὰ δίδραγμα μετὰ τοὺς ὀλίγον μεταγενεστέρους ἄρχοντας — ἐὰν τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλῆ σύμπτωσης⁸ — καὶ πρὸ τοῦ 343, ὅποτε ὑπῆρξαν οἰκονομικαὶ συναλλαγαὶ μετὰ τὸν Φίλιππον. Τὸ δὲ εὐρημα τῆς Καλαμαριάς εὐλογον εἶναι νὰ θεωρηθῇ ὀλίγον μεταγενέστερον ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα. Τὸ εὐρημα Μύρου χρονολογεῖται μετὰ τὸ 360-350 κατὰ τὴν Καν Κιοσέογλου-Βαλαῆ, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς

6. Ἡ ἀπεικόνισις ἀπὸ ἐκμαγεῖα νομισμάτων περιεχομένων εἰς διασκορπισθέντα εὐρήματα, σκοπεῖ — ὅσον εἶναι δυνατόν — τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξιοποίησιν τῶν.

7. Ἡ διατήρησις τῶν νομισμάτων χαρακτηρίζεται:

Δμ=διατήρησις μετρωτάτη

ΔΜ=διατήρησις μετρία

ΔΚ=διατήρησις καλὴ FDC=Fleur de coin

Δ=ἀρίστη

8. Καὶ ἐὰν αἱ πληροφορίαι εἶναι ἀκριβεῖς.

τὸ συμπέρασμα τοῦτο κατὰ τὴν μελέτην τῆς ἐπιτῶν βοιωτικῶν διδράχμων μετὰ ὀνόματα ἀρχόντων (ὄχι Βοιωταρχῶν ἢ πολεμάρχων. Βλ. σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τῆς εἰς NC 1955, σ. XVI).

VI. Ἀπὸ Κόνισκα Τριχωνίδος⁹:

Ὀκτὼ ἀργυρᾶ νομίσματα ἀποτελοῦντα τμήμα μεγαλύτερου εὐρήματος περιέχοντος 15 (;) τεμάχια, ἦτοι:

1) Φωκέων μετὰ 370-350 π.Χ., 2,80 γρ. ↓

2) Λοκρῶν 2,55 ↑ ΔΜ

Τύπος BMC 11, 4

3) Χαλκίς τριώβολον 2,30 ↑ (Πί ν. 2₂₈)

4) Σικυῶν δραχμὴ 5,30 ↖ Δμ

5-6) Σικυῶν τριώβολα: α) Χίμαιρα ΣΕ περιστέρα 2,70 ↖ (Πί ν. 2₃₀), β) ὁμοιον, 2,70 ←, γ) ὁμοιον (;) 2,60 Δμ

7-8) Ἀχαικὴ Συμπολιτεία: α) Δύμη. Τύπος Clerk (πίν. III, 2) 1,80 γρ. ← Δ ἀρίστη (Φθορὰ ἀπὸ κατίωσιν) Sylloge DNM ἀρ. 239.

β) Ὁμοίως — Αἴγιον ΑΡΙCTO (Δ;)

Πρόσθιον ἡμισυ τράγου.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Διὸς εἶναι ἐξώκοπος, ὥστε δὲν γίνεταί γνωστόν ἂν ὑπῆρχε ἡ γνωστὴ ἐπιγραφή. Ὁ τράγος συνηθέστερον εἰς Αἰγείραν (Πί ν. 2₃₁).

Εἰς τὸ γενόμενον γνωστόν τμήμα τοῦτο τοῦ εὐρήματος, περιείχοντο τὰ κατωτέρω¹⁰:

9) Αἰνιάνων, τριώβολον 2,30 γρ. Κεφαλὴ Διὸς ΤΟΛΜΑΙΟΣ ὄπ. ΑΙΝΙΑΝΩΝ Πολεμιστῆς. Κάτω δεξ. μονογράφημα ΔΚ καὶ ἀστήρ. Πρβλ. Sylloge DNM ἀρ. 8, BMC Pl. 11,4 (Πί ν. 2₂₇)

10) Χαλκίς Τριώβολον

11) Αἴγινα δραχμὴ. Τύπος Milbank Pl. III, 5 (Πί ν. 2₂₉)

12) Αἴγαί. Κεφαλὴ Διονύσου — Πρόσθιον ἡμισυ τράγου AC 2,60 γρ. Ἡ ἴδια ἐμπροσθία σφραγίς εἰς Sylloge ἔ.ά. ἀρ. 126. Ἡ κοπὴ τῶν νομισμάτων τούτων δυνατόν νὰ διήρκεσε καὶ μέχρι τοῦ 350. ΔΜ

13) Ἡλῖς τριώβολον. Κεφαλὴ δεξ.

ὄπ. F ἀετὸς ἐγκοιλον ΔΜ. 2,70 γρ.

14) Πτολεμαῖος Α' ἀργυρᾶ τετράδραγμα:

α) Τύπος Σβορώνου. Τὰ νομίσματα τοῦ Κράτους τῶν Πτολεμαίων ἀρ. 245 β. Ὑστερόσημα, ἐγκοπαὶ καὶ ἐγγραφαί. Δμ (Πί ν. 2₃₂).

15) β) Ὁμοίως Σβορώνου ἔ.ά. ΔΜ.

Τὸ εὐρημα δύναται νὰ χρονολογηθῇ μετὰ τὸ α' τέταρτον τοῦ Β' π.Χ. αἰ., ὅπως δεικνύει τὸ ὄνομα τοῦ ΑΡΙCTOΔΑΜΟΥ ἐπὶ τοῦ νομίσματος

9. ΒΑ τοῦ Θέρμου Αἰτωλίας. Πρβλ. Ρωμίου, Παράρτημα ΑΔ 1922/5 σελ. 6-8.

10. Τῶν ὑπ' ἀριθ. 9-15 ὑπάρχουν μόνον τὰ ἐκμαγεῖα.

της Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Πρβλ. σχετικὰ Hesperia VIII (1939) σ. 119.

Παρόμοιοι κατά τὴν σύστασιν καὶ πιθανώτατα σύγχρονοι μέγα εἶρημα εἶναι γνωστὸν «ἀπὸ νῆσον ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν ἢ ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν ἢ τὰς Πάτρας» (Hesperia ἔ.ἀ. σ. 116 κ.έ.).

Ἐπίσης μόνον τὰ ἐκμαγεῖα ὑπάρχουν ἀπὸ τὰ εἰκονιζόμενα δίδραγμα τῶν Αἰτωλῶν (Πί ν. 2^{24,25,26}), ὅπως καὶ τριῶν ἄλλων ὁμοίων ἀπὸ γνωστὰς σφραγίδας. Ταῦτα προέρχονται ἀπὸ διασκορπισθὲν εἶρημα εἰς Ἀντίρριον (;), πὺ κατὰ ἀνεξακριβώτους πληροφορίας περιεῖχε 40 (;) δίδραγμα: 32 ὁμοίου τύπου Αἰτωλῶν (ἅπαντα ἀρίστης διατηρήσεως)¹¹, 1 Βοιωτῶν ἐφθαρμένον, 1 Αἰγίνης (Τύπου Milbank Pl. III, 2), 1 Σικυῶνος ἐφθαρμένον καὶ 3 Ἡλείων. Ἐκ τούτων τὰ δύο τύπου Seltman (πίν. XI FC) τὸ δὲ τρίτον τύπου Seltman τέλος (;) τοῦ Group K (271-191 π.Χ.), με Δία καὶ ὄφιν δεξ. ἀρίστης διατηρήσεως.

Ἡ ἀκριβὴς γνώσις τοῦ εὐρήματος θὰ εἶχεν ἐνδιαφέρον, διότι, ὡς γνωστὸν, ἐκτὸς τῆς γνώμης ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐμπροσθίου τύπου εἶναι τοῦ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας (Head, HN σ. 335) ἐθεωρήθη ἐπίσης αὕτη τοῦ «Αἰτωλικοῦ Δημητρίου», υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνοιο Γονατᾶ, τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τοῦ Πύρρου, τοῦ Δημητρίου Β' ἐγγόνου τοῦ Δημητρίου Πολιορκητοῦ (Πρβλ. A. Baldwin Brett, Cat. Boston 1955, ἀρ. 949), ἢ συνηθέστερον περιγράφεται ὡς ἀνδρική κεφαλὴ νέου με διάδημα καὶ στέφανον δρυός. Πάντως τὸ εἶρημα εἶναι δυνατόν νὰ κατεχώσθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' π.Χ. αἰ. — ἐὰν αἱ δοθεῖσαι πληροφορίες εἶναι ἀκριβεῖς — καὶ ἐπομένως ἢ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν κεφαλὴ (ἢ ὅποια ὁμοιάζει καὶ με τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον) νὰ εἶναι πορτραῖτον τοῦ Ἀντιόχου Γ', ὁ ὁποῖος τὸ 192/1 π.Χ. εἶχεν ὀνομασθῆ «αὐτοκράτωρ στρατηγός» τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας. Τοῦτο ἀποκλείει εἰς πρόσφατον μελέτην τοῦ ὁ F. Scheu (Coinage Systems of Aetolia NC 1960, σ. 46), θεωρῶν ὡς πιθανὸν ὅτι παριστάνεται κεφαλὴ Ἀπόλλωνος με χαρακτηριστικὰ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ζώντων προσώπων καὶ πιθανώτερον ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' τῆς Ἡπείρου.

Παρομοίαν ἀκριβῶς ἀβεβαιότητα παρουσιάζουν ἀκόμη, ὅσον γνωρίζω, αἱ κεφαλαὶ τῶν διδράχμων τῆς Καρύστου με παρόμοιον στέφανον, ἀποδοθεῖσαι καὶ εἰς τὸν Ἀντίοχον Γ' τῆς Συρίας (Head, HN 357 ὑπ.).

11. Τὰ ἀναφερόμενα νομίσματα ἔγιναν γνωστὰ μόνον ἀπὸ περιγραφάς.

Εἰς ταῦτα ὁμοῖα, σφζόμενα με ἀρκετὰς ποικιλίας καὶ δυνάμενα νὰ θεωρηθοῦν πορτραῖτα, ὑπάρχουν ἐμφανεστεραὶ διαφοραὶ μεταξύ των, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ὅτι πρόκειται περὶ περισσοτέρων προσώπων· μία ἔνδειξις εἶναι ἡ διάφορος διατήρησις τὴν ὅποιαν εἶχον δίδραγμα τοῦ τύπου τούτου περιεχόμενα εἰς σύγχρονον διασκορπισθὲν εἶρημα ἀπὸ τὴν Ἐρέτριαν (Πρβλ. Ἐπιτύμβιον Τσοῦντα, σ. 674 καὶ Κ. Κωνσταντοπούλου, ΑΔ 1930, Παράρτημα, εἰκ. 5). Περαιτέρω σχετικὴ ἔρευνα με ἀσφαλῆ δεδομένα ἀπὸ νέα ἴσως ἀκέραια εὐρήματα θὰ ἀποδείξη τὴν ὀρθότητα τῶν διαφορῶν ὑποθέσεων.

VII. Ἀπὸ Χανδρινοῦ ἐπαρχίας Πυλίας:

Παρὰ καθηγητοῦ κ. Σ. Μαρινάτου:

5 χάλκινα:

Τρία Κορίνθου: α) BMC 54, 434, β) Edwards, Corinth VI, σ. 15 τὸ τελευταῖον τοῦ τύπου με ἀμφορέα, γ) BMC ἀρ. 458-460. Δύο Ἀργους: BMC, σ. 144, ἀρ. 101.

Τὸ εἶρημα χρονολογεῖται εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ Γ' π.Χ. αἰ.

VIII. Ἀπὸ Κακόβατον Πελοποννήσου:

1. χάλκινον Πτολεμαίου Γ' (Σβορώνου, Τὰ νομίσματα τοῦ κράτους τῶν Πτολεμαίων ἀρ. 1005 γ). Κατὰ τὸν δωρητὴν προήρχετο ἀπὸ μέγαλον εἶρημα μὴ ἐξακριβωθέντος περιεχομένου.

IX. Εἶρημα ἀπὸ Φιλότι τῆς νήσου Νάξου:

Πέντε νομίσματα ἀποτελοῦντα τμήμα μεγαλυτέρου εὐρήματος.

2 ἀργυρᾶ ἡμίδραγμα Ἀθηνῶν: α) τύπου Svoronos, Trésor des Monnaies d'Athènes πίν. 16, 35.

2 γρ. ← Δμ. (Πί ν. 2³³).

β) Ὁμοίως 2,08 γρ. Svoronos ἔ.ἀ. πίν. 21¹² ΔΚ (Πί ν. 2³⁴).

3 χάλκινα Νάξου. α) Ἐμπ. πωγωνοφόρος κεφαλὴ Διονύσου. ὅπ. Κάνθαρος ἀπὸ τὰς λαβὰς τοῦ ὁποῖου κρέμανται φύλλα κισσοῦ· ἐκατέρωθεν ΝΑ ← Ἄνω σταφυλὴ Δ μ. (Πί ν. 2³⁵).

β) Ὁμοιον. ὅπ. ΝΑ Ξ/Ι ΔΚ (Πί ν. 2³⁶).

γ) Ὁμοιον. ὅπ. ὁμοιον με ἕν φύλλον κισσοῦ ἀπὸ τὴν μίαν λαβήν, ἄνω σταφυλὴ καὶ Ν/Α κάτω Ξ/Ι καὶ δεξ: θύρσος με ταινίας, σύμβολον (;) ἀκαθόριστον. ← Δ. ἀρίστη (Πί ν. 2³⁷).

12. Ἡ ἀπεικόνισις των δὲν ἐθεωρήθη ἄσκοπος καὶ περιττή, ἂν καὶ πρόκειται περὶ γνωστῶν τύπων, διότι προέρχονται ἀπὸ εἶρημα.

Τὸ εἶρημα πιθανῶς χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' π.Χ. αἰ.

Σύγχρονον εἶρημα ἀπὸ τὴν Σίφνον (E. Newell, NNM ἀρ. 64), χρονολογούμενον περὶ τὸ 300 π.Χ. περιέχει δραχμὴν Ἀθηναίων τοῦ ἰδίου τύπου καὶ τῆς ἰδίας διατηρήσεως ὅπως ἡ ὑπ' ἀριθ. 1.

Ἄλλο δὲ εἶρημα σύγχρονον, μὲ ἀθηναϊκὰ μόνον νομίσματα, περιέχει καὶ ἡμίδραγμα τοῦ ἰδίου τύπου, M. Thompson ANS Museum Notes VII πίν. II 22-3, 40-44. Καὶ τὸ εἶρημα τοῦτο χρονολογεῖται μεταξὺ 315-295 π.Χ.

Χ. Δύο εὐρήματα ἀπὸ Καστέλλι Κρήτης:

Εἶρημα Α.

Γόρτυς, 8 ὁμοία χάλκινα, ὁμοία μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 τοῦ εὐρήματος Β 1-8. 6,40 γρ., 5,8, ↑ 4,75, ← 4,80, ← 4,75, ↘ 4,60, ↑ 4,50, ↓ 5,80 ↑. Ὅλα τὰ νομίσματα εἶναι πολὺ κατῳσεως καὶ ἔχουν τὸ αὐτὸ χρῶμα κατῳσεως (Πίν. 3₃₈₋₄₂).

Δύο ὁμοία 4,35 γρ. καὶ 3,40 γρ., πολὺ ἐφαρμέννα, δὲν ἀνήκουν προφανῶς εἰς τὸ εἶρημα, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ κατωτέρω νόμισμα Γόρτυνος.

Κεφαλὴ Ἑρμοῦ δεξ. ὁπ. βοῦς ἐφορμῶν Γ]Ο[Ρ (Πρβλ. Svoronos, πίν. XII. 28) ἐφαρμένον. Δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰ δύο εὐρήματα.

Τὸ εἶρημα δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν Γ' π.Χ. αἰ.

Εἶρημα Β.

41 χάλκινα:

1) Ἡ Εὐρώπη ἐπὶ πλατάνου ἀρ. ἀετός, ὁπ. Ἡ Εὐρώπη ἐπὶ ταύρου ΓΟΥΡΤΥ. Τὸ ὄλον ἐντὸς στεφάνου 5,40 γρ. ↑ Svoronos, πίν. XV. 20 ΔΜ (Πίν. 3₄₃).

2-3) Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος μὲ στέφανον δάφνης, ὁπ. Βοῦς ἐφορμῶν ΓΟΥΡ κάτω ΤΥΝΙ. Καὶ αἱ δύο ὄψεις ἀπὸ τὰς αὐτὰς σφραγιδας. Svoronos, ἀρ. 140. ΔΜ.

4-9) Ὅμοια, ὁπ. ΓΟΥΡ Κάτω ΤΥΝΙ 2,80-3 γρ. πεδῖον ἐλαφρῶς ἔγκοilon ↑ ↓ (Πίν. 3₄₄).

10-11) Ὅμοιον. ΝΙΩΝ ὁπ. ΓΟΥΡ/ΤΥΝ.

12) Ὅμοιον. ὁπ. ΓΟΥΡΤΥ/ΝΙΩΝ 3 γρ. ΔΜ (Πίν. 3₄₅).

13-15) Ὅμοια. ΓΟΥΡ/ΤΥΝΙ 2,65 γρ. (Πίν. 3₄₇).

16-18) Ὅμοια. ΝΙΩΝ ὁπ. ΓΟΥΡΤΥ/ΝΙ. ΔΜ. (Πίν. 3₄₆).

19) Ὅμοιον. ὁπ. ΓΟΥΡ/ΤΥ (Πίν. 3₄₈).

20-23) Ὅμοια. ὁπ. ΓΟΥΡ/ΤΥΝ 2,85 γρ. ΔΚ.

24-27) Ὅμοια. ὁπ. ΓΟΥΡ/ΤΥΝ ΔΚ.

28-30) Ὅμοια. ὁπ. ΓΟΥΡ/ΤΥΝΙ 2,30-2,80 γρ. ΔΚ (Πίν. 3₄₉).

31) Ὅμοιον.

32) Ὅμοιον (Πίν. 3₅₀).

33) Ὅμοιον 3,15 γρ. Δ ἀρίστη.

34-35) Ὅμοιον Δ ἀρίστη (Πίν. 3₅₁).

36) Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος δεξ. ὀπισθεν αὐτῆς γράμματα ἀσαφῆ ὁπ. ΙΝ ἄνω Ν ἐφαρμένον 2,40 γρ.

37) Ὅμοιον, ὁπ. ΑΙΝ ἄνω ΑΩΝ, κάτω πεδῖον ἐλαφρῶς ἔγκοilon 3,90 γρ. ΔΜ.

38) Ὅμοίως ὁπ. ὁμοιον 2,70 γρ. ΔΜ.

39) Κεφαλὴ ὁμοία ὁπ. ΑΙΝΑ κάτω ΩΝ 2,80 γρ. Δμ.

40) Ὅμοίως, ΟΝ (;) ὁπ. ὁμοιον (;) [...] κάτω ΩΝ πεδῖον ἐλαφρῶς ἔγκοilon 3,40 γρ. ΔΜ (Πίν. 3₅₂).

41) Ὅμοία κεφαλὴ δαφνοστεφῆς, γράμματα ἀσαφῆ πεδῖον ἐλαφρῶς ἔγκοilon 2,30 γρ. ΔΚ.

Ὁ στέφανος δάφνης τῆς κεφαλῆς φαίνεται σαφῶς. Προφανῶς δὲ καὶ εἰς τὰ ἄλλα δὲν διακρίνεται ἔνεκα τῆς κακῆς διατηρήσεως.

Τὰ ἀνωτέρω ἔξ τελευταῖα νομίσματα τοῦ εὐρήματος¹³ δὲν διαφέρουν παρὰ μόνον κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ὀπισθοῦ τύπου καὶ μερικὰ μὲ τὰ γράμματα ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τὰ ὑπ' ἀρ. 2-35 τῆς Γόρτυνος. Ἐπίσης καὶ τὸ χρῶμα τῆς κατῳσεως δὲν ἀφήνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ἀνήκουν πράγματι εἰς τὸ ἴδιον εἶρημα καὶ ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Γόρτυνος τῆς Κρήτης.

XI. Ἀπὸ Περσίας:

22 χάλκινα νομίσματα, δωρεὰ Ἑλληνος ἐκ Περσίας. Τμήμα (;) εὐρήματος.

Βασίλεις Συρίας:

1) Ἀντιόχου Α' Σωτήρος (;), 280-261 π.Χ.

Προτομὴ Διονύσου ἢ Ἀπόλλωνος κατὰ τὰ τρία τέταρτα δ. Ὅπ. Κεφαλὴ ἵππου μὲ κέρατα δ. ἐπιγρ. ἐξίτηλος δεξ. Τελείως ἀποτετριμμένον ἀπὸ μακρὰν κυκλοφορίαν.

2) Σελεύκου Γ' (;), 226-222 π.Χ.

Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος δ. ὁπ. τύπος ἀσαφῆς. ἐφθ. Syll. DNM 135 (;)

3) Ἀλεξάνδρου Α', 150-145 π.Χ. Syll. ἔ.ἀ. 265, ἐφθ. ἀπὸ μακρὰν κυκλοφορίαν.

Ἑλυμαίς.

Ὁρώδης Α', 50-100 μ.Χ.

4-5) Προτομὴ μὲ τιάναν ἄγκυρα (;) μηνίσκος; ὁπ. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ. Προτομὴ πυργοφόρος Τύχης μὲ ἀκτίνας. BMC σ. 254 Pl. XXXIX, 14, 15, 16, Sylloge ἔ.ἀ. 304.

Ἡ ἄγκυρα (;) ἐρμηνεύεται μᾶλλον ὡς σύμβολον θρησκευτικῶν δηλωτικῶν τῆς βροχῆς. Πρβλ. P. Baur ZFN. XLI, σ. 65.

6) Ὅμοίως, β' ἡμ. Α' μ.Χ. αἰ.

13. Ταῦτα ἀπεικονίζονται ἰδιατέρως.

*Οπ. ἄγκυρα ἄρ. ἐπιμήκεις στιγμαὶ BMC σ. 258 Pl. XL 3, 45.

7) *Ομοιον.

*Ορώδης Β', τέλη Α' μ.Χ. αἰ.

8) Κεφαλή ὁμοία κατ' ἐνώπιον.

*Οπ. ἐπιγραφή ἀραμαϊκή. Προτομή θεότητας με ἀκτίνας BMC Pl. XL 10-12.

9) *Ομοιον.

10) *Ομοίως.

11) *Ομοίως ὄπ. Προτομή θεότητας (Τύχης) κατ' ἐνώπιον (Πί v. 3₅₃).

12-15) *Ομοίως ὄπ. ἐπιμήκεις στιγμαὶ BMC Pl. XL. 14-17.

16) *Ομοίως ὄπ. Προτομή θεότητας κατ' ἐνώπιον. Ἐπιγραφή ἀραμαϊκή, Syll. DNM 305 (Πί v. 3₅₄).

Φ ρ α ἄ τ η ς , ἄ ρ χ α ἰ 2 ο υ π.Χ. αἰ.

17) *Ομοίως προτομή ἄρ. ὄπ.

*Ἀρτεμις δ. ἐπιγρ. ἑλλ. BMC Pl. XLI 10-15 Rev. Num. 1919, Pl. II, 14 (Πί v. 3₅₅).

18) *Ομοίως. Παράλληλοι ἐπιμήκεις στιγμαὶ. BMC Pl. XLI 20.

19) *Ομοίως. Προτομή κατ' ἐνώπιον ὄπ. ἀετός. Syll. ἔ.ἄ. 308 Δμ. (Πί v. 3₅₆).

20) *Ομοίως ὄπ. *Ἐπιμήκεις μνηοειδεῖς γραμμαὶ ἐνοῦμεναι κατὰ τὸ ἕν ἄκρον. Πρβλ. παρόμοιον εἰς Rev. Num. 1919 Pl. II, 20 (Πί v. 3₅₇).

*Ορώδης Δ', Β αἰ. μ.Χ.

21) Κεφαλή με διάδημα ἄρ. ὄπ. Γυναικεία προτομή ἄρ. BMC Pl. XLII 8 σ. 282 κ.ἔ. Syll. ἔ.ἄ. 309 (Πί v. 3₅₈).

22) *Ομοιον. *Ορώδης Β (;). *Οπίσθιος τύπος δυσδιάγνωστος.

Τὸ εὑρημα (ἢ τὸ τμήμα εὐρήματος) εἶναι ὅμοιον καὶ σύγχρονον πρὸς ἄλλα μεγάλα διασωθέντα ἀκέρατα (Noe, NNM 78, ἄρ. 329, 964, 1017, 1020). Πιθανάτα ἀπὸ τὸ ἴδιον εὑρημα, διασκορπισθέν, προέρχονται καὶ τὰ ἐσχάτως ἀποκτηθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Κοπεγχάγης (Syll. ἔ.ἄ. ἄρ. 305-309).

Τὰ νομίσματα ἔχουν ὅλα προσηρμοσμένας σφραγίδας ἢ δὲ φθορὰ των εἶναι συνεπῆς πρὸς τὴν καθιερωθεῖσαν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν βασιλέων πρβλ. BMC σ. XL, XXXV κ.ἔ. *Ἐξαιρέσειν ἀποτελεῖ τὸ ὑπ' ἄρ. 19 νόμισμα τοῦ Φραάτη, ἔάν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιον εὑρημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναλόγως πολὺ ἐφθαρμένον, ἔχει μάλιστα καὶ τεχνοτροπίαν ὄχι τόσον βαρβαρότεχρον ὥσως τὰ ἄλλα.

Χρονολογικῶς τὸ εὑρημα πρέπει νὰ τοποθετηθῆ τὸ ἐνωρίτερον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ *Ορώδου Δ', συμφώνως τοῦλάχιστον πρὸς τὸ ἀνωτέρω περιγραφόμενον τμήμα.

Β'. Βυζαντινὰ εὐρήματα:

I. *Ἀπὸ Θεσσαλονίκην (;):

16 χάλκινα βυζαντινὰ σκυφωτά, ἀποτελοῦντα τμήμα μεγάλου διασκορπισθέντος εὐρήματος, προερχομένου ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην (;) ἢ τὴν Θράκην (;). Εἶναι ὅλα μικρᾶς διαμέτρου (18-15) καὶ Καλῆς ἢ Μετρίας διατηρήσεως τὰ πλείστα ἐπικεκομμένα.

8 Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ (BMC τύπος 13).

2 Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ (21 x 14 καὶ 18 x 12) τύπου Sabatier LVI. I

1 *Ἀλεξίου Γ' (BMC Τύπος 4).

3 *Ἀλεξίου Γ' (15-18). *Ἡ παρθένος ἐπὶ θρόνου — ὁ αὐτοκράτωρ καθήμενος κρατῶν λάβαρον καὶ εἰλητάριον. Πρβλ. περιγραφὴν εἰς Edwards, Corinth VI σ. 147 ἄρ. 158 (Πί v. 3₆₀).

2 Θεοδώρου Λάσκαρι.

Φθορὰ ἀπὸ κυκλοφορίας.

II. 375 χάλκινα βυζαντινὰ ἀπὸ εὑρημα ἐποχῆς Κομνηνῶν παρομοίας συστάσεως ὅπως καὶ τὸ προηγούμενον. *Ἴσως δὲ ἀμφοτέρω ἀπὸ τὸ ἴδιον μέγα εὑρημα, ποὺ ἐκυκλοφόρησε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἴσως τμήματα συγχρόνων παρομοίων εὐρημάτων (πρβλ. BCH (;) 1960 σ. 498 καὶ 1962 σ. 425 καὶ ΑΔ/18 (1963) σ. 6), δὲν εἶναι ἄσχετα μεταξὺ των¹⁴.

*Ἐνδεχομένως εἶναι προϊόντα τοῦ νομισματοκοπέου τῆς Θεσσαλονίκης (;). Πρβλ. σχετικὰ: D.M. Metcalf, The Coinage of Thessaloniki 829-1204 and its place in Balkan. Balkan Studies. Monetary History 1963.

Γ'. *Ἀπὸ Ἀνασσαφάς:

I. *Ἀπὸ Βεργίναν Μακεδονίας:

*Ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον, παρὰ ἐφόρου Φ. Πέτσα. 3 χάλκινα: Μ. Ἀλεξάνδρου, Gaebler, πίν. XXXI, 25.

2 χάλκινα Κασσάνδρου, Gaebler, πίν. XXXI, 25.

II. *Ἀπὸ Ἐρέτριαν¹⁵:

Παρὰ Ἐπιμελητοῦ Δαβάρια:

28 χάλκινα: Φιλίππου Β' Μακεδονίας, Κασσάνδρου, Λαμίας, Λοκρῶν, Εὐβοίας, Καρύστου, Χαλκίδος, Ἀθηνῶν, Ἐλευσίνος, Ἄνδρου, Μυρίνης Λέσβου, Κυρήνης.

14. Πρβλ. Γ. Μπακαλάκη. Οἱ τελευταῖοι Κομνηνοί, ΑΕ 1937 σ. 468 κ.ἔ.

15. Λεπτομερῆς καταγραφὴ τούτων ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὴν σχετικὴν δημοσίευσιν.

III. Ἀπὸ Μυκῆνας :

Παρά καθηγητοῦ Γ. Μυλωνᾶ :

3 χάλκινα. α) Κορίνθου Γ' αἰ. π.Χ. Ἀριστερά Α δεξ. ὄστρακον θαλάσσιον (;), β) Σικυῶνος BMC πίν. VIII, 13. γ) Ἄργους BMC πίν. XXVIII, 8.

IV. Ἀπὸ Ἀκαδήμειαν Πλάτωνος :

12 Χάλκινα παρὰ ἐφόρου Φ. Σταυροπούλλου : Ἀπὸ διαφόρους τομεῖς.

- A. 1) Ἑλληνιστικῆς (;) ἐποχῆς ἐφθαρμένον.
2) Ὅμοιος.
3) Κοινὸν Θεσσαλῶν 196 — Α' π.Χ αἰών. Sylloge DNM ἄρ. 324. Ὄνομα ἐξίτηλον.
4) Ἑλευσίς Δ' και Γ' π.Χ. αἰ. Ὁ Τριπτόλεμος ἐπὶ ἄρματος· ὄπ. χοῖρος ἐντὸς στεφάνου ΕΛΕΥ(ΣΙ).
B. 5) Ἀθηναϊκὸν Γ' π.Χ. αἰ.
6) α) Κόρινθος (;) Γ' π.Χ. αἰ.
β) Ἐποχῆς Βανδάλων (;).
7) Ἐποχῆς Βανδάλων (;)
Γ. 8) Ἀθηναϊκὸν (;) Γ' π.Χ. αἰ.
9) Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τέλος Δ' π.Χ. αἰ. πρβλ. Sylloge DNM 1026-1028.
Δ. 10-12) Χωματερὴ Μαυρίκη. 3 Ἀθηναϊκά (;) ἐποχῆς ἀρχόντων (;) 1ος-3ος μ.Χ. αἰ.

Δ'. Διαφόρων προελεύσεων.

I. Ἀπὸ Μακεδονίαν :

1 σηστέριος Τραϊανοῦ, τύπος R.I.C. 220, 291.

II. Ἀπὸ Ἀμμοχώριον Φλωρίνης :

Παρά ἐφόρου Φ. Πέτσα :

1 ἄργυρον Ἀπολλωνίας Ἰλλυρίας. 3,30 γρ. (Victoriatius). APXIBIOY - EYΩPIΔAΣ.

3 χάλκινα: Φιλίππου Β'. Gaebler, πίν. XXXI, 12). Ἀμφιπόλεως (;), Πέλλης. Gaebler, πίν. XIX, 5.

III. Ἀπὸ Βέροϊαν καὶ Λευκάδια :

Παρά ἐφόρου Πέτσα :

3 χάλκινα: 1 Κασσάνδρου Gaebler, πίν. XXXII, 7).

1 Ἀδριανῶν, ἑλληνικῆς πόλεως· ἐφθαρμένον.

1 Θεσσαλονίκης, ὀπίσθιος τύπος. Gaebler, πίν. XXIV, 24. Ἰουλία Δόμνα (;).

IV. Ἀπὸ Παλατιοχώριον Γραβιάς. Νομὸς Φθιώτιδος :

1 χάλκινον Δομιτιανοῦ Ἑλληνικῆς πόλεως. ὄπ. Ἄρτεμις κατ' ἐνώπιον, ἐφθαρμένον.

V. Ἀπὸ Ἀγ. Νικόλαον Γλυφάδας :

2 Ἀθηναϊκά, Svoronos Pl. 22, 35 κ.έ.

1 Μανουῆλ Α' Κομνηνοῦ. BMC πίν. LXX, 17.

VI. Ἀπὸ Ἀμφιθέαν Ἀττικῆς :

20 χάλκινα νομίσματα ἀνευρεθέντα εἰς τὰ ρέματα Ντέγλερ, παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τῆς Νέας Σμύρνης.

Ἀντίγονος Γονατᾶς (τύπος Gaebler, πίν. XXXIV, 10).

Θεσπιαί (BMC πίν. XVI, 12).

Ἀθήναι:¹⁶ Svoronos Pl. 22, 35, 48. (3 ὅμοια). Sv. Pl. 23, 50. Sv. Pl. 24, 10, Pl. 24, 61 κ.έ. Sv. Pl. 25, 29-32. Sv. Pl. 81, 45-48. Sv. Pl. 89, 22-24. Hesperia 1936 Fig. 26 ἄρ. 16 καὶ δύο σύγχρονα ἐφθαρμένα.

Ἑλευσίς: Sv. Pl. 10, 3, 17, 21, 33-39.

Βυζαντινά :

Ἰουστίνος καὶ Σοφία, BMC σ. 83 ἄρ. 94, BMC σ. 85 ἄρ. 110.

Ἡράκλειος ἢ Κωνσταντίνος, τεμάχιον.

Ἀλέξιος Α'. BMC πίν. LXV, 22.

Ἐπειδὴ, ὡς βεβαιοῦται, εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην συχνότατα ἀνευρίσκονται νομίσματα καὶ τὰ ἀνωτέρω εἶναι μία ἔνδειξις, ὅτι πιθανώτατα ἐκεῖ πλησίον θὰ ὑπῆρχε ἀρχαῖος δῆμος μὴ ἐντοπισθεὶς ἀκόμη, τῶν Ἑχελιδῶν ἢ τοῦ Φαλήρου. Ὡς γνωστόν, ἂν καὶ εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν, ἀνευρέθησαν ἐκεῖ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Ἑχέλου καὶ τῆς Βασίλης (Σβορώνος, Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Μουσεῖον σ. 121, O. Walter, A.E. 1937 μέρος Α' σ. 13) καὶ πλησιέστερον τάφοι. (Σ. Πελεκίδης ΑΔ 1916, σ. 13). Ἐπομένως, ἴσως ἀποδειχθῆ κάποτε, ὅτι ἐκεῖ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ὁ δῆμος τοῦ Φαλήρου¹⁷ ἢ τῶν Ἑχελιδῶν.

VII. Ἀπὸ Πελοπόννησον :

Χάλκινον νόμισμα Λακεδαιμόνος Πλαυτίλλης. ...ΑΥΓΟΥΣΤΑ (;). Προτομή αὐτῆς δεξ. ὄπ. ΛΑΚΕ/ΔΑΙΜΟ/ΝΙΩΝ. Κάτω Α (;) Δ ἐντὸς στεφάνου (Πίν. 3⁵⁹).

Ἀπὸ τὸ χωρίον Ἀνδρόνι ἐπαρχίας Ἡλείας:

1 ἄργυρον καὶ 6 χάλκινα νομίσματα:

1) Σικυῶν Γ' π.Χ. αἰ. Ἀργυροῦν τριώβολον. 2-3) Ἡλίδος BMC πίν. XV, 15.

4) Κορίνθου Δομιτιανοῦ. Numism. Commentary of Pausanias ἄρ. IV.

5) Ρωμαϊκά: Νέρβα δηνάριον R.I.C. Pl. VII ἄρ. 114.

6) Αὐρηλιανοῦ.

7) Μ. Κωνσταντίνου.

Τῶν νομισμάτων τούτων ὑπάρχουν μόνον τὰ

16. Αἱ παραπομπαί, ὅπου εἶναι δυνατόν, γίνονται μόνον εἰς τοὺς πίνακας τοῦ Σβορώνου. Svoronos. Les monnaies d'Athènes.

17. Πρβλ. Α. Κεραμοπούλλου, Ὁ ἀποτομπανισμὸς σ. 1 κ.έ.

έκμαγεῖα. Ἐκρίθη ὁμως σκόπιμον νὰ γίνονιν γνωστὰ διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ἀρχαίας πόλεως ποῦ θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου καὶ παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδόν. Τοῦτο βεβαιούται ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ἀφθονα λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων, ἀλλὰ, ὡς λέγεται, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνεύρεσιν ἀρχαίων ἔργων τέχνης καὶ νομισμάτων.

VIII. Ἐπὶ τὸν Ἅγιον Νικόλαον Βοιωτῶν Λακωνίας :

Παρὰ Μηνῶ Ἀναστασάκη :

1 ρωμαϊκὸν δηνάριον Σεπτιμίου Σευήρου (Cohen ἀρ. 370).

1 ρωμαϊκὸς σηστέριος Μαξιμίνου Α' (Cohen 115).

Ἐπίσης πολλὰ νομίσματα ἀνευρίσκονται εἰς τὴν τοποθεσίαν «Βρομώντας», 8 περίπου χιλιόμετρα πρὸς Ν. τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ 5 περίπου Δ. τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκεῖ ἀνευρισκομένων καὶ διεσκορπισμένων νομισμάτων διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναστασάκη, ὁ ὁποῖος ἔδωσε καὶ τὰς κατωτέρω πληροφορίας, τὰ ἐξῆς χάλκινα, ὅλα μετριοπάτης διατηρήσεως.

Ρωμαϊκά: Ἀδριανού, σηστέριος Κομμόδου, ὑστερορωμαϊκὸν τοῦ Δ' μ.Χ. αἰ.

Βυζαντινά: Ἡρακλείου (;), Λέοντος ΣΤ' καὶ φραγκικὸν Πριγκίπων Ἀχαΐας.

Ὁ Βρομώντας, κατὰ τὴν σφραγισμένην παράδοσιν «Βρώμη πολιτεία, ποῦ ἐβούλιαξε», εἶναι πλήρης ἀρχαίων κτισμάτων, ὄρατῶν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περισσότερο ἐντὸς τῆς θαλάσσης εἰς μέγα βάθος καὶ εἰς ἀρκετὴν ἔκτασιν. Διασφύζεται δὲ καὶ τμήμα βασιλικῆς τὸ πλεῖστον ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐφόρου κ. Δρανδάκη τοῦτο ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὸν Κ. Ζησίου (Βυζαντις I 1909 σ. 123) καὶ εἰς τὸν μελετητὴν τῆς περιοχῆς καθηγητὴν κ. Γ. Ἀργυράκη. Πρβλ. καὶ Α. Δ. Κατσώρη, Ἱστορία τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, 1938 σ. 109.

Ἡ περὶ τὸν Βρομώντα περιοχὴ δὲν ἔχει — ὅσον τοῦλ. μοῦ εἶναι γνωστὸν — ἐξερευνηθῆ. Δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκειται περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Πausaniou (III, 22, 2) ἀναφερομένου Νυμφαίου «πλέοντι δ' ἐκ Βοιωτῶν τὴν ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς Μαλέα λιμὴν ἐστὶν ὀνομαζόμενος Νύμφαιον καὶ Ποσειδῶνος ἀγαλμα ὀρθόν...».

ΒΔ. καὶ ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου, ἀνευρέθησαν συγκεντρωμένα ἐντὸς χαράδρας ἀρκετὰ ρωμαϊκά (;) ἢ παλαιοχριστιανικά (;) ἀγγεῖα μικρὰ ἀδιακόσμητα τοῦ αὐτοῦ σχήματος, τὰ πλεῖστα εἰς τεμάχια, ὄχι δὲ μακρὰν εὐρίσκεται ὁ μικρὸς ναὸς

τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου καὶ ἔχνη νεκροταφείου ἀνεξαρτησίτου ἐποχῆς.

Ἐπίσης, ἡ παράλιος τοποθεσία ὑπὸ τὸ ὄνομα σήμερον Λάς, 4 χλμ. περίπου ΝΑ. τῶν ἀρχαίων Βοιωτῶν πλήρης προϊστορικῶν ὀστράκων, δὲν ἀναφέρεται μὲ τὸ σημερινὸν τοῦλάχιστον ὄνομα εἰς τὴν σχετικὴν μελέτην τῶν H. Waterhouse and R. H. Simpson, Prehistoric Laconia, Part I, Annual BSA 1960 σ. 67 κέ.

Τὰ ἐκ τῆς τοποθεσίας ταύτης ὀστράκα εἶναι παρόμοια πρὸς τὰ εἰς τοὺς πίνακας 18 ἀρ. 3 καὶ 21 ἀρ. 1 ἀπεικονιζόμενα.

IX. Ἐπὶ τὴν Κλειτοριάν Ἀρκαδίας :

Παρὰ ἐφόρου Μαστροκώστα :

4 χάλκινα: Ἡλίδος. α) Sylloge DNM 428-430, β) Syll. ἔ. ἀ. 440, γ-δ) ἐφθαρμένα.

Φλιούντος (Syll. ἔ. ἀ. 10), Σικυῶνος (Syll. ἔ. ἀ. 115, 116).

Κορίνθου ἐφθαρμένον. Ἀθηνῶν.

Sylloge ἔ. ἀ. ἀρ. 81. Ἐποχῆς Βανδάλων.

Ἐνετικά:

1. Τορνησέλιον (Paradopolis, πίν. XI. 12).

1 σολδίνιον.

X. Ἐπὶ τὴν νῆσον Πάρον :

2 Ρωμαϊκοὶ σηστέριοι: α) Μ. Αἰθελίου καὶ β) Σευήρου Ἀλεξάνδρου, ἀνευρεθέντες πλησίον τῆς θέσεως Ἀγγεριά.

Ἐπάρχουν ἐνδείξεις, ὅτι πιθανὸν προέρχονται ἀπὸ εἶρημα διασκορπισθὲν ἢ μὴ ἀνευρεθὲν ὀλόκληρον.

XI. Ἐπὶ τὴν νῆσον Νάξον :

4 χάλκινα: α) ρωμαϊκὸς σηστέριος Κομμόδου R.I.C. 556 (;).

Βυζαντινά: β) Ἰουστίνος Β' Ratto ἀρ. 430, γ) Ἰουστίνος Β' καὶ Σοφία BMC ἀρ. 36, δ) Ἡράκλειος BMC ἀρ. 370 (Σικελίας).

XII. Ἐπὶ τὸ χωρίον Πλουτὴ παρὰ τὴν Γόρτυνα Κρήτης :

9 χάλκῃ: Γόρτυνος 5 (Svoronos Pl. XV 2 καὶ Pl. XVI 6),

Ἑλληνικὸν πόλεως τῆς Κρήτης, μὴ καθορισθείσης. Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (Δομιτιανός).

1 Ρωμαϊκὸν Διοκλητιανοῦ.

Βυζαντινά: α) Ἡράκλειος καὶ Ἡράκλειος Κωνσταντίνος (BMC πίν. XXVI, 2), β) Νικηφόρος Α' (;) ἢ Κώνστας Β' (;).

Ε'. Διάφορα.

Σταθμία μολύβδινα.

I. Ἀπὸ Ἀττικῆν:

Παρὰ τοῦ τότε Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων Ἰ. Παπαδημητρίου.

Τετράγωνον (0,09 x 0,09 x 0,028) Τετράμουν. 1.800 γρ.

Δ Ε Εἰς τὰς τέσσαρας κοιλότητας, πού σχη-
ΜΟ ματίζουν ἀνάγλυφοι ἀκτίνες τροχοῦ.

Πρβλ. M. Lang καὶ M. Crosby, *The Athenian Agora*. Vol. X, LW1, Pl. 2, ὅπου καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Ἀγνώστου προελεύσεως:

Στρογγύλον. 600 γρ. (0,063 x 0,023).

Προτομὴ ζώου ἀρ.

3. Ἀπὸ Μακεδονίαν:

Ἄπὸ «ρέμα» Ν. τοῦ χωρίου Σίψεμα (·).

Τετράγωνον 322 γρ. (0,048 x 0,049 x 0,015). Ἐφθαρμένον.

Ἐπὶ τῆς μίας ὄψεως ἐγγάρακτος κύκλος ἐντὸς ἐγγαράκτου τετραγώνου, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὡς γράμμα Θ εἰς παρόμοια μικρὰ σταθμια ἀπὸ τὴν Ὀλυνθον (Πρβλ. D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus* X σ. 459).

II. Σφενδόνας (μολυβδίδες).

2 σφενδόνας μολυβδίνας. Ἀγνώστου προελεύσεως.

1) Ἐπιγραφή Μ Ε Ρ / Ν Α (0,027 x 0,014) γρ. 26,9.

Ὅμοιαι δύο ἀπὸ Ὀλυνθον (D.M. Robinson, *Excavations at Olynthus* ἀρ. 2217/8, σ. 429). Ἡ ἐπιγραφή ἐρμηνεύεται ὡς συντομογραφία τῆς λέξεως Μ(ηκύβ)ερνα.

2) Γράμματα ἐξίτηλα ΔΡ. I (·) ὅπ. Ν Υ. Ν (0,03 x 0,016) γρ. 32,10.

III. Περιπτὸν χρυσοῦν¹⁸ μετὰ κρίκου πρὸς ἐξάρτησιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ τρία τεμάχια ἐφαρμόζοντα πλήρως. Ἦτοι: νομισματόμορφον μετάλλιον, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ κοκκωτὴν στεφάνην καὶ δακτύλιον ἀδιακόσμητον (Πί ν. 4₆₁₋₆₅). Τὸ μετάλλιον ἔχει βάρους 13,90 γρ. διάμ. 0,29, τὸ δὲ συνολικὸν βάρους εἶναι 21,70 γρ. καὶ διάμ. 0,33. Τὸ χρῶμα καὶ ἡ περιεκτικότης εἰς χρυσοῦν τῶν τριῶν τεμαχίων εἶναι ἀκριβῶς ὅμοια καὶ προ-

φανῶς εἶναι σύγχρονα. Ἡ ἀρχικὴ προέλευσις τοῦ εἶναι καὶ θὰ παραμείνῃ ἀγνωστος.

Πάντως, ὁ τελευταῖος κάτοχος εἶναι κάτοικος τοῦ χωρίου Σέττα τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τὸ κόσμημα ἦτο ἰδιοκτησία τῆς οἰκογενείας Πρῶκου περιελθὼν εἰς αὐτὴν ἀπὸ κληρονομίαν.

Εἰς τὴν μίαν ὄψιν τοῦ μεταλλίου ἀπεικονίζεται προτομὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου με ἀττικὸν κράνος, θώρακα καὶ χλαμύδα. Τὸ κράνος εἶναι διακοσμημένον με γρύπα, εἰς τὸ ἐμπρόσθιον δὲ μέρος με ὄφιν καὶ κάτω με ἀστέρα. Εἰς τὸ μέτωπον, τοὺς κροτάφους καὶ τὸν αὐχένα διακρίνονται οἱ βόστρυχοι. Ἡ χλαμὺς πορποῦται εἰς τὸν ἀριστερόν ὦμον, οἱ δὲ θύσανοι τοῦ θώρακος φαίνονται καὶ εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον.

Εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὄψιν Νίκη ἰσταμένη, ἡ ὁποία γράφει ἐπὶ ἀσπίδος στηριζομένης εἰς τετράγωνον κιονίσκον. Ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή

Β Α C I
Λ Ε Ω Σ

καὶ ἐκατέρωθεν καθέτως ΑΛΕΞΑΝ ΔΡΟΥ

Αἱ παραστάσεις καὶ ἡ τεχντροπία ὁμοιάζουν με τὰ γνωστὰ νομισματοσῆμα τοῦ Ἀμμουκίρ.

IV. Χρυσὸν λεπτὸν ἔλασμα βάρους 1.62 γρ. με τέσσαρας ὁπὰς καὶ παράστασιν πεπλοφόρου γυναικὸς κρατούσης σκῆπτρον.

Τοῦτο ἀνευρέθη εἰς Ἀθήνας κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀκαδημίας Πλάτωνος, ἐντὸς τάφου γυναικὸς καὶ περίου ἐπὶ τῆς σιαγόνος τῆς. Ὡς ὀρθῶς τὸ ἐχαρακτήρισεν ὁ ἀνευρῶν τοῦτο ἔφορος ἀρχαιοτήτων Φοῖβος Σταυρόπουλος¹⁹ εἰς τὴν δημοσίευσίν του εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1963 σ. 13, εἶναι «ἐκτύπωμα ὑπάρχοντος νομισματοσῆμου τῆς τεχντροπίας τῶν γνωστῶν νομισματοσῆμων τοῦ Ἀμμουκίρ (Σβορῶνος ΔΕΝΑ Τομ. 10 Πί ν. XII ἀρ. 1), παριστάνοντος Δήμητρα ἢ «Ὀλυμπιάδα» (Πί ν. 4₆₆).

Τὰ ἄκρα τοῦ ἐλάσματος εἰς τὸ ἀνω μέρος τῆς κεφαλῆς ἀναδιπλοῦνται πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ τὰ περιγράμματα τῆς μορφῆς ἄλλοῦ μὲν εἶναι καθαρὰ, ὅπως εἰς τὴν σιαγόνα, ἄλλοῦ δὲ ὄχι, ὅπως εἰς τὸ περίγραμμα τοῦ πέπλου. Ἐπομένως ἡ ἀποτύπωσις ἐγένετο διὰ κρούσεως εἰς μεταλλίνην σφραγίδα.

ΕΙΡΗΝΗ ΒΑΡΟΥΧΑ - ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

18. Θὰ δημοσιευθῇ προσεχῶς ἐκτενέστερον. Εἰς τὸν Πί ν. 4₆₆ ἀποδίδεται εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος.

19. Ὁ κ. Σταυρόπουλος ἐπέτρεψε τὴν ἀναδημοσίευσίν του καὶ ἐδῶ.

B. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ

Τὸ σύνολον τῶν εἰς τὴν Συλλογὴν ἀποκειμένων ἐνεπιγράφων λίθων ἀνέρχεται εἰς 13.350. Ἀπὸ τὰ τελευταίως εἰσαχθέντα σημειοῦμεν:

- EM. 13314 ἐκ Παιανίας = IG I² 1016
 » 13315 ἐκ Διονύσου = IG II² 4605
 » 13316 » » = » 3094
 » 13317 » » = » 2851
 » 13318 » »=Hesperia XVII, 1948 σ.141
 » 13319 » »= » » » σ. 142
 EM. 13337 μετεφέρθη ἐκ τοῦ Μουσείου Ἀγορᾶς καὶ συνεκολλήθη ἐπὶ τῆς EM. 6793.
 » 13338 μετεφέρθη ἐκ τοῦ Μουσείου Ἀγορᾶς καὶ συνεκολλήθη ἐπὶ τῆς EM. 8046.
 » 13346 μετεφέρθη ἐκ τοῦ Μουσείου Ἀγορᾶς καὶ συνεκολλήθη ἐπὶ τῆς EM. 7547.
 » 13350 μετεφέρθη ἐκ τοῦ Μουσείου Ἀγορᾶς καὶ συνεκολλήθη ἐπὶ τῆς EM. 8391.

EM. 13345 εὑρέθη εἰς τὸν χώρον τοῦ Ἀσκληπείου καὶ συνεκολλήθη ἐπὶ τῆς EM. 8619 (ἄνω δεξιὰ γωνία). Ἡ στήλη ἐφ' ἧς τοῦτο συνεκολλήθη περιέχει παιᾶνα εἰς Ἀπόλλωνα καὶ Ἀσκληπιὸν (IG II² 4473).

Ἡ τοποθέτησις τῶν ἐνεπιγράφων λίθων εἰς τὴν θέσιν τῶν ἔχει ἀπὸ πολλοῦ συντελεσθῆ καὶ οἱ μελετηταὶ ἐργάζονται ἀνέτως εἰς τὴν Συλλογὴν. Ἐφροντίσαμεν, ὥστε εἰς ἕκαστον χώρον καὶ εἰς τὸ φωτεινότερον σημεῖον τούτου νὰ ὑπάρχη ἀνὰ μία μεγάλη ξυλίνη τράπεζα, ἐφ' ἧς νὰ μεταφέρονται οἱ πρὸς μελέτην λίθοι· τοῦτο δὲ ἀντὶ τοῦ μοναδικοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπάρχοντος παλαιότερον ἰκρίωματος. Τὸ φῶς, φυσικὸν ἢ τεχνητόν, εἶναι ἀφθονον εἰς τὰς αἰθούσας, εἰς ἃς κατ' ἀποστάσεις ὑπάρχουν καὶ ρευματολήπται διὰ τὴν φωτογράφησιν ἐπὶ τόπου τῶν ὀγκωδῶν λίθων.

Ἡ συντελουμένη νῦν ἐργασία ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν συγκόλλησιν τῶν μεγάλων στηλῶν, ἐφ' ὧν ἦσαν ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων. Αὗται ἦσαν διαλελυμένα. Ὁ Πί ν. 5α, εἶναι φωτογραφία τῆς EM. 10342 ἐπιγραφῆς. Εἶναι μία ἀπὸ 50άδα περίπου τοῦ εἶδους τῆς. Ἐντὸς ξυλίνου πλαισίου ἔχνητο κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα γύψος καὶ ἐντὸς τούτου ἐτοποθετοῦντο «κολυμβηταὶ» αἱ δεκάδες τῶν ἐνεπιγράφων τεμαχίων τῆς στήλης. Ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν καιρικῶν συνθηκῶν ὄχι μόνον ἐσή-

ποντο αἱ σανίδες, ἡμαυροῦτο ὁ γύψος, ἀλλὰ καὶ ἐθραύετο οὗτος εἰς τεμάχια. Εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς μεγάλης ἀδλῆς στηριζόμεναι, ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας καὶ ἀπὸ θραύσματα ὄλων κατὰ τὴν Δεκεμβριανὴν ἀνταρσίαν (1944). Ἡ ὀπὴ ἄνω δεξιὰ ἐπὶ τοῦ Πί ν. 5γ, ἀβαθῆς μὲν ἀλλὰ διευρυνομένη πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, εἶναι ἐκ τῶν πολλῶν δειγμάτων. Μετὰ μεγάλης λοιπὸν προσοχῆς, ἀφοῦ γίνῃ σχέδιον τοῦ ὄλου, ἀριθμεῖται καὶ ἀποσπᾶται ἕκαστον τεμάχιον. Ἀφοῦ, ἐν συνεχείᾳ, ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῆς στήλης διαπιστωθῆ ἢ ἀπόστασις τοῦ ἐκ τοῦ ἐγγυτέρου τεμαχίου, συγκολλῶνται δι' εἰδικῆς κόλλας, ἀφοῦ συνδεθοῦν ἀμφοτέρω μετὰ ῥάβδους ὀρειχάλκου (Πί ν. 5β). Τὸ αὐτὸ ἐν συνεχείᾳ γίνεται διὰ τὰ λοιπὰ τεμάχια, ὅταν δὲ ἔχουν συνδεθῆ ὅλα τὰ τεμάχια (ἢ ἐφαπτόμενα ἀλλήλων ἢ εἰς σχετικὴν ἀπόστασιν εὑρισκόμενα) μεταξύ τῶν μετὰ ὀρειχάλκων (μέχρι 50 χιλιογράμμων εἰς τινὰς στήλας), τότε τὰ μεταξύ τῶν κενὰ πληροῦνται μετὰ γύψου. Διὰ τῆς νέας ἐπεξεργασίας τὰ τεμάχια τῆς στήλης μεταβάλλονται εἰς ἓν συμπαγὲς σύνολον μεγάλης ἀντοχῆς. Ἐπάλειψις ἐν συνεχείᾳ τοῦ γύψου μετὰ ἔλαιον καὶ χρῶμα προφυλάσσει τοῦτον καὶ συγχρόνως προβάλλει καλύτερον τὰ ἐνεπιγραφα τεμάχια. Οὕτως ἢ στήλη λαμβάνει τὴν μορφήν καὶ τὸ σχῆμα, ἅτινα εἶχεν ἀρχικῶς καὶ τοποθετεῖται ἐν συνεχείᾳ, ἐρειδομένη στερεῶς, ἐπὶ τοῦ τοίχου τῶν διαδρόμων (Πί ν. 5γ). Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην μεγάλῃ ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τοῦ ἐμπειροῦ τεχνίτου Νικ. Φράγκου.

Ἄλλ' ἐκ τῆς νέας ἐπεξεργασίας προκύπτει καὶ ἀπροσδόκητον ἐπιστημονικὸν ὄφελος, τὸ ἐξῆς: Εἰς τὴν Editio minor ἀναφέρεται συχνά, ὅτι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ (τῶν 36 φερ' εἰπεῖν) τεμαχίων τῆς στήλης, ἅτινα εἶδον οἱ παλαιότερον δημοσιεύσαντες τὴν ἐπιγραφὴν, ἔλλειπον 2 ἢ 3. Συνηθέστερον ταῦτα ἀπόκεινται ἐπὶ τῶν ρυμῶν ἢ εἶναι ἐντὸς κιβωτιδίων ἀποτεθειμένα διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ δὲ λαμβάνουν τὴν θέσιν τῶν ἐπὶ τῆς στήλης. Συνέβη ὁμοίως καὶ πλείονας φορές, τὰ ἔλλειποντα τεμάχια νὰ τὰ ἀνεύρωμεν ἐντὸς τῶν ξυλίνων πλαισίων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γύψου, ὡς ἔρμα μεταξύ τεμαχίων πλίνθων καὶ ἀργῶν λίθων. Ἦτο κατὰ ταῦτα ἀδύνατον εἰς τὸν Kirchner νὰ τὰ ἴδῃ, ἐνόμιζεν οὗτος, ὅτι εἶχον ἀπολεσθῆ καὶ ἐσημείωσεν «litterae, quae lineis subscriptis insignitae sunt, nunc perierunt ἢ quae hodie non exstant, lineis subscriptis insignivimus».

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ Θ. ΜΙΤΣΟΣ

BYZANTINON ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Τὸ 1963 εἰσήχθησαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον τὰ κάτωθι ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα συντηρηθέντα, εἰς τὸ ἄρτι ἀναδιοργανωθὲν ἐργαστήριον τοῦ Μουσεῖου, ἐξετέθησαν προσωρινῶς εἰς ἰδιαιτέραν αἴθουσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχουν ἐκτεθῆ τὰ νέα ἀποκτήματα τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Α' Ἀγοραί:

1. Ὅραριον χρυσοκέντητον (B.M. 4192), διαστ. 1.42 x 0,31. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ ἀγορασθέντα ἀντικείμενα κατὰ τὸ ἔτος 1963. Ἐπὶ κάμπου κεντημένου ἐξ ὀλοκλήρου διὰ χρυσοῦ σύρματος εἰκονίζονται εἰς τετραγωνίδια, μὴ χωριζόμενα μὲ διακοσμητικὴν ζώνην, αἱ δώδεκα σκηναὶ τοῦ Δωδεκαῶρτου, ἧτοι κατὰ σειράν: Εὐαγγελισμός, Γέννησις, Βάπτισις, Ὑπαπαντή, Ἐγερσις τοῦ Λαζάρου, Μεταμόρφωσις, Βαΐφορός, Σταύρωσις, Ἀνάληψις, Ἀνάστασις, Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, Πεντηκοστή. Εἰς δύο τελευταῖα τετραγωνίδια κάτω ἀνὰ τρεῖς Ἱεράρχαι, ὀλόσωμοι, κρατοῦντες εἰλητάρια. Εἰς τὸν τράχηλον τοῦ ὄραριου Χριστὸς ἐν Δόξῃ μὲ 4 ἀγγέλους (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ κέντημα εἶχεν ἀποκοπῆ καὶ συμπληρωθῆ διὰ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, διὰ τὴν χρησιμοποίησιν ὡς ἐπιτραχήλιον).

Ἡ τεχνικὴ, τὸ σχέδιον καὶ ἡ ὄλη ἐκτέλεσις δεικνύουν ὅτι τὸ ἔργον ἐξετελέσθη βάσει βυζαντινῶν προτύπων εἰς ἀξιόλογον ἐργαστήριον κεντητικῆς καὶ εἶναι δείγμα χρυσοκέντηματος ἀρίστης τέχνης τοῦ 16ου αἰ. Σχετίζεται μὲ ἐπιτραχήλιον τῆς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους (Millet, Broderies Religieuses, πίν. XCV) καὶ ἕτερον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσεῖου, προερχόμενον ἐκ τῆς Μονῆς Λειμῶνος Μυτιλήνης (Πί ν. 6).

2. Ἐπιγονάτιον χρυσοκέντητον (B.M. 4193), διαστ. 0,34 x 0,34, τοῦ 17ου αἰ., μὲ τὴν παράστασιν τῆς Μεταμορφώσεως. Τὸ ἄνω ἡμισυ τοῦ κάμπου ὡς καὶ αἱ τρεῖς πλευραὶ τοῦ πλαισίου διακοσμούνται μὲ ἐλικοειδεῖς βλαστούς. Τὸ κάτω ἡμισυ τοῦ κάμπου πληροῦται μὲ χρυσοκέντημα, ἐνῶ ἡ τετάρτη πλευρὰ τοῦ πλαισίου φέρει τὴν ἐπιγραφὴν: «Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Γρηγόριος» (Πί ν. 7α).

3. Ζεύγος ἐπιμανίκων (B.M. 4194), διαστ. 0,33 x 0,22. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἡ παράστασις τῆς Μεταδόσεως, ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἡ τῆς Μεταλήψεως, μὲ τὰς ἀντιστοιχούσας ἐπιγραφάς: «Λάβετε, φάγετε τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα», «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου». Ἐπιμελής ἐργασία χρυσοκέντητικῆς τοῦ 18ου αἰῶνος, λαϊκωτέρας τέχνης.

4. Ἐπιμάνικον (B.M. 4195), διαστ. 0,30 x 0,20, 18ου αἰ., μὲ παράστασιν τῆς Γεννήσεως καὶ πλαισιον ἐκ τετραφύλλων ροδάκων. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ ἑκατέρωθεν τοῦ Βρέφους γονατιστοὶ Θεοτόκος καὶ Ἰωσήφ, κατὰ τὸν τύπον τὸν διαμορφωθέντα εἰς τὴν τοιχογραφίαν ὑπὸ Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ κάμπου: «Κυρίλλου» (Πί ν. 7β).

5. Ἐπιμάνικον (B.M. 4196), διαστ. 0,34 x 0,21, 18ου αἰ., μὲ τὴν παράστασιν τῆς Ἀναλήψεως, ἀποδιδόμενη μὲ λαϊκώτερον χαρακτήρα. Εἰς τὰς πλαγίας παρυφάς ταινίαι μετὰ ροδάκων ἐρυθρῶν καὶ φύλλων πρασίνων καὶ κυανῶν.

6. Σταυρὸς-ἐγκόλπιον χάλκινος (B.M. 4133), διαστ. 0,09 x 0,08, 9ου-10ου αἰ., ἀποτελούμενος ἐκ δύο κοίλων τεμαχίων συνδεομένων διὰ κρίκου. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως φέρει ἐγγάρκτον συνοπτικὴν παράστασιν τῆς Θεοτόκου ὀλοσώμου καὶ δεομένης μὲ τὸν Χριστὸν πρὸ τοῦ στήθους, ἄνω δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Παναγία». Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὀψεως εἰκονίζεται καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ Ἅγιος Γεώργιος στηθαῖος εἰς τὸ κέντρον τοῦ σταυροῦ, καὶ εἰς τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν κοσμήματα.

7. Εἰκὼν τῆς Ἁκρας Ταπεινώσεως (B.M. 4189), διαστ. 0,57 x 0,38. Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται νεκρὸς, ὄρθιος ἐντὸς σαρκοφάγου ἔμπροσθεν σταυροῦ, κάτωθεν τῆς ὀριζοντίας κεραιᾶς τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφὴ: «Ἡ Ἀποκαθλώσις». Κατὰ τὸν καθαρισμόν ἀπεκαλύφθη ἡ ὑπογραφὴ: «ΧΕΙΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ, ΑΨΜΘ» (1749). Ἡ εἰκὼν εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἐπιβιώσεως μεσαιωνικῶν ἐξπρεσσιονιστικῶν στοιχείων εἰς τὴν λαϊκωτέραν ἀγιογραφίαν τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς Κεντρικὴν Ἑλλάδα.

Β' Δωρεαί:

Ὁ ἀείμνηστος Ν. Ἀντωνόπουλος ἀφῆκε διὰ τῆς διαθήκης του εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον δικαίωμα ἐπιλογῆς εἰκόνων ἐκ τῆς συλλογῆς του, καταρτισθείσης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἡ Διεύθυνσις τοῦ Μουσεῖου ἐπέλεξε τὰς κάτωθι δέκα τέσσαρας ἀξιολόγους εἰκόνας:

1. Αἱ Μυροφόροι πρὸ τοῦ μνημείου (B.M. 4185), διαστ. 0,23 x 0,17, 14ου-15ου αἰ. Δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ ἄγγελος καθήμενος ἐπὶ τοῦ λίθου. Ἀριστερὰ τέσσαρες Μυροφόροι, δύο ὄρθιαι ἄνω, δύο καθήμεναι κάτω. Εἰς τὸ βάθος ὄρη. Τὸ εἰκονίδιον εἶναι τεχνοτροπικῶς καὶ εἰκονογραφικῶς ἐνδιαφέρον, ἀνήκον εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς παλαιολογίου τέχνης (Πί ν. 8α).

2. Φύλλον τριπτύχου (B.M. 4184), διαστ. 0,21 x 0,08. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἵσταμένη ἔμπροσθεν ὑψηλοῦ

θρόνου. Ἐπί τῆς ἐτέρας ὄψεως εἰκονίζεται ὁ Ἄρχαγγελος, ὀλόσωμος, κατενώπιον. Ἡ τέχνη εἶναι τυπικῆ Κρητικῆ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰ.

3. Τρίπτυχον (B.M. 4183), διαστ. 0,26 x 0,19. Εἰς τὸ μεσαῖον φύλλον καὶ ὑπὸ τρίλοβον ἐπίστεψιν εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος ἐνθρονος, βρεφοκρατοῦσα, μεταξὺ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Προδρόμου σεβιζόντων. Εἰς τὰ πλάγια φύλλα τοῦ τριπτύχου εἰκονίζονται δύο Ἱεράρχαι ὀλόσωμοι καὶ ἄνωθεν αὐτῶν ἀνά εἰς Ἄπόστολος στηθαῖος. Ἐπί τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τῶν δύο πλαγίων φύλλων εἰκονίζεται ὁ Εὐαγγελισμὸς. Κρητικῆς τέχνης 16ου-17ου αἰῶνος, χαρακτηριστικῆς διὰ τὸν ἐπιτηδευμένον μικρογραφικὸν χαρακτῆρα (Πί ν. 8β).

4. Εὐαγγελισμὸς (B.M. 4182), διαστ. 0,32 x 0,23. Ἐπαναλαμβάνεται ὁ κοινὸς κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τύπος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀπὸ λαϊκώτερον ζωγράφου τοῦ 17ου αἰῶνος.

5. Χριστὸς Παντοκράτωρ (B.M. 4186), διαστ. 0,25 x 0,21, εἰκονίδιον 16ου αἰ. Ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζεται στηθαῖος καὶ κατ' ἐνώπιον. Εἰς τὸν φωτοστέφανον τὰ γράμματα Ο ΩΝ.

6. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ἐνθρονος (B.M. 4176), διαστ. 0,43 x 0,31, φέρων ἀρχιερατικὴν στολήν, 16ου-17ου αἰῶνος.

7. Ἡ Ἁγία Τριάς (B.M. 4174), διαστ. 0,84 x 0,585, τοῦ 17ου αἰ. Ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν καὶ ὁ Ἰησοῦς εἰκονίζονται καθήμενοι ἐπὶ θρόνων ἄνευ ἐρεισινώτου. Ὁ μὲν πρῶτος κρατεῖ εἰλητάριον μὲ τὴν ἐπιγραφήν: «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός», ὁ δὲ Ἰησοῦς Εὐαγγέλιον ἀνοικτόν: «Δεῦτε πρὸς με οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κάγω ἀναπαύσω ὑμᾶς». Εἰς τὸ μέσον ἄνω τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὑπὸ μορφῆν περιστερᾶς ἐντὸς συμπλέγματος δύο τετραγώνων μετὰ χρυσῶν ἀκτίνων. Ἡ εἰκὼν ἐπαναλαμβάνει τὸν τύπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ ὁποῖος ἐπικρατεῖ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, πιθανώτατα δὲ ἀντιγράφει τὴν ἐν τῷ Μουσεῖῳ Μπενάκη εἰκόνα τοῦ Μιχαῆλ Δαμασκηνοῦ (βλ. Ἄ. Ξυγγοπούλου, Μουσεῖον Μπενάκη, Κατάλογος τῶν εἰκόνων, Ἀθῆναι 1935 σ. 15 κέ. πίν. 10).

8. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος (B.M. 4179), διαστ. 0,65 x 0,51, 17ου αἰ. Ὁ ἅγιος, φέρων ἀρχιερατικὴν περιβολήν, κάθηται ἐπὶ χαμηλοῦ θρόνου ἄνω, ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς του, ἡ Παναγία καὶ ὁ Χριστὸς προσφέρουν τὸ ὠμοφόριον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἔργον συντηρητικῶ Κρητὸς ζωγράφου τοῦ 17ου αἰ.

9. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος (B.M. 4180), 0,965 x 0,66, 17ου αἰ. Ὁ ἅγιος εἰκονίζεται ὀρθιος, περωτός, ἐστραμμένος πρὸς τὸν Χριστόν, παριστανόμενον ἐν μικρογραφίᾳ ἄνω δεξιᾶ,

ἐν νεφέλαις εὐλογοῦντα κάτω, ἀριστερὰ ἢ κεφαλῇ τοῦ Προδρόμου ἐντὸς πινακίου, δεξιὰ ἢ ἀξίνη καὶ τὸ δένδρον. Ἐπιγραφή ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Εἶναι ἐν ἐκ τῶν μᾶλλον συντηρητικῶν ἔργων τοῦ Κρητὸς τούτου ζωγράφου τοῦ 17ου αἰῶνος, ἀντίγραφον πιθανῶς ἀνεκδότου εἰκόνας τοῦ Μιχαῆλ Δαμασκηνοῦ, εὐρισκομένης ἐν τῷ Μουσεῖῳ Ζακύνθου (Πί ν. 9α).

10. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος (B.M. 4181), διαστ. 1,13 x 0,85. Ὁ ἅγιος εἰκονίζεται μέχρις ὀσφύος, ἐστραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ του. Διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, εἰς τὴν ἀριστερὰν κρατεῖ εἰλητάριον, ἐκτυλισσόμενον πρὸς τὰ ἄνω, καὶ σταυρόν. Κάτω δεξιὰ ἢ κεφαλῇ τοῦ ἁγίου ἐντὸς πινακίου, ὑπ' αὐτὸ ἢ ὑπογραφή τοῦ γνωστοῦ Κρητὸς ζωγράφου, ὅστις εἰργάσθη κυρίως ἐν Ζακύνθῳ: ΧΕΙΡ ΗΛΙΟΥ ΜΟΣΚΟΥ ΑΧΟ (1670).

11. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος (B.M. 4177), διαστ. 0,565 x 0,455, περί τὸ 1700. Ὁ ἅγιος εἰκονίζεται μὲ πανοπλίαν, καθήμενος ἐπὶ θρόνου μὲ ὑψηλὸν ἐρεισινώτον ρυθμοῦ μπαρόκ. Ἦσως ἀντιγράφει ἔργον τοῦ Ἐμμ. Τζάνε.

12. Σταύρωσις (B.M. 4175), διαστ. 0,68 x 0,51. Ἐπὶ χρυσοῦ τοξωτοῦ κάμπου εἰκονίζεται ὁ Ἐσταυρωμένος μὲ ἀκάνθινον στέφανον. Ἐπὶ τῆς ἄνω κεραίας τοῦ σταυροῦ ἡ ἐπιγραφή: «Ἰησοῦς Ναζωραῖος ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων». Κάτω ἀναγινώσκειται ἡ ὑπογραφή: ΡΩΜΑΙΟΥ (:). Ἡ μορφή τοῦ Ἐσταυρωμένου, μόνου καὶ μὲ ἰσχυρὰν κάμπιν πρὸς τὰ δεξιὰ, μαρτυρεῖ ἐντονον Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν. Χαρακτηριστικὸν ἔργον ζωγράφου πιθανῶς Ζακυνθίου, ἀρχῶν 18ου αἰῶνος.

13. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων συλλειτουργῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων (B.M. 4187), διαστ. 0,72 x 0,575. Ἐντὸς μεγαλοπρεπῶν ἐκκλησιαστικῶν κτηρίων, ὁ Ἅγιος, κάτω ἀριστερὰ, λειτουργεῖ ἐμπροσθεν Τραπεζῆς βοηθούμενος ὑπὸ διακόνου. Κάτω δεξιὰ ἀσθενεῖς θεραπευόμενοι διὰ θαύματος. Ἀπὸ τοῦ ἐξώστου ὁ λαὸς παρακολουθεῖ. Ἄνω παριστάνεται ἡ Ἁγία Τριάς καὶ ἄγγελοι κατερχόμενοι κρατοῦντες ἀνοικτὰ εἰλητάρια μὲ ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Ἡ ὠσειδῆς σύνθεσις περιλαμβάνει τὴν Οὐρανίαν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Κερκύρας, ἔργον τοῦ Παναγιώτου Δοξαρά (1729), ὅπως τὴν γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ μετρίας τέχνης ἀντίγραφον τοῦ Κερκυραίου ἀγιογράφου Ν. Ἀσπιώτου (1897). Ὡς γνωστόν, ὁ Δοξαράς ἐνεπνεύσθη τὴν σύνθεσιν ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Βερονέζε ὁ «Θρίαμβος τῆς Βενετίας» τῆς ὀροφῆς τοῦ Δουκικοῦ Παλατίου.

Κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς συντηρήσεως τῆς εἰκόνας διεπιστώθη ὅτι εἶχε καὶ παλαιότερον στρώμα μὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς παράστασιν ἀλλὰ εἰς τεχνικὴν πλησιεστέραν πρὸς τὴν τῶν μεταβυζαντι-

νών εικόνων. Είναι δυνατόν το παλαιότερον αυτό στρώμα της ἡμετέρας εικόνας νά είναι αὐτό το προσχέδιον τοῦ Π. Δοξαρά διὰ τὴν Οὐρανίαν. Καὶ ἐάν ἡ ὑπόθεσις δὲν ἀποδειχθῇ ὀρθή, πάντως ἔχομεν ἔργον πλησιέστατον πρὸς τὸ ἀπολεσθὲν ἔργον τοῦ Π. Δοξαρά, τὸ ὁποῖον ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς τέχνης, διότι εἶναι τὸ πρῶτον μνημειακῶν διαστάσεων ἔργον ζωγραφικῆς, καθαρῶς ἰταλικῆς τεχνοτροπίας τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐκτελούμενον ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Ἑλληνοσ καλλιτέχνου δι' ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Εἶναι δὲ ἐξόχως διδακτικὸν διὰ τὸν τρόπον προσαρμογῆς ἐπὶ τὸ μετριοπαθέστερον τῆς γνωστῆς μεγαλειώδους συνθέσεως τοῦ ζωγράφου Π. Βερρονέζε, τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζεν ἰδιαιτέρως ὁ Π. Δοξαράς (Π i v. 9β).

14. Χριστὸς Ἐπιταφίου (B.M. 4178), ἐπὶ σάνιδος περικεκομμένης κατὰ τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος. Ὁ Χριστὸς παριστάνεται καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὄψεων νεκρὸς εἰς ἰταλίζουσαν ζακυνθηνὴν τεχνοτροπίαν Ν. Καντούνη (19ου αἰ.). Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς παραστάσεως προέρχεται ἐκ Κρήτης, ὅπου συνηθίζετο ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος (M. Chatzidakis, *Icones de Saint-Georges des Grecs* κλπ., Βενετία 1962 σ. 134)

Γ' Ἐκ περισυλλογῆς:

1. Ἡ Α' Ἐφορεία Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων παρέδωκεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μοσεῖον τριάνοντα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη βυζαντινῶν ναῶν τῶν Ἀθηνῶν μὲ γλυπτικὰς διακοσμήσεις περισυλλεγόντα εἰς τὸν περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἀρχαιολογικὸν χώρον (B.M. 4143-4173).

2. Ἀπὸ τὸ ἐξωκκλήσιον Μερέντα Ἀττικῆς, κατὰ τὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου, καθαρισμὸς καὶ στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν, ἀπειχίσθησαν τέσσαρα τεμάχια τοιχογραφιῶν τοῦ 18ου αἰ. (B.M. 4136-4139), παριστῶντα μεμονωμένας μορφὰς ἁγίων. Ταῦτα ἐκάλυπτον μέρος τοῦ παλαιότερου στρώματος τοιχογραφιῶν, αἵτινες ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων κ. Φώτη Ζαχαρίου, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μοσεῖου. Αἱ ἀποτεχισθεῖσαι τοιχογραφίαι εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μοσεῖον. Ἐπίσης εἰσῆχθησαν ἕτερα δύο τεμάχια, προερχόμενα ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ κατεδαφισθέντος ὀκταγωνικοῦ ναοῦ εἰς θέσιν Μετόχι τῆς Ἀντικύρας (περὶ τοῦ ὁποῖου ὑποβάλλεται χωριστὴ ἔκθεσις) (B.M. 4140-41) καὶ ἐν τεμάχιον ἐκ Νάξου (B.M. 4142).

Ἐργαστήριον συντηρήσεως

Κατὰ τὸ 1963 ὀργανώθη εἰς εἰδικούς χώρους νέου κτηρίου τοῦ Μοσεῖου ἐργαστήριον συντηρήσεως, ἀποτελούμενον ἀπὸ τέσσαρα τμήματα, ἦτοι τμήμα φωτογραφικόν, τμήμα συντηρήσεως εικόνων, τμήμα συντηρήσεως τοιχογραφιῶν καὶ τμήμα ξυλουργικῶν ἐργασιῶν. Τὸ ἐργαστήριον ἐξωπλίσθη καταλλήλως δι' ἀρτίων τεχνικῶν μέσων. Εἰς τοῦτο ἐργάζονται ἤδη οἱ μόνιμοι συντηρηταὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας Ἀ. Μαργαριτῶφ καὶ Στ. Μπαλτογιάννης, ὡς καὶ ἀριθμὸς ἐκτάκτων συντηρητῶν. Ἐκτὸς τῶν συνήθων ἐργασιῶν ἐγένετο κατὰ τὸ τρέχον ἔτος συντήρησις σημαντικοῦ ἀριθμοῦ εικόνων καὶ ἀποτεχισμένων τοιχογραφιῶν προοριζομένων διὰ τὴν ὀργανουμένην εἰς Ἀθήνας Ἐκθεσιν Βυζαντινῆς Τέχνης. Ἐπίσης οἱ συντηρηταὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὴν συντήρησιν τοιχογραφιῶν εἰς ἐκκλησίας Ἀττικῆς, Ἰωαννίνων, Μαλεσίνας. Ὁ κ. Ἀναστάσιος Μαργαριτῶφ συνέχισε ἐπὶ κεφαλῆς συνεργείου τὰς ἐργασίας συντηρήσεως εικόνων εἰς τὸ Σινᾶ, ἐργασίας ἀναληφθείσας ἀπὸ τοῦ 1962 ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Μοσεῖου. Περὶ τῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ Ὄρος Σινᾶ θά ὑποβληθῇ χωριστὴ ἔκθεσις.

Ἐκθέσεις

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς συσκέψεως τῶν Ἐμπειρογνομόνων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ὀργανωθείσης διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Βυζαντινῆς Ἐκθέσεως ὡς καὶ τῆς Συνελεύσεως τῆς Διεθνοῦς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἐξετέθησαν εἰς τὴν δυτικὴν πτέρυγα τοῦ Μοσεῖου τὰ νέα ἀποκτήματα αὐτοῦ (1962-1963) ἦτοι μεγάλη συλλογὴ ἀνθιβόλων 17ου-19ου αἰ., εἰκόνες 15ου-18ου αἰ., χάλκινα ἀντικείμενα, χρυσοκεντήματα κλπ. Ταυτοχρόνως ἐξετέθη μεγάλη συλλογὴ μεγεθύνσεων φωτογραφιῶν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ ὁποῖου καταρτίζεται ὑπὸ ὁμάδος βυζαντινολόγων μὲ πρόεδρον τὸν ἀκαδημαϊκὸν κ. Γ. Σωτηρίου. Τὸ ἀρχεῖον αὐτὸ χρηματοδοτεῖται ὑπὸ τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν.

Ἡ προετοιμασία τῆς μεγάλης διεθνοῦς Ἐκθέσεως Βυζαντινῆς Τέχνης διὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1964, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἀπασχόλησεν ἐντατικῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μοσεῖου κατὰ τὸ 1963, τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας ἐγκατασταθείσης εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Βυζαντινοῦ Μοσεῖου.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

Ι. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΕΩΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ ΑΠΟΘΗΚΩΝ

Εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀκροπόλεως συνεχίσθη ἡ ἐργασία ἐκθέσεως εἰς τὴν αἴθουσαν V ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπιτίμου Διευθυντοῦ Ἀκροπόλεως κ. Γιάννη Μηλιάδη, ἐργαζομένου κατ' ἀνάθεσιν ἐντολῆς τοῦ Ὑπουργείου. Ἠκολουθήθησαν αἱ αὐταὶ γενικαὶ ἀρχαί, αἱ ἐκτεθεῖσαι εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ 1962, καὶ τὸ ἔργον συντόμως περατοῦται μὲ τὴν ὀριστικὴν τοποθέτησιν ἐπὶ τῶν βάθρων τῶν ἠεροφῶν τοῦ μεγάλου μαρμαρίνου ἀετώματος τῆς Γιγαντομαχίας.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐργασίας ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου, συνεχίσθη καὶ ἐτελείωσεν ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ αὐτοῦ ἐπιστήμονος, τῆ συνεργασίᾳ τῆς ἐπιστημονικῆς βοηθοῦ κ. Μ. Τομπροπούλου-Μπρούσκαρη, ἡ ἀποδελτίωσις τῶν ἐκτεθειμένων ἔργων τοῦ Μουσείου. Ἐκ παραλλήλου, τῇ ἐποπτεῖᾳ τοῦ Ἐφόρου, συνετελέσθη ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία διὰ τὴν πλήρη ἀνάθεσιν τῶν εὑρετηρίων ὀλοκλήρου τοῦ Μουσείου, ἤτοι ὁ πλήρης ἔλεγχος τῶν ἀναγεγραμμένων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια κατὰ τὸ πλεῖστον ἐταυτίσθησαν, παρὰ τὰς ἀτελεῖς περιγραφάς, ἀνανωθέντων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀριθμῶν. Ἐπίσης κατεγράφη μέγας ἀριθμὸς ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἐξηκριβώθη διὰ τὸ παρεμνο ἀκατάγραφα.

Ταυτοχρόνως συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι ὀργανώσεως τῶν ἀποθηκῶν Ἀκροπόλεως διὰ τῆς ἐκτελέσεως ὀρισμένων ἔργων, τὰ ὅποια ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποσυμφόρησιν τῶν χώρων, τὸν διαχωρισμὸν τῶν ὁμάδων καὶ τὴν ταξινόμησιν κατὰ εἶδη, λαμβανομένων μάλιστα ὑπ' ὄψιν τῶν βασικῶν δημοσιεύσεων, ὧς καὶ εἰς τὸν καταρτισμὸν δελτίων μὲ πλήρη στοιχεῖα καὶ φωτογραφίας. Εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας εἰργάσθησαν ἡ Ἐπιμελήτρια Αἰκ. Δημακοπούλου καὶ αἱ ἀρχαιολόγοι Μ. Τομπροπούλου-Μπρούσκαρη, Εὐγ. Γιαννοπούλου καὶ Δήμ. Μαντᾶ. Διὰ τὴν ἀποσυμφόρησιν τῶν χώρων μετεφέρθησαν εἰς τὴν ἀποθήκην Φετιχιέ-Τζαμί δύο κύρια ὁμάδες, ἡ ὁμάς τῶν γλυπτῶν τοῦ Χώρου Ν Ἀκροπόλεως καὶ ἡ ὁμάς τῶν γλυπτῶν τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Παγκράτους. Ἡ κατάταξις τοῦ ὕλικου Ἀκροπόλεως ἐγένετο κατὰ τὰς μεγάλας ὁμάδας ἀετωμάτων καὶ μετωπῶν τοῦ Παρθενῶνος, γλυπτῶν Ἐρεχθείου καὶ ναοῦ Νίκης, κατὰ τὸν συστηματικὸν κατάλογον Ο. Walter, Beschreibung der Reliefs im kleinen Acropolismuseum in Athen, τὰς

ὁμάδας ἐπιγραφῶν, πορίων γλυπτῶν καὶ ἀρχαίων κλπ. Τὰ καταρτιζόμενα δελτία περιέχουν, πλὴν τῶν ἀπαραιτῶν στοιχείων, μικρὰς φωτογραφίας καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ταξινομήσεως συνεπληρώθησαν τὰ ἴκρια θηκῶν δι' ἄλλων ἐκ συναρμολογημένων τρητῶν ἐλασμάτων τύπου Dexion. Τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἐντὸς κιβωτίων κεραμικῶν συλλογῶν, τῶν προερχομένων ἐκ τῆς εὐρυτέρας περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ζώνης, μετεφέρθη ἐπίσης εἰς τὴν ἀποθήκην Φετιχιέ-Τζαμί. τὰ δὲ κιβώτια τῶν ὀστράκων καὶ ἀγγείων τῆς στενοτέρας ζώνης Ἀκροπόλεως μετετοπίσθησαν προσωρινῶς εἰς τὴν παρὰ τὸ Belvedere μικρὰν ἀποθήκην. Αἱ ὁμάδες τῶν τυχαίων εὐρημάτων ἐξ οἰκοδομημένων οἰκοπέδων Ἀθηνῶν συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν ἀποθήκην Ἀδριανοῦ. Παραλλήλως περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ χώρου τῆς Ἀκροπόλεως πολλαὶ ἐπιγραφαί, ἰδίως ἀναθηματικαὶ τοῦ βου καὶ 5ου π.Χ. αἰ., ἐταυτίσθησαν κατὰ τὰς ἐκδόσεις καὶ μὲ τὰς ἀναγραφὰς εἰς τοὺς καταλόγους καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ἀκατάγραφοι κατεγράφησαν, ταξινομηθεῖσαι μετὰ τῶν λοιπῶν. Αἱ λοιπαὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ χώρου, αἱ τῶς καταγεγραμμέναι προχείρως εἰς τὸ βιβλίον περισυλλογῆς, ἔλαβον νέους ἀριθμοὺς εὑρετηρίου καὶ κατεχωρήθησαν εἰς ἰδιαιτερον κατάλογον. Ἐντὸς τῆς ὥς ἄνω ὀργανωθεῖσης ἀποθήκης κατετέθησαν ἐκ περισυλλογῆς διάφορα γλυπτὰ τεμάχια καὶ ἐνδιαφέροντα ἀρχιτεκτονικὰ θραύσματα ἐκ τῶν μικρῶν ἐργασιδῶν τακτοποιήσεως καὶ διαρρυθμίσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Εἰς τὴν ἀποθήκην Ἀκροπόλεως, τὴν στεγασμένην εἰς τὸ Φετιχιέ-Τζαμί καὶ προοριζομένην διὰ τὰς ἀρχαιότητας τῆς εὐρυτέρας περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ζώνης, συνεπληρώθησαν καὶ ἐπερατώθησαν τὰ ἀναγκαῖα ἔργα διὰ τὴν ἐπαύξησιν τοῦ ἀποθηκευτικοῦ χώρου καὶ τὴν εὐπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τοῦ κτηρίου. Οὕτω εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τεμένους κατεσκευάσθη ἐκ συνηρμοσμένου ὕλικου Dexion εἰς ὕψος 3.50 μ. ἡμίωροφος εἰς μορφήν περιφερικοῦ διαδρόμου πλάτους 1.50 μ. καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐτοποθετήθη δευτέρα σειρὰ θηκῶν Dexion. Ὁ ἡμίωροφος εἶναι προσίτις διὰ δύο κλιμάκων καὶ ἐπεκτείνεται εἰς ὀρθογώνιον χώρον ἄνω τοῦ γραφείου, προοριζόμενον διὰ μουσειακὴν ἐργασίαν. Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ κτηρίου ἠυπρεπίσθη κατὰ τὸ δυνατόν, ἐδημιουργήθη κηπῶν καὶ κατεσκευάσθησαν οἱ ἀπαραίτητοι ἀναλημματικοὶ τοῖχοι πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, ἀποκαταταθῆσης ἀπ' εὐθείας προσπελάσεως ἐκ τοῦ χώρου τούτου. Συνεπληρώθησαν ἐπίσης αἱ διὰ δικτυωτῶν περιφράξεις (Πί ν. 10α).

Διὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν ὁμάδων ἀρχαιοτήτων

Ἀκροπόλεως εἰς τὴν ἀποθήκην Φετιχιέ-Τζαμί καὶ ἐκ ταύτης τῶν ομάδων Ἀθηνῶν εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς Βιβλιοθήκης Ἀδριανοῦ ὁ χαρακτήρ τῆς πρώτης ὡς ἀποθήκης τῆς εὐρυτέρας ζώνης τῆς Ἀκροπόλεως προσδιορίσθη ἀκριβέστερον. Εἰς ταύτην ὁμως παρέμεινον ὠρισμένοι μεγάλοι ομάδες, ὡς τοῦ οἰκοπέδου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Παγκράτους. Ὀλόκληρον τὸ ὕλικόν τὸ προερχόμενον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Ν τῆς Ἀκροπόλεως 1955-1960, ἰδίως τὸ ἐκ τοῦ σημαντικοῦ Ἱεροῦ τῆς Νύμφης (περὶ τὰ 200 κιβώτια) συνεκεντρώθη εἰς τὴν ἀποθήκην ταύτην. Ἡ ταξινομήσις τοῦ ὕλικου ἐγένετο κατὰ τρόπον λίαν συστηματικόν, οὕτως ὥστε, τὰ μὲν ἀγγεῖα, εἰδῶλια, λύχνοι καὶ ἄλλα ἀντικείμενα νὰ ἐκτίθενται κατὰ χαρακτηριστικὰς ομάδας καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἐπὶ τῶν ρυμῶν, τὰ δὲ ὄστρακα νὰ ἐκτίθενται ταξινομημένα εἰς εἰδικὰ συρτάρια. ἐπιτρέποντα τὴν εὐχερῆ μετακίνησιν καὶ μελέτην. Ἐν τῇ μεταξὺ συνεχίσθη ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἐφόρου, ὡς καὶ τοῦ ἐπιτίμου διευθυντοῦ Ἀκροπόλεως κ. Γ. Μηλιάδη, διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθῶν Χ. Κανελλοπούλου, Μ. Τσώνη, Π. Μαντζῶρου καὶ Ε. Ζαγανιάρη ἡ δελτιοποιήσις τοῦ ἐν ἀποθηκεύσει ὕλικου. Τὰ δελτία περιλαμβάνουν καὶ ἐνταῦθα πλήρη στοιχεῖα, βιβλιογραφίαν, φωτογραφίας, σχέδια καὶ ἐνδείξεις συσχετίσεως μετὰ τῶν ἡμερολογίων. Παραλλήλως καταρτίζεται πλήρες φωτογραφικὸν ἀρχεῖον, τὸσον τῶν κυρίων ἀντικειμένων ὅσον καὶ τῶν ἀνασκαφῶν, ἐξ ὧν προήλθον ταῦτα.

Παραλλήλως μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀποθηκῶν κατεσκευάσθη νέον ἐργαστήριον, ἀντικαταστήσαν παλαιότερον ὑπόστεγον κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Μουσείου. Ἐλήφθη φροντίς, ὅπως παραμείνη τοῦτο κατὰ τὸ δυνατόν ἀθέατον καὶ ἐλαφρὸν διὰ συνδυασμοῦ κατασκευῆς ζευκτῶν ἐλασμάτων Dexion, σιμεντοπλίνθων, ὑελοστασιῶν καὶ στέγης ἐκ φύλλων ἀλουμινίου. Αἱ ἐσωτερικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐπιτρέπουν τὸν εὐχερῆ καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν διὰ συγκολλησεως τῶν ἀγγείων, τῆς μελέτης γιγνομένης ἐπὶ τῶν μεταλλικῶν καὶ ξυλίνων τραπεζῶν.

Συμπληρωματικὸς ἐξοπλισμὸς διὰ μεταλλικῶν γραφείων καὶ καθισμάτων ἐγένετο τὸσον εἰς τὸ γραφεῖον τῶν ἐπιμελητῶν ὅσον καὶ εἰς τὰ τῶν ἀρχιφυλάκων καὶ λογιστῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο διὰ δρῦνον διαχωρίσματος μετὰ ὑελωμάτων ἀπεμονώθη ἀπὸ τὰς ἀποθήκας.

Διὰ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἐφορείας ἡγοράσθησαν ἐπιστημονικὰ συγγράμματα ἀξίας 15000 δραχμῶν, πολλὰ δὲ ἄλλα ἀπεκτήθησαν διὰ δωρεῶν ἢ ἀποστολῶν ἐκ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Προεδρίας.

II. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Α' Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως :

Διὰ τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὕλικου, ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ ἐπιγραφικοῦ, ἐφηρμόσθη ἡ ἀρχὴ νὰ παραμείνη τοῦτο ἐπὶ τόπου, τακτοποιούμενον κατὰ μικρὰς ομάδας. Πάσαι αἱ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐπιγραφαί, ταξινομηθεῖσαι ἐπὶ τόπου, κατεγράφησαν καὶ ἀπεδελτιώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Π. Καλλιγᾶ, τῆς θέσεως τῶν σημειωθεισῶν ἐπὶ τοπογραφικοῦ χάρτου. Ὁ περὶ τὴν Πύλιν Βευλέ χώρος ἠὲ ὑπερέσθη καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ κτηρίου ταύτης ἠλεκτρικαὶ ἐγκαταστάσεις ἀφηρέθησαν ἀντικατασταθεῖσαι ὑπὸ ὑπογείων. Τὰ διάσπαρτα τεμάχια μαρμάρου περὶ τὸ βάθρον Ἀγρίππα συνεκεντρώθησαν εἰς ομάδα βορείως τοῦ βάθρου. Ἐπίσης, ἐτακτοποιήθη τὸ ὕλικόν τῆς περιοχῆς Προπυλαίων ἀπαλλαγέντος τοῦ χώρου τῆς Πινακοθήκης τῶν προσθέτων ὑλικῶν, ἀφηρέθη δὲ καὶ ἡ ἀκαλαίσθητος σιδηρᾶ θύρα. Πρὸ τῆς Πινακοθήκης ἐτοποθετήθησαν ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια καὶ ἐπιγραφαί. Τοπογραφικὸν σχέδιον τῆς θέσεως τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ Προπύλαια λίθων κατήρτισε καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν Ἐπιμελησίαν, συμπληρῶν ἐργασίαν τοῦ πατρός, ὁ ἀρχιτέκτων κ. Dinsmoor.

Εἰς τὸν ὑπόγειον χώρον τοῦ Πύργου τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἐγένοντο ὠρισμένοι ἐπισκευαὶ καὶ ἐξασφάλισις τῆς κλίμακος καθόδου διὰ σιδηροῦ ἐνισχυμένου καλύμματος. Ἐπίσης ἐλήφθησαν μέτρα διὰ τὸ ὑδατοστεγῆς τοῦ χώρου καὶ πρὸς ἀποστράγγισιν τῶν ὑδάτων τῶν βλαπτόντων τὰς προσόψεις τοῦ Πύργου. Παρὰ τὸ κυκλώπειον τεῖχος ἐταξινομήθη τὸ ὕλικόν καὶ ἐχωρίσθησαν τὰ τεμάχια τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ κτήριον τῶν Προπυλαίων.

Ἡ πρόχειρος τακτοποίησις τοῦ ὕλικου ἐπεξετάθη μέχρι τοῦ βάθρου τῆς Προμάχου, τοῦ ὁποῦ τοῦ σχετικὸν ὕλικόν ἐμελέτησε καὶ πάλιν ὁ καθηγητῆς κ. Homer Thompson. Μερικὴ τακτοποίησις ὕλικου ἐγένετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἐρεχθείου, μάλιστα τῶν λίθων τῆς σίμης τοῦ κτηρίου. Ἀπὸ τὴν τεχνικὴν Ἐπιμελησίαν τοῦ Ἐπιμελητοῦ ἐζητήθη νὰ μελετηθῇ τὸ θέμα τῆς στηρίξεως τῆς προστάσεως, ὑφισταμένης τὸν κίνδυνον σημαντικῆς φθορᾶς, λόγῳ τῆς ὀξειδώσεως τῶν σιδηρῶν συνδέσμων.

Περιορισμένης κλίμακος στερεωτικαὶ καὶ ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὅπου συνεπληρώθησαν μαρμάραι τινες πλάκες τοῦ

δαπέδου καὶ λίθοι τοῦ νοτίου τοίχου. Κατὰ τὴν νοτίαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτηρίου ἀντικατεστάθησαν ὠρισμένοι τῶν ἰσχυρῶς βεβλαμμένων βαθμίδων καὶ συνεπληρώθησαν τινες ἐλλείπουσαι. Ὁ καθηγητὴς κ. Brommer δι' εἰδικοῦ συνεργείου συνέχισε τὴν ἐργασίαν τῆς ἐπὶ τόπου κατασκευῆς ἐκμαγείων τῶν μετοπῶν τῆς Β πλευρᾶς.

Ἐν συσχετισμῷ μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Binder γενομένην ἐργασίαν ἐξ ὑπ' ἀρχῆς μελέτης τοῦ ναοῦ τῆς Ρώμης, ἐγένετο τακτοποίησις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ ἐπὶ τόπου μεταφορὰ ἄλλων τμημάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ μνημεῖον, ἀλλ' εὑρισκομένων εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ βράχου. Ἐπίσης περισυνελέγη καὶ ἀπετέθη εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου γλυπτῶν τεμάχιον ἐκ μηροῦ γυναικείου ἀγάλματος ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ὅπερ κατὰ τὴν ἀρχαιολόγον Perlzweig ἀνήκει εἰς ἓν τῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος. Τέλος, ἐτακτοποιήθη ὁ νοτίως τοῦ Μουσείου χώρος, ἰδίως μάλιστα ἢ ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου διάβασις, τῶν γλυπτῶν χωρισθέντων εἰς ὁμάδας ἀναλόγως τοῦ χαρακτήρος τῶν. Ὄρισμένα τῶν γλυπτῶν καὶ ἐπιγραφῶν ἀπετέθησαν εἰς τὰς συλλογὰς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Μουσείου.

Ἡ διὰ σιμέντου ἐπίστρωσις τῆς προσβάσεως ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ χώρου Ἀκροπόλεως μέχρι τοῦ βράχου κατὰ τὴν βάσιν τῆς μεγάλης κλίμακος τῶν Προπυλαίων ἀντικατεστάθη διὰ λιθοστρώτου ἐκ μικρῶν λίθων, συνδεθέντος μὲ τὸν εἰς πολλὰ σημεῖα ἐπιπολάζοντα βράχον.

Β' Νοτία κλιτύς Ἀκροπόλεως :

α) Ἐργασίαι διαμορφώσεως δυτικῶς Ἀσκληπιείου

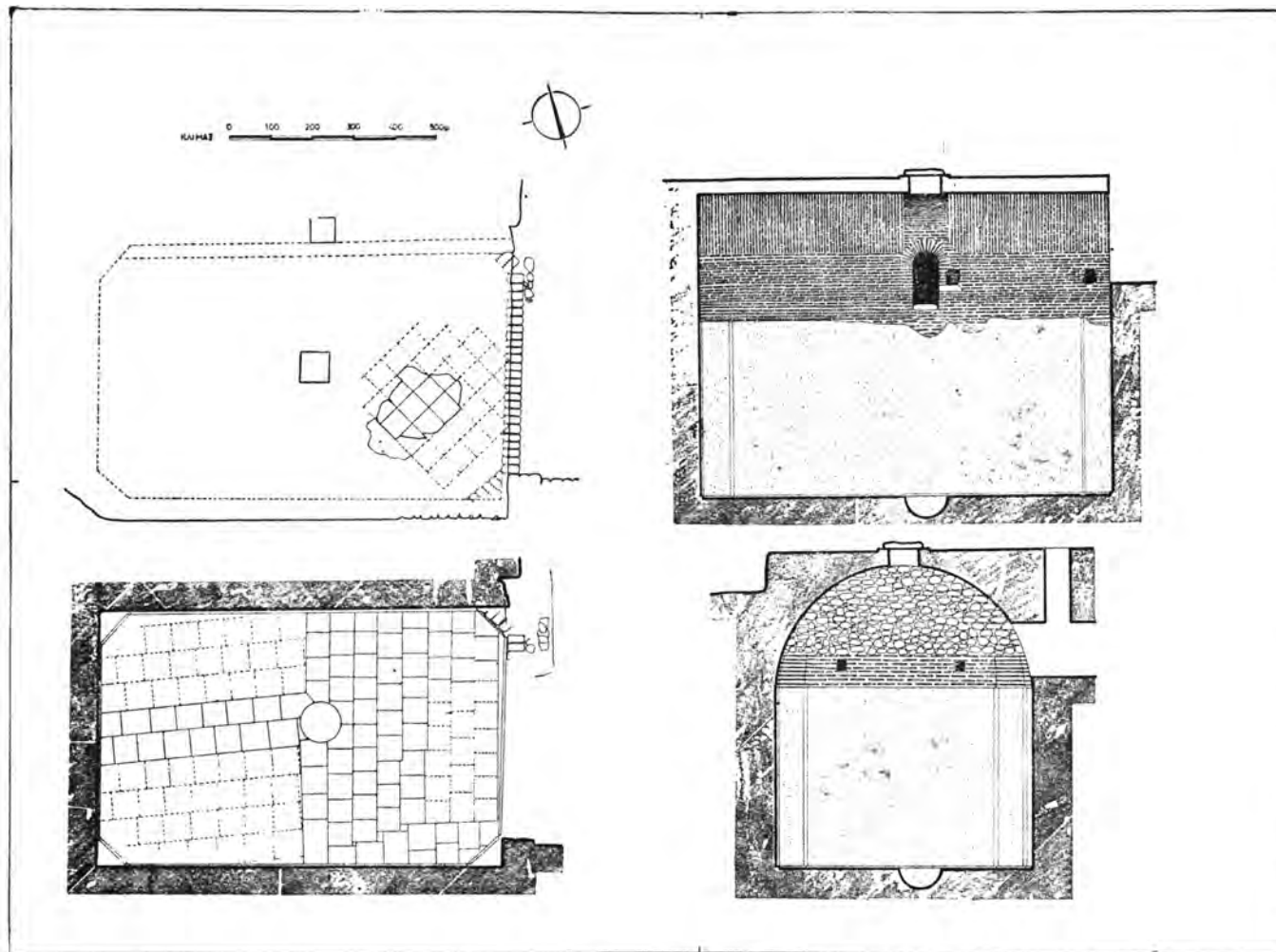
Αἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξάμεναι ἐργασίαι διαμορφώσεως τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀσκληπιείου ἐπεξετάθησαν δυτικώτερον μέχρι τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὠδείου καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ χώρος εἶχε παραμείνει εἰς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκετο μετὰ τὰς πρώτας ἀνασκαφὰς τοῦ 1876 ὑπὸ Στεφάνου Κουμανούδη (Πί ν. 10β). Ἡ πληθωρικὴ βλάστησις, ἐπικαλύψασα τὸ κατάσπαρτον ἀρχιτεκτονικὸν καὶ ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, ἐδημιούργει τὴν ἐντύπωσιν πλήρως ἐγκαταλελειμμένου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ἔνθα μόλις διεκρίνοντο συγκεχυμένα τινὰ κτήρια. Ἀκόμη καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ ἀποκαλυφθέντα διὰ τῶν μᾶλλον προσφάτων μικρῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τοῦ 1922 εἶχον καταστή ἀθέατα. Ἡ διαμόρφωσις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς ἐπιχώσεις καὶ τὰ

ἀπερριμμένα ὕλικά ὡς καὶ ἀπὸ τὴν πλεονάζουσαν βλάστησιν, μάλιστα τῶν πημμυρούτων τῶν χώρων κακτοειδῶν. Ἀποκατεστάθησαν, ὅπου ἦτο δυνατόν, τὰ ἀρχικά ἐπίπεδα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν προσιτὰ διὰ ἐπικλινῶν προσβάσεων. Σήμερον ὁ ἐπισκέπτης δύναται, ἀνερχόμενος ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου διὰ τῆς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς στοᾶς τοῦ Εὐμένουσας προσβάσεως, νὰ ἀκολουθήσῃ εἴτε τὸν ἀποκατασθέντα κατὰ μήκος τῆς στοᾶς Περίπατον εἴτε τὸν δημιουργηθέντα διὰ μέσου τοῦ Ἀσκληπιείου δρομίσκου, ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐν τῶν βασικῶν ἐργῶν διαμορφώσεως ὑπῆρξεν ἡ σύνδεσις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου νοτίας κλιτύος μὲ τὴν εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως, πραγματοποιηθεῖσα διὰ τῆς μετατοπίσεως τοῦ σιδηροῦ κιγκλιδώματος δυτικώτερον καὶ τῆς κατασκευῆς πλακοστρώτου κλιμακωτῆς ἀνόδου, ἥτις φθάνει μέχρι τοῦ νέου ἐκδοτηρίου (Πί ν. 11α). Τὸ τελευταῖον τοῦτο, κατασκευασθὲν κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι λίαν ἐμφανές, ἐλέγχει πλέον καὶ τὴν μεταξὺ τῶν δύο χώρων διόδον, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι εὐχερῆς ἢ ἐν συνεχείᾳ ἐπίσκεψις τούτων.

Ἡ συστηματικὴ τακτοποίησις τοῦ ἀτάκτως ἀπερριμμένου ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ ὡς ἄνω χώρου γλυπτικοῦ καὶ δομικοῦ ὕλικου συνεχίσθη, τῶν ἐμφανιζόντων ὅπωςδῆποτε ἐνδιαφέρονταξινομηθέντων ἐντὸς τοῦ Βυζαντινοῦ προσκτίσματος τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀσκληπιείου. Μεταξὺ τῶν περισυλλεγέντων μαρμαρίνων τεμαχίων ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐνεπίγραφα, τῶν ὁποίων τὸ μᾶλλον σημαντικὸν εἶναι τμῆμα στήλης ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, διαστάσεων ὕψους 0,265, πλάτους 0,21 καὶ πάχους 0,16, περιέχον μέρος ψηφίσματος (Πί ν. 11β) μὲ ὠραίαν στοιχηδὸν γραφήν, ἔχον ὡς ἀκολούθως:

] Τ Ε Σ Α Ι Ρ Ε Σ Σ Ε Ο Σ
 ] Σ Ε Τ Α Χ Σ Ε Α Τ Ο Χ Ρ
 ] Ε Φ Ι Σ Μ Α Τ Ο Δ Ε Ε Σ
 ] Ε Τ Ο Ε Μ Π Ο Λ Ε Ι Π
 ] Α Π Ε Ρ Κ Λ Ε Ο Ν Υ Μ
 ] Ο Ι Σ Ο Σ Ι Α Θ Ε Ν Α
 ] Ε Μ Ο Ν Ε Χ Φ Ε Ρ Ε Ν
 ] Ν Ε Δ Ο Χ Σ Ε Ν Τ Ε Ι
 ] Π Ρ Υ Τ Α Ν Ε Υ Ε Π Ο
 ] Ν Ο Ν Ε Π Ε Σ Τ Α Τ Ε
 ] Α Τ Ο Π Ρ Ο Τ Ε Ρ Ο
 ] Ε Σ Τ Ο [

Τὸ ἐπὶ τόπου παραμείναν ἰδίᾳ δομικὸν ὕλικόν ἐταξινόμηθη καθ' ὁμάδας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ παρέχεται ἐντύπωσις ἀταξίας καὶ νὰ γίνουν περισ-

Σχέδ. 1. Βυζαντινή δεξαμενή. Σχέδιον κατόψεως και τομών της μείζονος Βυζαντινής δεξαμενής περιοχής Ἀσκληπιείου

σότερον εμφανή τὰ ἀρχιτεκτονικά λείψανα. Αἱ κυριώτεραι ὁμάδες ἐσχηματίσθησαν ὑπὸ τὸν κατακόρυφον βράχον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ κατὰ μῆκος τοῦ παρά τὴν στοᾶν τοῦ Εὐμένους «Περιπάτου» (Πί ν. 12α). Τὸ ὑπόλοιπον ὑλικόν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεπεξέργαστον ἢ ἀδρῶς ἐπεξεργασμένον, ἀπετέθη ἐντὸς τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς δεξαμενῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀσκληπείου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπηλλάγη αὐτῆς ἰσχυρᾶς ἐπιχώσεως καὶ τῶν ἐντὸς αὐτῆς λιμναζόντων ὑδάτων, κατέστη δὲ οὕτω δυνατόν νά μελετηθῇ ἐπιμελέστερον καὶ νά σχεδιασθῇ διὰ τῆς ἀρχιτέκτονος Μ. Φίλιππα, ἐν κατόψει καὶ τομαῖς (Σ χ ε δ. 1). Οὕτω διὰ πρώτην φοράν ἀπεκαλύφθη, ἔστω καὶ ὄχι ἐν τῇ ὁλότητι του, τὸ διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων κεράμων πλακόστρωτον δάπεδον μετὰ τοῦ κεντρικοῦ ἡμισφαιρικοῦ βόθρου. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς στεγανότητος ἐκαλύφθησαν διὰ σιμεντοκονίας τμήματα τῶν τοίχων ἰδίως κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς, ἐστερεώθη ἡ ὀροφή τῆς, ἀποκατεστάθη ἡ βορεία πλευρὰ τῆς καμάρας, ἀπεμονώθη ὁ ἐντὸς αὐτῆς ἐκβάλλων ἀγωγός, ὁ καταλήγων εἰς τοξωτὸν παραθυρόσχημον ἀνοιγμα, καὶ κατεσκευάσθη χαμηλὸν τοίχιον κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς πρὸς παρεμπόδισιν εἰσροῆς ἐντὸς αὐτῆς ὑδάτων (Πί ν. 12β).

Κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὡς ἄνω χώρου ἀπεκαλύφθησαν πολλὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα κατέστη ἀναγκαῖον νά διερευνηθοῦν περαιτέρω. Σημειοῦνται ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα, παρεχομένων τῶν ἀναγκαίων ἐπιστημονικῶν διασαφήσεων, τοῦλάχιστον ἐκείνων, αἵτινες προκύπτουν διὰ τῆς μέχρι σήμερον γενομένης ἐπεξεργασίας ἀποκαταστάσεως τοῦ ὑλικοῦ.

Δυτικῶς τῆς ἀρχαίης κρήνης ἀπεκαλύφθη σημαντικὸς βόθρος Μεσοελλαδικῶν χρόνων (Σ χ ε δ. 2, 3· Πί ν. 13α-β) λαξευθεὶς ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου εἰς βάθος 2.06 μ. καὶ μὲ διάμετρον 0,75. Τὸ ἄνω τμήμα τοῦ βόθρου ἀπεκόπη κατὰ τὴν κατασκευὴν κτίσματός τινος, τοῦ ὁποῖου ἐσώθη μόνον τὸ ΒΔ τμήμα, μὲ τμήμα τοῦ δαπέδου κατὰ τὴν σχηματιζομένην γωνίαν, ἀνήκον εἰς τοὺς ὑστέρους ἑλληνιστικοὺς ἢ πρωίμους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ὁ δυτικὸς τοίχος σφάζεται εἰς μῆκος 2.30 μ. καὶ εἰς ὕψος 0,40 μ., ὑπὸ τοῦτον δὲ ἀνεφάνη ἕτερος μὲ τὴν αὐτὴν σχεδὸν κατεῦθυνσιν ἀμελεστέρας κατασκευῆς, σφζόμενος εἰς ὕψος 0,72 μ. Μερικὴ διατάραξις τῶν κτισμάτων τούτων προήλθεν ἐκ νεωτετικοῦ ἀσβεστολάκκου. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τοιχίου ἀνευρέθη τμήμα κυκλικοῦ ἐνεπιγράφου βόθρου (Πί ν. 13γ), ἀφιερώματος εἰς τὴν θεὰν Ὑγίειαν, τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, προερχομένου πιθανῶς ἐκ τοῦ γειτονικοῦ

Ἀσκληπείου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ιε] Ρ Ε Υ Σ

] Η Μ Ο Σ Φ Ρ Ο Υ Ρ Α Ρ Χ Ο

] Ο Υ Σ Ι Ο Σ Υ Γ Ι Ε Ι Α Ι

Κάτω τοῦ διαταραχθέντος μέχρι βάθους 0,62 μ. στρώματος τοῦ βόθρου, ὑπῆρχον ἐν διαδοχῇ δύο ἄλλα στρώματα, ἐν ἐκ σκληρῶν καστανῶν χωμάτων μέχρι βάθους 1.83 μ. καὶ ἕτερον ἐκ μαλακῶν χωμάτων καὶ ὀλίγων λίθων μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἀρκετοὶ ἀνθρακες καὶ ὄστᾶ καὶ θαλάσσια ὄστρεα ἦσαν συναντάμικτα μετὰ χαρακτηριστικῆς μεσοελλαδικῆς κεραμικῆς· ἐλάχιστα ὄστρακα ἀνήκον εἰς προγενεστέρας περιόδους, ὡς νεολιθικά, ἐρυθρὰ ἐστιλβωμένα καὶ ὀλίγα πρωτοελλαδικὰ Urfirnis, μεταξὺ τῶν ὁποίων προχοῆ καὶ τμήματα ἐμβαματοδόχης (sauce-boat). Ἰκανὰ ἦσαν τὰ τεφρὰ μινύεα. Τὸ σημαντικότερον εὔρημα ὑπῆρξε τμήμα χαρακτηριστικοῦ μεσοελλαδικοῦ πίθου (Πί ν. 14α), τοῦ γνωστοῦ πρὸς τὰ κάτω διευρυνομένου σχήματος μὲ πρὸς τὰ ἔξω ἐκκλίνον χεῖλος ὑπὸ τὸ ὁποῖον δύο μικραὶ κάθετοι λαβαί· συνεκροτήθη ἐξ ὄστράκων. Ἡ ἀμαυρόχρωμος διακόσμησις του συνίσταται εἰς καθέτως διατεταγμένα συστήματα ἐντὸς διαχώρων διπλῶν κύκλων καὶ τεθλασμένων γραμμῶν, ἐπὶ δὲ τῶν χειλέων ἐκ συστημάτων ἐξ ἐναλλήλων τόξων. Τὰ λοιπὰ ἐντὸς τοῦ βόθρου ἀνακαλυφθέντα, σχεδὸν ἀκέραια ἢ ἐκ τεμαχίων ἀνασυγκροτηθέντα, ἀγγεῖα εἶναι τὰ ἀκόλουθα (Πί ν. 14β):

1) Μικρὸς, σχεδὸν ἀκέραιος, μινύειος κἀνθαρος μὲ ὑπερυψωμένας τοῦ χείλους καθέτους λαβάς.

2) Βομβυλιόσχημος ἀκέραιος ἀσκὸς μὲ λοξόμητον ραμφόσχημον προχοῆν καὶ τετρημένας ἀποφύσεις ἀντὶ λαβῶν κατὰ τὸ μέσον, καλυπτόμενος ὑπὸ μέλανος βερνικίου.

3) Ἐν σχετικῶς καλῶς διατηρούμενον ἀμφοροειδὲς εὐρύστομον σκεῦος μὲ πρὸς τὰ ἔξω νεύοντα χεῖλη, καλυπτόμενον ὑπὸ καστανωποῦ ἐπιχρίσματος.

4) Πρόχους ἐκ τεμαχίων ἀπαρτισθεῖσα, μὲ βραχὺ καὶ εὐρὺ ράμφος, ἀνευ ἐπιχρίσματος.

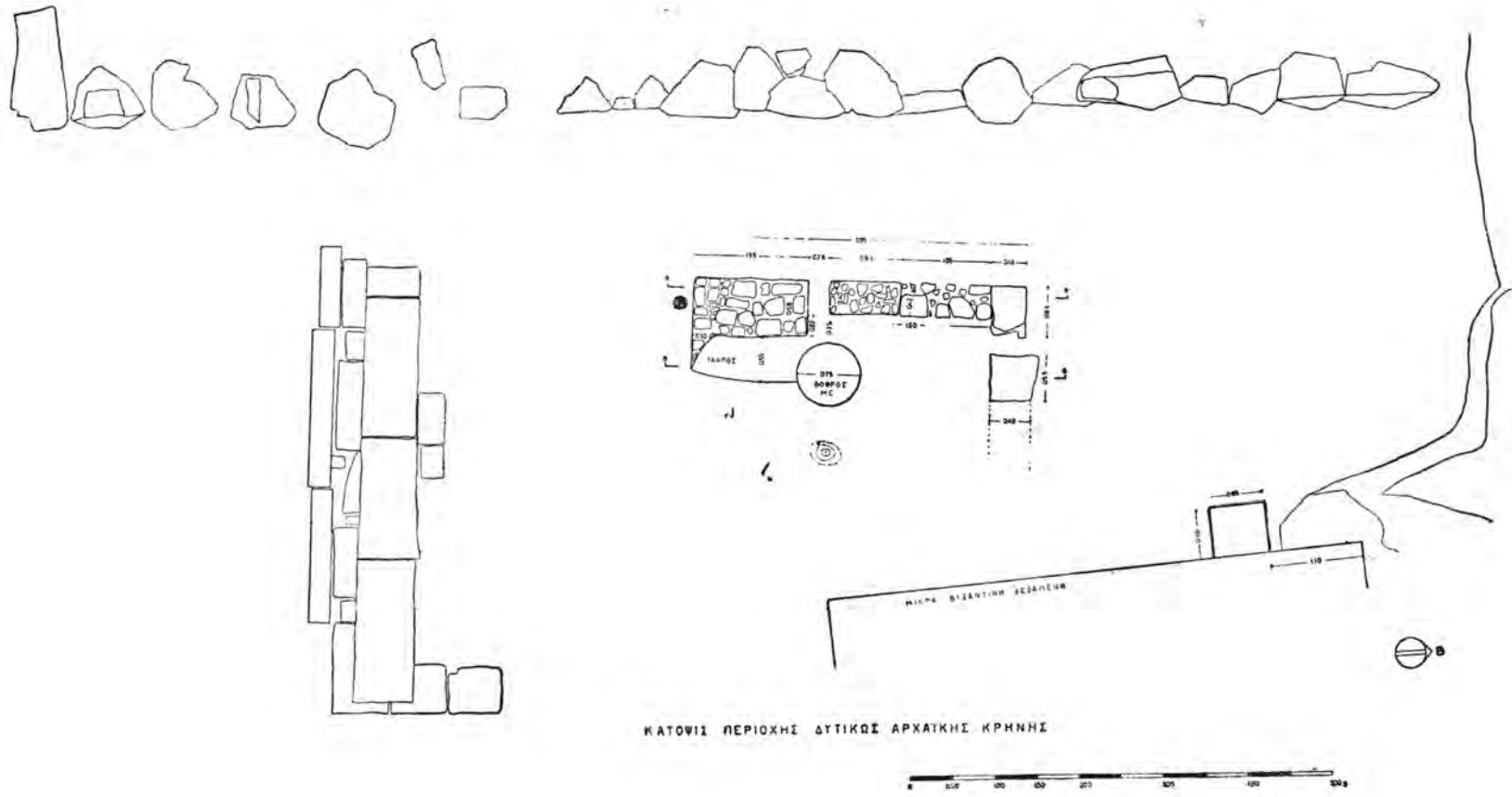
5) Τὸ κάτω μέρος εὐμεγέθους ἀγγείου μὲ ἐξίτηλον λευκάζον ἐπίχρισμα.

6) Τμήματα εὐρέος λεκανοειδοῦς σκεύους μὲ ἐρυθρὸν ἐστιλβωμένον ἐπίχρισμα.

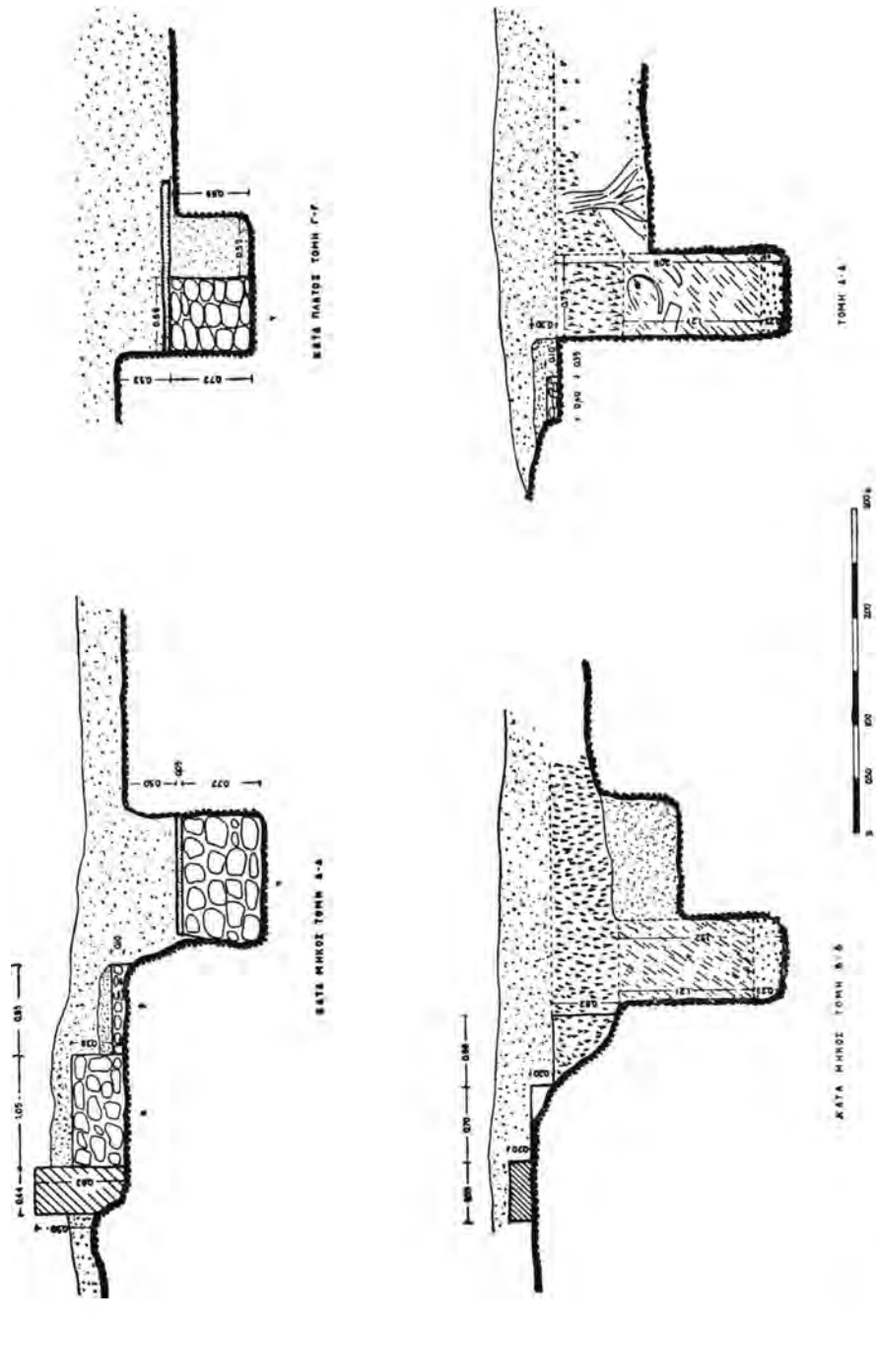
Μετ' αὐτῶν περισυνελέγησαν:

7) Δύο σφονδύλια, ἐν ἀμφικωνικὸν καὶ ἐν κωνικὸν ἐκ πηλοῦ μὲ διακοσμητικὰ χαράγματα.

8) Μαχαιρίδιον ἀμφίστομον ἐκ λεπτοῦ ἐπεξερ-

Σχέδ. 2. Κάτωψις ΜΕ βόθρου περιοχής δυτικώς αρχαϊκῆς κρήνης

ΥΠΕΡΥΠΟΛΟΓΩΝ

Σχέδ. 3. Τομαί ΜΕ βόθρου περιοχής δυτικώς αρχαϊκής κρήνης

γασμένου ὄστου, καταλήγον εἰς τὴν πτέρναν του εἰς τρισηχθὴ ἐκβλάστησιν ἐξαρτήσεως, συνολικὸν μήκους 0,115 μ.

9) Μικρὸν ἐργαλεῖον πριονωτὸν ἐκ πυρίτου λίθου.

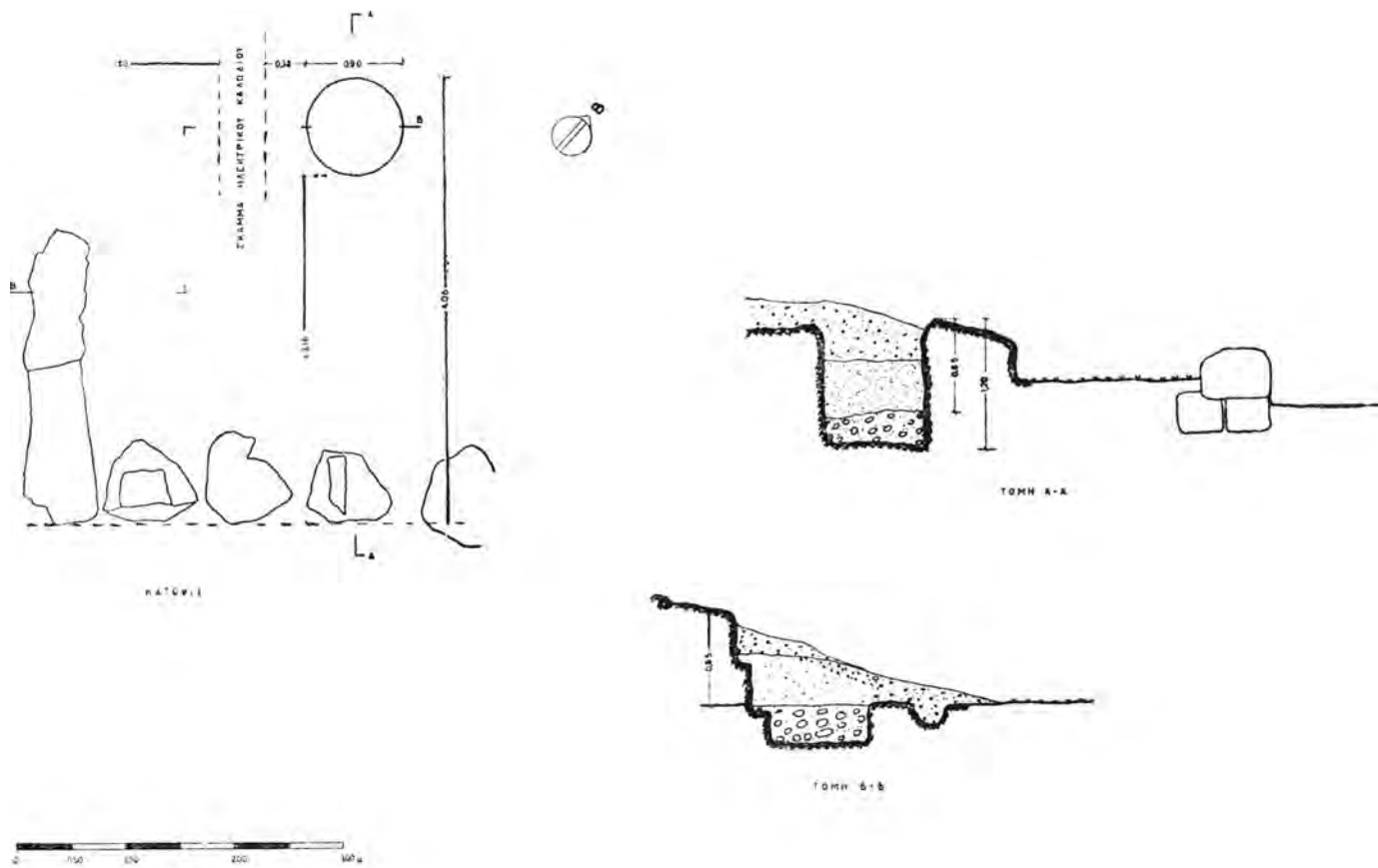
Ἐκ χώρου δυτικώτερον κειμένου, μεταξύ δύο ἀναλημματικῶν τοίχων, αἱ ἐπιχώσεις ἀφηρέθησαν ὑπεράνω τῆς ἀπαραβιάστου ἀνασκαφικῶς στρώσεως, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁποίας περιουλεγγὴ μικρὰ πηλίνη κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου ὕψους 0,05 μ., διατηροῦσα μέρος τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος τοῦ προσώπου καὶ τοῦ πορτοκαλόχρου τῆς στεφάνης, χρονολογούμενη εἰς λίαν πρωίμους κλασσικοὺς χρόνους (Πί ν. 14γ). Τῆς περιοχῆς ταύτης ἐξηρευνήθησαν μόνον οἱ παρατυχόντες βόθροι καὶ φρέατα. Οὕτω παρὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἠρευνήθη μικρὸς βόθρος τῶν ὑπονεολιθικῶν χρόνων, ἀνορυχθεὶς ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου μετὰ διάμετρον 0,90 μ. καὶ διασφζόμενος μέχρι βάθους 1,20 μ. (Σχ ἐ δ. 4). Ἀδιατάρακτος ἦτο ἡ ἀπὸ βάθους 0,85 μ. ἐντὸς αὐτοῦ ἐπίχωσις περιέχουσα σποραδικὰ ὄστρακα τῶν ὑπονεολιθικῶν χρόνων καὶ ἱκανὴν ποσότητα ὄστρέων καὶ ὄστῶν. Ἡ κεραμικὴ διακρίνεται ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ ἢ μέλανος ἐπιχρίσματος, ἐν μέρει ἀπολεπιζομένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐγένετο γραμμικὴ διακόσμησις διὰ στιλβωτήρος. Χαρακτηριστικαὶ μικραὶ κάθετοι λαβαὶ ἢ τρητὰ ἀποφύσεις συνδέονται ἐνίοτε μετὰ ἐξεχούσας ταινίας (Πί ν. 15α-β). Ὑπάρχουν καὶ τινὰ ὄστρακα μετὰ γραμμικὴν διακόσμησιν δι' ἐρυθροῦ ἢ μέλανος χρώματος ἐπὶ ἀνοικτοῦ βάθους. Πλείστα δὲ εἶναι τὰ ὄστρακα ἀκοσμητῶν χονδροειδῶν ἀγγείων. Ἐκ τῶν ὄστράκων πιθανὸν θὰ συγκολληθοῦν τμήματα ἀγγείων, ἤδη δὲ συνεκροτήθη μόνωτον ἡμισφαιρικὸν κύπελλον μετὰ διακεκριμένης βάσεως καὶ περιχειλώματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βλαστάνουν κερατοειδεῖς ἀποφύσεις (Πί ν. 16α). Ἐκ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων ἄξια μνείας εἶναι τεμάχια ὄψιανου, μικρὸς σφαιρικός τριπτήρ, ὄστεῖνον χαρακτηριστικὸν ἐργαλεῖον, τμήμα ὄστεῖνης ράβδου μετὰ μόλις διακρινομένην θλαστὴν χαρακτὴν διακόσμησιν, καὶ πῆλινον πεπλατυσμένον κωνικὸν σφονδύλιον.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἠρευνήθησαν ἐπίσης δύο βυζαντινοὶ σιροὶ, σχεδὸν κυλινδρικοὶ τὸ σχῆμα, λαξευτοὶ ἐντὸς τοῦ βράχου, ὁ εἰς ἐπενδεδυμένος διὰ κεκοιανμένης λιθοδομῆς. Αἱ διαστάσεις των εἶναι ἀντιστοιχῶς: βάθος 0,80 μ. καὶ 0,90 μ. καὶ διάμετρος 1,80 καὶ 1,60 μ. Μεταξὺ τῶν περισυλλεγέντων ὄστράκων ὑπάρχουν ἱκανὰ ἐφωλωμένα.

Εἰς ἀπόστασιν 11,50 μ. δυτικῶς τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, πρὸς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως, ἀνεσκάφη διπλοῦν ὀκτωειδοῦς περίπου σχήματος ὄρυγμα ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου μήκους 4,10 μ., μεγίστου πλάτους 1,40 μ. καὶ βάθους 1,17 μ. (Σχ ἐ δ. 5). Τεμάχια πηλίνων μητρῶν, ἀνθράκων καὶ σκωριῶν χαλκοῦ ὡς ἐπίσης ἴχνη ἰσχυρᾶς πυρᾶς μετὰ τέφρας, συναντάμεθα ἐντὸς τῶν κιμιλοχωμάτων, ἀποτελοῦν ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις ἐπὶ τόπου λειτουργίας μικροῦ χαλκουργείου, χρονολογούμενου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς κεραμικῆς, εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα.

Ἐντὸς γειτονικοῦ χώρου ἀνεκαλύφθη καὶ ἠρευνήθη βαθὺ φρέαρ, εἰσχωροῦν εἰς βάθος 17 μ. ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου μετὰ διάμετρον 1,10 μ. Ἡ ἐντὸς αὐτοῦ ἐπίχωσις εἶχε διακεκριμένας στρώσεις διαδεχομένας ἀλλήλας μέχρι βάθους 9,20 μ., ὅθεν ἤρχιζεν ἡ ἐνιαία ἐπίχωσις τοῦ ὑδροφόρου στρώματος (Σχ ἐ δ. 6). Εἰς βάθος 12,80 μ. ἤδη τὸ ὕδωρ ἀνέβλυζεν ἀφθόνως. Ἡ κεραμικὴ τῶν διαδοχικῶν στρωμάτων γενικῶς ἦτο μᾶλλον πτωχὴ, ἀπὸ βάθους δὲ 15 μέτρων ἀφθονα ἦσαν τὰ τεμάχια κεράμων. Τὰ ὄστρακα ἀνήκον εἰς διαφόρους περιόδους, ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν μέχρι τῶν κλασσικῶν ὑστέρων χρόνων. Ἡ πρὸς τὸν πυθμένα δμῶς εὑρεθεῖσα κεραμικὴ ἀνήκεν εἰς μίαν καὶ μόνην περίοδον, τῶν προκεχωρημένων κλασσικῶν χρόνων μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῶν ὄστράκων τοῦ πυθμένου ἀπηρτίσθησαν τινὰ καλῆς ποιότητος μελαμβοφῆ ἀγγεῖα (Πί ν. 16β-δ), ὡς κύλιξ ἐπὶ χαμηλοῦ δισκοειδοῦς ποδός, ἡμισφαιρικὸν δοχεῖον, λοπαδοειδὲς δοχεῖον φρουτοδόχης ἐπὶ ποδός ἀποκρουσθέντος, ὠραῖος λύχνος, μόνωμος δισκοειδῆς μετὰ ἐπίπεδον περιχειλῶμα, τμήμα εὐρείας λεκάνης μελανομόρφου μετὰ ἀναθῶσιν διὰ τὴν προσαρμογὴν πάματος, μετὰ μεγάλης ταινιωτῆς λαβῆς ὀριζοντίας σιγμοειδῶς ἐλισσομένης καὶ διακοσμουμένης διὰ πτηνῶν, ἴσως κατὰ μετόπας, καὶ μετὰ ἀνθέμιον ὑπὸ τῆς λαβῆς. Τὸ σημαντικώτερον εὑρημα ἐκ τοῦ φρέατος, ἐκ βάθους 5,25 μ., ἦτο ἀρχαϊκὸν πώρινον κιονόκρανον δωρικοῦ ρυθμοῦ μετὰ τοῦ ἄβακος (μήκος 0,70 μ., ὕψος 0,125 μ.), τοῦ πεπλατυσμένου μετὰ ἐπικλινεῖς πλευρᾶς ἐχίνου μετὰ τῶν ἱμάντων καὶ τοῦ ὑποτραχηλίου του (ὕψος 0,225 μ.), διασφζόμενον εἰς τμήμα πλέον τοῦ ἡμίσεος· λευκῶν ἐπιχρίσμα διατηρεῖται ἐν μέρει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του (Πί ν. 17α).

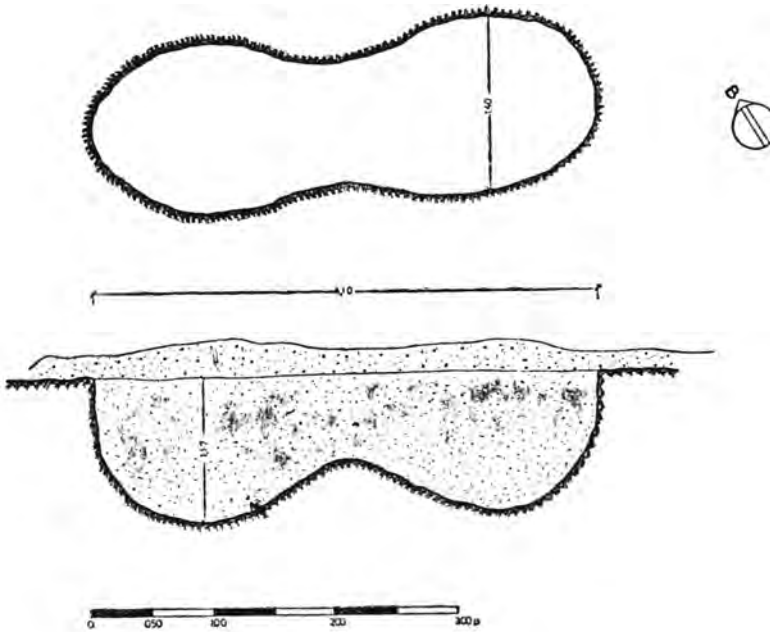
Δύο ἕτερα φρέατα τῆς αὐτῆς περιοχῆς, τὸ ἐν νοτιῶς τοῦ μνημονευθέντος, τὸ ἕτερον βορειότερον κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ βράχου, προφανῶς τὸ εἰς τὸν χάρτην D'Ooge (The Acropolis of Athens

Σχέδ. 4. Ύπνεολιθικός βόθρος περιοχής Δ. Ἀσκληπείου

N. Ύορκη, 1908, Plan VI) σημειούμενον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδόλως ἠρευνήθη, τὸ δὲ δεύτερον, ἀποχωματωθὲν μέχρι βάρους 3.50 μ., δὲν ἠρευνήθη περαιτέρω, διότι ἀπεδείχθη ὅτι εἶχε παλαιότερον ἀνασκαφῆ· ἀνεφάνησαν πέντε καὶ μέρος ἕκτου ἐκ τῶν δακτυλίων ἐσωτερικῆς ἐπικαλύψεως, μὲ ἡμιελλειψοειδεῖς ἐγκοπὰς κατὰ τὰ μέσα των πρὸς διευκόλυνσιν τῆς καθόδου (Πί ν. 17β). Ἡ διάμετρος τοῦ τελευταίου φρέατος εἶναι 0,80 μ.

ὄψιαν. Ἡ διαδοχὴ τῶν στρωμάτων κατὰ τὴν νοτιαν πλευρὰν καὶ καθ' ὅλον τὸ μήκος τὸ διήκον ἔτι δυτικώτερον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀνασκαφείσης νεολιθικῆς οἰκίας περιεῖχον κατὰ τὸ πλεῖστον ὄστρακα ἀγγείων τῆς ΠΕ καὶ ΜΕ περιόδου, τὰ δὲ βαθύτερα ἦσαν καθαρῶς νεολιθικά, ἀποδώσαντα, πλὴν χαρακτηριστικῆς κεραμικῆς, ἱκανὴν ποσότητα τεμαχίων ὄψιαν, ὅστ' αὐτὰ καὶ ὀστεῖνα ἐργαλεῖα. Ἡ κατασκευασθεῖσα

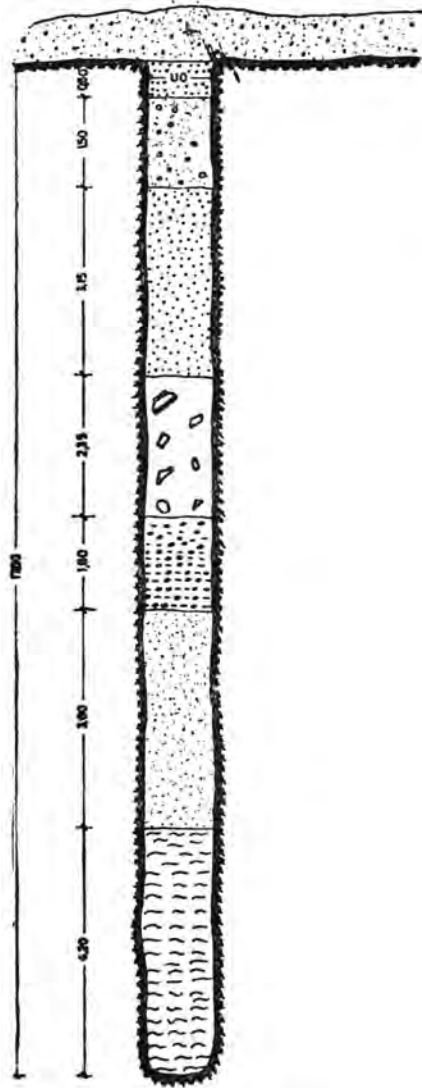

Σχέδ. 5. Μικρὸν χαλκούργειον περιοχῆς Δ. Ἀσκληπιείου

Τὸ τμήμα τοῦ ἀρχαίου μεγαλιθικοῦ τοίχου, τοῦ ἀτόπως ἀποκληθέντος Πελαργικοῦ, τὸ κατὰ τὴν μεγάλην Βυζαντινὴν δεξαμενὴν, μεταξὺ τῶν λίθων τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ἐσφηνωμένον τὸ ὀρόσημον Η Ο Ρ Ο Σ Κ Ρ Ε Ν Ε Σ, ὑπεστηρίχθη καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευρὰς δι' ἀντερεισματικοῦ τοίχου ἀποτελέσαντος κρηπίδα, ἀφοῦ προηγουμένως ἠρευνήθησαν τὰ ὑποκείμενα τούτου στρώματα (Πί ν. 17γ, 18α). Κατὰ τὴν βορειαν αὐτοῦ πλευρὰν, τὴν πρὸς τὸ ἄνοιγμα τῆς δεξαμενῆς, ἀπεκαλύφθη τοῖχος, βαίνων βαθέως παραλλήλως πρὸς τὸν ἀρχαῖον τοῖχον. Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἡ κεραμικὴ ἦτο σαφῶς τῶν προϊστορικῶν χρόνων, κατὰ τὸ πλεῖστον χαρακτηριστικὴ μυκηναϊκῆ, μεθ' ἧς ὑπῆρχον συνανάμικτα νεολιθικά, ΠΕ καὶ ΜΕ ὄστρακα καὶ τινα τεμάχια

ἀντερεισματικῆ κρηπίς ἀπέβλεψεν καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐλευθέραν διόδον τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ χώρου, ἀκολουθούτων τὴν τροχίαν τοῦ περιπάτου, ὅστις ἀπεχωματώθη κατὰ τὸ τμήμα τὸ βαῖνον ἄνωθεν τῆς Στοᾶς Εὐμένους. Κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐργασίας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀρχαίου τοίχου ἐλήφθη φροντίς περισυλλογῆς ὄστράκων ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν τοῖχον ἐπιχώσεως. Οὕτω διεπιστώθη ὅτι τὰ ὑποκείμενα ὄστρακα εἶναι μόνον προϊστορικά καὶ ἐπομένως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ πρώτη κατασκευὴ τοῦ τοίχου ἐγένετο, ὡς ἐδέχθη ὁ Α. Κεραμόπουλλος, κατὰ τοὺς ὑστέρους μυκηναϊκοὺς χρόνους, ἀναπροσαρμογὴ δὲ μόνον τούτου ἐγένετο κατὰ τὴν ἀρχαίαν περίοδον. Διατεταραγμένη ἦτο ἡ ἐπιχώσις μόνον κατὰ τὸ τμήμα εἰς τὸ ὁποῖον προεξέχει ἡ νοτία

πλευρά της Βυζαντινής δεξαμενής, ἔνθα δὲν ἦσαν σπάνια καὶ τὰ ἐφωλαωμένα βυζαντινὰ ὄστρακα. Ὅλίγα τινὰ μέτρα δυτικῶς τῆς δεξαμενῆς σχηματίζεται διὰ μέσου τοῦ περιβόλου δίοδος διὰ καθέ-

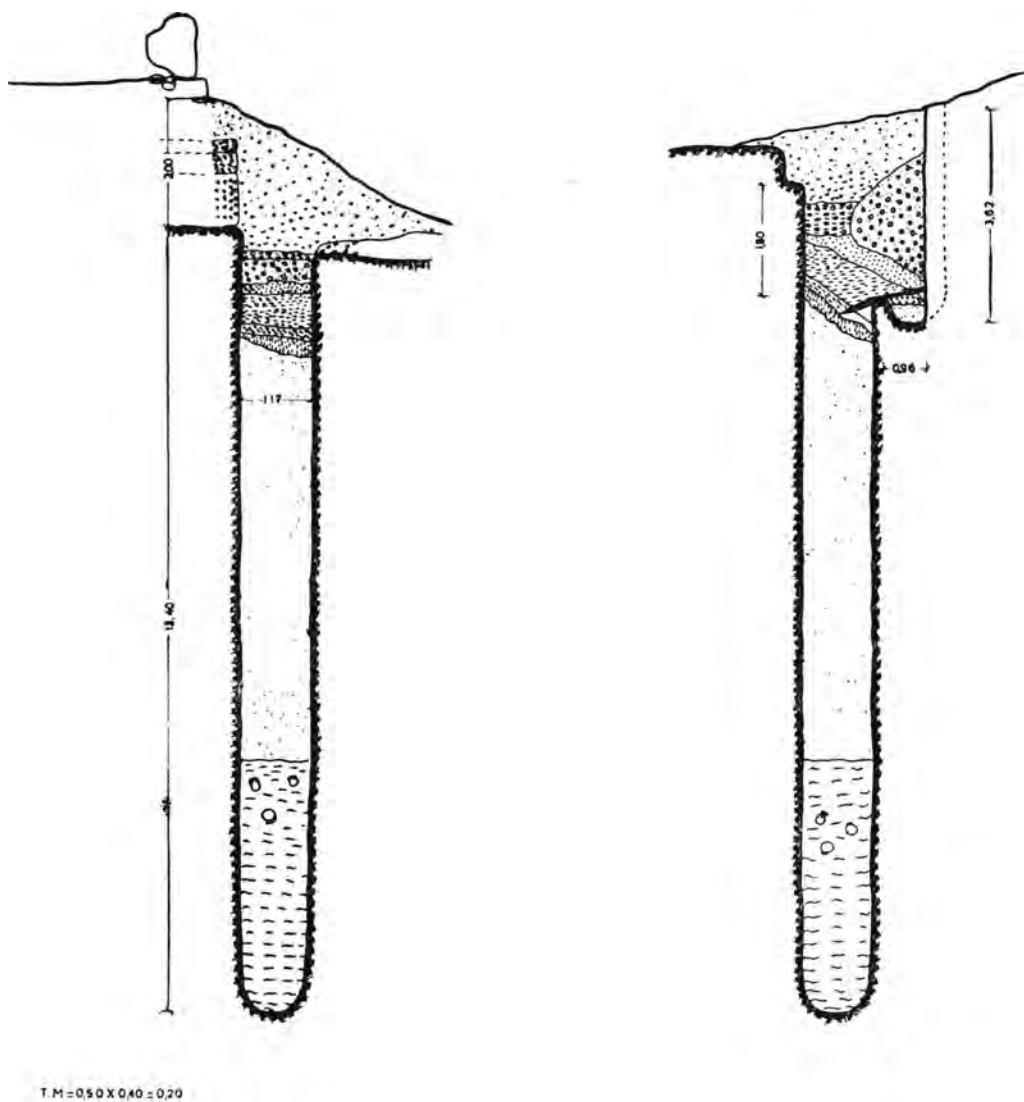
Σχέδ. 6. Φρέαρ Α' περιοχῆς Δ. Ἀσκληπιείου

των τοίχων, τῶν ὁποίων μικρὰ τμήματα σφύζονται. Εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον διακόπτεται ὁ ἀρχαῖκος τοίχος, ὄχι μακρὰν τῆς διόδου ταύτης, ὑπὸκειται γωνία οἰκοδομήματος, προφανῶς προϊστορικῶν χρόνων, τοῦ ὁποίου ἐλάχιστον τμήμα τοῦ διαπέδου διασφύζεται (Πίν. 18β). Ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τούτου ἡ κεραμεικὴ εἶναι καθαρῶς νεολιθική.

Τὸ μᾶλλον σημαντικὸν τῶν ἐρευνηθέντων φρεάτων ἀπεκαλύφθη εἰς ἀπόστασιν 3.65 μ. ἀπὸ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τῆς Βυζαντινῆς δεξαμενῆς καὶ μόλις 0,80 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἀρχαίου τοίχου (Σχέδ. 7, Πίν. 19α-β). Τοῦτο ἠρευνήθη εἰς ὄλοκληρον αὐτοῦ τὸ βάθος ἦτοι 13.40 μ. καὶ ἡ ἐπίχωσις του ἦτο καθ' ὄλοκληρίαν μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἀνωρύχθη διὰ μέσου ὑπονεολιθικοῦ στρώματος μέχρι βάρους 2 μ., περαιτέρω δὲ διέτρησε τὸν φυσικὸν βράχον μετὰ διάμετρον 1.17 μ. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τῆς ἐπιχώσεως κάτω τῆς στάθμης τοῦ βράχου καὶ μέχρι βάρους 1.80 μ. ἐσχηματίζετο ὑπὸ ποικίλου ὕψους διαστρώσεων μετὰ χαλικῶν ἢ ἄμμου. Τὰ στρώματα ταῦτα ἐσχηματίσθησαν, ὡς φαίνεται, μετὰ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ φρέατος, εἰς δὲ βόθρος κατὰ τὴν ΒΑ τοῦ φρέατος πλευράν, ἀνωρυχθεὶς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους, διετάραξε ἕν μέρει ταῦτα. Τὸ βάθος τοῦ βόθρου τούτου εἶναι 3.60 μ. μετὰ διάμετρον 0,70 μ. Ἡ ἐπίχωσις τοῦ μυκηναϊκοῦ φρέατος εἶναι ἐνιαία μέχρι βάρους 10 μέτρων περίπου, ἀποδώσασα ἄφθονον κεραμεικὴν, ἐσχηματίσθη δὲ προφανῶς δι' ἀπορρίψεως ἐντὸς τοῦ φρέατος χωμάτων μετὰ ἀγγείων καὶ ὀστέων, προελθόντων ἴσως ἐκ καθαρισμοῦ χώρου τινός. Οὕτω συνεκολλήθησαν ὄστρακα ἀγγείων προερχόμενα ἐκ διαφόρου βάρους, ἐνῶ ἀντιθέτως κάτω τῶν δέκα μέτρων τὰ ὄστρακα ἦσαν ἄσχετα πρὸς τὰ τοῦ ἄνω στρώματος καὶ ἐν πολλοῖς διαφόρου χαρακτήρος, μέχρι μὲν βάρους 12.50 μ. ἐκ κεραμεικῆς μᾶλλον χονδροειδοῦς, οἰκιακῶν κατὰ τὸ πλεῖστον σκευῶν, κατὰ δὲ τὸν πυθμένα ἐκ κεραμεικῆς ἐκλεκτῆς καὶ ἐν μέρει διακοσμητικῆς. Ἐν γένει ἡ κεραμεικὴ ἢ ἀνευρεθεῖσα ἐντὸς τοῦ φρέατος ἀπεδείχθη ἐξόχως σημαντικὴ. Χρονολογεῖται εἰς περίοδον ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ΥΕ II ληγούσης περιόδου μέχρι τῆς ΥΕ III Α2, ὑπάρχουν ὁμοίως καὶ τινὰ ὄστρακα τῆς ΥΕ I περιόδου. Εἶναι ἡ μᾶλλον σημαντικὴ σειρά μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς ὄλοκληρου τῆς ζώνης τῆς Ἀκροπόλεως, τόσον ὡς πρὸς τὴν ποιότητα ὡς καὶ ὡς πρὸς τὴν ποσότητα. Οὕτω ἀντιπροσωπεύονται οἱ πλεῖστοι τῶν χαρακτηριστικῶν τύπων (πρόχοι ραμφόστομοι, γεφυρόστομοι ἢ μετὰ στρογγύλου στομίου, ἀμφορίσκοι μετὰ λαβᾶς εἰς τὸν λαιμόν ἢ κατὰ τοὺς ὤμους, λεκανίδες καὶ λοπάδια, κύπελλα καὶ κύθοι, ἀρυτήρες καὶ ἰδίως ἄφθονοι κύλικες τοῦ μετὰ χαμηλοῦ ποδός τύπου, ἀρτόσχημα ἀγγεῖα, ὡς καὶ ἰδιόρρυθμα σκευὴ μετὰ ἡμιτρήτους πυθμένας ἢ μετὰ κυλινδρικὰ στελέχη τρητὰ, ἴσως πύραυνα ἢ πυριατήρια). Ἡ διακόσμησις πολλῶν ἐκ τῶν ἀγγείων εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα καὶ χαρακτηριστικὴ (Πίν. 20α-β, 21α). Οὕτω ἐπὶ κυλίκων ἐφυραϊκοῦ τύπου ὑπάρχουν

θέματα ροδάκων, νατίλων, κρινοειδών κλπ., των τελευταίων κοσμούντων και άλλα αγγεία και τριώτους αμφορίσκους και πρόχους. Συχνά είναι τὰ θέματα των συνδεομένων θεουσών σπειρών,

των κύκλων δσον και του τροχοειδους κοσμηματος. Έκ των δστράκων άποκατεστάθησαν ίκανά αγγεία των ως άνω χαρακτηριστικων σχημάτων, τὰ πλείστα λίαν επιμελους κατασκευής, αν

Σχέδ. 7. Φρέαρ Ε' περιοχής Δ. Άσκληπείου

των φολιδωτών κοσμημάτων, των γλωσσοειδών άπλων ή περιστικτων (rock pattern), των στολιδώσεων και της πυκνης διά σφόγγου στίξεως, ιδία επί κυαθίσκων. Υπό τους πυθμένας των άρτοσχήμεων υπάρχουν τόσον συστήματα όμοκέν-

και άκόσμητα. Ταυτα αποτελουν εν σύνολον έντυπωτικόν (Πί ν. 21β-γ, 22α-β). Πολλά των άγγείων αναγνωρίζονται ως άργολική παραγωγή. Είς άλλα είναι εμφανής ή επιβίωσις ΜΕ στοιχείων. Μετά των δστράκων άνευρέθη και ίκανή

ποσότητος ὄστῶν καὶ θαλασσιῶν ὄστρέων. Ἄξιόσημειων εἶναι τμήμα πλαστικοῦ ἄγγειου εἰς μορφήν ζώου Ἴσως προβάτου.

Περὶ τὸ κέντρον περίπου τοῦ ὑπὸ διαμόρφωσιν χώρου μέγα καὶ βαθὺ χάσμα τοῦ βράχου εἶχε πληρωθῆ ἀπορριμμάτων, ποικίλων λίθων καὶ κανονικῶν δόμων ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου ἢ πώρου (Πί ν. 23α). Πυκνὴ βλάστησις μάλιστα κακτοειδῶν φυτῶν εἶχε καταστήσει τὸν χώρον σχεδὸν ἀπρόσιτον. Εἰς τὰ παλαιότερα σχέδια καὶ τὴν ἀνασκαφικὴν ἔκθεσιν τοῦ Σ. Κουμανούδη (ΠΑΕ 1877-8, σ. 8) ὁ χώρος σημειοῦται ὡς «ἐργαστήριον βαναύσου τινὸς τέχνης, ἐν οἷς πῦρ καὶ ὕδωρ ἐνήργουν, κναφεῖα τυχόν ἢ χωνευτήρια μετὰ λλων». Ἀδρῶς ταῦτα περιγράφονται, ἀλλ' οὐδὲν τούτων πλήρες σχέδιον ἐδόθη. Ἐκρίθη ὅθεν ἀπαραίτητον, ὅπως, πρὸς ἔνταξιν τοῦ χώρου τούτου εἰς τὴν γενικὴν διαμόρφωσιν, προηγηθῆ πλήρης ἐξερεύνησις καὶ μελέτη δι' ἀποτυπώσεως καὶ φωτογραφήσεως. Ἀφαιρεθεισῶν τῶν νεωτέρων ἐπιχώσεων, ἐκαθαρίσθησαν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ κατέστησαν σαφῆ τὰ διασφζόμενα εἰσέτι λείψανα ἐργαστηριακῶν ἐγκαταστάσεων, τὰ ὅποια ἀπεδείχθησαν ἐξαιρετικῶς σημαντικὰ (Σχ ἐ δ. 8, 9 Πί ν. 23β, 24α). Διὰ τῆς ἐρεύνης ἀπεδείχθη ὅτι πρόκειται περὶ χαλκουργεῖου τῶν προκεχωρημένων κλασσικῶν χρόνων, ἂν κρίνη τις ἀπὸ τὴν ἀνευρεθείσαν κεραμεικὴν εἰς τὰ ἀδιτάρακτα σημεῖα τοῦ κάτω στρώματος καὶ μάλιστα εἰς τομὴν γενομένην παρ' ἡμῶν πρὸς διερεύνησιν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς κυρίας ἐγκαταστάσεως καὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, εἰς βάθος 1.80 μ. (Πί ν. 24β). Ἀνήκει αὕτη εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, φαίνεται, ἀνήκει τὸ ἐκεῖ εὑρεθὲν μικρὸν ἐφθαρμένον χαλκοῦν ἑλληνικὸν νόμισμα. Ἡ ἀνακαλυφθεῖσα ἐγκατάστασις πάντως εἶναι μία τῶν σημαντικωτέρων τοῦ εἴδους. Τὸ χάσμα βράχου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγκατεστάθη τὸ χαλκουργεῖον ἔχει μῆκος 20.90 μ. ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ 8.20 μ. πλάτος μέγιστον ἀπὸ Δ πρὸς Α, ἐνθὲ τὸ βάθος ἐξικνεῖται τὰ τρία περίπου μέτρα. Ἡ ἐγκατάστασις ἦτο προσιτὴ διὰ τριῶν στενῶν κλιμακίδων καταβάσεως λαξευτῶν εἰς τὸν βράχον εἰς τὸ βόρειον, τὸ δυτικὸν καὶ τὸ νότιον ἄκρον. Ἡ τελευταία, καλύτερον τῶν ἄλλων διατηρουμένη καὶ ἔχουσα 13 βαθμίδας, ἀπεκαλύφθη νῦν τὸ πρῶτον. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κατὰ τοὺς νεολιθικοὺς χρόνους εἶχεν ἀνορυχθῆ εἰς βάθος 3.65 μ. μὲ διάμετρον 0,90 μ. βόθρος χρησιμοποιοηθεὶς διὰ τὴν ἀπόρριψιν ἀχρήστων σκευῶν ἢ ἄλλων ἀντικειμένων (Πί ν. 25α). Ὁ βόθρος εἶχεν ἀποκοπῆ λοξῶς κατὰ τὴν διάνοξιν τοῦ χάσματος. Ἐντὸς τῶν πληρουμένων

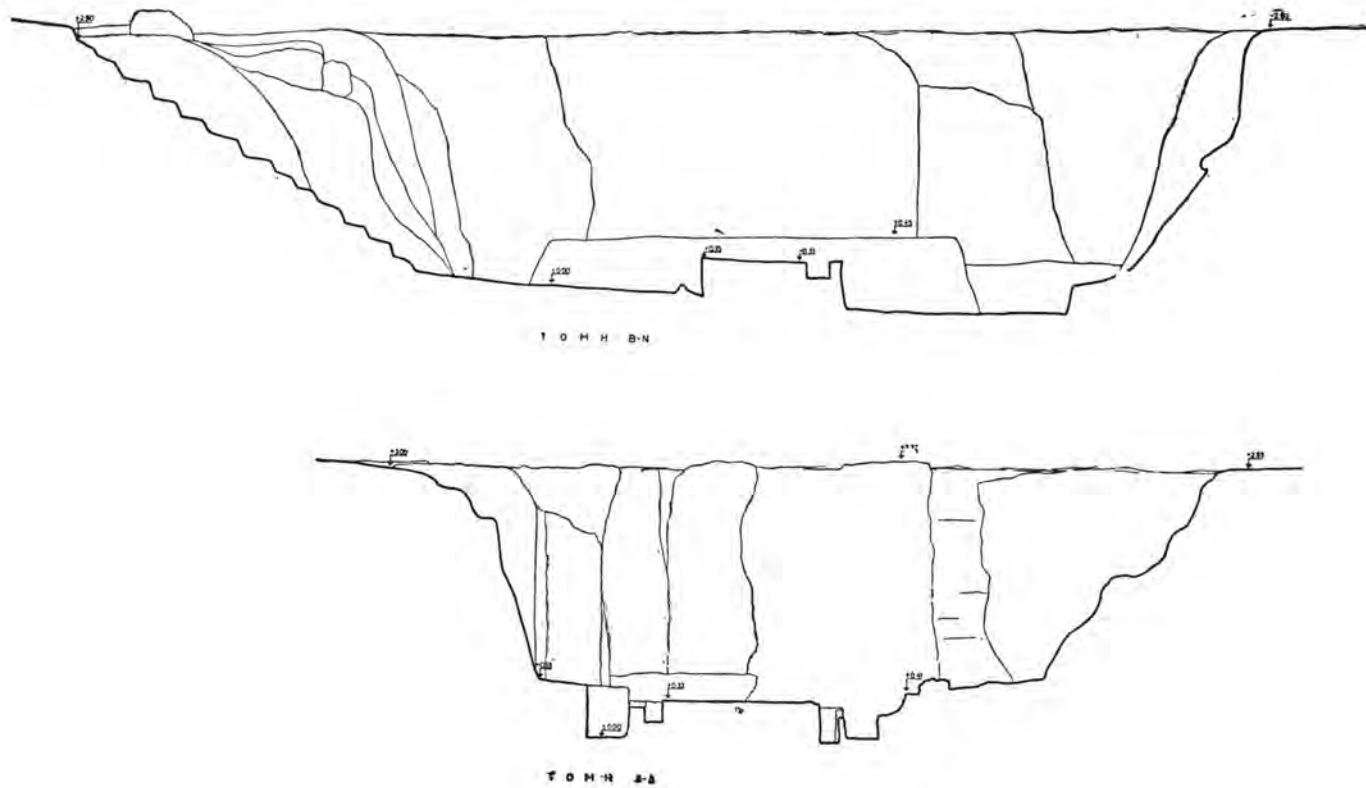
τὸν βόθρον κιμιλοχωμάτων περισυνηλέγη κεραμεικὴ τῶν ὑστέρων νεολιθικῶν χρόνων (Πί ν. 25γ) ὡς καὶ ὀλίγα ὄστᾶ, θαλάσσια ὄστρεα καὶ τεμάχια ὀψιανοῦ.

Αἱ ἐγκαταστάσεις ἐγένοντο εἰς δύο διαδοχικὰ στρώματα, τὸ ἀνώτερον εἰς βάθος 2.40 διατηροῦν ὀλίγα μόνον λείψανα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ χάσματος καὶ τὸ ἕτερον κατὰ τὸν ἰσοπεδωθέντα πυθμένα. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κρᾶσπεδον αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ ἀνωτέρου κυρίως στρώματος διεταράχθησαν ὑπὸ φρέατος περιφεροῦς κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμήμα καὶ ὀρθογωνίου κατὰ τὸ κατώτερον ἀπὸ βάθους 1.75 μ., ἀνορυχθέντος, ὡς φαίνεται, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους (Πί ν. 25β). Τὸ φρέαρ τοῦτο ἐπεκινώνησε εἰς βάθος 5.95 μ. διὰ σήραγγος μῆκους 1.50 μ., ὕψους 1.20 μ. καὶ πλάτους 0,55 μ. μετ' ἄλλου βαθυτέρου (βάθους 10.45 μ., διαμέτρου 1.50 μ.), ἀνοιγέντος ἀνατολικώτερον ἔξω τοῦ χάσματος. Τοῦτο πάλιν κατὰ τὸ κατώτερον αὐτοῦ τμήμα ἐπεκινώνησε μετὰ σήραγγος ὕψους 1.30 μ. καὶ πλάτους 0,60 μ., κατευθυνομένης ἐκ Β πρὸς Ν. Εἰς τὸν πυθμένα τῆς σήραγγος ταύτης, διερχόμενος καὶ διὰ τοῦ φρέατος, ἀνευρέθη ἄγωγος πλινθοπεριβλητος μὲ κοίλας κεραμίδας ἐπιτρεπούσας τὴν ροὴν τοῦ ὕδατος, προφανῶς περισυλλεγομένου ἐκ τῶν βράχων τῆς Ἀκροπόλεως (Σχ ἐ δ. 10). Καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἂν κρίνη τις ἐκ τῶν θραυσμάτων μὲ ὕλων καὶ δύο χαλκῶν νομισμάτων τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἄλλα εὐρήματα ἐκ τοῦ φρέατος ἀνήκουν εἰς ἑλληνικοὺς χρόνους, ὡς τεμάχια γλυπτῶν καὶ ἐπιγραφῶν, ὧν ἄξιον λόγου δεξιὸν τμήμα στήλης ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου τῆς ἀρχῆς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος μὲ παράστασιν καθήμενης ἐπὶ θρόνου Ἀθηνᾶς φεροῦσης αἰγίδα καὶ ἐχούσης παρ' αὐτὴν τὴν ἀσπίδα καὶ ἐκτεινούσης τὴν χεῖρα, ἵνα λάβῃ παρ' ἄλλης μορφῆς ἀποκρουσθείσης προσφερόμενον στέφανον (μέγιστον πλάτος 0,255 μ., ὕψος 0,355 μ. καὶ πᾶχος 0,095 μ.) (Πί ν. 26α). Τὸ ἀνώτερον στρώμα τῶν ἐγκαταστάσεων διασωθέν, ὡς ἐλέχθη, εἰς μικρὰν μόνον ἔκτασιν, περιλαμβάνει ἐγκατάστασιν ὑπὸ μορφήν σκάφης πηλοχρίστου μετὰ κεκλιμένον ἐπιπέδου χύσεως τοῦ ὕλικου κατεργασίας (Πί ν. 26β). Αὕτη εἶχε βλαβῆ κατὰ τὰς παλαιότερας ἐργασίας.

Αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ κάτω στρώματος εἶναι περικλειστοὶ ἐντὸς δύο χαμηλῶν περιφραγμάτων ἐξ ὀπτοπλίνθων, ἐλλειψοειδοῦς σχήματος, σχετικῶς καλῶς διατηρουμένων κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν μέρος (Σχ ἐ δ. 8). Καλύτερον διασφζεται τὸ νότιον, ὅπου καὶ ἡ κυριωτέρα ἐγκατάστασις, ἀμέσως προσιτὴ διὰ τῆς νοτίας κλίμακος

Σχέδ. 9. Νοτία κλιτύς Ἀκροπόλεως. Χαλκουργεῖον. Τομαί

(Πί ν. 27α). Τοῦ περιφράγματος τούτου κατεστράφη τὸ βόρειον τμήμα. Κατὰ τὸ κέντρον, κατὰ τὸν μικρότερον ἄξονα τοῦ ἔλλειπτικοῦ χώρου, διασφύζεται εἰς καλὴν κατάστασιν τὸ ὀρθογωνίου σχήματος μὲ ἐστρογγυλωμένας γωνίας χυτήριον χαλκῶν ἀγαμάτων, τοῦ ὁποῦ διατηρεῖται ὀλόκληρος ἢ κρηπίς, ἐκ τριῶν ἐπιπέδων στενωῶς συνηρμοσμένων πωρολίθων, περιβαλλομένη ὑπὸ πηλίνου περιβλήματος, ἀφήνοντος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς κρηπίδος ἀδλακα προεκτεινομένην κατὰ τὰς τέσσαρας ἐστρογγυλωμένας γωνίας εἰς προχύσεις (Πί ν. 25α). Ἡ μήτρα τοῦ ἀγάλματος, τὸ ὅποσον θὰ ἦτο μεγάλο μεγέθους, ἐτοποθετεῖτο ὀρθία, ὃ δὲ τηκόμενος κηρός καὶ τὸ περισσεῦον μέταλλον ἐχύνετο διὰ τῆς ἀδλακος καὶ τῶν προχύσεων. Ἄφθονοι σκωρίαί μεταλλοῦ, συνανάμικτοι μετὰ κεκαυμένων χωμάτων, ἐπλήρουν τὴν ἀδλακα καὶ ἦσαν διεσκορπισμένοι εἰς ὀλόκληρον τὸν περιβάλλοντα χώρον, ὅπου ἀνευρέθησαν καὶ ἱκανὰ τεμάχια πηλίνων μητρῶν (Πί ν. 27β). Ἴσχυρὰ ἦσαν πανταχοῦ τὰ ἴχνη τῆς πυρᾶς καὶ ἄφθονος τέφρα ἐκάλυπτε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δαπέδου τοῦ περιφράγματος.

Εἰς τὸ βόρειον περίφραγμα ἡ ἐγκατάστασις ἔχει διατηρηθῆ ὄχι καλῶς, εἶναι δὲ ἄλλου τύπου (Σχ ἐ δ. 8· Πί ν. 28α). Πρὸς τὸ νοτιώτερον μέρος μία ἔλλειπτικοῦ σχήματος κρηπίς ἡμικαταστραφεῖσα περιβάλλεται κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν ὑπὸ ἀδλακος διευρυνομένης κατὰ τὰ δύο αὐτῆς ἄκρα καὶ ἴσως ἀρχικῶς προεκτεινομένης εἰς προχύσεις. Κατὰ τὸ δυτικὸν πλευρὸν τοῦ περιφράγματος μικρὸς βοθρίσκος περιφερῆς, διαμέτρου 0,50 μ. καὶ βάθους 0,40 μ., λαξευθεὶς ἐντὸς τοῦ βράχου καὶ ἔχων ἄνοιγμα διὰ μέσου τοῦ τοιχώματος τοῦ περιφράγματος, ἐχρησίμεισε, φαίνεται, διὰ βοηθητικὸς σκοποῦς τῆς κεντρικῆς ἐγκαταστάσεως (τεμάχιον μεγάλης πηλίνης μήτρας καὶ τέφρα ἀνευρέθη ἐντὸς αὐτοῦ). Κατὰ τὸ βόρειον μέρος τοῦ περιφράγματος, πρὸς τὸ μέρος τῆς κατερχομένης λαξευτῆς κλίμακος, ἄλλη ἐγκατάστασις ἐκ πλινθοκτίστων τοιχιῶν, ἐν μέρει καταστραφέντων, παραμένει ἄγνωστον εἰς τί ἐχρησιμοποιήθη. Ἡ κατὰ τὸ δυτικὸν πλευρὸν πρόσβασις διὰ λαξευτῆς κλιμακίδος ἔφερεν εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο περιφραγμάτων χώρον, ἐπικοινωνοῦντα ἴσως μετὰ τούτων δι' εἰσόδων, αἵτινες δὲν διεσώθησαν. Πρὸς προστασίαν τοῦ συνόλου τῶν ὡς ἄνω ἐγκαταστάσεων ἀπὸ τῶν εἰσρεόντων ὑδάτων κατεσκευάσθη κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ σκάμματος περιφερῆς τοιχίον. Διὰ τὴν μᾶλλον ριζικὴν τούτων διατήρησιν ἴσως χρειασθῆ μελλοντικῶς νὰ κατασκευασθῆ ἐπικαλύπτον τὸ χάσμα στέγαστρον.

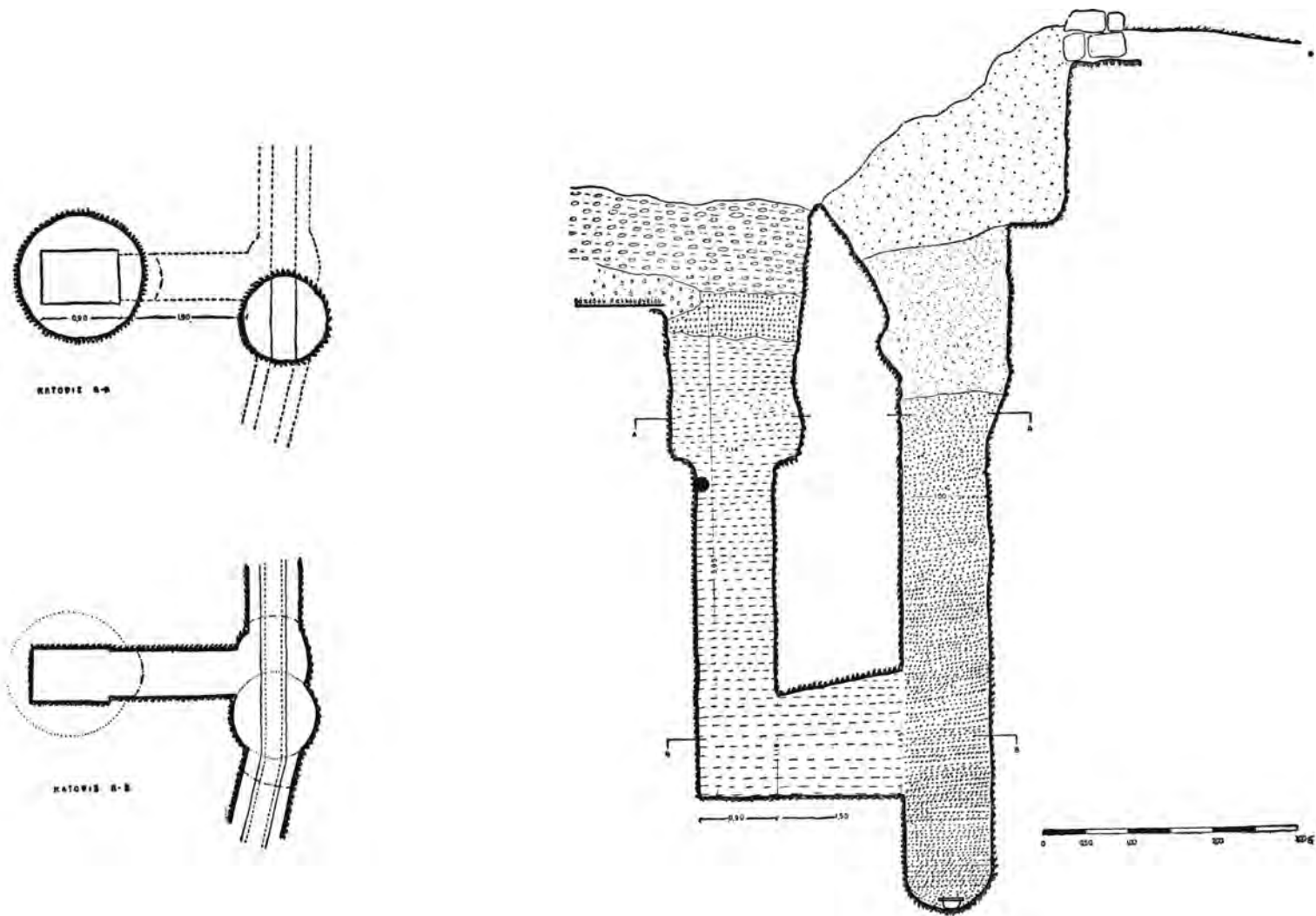
Τέλος, κατὰ τὸ δυτικώτερον τμήμα τοῦ ὑπὸ διαμόρφωσιν χώρου, πλὴν τῆς γενικῆς τακτοποίησης ἐγένετο στερέωσις τῶν διασφζομένων τοίχων καὶ τῶν λειψάνων κτηρίου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων μὲ δάπεδον ἐκ μικρῶν μαρμαρινῶν τεμαχίων πρὸς δυσμὰς ὑπερκείμενον τῆς περιοχῆς τοῦ ἱεροῦ τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης, κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, διαμορφωθείσης εἰς ἄνδρον. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πλευρὸν τῆς ἀντηρίδος τοῦ Ὠδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἀπεκαλύφθησαν αἱ εἰς τὰς δημοσιεύσεις ἀναφερόμεναι βαθμίδες τοῦ Περιπάτου. Φαίνεται ὅτι μέρος τούτων κατεστράφη πρὸ ἐτῶν. Ὀλίγον ἀνατολικώτερον ἀπεκαλύφθη ἐκ νέου σύστημα ὕδραγωγῶν πηλίνων ἡμικυκλικῶν σωλῆνων, ὅστις περαιτέρω παρηκολούθηθη βορείως τῆς Στοᾶς τοῦ Εὐμένους, ὅπου μικρὰ σκαφή ἀπεκάλυψε τὰ εἰς τοὺς χάρτας σημειούμενα βάθρα καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ἀρχιτέκτονος-ἀρχαιολόγου Enrica Fiandra ἐρευνηθῆν μνημειακῶν φρέαρ.

Αἱ ὡς ἄνω ἐργασίαι διαμορφώσεως καὶ ἐρεύνης ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς βοηθοῦ Ἀλίκης Σολωμοῦ.

β) *Ἀνεύρεσις ἀρχαίων λειψάνων καὶ περισυλλογῆ ἀρχαιοτήτων εἰς χώρον κατεδαφίσεων ἀνατολικῶς Διονυσιακοῦ Θεάτρου*

Κατὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν κατεδαφίσεως ἐκ μέρους τῆς Διευθύνσεως Ἀναστήλωσεως τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου μεταξὺ τῶν ὁδῶν Θρασύλλου, Ληναίων καὶ Διονυσίου Ἀρεοπαγίου, προεκταθεισῶν δυτικώτερον καὶ βορειότερον μέχρι τῆς περιοχῆς τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους, ἀπεκαλύφθησαν ἱκανὰ λείψανα καὶ ἐγένετο περισυλλογῆ διαφόρων ἀντικειμένων, γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐπιγραφῶν, κεραμικῆς, κλπ., καίτοι ἀπεφεύχθη ἡ διενέργεια συστηματικώτερων ἐρευνῶν. Τὰ σχετικῶς ἀδιατάρακτα στρώματα ἀνέρχονται βαθμίδῶν πρὸς βορρᾶν, ὅπου κατὰ πρόχειρον γενόμενον καθαρισμὸν ὀρισμένου τμήματος ἀνεφάνη σαφῶς ἡ διαδοχὴ τῶν στρωμάτων, περισυλλεγέντων ὀστράκων ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν μέχρι τῶν προκεχωρημένων βυζαντινῶν χρόνων. Τὰς ἐργασίας ἐπέβλεψαν ἐκ μέρους τῆς Ἐφορείας ὁ Ἐπιμελητῆς Πέτρος Καλλιγᾶς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ βοηθὸς Ἀλίκη Σολωμοῦ.

Τὰ περισσότερα εὐρήματα ἐγένοντο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ὁδοῦ Ληναίων, ὅπου ἀνεφάνησαν ἱκανοὶ τοῖχοι ἐκ πωρολίθων ἢ κροκαλοπαγῶν λίθων μὲ προσανατολισμὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἢ ἐκ Δ. πρὸς Α. Σημαντικώτερα ἦτο ἢ κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τῆς ὁδοῦ Ληναίων ἀνακάλυψις τῆς βάσεως

Σχέδ. 10. Φρέαρ Γ και Δ περιοχής Δ. Ἀσκληπιείου

μνημείου, ἴσως χορηγικοῦ, ὀρθογωνίου σχήματος, διαστάσεων 8 x 3.70 μ. Ἡ ὑπόθεσις γίνεται μάλ-
λον πιθανή, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ θέσις του εἶ-
ναι κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Τριπόδων.
Πήλινοι ἀγωγοὶ σχήματος ἀνεστραμμένου Π
διατρέχουν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις ὀλόκλη-
ρον τὴν ἔκτασιν. Τὰ περισσότερα τῶν περισυλ-
λεγέντων τεμαχίων ἦσαν ἐντετοιχισμένα εἰς τὰ
κατεδαφισθέντα κτήρια. Ὁρισμένα ἀναγνωρίζον-
ται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Διονυσιακοῦ
Θεάτρου, ἄλλα δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν εὐθὺς ἀμέ-
σως νὰ προσδιορισθοῦν εἰς ποῖα κτήρια ἀνήκουν.
Κορινθιακά, ἰωνικά καὶ δωρικά κιονόκρανα, με-
γάλα ἰωνικά ἐπιστύλια, γείσα, σπόνδυλοι κι-
ῶν κλπ. περισυλλεγένητα ἐτακτοποιήθησαν εἰς
ὁμάδας ἐντὸς τοῦ χώρου. Ὅχι ὀλίγα καὶ ἐν πολ-
λοῖς ἀξιόλογα εἶναι τὰ γλυπτὰ παλαιοχριστιανι-
κῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων, ἄλλα δὲ ἐπὶ τόπου
παραμείναντα, ἄλλα δὲ τοποθετηθέντα εἰς τὸν
περίφρακτον ἐντὸς τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀσκληπιείου
χώρου. Ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας εἶναι γείσον μὲ
πυκνὴν ἐρπύζουσαν κληματίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας
ἐν ἰσχυροτέρῳ ἀναγλύφῳ ἀπεδόθησαν πτηνὸν ραμ-
φίζον κῶνον πίτυος καὶ τετράπουον ζῶον, τοῦ
ὁποίου σφίζεται μόνον τὸ ὀπίσθιον μέρος (Πί ν.
28γ). Ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν γλυπτῶν ση-
μειοῦνται ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα:

1) Γυναικεία κεφαλὴ τῆς ὁποίας ἀπεκρούσθη
τὸ ἀπὸ τῶν χειλέων καὶ κάτω τμήμα, περιβαλλο-
μένη ἀπὸ πλουσίαν κόμη, ἑκατέρωθεν διευρυν-
μένην. Τὸ πρόσωπον ὑπέστη ἰσχυράν φθοράν δι'
ἀποκρούσεων (Πί ν. 28β).

2) Τὸ ἄνω τμήμα γυναικείου ἀγάλματος ἀπὸ
τοῦ μέσου καὶ ἄνω, ἀλλὰ ἄνευ τῆς κεφαλῆς, ἥτις
ἦτο ἐνθετος, ἐνδεδυμένου μὲ χειριδωτὸν χιτῶνα
καὶ ἐξωσμένον κάτω τοῦ στήθους ἱμάτιον (Πί ν.
29β).

3) Τὸ ἄνω τμήμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω ἐφη-
βικοῦ γυμνοῦ κορμοῦ, ἠκρωτηριασμένου τὰς χει-
ρας καὶ τὴν κεφαλὴν, μὲ τὰς ἄκρας τῶν μακρῶν
βοστρύχων τῆς κόμης κατερχομένας ἐπὶ τοῦ στή-
θους. Ἴσως πρόκειται περὶ Διονύσου (Πί ν. 29α).

4) Τμήμα ἰσχυροῦ ἀναγλύφου ἐκ μετόπης δια-
σφύζοντος τὸν κορμὸν νέου ἀπὸ τῆς ἡβῆς μέχρι
τοῦ λαιμοῦ, μὲ ἠκρωτηριασμένας ἀμφοτέρας τὰς
χειρας. Ὡς ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου
Μ. Τομπροπούλου-Μπρούσκαρη, ἥτις θὰ δημο-
σιεύσῃ τοῦτο, πρόκειται περὶ μορφῆς Λαπίθου
μῆδς τῶν μετοπῶν, ἀγνώστου μέχρι σήμερον πα-
ραμεινάσης, τοῦ Παρθενῶνος (Πί ν. 28δ).

5) Τμήμα κεφαλῆς διασφύζον τὸ ἀριστερὸν μέ-
ρος τοῦ προσώπου καὶ τῆς κόμης, ἀποκεκρουμένον
ὁμῶς λοξῶς τὸ ἄνω τμήμα. Ἴσως πρόκειται περὶ

κεφαλῆς Διονύσου, ἂν κρίνη τις ἐκ τοῦ ὅτι ἡ
κόμη στέφεται ὑπὸ φύλλων κισσοῦ (Πί ν. 29δ).

6) Τὸ ἄνω μέρος γυμνοῦ κορμοῦ ἀνδρικοῦ ἀ-
γαλματίου ἠκρωτηριασμένου τὰς χειρας καὶ τὴν
κεφαλὴν πολὺ καλῆς ἐργασίας (Πί ν. 28ε).

7) ἠκρωτηριασμένον ἀγαλματίον Κυβέλης
(Πί ν. 29γ).

Ἐκ τῶν περισυλλεγειῶν ἐπιγραφῶν ἄξια ση-
μειώσεως εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

1) Ἐπὶ γείσου μὲ προεζέχον ἄνω κυμάτιον
(Πί ν. 30α):

ΚΛΕΙΑΡΙΣΤΗ: ΛΩΡΟΘΕΙΟ-
ΑΝΑΓΥΡΑΣ [ι α (διορθ. Δωροθείο)

2) Ἄνω τμήμα στήλης ἐκ μαρμάρου μὴ δια-
σφύζοντος ἄνω τὸ γείσωμά του καὶ περιέχοντος
κατάλογον ὀνομάτων μετὰ τῶν δημοτικῶν ὡς ἀ-
κολούθως (Πί ν. 31α):

ΠΡΙΟΥΕΠΙ] μελ [ΗΤΑΙ ΧΑΡΙΚΛΕΙ
ΑΡΧΟΝΤΟΣΑΝΕ]θηκ [ΑΝ

ΑΥΤΑΓΗΤΟΣ ΛΑΜΠΤΡΕΥΣ

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ ΕΡΧΙΕΥΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΓΓΕΛΗΘΕΝ

ΗΡΑΚΩΝ ΣΚΑΜΒΟΝΙΔΗΣ

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ ΒΕΡΕΝΙΚΙΑΔΗΣ

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣ ΘΟΡΙΚΙΟΣ

α]ΤΕΜΩΝ ΛΑΚΙΑΔΗΣ

]ΡΑ[ΜΕΛΗΤΕ[ύς

]ΟΣ ΑΥΡ[

Φ[

3) Τμήμα μαρμαρίνης πλακῶς τιμητικῆς εἰς τὸν
αὐτοκράτορα Τραϊανὸν ἐπιγραφῆς, διασφύζουσης
τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς τμήμα ὡς ἀκόλουθως (Πί ν.
30β):

ΑΥΤΟΚΡΑ[

ΠΑΡΘΙΚΟ[

ΤΡΑΙΑΝΟΣΑ[

ΜΕΓΙΣΤΟΣΔ[

ΥΠΑΤΟΣΤΟ[

ΤΩΝΑΘΗΝΗ[

ΔΙΟΝΥΣΟΝΤΕ[

Φ Α Ν Ε Ι Τ Ω Ν

ΣΥΝΟΔΟΝΕΙΝΑΙΜΟΥΣ [

] ΤΡΟΝΜΕΤΕΧΟΝΤ [

Κατά τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ ἀπαλλαγέντος ἐκ τῶν κτισμάτων χώρου ἀπλευθερώθη εἶδος χαμηλοῦ θυρώματος, συγκροτηθέντος κατὰ τοὺς μεσαιωνικούς, ὡς φαίνεται, χρόνους, ἄγνωστον διὰ τοίους λόγους, δι' ἀρχαίου ὕλικου. Αἱ πλατεῖαι παραστάδες, βασιτάζουσαι ἐπίμηκες ἐπιστύλιον, φέρουν θυρίδια (Πί ν. 31β).

III. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΓΟΡΑΣ

Α'. Ὁργάνωσις γραφείων :

Βάσει ἐγκριθέντων σχεδίων ἐγένετο ἡ διαρρύθμισις καὶ τακτοποίησις τῶν νέων γραφείων τῆς Ἐφορείας εἰς τὸν ἰσόγειον ὄροφον τῆς Στοᾶς Ἀττάλου, χρησιμοποιηθέντος πρὸς τοῦτο μέρος τοῦ ἀποθηκευτικοῦ χώρου τοῦ προοριζομένου διὰ τὴν μελλοντικὴν ἐπέκτασιν τοῦ Μουσείου τῆς Ἀγορᾶς. Τὰς ἐργασίας ὑπεβοήθησεν ἡ Ἀμερικανικὴ Σχολὴ Κλασσικῶν Σπουδῶν, ἣτις καὶ κατέβαλε μέρος τῆς δαπάνης, μάλιστα τῆς διαφώτου ὀροφῆς, εἰδικῶς πρὸς τοῦτο παραγγελλείσης εἰς ΗΠΑ. Διὰ δύο ἐσωτερικῶν διαχωριστικῶν τοίχων διεμορφώθησαν δύο γραφεῖα, ἐν δὲ τὸν Ἐφορον καὶ ἐν δὲ τοὺς Ἐπιμελητάς, μετὰ τοῦ προθαλάμου τῶν, τοῦ λοιποῦ τμήματος παραμειναντος ὡς μουσειακῆς ἀποθήκης. Τὸ ἐσωτερικὸν ἀκολουθῶς ἐξωραίσθη κατὰ τρόπον ὥστε νὰ παραμένουν ὀρατὰ πάντα τὰ ἀρχαῖα τμήματα καὶ βάθρα τῶν καταστημάτων τῆς Στοᾶς.

Β'. Διαμόρφωσις χώρων Ἀρχαίας Ἀγορᾶς :

Τὸ μέγα παράπηγμα, τὸ χρησιμοποιούμενον ὡς ἀποθήκη προχείρου ὕλικου τῆς ἀνασκαπτῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, καὶ καταλαμβάνον οὐσιαστικὸν χώρον πρὸ τῆς Στοᾶς Ἀττάλου κατὰ μῆκος τῆς σήραγγος τοῦ Ἡλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, διελύθη καὶ εἰς ἀντικατάστασιν φκοδομήθη μικροτέρα ἀποθήκη εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς Στοᾶς καὶ κατὰ τὸ ΒΑ. ταύτης ἄκρον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἀναγκῶν ἀποθηκεύσεως. Ὁ χώρος τοῦ κατεδαφισθέντος παραπήγματος ἰσοπεδώθη καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀπετέθησαν τμήματα κορμῶν κίωνων καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἀγορᾶς, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ χώρου ἐφυτεύθη. Ὁ χώρος τῆς ΒΑ. γωνίας, ὄπισθεν τῆς Στοᾶς,

διεμορφώθη εἰς δύο ἐπίπεδα, ἐξασφαλισθείσης τῆς καθόδου πρὸς τὴν ἀποθήκην διὰ κλίμακος καὶ συμπληρωθείσης τῆς περιφράξεως.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς νέας προσβάσεως εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον κατὰ τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀγίου Φιλίππου συνεπληρώθη, ὀλοκληρωθέντων τῶν ἀντρευματικῶν τοίχων καὶ δημιουργηθείσης ζώνης πρασίνου κατὰ τὰ πλαίσια. Μικρὸν Βελvedere, παρὰ τὸ ἐκδοτήριον, ἀποτελεῖ ἤδη τόπον ἀναπαύσεως καὶ ἀναψυχῆς τῶν ἐπισκεπτῶν μὲ θεᾶν πρὸς τὸν χώρον. Μικρὸς οἰκίσκος τοῦ κηπουροῦ ἀπεκρῦβη ὑπὸ τὸν ἀντρευματικὸν τοίχον τῆς κεκλιμένης προσβάσεως.

Τὸ πρόγραμμα ἐνοποιήσεως τοῦ ὅλου χώρου καὶ συνδέσεώς του μὲ τὸν χώρον Ἀκροπόλεως συνεχίσθη συμπληρούμενον: α) διὰ καθαιρέσεως τοῦ ἐπιμήκουσ μανδροτοίχου τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς παλαιᾶς οἰκίας τοῦ φύλακος· β) διὰ μεταθέσεως τῆς περιφράξεως τῆς ὁδοῦ, ἣτις διασχίζει τὸν χώρον ἀπὸ Δ. πρὸς Α., πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καθ' ὃ σημεῖον διέρχεται ἢ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἐκ Δ. ἀνερχομένη ὁδός· γ) διὰ συνεχίσεως τῆς ὁδοῦ ἀνόδου πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀκολουθουμένης τῆς διαδρομῆς τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ τῶν Παναθηναίων. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ὑπεβοήθησεν ἡ Ἀμερικανικὴ Σχολὴ ἐπιβλέπωντος τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰωάννου Τραυλοῦ· δ) διὰ τῆς περιφράξεως τοῦ τμήματος πρὸς τὸν ἀρχαῖον οἰκισμὸν δυτικῶς τοῦ Ἀρείου Πάγου (οἰκισμὸν Doerpfeld)· ε) διὰ τῆς τοποθετήσεως κιγκλιδωτῶν θυρῶν τόσον πρὸς τὸν τελευταῖον οἰκισμὸν ὅσον καὶ κατὰ τὰ δύο τέρματα τῆς διασχιστοῦσης τῶν χώρων ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ἀτραποῦ. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων διηκολύνθη ἡ ἄμεσος ἐπικοινωνία τῶν δύο χώρων Ἀγορᾶς καὶ Ἀκροπόλεως καὶ κατέστη δυνατὸς ὁ ἀπόλυτος ἐλεγχος τοῦ ἅνω χώρου πρὸς τὸν Ἀρειὸν Πάγον. Νέον ἐκδοτήριον εἰσιτηρίων, τοποθετηθὲν κατὰ τὴν περιοχὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἐπιτρέπει τοῦ λοιποῦ τὴν ἐκείθεν εἰσοδὸν τῶν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως κατερχομένων ἐπισκεπτῶν εἰς τὸν χώρον τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα τὸ λυπηρὸν γεγονὸς τῆς διὰ κλοπῆς ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς Στοᾶς Ἀττάλου ἐνδιαφερούσης εἰκονιστικῆς κεφαλῆς, πιθανῶς Ἐλευσινίου ἱερέως.

IV. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΝΕΑΣ ΑΠΟΘΗΚΗΣ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Τὰ πλείστα τῶν ἀρχαίων εὐρημάτων τῶν ἐρχομένων εἰς φῶς κατὰ τὰς οἰκοδομικὰς, ἀποχετευτικὰς κλπ. ἐργασίας τῆς πόλεως Ἀθηνῶν συνε-

στοιβάζοντο μέχρι τινός εις ἓν δωμάτιον οἰκίσκου κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Βιβλιοθήκης Ἀδριανοῦ. Ἴνα καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐξασφάλισις καὶ κατὰταξις τούτων ὠκοδομήθη εὐρύχωρος ἀποθήκη παρέχουσα ἱκανὸν χώρον διὰ τὴν ταξινομήσιν, τὴν ἐργαστηριακὴν ἐπὶ τῶν εὐρημάτων ἐργασίαν καὶ τὴν ἐν γένει μελέτην τούτων. Πρὸς τοῦτο ἐφωδιάσθη ἡ ἀποθήκη διὰ συστήματος ρυμῶν συναρμολογομένων τρητῶν ἐλασμάτων τύπου Dexion, ὡς καὶ διὰ τραπεζίων τοῦ αὐτοῦ συστήματος. Συνεκεντρώθη δὲ εἰς τὴν ἀποθήκην ὀλόκληρον τὸ ὕλικόν (κεραμεικὴ, εἰδώλια, γλυπτὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη), τὸ ὅποσον ἀπέκειτο εἰς διαφόρους ἀποθήκας τῆς Α' καὶ Γ' Περιφέρειας. Πλεῖστα ὅσα ἀντικείμενα καὶ μάλιστα κεραμεικὴ ἐταξινομήθησαν ἐντὸς εἰδικῶν κιβωτίων, μεταξὺ δὲ τούτων τὰ σημαντικὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς (1961) καὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου (1962). Πλεῖστα ὅσα ἀγγεῖα ἀποκατεστάθησαν συγκολληθέντα καὶ συμπληρωθέντα. Ἐπίσης ἀποκατεστάθησαν τὰ εὐρήματα τῶν ἐρευνῶν εἰς τὰ οἰκόπεδα τῶν ὁδῶν Συγγοροῦ-Βούρβαχη (1958), Εὐδαίμονος (1958), Μητροπόλεως-Βουλῆς (1959), Ἀρίωνος-Καραϊσκάκη (1962), Εὐάδνης (1960), Ἀγίου Ἀνδρέου Πετραλώνων (1962-1963), προπαρασκευάσθη δὲ ἡ ἐργασία διὰ πλεῖστα ὅσας ἄλλας ομάδας. Παραλλήλως ἐγένετο ἀρχὴ συγκροτήσεως φωτογραφικοῦ ἀρχείου καὶ ἤρχισεν ἡ καταγραφὴ τῶν ομάδων ἀντικειμένων. Εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας εἰργάσθησαν αἱ ἐπιστημονικοὶ βοήθοι Φανὴ Καλούδη καὶ Καλλιόπη Κρυστάλλη, ὡς συγκολλητῆς δὲ, περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ὁ Ἀργύριος Μαρίνης.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ

*

DIE AUSGRABUNGEN IM KERAMEIKOS 1963

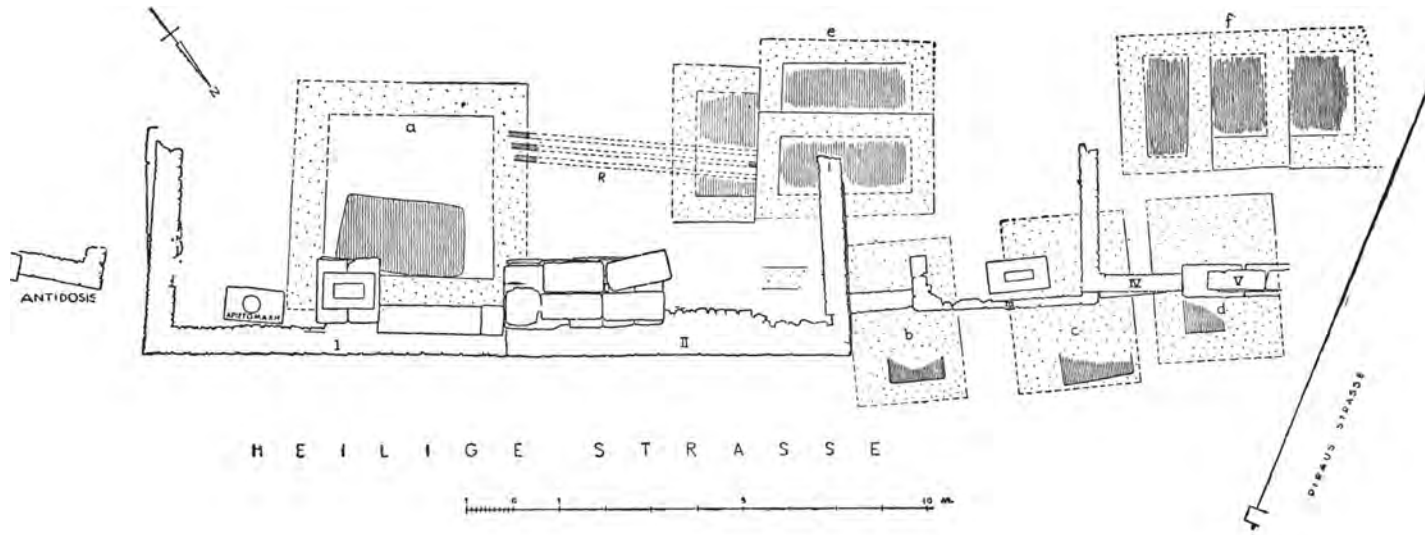
1. Heilige Strasse

Die Ausgrabungen am neu gewonnenen Abschnitt der Hl. Strasse (vgl. *Deltion* 18 (1963): *Chron.* 27ff.) wurden im August 1963 abgeschlossen mit der Untersuchung des Innenraumes der auf der Südseite der Strasse freigelegten Grabterrassen des 4. Jhs. v. Chr. (T a f. 32-33; Plan I). T a f. 32 zeigt die neue Ansicht der Hl. Strasse säumenden Anlagen. Im Anschluss an den schon 1932 aufgedeckten Grabbezirk der Antidosis (im Bilde links mit Inschriftstele; vgl. AA. 1932, 190) sind fünf Terrassen unterschiedlicher Technik und Aus-

dehnung erkennbar. Als einziges Grabdenkmal aus klassischer Zeit steht der Körper einer Relieflekythos wieder auf der zugehörigen runden Basis. Von einem Anthemienpfeiler wie dem des Agathon im Herakleoten-Bezirk an der sog. Gräberstrasse ist (im Bilde gleich rechts der Lekythos) nur die marmorne Basis mit Einlassung auf ihrem Fundament erhalten. Ein gewaltiges Einzelfundament von 3,50 x 1,50 m. Grösse (T a f. 32 Mitte) muss ein aussergewöhnlich grosses Grabdenkmal getragen haben. Nahe dem westlichen Ende der Grabung wurden über den zugehörigen Gräbern sieben hellenistische Grabsäulen teilweise noch aufrechtstehend gefunden (T a f. 32r.; 35 rechts).

Klassische Grabbauten

Alle fünf Grabfassaden (I-V) und auch der Grabbezirk der Antidosis erheben sich auf ungefähr gleicher Strassenhöhe, das heisst, sie entstammen einer enger begrenzten Bauperiode. Diese Bauperiode wurde bereits im *Deltion* 17 (1961/62): *Chron.* 19f. nach dem allgemeinen Befund im Strassenraum auf das dritte Viertel des 4. Jhs. v. Chr. festgelegt; a.a.O. ist die Plünderung älterer Anlagen, die durch die aufgedeckten neuen Grabbauten ersetzt wurden, mit den lykurgisch-demosthenischen Mauerbaumaassnahmen von 338 v. Chr. in Zusammenhang gebracht worden. Diese für die Geschichte der spätklassischen Nekropole vor dem Hl. Tor grundlegenden Beobachtungen wurden durch den stratigraphischen Befund im Inneren der Grabbauten auf der Südseite der Hl. Strasse bestätigt. Eine nach der Plünderung der älteren Gräber eingebrachte starke Lage blauen und grünen Mergelschotters, die sich weit hinter den Grabterrassen und bis in den Strassenraum hinein ausbreitet, lässt darauf schliessen, dass das verwahrloste Gelände vor und während der Wiedererrichtung der Terrassen einheitlich planiert worden ist. Die Ausbreitung dieses scherbenlosen Schotters, der von K. Kübler auch weiter südlich beobachtet worden ist, lässt sich zeitlich auf das dritte Jahrhundertviertel eingrenzen. Die vom Schotter bedeckten Bestattungen sind nach Ausweis der Grabbeigaben kaum jünger als die Mitte des 4. Jhs., und die auf dem Schotter liegenden oder in ihn einschneidenden Begräbnisse reichen andererseits nicht bis zur Mitte des Jhs. hinauf und scheinen überdies auf eine grundsätzliche

Plan 1. Grabbauten auf der Südseite der Hl. Strasse (nahe der heutigen Piräus - Strasse)
KERAMEIKOS

Wandlung in der Sitte der Grabbeigaben hinzuweisen. Es liegt nahe, den scherbenlosen Schotter mit der Aushebung der Stadtgräben vor dem Dipylon in lykurgischer Zeit in Verbindung zu bringen.

Die im Ostteil unseres Grabungsabschnitts neu aufgedeckten Grabfassaden I-II (Taf. 32 Mitte; Plan 1), die sich nach einem schmalen Seitenweg an den Antidosis-Bezirk anschließen, behalten die Flucht und Ausdehnung eines einzigen gewaltigen Vorgängerbaus von 15,30 m. Fassadenlänge und 5m Tiefe bei. Sie basieren auf den untersten beiden Quaderlagen dieses Baues, die bei seiner Plünderung an Front und Flanken am Ort verblieben (Euthynterie bei 43.66, Euthynterie der Nachfolgerbauten bei 44.58 m). Der ältere Bau dürfte, ebenso wie der Grabbezirk des Dexileos, aus unverputzten Brecciaquadern aufgeführt gewesen sein. Zu seiner Ausstattung gehört das gewaltige, hinter der weiten Fassade errichtete Denkmalfundament (Taf. 32 Mitte), das die Abräumung der Fassade offenbar überdauert hat. Der Bau muss um 380 v. Chr. errichtet worden sein. Als zugehörige Gräber sind nur zwei Sarkophagbestattungen nachweisbar.

Der Wiederaufbau auf den zurückgebliebenen Quaderlagen wurde mit dem Grabbezirk I begonnen. Seine tief fundamentierte Relieflekythos steht auf einer runden Marmorbasis mit der Inschrift ΑΡΙΣΤΟΜΑΧΗ ΚΗΦΙΣΟΔΟΤΟΥ ΚΟΛΛΥΤΕΩΣ (Taf. 34a), nach der wir den Bezirk benennen. Den Namen des Familienoberhauptes trug wohl der Anthemienpfeiler, der gleich westlich zu der in situ befindlichen Basis zu ergänzen ist; der Pfeiler ist, ebenso wie die Lekythos, nachweislich nach der Ausraubung der älteren Fassade, also im Zusammenhang mit der Erneuerung errichtet worden. Nach dem Charakter des Reliefs der Lekythos kann dies nur unmittelbar nach 338 v. Chr. erfolgt sein. Die Fassade von I besteht aus verputztem und stuckiertem Kleinsteinmauerwerk. Vier Begräbnisse gehören der Zeit des Baues an. Als das mutmassliche Grab der Aristomache kann ein Marmorsarkophag gelten, der das 39,5 grosse Alabastron Taf. 34b enthielt.

Der westlich anschliessende Grabbau II ist in qualitativvollerer Technik aus polygonen Blöcken mit Kleinsteinleitern aufgeführt. Er ist unverputzt geblieben. Seine westliche Fassadenhälfte und Ecke sind bei angestiegener

Weghöhe in frühhellenistischer Zeit, vielleicht noch vor der Gesetzgebung des Demetrios von Phaleron, erneuert worden. Zwei Gräber jüngerer Datums, zu denen vielleicht die dort gefundene Grabtrapeza des Philodemos von Hamaxanteia und seiner Frau gehört, können der Anlass zur Wiederherstellung der eingestürzten Ecke gewesen sein. Das Grab des Mannes enthielt zwei sog. Tränenfläschchen früher Form. Die zugehörige Weghöhe entspricht annähernd derjenigen des sicher noch vor Demetrios errichteten Bezirks der Sinopeer östlich neben dem Antidosis-Bezirk (Taf. 32 ganz links mit Naiskos).

Entlang der westlichen Schmalseite von Bezirk II führt ein schmaler Seitenweg zu weiter rückwärts liegenden steingefassten Grabbezirken der Zeit um 400 v. Chr. die von der Grabung nur angeschnitten wurden. Unter dem ein wenig zurückgesetzten kleinen Grabbezirk III (Plan 1; Taf. 32) sind keine abgetragenen älteren Steinbauten nachgewiesen, wohl aber mehrere Gräber aus der 1. Hälfte des 4. Jhs. Zur Terrasse gehören eine Ostothek und ein Brandgrab.

Die beiden kleinen Grabbezirke IV und V (vor der Grabungsgrenze an der heutigen Piräusstrasse) sind verputzt und stuckiert. Vor der Ostecke des etwas vorspringenden Bezirks V steht ein kleiner Grenzstein ΟΡΟΣ ΜΗΝΗΜΑΤΟΣ in situ (Taf. 35c). In hellenistischer Zeit, im 2. Jh. v. Chr., wurden die Bezirke IV und V, nachdem die Weghöhe um rund 1m gestiegen war, zu einer neuen Familiengrabstätte zusammengefasst durch ein niedriges Mäuerchen (Taf. 35a). Sechs Grabsäulen gehören dieser Grabstätte an; bei der Anlage der zugehörigen Steinplattengräber (Taf. 35b) wurden alle älteren Gräber aus der Zeit der spätklassischen Terrassen beseitigt. Eines der Plattengräber enthielt einundvierzig Tränenfläschchen später Form, ein anderes ein solches Fläschchen und acht Terrakotta-Eroten des 2. Jhs. Die über ihm gefundene Grabsäule zeigt unter der Inschrift ΝΙΚΑΡΕΘΗ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ ΑΜΑΞΑΝΤΕΩΣ ΘΥΓΑΤΗΡ eine Lutrophoros in Relief. Die Weghöhe aus der Zeit der Plattengräber entspricht schätzungsweise der der 1932 am östlichen Anfang dieses Strassenabschnitts freigelegten hellenistischen Orthostatenfassade (AA. 1932, 190).

Die zusammengefassten Bezirke IV und V wurden wohl in späthellenistischer Zeit von

einem stuckierten Quaderbau überlagert, von dem nur geringe Reste erhalten sind. Die Ausgangshöhe unserer Grabung lag etwa in der Höhe der Oberkante des grossen Denkmalfundaments in Bezirk II (bei 47.53 m). Die jüngsten Gräber unterhalb dieses Niveaus waren späthellenistisch, nicht später. Kaiserzeitliche Gräber müssen, auch nach Ausweis des späten Grabdenkmals oberhalb der Orthostatenfassade mit Euthynterie bei 49.57 m (T a f. 32 ganz links), wesentlich höher gelegen haben.

Ältere Grabanlagen

Bis zur Errichtung des grossen Grabbaus unter den Bezirken I und II um 380 v. Chr. stand in seinem Bereich ein quadratisches grosses Grabmonument von 5,25 x 5,25 m. Aussenmassen noch aufrecht (a im P l a n 1; T a f. 36a). Es muss nach den Beigaben seines Steinplattengrabes im Jahrzehnt 460/50 v. Chr. errichtet worden sein. Seine aus Lehmziegeln aufgeführten Umfassungsmauern mit einer Wandstärke von 0,80 m. haben sich 1,95 m. hoch erhalten. Die leicht geböschten Aussenwände waren mit feinem Lehmputz überzogen. Die Anlage ähnelt dem auf der Nordseite der Strasse ungefähr gegenüber liegenden grossen Lehmziegelbau Θ, der auch der gleichen Zeit angehört (Deltion 18 (1963): Chron. 29, Taf. 26c). Im Gelände ringsum wurden bis zur Errichtung der Steinbauten des frühen 4. Jhs. noch neun Einzelgräber angelegt; fünf von ihnen sind Kindergräber. Im früheren 5. Jh. v. Chr. gehen dem Lehmziegelgrabbau a nur zwei Gräber voraus.

Die ältesten Bestattungen im Raum der Bezirke I-V nahmen eine als Ostothek verwendete protogeometrische Hydria und ein rohtoniger Pithos des 7. Jhs. auf, der die Gebeine eines Kindes, aber keine Beigaben enthielt. Es ist wohl im Charakter und Wert dieses Geländes am Rand der alten eleusinischen Strasse begründet, dass hier in archaischer Zeit, von zwei Einzelgräbern des 6. Jhs. abgesehen, nur aus Lehmziegeln gemauerte stattliche Grabbauten zur Errichtung kamen. Zehn derartige Anlagen oder Reste von solchen konnten vor allem im Westteil des Grabungsgeländes nachgewiesen werden. Sie alle sind rechtwinklig und nehmen mit ihren Achsen auf den Verlauf der Strasse Bezug.

Die drei ältesten b, c, d (P l a n 1) dieser

archaischen Lehmziegelbauten liegen tief unter den Fassaden der späteren Bezirke III-V. Der Bau c ist durch frühkorinthische Grabbeigaben ins erste Viertel des 6. Jhs. datiert. Der östlich angrenzende Bau b liegt 0,40 m. tiefer als c und dürfte daher noch ins 7. Jh. gehören. Diese frühen Grabbauten b-d bestehen aus massivem Lehmziegelmauerwerk, das den ganzen, rund 3,70 x 2,50 m. grossen Bezirk bedeckt. Bei den beiden Gruppen kleinerer Bauten e-f (P l a n 1) aus dem späteren 6. Jh. dagegen wird der eigentliche Grabraum von schmalen Mauern aus Lehmziegeln umschlossen. Beide Anlagengruppen liegen weiter rückwärts, von den älteren Bauten am Rand der Strasse durch einen schmalen Durchgang getrennt, im Hinterraum der klassischen Bezirke IV-V (T a f. 36b). In beiden Fällen lehnt sich je zweimal ein späterer Bau an eine Flankenmauer eines früheren an.

Archaische Opferrinne

Die kostbarsten Funde vom Südrand der Hl. Strasse stammen aus einer zweiteiligen Opferrinne des frühen 6. Jhs. Die Rinne ist noch 5,20 m. lang nachweisbar zwischen dem Ziegelgrabbau a und der Gruppe archaischer Grabbauten e, aber nur ein kleiner Abschnitt am Fuss der Westflanke von Grabbau a lag ungestört (vgl. T a f. 36a). Nur geringe Reste von Lehmziegeln waren von dem zur Rinne gehörigen Grabbau nachweisbar. Das Grab selbst konnte nicht mehr festgestellt werden.

Zahlreiche Scherben vom Opferinhalt der Rinne waren weit über das Gelände verstreut. An Gefässen der Opferrinne fanden sich, teils vollständiger, teils nur in einigen Scherben erhalten:

- 1 Lutrophoros-Amphora (T a f. 37)
- 2 Hydrien
- 2 Skyphoi (T a f. 38c)
- 3 Olpen (T a f. 38a)
- 2 Henkelschüsseln (T a f. 38b).

Diese alle sind schwarzfigurig, bemalt vom sog. KX-Maler und von Angehörigen seiner Werkstatt. Die nicht ohne Lücken erhaltene, prachtvolle Lutrophoros mit je drei Klagefrauen auf den beiden Seiten des Halses und Tierfriese um den Körper (T a f. 37) muss eine Arbeit des KX-Malers selber sein. Auf den Rand des Gefässes sind oberhalb der Henkel plastisch ausgeführte Klagefrauen aufgesetzt. Auch

eine Olpe mit Hermes zwischen Sphingen (Taf. 38a) und eine Schüssel mit Tierfriesen (Ausschnitt in Taf. 38b) sind dem KX-Maler zuzuschreiben. Der Skyphos mit Komasten (Taf. 38c) dagegen ist dem Skyphos im National-Museum Inv. 640 (Beazley, ABV. 26, 21) zwar verwandt, doch reicht er an dessen Feinheit nicht ganz heran.

K. VIERNEISEL

2. Die Höhe östlich des Querweges

In den Monaten April-Juni wurde die Höhe östlich des Querweges (früher mit dem Wächterhäuschen; A. Brueckner, Friedhof am Eridanos Abb. 2) erneut untersucht. Das wichtigste Ergebnis früherer Grabungen an gleicher Stelle ist von V. Stais (Praktika 1896, 22) kurz festgehalten worden, der die Höhe als teilweise aufgeschüttet erkannt hatte und als Grabhügel charakterisierte für die an der Oberfläche angelegten Gräber, die um 500 v. Chr. einsetzen. Vierzehn Jahre später ging Brueckner dem von A. Kumanudis (Praktika 1870, 9) beschriebenen Felsstollen südöstlich der Gesandtenstelen nach und stiess auf eine in ihrem weiteren Verlauf nach Westen abbiegende Wasserleitung mit stärker gekrümmten und flacheren Tonziegeln (eingezeichnet auf dem Plan Taf. A, Praktika 1910). Seit den Untersuchungen von 1896 lag die Höhe mit abgegrabener Nordhang da. Stais hat aber auch auf ihrer höchsten Stelle gegraben; erwähnt wird von ihm ein hier aufgedecktes Frauengrab relativ später Zeit (Praktika 1896, 23). Auf dem Plan bei Brueckner (a.O.) sind auf der Hügelhöhe zwei Sarkophage eingezeichnet. Zu Beginn der Grabung 1963 lagen an gleicher Stelle vier Kalkstein-Sarkophage ganz oder teilweise frei auf der Nordseite eines grossen rechteckigen, fast bis zum Fels hinuntergegrabenen Loches.

Gereinigt und aufgenommen wurden die Stellen früherer Grabungen mit Ausnahme des Bruecknerschen Grabens zur Verfolgung des Kanals, zu dem weiter westlich ein weiterer Einstiegschacht zu Tage kam. Die Höhe wurde in Schnitten bis zum Fels (im Plan 2 gestrichelt) in allen Richtungen untersucht. Im Osten und Norden war den Untersuchungen durch die Formation des Hügels eine vorläufige Grenze gezogen, im Westen durch die Querweggrabungen K. Vierneisels (Del-

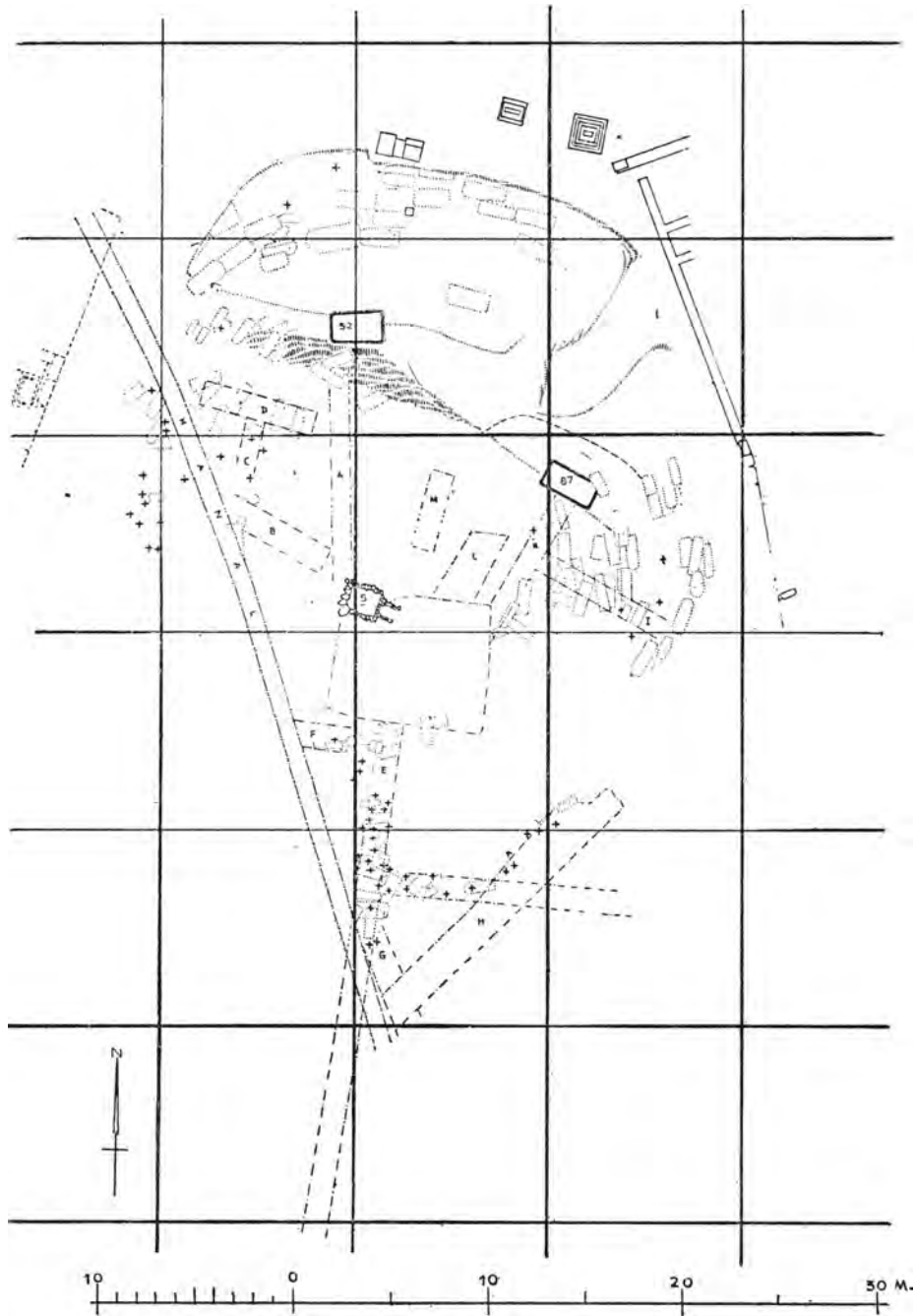
tion 16 (1960): Chron. 21) und R. Eilmanns (AA. 1932, 197ff.) und durch den Kanal «türkischer Zeiten», der in die Ecke des Bezirks VII einschneidet, im Süden überdies durch den Kanal vom Jahre 1910. Nach Südosten drang die Grabung über die Reste eines unerklärten späteren Mauerzuges nur wenig hinaus. Das gesamte, auf die angegebene Weise begrenzte Gebiet (Plan 2) war besetzt von der von Stais entdeckten frühklassischen Nekropole. Auch die Hügelformation in klassischer Zeit und die von Stais konstatierte Aufschüttung wurden wieder festgestellt. So konnten ältere Erkenntnisse bestätigt, doch neue Gesichtspunkte auch hinzugewonnen werden; die wesentlichen sind folgende.

Ein früher Grabbau (Taf. 40b)

Fester Grund ist der von der Athanasios-Höhe nach Norden allmählich abfallende bläulich-grünliche Fels. Ihn bedeckt zuunterst eine unten blasse, oben dunkelbraune Lehmschicht mit geometrischen und wenigen späteren Scherben. Die durchschnittliche Höhe der Schicht beträgt etwa 20cm.

Von dieser Lehmschicht ganz bedeckt und zum grossen Teil in den Felsen selber eingetieft, fand sich, metertief unter den späteren (im Plan 2 nicht eingezeichneten) Kalkstein-Sarkophagen, ein frühes gemauertes Grab mit einer grösseren, etwa rechtwinkligen Kammer und einem kleinen, schmalen Zugang, der auf die östliche Schmalseite der Kammer nahe der Südostecke zuführt (Plan 2: Nr. 5). Die Steine sind unbearbeitet, jedoch ungefähr gleich gross und in Schichten verlegt. Fünf Schichten ergeben die Wandhöhe; die Schwelle des Zugangs liegt zwei Schichten über dem Kammerboden. Auf dem Boden war eine Lehmschicht ausgebreitet, und die Lücken zwischen den Steinen der Wände waren mit Lehm geschlossen. Vier über der Nordwestecke in situ gefundene, breitere und flachere Steine, die ins Innere vorragen, deuten auf eine Bedeckung der Kammer durch vorkragende Steine. Hierzu passende Steine sind im Innern der Kammer tatsächlich in grösserer Zahl gefunden worden. Äusserlich dürfte das Grab als flacher, runder Buckel sichtbar gewesen sein.

Die Kammer war nicht verschlossen und fundleer. In ihrer Füllung fanden sich einige Klümpchen ziegelroten Lehms, eine einzige

Plan 2. Frühklassische Nekropole und ältere Gräber auf der Höhe des ehemaligen Wächterhäuschens
 (Oben links : Demetria und Pamphile ; ganz oben : die Gesandtenstelen ; oben rechts : Bezirksmauern
 KERAMEIKOS

rohtonige dünne Scherbe (3,5cm gross), aber weder Beigaben noch Knochen. Auch die Umgebung bot weiter keine Aufschlüsse. Von den Fundverhältnissen her ist demnach zum Alter der Anlage so viel zu sagen, dass sie allem anderen an gleicher Stelle zeitlich vorausgeht, da die erwähnte dunkelbraune Schicht sie bedeckt. Plan und Bauweise ähneln den früh-helladischen Gräbern von H. Kosmas¹.

Zwei spätarchaische Schachtgräber

Zwei gleich geräumige Schachtgräber sind nahe beieinander am Nordhang der Höhe (Plan 2: Nr. 87 und 52) ebenfalls tief in den Fels eingesenkt, aber nur das östliche (Nr. 87) oberhalb der Pythagoras-Stele war unausgegraben. Bei der Aushebung dieser Gräber wurde die dunkelbraune Schicht durchstossen, und besonders bei Grab 87 wurde der zu Tage geförderte Felsspliss im Umkreis um die Grube ausgebreitet, am weitesten auf der Ost-, Nord- und Westseite. Die dunkelbraune Schicht ist an dieser Stelle also deutlich älter als das Schachtgrab. Um das westliche Schachtgrab herum hat sich eine entsprechende Lage aufgehobenen Gesteins nicht gefunden.

Im Innern der Grube 87 zeichneten sich am Erdreich der Südseite der Abdruck von Holzbalken und auf der Westseite die verkohlten aufrechten Bretter einer Verschalung am nachgefüllten Erdreich zwischen ihr und der Felswand ab. Reste oder Spuren der Decke wurden nicht nachgewiesen. Als sie nachgab, stürzte die oben aufgehäuften Erde, an den Schichten noch sehr klar sichtbar, in den grossen tiefen Raum.

Der vermutlich männliche Verstorbene war mit dem Kopf im Osten bestattet worden, auf dem Rücken liegend auf einer Kline oder Bahre, deren südliche Langseite mit dünnen Platten aus Elfenbein belegt und an bestimmten Stellen mit Einlagen aus Bernstein verziert war. Denn nur auf der Südseite hob sich zwischen den Schmalseiten des Grabes ein durchgehender Streifen aus Elfenbeinsplittern hell vom dunklen, mit verkohltem Holz durchsetzten Grabboden ab; die Elfenbeinfunde an wenigen anderen Stellen (wie der Kopf- und Fussgegend) beschränkten sich auf einige Palmettenblätter. Dass es sich um einen Bahren- oder Klinenschmuck handelt, ist den zusammengesetzten

Stücken selbst zu entnehmen. Aus unzähligen Splittern wurden bisher der Belag einer ausgedehnten Leiste mit weiträumig verteilten Ornamenten (Rosetten, Sternen) und ein Kapitell wenigstens teilweise wiedergewonnen; letzteres ist mit seinen Bernsteineinlagen hier abgebildet (19,3 x 10,4 cm; Taf. 39a). Mitgegeben waren dem Toten ein etwas grösseres Gefäss (eine Kanne?) mit eingeritzter Marke, zehn «samische» Lekythen (Taf. 39b) und zwei lydische Salbgefässe, alle aus demselben, Terrakotta ähnlich dicken, so wenig hartgebrannten Ton, dass sich einzelne Teile der Gefässe aufgelöst hatten. Ein härter gebranntes drittes lydisches Salbgefäss von besserer Machart war offenbar bei der Schliessung der Grube nachgeworfen worden.

Schachtgräber mit der gleichen Holzverschalung, der gleichen Art elfenbein- und bernsteinverzierter Kline oder Bahre und z. T. sehr ähnlichen oder sogar übereinstimmenden Gefässbeigaben sind unter dem grossen Grabhügel an der Stelle der alten H. Trias und weiter westlich gefunden worden. Eines der unter dem grossen Hügel im Kreis angelegten Gräber enthielt die Lekythos des Amasis-Malers Inv. 25, die zusammen mit der Prothesis-Schale des Lydos Inv. 1087 die Hügelanlage datiert in die Jahre «um die Mitte des 6. Jhs. v. Chr.»². Das neu aufgedeckte Schachtgrab barg kein attisches Gefäss, nur die wohl attische Schnitzerei der Kline. Dem Zeitansatz ist durch die nachfolgende Nekropole mit den frühesten Bestattungen gegen 500 v. Chr. die feste Grenze gezogen. Das neue Schachtgrab kann demzufolge nur jünger sein als der grosse Hügel an der Stelle der alten H. Trias. Es dürfte erst im letzten Viertel des 6. Jhs. angelegt worden sein.

Der Hügel und die Nekropole des 5. Jhs. v. Chr.

Gleich über den Schachtgräbern und den um Schachtgrab 87 bei dessen Aushebung ausgebreiteten Felssplittern liegt die aufgeschüttete Höhe mit der Nekropole des früheren 5. Jhs. v. Chr. (Plan 2). Aufgeschüttet wurde zuunterst ein steiniges, grau-gelbliches Erdreich in bunter Mischung mit dunkelbraunem Lehm, dem der eine oder andere ganz erhaltene Lehmziegel beigemischt ist, und darüber ein steriler, trockener Felsspliss oder

1. Vgl. etwa G. M. Mylonas, Aghios Kosmas 93 Abb. 81.

2. Zuletzt: Kerameikos VI, 1, 2.

-staub, der in der Mitte der Aufschüttung rötlich gestreift, oben nahezu einheitlich grau ist; nur auf der Nordseite umschliesst der obere graue Felspliss eine starke Bank ziegelroter Erde. Auf der gleichen Seite hatten sich seit Stais' Grabung Absätze in mittleren Höhen der Aufschüttung gebildet, die möglicherweise auf festgetretene Böden hindeuten. Spuren nachhaltiger Benutzung haben sich aber weder auf diesen Absätzen noch an irgendeiner anderen Stelle im Innern der Höhe gefunden. Die gesamte Aufschüttung enthielt nur wenige, ganz vereinzelt Scherben. Der Hügel kann daher nur einheitlich und mehr oder weniger in einem Zuge aufgeschüttet worden sein.

Der Umfang und die einstige Höhe der Aufschüttung sind an den Gräbern kenntlich, die von oben in die Aufschüttung eingesenkt sind. Sie besetzen fast den ganzen, von der Ausgrabung erfassten Raum und sind der Hügelform entsprechend im Kreise angelegt, quer zum Hang. Von Norden nach Süden hat der Kreis in der Luftlinie einen Durchmesser von rund 40m.

Auf der Ost-, Nord- und Westseite schneiden die Gräber nahe der Peripherie nicht anders als die Schachtgräber 52 und 87 in den Felsboden ein. Zum Zentrum hin sind sie dagegen mehr und mehr in das aufgeschüttete Erdreich gebettet. Ganz oben, wo das aufgeschüttete Erdreich noch etwa 3m hoch ist, sind Gräber des 5. Jhs. nicht gefunden worden. Da die obersten Gräber dieses Zeitraums indessen schon dicht unter der jetzigen Oberfläche liegen, ist anzunehmen, dass die Hügelspitze mit den höchstgelegenen Gräbern des 5. Jhs. nicht mehr erhalten ist. Der gleiche Schluss ist selbstverständlich für die folgende spätklassische-hellenistische Nekropole, da die nahe der Mitte der Aufschüttung beigesetzten Sarkophage, die zu dieser Nekropole gehören, bei Grabungsbeginn bereits an der Oberfläche lagen.

In den wesentlichen Punkten wie den tiefen Schachtgräbern, der Aufschüttung über diesen und der Nekropole an der Oberfläche stimmt die Anlage mit dem Grabhügel an der Stelle der alten H. Trias überein, der sich mit einem Durchmesser von 30m gleichfalls über Schachtgräbern mit ähnlichen Beigaben erhob und später an seiner Oberfläche ebenfalls Gräber des 5. Jhs. v. Chr. aufnahm. Es liegt daher nahe, in der neu untersuchten Höhe das Gegenstück jenes grossen Hügels zu sehen,

ein zweites Erddenkmal, das das erste an Umfang noch übertrifft. Allerdings ist dann eine Gräberzahl zu erwarten, die der Grösse der Anlage entspricht, aber diese Erwartung wird nicht erfüllt. Deckt der Hügel an der Stelle der alten H. Trias zehn Schachtgräber, so der neu untersuchte grössere nur zwei. Es ist freilich möglich, dass uns weitere zugehörige Gräber infolge anderer Bauart oder abweichender Beigaben entgehen, möglich auch, dass die gesamte Anlage als Familiengrab ein Torso blieb; die Schwierigkeit bei der Erklärung der Anlage wird durch solche Möglichkeiten nicht ganz behoben. Da aber eine andersartige Deutung offenbar noch schwerer zu finden ist, behält die Erklärung als Grabhügel doch Wahrscheinlichkeit.

Die von der Oberfläche aus eingetieften Gräber vermitteln das Bild eines Bürgerfriedhofs des früheren 5. Jhs. v. Chr. Die Gräber beginnen gegen 500 v. Chr. und ziehen sich bis zum dritten Viertel des Jahrhunderts hin. Ihrer Art nach teilen sie sich in zwei grosse Gruppen: Gruben zur Beisetzung oder Verbrennung (im Plan 2 punktiert) und Gefässgräber (im Plan durch Kreuze bezeichnet). Von der Dichte der Bestattungen war infolge der früheren Grabungen und der Kanalanlage im Westen nur mehr im Süden ein getreues Bild zu gewinnen. Unbekannt ist die äussere Kennzeichnung der Gräber.

Soweit Gefässe mitgegeben waren, sind schnell bemalte schwarzfigurige Lekythen das Charakteristicum (Taf 40a); drei rotfigurige Lekythen (zwei vom Karlsruher Maler, eine schöne Eulenlekythos) bilden eine kleine Minderheit. Das vierte rotfigurige Gefässchen, ein wohl erhaltenes Alabastron aus dem Beginn des 5. Jhs., bringt auf dem Mündungsteller den bisher unbekannt Namen eines Töpfers Atitas.

Die spätklassische-hellenistische Nekropole

Nach einer Zwischenzeit von etwa hundert Jahren setzen die Bestattungen an gleicher Stelle gegen Ende des 4. Jhs. v. Chr. wieder ein. Zu dieser späteren Nekropole (nicht eingezeichnet im Plan 2) gehören die schon erwähnten Sarkophage auf der Hügelkuppe, dazu einige im Umkreis dieser Sarkophage und von hier aus nach Süden neu aufgedeckte Gräber. Andere gleichartige Gräber, die sich im Raum des Querweges bis zum Messenier-

bezirk (XIII) hinziehen, sind durch Eilmanns Grabung 1932 bekannt geworden; wieder andere werden bei früheren Erdbewegungen oder Ausgrabungen einfach beseitigt worden sein. Auf der Kuppe des Hügels fällt die Bodenhöhe der jüngeren Gräber mit der der älteren ungefähr zusammen, dagegen liegt sie nach Süden im Bereich des Schnitts E nun höher. Die jüngeren Gräber sind hier in eine über dem Südhang des Hügels aufgehäufte Schottermenge gebettet, und die Höhenunterschiede im Gelände wurden dementsprechend geringer. Der archaische Hügel hob sich von seinem südlichen Vorgelände nur noch als mässige Erhebung ab.

Die jüngeren Gräber waren meist mit Ziegeln gedeckt. Ihrer äusseren Kennzeichnung dienten die bekannten Säulchen nahezu gleichbleibender Form mit dem Namen oder Namenstelen, von denen drei insgesamt an Ort und Stelle lagen oder standen, wo sie auch jetzt noch oder wieder stehen. Mitgegeben waren den Verstorbenen Unguentarien in Spindel- oder Beutelform, dazu, fast regelmässig, entweder eine Strigilis oder ein bronzener Spiegel. Soweit diese Dinge und einige verstreute Münzen ein Urteil erlauben, gehören die jüngeren Gräber der Wende vom 4. zum 3. Jh. v. Chr., dem früheren 3. Jh. und nur ausnahmsweise der späteren hellenistischen Zeit an.

U. KNIGGE. F. WILLEMSEN

*

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΜΕΤΡΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Λίαν διαφωτιστική εις συμπεράσματα και ίκανοποιητική εις ευρήματα υπήρξεν ή κατά τό 1963 παρακολούθησις τών εντός τής υπό τής καθ' ήμās έλεγχομένης ζώνης τών Αθηνών έκσκαφέντων πρός άνοικοδόμησιν οικοπέδων, ώς και ή έν αυτοίς γενομένη άνασκαφική έρευνα.

Η έρευνά μας έπεξετάθη και εις άλλους χώρους, ένθα έξετελέσθησαν δημόσια έργα (τοποθέτησις ηλεκτροφόρων άγωγών, καλωδίων, ύδραγωγών σωλήνων κ.λ.π.), διεξήχθη δέ, υπό τήν άμεσον έποπτεϊαν και καθοδήγησιν ήμών, δι' ειδικευμένων έργατων έπιβλεπομένων συνεχώς υπό συνεργείου έπιστημονικών βοηθών άποτελουμένου εκ τών κκ. Χ. Λοΐσιου, Απ. Αλεξάκη, Εύαγγ. Πεντά-

ζου και τών δδ. Φ. Καλούδη, Κ. Κρυστάλλη και Γ. Λαζανά.

Τά πλούσια άποτελέσματα αυτης οφείλονται εις τήν συστηματοποιηθεισαν έτι περαιτέρω παρακολούθησιν τών άνασκαπτομένων χώρων και εις τά υπό τής Αρχειολογικής Υπηρεσίας ληφθέντα μέτρα ήτοι: α) διηρύνθησαν οί ύφ' ήμών έλεγχόμενοι χώροι, ώστε να περιλαμβάνηται έντός αυτών όλόκληρος ή υπό τών τειχών τής έποχής Αδριανού-Βαλεριανού (124-260 μ.Χ.) περικλειομένη περιοχή, μετά ζώνης εις βάθος δύο οικοδομικών τετραγώνων περίξ αυτης, β) έδημιουργήθη έτερος τομεύς περιλαμβάνων τόν από Διπύλου μέχρι τής Αρχαίας Ακαδημίας χώρον, πρός προστασίαν τής κάτωθεν αυτου διερχομένης αρχαίας πρός Ακαδημειαν οδου. Παράλληλως δέ διετηρήθησαν οί τομείς τής Αρχαίας Ακαδημίας — Λόφων Κολωνου και Σκουζέ, ώς και του περι τό Στάδιον χώρου και γ) έξεπονήθησαν νέοι ειδικοί χάρται, έν οίς σημειούνται οί ως άνω έλεγχόμενοι τομείς, βάσει τών όποιων χορηγούνται ήδη άδειαι οικοδομήσεως εις τούς ιδιώτας υπό του Σχεδίου Πόλεως, μετά προηγουμένην γνωμάτευσιν τής Αρχειολογικής Υπηρεσίας. Τοιουτοτρόπως δέ γνωρίζοντες εκ τών προτέρων τά σημεία, όπου θα διενεργηθώσιν έκσκαφαί, έπεμβαίνομεν έγκαίρως, χωρίς να άναμένωμεν τήν από μέρος τών ιδιοκτητών σχετικήν ειδοποίησιν περι ένάρξεως τών έργασιών θεμελίωσης, εις τήν όποιαν συνήθως και δι' ευνοήτους λόγους άποφεύγουν να προβώσιν.

Τά κατωτέρω εκτεθησόμενα άνασκαφικά δεδομένα — άνεύρεσις κτηρίων, οδών, ύδραγωγείων, ταφικών χώρων —, ή έπιχειρουμένη τοπογραφική ένταξις τούτων, ώς και τά πλούσια κινητά ευρήματα καθιστώσι φανεράς τάς, εκ του τρόπου τούτου έρεύνης, ύπαρχούσας έλπίδας διασαφήσεως και συμπληρώσεως τών γνώσεων ήμών, περι τής μορφής του αρχαίου άστεως, καταδεικνύουσι δέ έπίσης σαφώς όποιās προσοχής δέον να τύχη τό έργον τοδτο εκ μέρος τής Αρχειολογικής Υπηρεσίας.

Οί έρευνηθέντες χώροι θα έξετασθώσιν έν σχέσει πρός τήν έντός ή εκτός τών αρχαίων τειχών θέσιν των και σημειούνται εις τό παρατιθέμενον Σχέδιον 1.

Απαντα τά έντεϋθεν προελθόντα κινητά ευρήματα ευρίσκονται ήδη κατατεθειμένα, ήριθμημένα και περιγεγραμμένα εις τήν Μουσειακήν Συλλογήν τής Γ' Αρχειολογικής Περιφέρειας.

Η παρούσα έκθεσις έγένετο επί τή βάσει τών υπό του συνεργείου τηρηθέντων ήμερολογίων

ἀνασκαφῆς, συνέβαλον δὲ εἰς αὐτὴν καὶ αἱ δδ. Κ. Κρυστάλλη, καὶ Φ. Καλούδη.

Εὐχαριστίαι θερμαὶ ἐκφράζονται καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸν φίλον ἀρχιτέκτονα κ. Ἰ. Τραυλόν, ὅστις διὰ τῆς ἀφειδῶς καὶ προθύμως προσφερομένης πάντοτε πολυτίμου συνδρομῆς του συνέβαλεν εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων κτισμάτων, ὡς καὶ εἰς τοὺς ιδιώτας τοὺς ὁπωσδήποτε ὑποβοηθήσαντας τὸ δύσκολον ἔργον τῆς διερευνησεως τῶν οἰκοπέδων, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τοὺς κκ. Γ. Καμίτην, Λ. Σίμον, Μηχανικός, Γ. Δημητροκάλλην, Ἀρχιτέκτονα, καὶ Βρούτσην, ἐργολάβον.

Καρυατίδων 11

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἐξερεύνησις τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ρ. Γκάλλι-Καρυατίδων 11 καὶ Καβαλλότι οἰκοπέδου ὑπῆρξεν ἡ ἀξιολογότερα τῶν περιπτώσεων τοῦ 1963 καὶ λόγῳ τῆς θέσεως τοῦ ἀκινήτου ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχαίας τοπογραφίας (ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς νοτίας κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως), ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀνασκαφικὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου τούτου, εἰς ἣν ὠδηγήθημεν ἀπὸ τὰ κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν πρώτων «πεδίων» ἐπισημανθέντα ὑφ' ἡμῶν ἀρχαῖα λείψανα, ἤρχισεν ἐκ τοῦ ὑπὸ τῶν Μηχανικῶν τῆς οἰκοδομῆς κκ. Γ. Καμίτη καὶ Λ. Σίμου διαμορφωθέντος κατ' ἀρχὴν ἐπιπέδου, ὅπερ ἔκειτο εἰς βάθος 0,80 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Καβαλλότι.

Ἐνταῦθα καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐπιχώσεως μόλις 0,30 μ. ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα λουτρικῆς ἐγκαταστάσεως ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀποτελουμένης ἐξ ἐνὸς κεντρικοῦ κυκλικοῦ πυρήνος — συμπίπτοντος περίπου πρὸς τὸ κέντρον τοῦ οἰκοπέδου — περὶ τὸν ὁποῖον εἶναι διατεταγμένα τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ λουτροῦ. Τὰ λείψανα ταῦτα, καταλαμβάνοντα ὁλόκληρον τὸ οἰκόπεδον, συνεχίζονται ὑπὸ τὰς παρακειμένας ὁδοὺς καὶ τὴν γειτνιάζουσαν πρὸς ἀνατολὰς μοναδικὴν παλαιὰν οἰκοδομήν.

Περὶ τοῦ εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρηθέντος Βαλανείου (Σχ ἐ δ. 1, ἀρ. 1 καὶ Σχ ἐ δ. 2), τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελῇ μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου συγκροτήματος, μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν ἐπὶ μέρους διαμερισμάτων του, κυρίως δὲ τῶν δεξαμενῶν καὶ ὑποκαύστων (Πί ν. 41α-β) μετὰ τὰ εἰς βαθύτερον σημεῖον τοῦ τῆς κυκλικῆς αἰθούσης κείμενα δάπεδά των, παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς:

Ἡ εἰσοδὸς του, πρέπει, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπαρχόντων ἤδη στοιχείων, νὰ εὐρίσκειται πρὸς ἀνα-

τολὰς (Γ καὶ Δ-Δ), ἤτοι κάτωθεν τῆς προαναφερθείσης παλαιᾶς οἰκίας.

Ἡ περὶ τὸ κέντρον τοῦ οἰκοπέδου ἀποκαλυφθεῖσα κυκλικὴ αἰθουσα (Α), διαμέτρου 8.60 μ., διατηρούσα καὶ ἀρκετὰ λείψανα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου (Πί ν. 42β), ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς ὅλης ἀρχιτεκτονικῆς συνθέσεως καὶ δύναται νὰ ταυτισθῇ μετὰ ἓν εἶδος προθαλάμου (χῶλλ) διὰ τὰ κυρίως διαμερίσματα τοῦ λουτροῦ.

Οἱ βορείως τῆς αἰθούσης ταύτης χώροι Β καὶ Ζ, μετὰ τὴν ἐνισχυμένην τοιχοδομίαν, τὸ κονίαμα τῶν τοίχων, τὸ πλακόστρωτον δάπεδον κλπ. εἶναι αἱ δεξαμεναὶ διὰ ψυχρὰ λουτρά (Frigidaria) (Πί ν. 42α, 43α).

Οἱ ἐν συνεχείᾳ τούτων χώροι Θ, Κ, Ν, δυτικῶς καὶ νοτίως κείμενοι τῆς αἰθούσης, εἶναι οἱ τῶν θερμῶν λουτρῶν (Caldaria), ὡς σαφῶς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ εἰς τοὺς Κ καὶ Ν σφζόμενα ὑπόκαυστα (Πί ν. 41α, 42α).

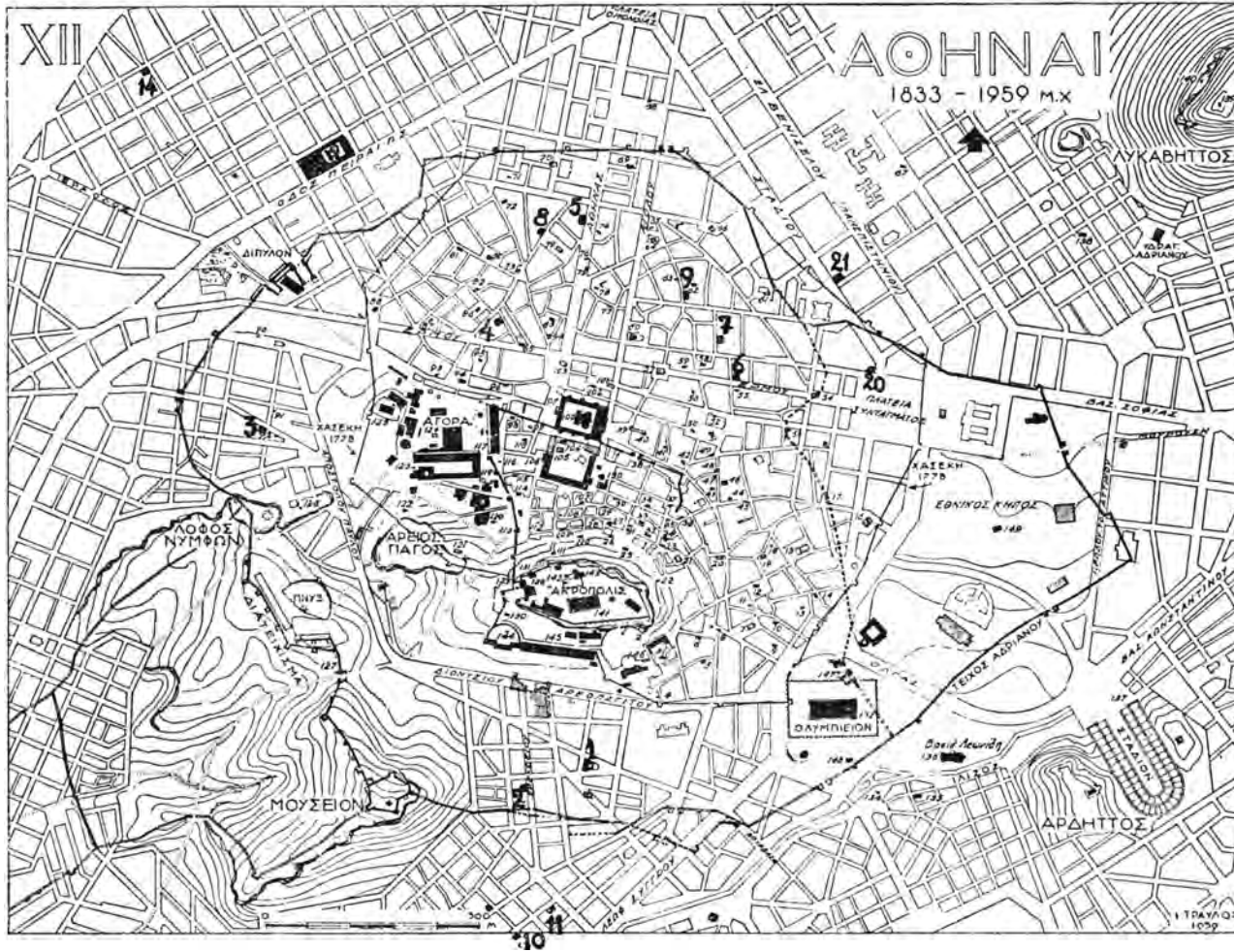
Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲ χώρων πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ δωμάτιον Θ ἦτο προωρισμένον διὰ κατ' ἄτομον λουσίαν, ἐνῶ τὰ ἐν κανονικῷ ἐξαγώνῳ Κ καὶ ἐν ἡμικυκλίῳ Ν δι' ὀμαδικὰ λουτρά.

Κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν οἱ τῆς ἐστίας ὑπόγειοι θάλαμοι (Φοῦρνοι) τῶν ὑποκαύστων Λ-Μ, σφζοντες ἐν μέρει τὴν διὰ δακτυλίων ἐκ καθέτως τοποθετημένων ὀπτοπλίνθων καμαρωτὴν ὀροφὴν των.

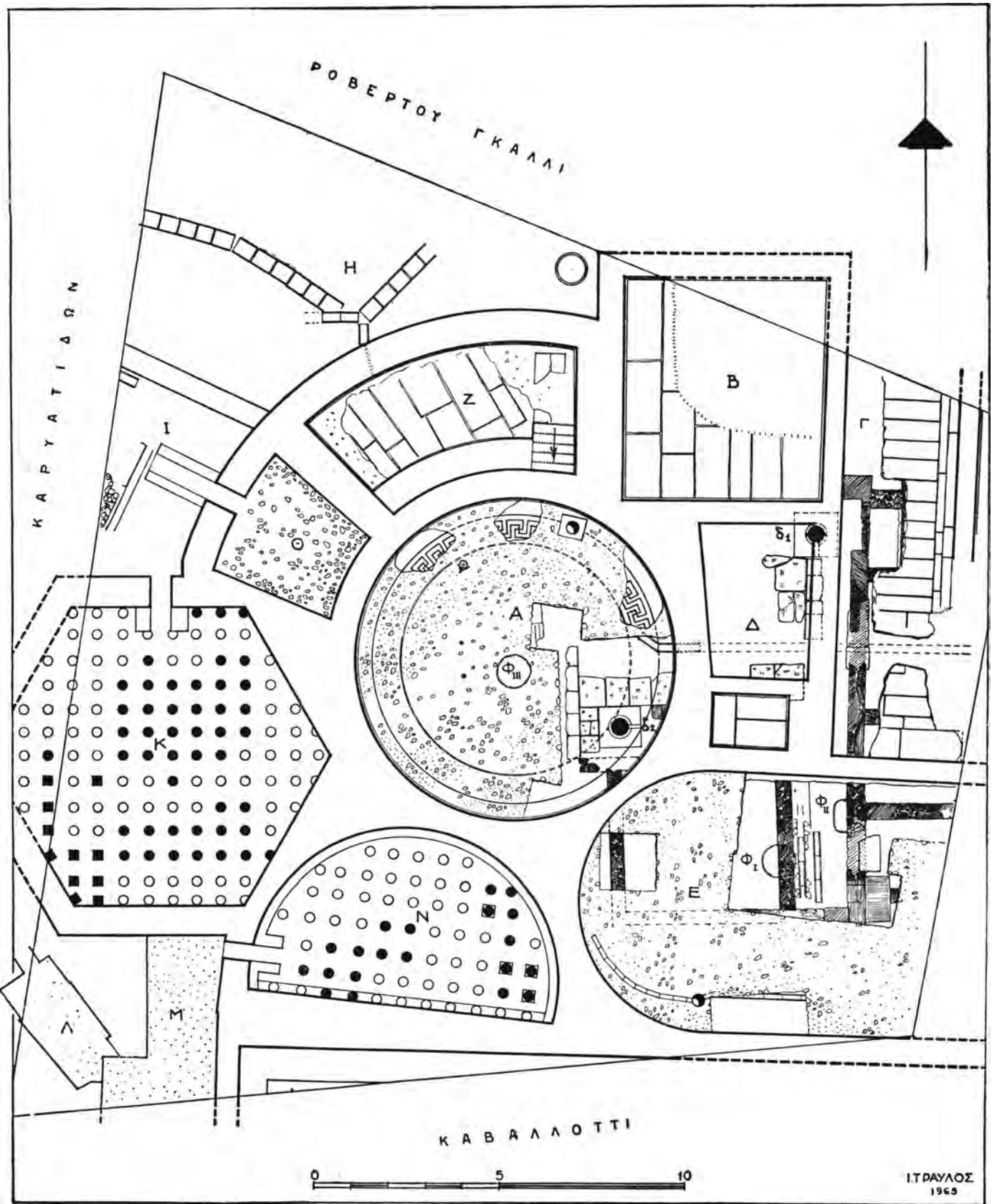
Τέλος, ἡ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν ἐπιμήκης αἰθουσα, μετὰ τὴν πρὸς δυσμὰς ἀψιδωτὴν ἀπόληξιν (Ε) καὶ τὸ εἰς τὸ ὕψος τοῦ τῆς κεντρικῆς αἰθούσης δάπεδον, δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς αἰθουσα ἀναμονῆς τοῦ Βαλανείου.

Οἱ τοῖχοι τοῦ κτηρίου σφζονται μέχρι τοῦ ὕψους 0-0,10 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου τῆς κυκλικῆς αἰθούσης, θεμελιῶνται δὲ ἐντὸς παλαιότερων ἐπιχώσεων τοῦ χώρου καὶ εἶναι κατεσκευασμένοι κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ Βαλανείου τοιχοδομίαν· μόνον εἰς σημεῖα ἐνθα τὰ δάπεδα κείνται βαθύτερον (δεξαμεναὶ κ.λ.π.) οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι, διὰ λόγους ἀνθεκτικότητος, εἶναι κατεσκευασμένοι διπλοῖ, δηλ. ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐκτισμένοι δι' ὀπτοπλίνθων, τοῦ μεταξὺ τῶν δύο σειρῶν πλίνθων κενοῦ πληρουμένου δι' ἀσβέστου καὶ λίθων.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων τῶν συλλεγέντων ἀπὸ τὰς ὑπὲρ τὸ λουτρόν ἐπιχώσεις ἀναφέρω ἐνταῦθα σπουδαιστάτην σειρὰν πηλίνων λύχνων (Πί ν. 45α-β), ἀπάντων χρησιμοποιοιμένων, ὧν οἱ πλείονες (περὶ τοὺς διακοσίους) εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν χώρων Θ καὶ Ι, ἀγαλμάτιον μαρμάρινον Κυβέλης (Πί ν. 44β) ἑλλιπὲς τὴν κεφαλὴν καὶ ψηφίδας ὑάλινας καὶ ἐκ φυσικοῦ λίθου, ἐγ-

Σχέδ. 1. Χάρτης ἐφ' οὗ σημειοῦνται οἱ ἐρευνηθέντες κατὰ τὸ ἔτος 1963 χώροι

Σχέδ. 2. Άνασκαφή οδού Καρυατιδων

χρώμους και χρυσάς, μαρτυρούσας περι ψηφιδωτής διακοσμήσεως τών καταστραφέντων ύψηλων μερῶν τοῦ λουτροῦ.

Ὁλοκληρωθείσης τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Βαλανείου, τὸ κτήριον ἐσχεδιάσθη καὶ ἐφωτογραφήθη, ἀκολούθως δὲ διηρῦνθησαν ὠρισμένα «πέδιλα» εἰς τοὺς χώρους Α, Γ, Δ, Ε, πρὸς διασάφησιν τῶν εἰς τὸ βάθος (τῶν πεδίων) αὐτῶν διαπιστωθέντων λειψάνων παλαιότερων ἐποχῶν.

Ἀποτέλεσμα τῆς συμπληρωματικῆς ταύτης ἐρεύνης ὑπῆρξεν ἡ ἐν μέρει ἀποκάλυψις μιᾶς ἀξιολογώτατης κλασσικῆς οἰκίας, ἐχούσης τὴν συνήθη διάταξιν τῶν ἀρχαίων οἰκιῶν, μετὰ τὴν ὀρθογώνιον ἐσωτερικὴν αὐλὴν καὶ τὰ περίξ αὐτῆς διατεταγμένα διαμερίσματα, ἀλλὰ μεγαλύτερας τῆς συνήθους καὶ πολυτελεστέρας, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς τοιχοδομίας τῶν σφωζόμενων σημείων. Ἐντὸς τῆς αὐλῆς ἀπεκαλύφθησαν δύο δεξαμεναὶ (δ1 καὶ δ2), τῶν ὁποίων τὰ μονόλιθα περιστόμια ἔκκειτο κατὰ χώραν. Εἰς τὸν περίξ τῶν δύο περιστομίων χώρον ἐσφύζοντο λείψανα ἐπιμελεμένης πλακοστρώσεως (Πί ν. 43β).

Ὡς πρὸς τὰ διαμερίσματα τῆς οἰκίας, ἡ ἐρευνα κατέστη δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὸν νοτίως καὶ ἀνατολικῶς τῆς αὐλῆς χώρον καὶ ἐνταῦθα τόσον μόνον, ὅσον ἤρκεσε νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξίς τεσσάρων δωματίων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ δύο κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν, ὡς καὶ ἴχνη ἀφ' ἑνὸς συνεχείας τῆς νοτίας καὶ ἀνατολικῆς πτέρυγος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπάρξεως καὶ βορείας.

Ἰχνη δαπέδου τῆς οἰκίας δὲν διεσώθησαν εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ νοτιώτερον τῶν τεσσάρων δωματίων τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος, ὅπου παρὰ τὸν δυτικὸν τοίχον τοῦ δωματίου διεσφύζετο μικρὸν τμήμα μωσαϊκοῦ δαπέδου συγκειμένου ἐκ μικρῶν (βοτσάλων) θαλασσιῶν χαλίκων.

Ἐκ τῶν περίξ κινητῶν εὐρημάτων καὶ τῶν ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκίας ἐπιχειρηθεισῶν δοκιμῶν, ἡ μὲν κατασκευὴ τῆς οἰκίας δέον νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ β' ἡμισυ καὶ ἴσως περὶ τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἡ δὲ καταστροφὴ αὐτῆς εἰς τὰ τέλη τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος.

Διὰ τῶν γενομένων εἰς βαθύτερα στρώματα δοκιμῶν, ἐπεσημάνθησαν καὶ τὰ στόμια τριῶν φρεάτων — τῶν Φ1-Φ2-Φ3 — ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἀνήκει εἰς τοὺς γεωμετρικούς, τὰ δὲ ἄλλα δύο εἰς τοὺς ΥΕ χρόνους. Τὰ φρέατα ταῦτα, ἐρευνηθέντα μέχρις ἐξαντλήσεως, ἀπέδωσαν ἀξιόλογον κεραμικὴν κυρίως ἀπὸ ἀπόψεως χρονολογίσεως τῆς ἐποχῆς χρήσεως αὐτῶν δι' ὕδρευσιν καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ ἀχρηστεύσεως αὐτῶν καὶ μετατροπῆς τῶν εἰς ἀποθέτας (Πί ν. 44α).

Ἡ ὅλη ἀνασκαφικὴ ἐξερεύνησις παρουσίασεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν διαπιστωθεῖσαν χρῆσιν τοῦ χώρου εἰς χρονικὸν διάστημα ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς ὑστεροελλαδικῆς μέχρι τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποκάλυψιν τῶν δύο ΥΕ φρεάτων, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία ἐνταῦθα ἐπεκτείνει τὴν μέχρι τοῦδε μόνον ἕως τὸ νοτιώτερον σημεῖον τοῦ οἰκοπέδου Ἀγγελοπούλου (ἦτοι μέχρι τῆς ὁδοῦ Καλλισπέρη) ἐξικνουμένην ἀκτίνα τοῦ κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν κατῳκημένου χώρου καὶ δὴ κατὰ τὴν νοτίαν αὐτῆς κλιτύν.

Συμπληροῦντες τὴν περὶ τῆς ὁδοῦ Καρυατίδων 11 σύντομον ἐκθεσιν σημειοῦμεν, ὅτι ἐλήφθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου ἀπόφασις πρὸς διάσωσιν τῶν ἀποκαλυφθέντων σημαντικωτάτων ἀρχαίων κτισμάτων εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς ἤδη ἀνεγειρομένης ἐνταῦθα πολυκατοικίας, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ὁποίας ὁ χώρος οὗτος θὰ τύχῃ τῆς δεούσης μεταχειρίσεως, θὰ ἐρευνηθῶσι περαιτέρω καὶ τινα κατὰ τὰς παρειάς τοῦ ἀκινήτου ἐνδιαφέροντα σημεῖα, τελικῶς δὲ θὰ ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα διασφαλίσεώς του καὶ δὴ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ καταστῇ ἐπισκέψιμος.

Ἐρεχθείου 33

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐρεχθείου ἀριθ. 33 (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 2) οἰκόπεδον Ν. Δημακοπούλου, μετὰ πρόσωπιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 10.40, κατὰ τὴν διανοίξιν θεμελιῶν τῆς ἀνεγερθείσης ἤδη πολυκατοικίας ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τμήμα ἀρχαίου ἀγωγοῦ. Κατὰ τὴν ἐν συνεχείᾳ ὑφ' ἡμῶν ἀναληφθεῖσαν μικρὰν ἐρευναν ἐκαθαρίσθησαν τὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα καὶ διεπιστώθη ὅτι: α) Τὸ ἐκ κιμιλιᾶς φυσικὸν ἔδαφος τοῦ οἰκοπέδου εὐρίσκετο εἰς μὲν τὸ ἐσωτερικὸν του εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὕψος πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁδοῦ, ἐνθὲ πρὸς τὴν ὁδὸν Ἐρεχθείου κατέπιπτεν ἀποτόμως, μετὰ σαφῆ γραμμὴν πτώσεως κατευθυνομένην ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ εἰς βάθος 1.65 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας, ἀνεκαλύφθη τοῖχος σφωζόμενος εἰς ὕψος ἐνὸς δόμου, μήκους μὲν 11.20 μ., πλάτους δὲ κυμαινομένου μεταξὺ 0,35-0,60 μ. καὶ τοῦτο διότι οἱ ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου καὶ ὀρθογωνίου σχήματος δοκολιθοὶ του ἦσαν κατὰ μὲν τὰ ἄκρα τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος κατὰ μήκος (δηλ. δομικῶς) τοποθετημένοι κατὰ δὲ τὸ μέσον κατὰ πλάτος. Παρὰ τὴν τοιαύτην, ὅμως, κατασκευὴν τοῦ τοίχου, ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ του ἦτο εὐθυγραμμισμένη, ἡ δὲ ἀνωμαλία παρουσιάζετο μόνον κατὰ τὴν δυτικὴν. Ὁ τοίχος πάντως ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ

φυσικού υπεδάφους, τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῆς παρουσιαζομένης ἐνταύθα, ὡς ἐλέχθη, κλίσεως ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ., εἶχε λαξευθῆ καταλλήλως διὰ τὸν ὑποδεχθῆ. β) Ἐνατολικῶς τοῦ τοίχου ἢ ὑπαρξίς ἀρχαίας ὁδοῦ, κατὰ τὸν ἄξονα τῆς ὁποίας διετηρεῖτο εἰς τὸ αὐτὸ βάθος καὶ παραλλήλως πρὸς τὸν τοῖχον βαίνων ὁ ἀρχικῶς ἀποκαλυφθεὶς ἀποχευτικὸς ἀγωγός, ὅστις εἶναι ἐλλειψοειδοῦς τομῆς καὶ ἔχει ἐσωτερικῶς ὕψος 0,91 μ. καὶ μεγ. πλ. 0,45 μ. Οὗτος ἔκειτο ὀλίγον βαθύτερον τοῦ σημείου θεμελιώσεως τοῦ τοίχου, κατὰ τὴν συνεχιζομένην κλίσιν τοῦ ἐδάφους καὶ ἦτο ἐσωτερικῶς πλήρης χωμάτων, ἐξ ὧν συνελέγησαν ἐλάχιστα ὄστρακα χαρακτηριστικὰ τῶν χρόνων τῆς κατατροφῆς του.

Ἡ προέκτασις τῆς ὁδοῦ ταύτης πρὸς νότον διέρχεται διὰ τῆς πύλης, τὴν ὁποῖαν ἀνέσκαψεν ὁ κ. Μηλιαδῆς τὸ 1955 πρὸ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 25 ἀκινήτου τῆς ὁδοῦ Ἐρεχθείου (ΠΑΕ 1955 σ. 43-45).

Εὐρισκόμεθα δηλ. πρὸ τῆς γνωστῆς ἡδῆ (Ι. Τραυλοῦ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, σ. 53-54) ὡς ἀρχαιοτάτης ὁδοῦ, ἥτις διὰ τῶν ἄλαδε πυλῶν ἔφερε πρὸς τὸν Φαληρικὸν λιμένα. Ὡς ἐκ τούτου ἄξιον σημειώσεως ἐπίσης εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν ἄξονα τῆς πύλης εὐρέθη τότε ὁμοῖος ἀγωγός, ὅστις προφανῶς ἀπετέλει συνέχειαν τοῦ κατὰ τὰς ἐργασίας μας ἀποκαλυφθέντος.

Λείψανα τοίχων καὶ τοιχαρίων εὐρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα σημεία τοῦ οἰκοπέδου, ἀναφέρομεν δὲ ἐνταύθα μόνον τὸ κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν αὐτοῦ τμήμα τοίχου ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐκ μικρῶν λίθων, θεμελιούμενον ὁμως ἐπὶ ὄγκολίθων (πλάτους 0,80 περ. καὶ ὕψους 1.87 μ.), μετὰ πηλίνης πλακοστρώσεως ἐξικνουμένης εἰς μῆκος 1.50 μ. πρὸς ἀνατολάς.

Ἄμφικτύονος-Ἡρακλειδῶν

Εἰς τὸ κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὡς ἄνω ὁδῶν (Σχ ἐ δ. 1, ἀρ. 3) ἐρευνηθὲν οἰκόπεδον Ἀ. Ἀστεριάδου, κείμενον ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ σχεδὸν κατὰ τὸν ἄξονα τῶν Πειραιϊκῶν Πυλῶν, αἱ ὁποῖαι καθωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Θερεψιάδου εἰς τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Ἐρυσίχθονος καὶ Ἡρακλειδῶν (ΠΑΕ 1953 σ. 63-65 εἰκ. 2), ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ (ΝΑ. ἄκρον) γωνία ἀρχαίου κτηρίου, σφζομένη κατὰ μὲν τὸ δυτικὸν σκέλος εἰς μῆκος 3.20 μ., κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν εἰς 4.10 μ. Καὶ τὰ δύο σκέλη συνεχιζοῦνται προφανῶς ὑπὸ τὰς σχετικὰς μεσοτοιχίας, τοῦ δὲ ἀνατολικοῦ ἀρκετὸν μέρος εἶχε καταστραφῆ παλαιόθεν, κατὰ τὴν διάνοξιν ἐκεῖθεν διερχομένου ὑπονόμου.

Ἡ γωνία αὕτη εὐρέθη εἰς βάθος 0,80 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων

ὄγκολίθων, ἐχόντων μῆκος 1.30 μ. καὶ πᾶχος 0,50 μ., πλὴν τμήματός τινος τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτισμένον διὰ μικροτέρων λίθων, συμμετρικῶς ὁμως τοποθετημένον.

Βορείως τοῦ κτίσματος τούτου, ἀπεκαλύφθη πῆλινος ἀγωγός, ἐλλειψοειδοῦς τομῆς (ὕψους 0,80 ἐσωτερικῶς), μετὰ διεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν ὁδὸν Ἡρακλειδῶν. Ὁ ἀγωγὸς εὐρέθη εἰς βάθος 1μ., ἐσφζετο εἰς μῆκος 21 μ., κατὰ τὸ πρὸς Δ. δὲ ἄκρον του ἡνοῦτο μετ' ἄλλου ἀγωγοῦ βαίνοντος ΝΑ.

Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς τοιχοδομίας τῆς γωνίας ταύτης, ἀλλ' καὶ ἐξ ὄστράκων ἀγγείων καὶ λύχνων εὐρεθέντων παρὰ τὰς ἐσωτερικὰς πλευρὰς τῶν σκελῶν τῆς, συμπεραίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ τμήματος κτηρίου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

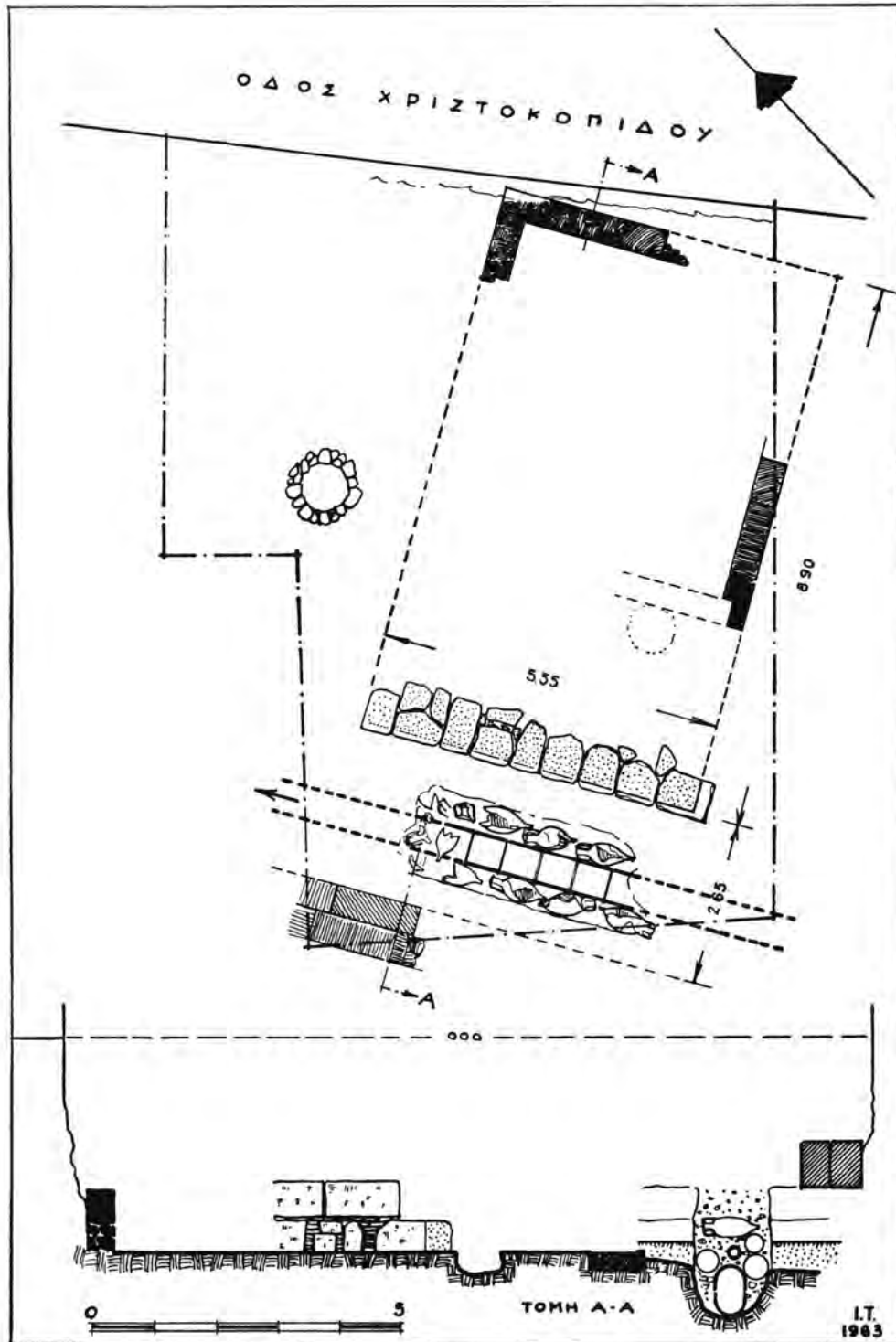
Εἰς τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν Ἡρακλειδῶν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου ἐπεσημάνθησαν καὶ ἄλλοι λιθόδημοι τοῖχοι, πάχους 0,60 καὶ 0,65 μ., ὡς καὶ ὕδαταγωγὸς ὀρθογωνίου τομῆς, ἀνήκοντες εἰς ὕστερορρωμαϊκοὺς χρόνους.

Χριστοκοπίδου 21

Σημαντικὴ εἰς ἀποτελέσματα ἀνασκαφικῆς ἐρευνας ἐπεχειρήθη καὶ εἰς τὸ ΒΑ. τοῦ χώρου τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χριστοκοπίδου ἀρ. 21 (Σχ ἐ δ. 1, ἀρ. 4) οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Περ. καὶ Ἀγγελ. Φραγκούλη. Ἐνταύθα διὰ τῶν ἐργασιῶν διανοίξεως θεμελίων ἀνεφάνθησαν ἀρχικῶς τμήματα ἀρχαίων τοίχων, ὡς καὶ τμήμα ἀγωγοῦ. Ἡ ὑφ' ἡμῶν ἀμέσως ἐπιχειρηθεῖσα συστηματικὴ ἐξερεύνησις ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ τοῖχοι οὗτοι ἀνήκον εἰς ἓν ἐλλιπέστατον σφζόμενον ὀρθογωνίου σχήματος ἀρχαῖον κτίσμα, ἔχον κατεῦθυσιν ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΔ.

Συγκεκριμένως, τοῦ κτίσματος τούτου ἐσφζοντο ἡ βορεία γωνία παρὰ τὴν πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Χριστοκοπίδου παρεῖαν τοῦ οἰκοπέδου, διασφζουσα παρ' αὐτὴν καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ ἐκ κιτρινωποῦ κονιάματος καὶ μικρῶν χαλίκων μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ κτηρίου· ἐπίσης, ἓν τμήμα τοῦ τοίχου τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου, σφζομένου ὕψους 1.20 μ. (=2 δόμοι) καὶ ἀποκαλυφθέντος μήκους 2.60 μ. (διότι προφανῶς τοῦτο ἐσυνεχίζετο ὑπὸ τὴν πρὸς ΝΑ. γειτνιαζούσαν ἰδιοκτησίαν) καὶ τέλος ἡ εὐθυνηρία τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος (Π ἰ ν. 46α).

Τὸ κτήριο ἐθεμελιότο ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου τοῦ υπεδάφους («κιμιλιάς», κειμένης ἐνταύθα εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας), ἐπαρουσίαζε δὲ τόσον ἀπὸ πλευρᾶς τοιχοδομίας (βλ. Σχ ἐ δ. 3, Τομήν), ὅσον καὶ ἀπὸ πλευρᾶς δια-

Σχέδ. 3. Άνασκαφή οδού Χριστοκοπίδου

τάξεως του χώρου, την συνήθη της κλασσικής περιόδου μορφήν νασοχήμου κτηρίου, αποτελουμένου εκ προδόμου και σηκοῦ (Σχέδ. 3, Κάτωψις). Τοῦ ἐσωτερικοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου βεβαίως δὲν ἐσφύζετο οὐδὲν ἶχνος, ἀλλ' ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ δέον νὰ θεωρηθῆ μάλλον ἀσφαλῆς, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι λάξευμα κατεσκευασμένον ἐπὶ τοῦ τελευταίου σφζομένου ὄγκολίθου τοῦ νοτιοανατολικοῦ τοίχου, διὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὸν κάθετον ἐσωτερικόν, σημειοῖ τὴν θέσιν αὐτοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν εὐθυνηριαν τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς, ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ σειρᾶς μεγάλων ἀργῶν λίθων, τῶν ὁποίων μόνον ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εἶχε καταλλήλως λαξευθῆ διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἤδη ἐλλειπόντων ὄγκολίθων (Πί ν. 46β). Τὸ λάξευμα δὲ τοῦτο ἀκριβῶς, σχηματίζον γωνίαν ἐπὶ τοῦ τελευταίου πρὸς Ν. λίθου τῆς εὐθυνηρίας, προσδιορίζει ἐπακριβῶς καὶ τὴν θέσιν τῆς νοτίας γωνίας τοῦ κτηρίου καὶ ἐν συνεχείᾳ, δι' αὐτῆς καὶ τῆς σφζομένης βορείας, καθορίζονται τὰ ὄρια ὀλοκλήρου τοῦ κτηρίου.

Ἡ διὰ τῆς εὐθυνηρίας ὀριζομένη πλευρὰ τοῦ κτηρίου ἀπετέλει καὶ τὴν πρόσοψιν αὐτοῦ, τοῦτο δὲ βεβαιοῦται τόσον ἐκ τῆς ἐπιμελεστέρως θεμελιώσεως τῆς πλευρᾶς αὐτῆς καὶ τῆς ὄλης διατάξεως τοῦ κτηρίου, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ἀπεκαλύφθησαν τὰ σφζόμενα λείψανα ἀρχαίας ὁδοῦ, παρουσιαζούσης περισσοτέρας τῆς μιᾶς φάσεως, ὧν ἡ παλαιότερα, κειμένη μὲν 0,20 μ. ὑψηλότερον τῆς εὐθυνηρίας, πρέπει νὰ ἦτο ἡ σύγχρονος πρὸς τὸ κτήριο.

Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τῆς νοτίας γωνίας τοῦ κτηρίου ἀπεκαλύφθη εἰς μικρὸς ἀποθέτης, βάθους 1.10 μ., ὅστις ἐρευνηθεὶς ἀπέδωσε κεραμικὰ εὐρήματα ἀνήκοντα εἰς τοὺς 6ον καὶ 5ον π.Χ. αἰῶνας. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα συγκεκολλημένον καὶ συμπεπληρωμένον νῦν παναθηναϊκὸν ἀμφορέα, ἐπὶ τῶν δύο κυρίων ὄψεων τοῦ ὁποίου σφζονται μερικῶς παραστάσεις πάλης ἀνδρῶν καὶ Ἀθηναῖς ἀντιστοίχως (Πί ν. 47α), μελανόμορφον λήκυθον μὲ παράστασιν ἐπιστροφῆς ὀπλιτῶν (Πί ν. 47β), κύλικας τῆς ομάδος τοῦ Πίθου, κοσμουμένης ἐσωτερικῶς δι' ἐν μεταλλίῳ ἀσφῶς ἀποδιδόμενη παραστάσεως καθήμενης μορφῆς μὲ τιάραν (;) (Πί ν. 47γ), ἀσκὸν κεκοσμημένον κατὰ τὴν ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν διὰ μελανομόρφου παραστάσεως δύο σατύρων, εὐμεγέθη ὑστεροκορινθιακὴν πυξίδα κεκοσμημένην κατὰ τὴν κοιλίαν διὰ πλοχμοῦ ἐξ ἐναλλασσομένων ἀνθεμίων καὶ ἀνθέων λωτοῦ (Πί ν. 48β), ἀπάντων ἀνηκόντων εἰς τοὺς περὶ τὰ τέλη

τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. χρόνου· ἐπίσης, ἐρυθρόμορφον ἀλάβαστρον (Πί ν. 48α), ὡς καὶ τμήμα κοιλίας εὐμεγέθους ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως, διασφζοντος τὸ κάτω ἡμισυ σατύρου κρατοῦντος θύρσον (ἀρχαί 5ου αἰ. π.Χ.).

Ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν μελαμβοφῶν ἀναφέρομεν κύλικας ἐπὶ χαμηλοῦ ποδὸς καὶ μόνωτα κῦαθια (τέλη 6ου π.Χ. αἰ.) καὶ τέλος ἐν εἰδῶλιον γυναικείας καθήμενης μορφῆς καὶ δύο μερικῶς σφζομένας πηλίνας ἀναθηματικὰς προτομὰς θεοτήτων, μὲ τὰς χαρακτηριστικὰς πρὸς ἀνάρτησιν ὀπάς, τῆς ἰδίας χρονολογικῆς περιόδου (Πί ν. 48γ), ἐνδιαφερούσας διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι διὰ τῆς παρουσίας των ἐνταῦθα ἐπιβεβαιοῦν τὴν διὰ λατρείαν χρῆσιν τοῦ χώρου.

Ἐπὶ τοῦ παλαιότερου τοῦτου κτηρίου ὄγκομηθῆ ἀργότερον καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἕτερον κτίσμα, τοῦ ὁποίου τὸ ἐκ πολυχρῶμων μαρμαρίνων πλακῶν δάπεδον ἀπεκαλύφθη ὑπὲρ τὸ ἀρχαιότερον, τὸ κατὰ τὴν βορείαν γωνίαν τοῦ κλασσικοῦ κτίσματος ἀνευρεθὲν, καὶ εἰς ὕψος 0,74 μ. ὑπερθεν ἐκείνου.

Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἀνήκει καὶ ἡ νεωτέρα φάσις τῆς πρὸ τοῦ κλασσικοῦ κτηρίου διερχομένης ὁδοῦ, ἥτις προφανῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνακατασκευάζεται, ἀφοῦ προηγουμένως ἐποθετήθη κατὰ τὸν ἄξονα αὐτῆς ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς ἐλλειψοειδοῦς τομῆς, τοῦ ὁποίου ὁ χάνδαξ παραβιάζει τὸ κλασσικὸν κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ (Πί ν. 46δ).

Ὁ ἀγωγὸς περιβάλλεται ὑπὸ πλήθους ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνακούφισιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ βάρους τῆς ὑπερκειμένης ἐπιχώσεως, τέλος δὲ ἡ ὁδὸς καλύπτεται διὰ νέου σκιροστρώτου δαπέδου, κειμένου 1.20 μ. ὑψηλότερον τῆς εὐθυνηρίας τοῦ κλασσικοῦ κτηρίου (Πί ν. 46γ).

Τῆς φάσεως ταύτης τῆς ὁδοῦ διαπιστοῦται καὶ τὸ πλάτος (2.65 μ.) ἐξ ἐνὸς τμήματος τοίχου ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος κειμένου κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τὸ ὁποῖον τελικῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῆ περαιτέρω, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὰς γειτνιαζούσας πρὸς Ν. καὶ Δ. μεσοτοιχίας.

Ἄθηνᾶς 43-45-47

Εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄθηνᾶς ἀρ. 43-45-47 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 5) οἰκόπεδα, ἰδιοκτησίας ΟΤΕ, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα μιᾶς κατεστραμμένης, ἀλλ' ἀξιολόγου ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως, ἥτις ἐρευνηθεῖσα ἐν συνεχείᾳ παρουσίασε τὴν ἐξῆς περίπου μορφήν.

Βασικῶς ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς ἀγωγοῦ, τομῆς

έλλειψειδούς (ως συμπεραίνομεν ἐκ δύο σημείων σφζόντων τὴν ὄροφὴν, διότι αὐτὴ εἶχε κατὰ τὸ πλεῖστον καταστροφὴ ἐκ παλαιότερων παραβιάσεων τοῦ βραχάδου ἐδάφους) ὀρυχθέντος ἐν εἴδει σήραγγος ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἐπιχερισμένου ἐσωτερικῶς δι' ὕδατοστεγούς κονιάματος καὶ ἔχοντος πλάτος μὲν κυμαινόμενον ἀπὸ 0,43 μ. ἕως 0,91 μ., ὕψος δὲ ἀπὸ 1.50 μ. ἕως 3.54 μ. Τοῦ ἀγωγοῦ τούτου ἀπεκαλύφθησαν δύο σκέλη, μὴ συνδεόμενα μεταξύ των ἐντὸς τοῦ ἐρευνηθέντος οἰκοπέδου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν κατὰ τὴν πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς παρειᾶν τοῦ οἰκοπέδου, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ., τὸ δὲ ἕτερον κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Τὰ ἴχνη ἀμφοτέρων τῶν σκελῶν παρετηρήθησαν καθ' ὅλον τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ οἰκοπέδου καὶ μέχρι τῆς πρὸς Ν. μεσοτοιχίας, ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τὰ δύο σκέλη προσεγγίζουν σχετικῶς τὸ ἐν τὸ ἄλλο, πιθανὸν εἶναι νὰ συνηντῶντο ταῦτα ἐντὸς τῆς πρὸς Ν. γειτνιαζούσης ἰδιοκτησίας.

Τὸ δυτικὸν σκέλος, τὸ καὶ μικρότερον σχετικῶς εἰς διαστάσεις, ὡς ἐκ τούτου δὲ δυσκολώτερον ἴσως εἰς τὸν καθαρισμὸν, διεκόπητο εἰς δύο σημεῖα ὑπὸ φρεάτων ἐπισκέψεως, ἐπίσης λαξευμένων ἐντὸς τοῦ βράχου καὶ ἐπιχερισμένων διὰ κονιάματος, κατεσκευασμένων δὲ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ πυθμὴν των νὰ κεῖται πολὺ βαθύτερον τοῦ πυθμένος τοῦ ἀγωγοῦ (2.70 μ. βαθύτερον), προφανῶς διὰ νὰ κατακάθεται ἐντὸς αὐτῶν ἡ συμπαρασυρομένη μετὰ τῶν ὑδάτων ἰλύς κατὰ τὴν δίοδον τῆς ἐκ τῶν σημείων τούτων.

Πρὸς Δ. τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ ἀγωγοῦ ἀπεκαλύφθη φρέαρ κοινὸν ἐπίσης λαξευμένον εἰς τὸν βράχον, προὔρξαν προφανῶς τῆς ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἠθελημένης παρακαμπτηρίου πορείας τοῦ ἀγωγοῦ.

Ἐκ τοῦ ἐρευνηθέντος ἐσωτερικοῦ τοῦ φρεάτος περισυνελέγη κεραμικὴ 4ου καὶ 3ου π.Χ. αἰ., ἦτοι ὄστρακα τῆς ὁμάδος τῆς «Δυτικῆς κλιτύος», μελαμβαφῆ, ὡς καὶ δύο κάτω ἡμίση «Ταναγραίων». (Ὡς ἐκ τούτου ἢ μὲν κατασκευὴ τοῦ φρεάτος πρέπει νὰ τοποθετηθῆ εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 4ου αἰ. χρόνου, ἢ δὲ τοῦ ἀγωγοῦ εἰς τοὺς Ἑλληνιστικούς).

Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου καὶ εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας ἀνευρέθη λάκκος ἀπορριμμάτων ἀποδώσας ὄστρακά τινα 5ου καὶ 4ου π.Χ. αἰώνων.

Ἐρμού καὶ Φωκίωνος

Εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἐρμού καὶ Φωκίωνος κείμενον οἰκόπεδον (Σ χ ε δ. 1, ἀρ. 6), ἰδιοκτησίας

Τ.Ε.Κ. Α.Ε., κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν ἀπεκαλύφθησαν δύο δεξαμεναὶ περισυλλογῆς ὕδατος, τὰς ὁποίας ἀναφέρομεν ἐνταῦθα μόνον διὰ τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς των, διότι τὸ ἐρευνηθὲν ἐσωτερικὸν των οὐδὲν κινήτων εὕρημα ἀπέδωκεν.

Αἱ δύο δεξαμεναὶ ἔκειντο εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ σημ. ἐπιφανείας καὶ παρὰ τὴν πρὸς τὴν ὁδὸν Ἐρμού παρειᾶν τοῦ οἰκοπέδου, ἢ μὲν μία ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἐρμού καὶ εἰς ἀπόστασιν μόλις 1.30 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Φωκίωνος, ἢ δὲ ἄλλη 1.80 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδ. γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἐρμού καὶ 12.30 μ. ἀπὸ τὴν τῆς ὁδοῦ Φωκίωνος.

Ἀμφοτέραι ἦσαν λαξευμέναι εἰς τὸν μαλακὸν βράχον καὶ ἐπιχερισμέναι ἐσωτερικῶς διὰ κονιάματος, παρουσίζον δὲ εἰς τὰ τοιχώματα αὐτῶν ἀσύμμετρα λαξεύματα, προφανῶς διευκολύνοντα τὴν ἄνοδον καὶ κάθοδον κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν δεξαμενῶν. Ἡ διάμετρος των ἀρχομένη ἀπὸ 1.10 μ. ἐβαινεν ἀξανομένη πρὸς τὰ κάτω φθάνουσα τὰ 1.55 - 1.70 μ. παρὰ τὸν πυθμένα, ὅστις ἦτο λαξευμένος ἐν εἴδει ἡμισφαιρικῆς κοιλότητος.

Μικρὰν διαφορὰν παρουσίασεν ἡ πρώτη τῶν δύο (ἢ ὑπὸ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Ἐρμού κειμένη) τῆς ὁποίας ἡ τομὴ δὲν ἦτο ἀκριβῶς κυκλική, ἀλλ' ἔλαφρῶς ἑλλειψοειδῆς. Προσέτι αὐτὴ ἐσυνεχίζετο εἰς ὕψος 1.30 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ βράχου διὰ περιστομίου ἐκτισμένου ἐκ πλίνθων πωρίνων, εἰργασμένων κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ φρεάτος καὶ σφζομένων εἰς ὕψος τεσσάρων ἐπαλλήλων δόμων. Οὕτω τὸ συνολικὸν βάθος αὐτῆς ἐφθανε τὰ 3.55 μ., ἐνθ' τῆς ἐτέρας δεξαμενῆς ἦτο μόνον 2.80 μ.

Ῥόμβης 20

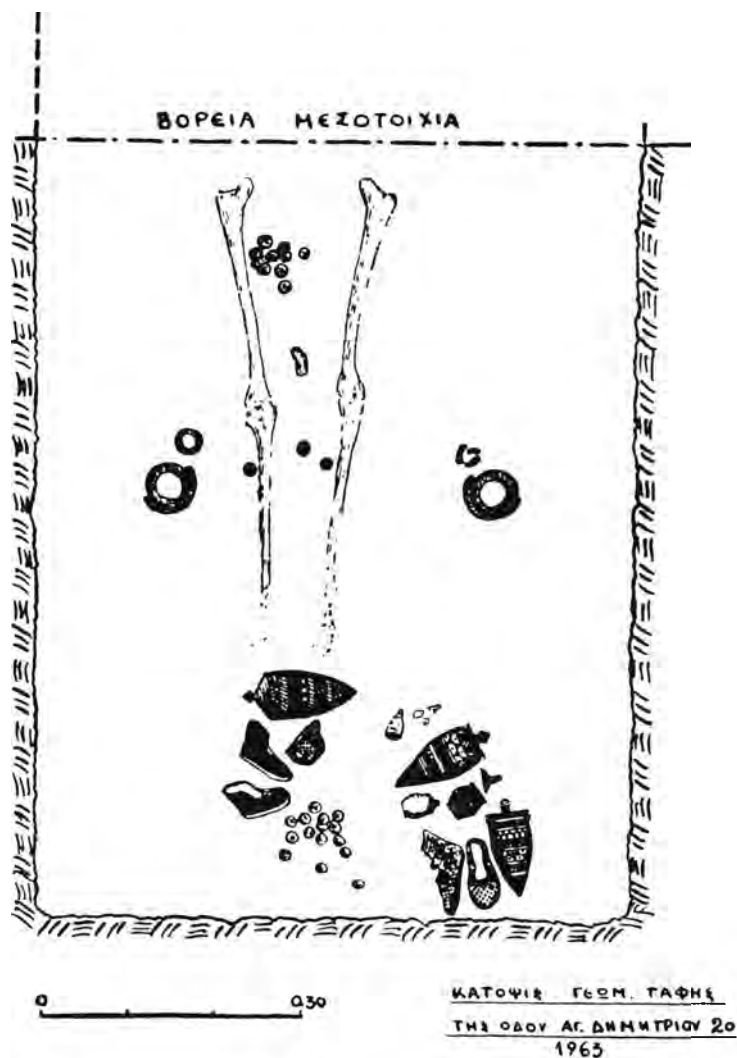
Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ῥόμβης ἀριθ. 20 κείμενον οἰκόπεδον (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 7), ἰδιοκτησίας Τεχν. Ἐταιρ. Φωτιάδης-Τασιόγλου, κατὰ τὰς διεξαχθείσας ἐνταῦθα ἐκσκαφικὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 3.40 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς σημεῖον κείμενον εἰς ἀπόστασιν 7.80 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ῥόμβης καὶ 1.30 μ. ἀπὸ τῆς πρὸς Β. μεσοτοιχίας εἰς μεμονωμένον ἀποθέτης διαμέτρου 0,85 μ. καὶ συνολικοῦ βάθους 1.10 μ. ἀποδώσας ἐρυθρόμορφά τινα ὄστρακα τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ χαρακτηριστικὴν κεραμικὴν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ὡς ἀξιολογώτερα ἀναφέρομεν ἐνταῦθα: α) δύο πλαστικὰς ληκύθους τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἑλλειπεῖς τὰ στόμια, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μὲν μία παριστᾷ παιδα μετὰ κυνός, ἢ δὲ ἑτέρα, ἢ ὁποία διασφᾷ ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος,

εικονίζει ἐν ἀναγλύφῳ μίαν ἑλλιπῶς σφζομένην μορφήν γυμνοῦ νεανίου, κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερῆς κέρνον καὶ περιβαλλομένου ὑπὸ ροδάκων καὶ βότρωων σταφυλῶν (Πί ν. 49α).

Ἄγ. Δημητρίου 20

Κατὰ τὴν ἐξσκαφὴν ὑπογείου εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄγ. Δημητρίου 20 οἰκόπεδον (Σχ ἐ δ. 1, ἀρ. 8 καὶ Σχ ἐ δ. 4) Ἰωάννου Παυλίδου, ἀπε-

Σχ ἐ δ. 4. Κάτωφισ γεωμετρικῆς ταφῆς τῆς ὁδοῦ Ἄγ. Δημητρίου

β) μίαν πηλίνην μήτραν μικρογραφικοῦ ἀναγλύφου — πιθανῶς πρὸς διακόσμησιν ἀγγείου — με ἐξοχὸν σύνθεσιν γυμνοῦ ἐφήβου καὶ Πανός καὶ γ) μικρὸν χοῦν κεκοσμημένον διὰ χαριστάτης παραστάσεως κορασίδος ἐπὶ ἀμαξιδίου συρομένου ὑπὸ δύο κυνῶν, ἀποδοθέντων διὰ λευκοῦ χρώματος, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου ἴστανται ἕτεροι δύο παῖδες, ὡσεὶ συνοδεύοντες τὴν ἀμαξαν (Πί ν. 49β).

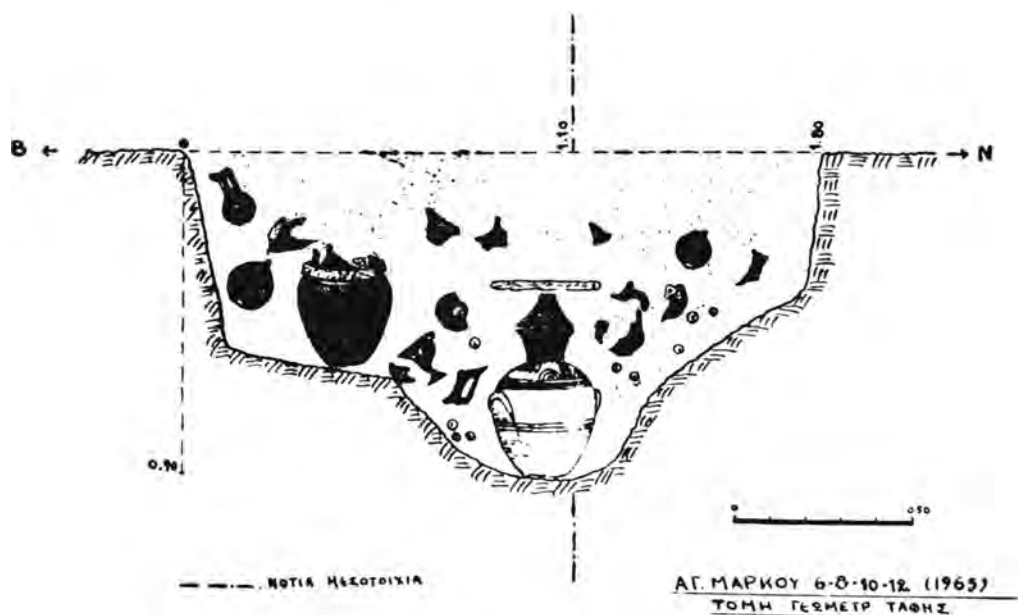
καλύφθη ταφὴ γεωμετρικῶν χρόνων, κειμένη κάθετην τῆς βορείας μεσοτοιχίας, κατὰ κάθετον κατεύθυνσιν πρὸς αὐτήν, εἰς ἀπόστασιν 15.70 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς καὶ εἰς βάθος 2.30 μ. Δυστυχῶς τὸ πρὸς βορρᾶν ἥμισυ ταύτης, ἔνθα καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ, εἶχε καταστραφῆ παλαιότερον κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς.

Ἡ ταφή, προφανῶς παιδίσκης, ἴτο πλουσιω-

τάτη εις κτερίσματα, τῶν ὁποίων ἰδιαιτέρως σημειοῦμεν δύο ζεύγη πηλίνων ὑποδημάτων, λίαν σημαντικὰ λόγῳ τῆς σπάνιως τοῦ εὐρήματος, δεδομένου ὅτι μέχρι σήμερον εἶναι γνωστὰ ἐκ τῆς περιόδου ταύτης τὰ ἐξ Ἐλευσίνος καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀγορᾶς (ἐξ Ἀρείου Πάγου) προερχόμενα. Ἐξ αὐτῶν τὸ ἐν ζεύγος, καλυπτόμενον κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ὑπὸ μέλανος γανώματος (Πί ν. 49γ), παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν καὶ σχετικὴν πρὸς τὸ τῆς Ἐλευσίνος, τὸ δὲ ἕτερον

κεκοσμημένα διὰ γνωστῶν γεωμετρικῶν θεμάτων, τμήματα δύο χειροποιήτων λατρευτικῶν εἰδωλίων, μετ' ἐγχαράκτου διακοσμήσεως, πολυάριθμοι ψῆφοι πήλινοι καὶ τὰ ἐν ἀρχῇ σημειωθέντα ζεύγη ὑποδημάτων.

Χρῆσιν τοῦ μέρους τούτου καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους, ἀνευ ἑτέρου τινὸς σαφεστέρου στοιχείου, ἀποτελεῖ ἡ ἀνεύρεσις, περὶ τὸν χῶρον τῆς ταφῆς, τμήματος χείλους πρωτοαττικῆς ὑδρίας, μετὰ διακόσμησιν λυροειδοῦς ἀνθεμίου, θραύσματος λαίμου λουτροφόρου, μετὰ παράστασιν πομπῆς

Σχέδ. 5. Τομή γεωμετρικῆς ταφῆς τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Μάρκου

εἶναι κεκοσμημένον κατὰ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν διὰ συνεχοῦς ἀβακωτοῦ κοσμήματος καὶ πλαγίως διὰ παραλλήλων ὀριζοντίων ζωνῶν, πεπληρωμένων διὰ τῶν γνωστῶν (ὀδοντωτῶν, διαγράμμων ρόμβων κλπ.) κοσμημάτων (Πί ν. 49δ).

Μεταξὺ τῶν ποδῶν τῆς νεκρᾶς εὐρέθησαν, μετὰ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., τὰ κάτωθι: α) Ψῆφοι ὄρου ἐκ φαγεντιανῆς, β) μικρὸν πήλινον ὁμοίωμα πέλματος ποδός, μετὰ ὅπας πρὸς ἀνάρτησιν καὶ γ) τρία κομβία, ὧν τὸ ἐν ἐκ στεατίτου. Ἐκατέρωθεν δὲ τῶν ποδῶν καὶ περίπου εἰς τὸ ὕψος τῶν γονάτων ἀνὰ δύο χαλκᾶ κατιωμένα ψέλια.

Εἰς τὸ νοτιώτερον τέλος ἡμισυ τοῦ τάφου: τρία ὀξυπύθμενα-κωνοειδῆ ἀγγεῖα, μετὰ ψευδοῦς ὑποδηλώσεως πώματος (βέμβιξ ἢ ρόμβος καὶ κοινῶς σβούρα;), δύο μικραὶ σφαιρικαὶ πυξίδες, μετὰ πώματος, καὶ κύαθος μόνωτος (Πί ν. 50α) ἅπαντα

κορῶν κρατουσῶν κλάδους μυρσίνης, ὡς καὶ ὀστράκου, σφζοντος κεφαλὴν λέοντος (τέλος 7ου π.Χ. αἰῶνος) (Πί ν. 50β).

Ἀγ. Μάρκου 6-8-10-12

Ἐτέρα σημαντικὴ ταφή καὶ τῆς ἰδίας περίπου χρονολογικῆς περιόδου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Μάρκου 6,8, 10,12 κειμένου οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας Βασιλείου Μπίτσου (Σχέδ. 1, ἀρ. 9 καὶ Σχέδ. 5).

Ἡ ταφή ἀπέιχεν 22μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Μάρκου καὶ ἔκειτο ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν Ν. μεσοτοιχίαν κατὰ τρόπον, ὥστε, ὡς καὶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν συνέβη, τὰ 2/3 τοῦ τάφου ἔκειντο εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, τὸ δὲ ἕτερον 1/3 εἰς τὴν πρὸς Ν. ἰδιοκτησίαν. Εὐτυχῶς, ὅμως, ἐνταῦθα καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος

τοῦ τάφου δὲν εἶχε θιγῆ καὶ κατέστη δυνατόν νά ἐρευνηθῆ ὑφ' ἡμῶν.

Ἐπρόκειτο περί ἐπιμήκουσ λάκκου, ἀπό Β. πρὸς Ν., ἀνοιχθέντος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς κιμιλιάς (ἣτις ἐνταῦθα συναντᾶται εἰς βάθος 3.10 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας), με σκοπὸν νά δεχθῆ ἐντὸς αὐτοῦ τὰς δύο ὑφ' ἡμῶν ἀποκαλυφθείσας καὶ ἐντὸς τεφροδόχων ἀγγείων ἀποκειμένας ταφάς, μετὰ τῶν κτερισμάτων αὐτῶν.

Ὁ λάκκος εἶχε συνολικῶς μῆκος 1.80 μ., κυμαινόμενον πλάτος ἀπὸ 0,55 μ. ἕως 0,85 μ. καὶ κυμαινόμενον ἐπίσης βάθος, τὸ ὅποσον ἤρχιζε κατὰ τὸ βόρειον ἡμισυ ἀπὸ 0,55 μ. ἀπὸ τοῦ τείχους αὐτοῦ, κατήρχετο εἰς τὰ 0,90 μ. περί τὸ κέντρον, διὰ νά ἀνέλθῃ καὶ πάλιν εἰς 0,35 μ. κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τοῦ.

Ἐντὸς τοῦ κατὰ τὸ κέντρον του βαθυτέρου λαξεύματος καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς Β. δημιουργουμένης τρόπον τινὰ βαθμίδος ἀπέκειντο τὰ δύο κατ' ἐσοχὴν ταφικὰ ἀγγεῖα, περίξ δὲ καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ τάφου τὰ συνοδεύοντα αὐτὰ κτερισματικά ἀγγεῖα.

Ἐξ αὐτῶν τὸ πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ λάκκου ἀποκείμενον ἦτο εἰς ἀμφορεύς, με ὠσειδῆ κοιλιάν καὶ σχοινοειδεῖς καθέτους λαβάς, μελαμβαφῆς κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιφανείας του, πλὴν μιᾶς ἐξηρημένης ἀνοικτοχρώμου ζώνης κατὰ τὸ ὕψος τῶν ὤμων, κεκοσμημένης δι' ἀπλοῦ γραμμικοῦ θέματος. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ ἀμφορεύς εὐρέθη τεθραυσμένος καὶ ἀρκετὰ τμήματα αὐτοῦ εἶχον μετακινήθῃ τῆς θέσεώς των, ἐκ τοῦ βάρους τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων, ἐν κεκαμμένον σιδηροῦν ξίφος παρέμεινε κατὰ χώραν ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀγγείου (Πί ν. 51α). Ἐντὸς τοῦ ἀμφορέως ὑπῆρχον μόνον τὰ ἡμίκαυστα ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ.

Ἡ δευτέρα ταφή ἀπέκειτο ἐντὸς ἀμφορέως ἐπίσης, ἀλλὰ παλαιότερου τύπου, ἀβαφοῦς, με ὀριζοντίας λαβάς καὶ με μίαν ἐπὶ τοῦ ὤμου κεκοσμημένην ζώνην ἐξ ἐπαλλήλων ἡμικυκλίων, ἐζωγραφημένων δι' ἀμαυροῦ βερνικίου ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ βάθους τοῦ ἀγγείου.

Ἄντι πώματος εἶχε χρησιμοποιηθῆ ἐνταῦθα ἀνάστροφον καλαθόσχημον κεκοσμημένον ἀγγεῖον καὶ ἄνωθεν τοῦ πώματος λιθίνη πλάξ, ἀκανονίστου σχήματος καὶ πάχους 0,03 μ.

Ἐντὸς τοῦ ἀμφορέως, πλὴν τῶν ἡμικαύστων ὀστῶν, ἀνευρέθησαν χαλκᾶ κατιωμένα κτερίσματα (δακτύλιοι, περόναι κλπ.).

Εἰς τὸν περίξ τῶν δύο ἀμφορέων χώρον, περισυνελέγησαν πλὴν μιᾶς ἀκεραίας οἰνοχόης καὶ μιᾶς σφαιρικῆς πυξίδος, μετὰ κωνικοῦ πώματος, πλήθος ψήφων πηλίνων, ἐκ διαλελυμένων ὄρμων, καὶ ἀφθονία ὀστράκων ἐξ ἄλλων σχετικῶν ἀγ-

γείων, ἐξ ὧν διὰ τῆς συγκολλήσεως ἀποκατεστάθησαν τὰ λοιπὰ κτερισματικά ἀγγεῖα τῆς ταφῆς (οἰνοχόαι, ἕτερον καλαθόσχημον ἀγγεῖον, κρατηρίσκος μετὰ κωνικῆς βάσεως κλπ.), ἅπαντα κεκοσμημένα (Πί ν. 51β-γ). Ἡ ὡς ἄνω ταφή, ὡς ἐκ τῶν κτερισμάτων αὐτῆς, πρέπει νά ἀνήκῃ εἰς ζεῦγος ἀνδρὸς πολεμιστοῦ καὶ γυναικὸς (δακτύλιοι-περόναι-ὄρμοι), χρονολογικῶς δὲ νά τοποθετηθῆ εἰς τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνος, παρὰ τὴν παρουσίαν τοῦ δευτέρου σαφῶς προγενεστέρου χρονολογικῶς ἀμφορέως· τοῦτο δὲ διότι ὡς κάλυμμα τούτου εἶχε χρησιμοποιηθῆ, ὡς ἤδη ἀνεφέρθη, ἀγγεῖον, τὸ ὅποσον, ὡς ἐκ τῆς διακοσμήσεώς του, συμφωνεῖ χρονολογικῶς πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα τοῦ λάκκου καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ παλαιότερος ἀμφορεύς, σφζόμενος ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος, ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ νεκροῦ κατὰ τὴν ταφήν ὁμοῦ μετὰ τῶν τότε ἀγορασθέντων ὑπολοίπων ἀγγείων.

Κατὰ γενομένην μικρὰν στρωματογραφικὴν ἔρευναν εἰς ὑψηλότερα τοῦ τάφου σημεῖα, συνεκεντρώθησαν ὀλιγάριθμα ἀγγεῖα τοῦ 4ου αἰῶνος, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἓνα κάνθαρον μελαμβαφῆ, με ἐγγάρακτον ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΥΚΑ, σκύφον, κοτύλην καὶ ἀβαθῆ λάγηνον (Πί ν. 51δ).

Μικρὰ ἔρευνα ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας τοῦ οἰκοπέδου ἐπίσης, ἔφερον εἰς φῶς φρέαρ κοινόν, διαμέτρου 1.03 μ., κείμενον περί τὸ κέντρον περιόπου τοῦ οἰκοπέδου, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικόν ἐρευνηθὲν ἀπέδωσεν εὐαριθμούς δακρυδόχους, ὀλίγας ἐνσφραγίστους λαβάς ἀμφορέων καὶ ἓνα λύχον ἐλλιπῆ, με παράστασιν ἐπὶ τοῦ δίσκου Ἀθηνᾶς ἐν προτομῇ, ἅπαντα ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ λείψανα κατεστραμμένων ἀγωγῶν, συγχρόνων πρὸς τὸ φρέαρ, εἰς δύο σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου, ἓνα παρὰ τὸ φρέαρ καὶ ἕτερον παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου.

Ὁφείλομεν νά σημειώσωμεν, ὅτι καὶ αἱ ὡς ἄνω μεμονωμένα ταφαὶ θὰ ἠδύναντο νά ἐνισχύσωσι τὴν ἄποψιν περί ὑπάρξεως νεκροταφείου κατὰ μῆκος τῆς ἀρχαιστάτης ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης, ὡς ὑποθέτει ὁ κ. Τραυλὸς (ἐ.ἀ. σ. 32 ὑποσημ. 4), ἀπὸ τῶν Ἀχαρνικῶν εἰς τὰς Ἰτωνίας πύλας καὶ ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν σημερινὴν ὀδικὴν ἀρτηρίαν Ἀγ. Μάρκου-Εὐαγγελιστρίας-Ἀδριανοῦ-Σέλλεῦ-Βύρωνος καὶ Μακρυγιάννη.

ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΕΣ ΧΩΡΟΙ

Ἰδιαιτέρως συχὴν ταφικὴ χρῆσις τοῦ χώρου συνηντήθη κατὰ τὴν νοτιῶς τῆς Ἀκροπόλεως πλευρᾶν, τὴν ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ὅπου ἀνευρέθη-

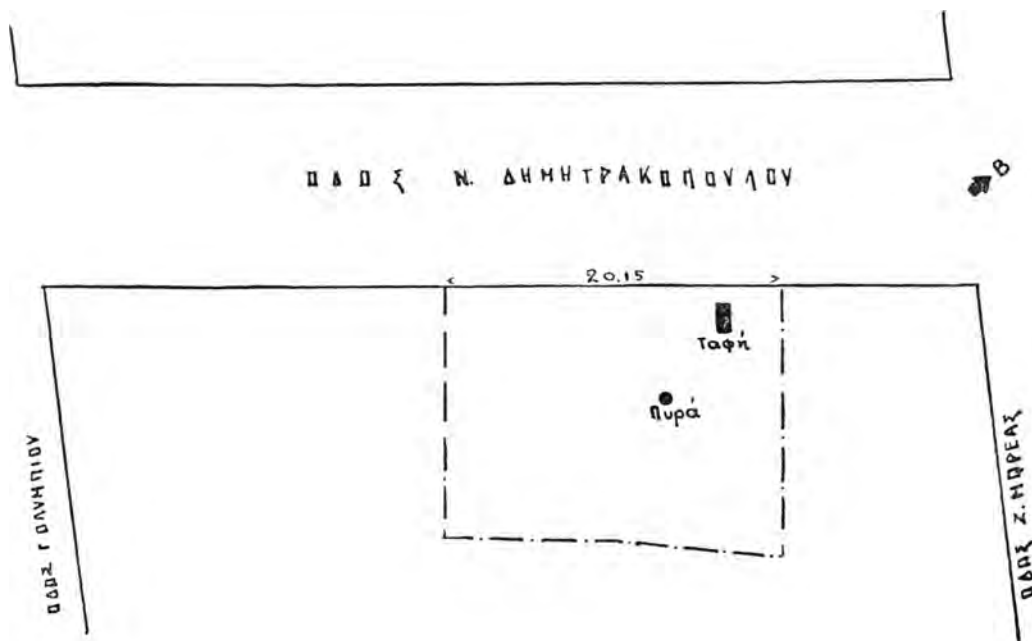
σαν ταφαι διαφόρων περιόδων εις τὰ ἀμέσως κατωτέρω ἐρευνηθέντα οικόπεδα, ἤτοι τὰ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Δημητρακοπούλου 85, Δημητρακοπούλου καὶ Δράκου, Νότη Μπότσαρη 21 καὶ Μεϊντάνη 12-14 κείμενα.

Δημητρακοπούλου 85

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δημητρακοπούλου ἀρ. 85 κείμενον οικόπεδον (Σχ. ἐ δ. 1, ἀρ. 10 καὶ Σχ. ἐ δ. 6), ἰδιοκτησίας Τ.Ε. Ἰ. Γιατζάκη καὶ Λ. Σουφλῆ, κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐσκα-

τῆς νοτίας μεσοτοιχίας 13.20 μ., ἤτο δὲ αὕτη προφανῶς σχεδὸν ἀδιατάρακτος, διότι μεταξὺ τῶν ἀνθράκων καὶ τῆς τέφρας περισυλλέγησαν τὰ πλείστα τῶν τεμαχίων τῶν ἐπ' αὐτῆς, μετὰ τὴν τελεσθεῖσαν προσφορὰν, θραυσθεισῶν πέντε ὠραιοτάτων ληκύθων, φέροντα δυστυχῶς ἐπ' αὐτῶν ἔντονα τὰ ἴχνη τῆς πυρᾶς καὶ ἐνίοτε οἰκτρῶς παραμορφωμένα.

Ἡ πυρᾶ, ὡς κειμένη εἰς βαθύτερον στρώμα ἀπὸ τὸ τῆς προαναφερθείσης ταφῆς, προφανῶς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς αὐτήν.

Σχ. ἐ δ. 6. Ἀνασκαφὴ οικόπεδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δημητρακοπούλου

φικῶν ἐργασιῶν ἀνευρέθησαν, ἀποκείμενα κατὰ χῶραν, καὶ ἠρευνήθησαν ὑφ' ἡμῶν λείψανα σεσυλημένης ταφῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ ταφικῆς πυρᾶς ἀφ' ἑτέρου.

Ἐκ τῆς ταφῆς ἀνευρέθη μόνον ἡ ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, ἀλλ' ἤδη ἑλλιπῆς τὴν βορείαν στενὴν πλευρὰν καὶ τὸ πῶμα, σαρκοφάγος, ἀποκειμένη εἰς βάθος 2.90 μ. ἀπὸ σημερ. ἐπιφανείας, κατὰ τὴν πρὸς τὴν ὁδὸν Δημητρακοπούλου παρεῖαν τοῦ οικόπεδου καὶ εἰς ἀπόστασιν 17 μ. ἀπὸ τῆς πρὸς Ν. μεσοτοιχίας. Αὕτη εὐρέθη πλήρης χωμάτων καὶ προφανῶς παλαιόθεν σεσυλημένη.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα λείψανα ἐντόνου πυρᾶς ἔκειντο εἰς βάθος 3.60 μ. καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ μὲν τῆς ὁδοῦ Δημητρακοπούλου 6.73 μ., ἀπὸ δὲ

Ἐπειδὴ δὲ ὅπωςδήποτε ἀνήκει εἰς ἄλλον τάφον, ἐκεῖ που καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἢ βαθύτερον στρώμα κείμενον, ὅστις μέχρις ὀλοκληρώσεως τῶν ἐσκαφῶν οὐδαμοῦ ἀνευρέθη, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ δύο ἀνευρεθέντα, ὡσεὶ μεμονωμένα, δείγματα ταφικῆς χρήσεως τοῦ χώρου εἶναι τὰ μόνα κατὰ τύχην διασωθέντα ἐκ παλαιότερων παραβιάσεων τῶν ἐπιχώσεων.

Προσπάθεια συγκολλήσεως τῶν ἐκ τῆς πυρᾶς ἀνασυρθέντων τεμαχίων εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα μίαν σχετικῶς ἱκανοποιητικὴν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν διάσωσιν τῶν ἐπ' αὐτῶν θαυμασιῶν παραστάσεων, ἀποκατάστασιν πέντε ληκύθων, ὧν αἱ τρεῖς ἐρυθρόμορφοι, αἱ δὲ δύο λευκαὶ ἀττικάι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (Τὸ

ὕψος τῶν ληκύθων κυμαίνεται μεταξύ 0,30-0,34μ).

Ἐκ τῶν ἐρυθρομόρφων ἡ καλύτερον σφζομένη εἰκονίζει Ἰαθην ὀρθίαν, ἐν ἡρέμῳ στάσει (παράστασις ἀπαντῶσα συχνάκις εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὰ Περσικά χρόνους), κρατοῦσαν διὰ τῶν δύο αὐτῆς χειρῶν σάλπιγγα. Παρὰ τοὺς πόδας τῆς θεᾶς ἀπόκειται ἡ ἀσπίς της, με ἐπίσημον γλαυκὸς καθημένης ἐπὶ κλαδίσκου ἐλαίας (Πί ν. 52α).

Ἡ ἑτέρα λήκυθος εἰκονίζει σύνθεσιν διοκομένης ὑπὸ ἐτέρας ἀνδρικήσ μορφῆς, ἥτις ἤδη ἔχει συλλάβει αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ὄμου, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐνῶ διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ γυμνὸν ξίφος (Πί ν. 52β). Ἐπὶ τῆς τρίτης ἐρυθρομόρφου ληκύθου παρίστανται δύο ἱππεῖς κρατοῦντες ἀκόνητα (Πί ν. 53α).

Τῶν λευκῶν ληκύθων, ἡ μία, ἐλλιπῆς ἀπὸ τοῦ ὄμου καὶ ἄνω, κοσμεῖται διὰ παραστάσεως δύο γυναικείων μορφῶν, ὧν ἡ μία κρατεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀνὰ ἐν ἀλάβαστρον ἐνῶ ἡ ἄλλη, ἀνασύρουσα ἐλαφρῶς διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἀπόπτωμα τοῦ πέπλου της, ἀτενίζει τὴν πρώτην. Εἰς τὸ μετὰ τῶν δύο μορφῶν διάστημα ἐδκρινῆς ἡ ἐπιγραφή «ΚΑΛΟΣ ΝΙΚΟΝΔΑΣ» (Πί ν. 53β).

Ἡ ἑτέρα τῶν λευκῶν καὶ ἴσως ἡ σημαντικωτέρα τῶν πέντε (Πί ν. 54α), ἂν καὶ ἰσχυρῶς κατεστραμμένη ὑπὸ τοῦ πυρός, κοσμεῖται διὰ τῆς γνωστῆς παραστάσεως δύο μορφῶν ἱσταμένων ἐκατέρωθεν ἐπιτυμβίου στήλης, ἐδραζομένης ἐπὶ δύο βαθμίδων, ἐφ' ὧν ἀπόκεινται στέφανοι ἐκ κλάδων ἐλαίας (;), καὶ ἀποληγούσης ἄνω εἰς ἀετωματικὴν ἐπίστεψιν. Ἡ παρουσιαζομένη, ὁμως, ἰδιορρυθμία ὡς πρὸς τὴν στήλην εἶναι, ὅτι τὸ πλάτος αὐτῆς εἶναι πολὺ μεγαλύτερον τοῦ συνήθους, ἴσον καὶ ἴσως κατὰ τι μεγαλύτερον τοῦ ὕψους αὐτῆς, φέρει δὲ αὐτὴ ἐπὶ τῆς κυρίως ἐπιφανείας ἐλλιπῶς, δυστυχῶς, σφζόμενον ἐπίγραμμα ἐκ τριῶν στίχων. Ἡ ὄλη διδομένη ἐντύπωσις εἶναι, ὅτι ὁ γραφεὺς τοῦ ἀγγείου ἀντέγραψεν ὑπάρχον μνημεῖον. Διὰ τοῦτο, ἐὰν τελικῶς καταστῆ δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῆ καὶ νὰ συμπληρωθῆ τὸ ἐπίγραμμα, ἴσως, νὰ διαφωτίσῃ τὰ τῆς τελεσεθείσης σημαντικῆς ταύτης θυσίας.

Δημητρακοπούλου 45 καὶ Δράκου

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ οἰκόπεδον, (Σχ ἐ δ. 1, ἀρ. 11 καὶ Σχ ἐ δ. 7) ἰδιοκτησίας Ἡλία Σβαρνᾶ, κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων, ἀπεκαλύφθη καὶ ἠρευνήθη ὕφ' ἡμῶν συστάς ἐξ ἑπτὰ ἐν συνόλῳ τάφων, κειμένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν λωρίδα τοῦ οἰκοπέδου, τὴν γεινιάζουσαν πρὸς τὴν ὁδὸν Δημητρακοπούλου.

Τῶν τάφων, εἰς μόνον ἦτο λακκοειδῆς, λαξευ-

μένος εἰς τὸν μαλακὸν βράχον καὶ κεκαλυμμένος διὰ πωρίνου πάματος, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν καλυβίται τριγωνικῆς τομῆς ἢ με ἐλαφρῶς καμπυλωμένας τὰς πλαγίας πλευρικὰς πλάκας καὶ εὐθείας τὰς τοῦ δαπέδου εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν, τριγωνικῆς τομῆς, δὲν ἦτο ἐστρωμένον τὸ δάπεδον καὶ ὁ νεκρὸς εἶχεν ἀποτεθῆ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους.

Ἡ κατεῦθυσις τῶν τάφων ἐποικίλλεν, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ βάθος αὐτῶν, κυμαινόμενον ἀπὸ 1.12 μ. ἕως 4.70 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας· ἀλλ' ἡ ἐνταῦθα παρουσιαζομένη τόσον αἰσθητὴ διαφορά βάρους οὐδεμίαν βαρύτητα ἔχει, ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν τάφων, διότι οὗτοι, λόγῳ τοῦ κοινοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τύπου, ἀλλὰ καὶ τῶν περισυλλεγέντων εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν πενιχρῶν κτερισμάτων, φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν χρονολογικὴν περίοδον (τέλη 4ου, ἀρχαί Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς), προφανῶς δὲ αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς τότε ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἥτις, κατ' ἀναλογίαν θέσεως καὶ βάθους ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐρευνηθέντων τάφων, ἀποδεικνύεται, ὅτι θὰ παρουσίαζε κλίσιν ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΑ.

Νότη Μπότσαρη 21

Εἰς τὸ κατὰ τὴν ὁδὸν Νότη Μπότσαρη ἀριθ. 21 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Λαζάρου Κωνσταντίνου, ἐσημειώθη ἐπίσης συστάς ἑνδεκα τάφων, τοῦ 5ου καὶ 4ου π.Χ. αἰῶνων, περὶ τῆς διατάξεως καὶ τῆς μορφῆς τῶν ὁποίων, ὁμως, δὲν κατέχομεν πλήρη καὶ σαφῆ στοιχεῖα, λόγῳ τῆς μὴ ἐγκαίρου εἰδοποιήσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ ἐπομένως τῆς ἐρήμην ἡμῶν διανοίξεως τῶν θεμελίων καὶ διαταρᾶξεως τοῦ χώρου. Ὁ πλουσιώτερον, πάντως, ἐκτερισμένος τάφος περιεῖχε 3 λευκὰς ληκύθους καὶ μίαν ἐρυθρόμορφον ἀρυβαλλοειδῆ, με παραστάσιν πτερωτῆς μορφῆς (Νίκης), κρατούσης πυξίδα.

Ἄς σημειωθῆ, ὅτι ἐκ τῶν κατωτέρων στρωμάτων προέρχονται καὶ γεωμετρικά τινὰ ὄστρακα.

Μεϊντάνη 12-14

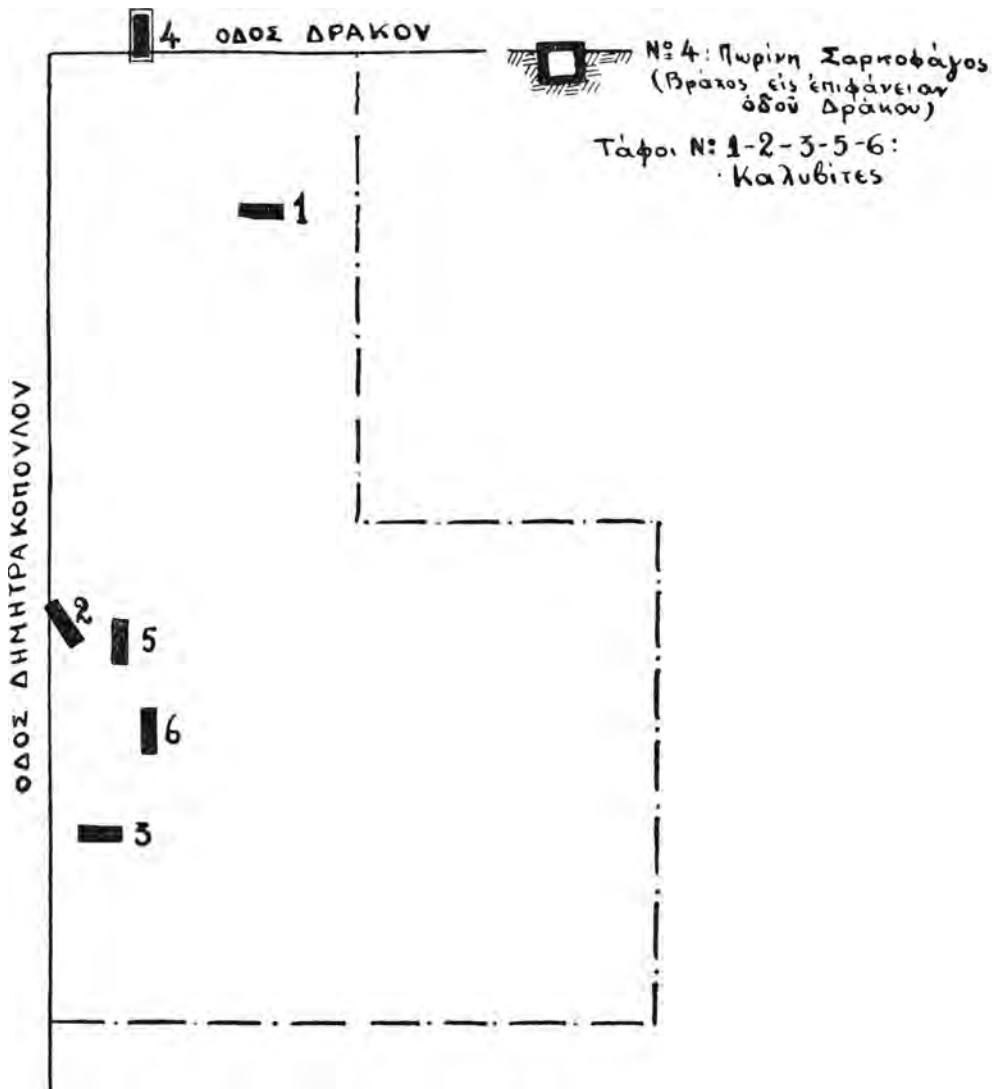
Κατὰ τὴν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐποπτεῖαν διάνοξιν τῶν «πεδίων» εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μεϊντάνη ἀριθ. 12-14 οἰκόπεδα, ἰδιοκτησίας Τ.Ε. Ἰακ. Φαμέλη, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων, εἰς ἀγωγὸς καὶ τρεῖς πλησίον καὶ παραλλήλως κείμενα ὑστερογεωμετρικὰ ταφαῖ.

Οὕτω κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν ἤλθεν εἰς φῶς γωνία ἀρχαίου κτίσματος, ἀπέχουσα ἀπὸ μὲν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς 10 μ., ἀπὸ δὲ τῆς δυτικῆς μεσοτοιχίας 6 μ. Ἀμφότερα τὰ σκέλη τῆς γω-

νίας συνεχίζοντο υπό τήν ὁδόν Μειντάνη και τήν πρὸς Δ. ἰδιοκτησίαν. Οἱ σφζόμενοι τοῖχοι τοῦ κτίσματος ἀπετελοῦντο ἐξ ἀσυμμέτρων ὀγκολίθων, με πλάτος 0,80 μ., ἡ δὲ ἄνω ἐπιφάνεια

εἰς σχῆμα ἀνεστραμμένου Π. Οὔτος, ἔχων διαστάσεις 0,30 x 0,50 μ., εὐρέθη εἰς βάθος 2.40 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας.

Εἰς ἀπόστασιν 6 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας μεσοτοι-

Σχέδ. 7. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου ἐπὶ τῶν ὁδῶν Δημητρακοπούλου καὶ Δράκου

αὐτῶν ἔκειτο εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Ὁ ἀγωγός, συναντηθεὶς τὸ πρῶτον παρὰ τὸ ἀνατολικὸν σκέλος τοῦ ἀρχαίου κτίσματος, διέσχιζε διαγωνίως και μέχρι τῆς νοτίας αὐτοῦ γωνίας, ὀλόκληρον τὸ οἰκόπεδον, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ λιθίνων πλακῶν συμμετρικῶς τοποθετημένων

χίας και 5.80 μ. ἀπὸ τῆς πρὸς Δ. τοιαύτης, ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 1.50 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας ἡ ἐκ μεγάλων και ἀσυμμέτρων ὀγκολίθων θεμελίωσις κυκλικοῦ κτίσματος.

Τοῦ κτίσματος τούτου ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος συμπεραίνεται, ὅτι ἦτο 4-5 μ., τὸ δὲ πάχος τοῦ τοῖχου ἐκυμαίνεται ἀπὸ 1-1.50 μ.

Τέλος, ἐντὸς ἄλλου «πεδίου», κειμένου εἰς ἀπόστασιν 6.25 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας καὶ 5 μ. ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς μεσοτοιχίας, ἐπεσημάνθησαν καὶ ἀνεσκάφησαν τρεῖς ὑστερογεωμετρικῶν χρόνων ταφαί.

Αἱ δύο ἦσαν ἀπλοὶ ἐπιμήκεις λάκκοι, ἀνορυχθέντες ἐντὸς τοῦ ἐκ κιμιλιάς παρθένου ἐδάφους καὶ ἔκειντο εἰς βάθος 2.50 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας, ἐνῶ ἡ τρίτη ἦτο τεφροδόχος ἀμφορεύς, εὑρεθεὶς ἐντὸς κατὰ 0,70 μ. βαθυτέρου κοιλώματος, ἦτο εἰς βάθος 3.20 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας.

Καὶ αἱ τρεῖς ὡς ἄνω ταφαὶ ἦσαν πλούσιαι εἰς κτερίσματα, τῶν ὁποίων ἀναφέρονται ἐνταῦθα: οἶνοχοῖσκα (Πί ν. 54β), με ζώνην κοσμουμένην διὰ παραλλήλων σιγμοειδῶν γραμμῶν, ἄλλαι ὑψηλαίμοι, με διακόσμησιν διαγράμμων ρόμβων κατὰ τὸν λαμόν, καθαροειδεῖς σκύφοι, χειροποίητος πρόχους, μετὰ μετοπικῆς ἐγχαράκτου διακοσμήσεως, θήλαστρον καὶ πυξιδοειδεῖς κρατηρίσκα, μεθ' ὑψηλοῦ καθέτου χείλους καὶ δύο ὀριζοντίων ταινιοσχήμεων λαβῶν ἐπὶ ὑψηλῆς κωνικῆς βάσεως, φερούσης καθέτους ἐντομάς (Πί ν. 54γ), ὡς καὶ κύπελλα μετὰ ταινιοειδοῦς λαβῆς.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἐκ τοῦ τεφροδόχου ἀμφορέως προερχόμενα κτερισματικά πῆλινα εἰδῶλια ἵππων, εἰδῶλιον κενταύρου, κρατοῦντος διὰ τῆς ὑπερυψουμένης δεξιᾶς ἔλλειπον ἦδη ἀντικείμενον (Πί ν. 55α), ὡς καὶ ὁμοίωμα ἄρματος συρομένου ὑπὸ δύο ἵππων, ὀδηγουμένων ὑπὸ τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ ἵσταμένου ἡνιόχου (Πί ν. 55β). Τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἂν καὶ μικρὸν συγκριτικῶς εἰς μέγεθος, εἶναι ἐκ τῶν πληρέστερον σφζομένων γνωστῶν μέχρι τοῦδε ὁμοίων παραδειγμάτων.

Κεκοσμημένος ἦτο καὶ ὁ ἀμφορεύς (ὑψους 0,74 μ.) καθ' ὅλην τὴν ἐπιφανείαν του, με ἐπαλλήλους στενάς ζώνας, πληρουμένας διὰ τῶν συνήθων γεωμετρικῶν κοσμημάτων, γραμμικῶν κατὰ κανόνα, πλὴν μιᾶς περὶ τὸν ὄμον ζώνης, μὴ διαφερούσης εἰς πλάτος τῶν ἄλλων, ἀλλὰ κεκοσμημένης διὰ σειρᾶς μικρογραφικῶς καὶ τελείως ἀποδιδόμενων ὑδροβίων πτηνῶν.

Ἄπαντες οἱ προαναφερθέντες τάφοι τῶν κλασσικῶν χρόνων, οἱ ἀνευρεθέντες εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Δημητρακοπούλου 85, Δημητρακοπούλου 45 καὶ Δράκου, ὡς καὶ Νότη Μπότσαρη 21 οἰκόπεδα, ἔκειντο προφανῶς ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, ἢ ὁποία διερχομένη διὰ τῶν Ἄλαδε πυλῶν ὠδήγει εἰς Φάληρον. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὴν αὐτὴν πορείαν ἠκολούθει καὶ ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς Φάληρον ἄγουσα ὁδὸς (I. Τραυλοῦ, ἔ.ἀ. πίναξ XI).

Ἦδη, διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῶν ὑστερογεωμε-

τρικῶν τάφων τῆς ὁδοῦ Μειντάνη, πλησίον τῆς πρὸς Φάληρον ὁδοῦ κειμένης, ἐνισχύεται ἐτι περισσότερο ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Τραυλοῦ, περὶ τοῦ ὅτι αὕτη ἦτο καὶ παλαιστάτη ὁδὸς (I. Τραυλοῦ, ἔ.ἀ. σ. 53-54).

Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας

Μία ἐκ τῶν πλέον ἐνδιαφερουσῶν περιπτώσεων μεταξὺ τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἐρευνηθέντων χώρων ὑπῆρξεν ἡ τοῦ κατὰ τὴν νοτίαν γωνίαν τῶν ὁδῶν Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας κειμένου οἰκοπέδου (Σχ ἐ δ. 1, ἀρ. 14), ἰδιοκτησίας Σταυλοῦ Ἰσαακίδου.

Δυστυχῶς καὶ ἐν προκειμένῳ δὲν εἰδοποιήθημεν, ὡς θὰ ἔδει, ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ ἡ διενεργηθεῖσα ἐνταῦθα ἐσκαφὴ ἐγένετο ἀντιληπτὴ ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας, ὅταν ἦδη ὁ μηχανικὸς ἐσκαφῆς εἶχε παραβιάσει τὰ ἀρχαῖα στρώματα καὶ εἶχεν ἐπιφέρει ἄρκετὰς καταστροφάς. Οὕτω, ἐκ τοῦ οἰκοπέδου τούτου προέρχονται ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁμάς εὐαριθμῶν κινητῶν εὐρημάτων, περισυλλεγόντων ἐκ τῶν διαταραχθεισῶν ἐπιχώσεων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄνευ σαφῶν ἐνδείξεων, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ διὰ τῆς ὑφ' ἡμῶν διενεργηθείσης συστηματικῆς ἐρεύνης ἐλθόντα εἰς φῶς κινητὰ καὶ μὴ εὐρήματα, συνοδευόμενα ἀπὸ σαφῆ ἀνασκαφικὰ δεδομένα, ἐφ' ὧν δύναται νὰ στηριχθῆ ὁ ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως χαρακτηρισμὸς τοῦ χώρου.

Τὰ εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα ἀνήκοντα ἦσαν: ἐννεὰ τὸν ἀριθμὸν ἐπιτύμβιοι ἐνεπίγραφοι κιονίσκοι, πλήρεις ἢ ἐλλιπῶς σφζόμενοι, μία στήλη ἐπιτυμβία — ἀπλῆ πλάξ μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΟ-ΣΧΙΟΝ/ΦΑΛΑΝΘΟΥ/ΑΛΑΙΕΩΣ/ΘΥΓΑΤΗΡ, — δύο ταφικαὶ μαρμάριναι λουτροφόροι, ἐλλιπῶς σφζόμεναι, γυναικεῖον ἄγαλμα ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἐλλιπῆς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ἀριστερὸν ἄκρον πόδα, σφζομένου ὑψους 1.41 μ. (Πί ν. 56α), μία ἐπίσης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὑπερφυσικοῦ μεγέθους κεφαλὴ κυνὸς (Πί ν. 56β) καὶ ἀφθονία ὀστράκων ἀγγείων, διαφόρων ἐποχῶν, προερχομένων ἐκ παραβιασθέντων στρωμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀρισμένα τῆς κλασσικῆς περιόδου, πλὴν τῆς σημασίας των, ὡς τῶν μόνων σφζομένων ἐνδείξεων διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ χώρου κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους εἶναι καὶ ἀξιολογώτατα διὰ τὴν ποιότητα τῶν ἐπ' αὐτῶν τμηματικῶς σφζομένων παραστάσεων.

Εἰς τὴν αὐτὴν ὁμάδα, τῶν ἄνευ σαφῶν ἐνδείξεων, πρέπει νὰ συγκαταλεχθῶσιν ἐπίσης: α) ὀστεοδόχος κάλπη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὑψους 0,31 μ. καὶ διαμέτρου χειλέων 0,49 μ. καὶ β) τρεῖς σαρκοφάγοι, ἐξ ὧν αἱ δύο ἐξ ὑπομέλανος, ἡ δὲ

τρίτη εκ λευκού μαρμάρου, άδρως έξειργασμένα καθ' όλην των τήν επιφάνειαν, πλήν τής κατά τά χείλη έπιμελέστερον έξειργασμένης ύποδοχής διά τó πώμα. Αύται εύρέθησαν ύφ' ήμών εις διάφορον τής άρχικής των θέσιν, άλλ' ήσαν άδιατάρακτοι κατά τó έσωτερικόν των και έρευνηθείσαι, πλήν των σκελετών των νεκρών και ένός χαλκού κατιωμένου και όλίγον έλλιπούς κατόπτρου, ούδέν έτερον άπέδωσαν. Ός προς τήν άρχικήν των θέσιν, άπλως, έδηλώθη ήμίν, ότι έκειντο άπασαι κατά τήν νοτιοδυτικήν γωνίαν του οικóπεδου.

Ή έν συνεχεία ύφ' ήμών διεξαχθείσα έρευνα έφερον εις φώς έτέρους δέκα τρεις έν συνόλω τάφους, συστηματικώς έρευνηθέντας, έγκατεσπαρμένους δέ έφ' όλοκλήρου τής επιφανείας του οικóπεδου, κυρίως όμως κατά τó δυτικόν ήμισυ αύτου, άλλοτε κατά μικράς ομάδας και άλλοτε μεμονωμένως κειμένους.

Οί συναντηθέντες τύποι ταφής ήσαν, ό έντός σαρκοφάγων περίπου τής ως άνω περιγραφείσης μορφής, ό έντός όρθογωνίων λακκοειδών τάφων, έπενδεδυμένων διά μαρμαρίνων ή παρίνων πλακών και κεκαλυμμένων διά μιās ή περισσοτέρων πλακών εκ του αύτου ύλικού, μία παιδική ταφή έντός μικράς πηλίνης λάρνακος και τέλος εις λακκοειδής λαξευμένος εις τόν μαλακόν βράχον, έπικεχρισμένος έσωτερικώς διά κονιάματος και κεκαλυμμένος διά τριών έξ ύπομέλανος μαρμάρου, άτελέστατα έξειργασμένων, πλακών, όστις έκειτο και εις τó μεγαλύτερον πάντων βάθος (3.60 μ. από τής επιφανείας οδού Παραμυθίας), άλλ' ως άπεδείχθη εκ τής έρεύνης του έσωτερικού του ειχε χρησιμοποιηθή δι' άνακομιδήν λειψάνων νεκρών ρωμαϊκής περιόδου, έξ ου και τά έντός αύτου όμοι μετά τεσσάρων κρανίων άνευρεθέντα ύλινα μυροδοχεία (Πί ν. 57α), πηλίνη δακρυδόχος και λεκανίς, ως και τινα φύλλα εκ διαλυθέντος χρυσού στεφάνου.

Οί λοιποί των έρευνηθέντων τάφων άνευρέθησαν εις βάθος κυμαινόμενον από 1.80 μ. έως 3.10 μ. Τοúτο όμως ουδεμίαν σχέσηιν έχει και ένταύθα ως προς τήν χρονολόγησιν των ταφών, διότι, πλήν του σχεδόν όμοιογενούς κτερισματικού ύλικού, και τó γεγονός ότι πώμα τάφου εύρεθέντος άκαλύπτου και κειμένου εις βάθος 2.45 μ. άνευρέθη, εις δευτέραν προφανώς χρήσιν, επί έτέρου κειμένου εις βάθος 2.85 μ., έπιβεβαιοί τουτο.

Τά εκ των τάφων κτερίσματα, είναι μèn εύάριθμα, άλλ' ούδέν ένδιαφέρον παρουσιάζουν πλήν του από άπόψεως χρονολογήσεως αυτών.

Κατ' έξαιρέσιν αναφέρομεν ένταύθα τó έντός του τελευταίου άνασκαφέντος τάφου άνευρεθέν

ώραιον ύάλινον ποτήριον, μιμούμενον σαφώς μεταλλικόν πρότυπον (Πί ν. 57β), τó όποιον λόγω τής ίσχυροτάτης φθοράς, τήν όποιαν έχει ύποστή ή ύαλος, παρά τήν άμέσως ληφθεΐσαν φροντίδα συντηρήσεως, έξακολουθεί νά άπολεπίζεται συνεχώς και ίσως δέν θά διατηρηθή επί μακρόν.

Κατά τήν αύτην πλευράν του οικóπεδου πλήν των τάφων άπεκαλύφθησαν και τμήματα τοίχων, οΐτινες ως εκ τής θέσεώς των (π.χ. εις μίαν περίπτωση γωνία τοίχου περιβάλλει πέντε τάφους), τής εκ ποικίλου ύλικού και άνευ φροντίδος σταθεράς θεμελιώσεως κατασκευής των, του μικρού σφζομένου ύψους των και του βάθους εις τó όποιον έθεμελιούντο (περίπου τó αύτό προς τó των τάφων), δύναται νά χαρακτηρισθώσιν ως τμήματα ταφικών περιβόλων.

Τέλος, περίπου κατά τó κέντρον του οικóπεδου και εις βάθος 3.40 μ. άπεκαλύφθη εις άγωγός διασχίζων τόν χώρον, με κατεύθυνσιν από Δ. προς Α. Ούτος άπετελείτο εκ πηλίνων πεταλοσχήμων τήν τομήν πλακών, έδραζομένων άπ' εύθείας επί του μαλακού βράχου (κιμιλιάς) και καλυπτούσων τήν επ' αύτου λαξευμένην αύλακα διά τήν ροήν των ύδάτων. Ό τύπος ούτος του άγωγού χρονολογείται εις τούς Έλληνιστικούς χρόνους.

Άπό τά παρά τούς άναφερθέντας τοίχους χώματα έχομεν άφθονίαν όστράκων, τά πλείστα των όποιων, παλαιόθεν τεθραυσμένα, έντάσσονται εις τó δεύτερον ήμισυ του βου π.Χ. αι. και κυρίως εις τó τέλος αύτου και τó πρώτον ήμισυ του 5ου π.Χ. Έξ αυτών μνημονευτέα τά εκ λαιμών λουτροφόρων περι τó 530 π.Χ., έρυθρομόρφων σκύφων, με συνθέσεις άνδρών και έφήβων, περι τó 510 π.Χ., άνήκοντα πιθανώς εις τόν κύκλον του Έπικτήτου, ώραιότατα έρυθρόμορφα όστρακα εκ μεγάλων άγγείων των περι τó 580 π.Χ. χρόνων, είκονίζοντα Ήρακλέα (Πί ν. 57γ) και Άθηναν (Πί ν. 57δ), τμήμα έρυθρομόρφου άναθηματικής πλακός, ως και δύο ήμίση έρυθρομόρφων πινακίων του δευτέρου τετάρτου του 5ου π.Χ. αϊδους.

Έκ των έν γένει άνασκαφικών δεδομένων βέβαιον είναι, ότι ό χώρος ούτος έχρησιμοποιήθη εύρέως διά ταφάς από του τέλους των έλληνιστικών και κατά τούς ρωμαϊκούς χρόνους.

Ή προγενεστέρα páλιν χρήσις του χώρου και δη κατά τήν κλασσικήν έποχήν είναι μèn βεβαία εκ των έν άφθονία, ως έσημειώθη άνωτέρω, εις τās έπιχώσεις συναντηθέντων όστράκων, παραμένει όμως άγνωστον προς ποιον σκοπόν.

Σπύρου Πάτση και Σεργών

Κατά τήν διασταύρωσιν των οδών Σπύρου Πά-

τση και Σερρών και ἐντὸς χάνδακος διανοιγέντος ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΥΔΡΕΞ εἰς βάθος 2.05 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῶν ὁδῶν, ἀπεκαλύφθη κάλπη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἑτέρα χαλκῆ τεφροδόχος ἰσχυρῶς κατιωμένη, ἥτις πλὴν τῆς τέφρας καὶ τῶν ἡμικεκαυμένων ὀστέων οὐδὲν ἕτερον περιείχεν. Ἡ περαιτέρω διάνοξις τῆς τάφρου παρακολουθηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν οὐδὲν ἀπέδωσε.

Σπύρου Πάτση 55

Εἰς τὸ κατὰ τὴν ἰδίαν περιοχὴν καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σπύρου Πάτση ἀριθ. 55 κείμενον οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Ἡλιάδη-Κερκυροπούλου-Μηνακάκι, κατὰ τὰς πρὸς διάνοξιν θεμελιῶν ἐσκαφικὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν λειψάνα ταφῶν. Ἦδη πρὸ τῆς ἀφίξεώς μας εἰς τὸν χρόνον εἶχον ἐξαχθῆ ἐκ τῆς ἀρχικῆς τῶν θέσεως καὶ περισυνελέγησαν ὑφ' ἡμῶν ἐν κάτω τμήμα μικρᾶς ἐπιτυμβίου στήλης, μὲ μερικῶς σφζομένην ἐπ' αὐτῆς παράστασιν δεξιῶσεως, ἐν προστύπῳ ἀναγλύφῳ, εἰς ἐπιτύμβιος ἐνεπιγραφὸς κιονίσκος ἀκέραιος τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχικὴ θέσις ὑπεδείχθη ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν (βλ. Σχ ε δ. 8, κ.) καὶ τρεῖς κέραμοι στρωτήρες, ὧν ὁ εἰς ἀκέραιος, οἵτινες ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων προήρχοντο ἐκ κατεστραμμένου καλυβίτου (Σχ ε δ. 8, 6).

Ἡ ὑφ' ἡμῶν συνεχισθεῖσα ἔρευνα περιορισθεῖσα κυρίως ἐντὸς τῶν διαφόρων «πεδίλων», ὧν τινα ἠναγκάσθημεν νὰ διευρύνωμεν, ἀπεκάλυψε συστάδα ἑνδεκα τάφων (Σχ ε δ. 8), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ὑπ' ἀριθ. 6-11 εὑρέθησαν ὀλοσχερῶς κατεστραμμένοι, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε (1-5), περὶ ὧν κατωτέρω, ἄθικτοι.

Ἐπ' ἀριθ. 1 (πωρήνη σαρκοφάγος), κείμενος εἰς βάθος 1.64 μ., ἦτο παλαιότερον σεσυλημένος καὶ πλήρης χωμάτων (ἴσως κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς παλαιᾶς πρὸς Ν. γειτνιαζούσης οἰκοδομῆς).

Ἐπ' ἀριθ. 2, κείμενος εἰς βάθος 2.30 μ., ἦτο καλυβίτης· ἐντὸς αὐτοῦ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. ἀπέκειτο ὁ νεκρὸς ἐκτερισμένος δι' ἑνὸς ἀλαβάστρου καὶ ἑνὸς ἀρυβαλλοειδοῦς ληκυθίου.

Ἐπ' ἀριθ. 3, κείμενος εἰς βάθος 3.10 μ., καὶ κάτωθεν καὶ πρὸς Δ. τῶν κατεστραμμένων λειψάνων τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6, ἦτο ἐπίσης καλυβίτης· ἐντὸς αὐτοῦ ὁ νεκρὸς ἀπέκειτο μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β. Ὑπὸ τὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ εὑρέθη πλάξ τοποθετημένη ἐνταῦθα ἐν εἴδει προσκεφαλαίου καὶ εἰς τὸ στόμα του ἀκριβῶς χαλκῆ κατιωμένη βελόνη.

Ἐπ' ἀριθ. 4 παρουσίαζεν ἰδιομόρφου κατασκευῆς τύπον καλυβίτου, διότι ἀντὶ τῶν συνήθων πλακῶν εἶχον χρησιμοποιηθῆ πῆλιναι πλάκες

ἐπενδύσεως φρέατος. Οὗτος εὑρέθη εἰς βάθος 1.74 μ., πλὴν δὲ τοῦ σκελετοῦ τοῦ νεκροῦ περιεῖχεν ὄστρακα μεγαρικῶν ἄγγειων, ἐν μικροσκοπικὸν ληκύθιον καὶ θραύσματα στλεγγίδος χαλκῆς.

Τέλος, ὁ ὑπ' ἀριθ. 5 (μαρμαρινὴ σαρκοφάγος), ὁ σημαντικώτερος ὄλων, εὑρέθη εἰς βάθος 2.63 μ., εἶχε κατεῦθυνσιν ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. καὶ ἦτο κατὰ τὸ ἡμισυ ὑπὸ τὴν μεσοτοιχίαν τῆς πρὸς Β. οἰκοδομῆς.

Ἐντὸς αὐτοῦ, πλὴν τοῦ σκελετοῦ τοῦ νεκροῦ, ἀνευρέθησαν θραύσματα στλεγγίδος καὶ αἱ κάτωθι ἑνδεκα λήκυθοι: ἀρυβαλλοειδῆς μελαμβαφῆς καὶ μὲ ζώνην ἐπὶ τοῦ ὤμου κεκοσμημένην δι' ἐπαναλαμβανομένου ζητσοειδοῦς θέματος, ἑτέρα κοινὴ μὲ θαλλὸν κισσοῦ περὶ τὴν κοιλίαν καὶ τέλος ἑνέα λευκαὶ ἀττικάι, μὲ ἀρίστην διατήρησιν τῶν χρωμάτων καὶ τὸν συνήθη διάκοσμον τῶν δύο ἐκατέρωθεν ἐπιτυμβίου στήλης μορφῶν, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἀριστερὰ τῆς στήλης γυναικεία κρατεῖ κίνιστρον, ἡ δὲ ἑτέρα ἀνδρική ταινίαν (Π ἰ ν. 58α-β). Αὗται δὲ, παρὰ τὰς ἐπὶ μέρους διαφοροποιήσεις, παρουσιάζουν πολλὰ τὰ κοινὰ καὶ πιθανώτατα προέρχονται ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἢ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου.

Παρὰ τοὺς ἀνωτέρω περιγραφέντας τάφους ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἠρευνήθησαν τέσσαρες πυραῖ (α-β-γ-δ), αἱ ὁποῖαι ἔκειντο ἄνωθεν ἀκριβῶς ἢ πλησίον αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν ἀνθράκων καὶ τῆς τέφρας συνελέξαμεν ἱκανὸν ἀριθμὸν ὄστράκων καὶ τινα μικρὰ ἄγγεῖα.

Εἰς τὸν αὐτὸν τέλος χρόνον εὑρέθησαν καὶ τὰ ἐν τῷ Σχ ε δ ἰ ρ εἰκονιζόμενα τμήματα τοίχων, τῶν ὁποίων ὅμως, δὲν διεσαφηνίσθη ὁ προσρισμός, διότι δὲν κατέστη δυνατόν νὰ παρακολουθηθῶσιν εἰς μεγάλην ἔκτασιν.

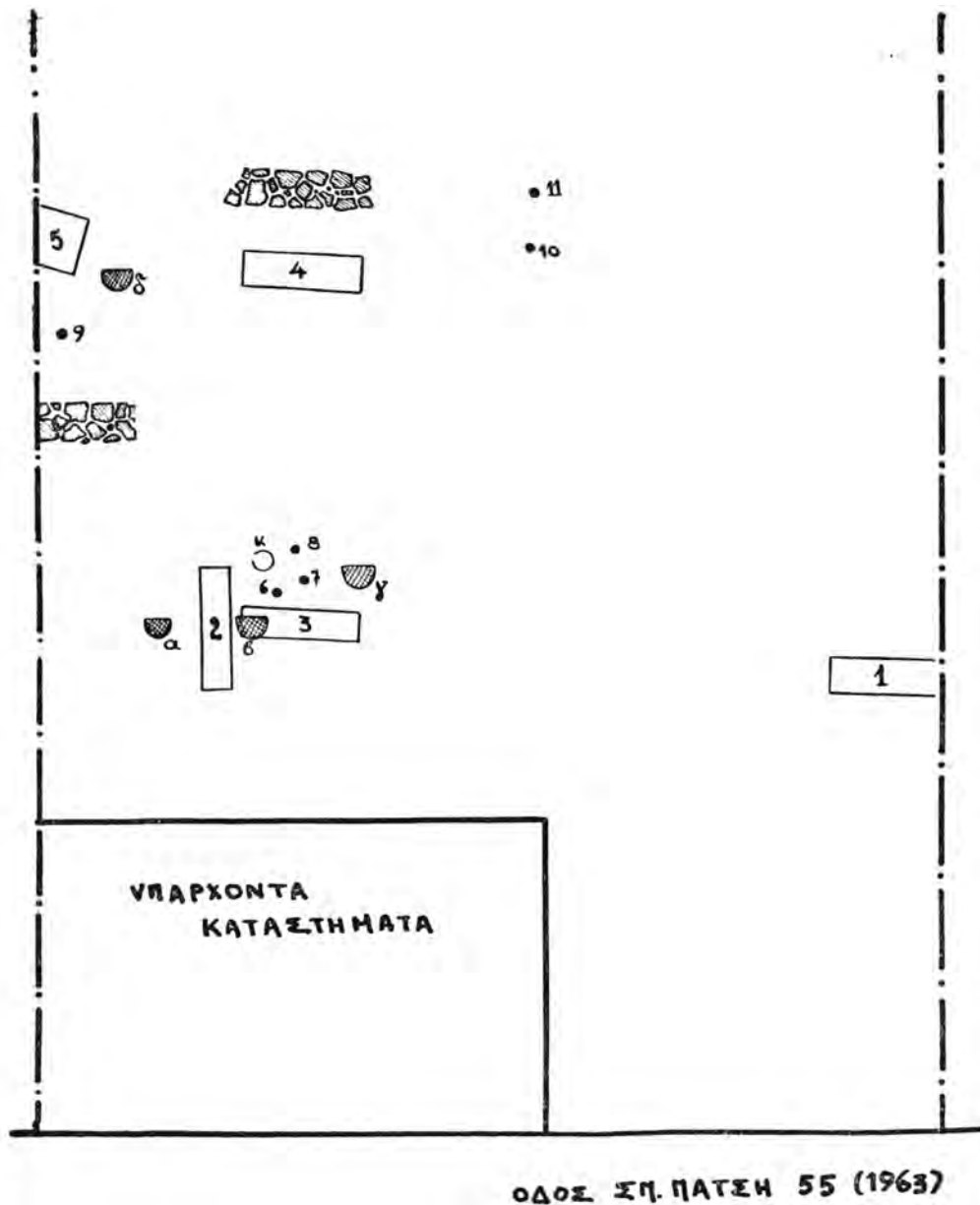
«Ρέμα Προφήτου Δανιὴλ»

Παρὰ τὸ ἀνατολικῶς τῆς Ἀκαδημείας Πλάτωνος κείμενον «Ρέμα Προφήτου Δανιὴλ» καὶ εἰς θέσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ καθορίσωμεν ἐπακριβῶς, λόγῳ τοῦ ἀκατοκῆτου τῆς περιοχῆς, κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΥΔΡΕΞ ἐργασίας διὰ τὴν τοποθέτησιν ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, ἀπεκαλύφθησαν εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας, δύο ταφικά τεφροδόχα ἄγγεῖα, ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Πρόκειται περὶ ἀπλῶν ἀμφορέων — τοῦ συνήθους ὕψους — ἐκ χονδροκόκκου κεραμοῦ πηλοῦ, τεθραυσμένων, ἔλλιπῶν καὶ ἀκοσμητῶν. Καὶ οἱ δύο ἦσαν πλουσιώτατοι εἰς κτερίσματα, ἅτινα ἔκειντο τόσον ἐντὸς ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτῶν. Ταῦτα, καθαρισθέντα ἤδη καὶ συγκολληθέντα, ἀπε-

τέλεσαν μίαν σπουδαίαν σειράν κτερισματικών ἀγγείων τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., εἰς ἣν διακρίνομεν βασικῶς δύο ὁμάδας, ἤτοι τὰ τῆς Ἀττικῆς προελεύσεως

καὶ τῆς κοιλίας παλαιότατον τύπον παγωνοφόρου τρεχούσης Γοργούς (Πί ν. 59α), σκύφον, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται κατὰ τὴν κυρίαν πλευ-

Σχέδ. 8. Ἀνασκαφὴ ὁδοῦ Στ. Πάτερης

καὶ τὰ τῆς Κορινθιακῆς. Ἐνδεικτικῶς παρουσιάζομεν ἐνταῦθα τινά: (ἐκ τῆς πρώτης ὁμάδος) πρόχουν, μετὰ διπλῆς συμφυοῦς ὑπερυψωμένης λαβῆς, φέρουσαν κατὰ τὴν προσθίαν ἐπιφά-

ρὰν ἢ «πότνια θηρῶν», δαμάζουσα πάνθηρας καὶ κατὰ τὴν ἐτέραν ἀνωπαὶ σφίγγες (Πί ν. 59β), κρατηροειδῆ ἡμισφαιρικὴν πυξίδα, με εὐρεῖαν κωνικὴν βάσιν καὶ με μικρογραφικὰ παραστά-

σεις περί τήν κοιλίαν καί τὸ πῶμα (Πί ν. 60α), καί (ἐκ τῆς δευτέρας ομάδος) δύο πυξίδας πρωτοκορινθιακάς (Πί ν. 60β).

Σὺν τοῖς ἄλλοις, διὰ τὸ σχετικῶς ἀσύνηθες τῆς περιπτώσεως σημειούμεν καί τινες ἐν μικρογραφία ἀπομιμήσεις σκευῶν οἰκιακῆς χρήσεως ἐκ χονδροκόκκου (ὡς καί τὰ ἀντιγραφόμενα πρότυπα) πηλοῦ καί ἄνευ διακοσμῆσεως.

Ἀχιλλέως ἀριθ. 52-54

Εἰς τὸ Μεταξουργεῖον καί εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀχιλλέως ἀριθ. 52-54 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Νικολάου Τσουμάνη, κατὰ τὰς ἐκσκαφικὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν, ὡσεὶ συγκεντρωμένα εἰς σημεῖον τοῦ οἰκοπέδου κείμενον παρὰ τὴν ΒΑ. μεσοτοιχίαν, εἰς ἀπόστασιν 20 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς καί εἰς βάθος 2.40 μ. ἕως 2.85 μ., τρεῖς ἐπιτύμβιοι ἐνεπίγραφοι κιονίσκοι, ἀκέραιοι ἢ καί ἐν μέρει σφζόμενοι, τμήμα ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου πλακός, σφζ. ὕψους 0,88 μ. μὲ παράστασιν γυναικὸς καθημένης καί κρατοῦσης παιδίον, τεῖνον πρὸς αὐτὴν τὰς χεῖρας, καί ἑτέρα ἐπιτυμβία στήλη, ἀκεραία, ὕψους 0,52 μ., ἀπλῆ, ἀλλὰ καί χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐγχαράκτως εἰκονιζομένην ἱερατικὴν μάχαιραν καί τὴν ἄνωθεν ταύτης ἐπιγραφὴν ΕΦΕΣΙΟΣ (Πί ν. 61α).

Τέλος, τὸ ἀξιολογώτερον πάντων τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων εὐρημάτων εἶναι ἀκέφαλον ἀγαλμα καθήμενης ἐπὶ θρόνου μορφῆς, μᾶλλον φιλοσόφου, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, σφζ. ὕψους 1.30 μ. (Πί ν. 61β).

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν ἐρευνάν μας ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ οἰκοπέδου, ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν αὐτὴν πλευρὰν καί ὀλίγον βορειότερον τῶν προαναφερθέντων εὐρημάτων, ἦτοι εἰς ἀπόστασιν 18.50 μ. καί 14.20 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς ἀντιστοίχως, πῶριος τάφος, παλαιόθεν σεσυλημένος (εἰς βάθος 3.90 μ.), ἔτι δὲ βαθύτερον αὐτοῦ (4.20 μ.) φρέαρ μετὰ πηλίνης ἐπενδύσεως

ἐχοῦσης τὴν γνωστὴν μνηοειδῆ ἐντομήν, τὸ ὁποῖον ἐρευνηθὲν μέχρις ἐξαντλήσεως, οὐδὲν ἕτερον ἀπέδωσε πλὴν τῶν εἰς τὸν πυθμένα του σχεδὸν ἀνευρεθέντων ὀστέων ἀνθρωπίνου σκελετοῦ.

Περατοῦντες τὴν παρούσαν ἔκθεσιν προσθέτομεν, ὅτι κατὰ τὸ 1963 ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων οἰκοπέδων ἠρευνήθησαν καί ἄλλα ἡσσονος σημασίας μετὰ τῶν ὁποίων: α) τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Πειραιῶς-Ἀγυσιλαίου καί Μυλλέρου κείμενον (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 19) (πρῶην Ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα), πρὸ τοῦ ὁποίου καί ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς εἶχον ἀνευρεθῆ παλαιότερον ἐνδιαφέροντα λείψανα γεωμετρικῶν ταφῶν καί ἔνθα, παρὰ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν ἐπισταμένην δοκιμαστικὴν σκαφήν, πλὴν μιᾶς πυρᾶς καί ἐνὸς τμήματος τοίχου, οὐδὲν ἕτερον ἀνευρέθη· β) τὸ ἐπὶ τῆς Πλατείας Συντάγματος καί κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Καραγεώργη Σερβίας καί Σταδίου (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 20 βιβλιοπωλεῖον Ἐλευθερουδάκη), τὸ ἀμέσως γειτνιάζον μὲ τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καραγεώργη Σερβίας ἀριθ. 4 διεξαχθεῖσαν παλαιότερον ἀποδοτικωτάτην ἀνασκαφὴν ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Χαριτωνίδου. Κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τῆς δυτικῆς παρειᾶς τοῦ οἰκοπέδου εὐρέθη μόνον τμήμα σαρκοφάγου παρίνης.

Τέλος, τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Σταδίου καί Ὀμήρου κείμενον οἰκόπεδον (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 21) ἰδιοκτησίας Τραπέζης Ἑλλάδος, παρουσίασεν ὅλως ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον, μὲ τὰς ἐν αὐτῷ ἀποκαλυφθεῖσας πλείστας ὄσας ταφάς, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἐμφανίζει χρῆσιν τοῦ χώρου ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἐξερεύνησις τοῦ οἰκοπέδου καί τῶν ἐν αὐτῷ ἀποκαλυφθεισῶν ταφῶν, ὀλοκληρώθη ἐντὸς τοῦ 1964, τὰ περὶ τοῦ ταφικοῦ τούτου χώρου θὰ περιληφθῶσιν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Γ' ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Α Τ Τ Ι Κ Η

Αί κατά τὸ 1963 ἐκτεταμένα ἐργασία διευρύνσεως ὁδῶν, διανοίξεως τάφων διὰ τὴν ἐγκαταστάσιν σωλῆνων ἀποχετεύσεως καὶ ἐσκαφῶν διὰ τὴν θεμελίωσιν νέων οἰκοδομῶν ἐξηγοῦν τὴν ἰδιαιτέραν ἀφθονίαν τῶν τυχαίων ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Ἡ Ὑπηρεσία ἐπενέβη ἐκάστοτε, ἐφ' ὅσον ἐλάμβανεν ἐγκαιρῶς γνῶσιν, καὶ διενήργει τὴν ἀπαιτουμένην ἀνασκαφικὴν ἔρευναν πρὸς μελέτην τῶν ἀποκαλυπτομένων ἀρχαίων κτισμάτων ἢ τάφων καὶ διάσωσιν τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Ταῦτα φυλάσσονται προσωρινῶς ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῆς Β' Ἀρχαιολογικῆς Περιφέρειας, καταγεγραμμένα εἰς εἰδικὸν εὐρετήριο. Οἱ ἀριθμοί, οἱ συνοδεύοντες κατωτέρω τὴν περιγραφὴν ἐκάστου, ἀναφέρονται εἰς τὸ εὐρετήριο τοῦτο.

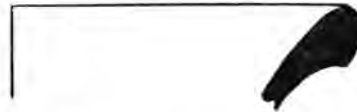
Ἐκτεταμένη ἀνασκαφὴ διενεργήθη ἐν Θορικῶ μετὰ τὴν συνεργασίαν Βέλγων ἀρχαιολόγων, περὶ τῆς ὁποίας ἀνασκαφῆς ἐκθεσις δημοσιεύεται κεχωρισμένως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους εἰργάσθησαν, παρὰ τῇ Ἐφορείᾳ, οἱ Ἐπιμεληταὶ Β. Πετράκος καὶ Κ. Δαβάρας, ἡσκήθη δὲ ἐπὶ ἐξάμηνον ὁ δόκιμος Ἐπιμελητὴς Ἡλ. Τσιριβάκος. Ὡς ἐκτακτοὶ ὑπάλληλοι, πτυχιούχοι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἢ κ. Ἐ. Σπανοπούλου, ἢ δ. Ἐ. Κουμρόγλου, ἢ δ. Ν. Μεταξᾶ, οἱ κκ. Π. Παρθένης καὶ Ἀ. Παπαδόπουλος ἐβοήθησαν οὐσιωδῶς εἰς τὰ ἔργα τῆς ὑπηρεσίας.

Καλλιθέα Ἀθηνῶν

Κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐσκαφῶν πρὸς τοποθέτησιν σωλῆνων ἀποχετεύσεως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θησέως ἀριθ. 240, εἰς βάθος 2.70 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ, εὐρέθη συστάς τάφων τῆς ὀψίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Τοὺς τάφους ἀπετέλουν ἀφ' ἑνὸς μὲν δύο μεγάλοι ἀμφορεῖς περιέχοντες μικρὰ ἀγγεῖα καὶ ἀφ' ἑτέρου τρεῖς λάκκοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχον ἀποτεθῆ τὰ ἀγγεῖα, καλυπτόμενοι ὑπὸ ἀκατεργάστων πλακῶν ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θησέως, ἀλλ' εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν, εἶχεν ἀποκαλυφθῆ πρό τινων ἐτῶν καὶ ἄλλη ὁμάς τάφων γεωμετρικῶν χρόνων, πρβλ. BCH LXXXVII (1963) σ. 404 κ.έ.

Τάφος 1. Ἀμφορεὺς (ἀριθ. 2000), εὐρέθη εἰς τεμάχια, συνεπληρώθη διὰ γύψου, ὕψ. 0,75 μ., διάμ. χείλους 0,23 μ. (διατομὴ χείλους Σ χ ε δ. 1). Φέρει γάνωμα καστανέρυθρον. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, ἀμφοτέρωθεν, ἐν τετραγώνῳ πλαισίῳ, κόσμημα διασταυρουμένων λοξῶν κεραιῶν, ἔγγεγραμμένων ἐντὸς δύο ὁμοκέντρων κύκλων. Ὁ ἀμφορεὺς περιεῖχε πέντε μικρὰ ἀγγεῖα: α) ἄωτον κύπελλον

(ἀριθ. 2001), ὕψ. 0,05 μ., διακοσμούμενον με ἀραιὰς περιφερικὰς γραμμάς ἐρυθροῦ χρώματος, β) μόνωτον κύαθιον (ἀριθ. 2002), ὕψ. 0,055 μ., ἔχον τὴν βάσιν βεβαμμένην διὰ καστανοῦ χρώματος καὶ κόσμημα, διακοπτόμενον ὑπὸ τὴν λαβὴν, ἐκ μικρῶν καθέτων γραμμῶν μεταξὺ δύο ὀριζοντίων, γ) ὄλη (ἀριθ. 2003), ὕψ. 0,103 μ., με γάνωμα καστανομέλαν ἀπολεπισθέν. Ἐπὶ τοῦ τοιχώματος τέσσαρες ἐξηρημένα περιφερικὰ γράμμαί, δ) κἀνθαρος (ἀριθ. 2004), ὕψ. 0,075 μ., με βάσιν μελαμβ-

Σχέδ. 1. Διατομὴ χείλους ταφικοῦ ἀμφορέως Καλλιθέας

φῆ καὶ κόσμημα ἐπὶ τοῦ ὄμου, ἀμφοτέρωθεν, ἐκ δύο μετοπῶν μεθ' ὕδροχαροῦς πτηνοῦ, χωριζομένων δι' ὁμάδος καθέτων γραμμῶν, ε) κωνικὴ οἰνοχοῖσκη (ἀριθ. 2005), ὕψ. 0,075 μ., ἀνευ γανώματος, τύπου τοῦ Ἄργους.

Τάφος 2. Ἐντὸς μεγάλου ἀμφορέως, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν μόνον τμήματα τοῦ χείλους καὶ τῆς βάσεως, τρία μικρὰ ἀγγεῖα (Πί ν. 62α): α) μόνωτος κύαθος (ἀριθ. 2006), ὕψ. 0,045 μ., φέρων ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς καστανόχρωμον γάνωμα. Ἐξηρημένη ταινία, ὑπὸ τὸ χεῖλος, β) μόνωτος κύαθος (ἀριθ. 2007), ὕψ. 0,05 μ., κοσμούμενος ἐπὶ τοῦ ὄμου με ὀφιοειδῆ γραμμὴν διακοπτομένην ὑπὸ τὴν λαβὴν καὶ με δύο ὀριζοντίους γραμμάς ἐπὶ τοῦ καθέτου χείλους, γ) καλαθίσκος (ἀριθ. 2008), ὕψ. 0,065 μ., τὸ τοίχωμα τοῦ ὁποίου φέρει ἀποτύπωμα πλέγματος καλάθου, χρησιμοποιηθέντος ὡς μήτρας. Ἐσωτερικῶς κόσμημα δύο διασταυρουμένων γραμμῶν καὶ δύο ἄλλων περιφερικῶν ὑπὸ τὸ χεῖλος.

Τάφος 3. Λάκκος καλυπτόμενος ὑπὸ πλακῶν κροκαλοπαγοῦς λίθου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν τὰ ἀγγεῖα: α) οἰνοχόη μετὰ τοῦ πάματος (ἀριθ. 2009), ὕψ. 0,46 μ., διάμ. 0,19 μ. Διακόσμησις εἰς ζῶνας μετὰ γεωμετρικῶν θεμάτων, ἐπὶ τοῦ ὄμου εἰς μετόπας μετὰ ρόμβων ἢ γραμμωτῶν τριγῶνων, ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ μετὰ ροδάκων, παραλλήλων θλαστῶν γραμμῶν, κύκλου κοκκίδων περικλειόντος μικροῦς κύκλους κ.λ.π. Ἡ βάσις καλύπτεται ὑπὸ καστανοῦ βερνικίου. Δύο μαστοειδεῖς ἀποφύσεις ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως τοῦ ὄμου. Ἡ ράχιν τῆς λαβῆς διακεκοσμημένη δι' ἐπαλλήλων μικρῶν κύκλων μετὰ κοκκίδος εἰς τὸ κέντρον ἐκάστου (Πί ν. 62β), β) σκύφος (ἀριθ. 2010), ὕψ. 0,08 μ.,

ἔχων ἐπὶ τοῦ χεῖλους κόσμημα μετοπῶν μεθ' ὕδροχαροῦς πτηνοῦ καὶ ζατρικίου, ἐπὶ τοῦ ὄμου μετόπην μετὰ θλαστῆς ταινίας καὶ στιγμῶν, ἐπὶ τῆς βάσεως θλαστὴν ταινίαν μεταξὺ περιφερικῶν γραμμῶν. Ἐπὶ τῶν λαβῶν, πλαισιούμεναι κοκκίδες, ὑπὸ τὴν βάσιν ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὁ σκύφος ἐσωτερικῶς καλύπτεται διὰ γανώματος καστανοῦ, πλὴν πέντε ἐξηρημένων ταινιῶν παρὰ τὸ χεῖλος (Πί ν. 62δ), γ) σκύφος (ἀριθ. 2011), ὕψ. 0,065 μ., με ἑλαφρῶς ἐξέχον τὸ χεῖλος. Φέρει ἀμφοτέρωθεν κόσμημα μαιάνδρου ἐν μετόπῃ. Αἱ λαβαί, ἡ κοιλία καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτονται ὑπὸ καστανεύθρου γανώματος, πλὴν ἐξηρημένης ταινίας ὑπὸ τὸ χεῖλος, ἐφ' ἧς ὁμάδες καθέτων μικρῶν γραμμῶν (Πί ν. 62δ), δ) σκύφος (ἀριθ. 2012), ὕψ. 0,07 μ., ὁμοίου σχήματος, φέρων ἀμφοτέρωθεν ἐν μετόπῃ κόσμημα ὁμάδος παραλλήλων γωνιῶν. Ἐσωτερικῶς, ταινία ἐξηρημένη ὑπὸ τὸ χεῖλος, ἐφ' ἧς ὁμάδες καθέτων μικρῶν γραμμῶν.

Τάφος 4. Ἐκ θραυσμάτων ἀνασυνεκροτήθησαν τρία ἀγγεῖα: α) οἰνοχόη (ἀριθ. 2016), ὕψ. 0,23 μ., ἑλλειπῆς τὴν λαβὴν, μέρος τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ τοιχώματος τῆς κοιλίας. Τὸ χεῖλος τριφυλλόσχημον, ἡ βᾶσις ἐπίπεδος. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ γεωμετρικὰ κοσμήματα ἐν μετόπῃ. Ἐπὶ τοῦ τοιχώματος, παράλληλοι ταινίαι πλαισιούμεναι ὑπὸ γραμμῶν (Πί ν. 62γ), β) πυξίς (ἀριθ. 2017), ὕψ. 0,10 μ. ἔχει τὴν βᾶσιν μελαμβαφῆ, τὴν λοιπὴν ἐπιφάνειαν κεκοσμημένην διὰ περιφερικῶν γραμμῶν, ζωνῶν ἐξ ὁμάδων καθέτων εὐθειῶν καὶ θλαστῶν γραμμῶν, πλαισιουμένων διὰ κοκκίδων. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἀβαφής. Τὸ ἐπίπεδον χεῖλος φέρει τέσσαρας ὁπὰς πρὸς ἐξάρτησιν (Πί ν. 63β) καὶ συνανήκον κάλυμμα (Πί ν. 63α), γ) κἀνθα-

Σχέδ. 2. Διακοσμητικὸν θέμα γεωμετρ. κανθάρου Καλλιθέας

ρος, ὕψ. 0,110 μ., διαμ. χεῖλους 0,140 μ. Ἐπὶ τοῦ χεῖλους κοκκίδες πλαισιούμεναι ὑπὸ ὀριζοντίων ταινιῶν, ἐπὶ τοῦ ὄμου ἐπαναλαμβάνεται δις ἢ τετρακίς τὸ θέμα κύκλου περικλείοντος ἐξ μικροῦς

ἀκτινοειδῶς περίξ κεντρικοῦ, μετὰ στιγμῶν, εἰς τὸ κέντρον ἐκάστου (Σχέδ. 2). Περὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κύκλου μικραὶ κάθετοι γραμμαὶ ἐν εἶδει ἀκτίνων.

Τάφος 5. Λάκκος, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ εὐρέθησαν: α) ἀμφορεὺς (ἀριθ. 2018) μετὰ δισκοειδοῦς πώματος, ἑλλειπῆς ἐν μέρει κατὰ τὸ χεῖλος, ὕψ. 0,25 μ. Ἡ ἐπιφάνεια, κατὰ τὸ πλεῖστον διαβεβρωμένη, κοσμεῖται ὑπὸ τριῶν περιφερικῶν ταινιῶν καστανοῦ χρώματος (Πί ν. 62δ), β) σκύφος με πλάτυ, κάθετον χεῖλος (ἀριθ. 2019), ὕψ. 0,07 μ., ἔχων τὴν βᾶσιν μελαμβαφῆ, ἐπὶ τοῦ ὄμου ἀμφοτέρωθεν κόσμημα μετόπης μετὰ τεσσάρων πτηνῶν, τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐπικεχρωσμένην με ἀμαυρὸν ἀραιὸν βερνίκιον (Πί ν. 62β), γ) σκύφος με ἑλαφρῶς ἐξέχον χεῖλος (ἀριθ. 2020), ὕψ. 0,075 μ., ἔχων τὴν βᾶσιν μελαμβαφῆ, ἐπὶ τοῦ ὄμου ἀμφοτέρωθεν κόσμημα ἐκ δύο ἀστερίσκων πλαισιουμένων ὑπὸ ὁμάδων καθέτων γραμμῶν, τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν καλυπτομένην με κατέρυθρον γάνωμα, πλὴν ταινίας, παρὰ τὸ χεῖλος, ἐξηρημένης, ἐφ' ἧς ὁμάδες καθέτων μικρῶν γραμμῶν (Πί ν. 62β). Ἡ κάτω τοῦ ποδὸς ἐπιφάνεια εἰς τοὺς δύο σκύφους εἶναι ἐξηρημένη.

Τὰ ἀκόλουθα τρία ἀγγεῖα εὐρέθησαν εἰς ἀποτιμήματα μεταξὺ τῶν τάφων 3 καὶ 4. Δὲν εἶναι βέβαιον, ἂν ἀνήκον εἰς χωριστὸν τάφον. Ἐπειδὴ χρονολογικῶς συνάπτονται μᾶλλον πρὸς τὰ ἀρχαιότερα ἀγγεῖα τοῦ τάφου 4 εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀνήκον εἰς τὰ κτερίσματα τούτου: 1) σκύφος (ἀριθ. 2013), ὕψ. 0,07 μ., ἑλλειπῆς κατὰ τὸ ἑλαφρῶς ἐξέχον χεῖλος, τὸ ὁποῖον κοσμεῖται διὰ σειρᾶς κοκκίδων μεταξὺ γραμμῶν. Ἐπὶ τοῦ ὄμου, ἀμφοτέρωθεν, ἐντὸς μετοπῶν, ὕδροχαρῆ πτηνᾶ ἑκατέρωθεν μαιάνδρου. Ἡ βᾶσις μελαμβαφῆς, ἡ κάτω τοῦ ποδὸς ἐπιφάνεια ἐξηρημένη καὶ ἐσωτερικῶς ταινία ἐξηρημένη παρὰ τὸ χεῖλος, ἐφ' ἧς ὁμάδες καθέτων μικρῶν γραμμῶν (Πί ν. 63β), 2) πινάκιον (ἀριθ. 2014), διαμ. 0,18 μ., ὕψ. 0,035 μ., κοσμούμενον ἐξωτερικῶς διὰ περιφερικῶν ταινιῶν, σειρᾶς ἀστερίσκων εἰς τὴν ζώνην τῶν λαβῶν καὶ ἀστερίσκου ἐγγεγραμμένου ἐν κύκλῳ εἰς τὸ κέντρον. Ἐσωτερικῶς, τρεῖς ἐξηρημέναι ταινίαι περὶ τὸ κέντρον καὶ εὐρυτέρα ταινία κατὰ τὸ χεῖλος, ἐφ' ἧς ὁμάδες καθέτων μικρῶν γραμμῶν (Πί ν. 63γ), 3) πυξίς μετὰ πώματος (ἀριθ. 2015), ὕψ. 0,14 μ., κοσμουμένη με ζώνας ἐκ θλαστῶν γραμμῶν, πλαισιουμένων ὑπὸ ὀριζοντίων. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πώματος εἶναι βεβαμμένη δι' ἐρυθροῦ βερνίκιου, πλὴν τριῶν ἐξηρημένων γραμμῶν κατὰ τὴν περιφέρειαν. Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ κάτω τῆς βάσεως ἐπιφάνεια εἶναι ἀβαφής. Τὸ ἐπίπεδον χεῖλος ἔχει τέσσαρας μικρὰς ὁπὰς πρὸς ἐξάρτησιν (Πί ν. 63γ).

Τὰ ἀνωτέρω τρία ἀγγεῖα ἀνήκουν εἰς τὴν νεωτέραν γεωμετρικὴν περίοδον, ὡς καὶ τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου 4. Ἡ πυξίς ἀριθ. 2015, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν, συνάπτεται πρὸς κτέρισμα τοῦ τάφου τῆς Ἐλευσίνας: CVA E.M. Ἀθηνῶν. I, πίν. 5, ἀριθ. 4, ἂν καὶ διαφέρῃ κατὰ τὸ πῶμα. Πρβλ. καὶ Kerameikos V, 1, πίν. 52. Ἡ οἰνοχόη ἀριθ. 2016 τοῦ τάφου 4 ἔχει παράλληλον παράδειγμα εἰς τὸν τάφον 22 τοῦ Κεραμεικοῦ, Kerameikos V, 1, πίν. 75, (ἀριθ. 298). Τὰ ἀγγεῖα τῶν τάφων 1, 2, 3 καὶ 5 εἶναι κατὰ τι μεταγενέστερα τῶν ὁψίμων γεωμετρικῶν χρόνων.

Ὡς πρὸς τὸ κύπελλον ἀριθ. 2007 τοῦ τάφου 2 πρβλ. Kerameikos V, 1, πίν. 106, ἀριθ. 653, τάφ. 64 καὶ E. Brann, The Athenian Agora, VIII, πίν. 10, ἀριθ. 191. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 2009 μεγάλη οἰνοχόη τοῦ τάφου 3 ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα τῶν οἰνοχοῶν («Pitcher») Kahane, AJA (1940) σ. 479-482, ἡ ὁποία συνεχίζει τὸν ἀ' ρυθμὸν τοῦ Διπύλου, δηλ. ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὁψίμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ: F. Villard, Mon. Piot 49 (1957) σ. 28-29. Ὁ σκύφος 2010, τοῦ ἰδίου τάφου παραβάλλεται πρὸς ἀριθ. 342, τάφου 71, Kerameikos V, 1, πίν. 96. Διὰ τὸν ἀμφορέα 2018, τοῦ τάφου 5, πρβλ. E. Brann ἔ.α. σ. 34, ἀριθ. 32, πίν. 3, διὰ τὸν σκύφον ἀριθ. 2019 πρβλ. ἐξωτερικὴν διακόσμησιν κύλικος τοῦ Βρετ. Μουσείου 1950. 11-9.1, J. M. Davison, Attic Geometric Workshops (1961), εἰκ. 83.

Ἐντὸς αὐτῆς παλαιᾶς οἰκίας, κειμένης πλησίον τοῦ χώρου τῶν τάφων, ἔκειτο ὁ ἀπεικονιζόμενος ἐν Πί ν. 64α μικρὸς μαρμάρινος λέων. Οἱ ἐνοικοὶ ἐδήλωσαν ὅτι τὸ γλυπτὸν (ἀριθ. 2276) εὑρίσκετο ἐκεῖ ἄφ' ἧς ἐποχῆς, κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, εἶχε κτισθῆ ἡ οἰκία. Πιθανῶς ἀνήκεν εἰς ταφικὸν κτίσμα. Διαστάσεις: μήκος 0,58 μ., ὕψ. 0,35 μ., πλ. 0,18 μ., ὕψος πλίνθου 0,10 μ. Ἡ ἐντελῶς κατεστραμμένη κεφαλὴ, ἔχει ὑποστῆ ἐπεξεργασίαν, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχει διανοιγῆ τῶρος κυκλικός. Τὸ ἄκρον τῶν γλουτῶν εἶναι λοξῶς ἀποκεκομμένον, ἦτο ἴσως εἰργασμένον ἐπὶ χωριστοῦ τεμαχίου μαρμάρου. Ἡ χαιτή ἀποδίδεται μὲ ἐγχαράκτους διὰ γλυφάνου γραμμάς, αἵτινες δηλοῦσιν ἄδρομερῶς τοὺς θυσάνους. Ἀδρομερῶς ἐπίσης δηλοῦνται αἱ πλευραὶ, ἀλλ' οὐδεμίαν πλαστικὴ λεπτομέρεια ἐπὶ τῶν προσθίων σκελῶν. Τὸ γλυπτὸν, μετρίως ποιότητος, ἀνάγεται εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους.

Ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Ἰλισοῦ καὶ Καλυψοῦς εὑρέθη κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ΥΔΡΕΞ μικρὰ μαρμαρινὴ στήλη τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (Πί ν. 64β-γ). Τὸ μικροῦ ἐξάρματος ἀνάγλυφον εἰκονίζει γυναῖκα καθήμενη πρὸς δε-

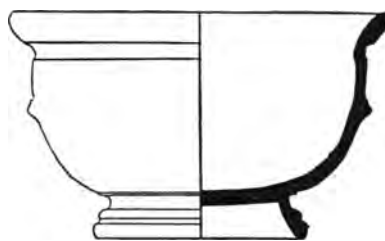
ξιὰ (ἐπιγρ. ΝΙΚΟΒΟΛΗ), τὴν μητέρα προφανῶς τοῦ νεκροῦ, κατ' ἐνώπιόν της νέον ἄνδρα κρατοῦντα λύραν καὶ λαγῶν (ἐπιγρ. ΦΥΡΚΙΑΣ). Οὗτος εἶναι ὁ νεκρὸς, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον, κεχαραγμένον ἐπὶ τῆς βάσεως: ΚΕΙΣΑΙ-ΠΑΤΡΙΓΟΟΝΔΟΥΣΦΥΡΚΙΑ / ΕΙΔΕΤΙΣΕΣΤΙ / ΤΕΡΨΙΣΕΝΗΛΙΚΙΑΙ ΤΗΝ ΔΕΘΑΝΩΝ / ΕΛΙΠΕΣ. Ὑψ. στήλης 0,64 μ. (ἀριθ. 2062).

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σαρανταπόρου 14 εὑρέθη ὁμοίως ὑπὸ ἐργατῶν μαρμαρινὴ ἐπιτυμβία λήκυθος (ἀριθ. 2225), ἑλλιπῆς κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὸν πόδα, φέρουσα ταπεινὸν ἀνάγλυφον, μετρίως ποιότητος, μὲ παράστασιν δεξιῶσεως καθήμενης γυναικὸς καὶ ὀρθίου γενειοφόρου ἀνδρός, ὕψ. 0,66 μ. Ὡσαύτως ἀνθέμιον ἐκ τῆς ἐπιστάψεως μαρμαρινῆς στήλης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος (σφζ. ὕψ. 0,68, πλ. 0,49 μ.).

Πειραιεὺς

Ἐκσκαφαὶ πρὸς θεμελίωσιν οἰκοδομῶν ἀπεκάλυψαν εἰς διάφορα σημεῖα ἀρχαίας ὕδατοδεξαμενῆς. Ἡρευνήθη ἡ ἐπίχωσις αὐτῶν, ἀποδώσασα ἐνδιαφέροντα κεραμικὰ καὶ ἄλλα εὐρήματα, ἀπετυπώθησαν δὲ αἱ κατόψεις καὶ αἱ καθ' ὕψος τομαὶ αὐτῶν.

Ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος δεξαμενῆς εἰς τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Καραϊσκού καὶ Φιλελλήνων (οἰκοδομὴ Γιαννοπούλου) προήλθον ἀποτμήματα μελαμβαφῶν ἀγγείων, κρατήρων, σκύφων, κυλικῶν, λύχνων καὶ τινα ἐρυθρόμορφα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ὡς τοῦ ἐν Πί ν. 65α εἰκονιζομένου σκύφου (ἀριθ. 2105), φέροντος παράστασιν γυμνῶν νέων (ὕψ. 0,095 μ., διαμ. χεῖλους 0,155 μ., τομὴ Σ χ ε δ. 3). Ἐπὶ τοῦ πυθμένος σφράγισμα σταυρο-

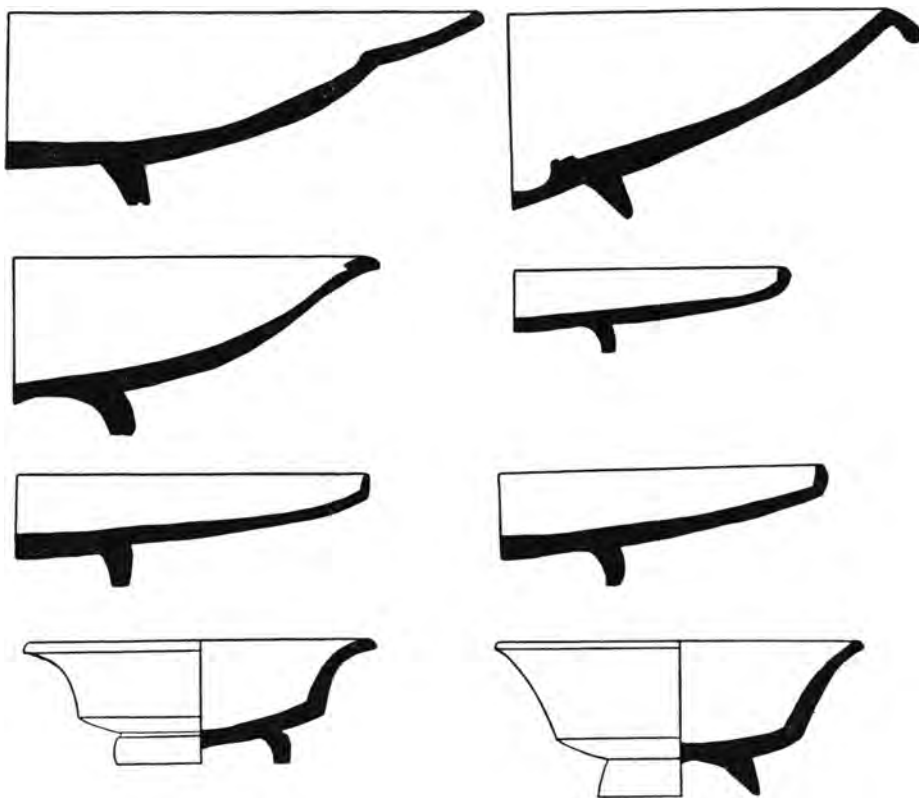

Σχέδ. 3. Τομὴ σκύφου 4ου π.Χ. αἰ.
ἐκ Πειραιῶς

ειδῶς διατεταγμένων ἀνθεμίων μετ' ἐγχαράξεων. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ χεῖλους, κλάδος κισσοῦ μὲ ἐπίθετα χρώματα, ἐρυθρὸν καὶ λευκόν. Ἄλλος ὁμοίος, ἀλλὰ μικρότερος σκύφος μελαμβαφῆς, φέρει ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἐμπύκτον κόσμημα (Πί ν. 65α). Ἐν τῶν ὀστράκων ἔχει χάρα-

γμα ΔΔΔΔ. Ἡ ἐπίχωση περιελάμβανε, πλὴν ὀλίγων σχετικῶς ἑλληνιστικῶν ὀστράκων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτμήματα λύχνων καὶ πινακίων terra sigillata, περγαμηνῶν ἢ ψευδο-περγαμηνῶν τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ πλῆθος κοινῶν ἀγανῶτων ἀγγείων, τῶν ὁποίων ἡ χρονολόγησις εἶναι ἀβεβαία. Ἐκ τῆς ἑλλείψεως χαρακτηριστικῶν τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος λύχνων καὶ ὀστράκων συνάγεται ὅτι ἡ ἀχρήστευσις καὶ ἡ ἐπίχωσις τῆς δεξαμενῆς συνε-

γιαννη) ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς κυκλοτερεῖς δεξαμεναὶ συνδεόμεναι πρὸς ἀλλήλας δι' ἀγωγῶν, ὡς καὶ ἄλλη ἀνεξάρτητος. Τρία φρέατα διανοίγονται καθέτως διὰ τὴν κάθοδον πρὸς καθαρισμὸν τοῦ ἀγωγῶν καὶ τῶν δεξαμενῶν. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως εὐρέθησαν μαρμάρινά τινα ἀντικείμενα, μικρὰ ἐρμαϊκὴ στήλη (ἀριθ. 2115) μετ' ἀποκεκρομένην τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ δεξιὸν ἔμβολον, σφζ. ὕψ. 0,125 μ., πᾶχ. 0,03 μ., δύο ἀποτμήματα λεκανί-

Σχέδ. 4. Τομαὶ ἑλληνιστικῶν ἀγγείων ἐκ Πειραιῶς

τελέσθη κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα ἀνήκει ἀνάγλυφος κεφαλὴ Σιληνοῦ ἐκ πηλίνου πυραύνου, τρία ἀποτμήματα πηλίνων εἰδωλίων εἰκονιζόντων πιθανῶς τὴν θεᾶν Ἄρτεμιν καὶ χαλκὴ φιάλη (ἀριθ. 2114), κακῶς διατηρουμένη, σφυρήλατος μετὰ λαβῆς χυτῆς καὶ στεφάνης, ὕψ. 0,075 μ., διαμ. 0,15 μ. (Πί ν. 65β). Ἡ ὑπὸ τὴν βᾶσιν ἐπιφάνεια τοῦ σκεύους κοσμεῖται δι' ὁμοκέντρων ἀναγλύφων δακτυλίων, ἡ λαβὴ φέρει σφράγισμα -|ΙΛΕΥ| -.

Εἰς τὴν ΒΑ. συμβολὴν τῶν ὁδῶν Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ Μπουμπουλίνας (οἰκοδομὴ Βιτό-

δων (ἀριθ. 2116-7), τῶν ὁποίων τὸ ἐν σφζει μέρος τῆς λαβῆς. Τὰ κεραμεικὰ εὐρήματα ἐκ τῆς ἐρένης τῆς ἐπιχώσεως ὑπῆρξαν ἄφθονα καὶ ἐνδιαφέροντα, ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Σημειοῦμεν μεταξὺ αὐτῶν ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας τῆς «δυτικῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως», τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἀμοφόρος (ἀριθ. 2194) παρέχει ἡ εἰκὼν τοῦ Πί ν. 65γ. Εὐρέθησαν ἐπίσης κᾶνθαροι καὶ λήκυθοι μελαμβαφεῖς, πινάκια, λάγνηοι μετὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ διακοσμήσεως κλάδων φυλλοφόρων ξανθοφαίου χρώματος, ἄωτοι κύαθοι μελαμβαφεῖς

ή μετά διακοσμήσεως σπείρας και άνθemiών αναγλύφων επί της υπό τὸ χεῖλος ζώνης, δακρυδόχοι τεφροφαίου πηλοῦ, λύχνοι και 22 σφραγίσματα επί λαβῶν ἀμφορέων, ἐκ τῶν ὁποίων 15 εἶναι τῶν Κνιδίων (ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ ΜΟΣΧΙΩΝΟΣ, ΜΕΝΕΚΡΑΤΟΥΣ ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ), 2 τῆς Ρόδου κλπ.

Τὰ ἀπὸ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σύλλα χρονολογούμενα ἀγγεῖα (πινάκια ἰχθύων, λεκανίδες, μεγαρικοὶ σκύφοι) ἰδίως ἐκεῖνα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος, εἶναι πολυαριθμότερα (Σχ ἔδ. 4). Εἰς ταῦτα περιλαμβάνονται και ἀποτμήματα λύχνων.

Ἡ σημασία τῶν εὐρημάτων ἐγκτεται εἰς τὴν πιθανότητα ὅτι ἡ συσσώρευσις τῶν θραυσμάτων και ἡ ἐπιχώσις τῶν τριῶν δεξαμενῶν συντελέσθη κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν διὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Σύλλα καταστροφῆν, ἡ ὁποία παρέχει χρονολογικὸν ὄριον ante quem, διότι εἶναι προφανές ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν εὐρημάτων εἶναι νεότερον τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ παρουσία τριῶν χαλκῶν ἐλληνιστικῶν νομισμάτων ἐπιβεβαιοῖ τὸν χρονολογικὸν καθορισμὸν τῆς ἐπιχώσεως. Τὰ νομίσματα, τοῦ 3ου και τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, ἐταυτίσθησαν ὑπὸ τοῦ P. R. Franke, τὸν ὁποῖον και εὐχαριστῶ: 1) Μεγάρων. Πρῶρα. Ὀπ. δελφίν ΜΕΓ, πρβλ. SNG Copenh., Attica 480. 2) Ἀθηνῶν, Σβορώνου πίν. 24, 59. 3) Ἐφέσου, BMC Ionia, σ. 62, 141. SNG Copenh. 302.

Εἰς τὸ ἀνώτατον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως, ἐντὸς τῆς τετάρτης δεξαμενῆς, εὐρέθησαν ὀλίγα σχετικῶς θραύσματα ἀγανῶτων κοινῶν ἀγγείων τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων και τρεῖς πῆλιννοι λύχνοι ἐκ κιτρίνου πηλοῦ, τῶν ὁποίων ὁ πλεόν χαρακτηριστικὸς, φέρων παράστασιν Ἀφροδίτης και δύο Ἐρώτων, εἰκονίζεται ἐν Πί ν. 66α (ἀριθ. 2169). Ὑπὸ τὴν βάσιν, ἐγχάρακτος ἐπιγραφῆ ἐντὸς κύκλου: ΛΟΥΚΙΟΥ. Ὁ λύχνος ἀνήκει εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος, πρβλ. J. Perlzweig, The Athenian Agora VII, σ. 97, ἀριθ. 306-307.

Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς Θεμιστοκλέους, ἐναντι τοῦ Τελωνείου, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελιῶν τῆς οἰκοδομῆς Λαιμοῦ, εὐρέθησαν τμήματα μαρμαρίνου ἀνδριάντος, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (Πί ν. 66β). Ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ σμυφοῦς πρὸς τὸν λαιμὸν ἐμβόλου δι' ἐνθεσιν ἔχει ὕψος 0,75 μ. Τὸ ἀπότμημα τοῦ κορμοῦ, ἀποσκευασμένον κατὰ τὸν δεξιὸν ὦμον και κάτω τῆς ὀσφύος, ὕψ. 0,85 μ., ἄλλο δὲ ἀπότμημα σφῆζον πτυχώσεις τοῦ χιτῶνος, ὕψ. 0,26 μ. Ἡ κεφαλὴ συνάπτεται πρὸς τὸν τύπον μετὰ σπειροειδῶν βοστρύχων (Rollockenfrisurtypus) τοῦ M. Wegner, Hadrian (Berlin, 1956), σ. 93. Λαμπρὸν παράδει-

γμα τοῦ τύπου εἶναι ὁ προσφάτως δημοσιευθεὶς ὑπὸ Cl. Rolley και Fr. Salviat ἐκ Θάσου ἀνδριὰς τοῦ Ἀδριανοῦ: BCH 87 (1963) σ. 548 ἐξ. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μαρμάρου ἔχει ὑποστῆ διάβρωσιν και φέρει ἐπικεκολλημένα θαλάσσια ὄστρακα. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ χώρος ἐνθα εὐρέθη, ἐκτὸς τοῦ τείχους, ἐκαλύπτετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐσώτερον, ἐν τῇ ἐπιχώσει, εὐρέθησαν και ἄλλα μικροτέρας σημασίας γλυπτά, κορμὸς γυμοῦ παιδὸς μετὰ σμυφοῦς πρὸς τὴν ράχιν πεσσοῦ, ἴσως ἐκ μαρμαρίνης κλίνης ρωμαϊκῶν χρόνων, και ἀπότμημα βάσεως. Ταῦτα κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πειραιῶς (ἀριθ. Εὐρ. Μουσείου Πειραιῶς 1197-1200). Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐπιχώσεως ἐσημειώθησαν ἀγγεῖα και λύχνοι ἀναμιξ ἀπὸ τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν ὑστάτων ρωμαϊκῶν χρόνων, μετὰ τῶν ὁποίων και εἰδῶλιον ἀλέκτορος, ὅμοιον πρὸς τὰ τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς Ἀθηνῶν, The Athenian Agora VI, ἀριθ. 826-836, πίν. 21, τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος και λύχνοι ὡς The Athenian Agora VII, πίν. 42, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος.

Ἐν τῷ ὑπογίῳ κατεδαφισθείσης οἰκίας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καραϊσκού 165, εὐρέθησαν: ἀγαλμάτιον μαρμαρίνον Ἀθηνᾶς, ἀκέφαλον (ἀριθ. 2251) σφζ. ὕψ. 0,43 μ., πρωῖμον ἐλληνιστικοῦ τύπου, τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος (Πί ν. 67α), πρβλ. K. Schefold, Meisterwerke griech. Kunst, ἀριθ. 360. Ἀγαλμάτιον μαρμαρίνον (ἀριθ. 2250) Κυβέλης καθημένης ἐπὶ θρόνου και κρατούσης τύμπανον εἰς τὴν ἀριστερὰν και φιάλην εἰς τὴν δεξιάν, ὕψ. 0,24 μ. Ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς θεᾶς παρίσταται λέων κατακεκλιμένος.

Ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Κεχαγιᾶ και Πειραιῶς (Ν. Φάληρον), τμήμα μαρμαρίνης πλίνθου μετὰ τοῦ ἄκρου τοῦ προσθίου ἀριστεροῦ σκέλους λέοντος (ἀριθ. 1998) σφζ. μήκος 0,25 μ., πλ. 0,19 μ. Τὸ γλυπτὸν εἶναι καλῆς ἐργασίας τῶν πρωῖμων ρωμαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 67β).

Ὑδατοδεξαμεναὶ ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελιῶν οἰκοδομῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασιλίσσης Σοφίας 83 και ἄλλη εἰς τὴν συμβολῆν τῶν ὁδῶν Θεοχάρη και Μπότσαρη, κατὰ τὴν διόρυξιν φρεατίου ὑπὸ τοῦ ΟΤΕ. Αὕτη, κυκλωτερῆς, διαμ. 5 μ., βάθους 4 μ., λαξευμένη ἐντὸς τοῦ βράχου, μετὰ βαθμίδων ἐπὶ τοῦ τοιχώματος, δὲν ἔφερε κονίαμα και ἴσως εἶχε μείνει ἡμιτελής, μὴ χρησιμοποιηθεῖσα.

Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἥλιου (ὁδὸς Ἀλεξάνδρου 64) ἐκτελουμένων ἐργασιῶν ὁδοποιίας ὑπὸ τοῦ Δήμου, ἀπεκαλύφθη τμήμα θεμελιώσεως τείχους, πᾶχ. 2 μ., ἀμελοῦς κατασκευῆς, ἀποτελοῦντος συνέχειαν τῶν πρὸς Δ. ὑπαρχόντων λα-

ξευμάτων υποδοχής λιθοπλίνθων τοῦ αὐτοῦ τείχους.

Νέα Λιόσια

Περυσινελέγησαν τυχαίως εὐρεθέντα ἐπιτύμβια: κυλινδρικός κιονίσκος (ἀριθ. 2066), ἑλλιπῆς τὴν βάσιν, φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ΔΙΟΔΩΡΟΣ/Α-ΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ / ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ, ὕψ. 0,90 μ., διαμ. 0,27 μ. Τὸ δεξιὸν ἥμισυ ἀναγλύφου (ἀριθ. 2067), σφζ. ὕψ. 1.31 μ., εἰκονίζοντος ἄνδρα εἰς στάσιν 3/4 πρὸς δεξιὰ, μὲ θώρακα, βραχῶν χιτῶνα καὶ ἰμάτιον ἐπὶ τοῦ ὤμου, τοῦ ὁποῦ ἢ παρυφῆ συγκρατεῖται ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην, κατερχομένη ἐπὶ τῶν νῶτων. Τὸ ἀριστερὸν ἄνετον σκέλος κάμπτεται πρὸς τὰ ὀπίσω διασταυρούμενον πρὸς τὸ δεξιόν. Ἡ ἐλλείπουσα κεφαλὴ ἦτο ἔνθετος. Πρὸ αὐτοῦ εἰκονίζετο, ὡσαύτως δι' ἰσχυροῦ ἀναγλυφικοῦ ἔξάρματος, γυναικεῖα μορφή καθήμενη, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ ὑπολείμματος πτυχῶν χιτῶνος καλύπτοντος τὴν κνήμην. Ἡ ἐργασία εἶναι ἀδρομερῆς, ἀλλ' οὐχὶ ἐστερημένη πλαστικῆς δυνάμεως, ὡς παρατηρεῖται εἰς τινὰ ἀνάγλυφα τῶν τελευταίων ἀττικῶν ἐπιτυμβίων τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἐκ καταστραφέντος τάφου τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος προέρχονται τὰ ἀγγεῖα: α) ἀρυβαλλοειδῆς λήκυθος (ἀριθ. 2269) ἑλλιπῆς τὸν λαίμον, μὲ διακόσμησιν δύο ἐπαλλήλων ἀνθεμίων πλαισιουμένων ὑπὸ διπλῆς σπειροειδοῦς κληματίδος, β) ληκύθιον φέρον κόσμημα δικτυωτὸν τῆς κατηγορίας Bulas, BCH (1932) σ. 388-398, Haspels, ABL, σ. 167-8 ὑποσημ. 3.

Συνοικισμὸς Αἰγάλεω

Εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Καβάλας καὶ Παπανικολῆ, ἐκσκαφῆ θεμελίων ἔφερον εἰς φῶς ὄστρακά τινὰ ἀγγεῖου πρωϊμοῦ πρωτοαττικοῦ, μίαν ὑστερογεωμετρικὴν οἰνοχόην, μικρὰν ὀλιπὴν μελαμβραφῆ καὶ ἀποτμήματα γεωμετρικῶν ἀγγείων. Τὰ εὐρήματα προήρχοντο ἐκ τάφων διαταραχθέντων ἤδη κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς προϋπαρχούσης ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου καὶ κατεδαφισθείσης παλαιᾶς οἰκίας, μαρτυροῦν δὲ περὶ τῆς παρουσίας τάφων γεωμετρικῆς ἐποχῆς ἐν τῇ περιοχῇ. Ἡ οἰνοχόη (ἀριθ. 2226), ὕψ. 0,235 μ., ἑλλιπῆς κατὰ τὴν λαβὴν καὶ τὸ τρίλοβον χεῖλος, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν (Πί ν. 67γ-δ). Ἔχει σφαιρικὴν κοιλίαν καὶ ἐπίπεδον βᾶσιν. Ἐπὶ τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας (ὑπὸ τὴν λαβὴν) ὄψεως φέρει κόσμημα ἐξ ὁμοκέντρων κύκλων καὶ νόθου σπείρας (κηλίδες συνδεόμεναι διὰ λοξῶν γραμμῶν), ἐν δὲ τῷ κέντρῳ σταυρόν. Ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κύκλου εἰ-

κονίζεται ἰστάμενον ὕδροχαρὲς πτηνόν. Τὸ θέμα τοῦ ἐν κύκλῳ ἐγγεγραμμένου σταυροῦ καὶ τοῦ πτηνοῦ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ τῶν πλαγίων ὄψεων. Πιστεύεται ὅτι τοῦτο κατάγεται ἐκ Κύπρου. Ἐπὶ τοῦ λοβοῦ τοῦ χεῖλους, ἴσως ὑπόλειμμα κοσμηματος ὀφθαλμοῦ. Κατάλογον ἀγγείων τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶχε καταρτίσει ὁ Β. Schweitzer, AM 43 (1918) σ. 143, ἀλλ' ἔκτοτε ἐδημοσιεύθησαν νέα εὐρήματα, πρβλ. σχετικὰς παραπομπάς: E. Brann, Late Geometric Well Groups from the Athenian Agora, Hesperia 30 (1961) σ. 119.

Εἰς τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Τήνου καὶ Σάμου (Ἀγ. Βαρβάρα) εὐρέθη πηλινὴ λάρναξ διαστ. 1.60 x 0,52 μ., βάθους 0,22 μ., καλυπτομένη ὑπὸ κεράμων καλυπτῆρων ἡμικυκλικῆς διατομῆς, περιέχουσα σκελετὸν καὶ δύο κτερίσματα (Πί ν. 68α), πλαστικὸν σύμπλεγμα (ἀριθ. 2071) ἄνδρὸς ἀνακεκλιμένου κατ' ἐνώπιον καὶ γυναικὸς καθήμενης εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τῆς κλίνης, ὕψ. 0,163 μ. Ἐλλεῖπει ἡ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς καὶ μέρος τῆς βάσεως τοῦ συμπλέγματος, τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἐντελῶς ἀποτετριμμένον. Ληκύθιον σχήματος θαλασσίου ὄστρέου (ἀριθ. 2072), ὕψ. 0,068 μ. Μελανὸν γάνωμα ἐπὶ τοῦ στομίου καὶ τῶν λαβῶν, ἢ λοιπῆ ἐπιφάνεια ἀβαφῆς. Τὰ κτερίσματα ἀνήκουν εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἡρακλειδῶν 12 (Μπουρνάξι) εὐρέθη ἀπότμημα ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος (Πί ν. 68β), σφζον τὴν ἐφαρμένην κεφαλὴν ἀνδρὸς γενειοφόρου, στρέφουσαν πρὸς τὰ ἀριστερά. Σφζ. ὕψ. 0,31 μ. (ἀριθ. 2076).

Νέα Σφαγεία

Παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν 25ης Μαρτίου καὶ Ἀναξαγόρα, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν πρὸς ἐγκατάστασιν δικτύου ἀποχετεύσεως τῆς ΥΔΡΕΞ, εὐρέθησαν, οὐχὶ κατὰ χάραν, δύο ἐπιτύμβιοι ἐνεπίγραφοι κιονίσκοι: ἀριθ. 2279, ὕψ. 0,035 μ., διαμ. 0,29, φέρει τὴν ἐπιγραφὴν: ΚΑΛΛΙΠΠΗ/ ΦΙΛΙΣΤΙΔΟΥ/ ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΥ/ ΘΥΓΑΤΗΡ ΔΑΜΕΔΟΝΤΟΣ/ ΓΥΝΗ. Σχῆμα γραμμῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ἀριθ. 2280, ὕψ. 0,78 μ., διαμ. 0,27 μ., φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΣΩΚΛΕΙΑ/ ΗΡΑΚΛΕΟΔΩΡΟΥ/ ΘΥΓΑΤΗΡ/ ΤΙΜΟΚΛΕΟΥΣ/ ΑΘΜΟΝΕΩΣ/ ΓΥΝΗ. Σχῆμα γραμμῶν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.

Μαγκουφάνα

Ἐντὸς ἐπιχώσεως συνισταμένης ἐκ ποταμίας ἄμμου καὶ χαλίκων, μεταφερθέντα ποτὲ ἀπὸ ἄλλον χῶρον, εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐκχωματώσεως τοῦ οἰκοπέδου ἀδελφῶν Κυριακοπούλου: ἀριθ. 2272, ἀγγεῖον χειροποίητον τῆς πρω-

τοελλαδικής εποχής (Πί ν. 68γ), έχον εὐρὺν λαιμὸν καὶ τέσσαρας διατρήτους μαστοειδεῖς ἀποφύσεις συμμετρικῶς ἐκφυομένες κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ ὄμου, πρὸς ἐξάρτησιν, ὕψ. 0,094 μ. Ἄριθ. 2273, πῆλινον σφονδύλιον ἐκ καστανομέλανος πηλοῦ (Πί ν. 68γ). Ἄριθ. 2274, τριπτήρ ἐκ γρανίτου σχήματος κύβου με ἀπεστρογγυλωμένας τὰς γωνίας, ὕψ. 0,04 μ. (Πί ν. 68γ).

Ψυχικόν

Ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Κολλεγίου, κατὰ τὴν διάνοιξιν τάφρου ἀποχετεύσεως, εὐρέθη ταφικὸς πίθος περιέχων μικρὰ ἀγγεῖα, (ἀριθ. 2243-2246) (Πί ν. 68δ), δύο μελανόμορφα ληκύθια ὕψ. 0,11 μ. καὶ 0,13 μ. Τὸ πρῶτον φέρει παράστασιν ζεύγους ἀνακεκλιμένων ἐντὸς σπηλαίου, τὸ δεύτερον κοσμεῖται με ἀνθέμια. Ἄσυνήθους σχήματος εἶναι μόνωτον κυάθιον με εὐρείαν καὶ εἰσέχουσαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ χεῖλους, ἐσωτερικῶς ἐπικεχρωσμένον διὰ καστανευθροῦ βερνικίου, ὕψ. 0,72 μ., διαμ. χεῖλους 0,11 μ. Μικρὰ ὄλπη, ὕψ. 0,085 μ., ἐπικεχρωσμένη διὰ καστανευθροῦ βερνικίου. Ὁ ταφικὸς πίθος ἀνήκει εἰς τὸ ἀ΄ ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Γαλάτσι

Ἐπὶ τῶν ὁδῶν Δρυονίδος καὶ Φερῶν 9, ἐκσκαφὴ θεμελίων οἰκίας ἀπεκάλυψε καλυβίτην τάφον ἐκ κεράμων, περιέχοντα τρεῖς ληκύθους φερούσας λευκὸν ἐπίχρῖσμα καὶ ἄλλην ἀρυβαλλοειδῆ (ἀριθ. 2259, ὕψ. 0,106 μ.) με ἐρυθρόμορφον παράστασιν γυναικὸς, κρατοῦσης κάτοπτρον, καὶ Ἔρωτος. Αἱ μορφαὶ φέρουν στεφάνους, δηλουμένους δι' ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος (Πί ν. 69α). Ἡ λευκὴ λήκυθος ἀριθ. 2261, ὕψ. 0,22 μ., εἰκονίζει δύο ἐφήβους κρατοῦντας ταινίαν ἑκατέρωθεν στήλης. Αἱ μορφαὶ δηλοῦνται διὰ περιγράμματος ἀμαυρᾶς γραμμῆς. Παρατηρεῖται ἐπίθετον ἐρυθρὸν χρῶμα. Αἱ ὑπ' ἀριθ. 2258 καὶ 2260 λήκυθοι εἶναι μελανόμορφοι, ἡ πρώτη τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ «ζωγράφου τῆς Μεγαίρας». Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ β' μέχρι τέλους τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἑλληνικόν

Ἐκ καταστραφέντος τάφου τῆς περιοχῆς τοῦ ἀεροδρομίου προέρχονται: ἀλάβατρον (ἀριθ. 2270), ἑλλιπὲς κατὰ τὸ στόμιον, με ἐφθαρμένην τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ληκύθιον ἀρυβαλλοειδὲς (ἀριθ. 2271), κοσμούμενον δι' ἐρυθρομόρφου ἀνθεμίου, συνήθους τύπου τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἡλιοπούλις

Περισυνελέγησαν καὶ φυλάσσονται προσωρινῶς εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς Ἐφορείας: 1) Μαρμα-

ρίνη λήκυθος (ἀριθ. 2061), φέρουσα ἀνάγλυφον παράστασιν δεξιώσεως ἀνδρὸς γενειοφόρου, καθημένου, καὶ γυναικὸς ἰσταμένης. Ἄνωθι τῶν κεφαλῶν τῶν αἰ ἐπιγραφαί, ΕΥΦΡΟΝΙΟΣ, ΑΡΙΣΤΑΙΧΜΗ. Σφζ. ὕψ. 0,60 μ., 2) Μαρμαρίνη λήκυθος (ἀριθ. 2278), ἀποτετημένη καθέτως, ἑλλιπὲς τὸν λαιμὸν καὶ τὴν βάσιν. Ἐκ τῆς ἀνάγλυφου παραστάσεως σφίζονται δύο ἰστάμεναι μορφαὶ πρὸς δεξιὰ, γυνὴ καὶ ἀνὴρ, ὡς καὶ ἡ ἐπιγραφή ΠΟΡΦΥ--- Σφζ. ὕψ. 0,60 μ.

Ἄργουρούπολις

Εἰς τὴν θέσιν «Ρέμα Παπᾶ» εὐρέθη ἐπιτύμβιος κτινίσκος ἐκ κυανωποῦ μαρμάρου, ἑλλιπὲς κατὰ τὸ ἄνω μέρος (ἀριθ. 2281). Σφζ. ὕψ. 0,44 μ. Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν --- ΝΟΗ/ΔΙΟΓΕΝΟΥ/ΚΥΡ[Ρ]Η-ΝΑΙΑ/ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ/ΓΥΝΗ. Σχῆμα γραμμάτων τοῦ 3ου πρὸς τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα.

Γέρακας

Ἀπεκαλύφθη κεραμόκτιστος τάφος ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, κεκαλυμμένος δι' ἀκατεργάστων λιθίνων πλακῶν. Περιεῖχε σκελετόν, με τὸ κρανίον πρὸς τὴν Δ. πλευράν. Παρὰ τὸ Β. τοίχωμα, ὡς κτέρισμα, εἶχε τοποθετηθῆ ὑάλινον ἀγγεῖον με ὑψηλὸν κυλινδρικὸν λαιμὸν καὶ κωνικὴν γάστραν (ἀριθ. 2266, ὕψ. 0,155 μ.). Τὰ τοιχώματα τοῦ τάφου συγκλίνουν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἶναι ἐκτισμένα δι' ὀπτοπλίνθων διαστ. 0,29 x 0,29 μ., πᾶχ. 0,025 μ. Διαστάσεις τάφου: 1,5 x 0,38 μ., βάθος 0,55 μ.

Χολαργὸς

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τάφου πρὸς τοποθέτησιν σωλήνων ἀποχετεύσεως ἐπὶ τῆς διευρυνομένης λεωφόρου Μεσογείων, εὐρέθησαν ἐπιτύμβια τινα μνημεῖα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, οὐχὶ κατὰ χώραν. Ἐξ αὐτῶν σημειοῦνται τὰ κυριώτερα: Ἄριθ. 2065, ἀνάγλυφον, συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων, ἑλλιπὲς τὸ κάτω μέρος καὶ εἰκονίζον γυμνὸν νέον ἐστραμμένον ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἀριστερά, πρὸ στήλης, ἐπὶ τῆς ὁποίας παρίσταται σειρήν. Ἔργασία ἀδρομερῆς, ἀλλὰ τὸ ἀνάγλυφον παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τὸν εἰκονογραφικὸν τύπον. Σφζ. ὕψ. 0,82, πλ. 0,63 μ. (Πί ν. 69β). Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν (5η στάσις λεωφορείων) εὐρέθησαν ληκύθιον καὶ μικρὸν πινάκιον με καστανευθρον γάνωμα.

Ἄριθ. 2253, μαρμαρίνη λήκυθος, ἑλλιπὲς τὸν λαιμὸν καὶ τὴν βάσιν, με ἀνάγλυφον παράστασιν γυναικὸς καθημένης πρὸς δεξιὰ καὶ δεξιουμένης ἰστάμενον πρὸ αὐτῆς ἀνδρα. Ἄνωθι τῆς γυναικὸς ἡ ἐπιγραφή ΜΝΗΣΙΑΛΑ, ἄνωθι καὶ δεξιὰ τοῦ

άνδρὸς ΧΑΡΟΙΑΔΗΣ. Σφζ. ὕψ. 0,58 μ. Ἄριθ. 2282, ἀέτωμα ἐκ τῆς ἐπιστέψεως μεγάλης στήλης πεντελησιῶν μαρμάρου, ὕψ. 0,33 μ., πλ. 1,75 μ., βάθ. 0,58 μ. Ἐπὶ τοῦ συμφυοῦς ἐπιστυλίου ἡ ἐπιγραφή ΚΑΛΛΙΣΤΟΜΑΧΗ ΕΥΡΥΠΠΙΔΟΥ (sic) ΜΥΡΡΙΝΟΥΣΙΟΥ. Ἄριθ. 2256, ὅμοιον ἀέτωμα, ὕψ. 0,35 μ., πλ. 1,75 μ., βάθ. 0,79 μ. Ἐπὶ τοῦ συμφυοῦς ἐπιστυλίου, ἡ ἐπιγραφή ΦΑΝΟΣΤΡΑΤΗ.

Πεντέλη

Εἰς τὸ λατομεῖον Ἰ. Μόσχου, κιβωτιόσχημος τάφος ἐξ ἀκατεργάστων μαρμαρίνων πλακῶν, διαστ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ.: μῆκος 1,80 μ., πλ. 0,68 μ., βάθος 0,73 μ. Ὁ σκελετὸς ὕπτιος μὲ διεστῶτα τὰ σκέλη. Παρὰ τὸ κρανίον εἶχον τεθῆ τρεῖς ἀρυβαλλοειδεῖς λήκυθοι (ἀριθ. 2027-2029), φέρουσαι καστανομέλαν βερνίκιον μετ' ἐξηρημένων περιφερικῶν γραμμῶν καὶ ταινιῶν, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Βριλήσσια

Ἐν ἀγροκτῆματι, κατὰ τὴν διάνοιξιν λάκκου πρὸς φύτευσιν δένδρου, ἀπεκαλύφθη, εἰς βάθος 0,75 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ κάλυμμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου, ὀλίγον μετατοπισθὲν ἐπὶ τῆς λάρνακος, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἐνεργηθείσης ἐν συνεχείᾳ ἀνασκαφῆς, κατὰ σύλησιν τοῦ τάφου τελεσθεῖσαν ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σαρκοφάγου (Π i v. 70a) εἶχε διατραχθῆ, τὰ ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ μετὰ τοῦ κρανίου εἶχον συσσωρευθῆ εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς λάρνακος, μὴ περιχοῦσης κτέρισμά τι. Ἐξωτερικαὶ διαστάσεις: 2,05x0,75 μ., ὕψ. 0,56 μ. Πάχος τοιχώματος 0,115-0,0125. Τὸ κάλυμμα εἶναι σαμαρωτὸν, σχηματίζον ἀέτωμα κατὰ τὰς στενάς πλευράς, ὕψ. 0,22 μ. Ἐπὶ τῆς ἔσω πλευρᾶς, τοῦτο ἔχει λαξευθῆ κατὰ μῆκος καὶ εἰς πλάτος 0,50 μ., σχηματίζον τοξοειδὲς κοίλωμα ὕψ. 0,095 μ. Τὰ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῆς βάσεως εὐρεθέντα ὄστρακα κοινῶν ἀγγείων, εἶναι ὁμοειδῆ, μελαμβαφῆ. Ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ γανώματος αὐτῶν, χρονολογοῦνται εἰς τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, εἰς ἣν ἐποχὴν ἀνήκει ἀσφαλῶς καὶ ἡ σαρκοφάγος.

Σπάτα

Παρὰ τὴν θέσιν «Πέτσα», κατὰ τὴν ἀροτρίωσιν ἀγροῦ τοῦ Ἄθαν. Πουλάκη, εὐρέθη πίθος ταφικός, διαλυθεὶς ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἀρότρου. Περιεῖχε σκελετὸν νηπίου καὶ τέσσαρα μικρὰ ἄγγεα (ἀριθ. 2262-2265) τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος. Σκύφος μὲ διακόσμησιν σειρᾶς ἀνθεμίων μελανομόρφων καὶ κοκκίδων λευκῶν ἐπὶ τῆς ζώνης

τῶν λαβῶν, ὕψ. 0,073 μ. Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν σκύφων καὶ κυλικῶν τῆς «ὀμάδος τοῦ Πιστίου», J. Beazley, ABV σ. 627. Μικρὰ λήκυθος μελαμβαφῆς, ὕψ. 0,11 μ. Δύο λήκυθοι μελανόμορφοι. Τῆς μιᾶς ἡ ἐπιφάνεια εἶναι λίαν ἐφθαρμένη καὶ ἡ διακόσμησις ἔχει ἀφανισθῆ. Ἡ ἑτέρα λήκυθος, καλῶς διατηρουμένη, φέρει παράστασιν, ἀμελοῦς ἐκτελέσεως, ἠνιόχου ἐπὶ τεθρίππου ἄρματος τρέχοντος πρὸς δεξιὰ, ὕψ. 0,15 μ. Ἡ λήκυθος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν «Ἀθηνῶν 581». βλ. J. Beazley ABV σ. 489-498.

Βούλα

Ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος Ἄγ. Νικολάου («Πάλλου») περιφράχθη, ἐξασφαλιζόμενος οὕτω πρὸς μελλοντικὴν συστηματικὴν ἔρευναν καὶ συντήρησιν τῶν ὑπὸ τὸ ἔδαφος διατηρουμένων ἀρχαίων ἐρειπίων. Ἡ ἔκτασις τοῦ περιφράγματος ἔχει 360 μ.

Βάρη

Κατὰ τινὰ ἐκσκαφὴν πρὸς θεμελίωσιν ὑποσταθμοῦ τῆς Δ.Ε. Ἡλεκτρισμοῦ, ἀπεκαλύφθη τμήμα περιβόλου εἰς μῆκος 5μ., κατευθύνσεως Α-Δ., συστήματος τοιχοδομίας πολυγωνικῆς καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας (Π i v. 70β). Ἐπὶ ἐξέχοντος 0,15μ. θεμελίου, ὁ τοίχος πᾶχ. 0,40 μ., σφῆται εἰς ὕψ. 0,50 μ. Εἰς τὸ πρὸς Β. ἄκρον, κατὰ τὴν νοτιᾶν ὄψιν, σχηματίζεται ἄνοιγμα πλ. 0,90 μ. μετὰξὺ δύο παραστάδων. Μικρὰ ἔρευνα διεξαχθεῖσα ἐκατέρωθεν τοῦ ἀποκαλυφθέντος τοίχου δὲν ἔφερον εἰς φῶς τάφους, ὥστε εἶναι ἀπίθανον νὰ ἀνήκεν ὁ τοίχος εἰς ταφικὸν περιβόλον. Ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ συλλεγέντων ὀστράκων ἐκατέρωθεν τοῦ θεμελίου, χρονολογεῖται εἰς τοὺς πρώιμους κλασσικοὺς χρόνους.

Ἐκ τοῦ ὑπογείου ἐπισκευαζομένης παλαιᾶς οἰκίας ἀνεσῆθη τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, σφῆσον τὸ τόξον ἀμίδωτῆς κόγχης, ἥτις ἔφερον ἴσως γραπτὴν παράστασιν, ἐπιστεφομένην δι' ἀετώματος (Π i v. 71a). Ὑπ' αὐτό, διὰ γραμμάτων ἐπισσευρμένης γραφῆς, δι' ὁ ἀμφίβολος εἶναι ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησις, τὸ ὄνομα τῆς νεκρᾶς: ΖΩΣΙΜΗ/ΕΙΣΙΓΕΝΟΥ ΜΙΑΗ/ΣΙΑ.

Εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τῆς νεκροπόλεως Ἄναγυροῦντος κατεσκευάσθη περίφραγμα, τοῦ ὁποῦ ἡ περίμετρος ὑπελογίσθη εἰς 760 μ. Ὁμοίως εἰς Βάρκιζαν (μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον), περίμετρος 350 μ.

Κερατεῖα

Παρὰ τοῦ ἀστυνομικοῦ Σταθμοῦ παρεδόθη ἐπιτύμβιος στήλη (ἀριθ. 1997) τῆς ἐποχῆς τῶν Ἄν-

τανίνων (Πί ν. 71β), ύψ. 0,89 μ., πλ. 0,46 μ., πάχ. 0,09 μ. Μεταξύ παραστάδων, ἐν βεβαθυμένῳ πεδίῳ, ἀνάγλυφος παράστασις ἀνδρός καὶ γυναικὸς κατ' ἐνώπιον. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἡ ἐπιγραφή

ΑΡΙΣΤΩΝ ΘΕΟΦΙΛΑ
ΕΥΕΛΠΙΣΤΟΥ ΚΑΛΛΙΤΥΧΗ

Λαβρίον

Εἰς τὸν πρὸς Β. τοῦ λιμένος «Πασᾶ» χώρον, μεταξύ Σουνίου καὶ Λαυρίου, παρὰ τὸ 59ον χιλιόμετρον τῆς λεωφόρου, διατηροῦνται τὰ ὑπολείμματα ἀρχαίων λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ οἰκοδομημάτων. Ὁ χώρος δὲν ἔχει διερευνηθῆ ἀνασκαφικῶς. Τὰ ἀρχαία εἰρήματα ἀναφέρονται ἀκροθιγῶς εἰς τὸ κείμενον τοῦ Milchhöfer, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τοὺς χάρτας Curtius-Kaupert, Karten von Attika, II, πίν. XVII. Ὁ χώρος θὰ προστατευθῆ διὰ τῆς ἀνακηρύξεώς του ὡς ἀρχαιολογικοῦ, ὅπως ἐγένετο καὶ διὰ τὸν λιμένα Πανόρμου (Πουνταζέζα).

Εἰς τὴν ΝΔ. πλευρὰν τῆς κεντρικῆς πλατείας τῆς κωμοπόλεως, ἔνθα τὸ μνημεῖον Σερπιέρη, διανοιγομένης χάνδακος πρὸς τοποθέτησιν τηλεφωνικοῦ καλωδίου, ὁ ἐργολάβος Ἔμμ. Γλέζος εὔρε τμήματα μεγάλου ἀγνώτου ἀμοφορέως ἡ πίθου καὶ 16 χαλκᾶ νομίσματα τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἐνταῦθα παρατίθεται ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιμελητρίας κ. Μ. Καραμεσίνη-Οἰκονομίδου περὶ τοῦ εὐρήματος. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν τὰ νομίσματα εἶχον ταφῆ μετὰ τοῦ νεκροῦ εἰς διαταραχθέντα ἤδη τάφον, ἂν καὶ εὐρέθησαν διάσπαρτα ἐντὸς τῶν χωμάτων μετὰ τινων ὀσῶν.

Ἄπαντα τὰ νομίσματα εἶναι ἀσσάρια (AES 2) τοῦ ἴδιου τύπου, φέρουν τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν, ἔχουν δὲ κοπὴ μετὰ τοῦ 378-383 μ.Χ. καὶ ἀνήκουν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας Γρατιανὸν¹, Βαλεντινιανὸν Β' καὶ Θεοδόσιον Α'. Ἐκ τῶν νομισματοκοπειῶν ἀντιπροσωπεύονται ἕξ, ἥτοι:

α) Ἀρελάτης, β) Ρώμης, γ) Σισκίας, δ) Θεσσαλονίκης, ε) Κωνσταντινουπόλεως καὶ στ) Ἀντιοχείας.

Γρατιανὸς (367-383 μ.Χ.)

1) Ἔμμ. DN GRATIA NVSPFVG. Προτομὴ μετὰ διαδήματος τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς δεξ. Ὅπ. REPARATIO REIPVB². Ὁ αὐτοκράτωρ ἰστάμε-

1. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Γρατιανοῦ, εἰς τὰ ἀσσάρια AES3, κοπέντα κατὰ τὸν σταθμητικὸν κανόνα τοῦ Βαλεντινιανοῦ Α', προσετέθησαν τὰ ἀσσάρια AES2 καὶ AES4.

2. Ὁ Οὐάλης ἐφονεύθη κατὰ τὴν ὀλεθρίαν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸν Αὐγούστον τοῦ 378 μ.Χ. Πιθανῶς ἡ κοπὴ τῶν ἀσσαρίων AES2 μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς REPARA-

νος κατ' ἐνώπιον, ἔχων ἐστραμμένην τὴν κεφαλὴν πρὸς ἄρ., ἀνασηκῶνων διὰ τῆς δεξιᾶς πυργοστεφῆ, γονυπετοῦσαν γυναῖκα καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς σφαῖραν. Ἐν τῷ ἐξέργῳ SMRE. Νομισματοκοπεῖον Ρώμης, ↓ 4.78 γρ. Πρβλ. R.I.C. τόμ. IX, σ. 125, ἀρ. 43α, 5 (Πί ν. 72₁).

2) Ἔμμ. ...RATIA .....AVG Ὅπ. .... REIPVB. Ἐν τῷ ἐξέργῳ SMTES, ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Α. Νομισματοκοπεῖον Θεσσαλονίκης. ↓, 3.60 γρ. Πρβλ. R.I.C. ἔ.ἀ. σ. 181, ἀρ. 37α, 1 (Πί ν. 72₂).

3) Ἔμμ. DNGRA... NVSPFAVG Ὅπ. ..PARATIO REIPVB Ἐν τῷ ἐξέργῳ SMTES, ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Β. Νομισματοκοπεῖον Θεσσαλονίκης. ↓, 5.18 γρ. Πβλ. ἔ.ἀ. σ. 181, ἀρ. 37α, 2 (Πί ν. 72₃).

4) Ἔμμ. ....TIA NVSPFAVG Ὅπ. REPARA... REL. VB. Ἐν τῷ ἐξέργῳ TES ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Γ. Νομισματοκοπεῖον Θεσσαλονίκης ↓, 4.52 γρ. Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 181, ἀρ. 37α, 3 (Πί ν. 72₄).

5) Ἔμμ. DNGRTIA NVSPFAVG Ὅπ. ..PARATIO REIP.. Ἐν τῷ ἐξέργῳ γράμματα ἐφθ., ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Α ↑, 4.74 γρ.³ (Πί ν. 72₅). Βαλεντινιανὸς Β' (375-392 μ.Χ.).

1) Ὁ τύπος παραμένει ὁ αὐτὸς ὡς καὶ εἰς τὰ προηγούμενα.

Ἔμμ. DNVALENTINIANVSIVNPFVAVG Ὅπ. REPARATIO REIPVB. Ἐν τῷ ἐξέργῳ ἀστὴρ ASISC. Νομισματοκοπεῖον Σισκίας ↑, 5.54 γρ. Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 150, ἀρ. 26β, 7 (Πί ν. 72₆).

2) Ἔμμ. DNVALENTINIANVS..... Ὅπ. ....0 REIPVB. Ἐν τῷ ἐξέργῳ SMRQ ↑, 3.90 γρ. Νομισμ. Ρώμης. Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 126, ἀρ. 43B, 4 ἢ 43C, 4. (Πί ν. 72₇).

3) Ἔμμ. DNVALENTINIANVSPFAVG Ὅπ. .... ATIO ..... Ἐν τῷ ἐξέργῳ [P]CON (;) Νόμισμα Ἀρελάτης (;) 3.30 γρ. Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 67, 20B (;) (Πί ν. 72₈).

4) Ἔμμ. DNVALENTINIANVSPFAVG Ὅπ. ....10 ..... Ἐν τῷ ἐξέργῳ AN.. Νομισματοκοπεῖον Ἀντιοχείας ↓, 3.96 γρ. Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 284, ἀρ. 42C (Πί ν. 72₉).

Θεοδόσιος Α' (379-395 μ.Χ.).

1) Ὁ τύπος εξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος, ὡς καὶ εἰς τὰ προηγούμενα νομίσματα.

Ἔμμ. DNTHEODO SIVSPFAVG Ὅπ. REPARATIO REIPVB. Ἐν τῷ ἐξέργῳ SMRT Νομισματοκοπεῖον Ρώμης ↑, 4.16 γρ. Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 126, ἀρ. 43D, 3 (Πί ν. 72₁₀).

TIO REIPVB νὰ δύνανται νὰ θεωρηθῆ ὡς μαρτυρία, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν ὡς ἦταν αὐτὴν τὴν καταστροφὴν.

3. Ὡς φαίνεται προέρχεται καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ Νομισματοκοπεῖον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἶναι ὁμοιον μὲ τὸν ἀρ. 2. Πρβλ. Guido Bruck, Die Spätromische Kupferprägung σ. 58.

2) *Εμ. *Επιγρ. έφθ. *Οπ. .... PVB. *Εν τῷ ἐξέργῳ SMRQ Νομισμ. Ρώμης ↓ 4.40 γρ. Πρβλ. έ.ά. σ. 126, άρ. 43D 4 (Πί ν. 72₁₁).

3) *Εμ. .... SIVSPFAVG *Οπ. REPARATIO .... *Εν τῷ ἐξέργῳ ASISC Νομισμ. Σισκίας ↑ 4.10 γρ. Πρβλ. έ.ά. σ. 150, άρ. 26C, 1. (Πί ν. 72₁₂).

4) *Εμ. DNTHEOD. SIVSPFAVG *Οπ. ..PARATIO REIPVB. *Εν τῷ ἐξέργῳ TES, ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. Γ' Νομισμ. Θεσσαλονίκης ↑, 5.12 γρ. Πρβλ. έ.ά. σ. 181, άρ. 37D, 3. (Πί ν. 72₁₃).

5) *Εμ. .... SIVSPFAVG *Οπ. REP..... REIPVB. *Εν τῷ ἐξέργῳ CONSA Νομισματ. Κωνσταντινουπόλεως ↓, 4.35 γρ. Πρβλ. Carson - Hill - Kent, Late Roman Bronze Coinage, σ. 88, άρ. 2118-2120⁴ (Πί ν. 72₁₄).

6) *Εμ. DNTHEODO SIVSPFAVG *Οπ. REPARA... .... *Εν τῷ ἐξέργῳ γράμματα έφθ. ↑, 4.52 γρ. (Πί ν. 72₁₅).

7) Θεοδόσιος Α' (·)

*Εμ. .... P..... PFAVG *Οπ. .... RATIO REIPVB. *Εν τῷ ἐξέργῳ γράμματα έφθ. ↓, 4.68 γρ. (Πί ν. 72₁₆).

Μαραθῶν

*Εκ τῆς περιοχῆς Πύργου Μαραθῶνος προέρχεται πλάξ κυανοφαίου άσβεστολίθου, διαστ. 0,865 x 0,535 μ., πάχ. 0,05 μ., φέρουσα ἐπὶ τῆς μακρᾶς καθέτου πλευρᾶς ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν, χρονολογουμένην, διὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος:

ΕΥΧΗΝ ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΔΙΟΣ ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΚΛΥΤΟΤΟΞΩ ὄψ. γραμμ. ± 0,08 μ.

Εἰς τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον τοῦ δήμου Τρικορύθου ἀνήκεν ἀπότμημα κορμοῦ ἐπιτυμβίου μαρμαρίνου λέοντος, ἔλλιπούς τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ σκέλη καὶ ἀδρομεροῦς ἐργασίας, τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ γλυπτὸν μετεφέρθη εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν τοῦ Ραμνοῦντος.

Εἰς τὴν παρὰ τὸ Σοῦλι περιοχὴν τῆς πεδιάδος, ἐν τῷ ἀγρῷ ἀδελφῶν Κωνσταντινίδη, πλησίον παρεκκλησίῳ τῆς Παναγίας Μεσοσπορίτισσας, ὑπάρχουν συσσωρευμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἰωνικοῦ κίονος, κιονόκρανον καὶ σπόνδυλοι, τῆς πρῶτου κλασσικῆς ἐποχῆς. *Ο κ. E. Vanderpool ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ ὑποθέτει ὅτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα μέλη ἀνήκουν μᾶλλον εἰς ἀναθηματικὸν μνημεῖον ἢ εἰς κτήριο. Πρὸς ἐπαλήθευσιν τῆς ὑποθέσεως ἀπαιτεῖται ἡ διεξαγωγὴ μικρᾶς ἐρεύνης καὶ ἐνδεχομένως ἀνασυγκρότησις τοῦ σημαντικοῦ, κατὰ τὰ φαινόμενα,

4. Παρόμοιος τύπος, πρβλ. R.I.C. έ.ά. σ. 226, άρ. 54C. *Αναφέρεται δὲ ὡς σπάνιον (R4).

μνημείου, τὸ ὁποῖον οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην τοῦ 490 π.Χ.

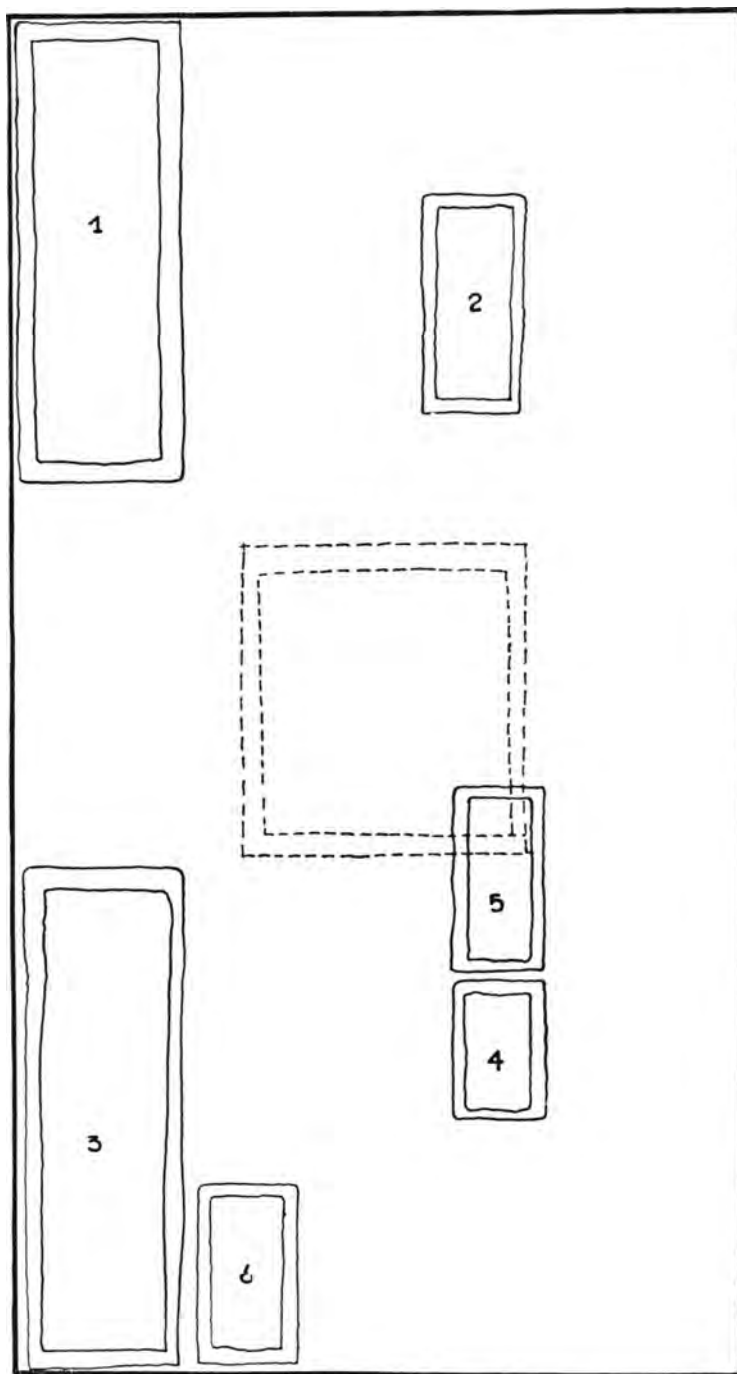
Αἴγινα

Εἰς ἀπόστασιν 100 μ. περίπου ΝΑ. τοῦ παλαιοῦ Καποδιστριακοῦ *Ορφανοτροφείου, ἐντὸς τοῦ κήπου ἰδιοκτησίας Ρούσσου, ἀπεκαλύφθη ἀσύλητος ὑπόγειος, λαξευτὸς τάφος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἀνεσκάφη καὶ συντηρήθη. *Ενταῦθα ἀνακοινοῦται ἐν συντομίᾳ τὸ ἐνδιαφέρον εὑρημα, τοῦ ὁποῖου λεπτομερῆς δημοσίευσίς θὰ ἀκολουθήσῃ. *Ο θάλαμος (Σχ έ δ. 5), διαστ. ἐπὶ τοῦ διαπέδου 5.60 x 3 μ., ἔχει ὀρυχθῆ ὑπὸ τὸ βραχῶδες στρώμα, γνωστὸν ἐκ τῆς ἰδιομόρφου γεωλογικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους τῆς Αἰγίνης, τὸ ὁποῖον, εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἔχει πάχος 1.20 μ. καὶ κεῖται, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, κάτωθι τοῦ ἐπιφανειακοῦ, σχετικῶς ἀβαθοῦς, στρώματος ἀργιλλώδους γῆς. *Η ὀροφὴ τοῦ θαλάμου συγκλίνει πρὸς τὸ μέσον, οὕτως, ὥστε εἰς τὰ ἄκρα τῶν πλευρῶν ἔχει ὕψος 1.35 μ., εἰς τὸ μέσον ± 1.10 μ. (Σχ έ δ. 6 καὶ 7).

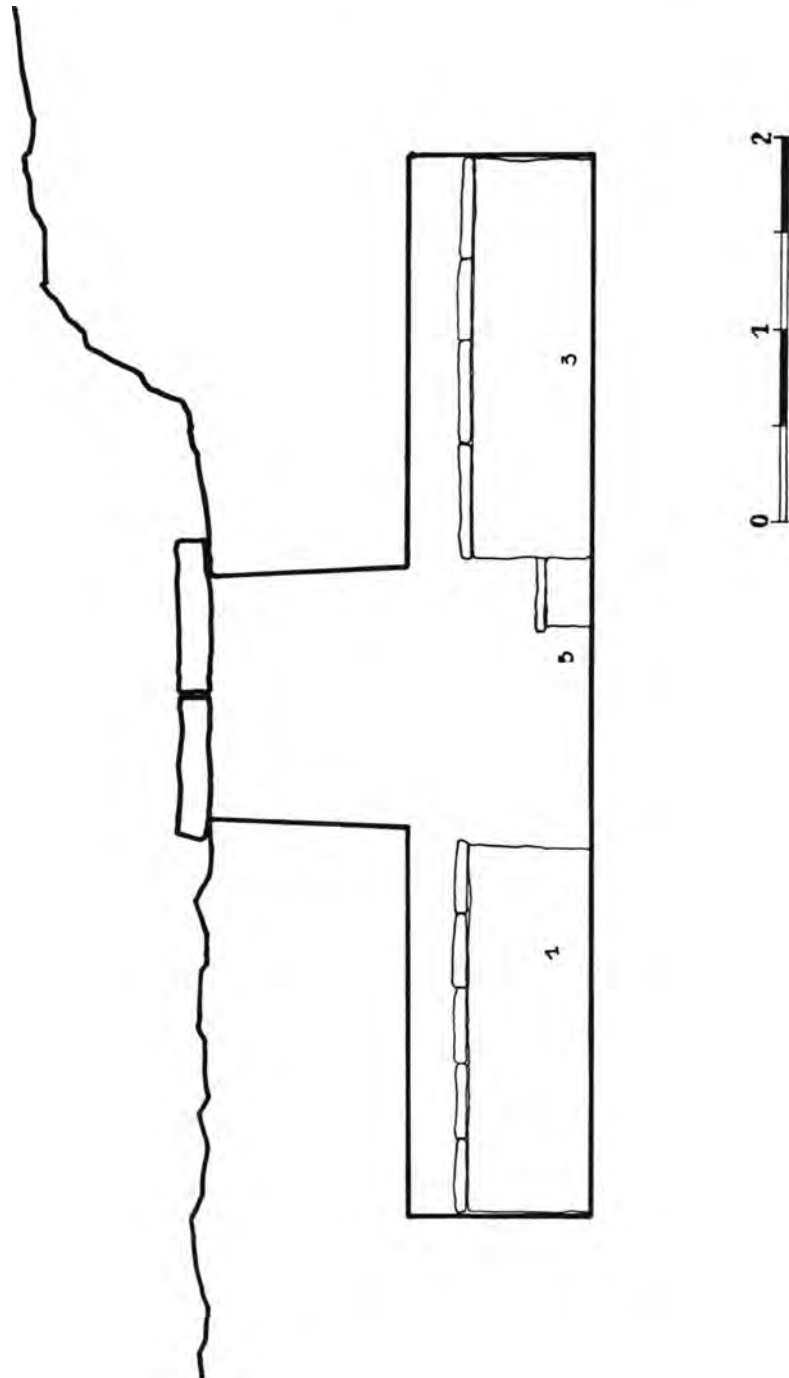
Περὶ τὸ κέντρον, ἐντὸς τοῦ βραχῶδους στρώματος, ἔχει λαξευθῆ φρεατόσχημος εἰσοδος, τετραγώνου περίπου κατόψεως (1.36 x 1.19 μ.), στενωμένη πρὸς τὰ κάτω (1.28 x 1.10 μ.). Τὸ στόμιον καλύπτεται διὰ δύο ἡρμοσμένων πλακῶν, ἀκατεργάστων, αἰτίνες σχηματίζουν κάλυμμα διαστ. 1.55 x 0,83 μ., πάχ. 0,15 - 0,20 μ. (Πί ν. 73α). Περὶ τὸ μέσον τοῦ καθέτου τοιχώματος τῆς εἰσοδοῦ, ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν, τῆς βορείας καὶ τῆς νοτίου, ἐλαξεύθη ἀνὰ μία ἐγκοπὴ πλ. 0,18 μ., διευκολύνουσα τὴν κάθοδον εἰς τὸ ὑπόγειον.

*Επιγραφὴ σαρκοφάγου 1 ἐξ Αἰγίνης

*Ο θάλαμος περιέχει δύο μεγάλας ἐξ ἀσβεστολίθου λάρνακας, τοποθετημένας κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοιχώματος (1 καὶ 3) καὶ τέσσαρας μικράς (2, 4, 5, 6) κειμένας παραλλήλως πρὸς τὰς μεγάλας. Τὰ καλύμματα ἀποτελοῦνται ἐκ τετραγώνων ἢ ὀρθογωνίων πλακῶν ἴσου πάχους, καλῶς ἡρμοσμένων. Αἱ λάρνακες εἶχον χρησιμοποιηθῆ πρὸς ταφὴν τῶν νεκρῶν, προφανῶς μιᾶς οἰκογε-

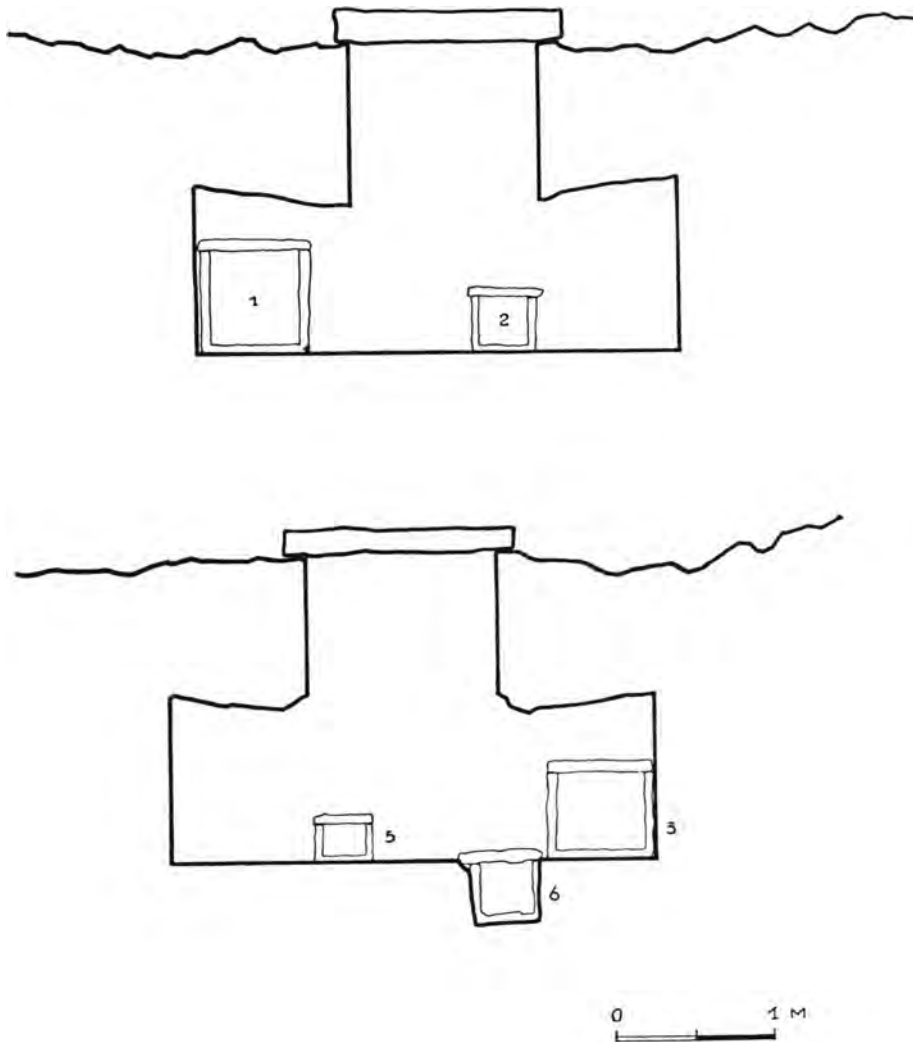
Σχέδ. 5. Τάφος Αίγινης (κάτωψις)

Σχέδ. 6. Τομή τάφου Αίγινης

νείας, ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς γενεάς. Σωρὸς ὀστέων ἐντὸς τῶν σαρκοφάγων, σχεδὸν διαλελυμένων ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῷ ὑπογείῳ ὕγρασίας, μαρτυ-

δων εἰκονίζεται ἀνὴρ ἐν ἱματίῳ, πρὸς δεξιὰ γυνὴ στρέφουσα τὴν κεφαλὴν μεταξὺ δύο ὁμάδων ἀνδρῶν καὶ ἐφήβου. Ἐπίθετον ἐρυθρὸν χρῶμα. Ἡ

Σχέδ. 7. Τομαὶ τάφου Αἰγίνης

ροῦν περὶ ἐπανειλημμένων ταφῶν. Δύο κρανία εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς σαρκ. 1 καὶ 3.

Σαρκοφ. 1. Φέρει ἐπὶ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς κεραραγμένην δίστιχον ἐπιγραφὴν δι' ἀρχαϊκῶν γραμμάτων, ὕψ. 0,24 μ., τὰ ὁποῖα τονίζονται δι' ἐρυθροῦ χρώματος (Πί ν. 74β· βλ. καὶ Σχέδ. σ. 76).

Τέσσερα ἀγγεῖα εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τοῦ καλύμματος:

Λήκυθος ἀττικὴ μελανόμορφος, ὕψ. 0,197 μ. Ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, εἰς τὸ κέντρον μεταξὺ κλά-

πάστασις πλαισιοῦται ἄνω ὑπὸ μαιάνδρου μεταξὺ διπλῶν γραμμῶν. Ἐπὶ τοῦ ὄμου διπλῆ ζώνη γλωσσῶν (Πί ν. 75α).

Ἄλαβαστρον ἐκ κυανῆς ὕαλου, ὕψ. 0,15 μ. Ἐπιφάνεια ραβδωτῆ, ἐπάλληλα μνηοειδῆ κοσμήματα ἐνθετα. Λευκαὶ λαβαὶ ἀποτελούμεναι ἐκ δακτυλίου καὶ γλωσσοειδοῦς ἀποφύσεως. Ἡ ἀκμὴ τοῦ χεῖλους λευκὴ ὡς καὶ ταινία περὶ τὸν λαιμὸν (Πί ν. 75β).

Δύο πυξίδες κορινθιακαί, ὕψους μετὰ τοῦ πάμα-

τος 0,122 μ., άνευ αὐτοῦ 0,95 μ., μεγ. διαμ. 0,110 μ. Ἐπιθετον ἐρυθρὸν χρώμα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ κιτρινοῦ πηλοῦ. Ἐπὶ τοῦ χεῖλους ταινία μέλαινα ἀνωθεν ἐρυθρᾶς γραμμῆς. Ἐπὶ τοῦ σώματος, ὑπὸ τὰς λαβὰς, ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τοῦ ποδός, ἐρυθραὶ ταινίαι μεταξὺ μελαινῶν γραμμῶν. Μέλαιναι εἶναι αἱ γλῶσσαι τοῦ ὄμου (Πί ν. 75γ).

Ἡ ἀττική λήκυθος δύναται νὰ καταταχθῆ μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ «ζωγράφου τοῦ Αἴμονος» (περὶ τὸ 480 π.Χ.), δεικνύουσα εἰσέτι καὶ ἐπίδρασιν τοῦ «ζωγράφου τοῦ Διόσφου». Τὸ ἀλάβαστρον ἔχει παράλληλα εἰς τάφους τῆς Ρόδου. Αἱ πυξίδες εἶναι κοινὰ ἄγγεῖα ἐργαστηρίου τῆς ὀψίμου III κορινθιακῆς ἐποχῆς. Ἡ τελευταία ἐπομένως ταφῆ χρονολογεῖται εἰς τὸ α' τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς σαρκοφάγου εἶναι ἀσφαλῶς ἀρχαιότερα. Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων πλησιάζει τοὺς χρόνους τῆς γνωστῆς ἀρχαϊκῆς ἐπιγραφῆς ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαιάς (περὶ τοῦ 550 π.Χ.), IG IV. 1580. Furtwängler καὶ Thiersch, Aigina I, σ. 367, εἰκ. 292, πίν. 25. L. H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece* (1961) σ. 112, πίν. 16, ἀρ. 4.

Σαρκοφ. 2. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος, δύο ἄγγεῖα: Λήκυθος ἀττική μελανόμορφος, ὕψ. 0,132 μ. Ἐπὶ ζώνην ζατρικίου, εἰκονίζεται θεὰ ἐπὶ ἄρματος, συνοδευομένη ὑπὸ δύο γυναικῶν, τῶν ὁποίων ἡ μία παίζει λύραν. Πρὸ τῶν ἵππων, γυνὴ καθήμενὴ ἐπὶ θρόνου. Ἐπὶ τοῦ ὄμου τῆς λήκυθου διπλῆ σειρὰ γλωσσῶν. Λήκυθος ἀττική, ὕψ. 0,104 μ. Ἐπὶ τοῦ ὄμου σειρὰ κηλίδων καὶ κόμβοι λωτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦ ἄγγείου φέρει μέλαν βερνίκιον μεταλλικῆς ἐλαιοχρώμου χροιάς, δύο ἐρυθρᾶς γραμμᾶς παρά τὸν ὄμον, ἄλλην εἰς τὸ μέσον (Πί ν. 76α).

Ἡ πρώτη λήκυθος ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τοῦ «ζωγράφου τοῦ Αἴμονος», ἀλλ' εἶναι μεταξὺ τῶν ὀψίμων τοῦ ἐργαστηρίου. Ἡ δευτέρα ἔχει σχῆμα συνήθως ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ «ζωγράφου τῆς Μεγαίρας» καὶ εἰς ἐκεῖνο τοῦ «ζωγράφου τοῦ Αἰσχίνου» (C.H.E. Haspels, ABL, σ. 178-180). Δὲν διαφέρει τοῦ σχήματος τῶν ἐρυθρομόρφων ληκύθων καὶ δύναται νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνος.

Σαρκοφ. 3. Ἐντὸς αὐτῆς εὐρέθη λήκυθος ἀττική μελανόμορφος, ὕψ. 0,137 μ. Ἐπὶ τοῦ ὄμου, ἀλέκτωρ πρὸς δεξιὰ, μεταξὺ δύο φύλλων κισσοῦ. Ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἄγγείου, ἀνεστραμμένον ἀνθέμιον συνδεδεμένον διὰ σπειρῶν πρὸς δύο ὀρθὰ ἀνθήματα (Πί ν. 76β). Ἡ διακόσμησις δὲν ἔχει ἐγχαράξεις. Τὸ ἄγγειον ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα «cock-class» τῆς E. Haspels, ABL σ. 67-68, χρονολογούμενὴν μεταξὺ τοῦ 510 καὶ 490 π.Χ.

Σαρκοφ. 4. Δὲν περιεῖχε κτερίσματα.

Σαρκοφ. 5. Ἐντὸς αὐτῆς εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς: 1) Σκύφος μικύλλος, ὕψ. 0,035 μ., κοσμούμενος διὰ σειρᾶς κύκνων ἀνεστραμμένον καὶ ὁμάδων βραχειῶν γραμμῶν, άνευ ἐγχαράξεων (Πί ν. 76γ). 2) Σκύφος ὕψ. 0,047 μ., διαμ. 0,086 μ., κοσμούμενος δι' ἀλύσεως ἀνθῶν καὶ κόμβων λωτοῦ λευκῶν (Πί ν. 76γ). 3) Χαλκῆ μεσόμορφος φιάλη ἐλλειπῆς, μικρά, διαμ. 0,065 μ., ὕψ. 0,015 μ. 4) Πόρπη ὀστεινῆ, μήκους 0,038 μ., πλ. 0,0175 μ., ἐκ δύο δισκαρίων συνδεδεμένων διὰ δύο ἄλλων μικροτέρων. Κόσμημα ἐκ μικρῶν ἐγχαράκτων κύκλων μετὰ στιγμῆς εἰς τὸ κέντρον (Πί ν. 77β). 5) Πλαστικὸν ροδιακὸν ἄγγειον σχήματος νήσσης, πεπλασμένον διὰ μήτρας. Τὸ στόμιον ἐπὶ τῆς ράχως τοῦ πτηνοῦ, τὸ ράμφος ἀποκεκρουμένον. Ὑψ. 0,074 μ., μήκος 0,088 μ. (Πί ν. 77α). 6) Εἰδῶλιον ροδιακόν, ὕψ. 0,086 μ. Εἰκονίζει ἄνδρα φέροντα νήπιον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὄμου. Πηλὸς ἐρυθρόφαιος με ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ἐρυθροῦ ἐπιθέτου χρώματος (Πί ν. 77α). 7) Εἰδῶλιον ἐξ ὄχρωλεῦκου φαγεντιανῆς γῆς αἰγυπτιακοῦ τύπου, ὕψ. 0,085 μ. Ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ συμπαγοῦς πρασινοκιτρίνου βερνίκιου. Εἰκονίζει ἄνδρα ἀγένειον, ἔχοντα τὸ ἀριστερὸν σκέλος προβεβλημένον, τὸν δεξιὸν βραχίονα κεκαμμένον καὶ κρατοῦντα ἄγγειον ὑπὸ τὴν σιαγόνα (Πί ν. 77β). 8) Εἰδῶλιον ὁμοίας τεχνοτροπίας, ὕψ. 0,083 μ. Εἰκονίζει ἄνδρα ἀγένειον, ἔχοντα τὸ ἀριστερὸν σκέλος προβεβλημένον καὶ παίζοντα διπλοῦν αὐλόν. Δεξιᾶ αὐτοῦ, ἰέραξ (Πί ν. 77β).

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὰ κτερίσματα τῆς σαρκοφάγου 5 κορινθιακῶν ἄγγείων. Ἡ ταφῆ χρονολογεῖται ἐπὶ τῆς βάσει τῶν δύο ἀττικῶν σκύφων (1 καὶ 2). Ὁ ὕπ' ἀριθ. 1 εἶναι ἐπιμελημένον ἄγγειον τῆς ὁμάδος τῶν «κύκνων», J. D. Beazley, ABV σ. 655, ἀριθ. 1-21, τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, ὁ ὕπ' ἀριθ. 2 ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα III E τοῦ P.N. Ure, *Sixth and Fifth Century Pottery* σ. 26-27, δηλ. εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν. Τὰ ἐκ φαγεντιανῆς γῆς εἰδῶλια ἀριθ. 7 καὶ 8 διὰ τὴν τεχνικὴν τῶν, διαφορετικὴν ἐκείνης τῶν ἀπομιμήσεων τῶν ροδιακῶν ἐργαστηρίων, προέρχονται ἴσως ἐξ Αἰγύπτου, πρβλ. ἐν τέλει ASA-tene 37/38 (1959-1960) σ. 206, εἰκ. 182 C, ἐκ τῆς τῆς Τάραντος, ἴσως κατὰ τι ἀρχαιότερον εἰδῶλιον, εὐρεθὲν μετ' ἄγγείων κορινθιακῶν τῆς ὀψίμου I περιόδου.

Σαρκοφ. 6. Περιεῖχεν ἔνδεκα ἄγγεῖα. Ἡ ἀρίθμησις ἀκολουθεῖ τὴν τάξιν τῆς τοποθετήσεώς των ἐντὸς τῆς λάρνακος ἐκ Δ. πρὸς Α., ὅπου τὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ. 1) Κορινθιακὸς δακτυλιοειδὴς ἀρύβαλλος, ὕψ. 0,065 μ., διαμ. 0,055 μ. Ἡ διακόσμησις περιλαμβάνει δύο αἰγάγρους βαδίζοντας

πρός ἀριστερά. 2-3) Δύο κορινθιακά κοτύλαι ὕψ. 0,032 μ., διαμ. 0,05 μ. Διακόσμησις ἄνευ ἐγχαράραξων: δύο κύνες τρέχοντες πρὸς τὰ δεξιὰ. 4) Κορινθιακὸς ἀρύβαλλος ὕψ. 0,058 μ. Διακόσμησις: ἄνθος λωτοῦ ἀνεστραμμένον. 5) Κορινθιακὴ κοτύλη, ὕψ. 0,031 μ., διαμ. 0,052 μ. Διακόσμησις ὁμοία τῶν ὑπ' ἀριθ. 2-3. 6) Κορινθιακὸς ἀρύβαλλος, ὕψ. 0,55 μ. Θέμα διακοσμήσεως: τέσσαρες χορευταὶ (κωμασταί). 7) Κορινθιακὸς δακτυλιοειδὴς ἀρύβαλλος ὕψ. 0,072 μ., διαμ. 0,060 μ. Θέμα διακοσμήσεως: δύο ἰπτεῖς πρὸς τὰ δεξιὰ. 8) Πλαστικὸν κορινθιακὸν ἀγγεῖον σχήματος λαγφοῦ, ὕψ. 0,056 μ., μήκος 0,086. Τὸ στόμιον τοῦ ἀγγείου ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ λαγφοῦ, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ σώματος εἶναι ἐστιγμένη, πλὴν τῆς κοιλίας κοσμουμένης διὰ θλαστῆς γραμμῆς μεταξὺ διπλῶν ὀριζοντίων γραμμῶν. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς κεφαλῆς, τὰ σκέλη καὶ ἡ οὐρὰ εἶναι βεβαμμένα διὰ καστανομέλανος βερνικίου. 9) Μόνωτον ἀττικὸν κύπελλον, ὕψ. 0,034 μ., διαμ. 0,068 μ. Ἔχει τὸ χεῖλος ἐξέχον, τὴν λαβὴν ταινιῶδη. 10) Κορινθιακὸς ἀρύβαλλος ὕψ. 0,052 μ. Διακόσμησις: περιφερικαὶ ταινίαι καὶ γλῶσσαι ἐπὶ τοῦ ὄμου καὶ ὑπὸ τὴν βάσιν. 11) Μικρὰ κορινθιακὴ δλπη, ὕψ. 0,084 μ. Τὸ μέλαν ἐπίχρυσμα ἔχει ἐν μέρει ἀφανισθῆ (Πί ν. 77γ).

Τὰ ἀγγεῖα, πλὴν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9, εἶναι κορινθιακά. Ἡ χρονολόγησις τῆς ταφῆς δύναται νὰ στηριχθῆ εἰς τοὺς τρεῖς ἀρυβάλλους (4, 6, 10) ἀνήκοντας εἰς τὴν ὄψιμον κορινθιακὴν I περίοδον (570-550 π.Χ.). Διὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 πλαστικὸν ἀγγεῖον πρβλ. J. Ducat, *Les vases plastiques corinthiens*, BCH 86 (1963), σ. 457, εἰκ. 28, ἃν καὶ τὸ νέον εὗρημα διαφέρει οὐσιωδῶς καὶ οὐτε δύναται νὰ συναφθῆ πρὸς ὁμάδα τινὰ τῆς ταξινομήσεως τοῦ J. Ducat, διότι βεβαίως τὸ ὑλικὸν εἶναι πλουσιώτερον ἢ ὅσον φαίνεται ἐκ τῆς μελέτης ταύτης. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 10 ἀρύβαλλος εἶναι τυπολογικῶς ὁ πλέον ὄψιμος, πρβλ. H. Payne, *Necrocorinthia*, ἀριθ. 1161 καὶ P. N. Ure, *Aryballois and Figurines from Rhitsona*, σ. 27, ἀριθ. 91, 6-8. Τὸ σχῆμα τῆς δλπης ἀριθ. 11 εἶναι δάνειον ἐκ τῶν ἀττικῶν ἐργαστηρίων. Ὅμοια δλπη εὗρέθη εἰς Κόρινθον: *Hesperia* 25 (1956) σ. 356, ἀριθ. 7, πίναξ 52. Διὰ τὰ ἄλλα κορινθιακά ἀγγεῖα ὡς καὶ διὰ τὸ ἀττικὸν κύπελλον (ἀριθ. 9) ἐλλεί-

πουν ἀκριβῆ τεκμήρια χρονολογήσεως. Ἐνίοτε τοιαῦτα ἀγγεῖα ἀναβιβάζονται εἰς ἀρχαιότερους τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος, ἀλλ' ἡ χρονολόγησις αὕτη ἀμφισβητεῖται. Ἐν συμπεράσματι δύναται νὰ θεωρηθῆ βέβαιον ὅτι ἡ ταφή ἐν τῇ σαρκοφάγῳ ὑπ' ἀριθ. 6 ἀνάγεται εἰς τὴν ὄψιμον κορινθιακὴν I περίοδον. Ἐπομένως τὰ κτερίσματα τῆς σαρκοφ. 6, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη ἅπαξ πρὸς ταφήν καὶ κεῖται ὑπὸ τὸ δάπεδον τῶν ἄλλων, εἶναι τὰ ἀρχαιότερα. Ἡ βεβαία χρονολόγησις τῆς ἀδιαταράκτου ταύτης σαρκοφάγου εἰς τὰ μέσα τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, διότι ἂν ἡ ἐπιγραφή τῆς σαρκοφάγου 1 ἐχαράχθη, ὡς εἶναι πιθανόν, κατὰ τὴν πρώτην ταφήν, αὕτη δὲν θὰ ἀπέιχε χρονικῶς τῆς σαρκοφάγου 6.

Ὡς κατώτατον χρονολογικὸν ὄριον τὰ ἀγγεῖα παρέχουν τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, διότι οὐδὲν εὗρημα ἀνήκει εἰς νεωτέραν ἐποχὴν. Ἐκτοτε ὁ θάλαμος δὲν διαταράχθη, διότι ἄλλα ἀγγεῖα καὶ ἀποτμήματα ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εὗρέθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐντὸς σχηματισθείσης διὰ τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων προσχώσεως, εἶναι σύγχρονα τῶν ὄψιμων ταφῶν. Ταῦτα εἶναι: 1) Λήκυθος ἀττικὴ μελανόμορφος μετὰ λευκῆς ζώνης περιφερικῶς καὶ παραστάσεως θεοῦ ἐπὶ ἄρματος πρὸς δεξιὰ, Ἐρμοῦ, Νίκης, Ἀπόλλωνος κιθαρωδοῦ. Ἡ λήκυθος δύναται νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸν «ζωγράφον τοῦ Αἰμονος», 2) Λήκυθος ἀττικὴ μελανόμορφος ἀνήκουσα εἰς τὴν ὁμάδα τῆς «ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν ἀριθ. 581» τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ «ζωγράφου τοῦ Αἰμονος». Εἰκονίζεται πάλι Θετίδος καὶ Πηλέως μεταξὺ δύο Νηρηίδων, 3) Λήκυθος ἀττικὴ μελανόμορφος. Εἰκονίζεται ἡνίοχος ἐπὶ τεθρίππου καὶ ὀπλίτης τρέχων. Τῆς ὁμάδος τοῦ «ζωγράφου τοῦ Αἰμονος» (Πί ν. 78α), 4) Ὀλπη ἀττικὴ, ὕψ. 0,083 μ., ἀβαφῆς πλὴν μαύρης ταινίας κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας καὶ ἐπὶ τοῦ στομίου. 5) Ὀλπη μὲ τριφυλλοειδῆς στόμιον, μελαμβαφῆς, ὕψ. 0,083. 6) Ὀλπη, ὕψ. 0,12 μ. βεβαμμένη, πλὴν τῆς βάσεώς της, διὰ καστανεύθρου βερνικίου. 7) Πυξίς κορινθιακὴ ὁμοία πρὸς τὰς εὐρεθείσας ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς σαρκοφάγου 1, ὕψ. 0,113 μ. (Πί ν. 78β).

ΒΑΣ. ΚΑΛΑΪΠΟΛΙΤΗΣ

*

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΟΡΙΚΩ

Ἀπὸ τῆς 7ης Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς 16ης Νοεμβρίου διεξήχθησαν ἀνασκαφαί, ἐν συνεργασίᾳ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς μεθ' ὀμάδος Βέλγων ἀρχαιολόγων, ἐπιχορηγούμενης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Ἐκπαιδεύσεως τοῦ Βελγίου καὶ ἀποτελουμένης ὑπὸ τῶν Καθηγητῶν H. Mussche (Gent), J. Servais (Liège), J. Bingen (Bruxelles) καὶ τοῦ Δρος T. Hackens, μέλους ξένου τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Ὡς βοηθοὶ ἔλαβον μέρος αἱ δ.δ. C. Dulière, Fr. Vandenaebelle, ὁ κ. Χρηστίδης καὶ ἡ δ. Claire Mulder, ἀρχιτέκτονες. Μετέσχον τῆς ἀνασκαφῆς ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς, ὁ κ. Ἄ. Παπαδόπουλος καὶ ἡ δ. N. Μεταξᾶ ὡς βοηθοὶ τοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων B. Καλλιπολίτη.

Ὡς κύριος σκοπὸς ἐτέθη ἡ ἐκ νέου διερευνήσις χώρων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἄλλοτε ἐν μέρει ἀνασκαφῇ, ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τοῦ λόφου Βελατοῦρι καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Θεάτρου, ὡς καὶ ἡ διερευνήσις τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου.

A. Ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ λόφου. Ἀπεκαλύφθησαν δύο μεγάλοι μυκηναϊκοὶ τάφοι. Ὁ **πρῶτος τάφος**, εἰς ἀπόστασιν 30 μ. περίπου πρὸς A. τοῦ μεγάλου γνωστοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ Στάη τῆ 1892, εἶναι ἐλλειψοειδοῦς κατόψεως, διαστ. 5 x 2 μ., τύπου ἐνδιαμέσου μεταξὺ θολωτοῦ καὶ θαλαμοειδοῦς, μετὰ βραχέος δρόμου ἀσυμμέτρως κειμένου ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς, παρὰ τὴν δυτικὴν «ἀψίδα» (Πί ν. 79α). Ἡ ἀνωδομία ἔχει καταστροφῇ. Ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἐπιχώσιν, χρώματος τεφρομέλανος, ἀπεκαλύφθη ἀδιατάρακτον στρώμα, ἐκ χώματος ἐρυθροφαίου, περιέχον πολλὰ ἀποτμήματα ἀγγείων ἀπὸ τῶν πρωτοαττικῶν καὶ πρωτοκορινθιακῶν μέχρι τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἀνάμικτα, κυρίως ὁμοῦ ἀποτμήματα ἀττικῶν ληκύθων, κορινθιακῶν ἀρυβάλλων, εἰδωλίων τοῦ 6ου αἰῶνος. Ἀμέσως ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦτο ἐξετείνετο μέχρι τοῦ βράχου ἄλλο, πάχους 10-20 ἐκ. μ., ἐξ ὄχροκιτρίνου λεπτῆς καὶ σκληρᾶς ἀργίλλου, στρώμα ὅπερ ἀπέδωσεν ἀποκλειστικῶς ὑπολείμματα τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἀναγόμενα μέχρι τῆς YE IIIa περιόδου (μικρὸς διπλοῦς πέλεκυς χρυσοῦς, τρεῖς χρυσοὶ δακτύλιοι, ψήφος κοίλη χρυσοῦς, τρεῖς δακτυλιόλιθοι, ἄτρακτοι ἐκ στεατίτου, ὀλίγα ὀστᾶ καὶ ἀποτμήματα ἀγγείων, ἐξ ὧν συνεκροτήθη τὸ ὠραῖον ἀλάβαστρον τοῦ Πί ν. 80α-γ). Συμφώνως πρὸς τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ J. Servais παρατηρήσεις, φαίνεται ὅτι ὁ τάφος εἶχε συληθῆ ἤδη κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν. Ἄλλ' ὅμως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐκ νέου

χρησιμοποίησις τοῦ ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος (εὐρήματα στρώματος ἐρυθροφαίου) οὐχὶ πλέον πρὸς ἐνταφιασμόν, ἀλλ' ὡς τόπου νεκρικῆς λατρείας. Ἡ χρῆσις αὐτῆ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀναθημάτων (εἰδωλίων καὶ ἀγγείων), ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῆς ἀποκαλυφθείσης διαρρυθμίσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τάφου: ἄνωθι τοῦ λακκοειδοῦς τάφου τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (Πί ν. 79α) εὐρέθη τοποθετημένη ἐγκαρσίως μεγάλη πλάξ ἀσβεστολίθου (0,80 x 0,70 μ.). Ἀμέσως δεξιᾶ αὐτῆς εἶχε διανοιχθῆ κυκλωτερῆς βόθρος, διαμ. 0,60 μ., στενούμενος πρὸς τὸ βάθος, ἐν εἰδει χοάνης, διαπερῶν τὴν πλάκα τὴν καλύπτουσαν τὸν λακκοειδῆ τάφον καὶ φθάνων σχεδὸν μέχρι τοῦ πυθμένος αὐτοῦ. Ὁ βόθρος προωρισμένος νὰ δεχθῆ τὰς χοὰς τὰς προσφερομένας εἰς τὸν ὑπὸ τὴν πλάκα ἦρωα νεκρὸν, ἦτο πλήρης χώματος ἐρυθροφαίου περιέχοντος ὄστρακὰ τινὰ ἀρχαῖα, ἐνθ' εἰς τὸν μυκηναϊκὸν λακκοειδῆ τάφον δὲν εἶχε διεισδύσει χῶμα ἐκ τῆς μεταγενεστέρης ἐπιχώσεως (διότι ἄλλως θὰ ἐφαίνετο ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ χρώματος ἐκάστου στρώματος). Δηλ. ἐσεβάσθησαν τὸν λάκκον, τὸ δὲ κάλυμμά του ἐκ σχιστολίθου δὲν μετεκινήθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς πρώτης συλήσεως.

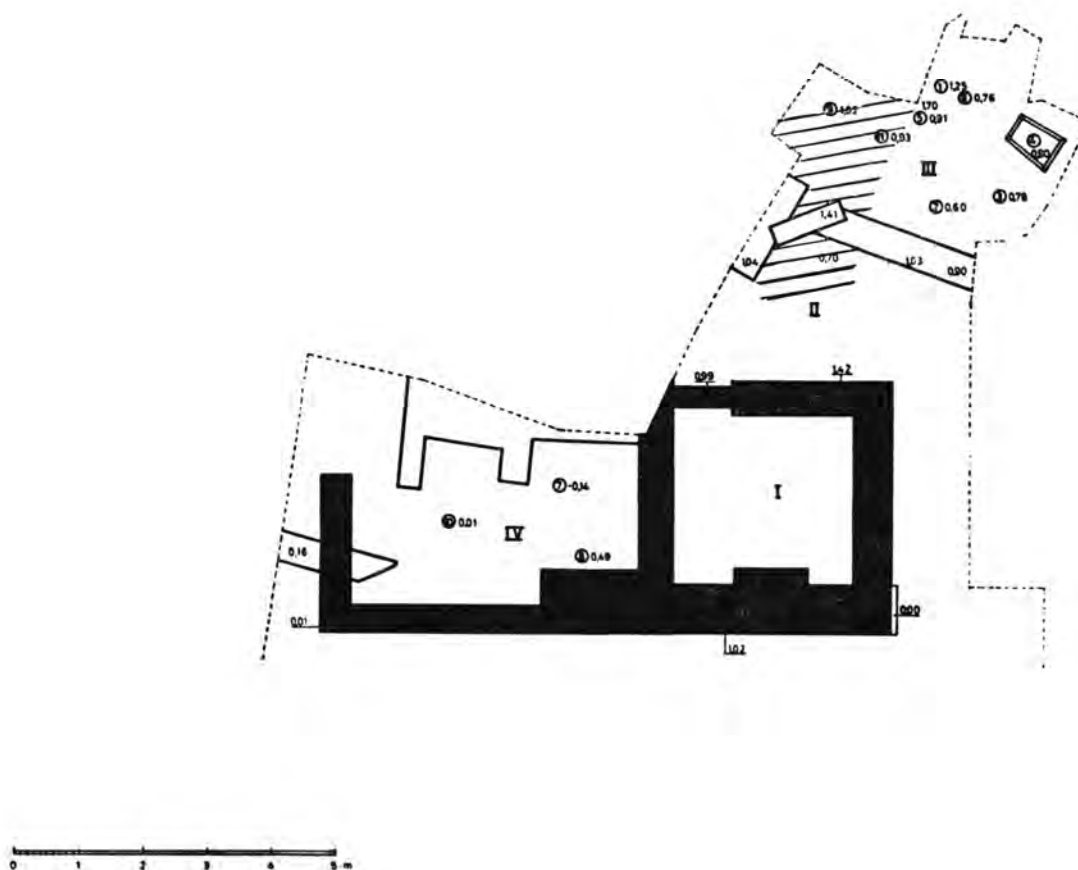
Δοκιμαστικοὶ τάφοι περὶ τὸν μυκηναϊκὸν τάφον ἀπέβησαν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ βράχου κεῖται ὑπὸ λεπτὸν στρώμα χώματος.

Ὁ **δεύτερος τάφος** (Πί ν. 79β) ἀπεκαλύφθη κάτωθι τοῦ γηλόφου, τὸν ὅποιον σχηματίζει ὁ μέγας θολωτὸς τάφος τοῦ Στάη καὶ δυτικῶς αὐτοῦ. Ἀποτελεῖται ἐκ θαλάμου ὀρθογωνίου κατόψεως (4.50 x 1.75 μ.), ἐσκαμμένου ἐντὸς τοῦ σχιστολιθικοῦ στρώματος τῆς κλιτύος τοῦ λόφου. Τὰ τοιχώματά του συνίστανται ἐκ πλακῶν σχιστολίθου, αἵτινες ἐπενδύουν τὸν βράχον, τὸ δὲ κάλυμμά του ἐξ ὁμοίων πλακῶν. Ἡ ὑπὲρ τὴν εἰσοδὸν πλάξ τοῦ καλύμματος εὐρέθη κατὰ χώραν, αἱ ἄλλαι, στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ ἄνω πέρατος τῶν τοιχωμάτων τοῦ θαλάμου, εὐρέθησαν τεθραυσμέναι ἐντὸς τοῦ τάφου. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν μόνον ὀλίγα ὀστᾶ διαταραχθέντα σκελετοῦ ἀνδρὸς μεγαλοσώμου καὶ ἀποτμήματα μονώτου κύλικος τοῦ τέλους τῆς YE IIβ περιόδου (Πί ν. 84β), ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ὄστρακον. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ χρονολόγησις τοῦ τάφου δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ εἰς τὴν κύλικα, ἡ ὅποια ἀσφαλῶς εἶναι νεωτέρα αὐτοῦ.

Ἀνεσκάφη καὶ μέρος τῆς νεκροπόλεως ἐπὶ τῆς νοτίας κλιτύος, πρὸς διάσωσιν τῶν κτερισμάτων. Ἐνεκα τῆς ἀπογομνώσεως τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τῶν βροχῶν πολλοὶ τάφοι ἤρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ὥστε ἡ ἔρευνα αὐτῶν κατέ-

στη επιτακτική (Πί ν. 81α). Ἀπεκαλύφθησαν εἴκοσι τάφοι κείμενοι ὁ εἷς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπὶ ἐκτάσεως 20 x 10 μ. Ὁ ἀρχαιότερος καὶ πλέον σημαντικὸς ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Περιεῖχε σκελετὸν ὑπτίως κείμενον. Χαλκῆ φιάλη (Πί ν. 80 δ) εἶχε τεθῆ ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ νεκροῦ, παρὰ τοὺς πόδας του ὑψηλόν

χόν πρωτοαττικὴν μὲ ὑψηλὸν λαιμόν, τύπου γνωστοῦ ἐκ τῶν τάφων τοῦ Φαλήρου. Μερικὰ μεγάλα ἀγγεῖα κοινῆς χρήσεως ἐκ τῶν χρησιμοποιηθέντων πρὸς ἐνταφιασμὸν τῶν νηπίων, εἶναι βεβαμμένα διὰ βερνικίου, ἄλλα εἶναι ἀγάνωτα ἢ διακοσμοῦνται δι' ἐγχαράκτων κοσμημάτων. Σημαντικῶς συμβάλλουν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς κοι-

Σχέδ. 1. Θορικός. Ταφικά ἄνδρα

μόνωτον κύπελλον μὲ ὑπερυψωμένην τῶν χειλέων λαβὴν (Πί ν. 83α) καὶ κυάθιον.

Οἱ ἄλλοι τάφοι, εἰς πυκνὴν τάξιν, εἶναι ὁμοειδεῖς τάφοι νηπίων ἢ παιδῶν, τεθαμμένων ἐντὸς ἀμφορέων ἢ μικρῶν πίθων ἢ ἄλλων παρεμφερῶν ἀγγείων. Οἱ τάφοι χρονολογούνται ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 6ου αἰῶνος, ἐκ τῶν κτερισμάτων, μικρογραφικῶν ἀγγείων ἰδίως κορινθιακῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἐνδιαφέρουσαι πυξίδες μικροῦ σχήματος. Ὁ ἀρχαιότερος παιδικὸς τάφος περιεῖχε πρωτοκορινθιακὸν ἀρύβαλλον καὶ οἶνο-

νῆς κεραμεικῆς, διότι βεβαία εἶναι ἡ χρονολόγησις τῶν ἐκ τῶν κτερισμάτων.

Β. Ταφικά ἄνδρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου. Ἀφορμὴν πρὸς ἀνασκαφὴν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἔδωκεν ἡ πρό τινων ἐτῶν εὕρεσις γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 9ου π.Χ. αἰῶνος, κτερισμάτων τάφου, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν ἐν *Hesperia* 30 (1961) σσ. 229-304, πίν. 63-64. Ὁ ἐξερευνηθεὶς χώρος ἀποτελεῖται ἐξ ἀνδρῶν καὶ προχείρων περιβόλων διαφόρων ἐποχῶν (Σχέδ. 1). Δύο εἶδη τοιχοδομίας πα-

ρουσιάζει ὁ πρὸς Δ. τοῖχος, κατευθυνόμενος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Εἰς τὸ βόρειον τμήμα (πρόσοψις τοῦ τομέως IV), ὁ τοῖχος στηρίζεται ἐπὶ πλακοειδῶν λίθων καὶ οἱ λιθόπλινθοι, τραπεζοειδοῦς σχήματος, τοῦ μόνου διατηρουμένου δόμου ἔχουν ἀκανονίστους ἀρμογὰς. Εἰς τὸ νότιον τμήμα (πρόσοψις τοῦ τομέως I), ὁ τοῖχος στηρίζεται ἐπὶ πλακοειδῶν λίθων καὶ ἔχει ἓνα δόμον ἐκ λιθοπλινθῶν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς (οἱ λιθόπλινθοι μὲ τὴν διακοσμητικὴν κυρτότητα τῆς ἐπιφανείας) καὶ δύο δόμους τοιχοδομίας μὲ τραπεζοειδοῦς σχήματος ἀρμογὰς, τὸν ἓνα ἀποτελούμενον ἐξ ὀρθοστατῶν 0,54 x 0,67 μ., τὸν ἄλλον ἐξ ὀριζοντίων λιθοπλινθῶν καὶ πλακῶν συσσωρευμένων πρὸς ἰσοπέδωσιν. Ἐκεῖ ὅπου συναντῶνται τὰ δύο διαφορετικῆς τοιχοδομίας τμήματα, ὁ νότιος ὀρθοστάτης στηρίζεται εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δόμου τοῦ βορείου σκέλους τοῦ περιβόλου. Ἀμφότερα τὰ τμήματα παρουσιάζουν διαπλάτυνσιν εἰς σημεία ὅπου προφανῶς ἦσαν ἀνιδρυμένοι στῆλαι, ὅμοιοι πρὸς εὐρεθεῖσαν κάτωθι τοῦ τοίχου τοῦ τοῦ ἀνδῆρου.

Τὸ τετράγωνον ἄνδρον I, στηριζόμενον ἀπὸ Β. ἐπὶ τοῦ ἀνδῆρου IV, παρουσιάζει ὁμοίαν τοιχοδομίαν ἀλλ' ὀλιγότερον ἐπιμελημένην. Τὸ ὑψηλότερον μέρος ἔχει καταστροφῆ λόγῳ τῆς διαβρώσεως ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ πτώσεως βράχων. Ἡ ἐπίχωσις, μεταξύ τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου, περιείχεν ὄστρακα μελαμβραφῆ μετ' ἐμπιέστου κοσμήματος ἀνθεμίων, καὶ ἀποτμήματα ἀγγείων μὲ ἀνάγλυφον ραβδωτὴν ἐπιφάνειαν.

Ὁ τομεὺς IV. Περίβολος μὲ στρώσιν λιθαρίων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν σχηματίζονται δύο διαμερίσματα διὰ σειρᾶς μεγαλύτερων λίθων. Ἐντὸς αὐτῶν εὐρέθησαν οἱ ἀρχαιότεροι τάφοι 7 καὶ 10 (Σ χ ε δ. 1 ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἀριθμοὶ τῶν τάφων σημειοῦνται ἐντὸς κύκλου). Ἡ τέφρα τῶν νεκρῶν ἔχει τεθῆ ἐντὸς δύο ὁμοίων ἀγγείων ἐκ πηλοῦ ἀνοικτοχρώμου, διακοσμουμένων διὰ ταινιῶν ἐρυθροπῶν. Τὰ ἀγγεῖα, μὲ πῶμα καὶ ὀριζοντίους λαβὰς, στερεώνονται ἐντὸς κοιλότητος καὶ καλύπτονται μὲ πλάκας ἐξ ἀκατεργάστων λίθων. Τὸ τεφροδόχον ἀγγεῖον τοῦ τάφου 7 περιείχε πλὴν τῶν κεκαυμένων ὀστῶν ἐνηλίκου, μίαν ἀρυβαλλοειδῆ λήκυθον, κοσμουμένην δι' ἐρυθρομόρφου ἀνθεμίου, τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, παρὰ τὸ τοίχωμα τοῦ περιβόλου, λάκκος περιείχε χαλκοῦν τεφροδόχον ἀγγεῖον μὲ μολύβδινον πῶμα (τάφος 8).

Ὁ τομεὺς II, ἀνατολικῶς τοῦ τετραγώνου ἀνδῆρου, ἀποτελεῖ τὴν ἐνδιάμεσον ζώνην μεταξύ τοῦ περιβόλου III καὶ τοῦ ἀνδῆρου I. Ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, παραλλήλως πρὸς τὴν κατωφερῆ

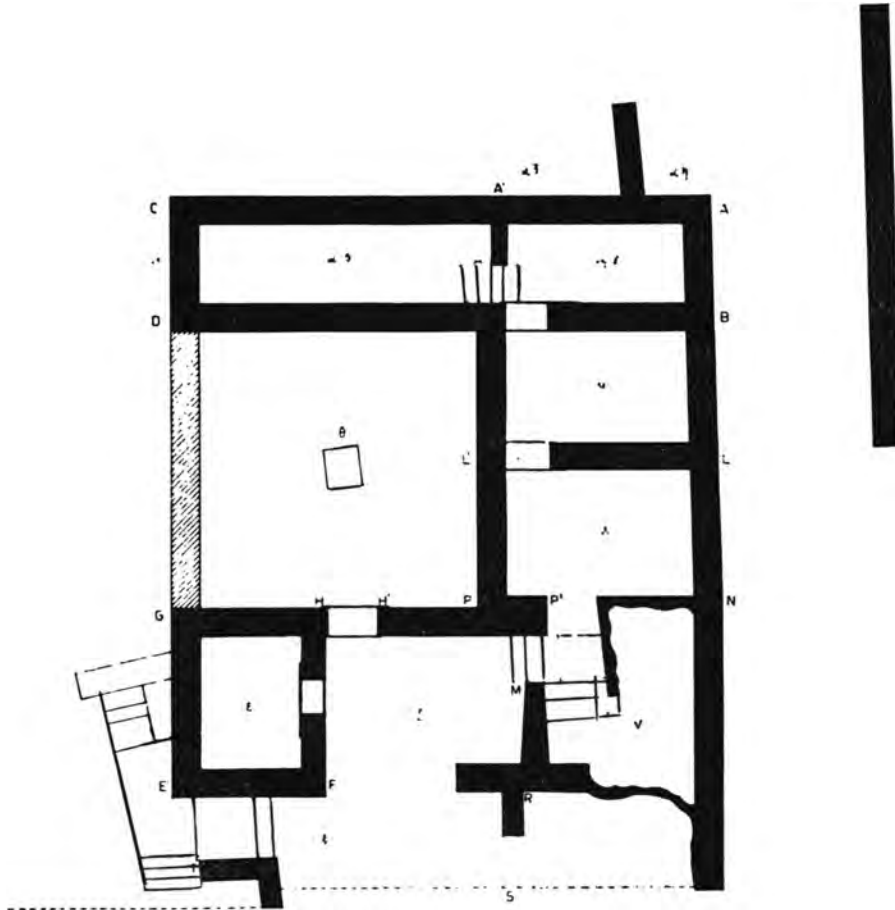
κλίσιν τοῦ λόφου, λεπτὸν στρώμα περιέχον διάσπαρτα ἀποτμήματα ἀγγείων πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν, εἰς ἓν σημεῖον (ΒΑ. γωνία) ἀπέδωσε πληρέστερα ἀγγεῖα (πρβλ. κατωτέρω τομέα III). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, δηλ. ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ στρώματος, διεπιστώθη ἡ παρουσία τέφρας. Ὑπὲρ τὸ στρώμα τοῦτο, ἡ ἐπίχωσις περιείχεν ὄστρακα ἀγγείων μὲ μέλαν βερνίκιον. Τέλος, παχὺ στρώμα περιέχει τὸ ἐκ τῆς καταστροφῆς ὕλικόν, προελθὸν δηλ. ἐκ τῆς καταρρέσεως ἄλλου ἀνδῆρου μὴ ἀνασκαφέντος. Ὁ χῶρος ἐνθα κατέπεσε μέρος τοῦ ἀνδῆρου αὐτοῦ σημειοῦται ἐπὶ τοῦ Σ χ ε δ. 1 μεταξύ τῶν τομέων II καὶ III διὰ παραλλήλων γραμμῶν, αἵτινες δεικνύουν καὶ τὴν κατεῦθυσιν τῆς καταρρέσεως. Τὸ ὕλικόν ἀποτελεῖται ἐκ θραυσμάτων ἀγγείων διαφόρων ἐποχῶν, κυρίως τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, μερικῶν μεταγενεστέρων (ἐν ἀπότμημα «μεγαρικοῦ» σκύφου), ἐπιτυμβίων στηλῶν, ὧν μία ἐνεπίγραφος τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰῶνος, ἄλλων ἀποτμημάτων ἀναγλύφων στηλῶν τοῦ 4ου αἰῶνος, κλπ.

Ὁ τομεὺς III (Σ χ ε δ. 1) χωρίζεται ἀπὸ τὸν τομέα II διὰ τοιχαρίου στερουμένου θεμελιώσεως. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐκτείνεται πρὸς Α. στρώσις λιθαρίων, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθησαν παιδικαὶ ταφαί, ἤτοι ἀγγεῖα (ὑδρία ἀριθ. 1, ἀμφορεὺς ἀριθ. 3 κλπ.) περιέχοντα ὄστᾶ καὶ μικρὰ εὐτελεῖ ἀγγεῖα ὡς κτερίσματα, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου. Τὰ τεφροδόχα ἀγγεῖα στερεώνονται εἰς τὸ ἔδαφος μὲ πλακοειδεῖς λίθους καὶ φέρουν ὡς πῶματα ὁμοίους λίθους γενικῶς τετραγώνου σχήματος. Οἱ τάφοι 9 καὶ 11 καὶ τὰ τοιχάρια τοῦ περιβόλου εἶχον διατάρᾳ ἀρχαιότερας ταφὰς καύσεως, ἐξ ὧν προέρχονται ἀποτμήματα ἀγγείων πρωτογεωμετρικῶν, ἀλλὰ κυρίως γεωμετρικῶν τῆς ἀρχαιότερας περιόδου. Τὸ στρώμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις σημειοῦται διὰ παραλλήλων γραμμῶν ἐπὶ τοῦ Σ χ ε δ. 1, ἐπανευρίσκομεν εἰς τὰ ΒΑ. τοῦ τομέως II. Σημαντικὸς εἶναι — μεταξύ τῶν εὐρημάτων — σκυφοειδῆς κρατῆρ ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδός (Π ἰ ν. 83β) (πρβλ. *Hesperia* 30 (1961) πίν. 27, ἀριθ. 46, ἐνθα ἡ συμπλήρωσις μὲ χαμηλὸν καὶ στενὸν πόδα εἶναι ἐσφαλμένη). Τὴν ἀνασκαφῆν τῶν ταφικῶν ἀνδῆρων ἐπὶ τῆς Δ. κλιτύος ἐπέβλεψεν ὁ κ. J. Bingen.

Γ. Ἡ συνοικία τῶν Ἐργαστηρίων. Εἰς ἀπόστασιν 140 μ. πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ Θεάτρου, ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ λόφου Βελατοῦρι (ὑψὸς 37μ.), διάσπαρτα ὄστρακα μὲ μέλαν βερνίκιον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὑπεδείκνυν ὅτι ὁ χῶρος ἦτο κατὰ τὴν κλασσικὴν

έποχην. Διηνοίχθη δοκιμαστική τάφος, μήκους 25 μ., πλάτους 2 μ., κατά τον άξονα ΝΔ-ΒΑ. Έπειδή καθ' όλον τό μήκος ήλθον εις φώς αρχιτεκτονικά ύπολείμματα, παρέστη ανάγκη νά διευρυνθῆ ή τάφος εις πλ. 20 μ. κατά μέσον όρον, ούτως ώστε ή όλη έρευνηθεΐσα έκτασις έχει έμβαδόν

11.90. Ό ΑC έχει κατεύθυνσιν ΒΑ-ΝΔ., ό CE τούναντίον βαίνει από ΒΔ. πρός ΝΑ. Η πρόσβασις εγένετο από τής νοτίας πλευράς: στενωπός, διαμορφουμένη εν μέρει κλιμακοειδώς ή ακολουθούσα τήν κλίσιν του εδάφους, έστρωμένη διά λίθων πλακοειδών, άκανονίστων, όδηγεί πρός τήν

Σχέδ. 2. Θορικός. Οικία 1

500 μ². Άπεκαλύφθη μία οικία (άριθ. 1) και πρό αυτής άρχαία όδός κατευθυνομένη από ΒΔ. πρός ΝΑ. Έπί δε τής άλλης πλευράς τής όδου άνεσκάφη έργαστήριον κατεργασίας του μεταλλεύματος.

α) Η οικία άριθ. 1 (Πί ν. 81β) έχει σχέδιον κατόψεως κανονικόν: είναι σχεδόν τετράγωνος, άν και άνηγέρθη επί άποτόμου κλιτύος. Η ύψομετρική διαφορά μεταξύ του χαμηλοτέρου και του ύψηλοτέρου σημείου φθάνει τά 3 μ. Ό τοίχος AC (Σχ έ δ. 2) μετρεί 10.95, ένω ό ΟΕ

είσοδον. Η στενωπός αυτή άπεκαλύφθη εις μήκος 5 μ. Άκολουθεί τόν τοίχον GE και ανατολικώς τόν τοίχον T, άνήκοντα πιθανώς εις άλλην παρακειμένην οικίαν. Η είσοδος άποτελείται έκ χώρου άνοικτού, λιθοστρώτου, εις του όποιου τήν Β. πλευράν δύο βαθμίδες όδηγοϋν εις δωμάτιον έσκαμμένον εν μέρει έντός του βράχου, τό όποιον δεν άπεκαλύφθη εισέτι πλήρως. Δίοδος πλ. 2.66 μ., μεταξύ F και R, όδηγεί πρός έσωτερικήν αύλήν (δ), λιθόστρωτον, τής όποιας τό δάπεδον σφίζει κατά χώραν πλάκαε τινάε. Είε τά ΝΔ. μι-

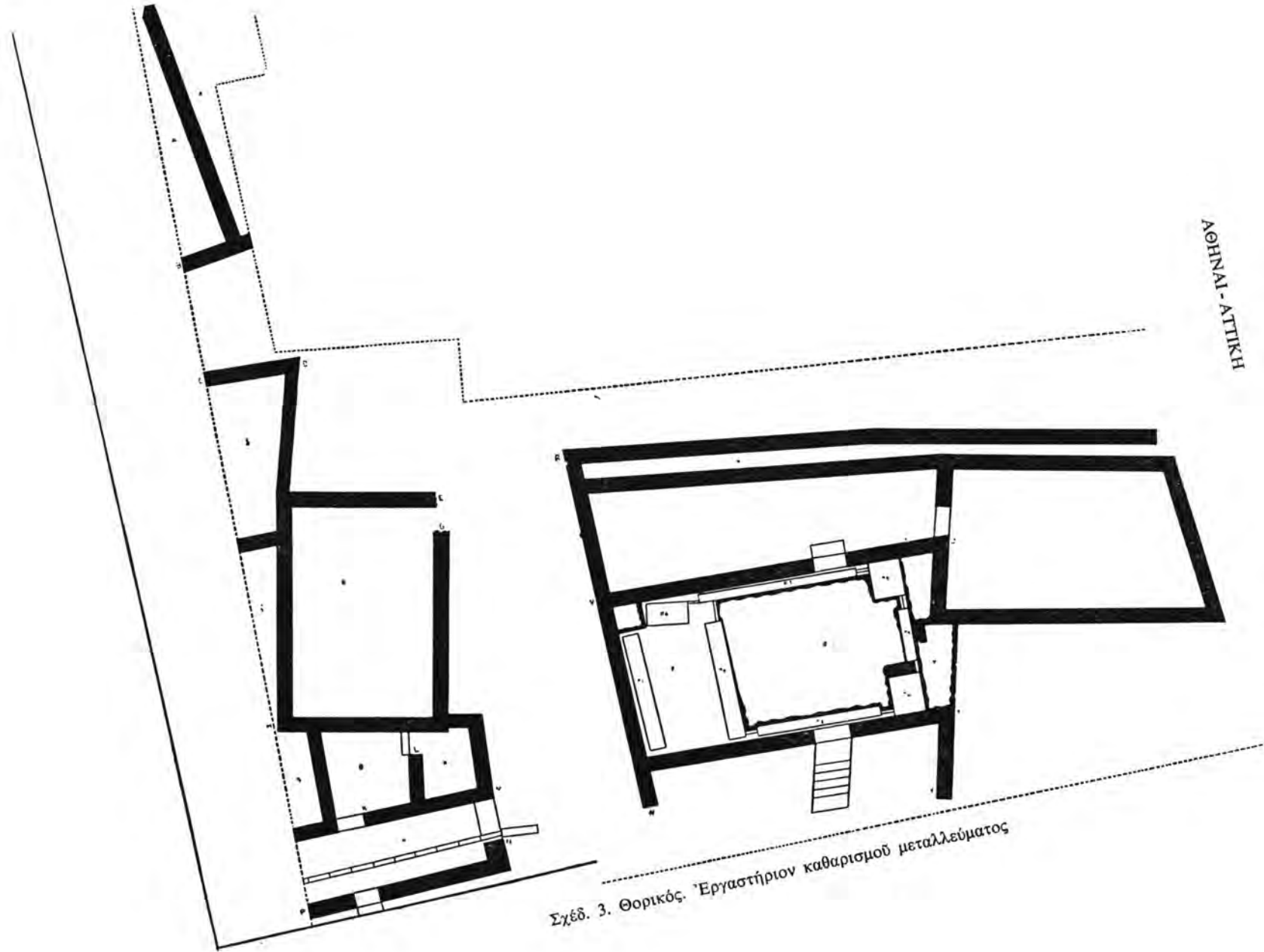
κρόν δωμάτιον (ε), διαστ. 2.00 x 2.60 μ. Εἰς τὰ ΒΔ. ὁ χώρος θ, διαστ. 5.30 x 5.40 μ., εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποῖου ἀπεκαλύφθη βάσις ἐκτισμένη (διαστ. 0,70 x 0,70 μ.), ἐπὶ τῆς ὁποίας θά ἐστηρίζετο ξύλινος κίων. Ἐπ' αὐτῆς παρατηρήθησαν ἴχνη πυρός. Ὁ τοῖχος DG διατηρεῖται εἰς μικρὸν ὕψος καὶ ἔχει ὄσιν μᾶλλον ἀναλήματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἴσως ἔνδειξιν ὅτι ἡ ΝΔ. πλευρὰ τοῦ χώρου Θ, κατὰ μῆκος τοῦ θεμελίου DG ἦτο ἀστεγος, ἐνῶ ἡ ΝΑ. πλευρὰ ἐσχημάτιζεν εἶδος στοᾶς, ἂν καὶ ἡ βάσις εἶναι τοποθετημένη ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῆς θύρας ΗΗ', ὁπότε ἡ δοκὸς τῆς στέγης θά ἔπρεπε νὰ στηρίζηται ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου, δηλ. τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας. Τέλος, μεταξὺ τῶν σημείων Μ καὶ Ρ, ὑπάρχει κλίμαξ ἀνερχομένη πρὸς τὸ ὑψηλότερον κείμενον διαμέρισμα. Τρεῖς βαθμίδες ὀδηγοῦν πρὸς διάζωμα καὶ πρὸς τοὺς χώρους λ καὶ ν. Ὁ χώρος ν ἀπετελέσθη ἐκ σκάμματος τοῦ βράχου καὶ ἔχει λιαν ἀνώμαλον δάπεδον. Ἡ στάθμη τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον τῆς οἰκίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἴσως καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς ταύτης εἰσοδον. Εἰς τὴν ΒΑ. πλευρὰν ὑπάρχουν τρία δωμάτια: λ, ἔμβαδον 3.70 x 2.50 μ., τὸ δωμάτιον μ, ἔμβαδον 3.70 x 2.10 μ., καὶ αγ ἔμβαδον 3.60 x 1.60 μ. Ἐκ τοῦ δωματίου αγ κατέρχεται μικρὰ κλίμαξ πρὸς τὸ αβ, τὸ ὁποῖον ἔχει ἔμβαδον 5.80 x 1.60 μ. Ἡ διὰ μικρῶν λίθων τοιχοδομία εἶναι σχετικῶς ἐπιμελημένη, τὰ κατώφλια καὶ αἱ παραστάδες τῶν θυρῶν εἶναι μεγάλοι λιθόπλινθοι. Πολλὰ τεμάχια ἀμμοκονιάματος εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δεικνύουν, ὅτι οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐπενδεδυμένοι δι' ἀμμοκονιάματος ἐγχρώμου. Πλακόστρωτον δάπεδον εὐρέθη μόνον εἰς τοὺς διαδρόμους ξ καὶ δ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεραμικῶν εὐρημάτων, λύχνων καὶ ἀποτημάτων ἀγγείων, ἡ οἰκία χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

Τὸ τμήμα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τὸ ἀποκαλυφθὲν εἰς τὰ ΒΑ. τῆς οἰκίας I, ἔχει, ἐπὶ μήκους 25 μ., πλάτος 3 μ. Ἐγένετο ἰσοπέδωσις τοῦ ἀνωμάλως ἐπικλινούσας βραχώδους ἐδάφους μὲ λιθάρια καὶ ἐρυθρωπὸν πηλὸν (ὅπως παρατηρήθη καὶ εἰς σημεῖα τινὰ τῆς οἰκίας), τὸ δὲ στρώμα τοῦτο καλύπτεται ὑπὸ χαλίκων καὶ πηλοῦ τερφοκιτρίνου πάχ. 0,40-0,50 μ. Εἰς τὰ ΒΑ. τῆς ὁδοῦ ἀνεσκάφη ἐν μέρει ἐργαστήριον καθαρισμοῦ τοῦ μεταλλεύματος ἔμβαδον 10 x 5.5 μ. μετὰ πέντε δεξαμενῶν. Ἀπαιτεῖται ἡ συνέχισις τῆς ἐργασίας εἰς τὸν τομέα αὐτόν, διὰ νὰ σχηματισθῶν πλήρη εἰκόνα τῆς τεχνικῆς ἐγκαταστάσεως.

Δυτικῶς τῆς οἰκίας I καὶ εἰς ἀπόστασιν 40 μ. ἀπ' αὐτῆς (ὕψ. 32 μ.) διενηργήθη ἀνασκαφὴ

ἐπὶ ἐκτάσεως συνολικῆς 560 μ², διὰ τῆς διανοίξεως τεσσάρων δοκιμαστικῶν τάφρων κατευθύνσεως Α-Δ. ἐπὶ μήκους 80 μ. Ἀπεκαλύφθησαν δύο ἀρχιτεκτονικὰ σύνολα. Τὸ πρὸς Β., ὅπερ δὲν ἀνεσκάφη πλήρως καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ τὸ γενικὸν σχέδιον καὶ ὁ προορισμὸς του. Φαίνεται μόνον ὅτι πρόκειται ἐκτεταμένον οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει σειρά δωματίων. Δυτικῶς αὐτοῦ, ἄλλη ἀρχαία ὁδὸς, πιθανώτατα, πλάτους 4 ἕως 5 μ., εἰς τὴν παρουσίᾳ τῆς ὁποίας κεῖται τὸ μονόλιθον κατώφλιον ΜΝ. Πέραν τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τῆς ὁδοῦ ταύτης, μήκους 15 μ., ἴχνη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους δεικνύουν, ὅτι ἡ ὁδὸς συνεχίζεται πρὸς δυσμὰς, ἐνῶ πρὸς ἀνατολὰς διακόπτεται ἀποτόμως συναντῶσα τὸν βράχον.

β) Τὸ ἔργαστήριον καθαρισμοῦ τοῦ μεταλλεύματος ἀριθ. I ρ (Πί ν. 82α' Σχ ἐ δ. 3). Εἶναι τὸ σημαντικώτερον κτήριο, ἀποκαλυφθὲν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Παλαιαὶ παράνομοι ἀνασκαφαὶ εἶχον καταστρέψει τὸ κεντρικὸν τμήμα σ, ἀλλὰ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ ἐργαστηρίου διετηρήθη. Τὸ κτήριο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πτέρυγας: 1) ν/ξ, ὅπου ἐτρίβετο τὸ μέταλλευμα καὶ 2) τὸ κυρίως ἐργαστήριον καθαρισμοῦ, δυτικῶς τοῦ χώρου VU. Ἀνατολικῶς πάλιν τὸ κτίσμα ἔχει διπλοῦν τοῖχον RQ, λιαν στερεόν, ὥστε νὰ ἀντέχη εἰς τὸ μέγα βάρος τοῦ ἀποθηκευομένου ἐκεῖ μεταλλεύματος. Εἰς τὴν θέσιν V εὐρέθη κατὰ χώραν ποσότης δεκάδων χιλιογράμμων μεταλλεύματος περιέχοντος 50 % μόλυβδον καὶ ποσότητα 200 γρ. ἀργύρου κατὰ τόννον. Ὁ χώρος ἐπικοινωνεῖ διὰ κλίμακος μὲ τὸ ἐργαστήριον καθαρισμοῦ, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει δεξαμενὴν Π₁, ἐξ ἧς ἔρρεε τὸ ὕδωρ ἐπὶ δαπέδου ἐπικλινούσας ρ, ἐφ' οὗ ἦτο ἠπλωμένον τὸ τριβὲν μέταλλευμα. Τὸ χῶμα καὶ τὰ ἐλαφρότερα μόρια παρεσύροντο ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς Π₂, ἐνῶ τὸ καθαρὸν μέταλλευμα ἔμενον ἐπὶ τοῦ ἐπικλινούσας δαπέδου, ὡς βαρύτερον. Ἐκ τῆς δεξαμενῆς Π₂ τὸ ὕδωρ ἔρρεεν ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν Π₃, Π₄, Π₅, Π₆ καὶ Π₇ διαδοχικῶς, ὁπότε καθαρὸν ἔφθανεν εἰς τὴν δεξαμενὴν Π₈. Ἐκ τῆς τελευταίας ἐπανεφέρετο εἰς τὴν δεξαμενὴν Π₁ καὶ ἡ διαδρομὴ τῆς ροῆς ἐπανελαμβάνετο. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Π₂ καὶ Π₈ εἶναι 16 μ. Τὸ ἐπικλινὲς δάπεδον εἶναι ἐστρωμένον δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ἀναμίκτου μὲ χάλικας, πάχ. περίπου 4 ἐκ. μ. Μὲ σκληρὸν κονίαμα εἶναι ἐπενδεδυμένα τὰ τοιχώματα τῶν δεξαμενῶν. Τὸ μέσον βάθος αὐτῶν εἶναι 0,50 μ., ἀλλὰ τὸ βάθος τῆς Π₈ φθάνει τὸ 1 μ. Πρὸ τῆς δεξαμενῆς Π₃, ὑπάρχει κλίμαξ ὀδηγοῦσα εἰς τὸ διάμερισμα τ, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεσκάφη ἐντελῶς. Ἐπὶ τῇ βά-

ΑΘΗΝΑΙ - ΑΤΤΙΚΗ

Σχέδ. 3. Θορικός. Έργαστήριον καθαρισμού μεταλλεύματος

σει τῶν κεραμεικῶν εὐρημάτων, τὸ Ἔργαστήριον χρονολογεῖται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα.

Δ. Τὸ Θέατρον (Πί ν. 82 β). Συντετέλεσθη ὁ καθαρισμὸς τοῦ μνημείου, ὥστε νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ ἀποτύπωσις του, εἰς ἣν κατάστασιν εὐρίσκειται σήμερον. Διὰ λόγους προνοίας αἱ λιθοπλίνθοι τῶν ἐδωλίων, εἴτε αὐταὶ ἦσαν κατὰ χώραν εἴτε εἶχον μετατοπισθῆ, ὡς καὶ οἱ λίθοι, οἱ τοποθετηθέντες προχεῖρος διὰ νὰ καλύψουν τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν διατηρουμένων ἀρχαίων βαθμίδων, ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἀπετυπώθησαν ὡς ἔχουν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς ἀποτυπώσεως, ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Δρος Τ. Hackens παρατηρήσεις ἐπὶ πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν λεπτομερειῶν, ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἐσκαμμένα ἐντὸς τοῦ βράχου δωμάτια παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀπόδοον, ὡς πρὸς τὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον τῆς ὀρχήστρας, ὁ ὁποῖος πρᾶγματι ἀποτελεῖ μέρος κτηρίου ἐκτεινομένου πρὸς δυσμᾶς, καὶ ὡς πρὸς τὴν σειρὰν λιθοπλίνθων, τὴν θεωρουμένην κατωτάτην βαθμίδα τοῦ κοίλου, κατὰ τὸ γνωστὸν παλαιὸν σχεδιάσμα τοῦ Θεάτρου. Ἡ σειρὰ αὕτη κανονικῶν λιθοπλίνθων ἔχει προσανατολισμὸν εὐκρινέστατα διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν προσανατολισμὸν τῶν βαθμίδων τοῦ Θεάτρου.

Ἦρχισεν ἐν πρώτοις ἡ ἔρευνα τῶν χωμάτων τῶν ἀπορριφθέντων ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἐπιχώσεων, μὲ σκοπὸν τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως τοῦ Θεάτρου πρὸς τὸν ἀμέσως περιβάλλοντα χώρον, ὡς καὶ τοῦ χρονολογικοῦ προβλήματος τοῦ ἀρχικοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῶν μεταγενεστέρων προσθηκῶν. Διὰ διερευνητικῶν τάφων πρὸς στρωματογραφικὴν μελέτην, διεπιστώθη ὅτι ἡ μεγέθυνσις τοῦ κοίλου τοῦ Θεάτρου ἀνάγεται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰς τὴν ὀρχήστραν, κάτω ἀπὸ ἐπαλλήλους διατεταραγμένας στρώσεις, ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἀρχαιότερον, κατὰ τὰ φαινόμενα,

ἀπὸ τὰς λιθίνας βαθμίδας τοῦ Θεάτρου. Τὸ δάπεδον τοῦτο, ἐκ τῶν κεραμεικῶν εὐρημάτων, χρονολογεῖται περίπου εἰς τὸ παρὸν στάδιον τῆς ἐρεύνης, εἰς τὰ μέσα τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἴσως εἰς τὸ μέλλον χρειασθῆ νὰ ἀναθεωρηθοῦν τὰ χρονολογικὰ αὐτὰ συμπεράσματα, διότι δὲν κατέστη δυνατόν, κατὰ τὴν παρούσαν ἔρευναν, νὰ διακριθοῦν μετὰ βεβαιότητος παντοῦ τὰ ἴχνη τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν, ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους ἀλλὰ κυρίως λόγῳ τοῦ ἐλλιποῦς σχεδιογραφήματος, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ προταθῆ ἀκριβῆς χρονολόγησις τῶν κατωτέρων βαθμίδων τοῦ κοίλου καὶ τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν λιθοπλίνθων, ἥτις ἐξελέφθη ὡς ἡ πρώτη βαθμὶς ἐλλειπῶς διατηρουμένη, ἀλλ' ἡ γνώμη ὅτι τὰ τμήματα αὐτὰ τοῦ Θεάτρου ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανος. Οὕτω ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος τῆς ὀρχήστρας δυνατόν νὰ εἶναι προγενέστερος τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πέριξ τοῦ Θεάτρου ἀνασκαφῶν, πέραν τῆς δυτικῆς παρόδου καὶ βορειῶς αὐτῆς, ἀπεκαλύφθη κτήριον ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν ἀνδρωτῶν δωμάτων, ἐπὶ διαδοχικῶν ἐπιπέδων τοῦ βραχώδους καὶ ἐπικλινούς ἐδάφους. Εἰς τμῆμα τοῦ οἰκοδομήματος, τοῦλάχιστον, παρετηρήθησαν δύο περίοδοι, ἀλλ' ὁ ἀκριβῆς χρονολογικὸς καθορισμὸς ἀπαιτεῖ συμπληρωματικὴν ἔρευναν.

Νοτίως τῆς ὀρχήστρας, τὸ ἔδαφος σχηματίζει βαθεῖαν κοιλότητα, εἰς τὴν νοτιανὴν πλευρὰν τῆς ὁποίας διηνοίχθησαν δοκιμαστικαὶ τάφοι. Ἐδῶ ἀπεκαλύφθη μικρὸν τετράγωνον κτίσμα καὶ ὄχτος ὕδραγωγείου. Τὸ κτίσμα εἶναι ἀρχαιότερον δύο τάφων τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι ἔκειντο ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τοῦ δαπέδου τοῦ τετραγώνου κτίσματος.

B. G. ΚΑΛΑΙΠΟΛΙΤΗΣ - H. F. MUSSCHE

*

ΜΥΚΗΝΑΙ-ΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΠΕΡΑΤΗΣ

Είς τὸ Β. ἄκρον τοῦ κόλπου τοῦ Πορτοράφτη, καὶ κατὰ μῆκος τῶν νοτίων προπόδων τοῦ λόφου τῆς Περαιτῆς ὑπάρχει ἀρκετὰ παχὺ αἰολογενὲς ἀμμολιθικὸν στρώμα, ποὺ ὀρίζεται πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ ρέμα τῆς Ἐρωτοσπηλιάς. Τὸ στρώμα αὐτὸ ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς τελευταίους μυκηναϊκοὺς χρόνους διὰ τὴν κατασκευὴν τάφων, ποὺ ἢ ὑπαρξίς των ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Ὑψηρεσίαν ἤδη ἀπὸ τὸ 1895, εἰς τοὺς ἀρχαιοκαπήλους δὲ πολὺ ἐνωρίτερον¹. Τὸ 1953, ὅτε ὑπηρετοῦν ὡς ἐπιμελητῆς ἀρχαιοτήτων τῆς Α' Ἀρχ. Περιφέρειας, ἢ ὑψηρεσία μὲ ἔστειλεν ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ σώσω ἀπὸ τὴν σύλησιν τάφον τοῦ νεκροταφείου, ποὺ ἀπεδείχθη ὅμως συλημένος ἀπὸ πολλοῦ. Διαπιστωθέντος ὅμως, ὅτι ἐκτός ἀπὸ αὐτὸν ὑπῆρχον εἰς τὴν περιοχὴν καὶ ἄλλοι πολλοί, ποὺ ὄρισμένοι εἶχον ἤδη συληθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοκαπήλους καὶ ἄλλοι, οἱ περισσότεροι, ἐκινδύνευον νὰ ὑποστοῦν τὴν ἰδίαν τύχην, ἐνεκρίθη καὶ μοῦ ἀνετέθη ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς, ποὺ ἀνέλαβε πλέον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία². Ἐκτοτε ἡ ἔρευνα συνεχίσθη χωρὶς διακοπὴν μέχρι καὶ τοῦ 1963, ὅποτε ἐσκάφησαν οἱ τελευταῖοι τάφοι. Ἐρευνήθη ἐν συνόλῳ ἔκτασις 13 στρεμμάτων περίπου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν καὶ πλήρη ἀνασκαφήν 159 ἀσυλητῶν καὶ 60 συλημένων τάφων, ἀριθμηθέντων ἀντιστοιχῶς 1-157 καὶ Σ1-Σ60³ (Σχ. ἐ δ. 1). Μέσα εἰς τοὺς τάφους αὐτοὺς εὐρέθησαν συνολικῶς 1264 ἀγγεῖα καὶ εἰδῶλια, 331 μικροαντικείμενα ἢ ομάδες ἀντικειμένων ἀπὸ λίθον, 235 ἀπὸ μέταλλον, 10 ἀπὸ πηλὸν καὶ 223 ἀπὸ διαφόρους ἄλλας ὕλας (ὀαλόμαζαν, ἔλεφαντοστοῦν κλπ.).

Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀρκετὰ μαλακόν, ὥστε νὰ ἐπιτρέπη τὴν σχετικῶς ἄκρον ἀνδρῦξιν τῶν τάφων, συγχρόνως ὅμως εἶναι καὶ τόσο ἐυθρυπτον, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἐξασφαλίζῃ παρὰ μικρὰν σχετικῶς στερεότητα. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι εἰς τοὺς περισσότερους τάφους οἱ θόλοι κατέρρευσαν ἀχρηστεύοντες τοὺς θαλάμους καὶ σφραγίζοντες τὸ περιεχόμενον των, τοῦτο δέ, εἰς ὄρισμένας περιπτώσεις, ἐγένετο ἀσφαλῶς ἤδη κατὰ τὴν διάρ-

κειαν τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ νεκροταφείου. Ὅταν τοῦτο συνέβαινε, ὁ τάφος εἴτε ἐγκατελείπετο ἐντελῶς, εἴτε ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιηθῆται, ὅποτε ὅμως αἱ μεταγενέστεραι ταφὰι ἐγένοντο εἰς ἐπάλληλα στρώματα ἀνάμεσα εἰς τοὺς πεσμένους βώλους τοῦ πετρώματος. Κάποτε ἢ κατέρρευσις αὐτῆ ἦτο μερικὴ μόνον καὶ περιωρίζετο εἰς τὴν περισσότερον εὐπαθῆ περιοχὴν τοῦ υπερθύρου, ὅποτε ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιηθῆται τὸ ἀνέπαφον μέρος τοῦ θαλάμου, ἐσκάπτετο δὲ νέος δρόμος καὶ διερρυθμιζέτο ἀναλόγως ἢ εἴσοδος.

Μορφὴ καὶ εἶδη τάφων. Οἱ τάφοι γενικῶς εἶναι θαλαμοειδεῖς μικρῶν σχετικῶς διαστάσεων. Οἱ θάλαμοι ἔχουν σχῆμα κατὰ βάσιν τετράπλευρον, συχνὰ ὅμως παραμορφωμένον καὶ ἀκανόνιστον λόγῳ τῆς καμπυλότητος τῶν γωνιῶν καὶ τῶν πλευρῶν, τῆς ἐπιπροσθέτου διανοίξεως κογχῶν ἢ τῆς ἐκ τῶν ὀστέρων ἀσυμμέτρου διευρύνσεώς των. Ἡ ὄροφῆ σπανίως εὐρίσκεται εἰς ὕψος μεγαλύτερον τοῦ 1 μέτρου ἀπὸ τὸ δάπεδον. Εἰς τὸ δάπεδον συναντῶνται ἐνίοτε μικροὶ λάκκοι, ἀκάλυπτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ποὺ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐναπόθεσιν ὀστέων καὶ κτερισμάτων παλαιότερων παραμερισμένων ταφῶν. Ἡ θύρα ἐτειχίζετο ἔπειτα ἀπὸ κάθε ἐνταφιασμὸν μὲ ξηρολιθίαν κτισμένην μὲ σχετικῶς μεγάλους ἀργοὺς λίθους εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ μικροτέρους εἰς τὸ ἐπάνω.

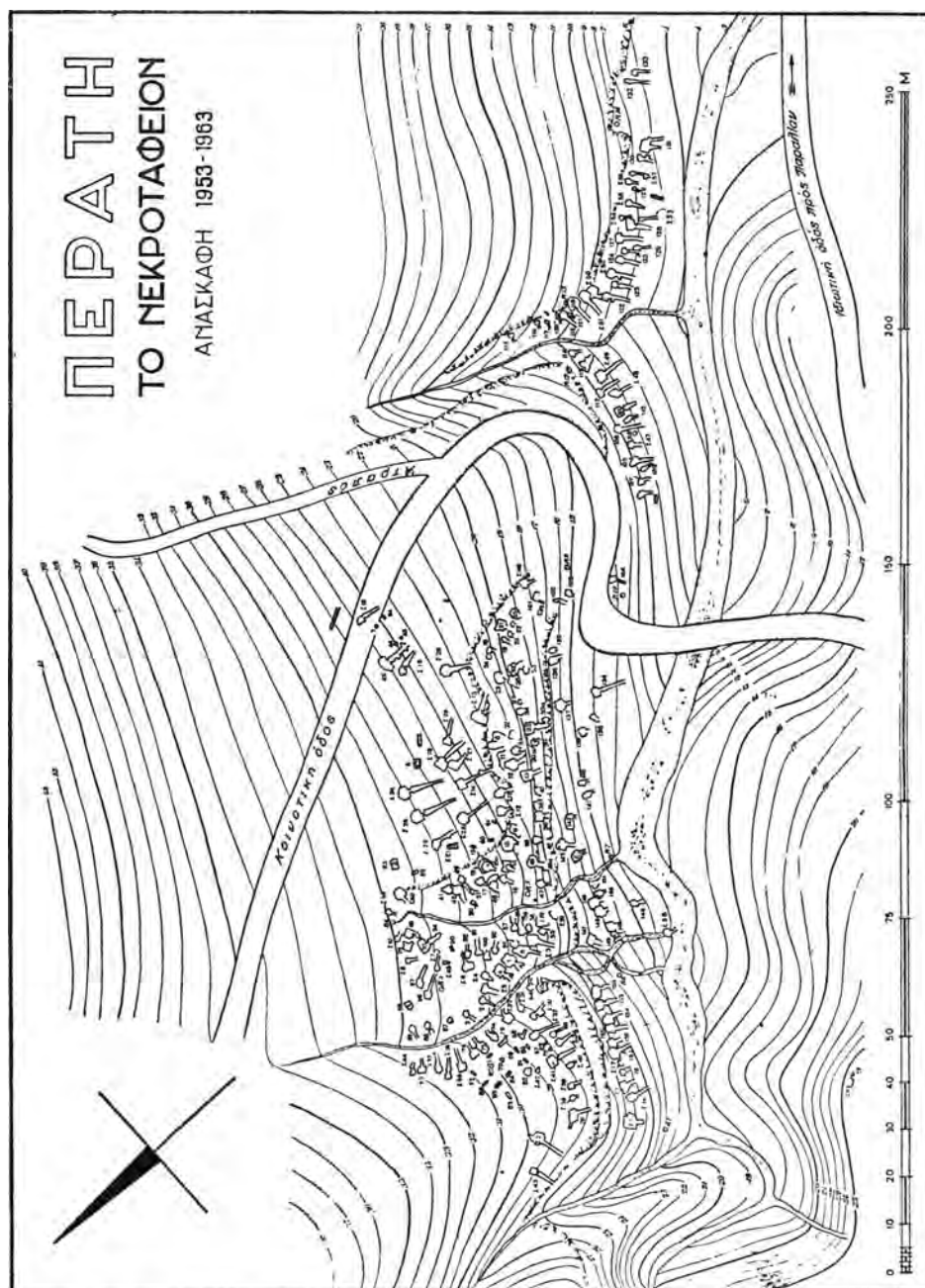
Ἐκτός τοῦ κυρίου θαλάμου ἔχουν μερικοὶ τάφοι καὶ κόγχας. Αἱ κόγχαι αὐταὶ σπανίως συναντῶνται εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ θαλάμου, εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ αὐτὰς δὲν εἶναι αὐτοτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ὀρύγματα, ἀλλὰ ἔχουν τὴν μορφήν μικρῶν ἀκανονίστων ἐπεκτάσεων τοῦ θαλάμου εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου καὶ χωρὶς ἰδιαιτέραν λιθοδομήν. Αἱ κατὰ κυριολεξίαν κόγχαι παρουσιάζονται εἰς τὰς παρεῖας τοῦ δρόμου. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὸ ἀνοιγμὰ των φράσσεται μὲ ξηρολιθίαν ὁμοίαν μὲ τὴν τείχισιν τῆς θύρας (Βλ. ΠΑΕ 1955, πίν. 29β). Αἱ ἐξωτερικαὶ αὐταὶ κόγχαι, τετράπλευροι, ὠοειδεῖς ἢ κυκλικαὶ κατὰ τὸ σχῆμα, εὐρέθησαν περιέχουσαι παιδικὰς ταφάς, ποτὲ δὲ ἀνακομιδὰς.

Ἐκτός ἀπὸ τοὺς θαλαμοειδεῖς εὐρέθησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον 16 λακκοειδεῖς μεγάλοι καὶ 4 μικρότατοι παιδικοὶ. Οἱ μεγάλοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ βαθεῖς τετραπλεύρους στενομήκεις λάκκους συχνὰ, ἀλλ' ὄχι πάντοτε, καλυπτομένους ἀπὸ λιθίνας πλάκας, ποὺ εἶναι σκαμμένοι εἰς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπίπεδα σημεῖα τοῦ νεκροταφείου, μεταξύ τῶν θαλαμοειδῶν καὶ πλησίον των. Ἀναμφιβόλως τὴν προτίμησιν τοῦ σχήματος αὐτοῦ ὑπαγόρευσε τὸ ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶς χώρου διὰ τὴν κατασκευὴν θαλαμοειδῶν. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ λακκοει-

1. Στάης, ΑΕ 1895, σ. 201-202.

2. Σχετικὰς ἐκθέσεις βλ. εἰς ΠΑΕ 1953, σ. 88-102, 1954, σ. 89-103, 1955, σ. 100-108, 1956, σ. 63-72, 1957, σ. 35-41. Ἐπίσης Ἔργον 1958, σ. 18-26, 1959, σ. 12-17, 1960, σ. 16-21, 1961, σ. 19-26, 1962 σ. 16-22, καὶ 1963, σ. 21-27.

3. Ἡ ἔλλειψις αὐτῆ ἀντιστοιχίας μεταξύ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάφων καὶ τῆς ἀπολύτου ἀριθμησέως των ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ 5α, 15β καὶ 30α εἶναι ξεχωριστοὶ τάφοι καὶ ὄχι κόγχαι ἢ διαδοχικαὶ στρώσεις τῶν 5, 15 καὶ 30, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ὁ 58 δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μεταγενεστέραν φάσιν τοῦ 59.

Σχέδ. 1. Τὸ νεκροταφεῖον τῆς Περαιῆς

δεῖς αὐτοὶ εἶναι, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὰ εὐρήματα, σύγχρονοι πρὸς τοὺς ἄλλους, παρουσιάζοντες ὅμοια κτερίσματα καὶ τὰ ἴδια ταφικὰ ἔθιμα. Οἱ περισσότεροι εἶναι ἀτομικοί, μερικοὶ ὅμως περιεῖχαν δύο ἢ καὶ περισσοτέρας ταφάς, καταφανῶς ὄχι συγχρόνους μεταξύ των. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ 4 λακκοειδεῖς (ὁ ἓνας μικρότατος παιδικός) με ἀβαθῆ καὶ λειτουργικῶς περιττὸν δρόμον ὁδηγοῦντα εἰς τοὺς τρεῖς μὲν εἰς τὸ μέσον μιάς ἀπὸ τὰς μακράς των πλευράς, εἰς τὸν τέταρτον δὲ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς γωνίας. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ ἀπολείρας ἀνορύξεως κανονικῶν θαλαμοειδῶν, πού ἐγκατελείφθη ὅταν διεπιστώθη ὅτι θὰ ἐχρειάζετο μεγάλη προσπάθεια διὰ τὴν πραγματοποίησίν της, τῆς καταστάσεως ἐξοικονομηθείσης διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, ἀφοῦ ὁ δρόμος εἶχεν ἓν μῆρει σκαφῆ. Ἴσως ἀπ' ἐτέρου νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ προσαρμοσθῆ τὸ σχῆμα τοῦ λακκοειδοῦς πού ἐπέβαλλον αἱ συνθήκαι εἰς τὸ τοῦ θαλαμοειδοῦς πού ἦτο τὸ ἐπιθυμητόν. Ὅπως δὲ ἴσως, οἱ τάφοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις, ὅπως ἐξαιρέσεις ἀποτελοῦν καὶ δύο ἄλλοι μεγάλοι τετράγωνοι λάκκοι, διηρημένοι ἀπὸ λεπτὸν ἐγκάρσιον τοῖχον εἰς δύο μέρη, πού τὸ ἓνα εἶχε χρησιμοποιηθῆ διὰ ταφάς (ΠΑΕ 1957, πίν. 8α).

Τὸ ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζουν ὅλοι οἱ τάφοι τῆς Περαιτῆς ἐγκτεῖται κυρίως εἰς τὸν βραχὺν βίον των. Λόγῳ τῆς συστάσεως τοῦ ἔδαφους οἱ περισσότεροι ἠχρηστεύθησαν μετὰ τὴν ἀπόδοσιν ὀλίγων ἐτῶν, ἢ δὲ ἐπανειλημμένη καὶ κατὰ ἐπάλληλα στρώματα χρησιμοποίησιν των πιστοποιεῖ ὅτι ἀποκλείεται νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπὶ μέγα χρονικὸν διάστημα. Ἡ διαπίστωσις αὐτῆ, περιορίζουσα τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας των, ἐπιτρέπει τὴν ἀσφαλεστέραν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν εὐρημάτων των, τόσοσιν ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐποχῆς πού ἀντιπροσωπεύουν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν των μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς.

Τρόποι καὶ ἔθιμα ταφῆς. Τὸ ἔθιμον πού ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Περαιτὴν εἶναι βεβαίως ὁ ἐνταφιασμός. Οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο μέσα εἰς τὸν θάλαμον, ἀπ' εὐθείας ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος. Ἡ ἐπικρατοῦσα στάσις (82 περιπτώσεις) εἶναι ἡ τοῦ ὑπτίου ὀκλάζοντος, τοῦ σώματος δηλαδὴ πού κεῖται ὑπτίον ἢ με ἐλαφροτάτην κλίσιν πρὸς τὸ ἓνα πλευρόν, με τὰ χέρια διασταυρωμένα εἰς τὸ στήθος ἢ τὸ ὑπογάστριον, τεταμένα κατὰ μῆκος τοῦ θώρακος ἢ, ἐνίοτε, με τὸ ἓνα τεταμένον καὶ τὸ ἄλλο λυγισμένον εἰς τὸν ἀγκῶνα ἐγκαρσίως πρὸς τὸ σῶμα, τὰ δὲ σκέλη διπλωμένα ὥστε τὰ γόνατα νὰ εὐρίσκωνται ὑψηλά. Ἄλλοι 20 ἔκειντο

ἐπὶ τοῦ ἑνὸς πλευροῦ των. Παρὰλλήλως, παρατηρεῖται εἰς δύο περιπτώσεις καὶ ἡ κανονικὴ στάσις τοῦ ὀκλάζοντος, ὑπάρχουν δὲ καὶ τέσσαρες νεκροὶ πού ἐτάφησαν ὑπτιοὶ καὶ τεταμένοι.

Μετὰ τὰς πρώτας ὀλίγας ταφάς, ὅταν ὁ θάλαμος ἐγέμιζε, τὰ ὅσα τῶν παλαιότερων νεκρῶν ἀποθούντο μαζί με τὰ κτερίσματά των φύρδην-μίγδην πρὸς τὰ τοιχώματα χωρὶς κανένα σεβασμόν, οὕτω δὲ ἐδημιουργεῖτο χῶρος διὰ τὴν ἐπομένην ταφήν. Κάποτε αἱ παραμερισμένα αὐταὶ ταφαὶ ἐρρίπτοντο μέσα εἰς τοὺς μικροὺς λάκκους πού ἀνεφέρθησαν προηγουμένως. Ὅχι μόνον δὲ παρεμερίζοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυτιμότερα καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρούμενα κτερίσματά των ἀφηροῦντο εἴτε ἀπὸ τοὺς νεκροθάπτας εἴτε ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς συγγενεῖς. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἰς μερικοὺς τάφους εὐρέθησαν τεμάχια ἑνὸς ὠρισμένου ἀγγείου εἰς τὸ γέμισμα τοῦ δρόμου, ἀλλὰ δὲ μέσα εἰς τὸν θάλαμον, χωρὶς ὅλα μαζί νὰ ἀποκαθιστοῦν τὸ σύνολον τοῦ ἀγγείου, συνάγεται ὅτι οἱ τάφοι ὑπέκειντο εἰς περιοδικούς καθαρισμούς, πού δὲν ἀντιστοιχοῦν πάντοτε πρὸς νέαν ταφήν, διότι ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου τάφοι, καθαρισμένοι κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν πλέον, ἢ δὲ θέσις ἢ δημιουργηθεῖσα διὰ τὴν προσεχῆ ταφήν ἔμεινε κενή.

Προκειμένου περὶ νεκροταφείου μυκηναϊκῶν χρόνων, οἱ ἐνταφιασμοὶ αὐτοὶ ἦτο φυσικὸν νὰ εὐρεθοῦν καὶ ἀνεμένοντο. Ἐκεῖνο πού δὲν ἀνεμένετο νὰ εὐρεθῆ καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἐξαιρέσις εἰς τὸν γνωστὸν κανόνα ἦσαν αἱ καύσεις μερικῶν ἀπὸ τοὺς νεκρούς.

Καῦσις τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἦτο κυρίως εἰπεῖν ἄγνωστος μέχρι τοῦδε. Ἐκτὸς ἀπὸ μίαν μεμονωμένην καὶ θεωρουμένην ὡς σχετικῶς ὑποπτον περίπτωσιν εἰς τάφον τῆς Προσούμνης (καὶ ἄλλην ἀπὸ τὸν θολωτὸν τάφον 2 τῆς Τραγάνας⁴ πού προσετέθη ἀργότερον), τὰ μόνα γνωστὰ δείγματα ἀνάγονται εἰς μεταγενεστέτους, ὑπομυκηναϊκοὺς, χρόνους καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον τῆς Σαλαμῖνος. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Περαιτῆς ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἔθιμον ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, ὡς ἐξαιρέσις μὲν, ὄχι ὅμως τόσοσιν σπάνιον ὥστε νὰ θεωρηθῆ ὡς ξένον καὶ παρείσακτον.

Συνολικῶς ἤλθον εἰς φῶς 18 ἀσφαλεῖς καὶ ἀναμφισβήτητοι καύσεις. Ἐκτὸς αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ εἰς μερικοὺς τάφους ἐλάχιστα μικρά, σπάνια καὶ διασκορπισμένα τεμάχια καμένων ἀνθρωπίνων ὄστων πού, μεμονωμένα ὅπως εἶναι, ἐνδεικτικῶς

4. Μαρινάτος, ΠΑΕ 1955, σ. 252-253.

μόνον μπορούν να ληφθούν υπ' όψιν. Πέντε από τὰς καύσεις εδρέθησαν εις τὸν τάφον 1, μία εις τὸν 36, δύο εις τὸν 38, μία εις τὸν 46, δύο εις τὸν 75, δύο εις τὸν 122, ἀπὸ μία εις τοὺς 145 καὶ 146, δύο εις τὸν 154 καὶ μία εις τὸν 157⁵. Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τὰ καμένα ὀστά εἶναι ὀλίγα καὶ εἰς μικρὰ τεμάχια. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ἡ καθύστες ἐτελεῖτο κάπου κοντὰ εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ὄχι ὁμως εἰς τὴν ἄμεσον γειτονίαν τοῦ τάφου. Κατόπιν τὰ ὀστά ἐθρυμματίζοντο καὶ συνελέγοντο ἀπὸ τὴν πυρὰν τεμάχια ἀντιπροσωπευτικά, τρόπον τινά, τοῦ σκελετοῦ (ὄχι ὁμως καὶ τὸ σύνολον), ποῦ ἀπετίθεντο εἰς τὸν θάλαμον τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου. Ἡ περίπτωσις, μεταξὺ ἄλλων, τοῦ τεφροδόχου ἀγγείου τοῦ τάφου 36 (βλ. ΠΑΕ 1955, πίν. 32β ἄρ. 416) μιᾶς πρόχου χαρακτηριστικῆς ὄχι μόνον τῆς ἐποχῆς τῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιτοπίου κεραμικῆς τῆς Περαιτῆς, ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον οἱ νεκροὶ νὰ ἐκάησαν μακρὰ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς τελευταίας τῶν κατοικίας (κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου π.χ.) ὁπότε ἡ καθύστες τῶν θάμπορουσε νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς λύσις τοῦ προβλήματος τῆς μεταφορᾶς τοῦ νεκροῦ ἀπὸ μακρινὸν τόπον.

Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς καύσεις μόνον αἱ τρεῖς (δύο ἄτομα ὠρίμου ἡλικίας καὶ ἓν νήπιον) τοῦ λάκκου 2 τοῦ τάφου 1 συνωδεύοντο ἀπὸ κτερίσματα⁶ εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν τὰ διάφορα ἀντικείμενα (κοσμήματα κυρίως, μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ πολύτιμα) εἶχον καὶ αὐτὰ κατὰ μίαν μετὰ τὰ ὀστά.

Αἱ καύσεις ἐτοποθετοῦντο μέσα εἰς τοὺς τάφους κατὰ δύο βασικοὺς τρόπους: Εἴτε μέσα εἰς ἀγγεῖον (Πίν. 85α-β) εἴτε χύμα. Τὰ ἀγγεῖα ποῦ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς τεφροδόχοι δὲν ἔχουν οὔτε εἰδικὸν σχῆμα οὔτε ἐνιαῖον μέγεθος. Ἐκεῖνο ποῦ πρέπει νὰ σημειωθῆ εἶναι ὅτι καμμία ἀπὸ τὰς καύσεις αὐτὰς δὲν ἦτο ἡ τελευταία τοῦ τάφου, ὥστε νὰ ὑποτεθῆ ἐνδεχομένως ὅτι πρόκειται περὶ σχετικῶς μεταγενεστέρων (ὑπομυκηναϊκῶν π.χ.) προσθηκῶν. Αἱ δὲ τεφροδόχοι πρόχοι τῶν τάφων 36, 38, 75 καὶ 157, ὡς καὶ ὁ ἀμφορίσκος τοῦ τάφου 1 ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τοὺς μυκηναϊ-

κοὺς χρόνους καὶ μάλιστα ὄχι εἰς τοὺς ἐσχάτους.

Αἱ καύσεις λοιπὸν ἐμφανίζονται ὡς ἐξαιρέσεις, παρουσιάζονται ὁμως πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τελοῦνται ἐπιτοπίως. Τοῦτο, ποῦ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀναμφισβήτητον, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα συμπεράσματα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περαιτῆς.

Οἱ νεκροὶ, κατὰ κανόνα, εδρέθησαν κτερισμένοι. Τὰ κτερίσματα εἶναι τὰ συνήθη: Κοσμήματα, φυλακτὰ, ἐργαλεῖα, σκευὴ, ὄπλα, εἰδώλια καὶ ἀγγεῖα. Ἐπὶ πλέον, καὶ εἰς τὰς παιδικὰς εἰδικῶς ταφάς, εδρέθησαν καὶ θαλάσσιαι ἀχιβάδες τοῦ εἴδους κῶνος. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτὰς εἶχον τριβῆ εἰς τὸ πλευρόν των μέχρις ὅτου ἀποκτήσουν ἐπίπεδον ἔδραν. Ὀλίγα μάλιστα ἐξ αὐτῶν περιεῖχον εἰς τὸ ἐσωτερικόν των καὶ μικρὰν ποσότητα χυμένου μολύβδου (βλ. ΠΑΕ 1956, πίν. 16α καὶ 1957, πίν. 8β). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀχιβάδων αὐτῶν ποτὲ δὲν εἶναι ὁ ἴδιος. Συνήθως εἶναι 5-6, ποικίλλει ὁμως ἀπὸ 1 μέχρις 122.

Αἱ ταφαὶ τῶν ἐνηλίκων παρουσιάζουν ποικίλιαν κτερισμάτων. Τὰ ἀγγεῖα, ἐφ' ὅσον ἡ ταφὴ ἦτο ἀδιατάρακτος, εδρέθησαν πλησίον τῶν νεκρῶν καὶ εἰς διαφόρους θέσεις, καὶ παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἀρκετὴν ποικίλιαν, ὑπάρχουν δὲ μερικὰ εἶδη ποῦ χρησιμοποιοῦνται περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ ποῦ ἀνευρίσκονται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ταφάς. Αὐτὰ εἶναι οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, τὰ προχοῖδια, οἱ κύθαθοι, αἱ πρόχοι καὶ οἱ σκύφοι, ἀπὸ αὐτὰ δὲ τὰ τρία πρῶτα εἶδη ὑπάρχουν κατὰ ποσοστὸν μεγαλύτερον τοῦ 10%. Τὰς παιδικὰς ταφὰς συνοδεύουν συχνὰ θήλαστρα, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ἀνθρωπομόρφα εἰδώλια σχήματος Ψ πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς αὐτάς. Τοῦτο ὁμως δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον.

Ὑπάρχει ὁμως μία κατηγορία ἀνθρωπομόρφων καὶ μάλιστα γυναικείων εἰδωλίων εἰς τὴν Περαιτὴν ποῦ ἀνήκεν ἀναμφισβητήτως εἰς ταφὰς ἐνηλίκων: αἱ θρηνωδοὶ. Τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ὁμοια πρὸς τὰ συνήθη τύπου Ψ, τὰ χέρια των ὁμως ἐνώνονται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πόλου τῆς κεφαλῆς των⁶. Αἱ βάσεις των εἶναι συμπαγεῖς, φέρουν δὲ εἰς τὸ κέντρον των μικρὰν ὀπῆν. Εἰς τοὺς δύο τάφους ὅπου εδρέθησαν (τοὺς 5 καὶ 111α) ἦσαν πεσμένα πλησίον διώτου λεκάνης (βλ. ΠΑΕ 1953, σ. 98 καὶ 99, εἰκ. 10 καὶ 11), ποῦ εἶχεν εἰς τὰ χεῖλη τῆς ἀντιστοίχους καὶ ἰσαριθμοὺς ὀπάς, συμμετρικῶς διατεταγμένας. Ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν των ὀπῶν αὐ-

5. Εἰς τὰς περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἐκθέσεις τὰς δημοσιευμένας εἰς τὰ ΠΑΕ 1953-1963 ἀναφέρονται συνολικῶς 11 καύσεις, διότι εἶχον ὑπολογισθῆ ἀπὸ μία εἰς κάθε λάκκον, τεφροδόχον ἢ θάλαμον, δι' ὅσας εἶχον εὑρεθῆ χύμα. Ἡ ἐξέτασις ὁμως τῶν καμένων ὀστέων ἀπεκάλυπεν ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι εἰς μερικὰς ἀπὸ τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὰ ὀστά προήρχοντο ἀπὸ περισσότερα τοῦ ἐνὸς ἄτομα, διαφορετικῆς καπτε ἡλικίας καὶ φύλου, ποῦ εἶχον ταφῆ μαζί.

⁶ Ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς τοὺς ἰατροὺς κκ. Μ. Παϊδοῦσην καὶ Χ. Σμπαρούνην ποῦ ἀνέλαβον τὴν μελέτην τῶν ὀστέων αὐτῶν καὶ μοῦ κατέστησαν γνωστὰ τὰ συμπεράσματά των.

6. Εἰδώλια ἀπολύτως ὁμοια πρὸς αὐτὰ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Ρόδον (Α. Μαιυρί, ΑSAtene 1923-24, σ. 142, εἰκ. 65, 174, εἰκ. 99 καὶ 101, καὶ 181) τελευταίως δὲ καὶ εἰς τὴν Νάξον (Ἔργον 1960, σ. 190, εἰκ. 216 καὶ 217).

των και των θέσεων όπου εδρέθησαν τα ειδώλια, προκύπτει ότι αυτά ήταν στερεωμένα με μικρόν, λεπτόν και από φθαρτήν ύλην στέλεχος (ξυλαράκι κατά πᾶσαν πιθανότητα) εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἀγγείου (Πί ν. 86α). Ἡ δὲ στάσις των, ὁμοία πρὸς τὴν στάσιν των θρηνωδῶν τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου, καθιστᾶ φανεράν τὴν λειτουργίαν των, πὸ συνίστατο εἰς τὸ νὰ πενθοῦν τὸν νεκρόν, ὡς ἐκπρόσωποι ἴσως τῶν συγγενῶν του⁷.

Ἀπὸ τοὺς τάφους 21 καὶ 25 κυρίως, ἀλλὰ μεμονωμένως καὶ ἀπὸ ἄλλους, προέρχεται ἀριθμὸς πηλίνων ειδωλίων ζῶων (ἐλάφων, βοῶν, ἵπων κλπ.) καὶ πτηνῶν, καθὼς καὶ μικρόν ὁμοίωμα καθίσματος. Ὅλα αὐτὰ συνῶδευον παιδικὰς ταφάς, οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἦσαν παιχνίδια (βλ. ΠΑΕ 1954, σ. 99, εἰκ. 11).

Τὰ λοιπὰ κτερίσματα παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν. Εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ μέταλλα (πολλὰ μάλιστα ἀπὸ χρυσόν), λίθους, ἡμιπολυτίμους καὶ μὴ, ἔλεφαντοστοῦν, τεχνητὰς ὕλας, κάποτε δέ, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀχιβάδων, εἶναι ἁπλῶς ἀντικείμενα προερχόμενα ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τὰ ἐχρησιμοποιοῖει ὅπως τὰ εὑρισκεν. Ὡς πρὸς τὴν μορφήν των εἶναι κοσμήματα (δακτύλιοι, ψῆφοι περιδεραιῶν, σφηκωτῆρες), σφραγιστῆρες (σφραγιδῶλιθοι γενικῶς ἀλλὰ καὶ δύο σφραγιδοκύλινδροι), φυλακτὰ, συμπληρώματα τῆς ἐνδυμασίας (πόρπαι καὶ περόναι), ἐργαλεῖα καὶ σκεύη (μαχαίρια καὶ μαχαιρίδια, βελόναι, βαρίδια δικτύου, ἄγκιστρα, κοπίδια καὶ σμίλαι, μία ἀκόνη καὶ δύο ἄτρακτοι), εἶδη καλλωπισμοῦ (κάτοπτρα, κτένες, τριχολαβίδες, ξυράφια, κρητὶς), ὅπλα (ξίφη καὶ μία λόγχη), ὑπολείμματα ἐνθέρτου διακοσμήσεως ἀντικειμένων ἀπὸ φθαρτὴν ὕλην, μὴ διασωθέντων (ὅπως π.χ. διάφορα ἐλεφάντινα δισκάρια) τέλος δέ, καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα, τὰ πανταχοῦ παρόντα κοινότατα «κομβία» ἀπὸ στεατίνης ἢ, σπανιώτερον, πηλόν.

Τὰ εὐρήματα. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς Περαιτῆς καὶ πολλὰ καὶ πλούσια εἶναι, ἀλλὰ καὶ ποικίλα, καὶ διαιροῦνται γενικῶς εἰς δύο κατηγορίας: Τὰ κεραμικὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, τὰ λεγόμενα μικρὰ εὐρήματα. Κατὰ κανόνα, κάθε ταφή εὐρέθη κτερισμένη με δειγμάτων καὶ τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ταφαὶ κτερισμέναι μόνον με ἄγγεα ἢ μόνον με μικροαντικείμενα.

Α'. Ἄγγεα καὶ κεραμικὰ ἐν γένει εὐρήματα. Ἀπὸ τὰ 1264 κεραμικὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκα-

φῆς τὸ σύνολον σχεδὸν εἶναι ἄγγεα. Τὰς δόλιγας ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἀποτελοῦν 7 ειδώλια γυναικεῖα σχήματος Ψ (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174), 19 ειδώλια ζῶων καὶ πουλιῶν (Πίν. 86δ ἀρ. 1112 καὶ 1221), 1 μικρόν τετραποδικόν κάθισμα πῆλινον, 7 γυναικεῖα ειδώλια θρηνωδῶν (βλ. ἀνωτέρω), καθὼς καὶ μικρόν ὀρθογώνιον παραλληλεπίπεδον τοῦ τάφου 112, συμπαγές, με δύο μικράς ὁπὰς εἰς τὸ ἄνω μέρος του καὶ τὰς 5 ἀπὸ τὰς 6 του πλευράς διακοσμημένας. Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ εἶναι ἄδηλος.

Τὰ ἄγγεα, ὡς πρὸς τὸ σχῆμά των, παρουσιάζουν ἀρκετὴν ποικιλίαν, τὰ διάφορα εἶδη ὅμως ἀντιπροσωπεύονται κατὰ τρόπον πολὺ ἄνισον. Τὴν πλειοψηφίαν ἀποτελοῦν οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (εὐρέθησαν 362, σχεδὸν τὸ 1/3 τοῦ συνόλου), ἀκολουθοῦν δὲ οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι (225), τὰ προχοῖδια (130), αἱ πρόχοι (86), οἱ κύθοι (97), οἱ σκύφοι (77), αἱ λεκάναι (49), τὰ θήλαστρα (43) καὶ τὰ μικρὰ ἀλαβαστροειδῆ (46). Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα σχήματα, δηλαδὴ μεγάλους πιθοσχημοὺς ἀμφορεῖς, κύλικας με πόδι ἢ χωρὶς, κρατῆρας (Πί ν. 86β, ἀρ. 875), οἰνοχόας (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1209), δακτυλιόσχημα με καλαθοειδῆ λαβὴν (Πί ν. 87α, ἀρ. 634), ὕδριας, ἀμφορίσκους, ποτήρια, μικρὰ ἀπίσχημα, ἀσκοειδῆ, πυξίδας, ἀρυταίνας (Πί ν. 86β, ἀρ. 879) καὶ τὰ γνωστὰ πολλαπλᾶ τὰ συνδεόμενα με ὑψηλὴν λαβὴν, ὑπάρχουν ὀλίγα, κάποτε μάλιστα ἐλάχιστα δειγμάτων. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ ἓνας κέρνος, προερχόμενος ἀπὸ τὸν τάφον 122 καὶ ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑψηλὴν κυλινδρικήν βάσιν ὅπου ἐπάνω, στηριζόμενοι εἰς ἰσάριθμα στελέχη, εἶναι προσαρμοσμένοι κυκλικὰ 8 ἀπίσχημοι κοτυλίσκοι πὸν περιστοιχίζουσι ἓνα μεγαλύτερον, ὁμοιον, εἰς τὸ κέντρον (Πί ν. 86α, ἀρ. 866). Τὸ ἄγγεῖον αὐτὸ εἶναι μοναδικὸν ὄχι μόνον εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Περαιτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον γνωρίζω. Ὡς πρὸς τὰ ειδώλια, αὐτὰ δὲν διαφέρουν κατὰ τίποτε ἀπὸ τὰ γνωστὰ καὶ ὁμοιά των τῶν ἰδίων χρόνων. Σχηματοποιημένα εἰς πολὺ προχωρημένον βαθμὸν διατηροῦν ὅσα χαρακτηριστικὰ χρειάζονται διὰ νὰ δηλωθῆ τὸ εἶδος των, τοῦτο δὲ ἰσχύει τόσον διὰ τὰ ἀνθρώπινα ὅσον καὶ διὰ τὰ ζωόμορφα (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174 καὶ Πί ν. 86δ, ἀρ. 1112 καὶ 1221).

Ὁ πηλὸς καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων διαφέρουν. Ἐὰν ἐξαιρεθοῦν μερικὰ χονδροειδῆ, οἰκιακῆς χρήσεως καὶ ἐν μέρει χειροποίητα, τὰ ὑπόλοιπα (τὸ σύνολον σχεδὸν) εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθοῦν εἰς 4 γενικὰς κατηγορίας. Ἡ πρώτη παρουσιάζει πηλὸν κοκκινωπὸν ἢ, σπανιώτερον,

7. Βλ. Sp. Iakovidis, A Mycenaean Mourning Custom. J.A.S. 70 (1966) σ. 43-50, πίν. 15-16.

ὑποκίτρινον, λεπτόν, καθαρὸν καὶ καλοψημένον. Ὁ πηλὸς τῶν ἀγγείων καλύπτεται ἀπὸ λεπτότατον ἐπίχρισμα τῆς ἰδίας ποιότητος καὶ χρώματος. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς κυρίως καὶ μερικοὶ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς καὶ ὀπτήσεως τὰ καλύτερα, μὲ λεπτὰ σχετικῶς τοιχώματα καὶ καταφανῆ φροντίδα εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ δευτέρα κατηγορία ἐμφανίζει πηλὸν κοκκινωπὸν ἢ κιτρινωπὸν, ἄρκετὰ καθαρὸν, ὄχι ὅμως τελείως ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μικροκαθαρσίας, τὸ δὲ ἐπίχρισμα, ὁμοίομορφον γενικῶς πρὸς τὸν πηλὸν του, εἶναι ἐξ ἴσου λεπτὸν καὶ καθαρὸν ὅσον τὸ τῆς πρώτης. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ ἀγγείων ποῦ μιμοῦνται ἐξωτερικῶς τὰ προηγούμενα εἰς ἐμφάνισιν, εἶναι ὅμως κατωτέρας ποιότητος καὶ ἀμελεστέρας κατασκευῆς. Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν ἀνήκει ἡ πλειοψηφία ἐν γένει τῆς κεραμεικῆς τῆς Περαιτῆς.

Τῆς τρίτης κατηγορίας, ὅπου ὑπάρχοντι γενικῶς τὰ μεγάλα ἀγγεῖα (πρόχοι, λεκάναι, πιθόσχημοι ἀμφορεῖς), ὁ πηλὸς εἶναι τραχὺς καὶ ἀκάθαρτος, μὲ μεγάλην ἀναλογίαν ξένων σωματίων (μαρμαρυγίας, μικρῶν λιθαρίων, ἀχύρων κλπ.) ἐρυθρόφαιος καὶ κακῆς, συχνὰ δὲ καὶ πλημμελοῦς, ὀπτήσεως. Ὅλα σχεδὸν καλύπτονται ἀπὸ πρόσθετον ἐπίχρισμα, κατὰ κανόνα τελείως διάφορον εἰς χρῶμα καὶ σύστασιν ἀπὸ τὸν πηλὸν των, ὑπόλευκον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ σχετικῶς μόνον καθαρὸν καὶ αὐτό.

Εἰς τὴν τετάρτην, τέλος, κατηγορίαν, ἀνήκουν ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων, ποῦ περιλαμβάνουν καὶ μερικοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, κατασκευασμένα μὲ φροντίδα καὶ προσοχὴν ἀπὸ πηλὸν πρασινωπὸν, καθαρὸν μὲν καὶ χωρὶς ξένον ἐπίχρισμα, κακῆς ὅμως ποιότητος. Ὁ πηλὸς αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ σχιστολιθικὴν ἄργιλλον (ποῦ ἀφθονεῖ εἰς τὴν Περαιτὴν) καὶ ὅσονδῆποτε ἐπιμελῆ κατεργασίαν καὶ ἂν ὑποστῆ, στερεῖται συνοχῆς, ψήνεται ἀτελῶς καὶ ἀπολεπίζεται εἰς μεγάλον βαθμὸν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι τοπικῆς κατασκευῆς καὶ καταναλώσεως. Καὶ τὰ ἄλλα ὅμως δὲν φαίνονται ξένης προελεύσεως. Πρέπει νὰ εἶναι προϊόντα τοπικῶν ἐργαστηρίων καὶ ἀποτελοῦν, εἰς τὸ σύνολόν των σχεδόν, ὁμάδα διακρινομένην ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον μυκηναϊκὴν κεραμεικὴν, καθὼς φαίνεται ἄλλωστε νὰ προκύπτῃ καὶ ἀπὸ προσφάτους ἐργαστηριακὰς ἐρεῦνας⁸.

Ἡ βαφὴ ποῦ ἐχρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων παρουσιάζεται εἰς τρεῖς βασικὰς ἀποχρώσεις, μελανόφαιον, καστανὴν καὶ ἐρυθράν.

Πραγματικὴ ὅμως διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, ἡ δὲ ἀπόχρωσις ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἀπὸ τὴν ὀπτήσιν, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴν πυκνότητά της.

Ὀλίγα μόνον ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα εἶναι τελείως ἄβαφα, αὐτὰ δὲ ἀνήκουν κατὰ κανόνα εἰς εἶδη προχείρου καὶ συνήθους χρήσεως (κύαθοι, κύλικες, σκύφοι). Τὰ περισσότερα, ἡ μεγάλη πλειοψηφία, εἶναι βαμμένα καὶ διακρίνονται εἰς δύο βασικὰς κατηγορίας: Τὰ μονόχρωμα καὶ τὰ φέροντα διακόσμησιν κατανεμημένην εἰς τὸ ἄβαφον ἔδαφος τοῦ ἀγγείου.

Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει μικρὰ κυρίως ἀγγεῖα, πιθόσχημους ἀμφορίσκους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μερικοὺς σκύφους, ὀλίγας κύλικας. Εἰς τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ τόσον τὸ ἐξωτερικόν, ὅσον καὶ τὸ ἐσωτερικόν (ἐὰν φαίνεται) καλύπτονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ ἐνιαῖον χρῶμα, μὲ ἐξηρημένως κάποτε λεπτὰς ταινίας εἰς τὸν ὅμον ἢ τὸ χεῖλος, ἐνδεχομένως ἔνα μικρὸν κύκλον εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένου, συνήθως δὲ τὴν βάσιν. Εἰς τὰ ἄλλα, ἡ διακόσμησις καταλαμβάνει κατ' ἀναλογίαν μικροτέραν ἔκτασιν ἀπὸ ὅσον ἡ ἀδιακόσμητος ἐπιφάνεια καὶ ὑπάγεται εἰς ὄρισμένους κανόνας: Τὸ ἀγγεῖον χωρίζεται, ἀναλόγως πρὸς τὸ σχῆμα του, εἰς ἀνεξάρτητα διακοσμητικὰ πεδία ποῦ ποικίλλουν ἀπὸ εἶδους εἰς εἶδος ἀγγείου καὶ ὅπου τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι διατεταγμένα κατὰ ὄρισμένον τρόπον. Εἰς τοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, τὰ κύρια πεδία τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι ὁ ὄμος, ἡ κοιλία καὶ ἡ βάσις (Πί ν. 87β καὶ 88α). Εἰς τὰ ἐδρύστομα (κυάθους, λεκάνας, σκύφους κλπ.) τὸ χεῖλος, τὸ ἐπάνω μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν καὶ ἡ βάσις. Εἰς τὰς πρόχους, τὸ χεῖλος καὶ ὁ ὄμος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς κοιλίας (Πί ν. 87α, ἀρ. 611). Εἰς τὰ προχοῖδια, τὰς οἰνοχόας καὶ τὰ θήλαστρα, τὸ χεῖλος καὶ ὁ ὄμος (Πί ν. 86β, ἀρ. 862 καὶ 920, Πί ν. 86γ, ἀρ. 1209). Εἰς τὰ ἀνθρώπινα εἰδώλια ἡ διακόσμησις δηλώνει κατὰ τρόπον στοιχειώδη τὴν ἐνδυμασίαν (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174), εἰς δὲ τὰ εἰδώλια τῶν ζώων τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς δορῆς των (Πί ν. 86δ, ἀρ. 1112). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κύρια αὐτὰ διακοσμητικὰ πεδία, ὑπάρχουν καὶ μερικὰ δευτερεύοντα, ὅπως αἱ λαβαὶ μὲ τοὺς δίσκους των καὶ τὰ χεῖλη τῶν στομίων εἰς τοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, αἱ λαβαὶ γενικῶς εἰς τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα, καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς βάσεως εἰς μερικά, ἀνεξαρτήτως σχήματος.

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι τὰ γνωστά: Σχηματοποιημένα ἄνθη, σπεῖρα (Πί ν. 86β, ἀρ. 875, Πί ν. 86γ, ἀρ. 1076), γεωμετρικὰ σχήματα, κυματοειδεῖς γραμμαὶ (Πί ν. 87α, ἀρ. 612 καὶ 590),

8. B.S.A. 58, 1963, σ. 110.

τεθλασμένοι (Πί ν. 86δ, άρ. 1116), κύκλοι με έγγεγραμμένους σταυρούς, ρόδακες (Πί ν. 86γ, άρ. 1142) και όμόκεντρα ήμικύκλια. Έπί πλέον, υπάρχουν ζώα, πτηνά, ίχθεις, άνθρωποι και θαλασσινά (Πί ν. 87β, 88α). Τό βασικό γνώρισμα όλων αυτών είναι ή έντονος σχηματοποιήσις και ή πολύ προχωρημένη αφαίρεσις που διακρίνει τήν έκτέλεσιν, τό σχέδιον όμως γίνεται πάντοτε διά τής έλευθέρας χειρός και διατηρεί ζωηράν συνήθησιν και ή κίνησιν και πρωτοτυπίαν, ένθυμίζουσαν σκαρίφημα μάλλον παρά ίχνογράφημα.

Κατά μετόπας διακόσμησιν παρουσιάζουν μερικά μόνον άγγεία, κρατήρες κυρίως, ένα πώμα πυξίδος (Πί ν. 86γ, άρ. 1142) και μικρός σκύφος. Σχετικήν μονοτονίαν παρουσιάζει ή διακόσμησις εις τάς πρόχους, όπου συνίσταται κυρίως εις 2-3 έπαλλήλους ταινίας εις τό ύψος του ώμου και εδθεϊαν ή κυματοειδή γραμμήν κατά μήκος τής ράχεως τής λαβής, άπολήγουσαν συνήθως εις άγκιστροειδή καμπύλην. Εις τά προχοΐδια, τάς οϊνοχόας και τά θήλαστρα παρατηρείται συχνά κροσσωτή διακόσμησις του ώμου (Πί ν. 86β, άρ. 862 και 920, Πί ν. 86γ, άρ. 1209, Πί ν. 87α, άρ. 611 και 590).

Ίδιότυπον έντελώς κατηγορίαν, που τά μοναδικά της δείγματα έχουν εδρεθ ή, καθ' όσον γνωρίζω, εις τήν Περαιτήν, άποτελεί ως προς τήν διακόσμησιν των μία όμάς κυάθων και κυαθίσκων. Οί κύαθοι αυτοί φέρουν εις τήν έξωτερικήν των επιφάνειαν ήμιελλειψεις συμπαγώς βαμμένας από τό χείλος και κάτω που, υπερπηδῶσαι τό χείλος, συνεχίζονται άντιστοίχως εις τό έσωτερικόν του άγγείου, είναι δέ δύο ή τρείς. Οί κύαθοι αυτοί είναι άσφαλώς επιτοπίου παραγωγής, πιθανώτατα δέ και επιτοπίου έμπνεύσεως (Πί ν. 87α, άρ. 589).

Ως προκύπτει εκ των άνωτέρω, τά άγγεία τής Περαιτής άνήκουν, κατά τήν μεγίστην των πλειοψηφίαν, εις τούς διακοσμητικούς ρυθμούς τούσ γνωστούς ως του Σιτοβολώνος (Granary Class), πυκνόν ρυθμόν (Close style) και ζωγραφικόν ρυθμόν (Pictorial style).

Β'. Μικρά εύρήματα. Εις όσα έγράφησαν διά τά κτερίσματα έγινεν ήδη λόγος διά τάς υλας που έχρησιμοποϊήθησαν εις τήν κατασκευήν των μικρών εύρημάτων, καθώς και διά τήν μορφήν που παρουσιάζουν. Από τά λεχθέντα όμως δέν κατεφάνη ίσως ή ποικιλία των, αλλά και ό πλοδτος που μαρτυροϋν τά εύρήματα αυτά. Η αναλογία των χρυσών και άργυρών άντικειμένων είναι μεγάλη και ή ποιότης των συχνά έξαιρετική' άκόμη μεγαλυτέραν όμως σημασίαν έχει ίσως ή άντίστροφος διαπίστωσις: ότι αι σχετικώς εδτελείς άπομιμήσεις των διαφόρων άντικειμένων (κοσμήματα

χάλκινα π.χ., κομβία πήλινα κλπ.) είναι έλάχιστα και σπάνια. Πρέπει δέ να σημειωθ ή έντύπωσις αυτή του πλοδτου, που δημιουργοϋν τά όκτακόσια περίπου άνακαλυφθέντα άντικείμενα, είναι κατωτέρα τής πραγματικής καταστάσεως, τουτο δέ οφείλεται εις τήν μνημονευθείσαν ήδη και έξηκριβωμένην συνήθειαν των άπογόνων των νεκρών να αφαιροϋν εκ των ύστέρων από τάς ταφάς ό,τι ήτο δυνατόν να τούς χρησιμεϋση.

Από τά διάφορα μικρά εύρήματα που συνελέγησαν υπάρχουν μερικά που πρέπει να μνημονευθοϋν ειδικώς, τόσον λόγω τής ποιότητός των όσον και λόγω του επιστημονικού ένδιαφέροντος που παρουσιάζουν. Τά έξής:

1) Σφραγιδοκύλινδρος του λάκκου 2 του τάφου 1 από αίματίτην, συροχιτιτικής προελεύσεως, με έγγλυπτον παράστασιν λεπτοτάτης έργασίας, άποτελουμένην από δύο κύρια συμπλέγματα: Εις τό πρώτον μορφή πτερωτου δαίμονος, όρθία, κρατεί από ένα άνεστραμμένον λέοντα πτερωτόν και κερασφόρον εις κάθε χέρι, πατεί δέ επάνω εις λέοντα και ταϋρον άντιμετώπους. Εις τό δεύτερον δύο δαίμονες άντιμέτωποι βαίνοντες επί συνεχούς σπείρας κρατοϋν ό καθένας με τό ένα χέρι από ένα των όπισθίων ποδών άνεστραμμένης αίγός, ένφ με τό άλλο υποβαστάζουσαν πτερωτόν ήλιακόν δισκόν. Εις τά μεταξϋ των μορφών κενά αίγαγρος, κεφαλή άποτροπαϊκή κατά μέτωπον, άστρες, ρόδακες και πτηνά (Πί ν. 88β).

2) Σφραγιδοκύλινδρος του τάφου 142, προελεύσεως κυπριακής, από αίματίτην, λεπτοτάτης έργασίας και θαυμασίας διατηρήσεως. Η κυρία μορφή παρουσιάζεται καθήμενη επί θρόνου και φέρει τό ένδυμα και τά σύμβολα Αιγυπτίου θεοϋ. Οπίσω από αυτήν, άλλη μορφή, όρθία, με τερατώδη κεφαλήν, κρατεί ριπίδιον. Προς τόν καθήμενον έρχονται δύο όντα, τό πρώτον, ανθρωπόμορφον με πτέρυγας, τό δέ δεύτερον, με ανθρωπίνον σώμα και κεφαλήν ζώου, κρατοϋντα και τά δύο από ένα ζώον. Εις τά κενά κροκοδείλος άνεστραμμένος, λέων, πτηνόν, χέρι σφιγμένον εις γρόνθον και δύο γραμμικά σύμβολα (Πί ν. 88γ).

3) Δύο όμοια δέλτοι αιγυπτιακής προελεύσεως από φαγεντιανήν, ή μία (άρίστης διατηρήσεως) από τόν λάκκον 2 του τάφου 1, ή άλλη (κακής σχετικώς διατηρήσεως) από τόν τάφον 104. Φέρουν έντυπον ίερογλυφικήν έπιγραφήν με τό όνομα του Ραμσή του Β' (Πί ν. 89α).

4) Τέσσαρες αιγυπτιακοί σκαραβαίοι από φαγεντιανήν του τάφου 13, οί τρείς πολϋ φθαρμένοι. Εις τόν ένα διακρίνονται τά ίχνη ίερογλυφικής έπιγραφής: Ο θεός Άμμων Pā (ΠΑΕ 1954, σ. 97, εικ. 7).

5) Δύο αιγυπτιακοί σκαραβαίοι από φαγεντιανήν του τάφου 75, άρίστης διατηρήσεως. Είς τόν ένα σφιγξ καί ιερογλυφικά διακοσμητικά στοιχεΐα. Είς τόν άλλον έντομον (Π ί ν. 89β,ε).

6) Σκαραβαίος αιγυπτιακός από φαγεντιανήν, άρίστης διατηρήσεως, του τάφου 90, με την επιγραφήν: Φθᾶ, ὁ κύριος τῆς ἀληθείας (Π Α Ε 1959, σ. 15-16, πίν. 8α).

7) Σκαραβαίος αιγυπτιακός από φαγεντιανήν, άρίστης κατασκευῆς καί διατηρήσεως, του τάφου 147, με κρυπτογραφικήν ιερογλυφικήν επιγραφήν εις την βάση του (Έργον 1963, σ. 23, εικ. 25 καί Β.С.Н. 89 (1965) σ. 10-14).

8) Μικρόν ὁμοίωμα του θεοῦ Bes, αιγυπτιακόν, άρκετά ἐφθαρμένον, άλλο τῆς θεᾶς Thoëris καί τρία μικρά ὁμοιώματα κροκοδείλων, φθαρμένα καί ἔλλιπῆ, του τάφου 30 (Π Α Ε 1955, πίν. 31α).

9) Φακοειδής σφραγιδόλιθος από ὀπάλλιον, συγκολλημένος από 2 τεμάχια, του λάκκου 2 του τάφου 1, με ἔγγλυτον παράστασιν αἰγύρου κειμένου ἐπὶ τῆς ράχεός του, κυρτωμένου καί ἐκτινάσσοντος τὰ σκέλη. Μεταξὺ τῶν ὀπισθίων του ποδῶν προτομή ὁμοίου. Ἄριστης τέχνης (Π Α Ε 1953, σ. 93, εικ. 5).

10) Κωνοειδής σφραγιδόλιθος από στεατίτην, πιθανώτατα κυπριακῆς προελεύσεως, του τάφου 24. Φέρει ἔγγλυτον παράστασιν ζώου με δύο κεφαλᾶς ἀντιθετικῶς διατεταγμένας, ὅπως εις τὰ παιγνιόχαρτα (Π Α Ε 1954, σ. 97, εικ. 8).

11) Φυλακτὸν φακοειδές από αἱματίτην, του τάφου 24. Φέρει εις τὰς δύο ὄψεις του καί κατά μήκος τῆς περιμέτρου ἐγχαράκτους γραφικοὺς χαρακτήρας πού ἀπομιμῶνται σύμβολα τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β ἢ μᾶλλον τῆς κυπρομινωϊκῆς. Είς τὸ μέσον ἐκάστης ὄψεως ὑπάρχει σύμπλεγμα ἄλλων χαρακτήρων, πού ἀντιγράφουν χιτιτικήν ιερογλυφικήν ἐπιγραφήν (Π ί ν. 89γ-δ).

12) Σφαιρική ψήφος από ὑαλόμαζαν του τάφου 108, διάτρητος, διατηρούσα μέσα εις τήν ὀπὴν τμήμα σιδηροῦ στελέχους. Προφανῶς πρόκειται περὶ κεφαλῆς σιδηρᾶς περόνης (Π Α Ε 1960, σ. 20, πίν. 5γ,δ).

13) Σιδηροῦν μαχαιρίδιον πολὺ ὀξειδωμένον του τάφου 28, καί ἄλλο, παρόμοιον, του τάφου 38. Είς τὰς λαβὰς καί τῶν δύο χάλκινοι ἤλοι συνεκράτουν τήν ἐπένδυσιν (Π ί ν. 90ε).

14) Ἄτρακτος ἄκεραία από ἔλεφαντοστοῦν του τάφου 152 με ἐγχαράκτον διακόσμησιν καί ὁμοία του τάφου 65, εις τεμάχια μὴ συνανήκοντα (Π ί ν. 90ς').

15) Χάλκινον ξίφος του τάφου 12. Ἡ λαβὴ ἔχει περιχειλῶμα από λεπτόν χάλκινον ἔλασμα πού ἐπλαισίωνε τήν από ἔλεφαντοστοῦν ἐπένδυ-

σίν τῆς. Τὸν φυλακτήρα ἀποτελοῦν δύο κνώδοντες στραμμένοι πρὸς τὰ κάτω (Π ί ν. 90β).

16) Χάλκινον μαχαιρίδιον του ἰδίου τάφου. Ἡ λαβὴ, συμπαγῆ καί χωρὶς ἐπένδυσιν, ἀπολήγει εις κεφαλὴν πτηνοῦ. Ἡ λεπίς καταλήγει εις λεπτήν αἰχμὴν λοξὴν πρὸς τὰ ἄνω. Κατὰ μήκος τῆς ράχεως ἐγχαράκτος διακόσμησις (Π ί ν. 90α).

17) Δύο χάλκιναι πόρπαι του τάφου 65 καί μία του 155 με εὐθύγραμμον φυλλόσχημον τόξον φέρον ἐπὶ τῆς ράχεως ἐγχαράκτον διακόσμησιν. Τὸ ἐλεύθερον ἄκρον του τόξου καταλήγει εις ὑποδοχὴν διὰ τὴν αἰχμὴν τῆς περόνης (Π ί ν. 90δ).

18) Δύο χάλκιναι πόρπαι του τάφου 74 με ἰσχυρῶς καμπύλον σχοινοειδές τόξον, πού τὸ ἐλεύθερον ἄκρον του καταλήγει εις ὑποδοχὴν τῆς αἰχμῆς τῆς βελόνης (Π ί ν. 90γ). Ἡ ἀνεύρεσις τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν πορπῶν, ἀφ' ἑνὸς με εὐθύγραμμον καί ἀφ' ἑτέρου με κυρτόν τόξον, δέν συνηγορεῖ πρὸς τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ διαφορὰ μετὰξὺ τῶν δύο κατηγοριῶν εἶναι ὄχι μόνον τυπολογικὴ ἀλλὰ καί χρονολογικὴ καί ὅτι αἱ πόρπαι με κυρτόν τόξον εἶναι μεταγενέστεραι τῶν ἄλλων. Ἡ, τουλάχιστον, προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του νεκροταφείου οἱ δύο τύποι συνυπήρχον. Τὰ ἀγγεῖα πού εὐρέθησαν με τὰς πόρπας του τάφου 65 εἶναι ὅμοια καί σύγχρονα με τὰ ἀγγεῖα τὰ συνοδεύοντα τὰς του τάφου 74, ἀνήκουν δὲ ὅλα εις τὴν κατηγορίαν του Σιτοβολῶνα.

Τὰ εὐρήματα αὐτὰ, εἴτε μεμονωμένως ἐξετασθοῦν εἴτε εις τὸ σύνολόν των, εἶναι διδακτικώτατα. Ἐχομεν εις τὸ νεκροταφεῖον ἑνὸς μικροῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἀττικῆς τρία σιδηρᾶ ἀντικείμενα, τὰ μόνα μέχρι στιγμῆς εὐρεθέντα εις τὴν Ἑλλάδα καί ἀνήκοντα ἐξηκριβωμένως εις τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὁ σίδηρος τὴν ἐποχὴν πού ἀνήκουν οἱ τάφοι ἦτο τὸ πολυτιμότερον, ἀκριβότερον καί περισσότερο δυσεύρετον μέταλλον ἀπὸ ὅλα καί ἀπετέλει τὸ ἀντικείμενον μονοπωλιακῆς περίπου παραγωγῆς καί διαθέσεως ἐκ μέρους τῶν Χιτιτῶν. Τὰ τρία αὐτὰ ἀντικείμενα λοιπὸν δεικνύουν βεβαίως ὅτι οἱ κάτοχοι του νεκροταφείου ἦσαν πλούσιοι, ἐπὶ πλέον δὲ καί κάτι ἄλλο, ἀκόμη σπουδαιότερον, ὅτι δηλαδὴ εὐρίσκοντο εις ἐπαφὴν με τὴν Μ. Ἀσίαν, ἢ τουλάχιστον με τὰ παράλια τῆς. Τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο ἡ ἀνεύρεσις τῶν σφραγιδοκυλίνδρων, πού προέρχονται ἀπὸ τὴν Κύπρον καί τὴν περιοχὴν τῆς νοτίας Μ. Ἀσίας, ἢ τῆς Συρίας. Σημειωτέον ὅτι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἔχομεν καί μίαν ἄλλην ἐμμεσον ἐνδειξιν: τὴν τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ξένον κατ' ἀρχὴν εις τὴν Ἑλλάδα, ἐπι-

κρατεί ήδη πρό της εποχής τῶν τάφων τῆς Περρατῆς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Τροίας VI καὶ τὸ χιτιτικὸν νεκροταφεῖον τοῦ Μπογάζκιοῦ, καὶ παρουσιάζεται σποραδικῶς εἰς τὴν ΝΑ. λεκάνην τῆς Μεσογείου.

Ἡ σχέσις μετὰ τὴν Μ. Ἀσίαν λοιπὸν εἶναι ἀποδεδειγμένη. Πολὺ στενοτέρα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τὴν Αἴγυπτον. Αἱ δέλτοι, οἱ σκαραβαῖοι, τὰ φυλακτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ ἐπαφαὶ μετὰ τὴν χώραν αὐτὴν ἦσαν στεναὶ καὶ συνήθεις, εἰς αὐτὰς δὲ ἴσως θὰ πρέπη νὰ ἀποδοθῆ καὶ ἡ σχετικὴ ἀφθονία τῶν χρυσοῦν ἀντικειμένων τῶν τάφων.

Ὁ ὄρμος τοῦ Πορτοράφτη μετὰ τὴν μονίμως ἡρεμον θάλασσαν τοῦ καὶ τὴν ὁμαλὴν καὶ ἀμμόδη παραλίαν τοῦ ἀπετέλει εἰς μίαν ἐποχὴν ὅπου τὰ πλοῖα, προσορμιζόμενα, ἀπεσύροντο εἰς τὴν ξηρὰν, ἰδεῶδη φυσικὸν λιμένα καὶ καταλληλότερον ὀρμητήριον διὰ ὑπερπόντια ταξίδια. Ἦσαν ἄρα οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι, ὅστω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐμαρεία των, πού ἡ Ἀττικὴ βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ. Ἐπρεπε νὰ τὴν ἀναζητήσουν ἄλλοῦ καὶ τὴν ἀνεζήτησαν εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τὸ δέλτα τοῦ Νείλου, τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου.

Χρονολογικά. Ἡ σχετικὴ χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων τῆς Περρατῆς δὲν παρουσιάζει μεγάλας δυσκολίας. Τὰ ἀγγεῖα (βλ. Πί ν. 86α-δ, 87α-β καὶ 88α) καὶ ὅσα ἀπὸ τὰ εὐρήματα εἶναι ἐπιδεικτικὰ χρονολογήσεως ἀνήκουν εἰς τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον, τὴν ΥΕ ΙΙΙ Γ. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι κάπως παλαιότερα, ὄχι πολὺ ὅμως. Ὑπάρχουν συγκεκριμένως μερικοὶ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς πού ὡς ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμῆσεώς των πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς τοὺς τελευταίους ΥΕ ΙΙΙ Β χρόνους, αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ διὰ μερικὰ ἄλλα ἀγγεῖα. Αὐτὰ ὅμως εἶναι ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ διὰ νὰ προσδιορίσουν τὸν κύριον ὄγκον τῶν εὐρημάτων, πού εἶναι ὀπωσδήποτε

ὑστερώτερα. Μᾶς ἐπιτρέπουν ὅμως νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ νεκροταφεῖου εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙ Β ἐποχῆς ἢ μᾶλλον εἰς τοὺς μεταβατικὸς χρόνους ἀπὸ τῆς ΥΕ ΙΙ Β εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ Γ. Τὰ τελευταῖα ἀφ' ἑτέρου ἀγγεῖα, ὀλίγα σχετικῶς καὶ αὐτὰ, ἀνήκουν εἰς τοὺς ἐσχάτους ΥΕ χρόνους, ὀλίγον πρό τῆς ἐποχῆς τῶν ὑπομυκηναϊκῶν τάφων τῆς Σαλαμίνας (βλ. π.χ. Πί ν. 87α, ἀρ. 590). Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὁρίων τοποθετεῖται τὸ μέγιστον μέρος τῶν εὐρημάτων τῆς Περρατῆς. Μετὰ ἄλλους λόγους, τὸ νεκροταφεῖον ἐλειτούργησε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ καὶ διήρκεσεν ἀκριβῶς ὅσον καὶ αὐτὴ.

Ἡ ἀπόλυτος ὅμως χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων παρουσιάζει σοβαρὰς δυσκολίας. Στοιχεῖα ὑπάρχουν, καὶ εἶναι τὰ ξένης καὶ δὴ αἰγυπτιακῆς προελεύσεως εὐρήματα. Ἐξ αὐτῶν οἱ σκαραβαῖοι, πλὴν τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὸν τάφον 147, εἶναι δύσκολον νὰ χρονολογηθοῦν μετὰ ἀρκετὴν ἀκρίβειαν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς σφραγιδοκυλίνδρους. Ἀπομένουν ὡς πολὺτιμα ἀσφαλῶς στοιχεῖα αἱ δύο δέλτοι Ραμσή τοῦ Β', πού ἐκάλυψε μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ τὰ πρῶτα 3/4 τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος. Μετὰ αὐτὰς συμφωνεῖ καὶ ὁ σκαραβαῖος τοῦ τάφου 147. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ διάστημα πού τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ, ἀποκτηθέντα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ μεταφερθέντα εἰς τὴν Περρατὴν, παρέμειναν εἰς τὰ χέρια τῶν ἰδιοκτητῶν τους, προτοῦ τεθοῦν μέσα εἰς τὸν τάφον. Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτὸς περιπλέκεται ἀκόμη περισσότερο, ἐὰν ὑποτεθῆ ὅτι ἀπετέλουν οἰκογενειακὰ κειμήλια, χρησιμοποιοθέντα ὄχι ἀπὸ ἓν ἄτομον ἀλλὰ ἀπὸ περισσότερα. Ἐκεῖνο πού μπορεῖ νὰ λεχθῆ πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ὅτι εὐρέθησαν μετὰ ἀγγεῖα παλαιότερα τῶν ἀρχῶν τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ, ἢ τὸ πολὺ, συμπίπτοντα πρὸς αὐτὴν, καὶ ἐπομένως οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς βασιλείας Ραμσή τοῦ Β' ἀποτελοῦν δι' αὐτὰς *terminum post quem*.

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ
ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

Ρωμαϊκή αγορά

Κατά την τακτοποίησιν τοῦ χώρου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, παρετηρήθησαν στοιχεῖα τινὰ, προδίδοντα τὴν ὑπαρξίν παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὸ Φετιχιέ (ἢ Φετχιγιέ) Τζαμί ἢ Τζαμί τοῦ Πορθητοῦ, τὸ ἄλλως γνωστὸν ὡς Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Πί ν. 91α) (Εὐρετήριον Μ. Μ. Ἑλ. τευχ. Β', σ. 116 - 117, τευχ. Γ', σ. 229 - 230, Α. Β. Μ. Ε. τομ. Γ' (1937) σ. 204 - 206).

Τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων τούτων ἀνέλαβεν ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Κατὰ τὴν διερεύνησιν ταύτην ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Τζαμίου τὸ βόρειον ἡμισυ ἡμικυκλικῆς ἀψίδος παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας, εἰς βάθος 2.50 μ. εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν.

Ἡ ἀψὶς αὕτη καταλαμβάνει μέρος τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ βορείου κλίτους. Ὁ ἀνατολικὸς στενὸς τοῖχος τοῦ κλίτους τούτου μετετράπη ἀργότερον εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, τὴν ὁποίαν κατέλαβε κτιστὴ Ἁγία Τράπεζα μικροῦ παρεκκλησίου σχηματισθέντος ἐκεῖ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἦτο ἐν χρήσει ἡ μεγάλη βασιλική.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιδίου τούτου, ὡς καὶ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς βασιλικῆς ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἕτεραι οἰκοδομαί, τὰ ἐπάλληλα δάπεδα τῶν ὁποίων ἀποκαλύπτονται νῦν, κατεσκευασμένα διὰ τῶν εἰς ἐκάστην ἐποχὴν χρησιμοποιουμένων ὑλικῶν (Πί ν. 91β). Εἰς τὰς μεταγενεστέρας ταύτας οἰκοδομάς ἐχρησιμοποιήθησαν, ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν, γλυπτὰ μέλη τῆς βασιλικῆς (Πί ν. 92α - β).

Πρὸ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Εἰς τὴν κλίμακα καμαροσκεποῦς ὑπογείου τάφου ἐν τῷ νάρθηκι εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς βαθμὶς τὸ μαρμάρινον ἀνάγλυφον τοῦ Πί ν. 92γ. Εἶναι ὁ κορμὸς ἀγαματίου Ρωμαίου στρατιώτου, πιθανῶς, δυνάμενον προχεῖρως νὰ χρονολογηθῆ κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Εἰς ἄλλους εἰδικωτέρους ἐμοῦ ἐπαφίεται ἡ μελέτη του.

Εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς βασιλικῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ζωγραφικοῦ διακόσμου. Ὁ διάκοσμος οὗ-

τος κατὰ τὴν τεχνικὴν του, τὰ θέματα καὶ τὰ χρώματα εἶναι καθαρῶς παλαιοχριστιανικὸς καὶ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν βασιλικήν. Ἐπὶ λευκοῦ βάθους ἐξωγραφῆθη φυτικὸς διάκοσμος δι' ἀνοικτῶν καὶ ζωηρῶν χρωμάτων.

Ἡ τοιχοδομία τῆς βασιλικῆς εἶναι ἰσχυροτάτη μὲ ἀφθονον χρῆσιν ἀρχαίου ὕλικου καὶ κυρίως ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἐχρησιμοποιήθησαν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Φετιχιέ Τζαμί καὶ τοῦ μινιρέ. Εἰς τὸ δάπεδον δὲ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς κιονοκράνων ἐκ τε τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐνταῦθα ἐδόθησαν σύντομοι μόνον πληροφορίες περὶ τῆς διερευνήσεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς κατὰ τὸ 1963, καθ' ὅσον αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Κτῆμα Τράχωνες

Προκειμένου νὰ ἀνεγερθῆ ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐπὶ οἰκοπέδου παραχωρηθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Γεροουλάνου ἐκ τοῦ κτήματος Τράχωνες, δεξιὰ τῆς λεωφόρου Βουλιαγμένης, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἐφορείας δοκιμαστικὴ σκαφικὴ ἔρευνα. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἦτο ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἡ θέσις τῆς ὑπὸ ἀνέγερσιν ἐκκλησίας γειτνιάζει πρὸς τὰ ἀπὸ τοῦ 1959 ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια μονοκλίτου μικρᾶς βασιλικῆς (Πί ν. 93α) μετὰ νάρθηκος κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς.

Κατὰ τὴν σκαφὴν ἠνοίγησαν δύο τάφοι εἰς σχῆμα Σταυροῦ (Α - Δ καὶ Β - Ν) μήκους 25 μ., πλάτους 1 μ. καὶ βάθους 1.50 μ.

Πλὴν δύο ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πλήρεις χύματος (Πί ν. 93γ), οὐδὲν ἕτερον στοιχεῖον εὐρέθη. (Διαστάσεις ἀμφορέων: διαμ. 0,365 μ., ὕψ. 0,48 μ. καὶ διαμ. 0,32 μ. ὕψ. 0,42 μ.). Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ἀπὸ βάθους 0,80 μ. καὶ κατωτέρω τὰ χρώματα ἦσαν τελείως καθαρὰ, ἄνευ ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε καὶ μέχρι τοῦ βάθους τούτου (0,80 μ.) ἦσαν σπάνια.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐργασίας ταύτης ἠρευνήθησαν λεπτομερέστερον τὰ ἐρείπια τῆς βασιλικῆς. Ἡ τοιχοδομία τοῦ κτίσματος τούτου παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων διαστάσεων κροκαλοπαγῶν δόμων τοποθετημένων ὀρθίως κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις (Πί ν. 93α), αἵτινες πληροῦνται διὰ κοινῆς τοιχοποιίας.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθη πρὸς δυσμὰς τοῦ κλίτους ἐγκαρσιος τοῖχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρέθη, εἰς τὴν θέσιν του, τὸ κάτω μέρος ἀρραβδώτου μαρμαρίνου κίονος, ἐνῶ τὰ ἴχνη τῆς ἐδράσεως ἐτέρου κίονος εἶναι ἐμφανῆ ἐπὶ τῆς πρὸς νότον ἐκτισμένης, ὀριζοντίως, ἐπιτυμ-

βίου στήλης (Πί ν. 93β). Ούτω, διά τοῦ ἀποκαλυφθέντος τοῖχου ἐσηματίζετο πρὸς δυσμὰς νάρθηξ, ἢ ἐπικοινωνία τοῦ ὁποίου μετὰ τοῦ κυρίως ναοῦ ἐγένετο διὰ τριβήλου. Διὰ δύο ἀνοιγμάτων, εἰς τὸν νότιον τοῖχον, ὁ ναὸς ἐπικοινωνεῖ μετὰ ἐπιμήκη χώρον, ὅστις καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ μήκος τῆς νοτίου πλευρᾶς του.

Ὁ χώρος οὗτος μᾶλλον ἦτο νάρθηξ, ἀνοικτὸς πρὸς νότον. Τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος ἐδήλουν πλάκες τινὲς πήλιναι, σφζόμεναι πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ ἄκρον. Χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τούτου, καὶ ὑπὸ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος, ἀπεκαλύφθη μυλόπετρα (διαμέτρου 0,75 μ.) καὶ κάτωθεν αὐτῆς (0,25 μ.) τὸ κάτω ἡμισυ μεγάλου πίθου, διαμέτρου 1.10 μ. Εἰς τὸ δυτικὸν ἐπίσης μέρος τοῦ νάρθηκος εὐρέθη ἐγκάρσιος τοῖχος προγενέστερος καὶ ἄσχετος πρὸς τὴν τοιχοδομίαν τούτου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ἤτοι: ἡ μυλόπετρα, ὁ πίθος καὶ ὁ ἐγκάρσιος τοῖχος ἀποδεικνύουν, ὅτι πρὸ τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἕτερον κτίσμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν δύο οἰκοδομικὰς περιόδους. Τῆς πρώτης τὸ δάπεδον ἦτο εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην πρὸς τὴν τοῦ κατωφλίου τοῦ τριβήλου, ἐνῶ τῆς δευτέρας εὐρίσκετο κατὰ 0,25 μ. ὑψηλότερον τούτου, ὡς δεικνύουν πλάκες τινὲς πήλιναι σφζόμεναι παρὰ τὸν νότιον τοῖχον.

Ἐκ 10 τάφων, εὐρεθέντων ἐν τῷ νάρθηκι εἰς δύο ἐπίπεδα, καὶ κατεσκευασμένων διὰ μεγάλων διαστάσεων στρωτῆρων κεράμων, καὶ ἕξ ἐνὸς ἑτέρου τάφου κτιστοῦ, ἀμελοῦς τοιχοποιίας, καλυπτομένου διὰ δύο μεγάλων στρωτῆρων κεράμων, εὐρεθέντος παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ κυρίως ναοῦ, εἰς βάθος μόλις 0,10 μ. χαμηλότερον τοῦ πρώτου δαπέδου, συνάγεται, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἦτο κοιμητηριακὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν μεταξὺ τῆς παλαιοχριστιανικῆς καὶ τῆς πρωτοβυζαντινῆς ἐποχῆς περιόδου.

Τὰ τῆς ἀνωτέρω ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης θὰ ἐκτεθοῦν λεπτομερέστερον ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ περὶ τοῦ ἀνασκαφικοῦ ἔργου τῆς Ἐφορείας.

ΑΤΤΙΚΗ

Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Καρέα

Τὸ καθολικὸν τῆς ἐγκαταλελειμμένης βυζαντινῆς Μονῆς τοῦ Καρέως ἢ Καρέα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὑμητοῦ (Εὐρετήριοι τῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, τεῦχος Γ', 1933, σ. 157 - 158, εἰκ. 208 καὶ 209) εἶχεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καταχωσθῆ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν αὐτοῦ πλευρὰν ὑπὸ τῶν ἀπορριμμάτων τῶν ὑπερθεν τῆς Μονῆς λειτουργούντων λατομείων.

Δι' ἐνεργειῶν τῆς Ὑπηρεσίας διεκόπη πρὸ τοῦ πολέμου ἡ λειτουργία τῶν λατομείων τούτων, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀπλευθερώθη τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς ἀπὸ τῆς λατύπης, δημιουργηθέντος στενοῦ προστατευτικοῦ ἐλευθέρου χώρου περίξ τούτου. Ἐν τούτοις παρέμενε διαρκῆς ὁ κίνδυνος τῆς ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καταρρεύσεως τῶν ἐπικρεμαμένων μεγάλων ὄγκων λίθων καὶ θραυσμάτων μαρμάρων, ὅποτε ἡ καταστροφὴ τοῦ καθολικοῦ θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἐπειδὴ, ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τούτου, τὸ σημαντικὸν τοῦτο βυζαντινὸν μνημεῖον, κείμενον εἰς ἐλαχίστην ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπόστασιν, παρουσίαζε, γενικώτερον, θλιβεράν ὄψιν, ἰδίᾳ μετὰ τινὰς ἀνταισθητικὰς κατασκευὰς καὶ προσθήκας, γενομένας ἐσχάτως ὑπὸ ἀναρμοδιῶν προσώπων, κατηρτίσθη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας πρόγραμμα ἀποκαταστάσεως καὶ εὐπρεποῦς ἐμφανίσεως τῆς Μονῆς, ὅπερ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας, ἤρχισεν ἐκτελούμενον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1963, χωρὶς ὁμως νὰ ὁλοκληρωθῆ εἰσέτι (ΑΔ. 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 51).

Κατὰ τὸ μέχρι τέλους τοῦ 1963 στάδιον τῶν ἐργασιῶν, ἐγένοντο τὰ ἑξῆς:

Πρὸ τῆς Μονῆς, κατηδαφίσθησαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀνταισθητικαὶ κατασκευαί.

Ἀπεμακρύνθησαν μεγάλοι ὄγκοι λίθων καὶ θραυσμάτων μαρμάρων, οἱ ὅποιοι ἐπεκρέμαντο ὑπεράνω τοῦ καθολικοῦ καὶ ἠπειλοῦν τοῦτο. Οὕτω τὸ καθολικὸν δὲν κινδυνεύει πλέον ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς (Πί ν. 94α). Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς λατύπης ἀπεκαλύφθη καθ' ὅλον του τὸ μήκος ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς, ὁ ὁποῖος πρότερον δὲν ἦτο ὁρατός.

Ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν τὰ δύο ἀνατολικά κελία τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ περιβόλου, τὰ ὅποια ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμενον κατεχωσμένα. Ἀποκατεστάθησαν αἱ καμάραι τῶν κελίων τούτων, αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα αὐτῶν (Πί ν. 94β - γ).

Πρὸ τῶν κελίων ἀπεκαλύφθη ἡ λιθινὴ κλίμαξ, ἣτις ὠδήγει εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, τοῦ ὁποίου εὐρέθη τὸ δάπεδον μετὰ τῆς ἐστίας (τζακιοῦ) εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν.

Ὅμοιον δάπεδον καὶ ἐστία εὐρέθησαν ὑπὲρ τὴν καμάραν τοῦ δυτικωτέρου κελίου τῆς νοτίου πλευρᾶς, ἐνθα ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τοῦ ἰσογείου καὶ τοῦ ὀρόφου ἐγένετο ἐσωτερικῶς διὰ ξυλίνης κλίμακος. Οὕτω, ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ κελία τῆς νοτίου πλευρᾶς ἦσαν τοῦλάχιστον διώροφα.

Τὸ κελίον ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν του κατάστασιν, ἀφοῦ ἐκαθαρίσθη ἐκ τῶν μάζων, τὰ ὅποια κατελάμβανον τὸ ἡμισυ τοῦ ὕψους αὐτοῦ. Ἐπίσης ἀποκατεστάθησαν ὅλα τὰ κελία τῆς νοτίου πλευρᾶς. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν ἐνός τούτων

εβρέθη παρόλιθος, επί του οποίου είναι χαραγμένη ή χρονολογία 1712. Αβτη άντιστοιχεί, άσφαλώς, είς την κατασκευήν τών κελλίών τής πλευράς ταύτης.

Τά καμαροσκεπή διαμερίσματα, κατά μήκος τής βορείου πλευράς του περιβόλου, είχον ύποστή σημαντικές ζημίας, ώστε να παρουσιάζουν επικίνδυνον κατάστασιν. Εύρεται ρωγμαί είχον δημιουργηθή είς πολλά σημεία τής τοιχοδομής, ίδια κατά την δυτικήν πλευράν, ένθα ύπάρχει παράθυρον, λόγω δέ τής παντελοϋς έλλείψεως κεράμων επί τής στέγης τά ύδατα διήρχοντο διά τών καμαρών και κατέκλυζον τό έσωτερικόν.

Όθεν έπεσκευάσθησαν αί ζημίας τής τοιχοποιίας, άποκατεστάθησαν αί θύραι και τό παράθυρον, και έστερεώθη τό κτήριον. Κατά τās εργασίας διά την έπισκευήν τής καμάρας έξωτερικώς εύρέθησαν κτηριακά στοιχεία τά όποία άποδεικνύουν, ότι και τά κελλία τής πλευράς ταύτης ήσαν διώροφα. Έπειδή όμως δέν έκρίθη σκόπιμος, προς τό παρόν, ή έπανοικοδόμησις τών κελλίών του άνω όρόφου και δι' άλλους λόγους, αλλά κυρίως δι' έλλειψιν έπαρκών στοιχείων προς άποκατάστασιν τής μορφής ήν είχον, έπεστρώθησαν αί καμάραι τών κελλίών του ίσογείου διά κεράμων, διά τής κατασκευής δέ πεζουλίου και άποχετευτικού αύλακος κατά μήκος τής νοτίου πλευράς των έξησφαλίσθησαν από τής ύγρασίας.

Κατά πρόχειρον σκαφικήν έρευναν, γενομένην άνατολικώς τών διαμερισμάτων τής βορείου πλευράς, άπεκαλύφθησαν είς μικρόν βάθος τά λείψανα τοίχων έτέρων διαμερισμάτων, πιθανώς δέ και εισόδου, τά όποία έπεξετείνοντο μέχρι του άνατολικού τοίχου του περιβόλου. Τό καθολικόν τής Μονής έπροστατεύθη κατά τής ύγρασίας διά τής κατασκευής χαμηλού πεζουλίου δι' άνθυγρών ύλικών περίξ αττου (Πί ν. 94α).

Μέρος τής αύλής έπεστρώθη διά πλακών.

Διά την προστασίαν τής Μονής από τών ύδάτων, τών κατερχομένων από τών κλιτύων του Ύμηττου, κατεσκευάσθη τάφος κατά μήκος τής νοτίου και δυτικής έξωτερικής πλευράς του περιβόλου (Πί ν. 94δ - ε).

Λεπτομερεστέρα έκθεσις μετά σχεδίων τής Μονής θά δοθή είς τό ΑΔ. του έπομένου έτους, μετά την ολοκλήρωσιν του καταρτισθέντος προγράμματος εργασιών.

Μονή Άγίου Ιωάννου του Θεολόγου

(Εβρετήριο Μεσ. Μνημ. Έλλάδος, τευχ. Γ', σ. 168 - 169. ΑΔ. 16 (1960): Χρονικά σ. 69).

Ή παρά τούς πρόποδας του Ύμηττου γυναικεία, νυν, Μονή του Άγ. Ιωάννου του Θεολόγου

(Πί ν. 95α) είχεν ύποστή ζημίας κατά την διάρκεια του τελευταίου πολέμου. Είς τόν τρούλλον του Καθολικού είχον δημιουργηθή ρωγμαί, αίτινες συνεχίζοντο είς τās τέσσαρας κεραίας και τούς έξωτερικούς τοίχους. Διά τών ρωγμών τούτων εισέρρεον άφθονα τά δμβρια ύδατα με λίαν καταστρεπτικές συνεχείας διά την ασφάλειαν αττου τούτου του ναού και του ζωγραφικού του διακόσμου, τό μεγαλύτερον μέρος του όποίου είχεν έξαλειφθή ή ήπειλείτο με κατάρρεσιν.

Όθεν έγένετο μερική έπισκευή τής κεραμάσεως, έμφραξις τών ρωγμών και ασφάλισις του κτηρίου.

Πρός καταπολέμησιν τής ύγρασίας, ήν παρουσίαζον τά κάτω μέρη τών τοίχων, κατεσκευάσθη κατά μήκος του άνατολικού και νοτίου τοίχου του ναού, έξωτερικώς, πεζούλιον δι' άνθυγρών ύλικών, τό όποιον καλυφθέν διά χώματος κατέστη άθέατον.

Άφηρέθησαν αί άκαλαίσθητοι σύγχρονοι πλάκες του δαπέδου. Ούτω, άπεκαλύφθη παλαιότερα στρώσις του δαπέδου εκ πηλίνων, άκατεργάστων λιθίνων ή μαρμαρίνων πλακών, άνομοιογενών και άκανονίστων. Τό ζήτημα του δαπέδου θά μελετηθή και θά ρυθμισθή τό έρχόμενον έτος (1964).

Παραλλήλως έγέγοντο εργασίαι καθαρισμού και στερεώσεως τών τοιχογραφιών του Καθολικού δι' ειδικευμένου συνεργείου ύπό τών μουσειακών συντηρητήν Σταύρον Μπαλτογιάννην. Αί τοιχογραφίαι, εκ τής ύγρασίας και τών καπνών, είχον τελείως άμαυρωθή, μεγάλα δέ τμήματα αυτών είχον άποκολληθή.

Διά τών γενομένων εργασιών αί τοιχογραφίαι ήσφαλίσθησαν και έκαθαρίσθησαν. Δείγματα τής φιλοτίμου ταύτης εργασίας παρέχουν οί Πί ν. 95β - 99α.

Ήδη ή μελέτη του ζωγραφικού διακόσμου τής Μονής του Άγίου Ιωάννου του Θεολόγου καθίσταται ευχερεστέρα.

Ή Τράπεζα τής Μονής, είς τόν άνατολικόν τοίχον τής όποιās σφίζονται τοιχογραφίαι του 16ου ή 17ου αιώνος (Εβρετήριο, έ.ά. σ. 169), ήτο κατεστραμμένη κατά την καμάραν αττης. Διά ξυλοτύπου συνεπληρώθη ή καμάρα και εκάλυφθη διά κεράμων, άφου προηγουμένως έστερεώθησαν αί τοιχογραφίαι (Πί ν. 99β - 100β).

Μονή Άγίου Ιωάννου Κυνηού

(ΑΔ. 16 (1960): Χρονικά, σσ. 66 - 68).

Ύπό τής Φιλοδασικής Ένώσεως έγέγοντο εργασίαι τινές προς άποκατάστασιν τής Μονής και έξωραϊσμόν του περι αυτήν χώρου. Έπειδή ή λεπτομερής έκθεσις τών γενομένων εργασιών άνή-

κει εις την Ένωσιν ταύτην, ένταυθα δίδονται μόνον πληροφοριακαί τινες ειδήσεις.

Ή αποκατεστάθη ή νοτία τοξωτή στοά του ναού.

Έγένετο καθαρισμός και στερέωσις των τοιχογραφιών υπό του μουσειακού συντηρητοϋ Τ. Μαργαριτώφ. Ή αφηρέθη ή κτιστή Ήγία Τράπεζα, ήτις κατελάμβανεν όλον τον χώρον της άψίδος του Ήεροϋ. Ή απεκαλύφθη οϋτω ό ζωγραφικός διάκοσμος της άψίδος και προσδιωρίσθη έκ τούτου ή στάθμη του δαπέδου του Ήεροϋ.

Εις την αϋλήν κατεστράφη ή μεταγενεστέρα επίστρωσις έκ σιμέντου και άπεκαλύφθη ή παλαιά πλακόστρωσις, δι' άκανονίστων πλακών, ήτις συνεπληρώθη κατά τον αϋτόν τρόπον. Κατά την έργασίαν ταύτην άπεκαλύφθη, άνωρυγμένη έντός του έδάφους και του βράχου, δεξαμενή τετράπλευρος, εις άπόστασιν 13 μ. περίπου νοτίως του ναού, με έπιχρισμα έκ κορασανίου εις τās πλευράς της.

Ή αποκατεστάθη ό περιβόλος της Μονής διά της ανακατασκευής ή συμπληρώσεως, αναλόγως των κατά μήκος των τεσσάρων τοίχων κλειστών στοών.

Κατά πρόχειρον άνασκαφικήν έρευναν άπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα των παλαιών κελλιών της Μονής εις την ανατολικήν και δυτικήν πλευράν του περιβόλου, τό πλάτος των όποιών ήτο 7.40 μ.

Νταού Πεντέλης

Πρό τινων έτών, με σκοπόν την έξασφάλισιν του Καθολικού (Πί ν. 101α) της Μονής του Ταώ, της γνωστής ως Νταού Πεντέλης (Εϋρετήριο Μ.Μ.Ε., τευχ. Γ', σ. 188), από των υδάτων τὰ όποία την κατέκλυζον, έγένοντο άποχωματώσεις περίξ του ναού και έσχηματίσθη εύρεία και βαθεία τάφρος (Πί ν. 101β).

Και ή μὲν υγρασία δὲν έξουδετερώθη, τό Καθολικόν όμως έκινδύνευεν έκ του περίξ αϋτοϋ σχηματισθέντος κενού.

Όθεν έμελετήθη τό όλον θέμα της άσφαλείας του Καθολικού και καθηρτίσθη πρόγραμμα έργασιών, τό όποιον έγκριθὲν υπό της Ήγηρεσίας θά εκτελεσθῆ τό έρχόμενον έτος (1964).

Σπάτα

Κάτοικοι του χωρίου Σπάτα παρακινήθέντες έκ τινων μαρμαρίνων μελών, τὰ όποία έξείχον του έδάφους εις θέσιν Σκόμπτη, έξωθι του χωρίου, άνέσκαψαν με σκοπόν την άνεύρεσιν παλαιάς εκκλησίας.

Οϋτω άπεκαλύφθη κατά μέγα μέρος εύρεία άψις παλαιοχριστιανικής βασιλικής και άνευρέθη ίκα-

νός αριθμός άρραβδώτων κίωνων και άμφικιονίσκων, έκ φαιού μαρμάρου, ίωνική βάση κίονος, τμήμα θωρακίου κ.ά. (Πί ν. 102α).

Τῆ έπεμβάσει της Ήφορείας διεκόπη ή παράνομος σκαφή, έξητήθη δὲ ή έγκρισις της Ήρχαιολογικής Ήγηρεσίας διά κανονικήν άνασκαφήν, ήτις και θά διενεργηθῆ τό έρχόμενον έτος (1964).

Ήγιος Κοσμᾶς

Ό επί της άρχαίας Κωλιάδος άκρας, παρά τό άεροδρόμιον του Ήλληνικού, καμαροσκέπαστος ναϊσκος του Ήγίου Κοσμᾶ μετά του προσηρημένου θολοσκεπούς διαμερίσματος (Εϋρετήριο Μ. Μνημείων της Ήλλάδος, τευχ. Γ', Ήθήναι 1933, σ. 153) άνεπαλαιώθη, δαπάναις του Τ.Α.Κ.Ε, εις ό άνήκει.

Διά παλαιότερων κατασκευών ό ναϊσκος είχε παραμορφωθῆ. Ή δυτική του πλευρά είχε μετατραπῆ εις όριζοντίαν, εις δὲ την νοτίαν είχε προστεθῆ ξυλόστεγος οικίσκος. Ό οικίσκος κατηδαφίσθη και ή δυτική πλευρά άποκατεστάθη εις την αρχικήν της έμφάνισιν (Πί ν. 102β).

Αί καμάραι εκάλυφθησαν διά κεράμων, τό ύψος της θύρας έμειώθη κατά 0,65 μ., ώστε νά επανέλθη εις τās αρχικάς της διαστάσεις, αφηρέθησαν αί άκαλαίσθητοι νέαι πλάκες του δαπέδου, εύρέθη ή φυσική στάθμη αϋτοϋ και επεστρώθησαν μαρμαρίναι παλαιαι πλάκες. Κατά την τελευταίαν ταύτην έργασίαν εύρέθη ό μαρμαρίνος στυλοβάτης του παλαιού τέμπλου (ύψ. 0,10 μ.).

Ήνοιχθη ή μεταξύ των δύο θολωτών διαμερισμάτων τοιχισμένη θύρα επικοινωνίας και έτοποθετήθησαν εις άμφοτέρα τὰ διαμερίσματα ταϋτα νέαι ξύλιναι θύραι και παράθυρα. Εις τό έσωτερικόν του ναϊσκου αφηρέθησαν δι' ειδικευμένων τεχνιτών τὰ επιχρίσματα και άπεκαλύφθησαν αί τοιχογραφίαι, αίτινες έν συνεχεία εκθαρίσθησαν και έστερεώθησαν. Εις τό μέσον της καμάρας άπεκαλύφθη ό Παντοκράτωρ, μετρίας τέχνης του παρελθόντος αιώνος.

Εις τον νότιον τοίχον άπεκαλύφθησαν οι Ήγιοι Ήνάργυροι και εις Ήρχάγγελος, του 17ου, πιθωνώτατα, αιώνος.

Εις τον ανατολικόν τοίχον ό Εϋαγγελισμός, εις την άψίδα ή Πλατυτέρα και εις την πρόθεσιν ή Ήκρα Ταπείνωσις, της αϋτης τέχνης και εποχής προς τον Παντοκράτορα. Ήπό τās τοιχογραφίας ταϋτας διεπιστώθη ή ύπαρξις παλαιότερου στρώματος.

II. ΑΖΑΡΙΑΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ
ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

AMERICAN EXCAVATIONS
AT CORINTH

Excavations of the American School of Classical Studies were resumed in the spring and summer of 1963 under the direction of Henry S. Robinson. Mr. Robinson was assisted by many student members of the School: Miss Mary Coutroubaki and Miss Elizabeth MacNeil; Messrs. Gregory Dickerson, Daniel Geagan, Noel Robertson, Charles Williams. Work was carried on in four different sectors: the Turkish and Byzantine levels to the south of the South Stoa; the ancient quarry area just west of the Museum; the Roman House and Greek cistern at Anaploga (some 500 meters west of the Museum); and the roadside shrine and cistern at Kokkinovrysi, just outside the city walls to the northwest.

The major program was in the area south of the South Stoa, where we pushed further to the west the excavation of the Byzantine remains last investigated in 1961. In this area we discovered for the first time in the recent series of campaigns well preserved remains of a Turkish structure. This is a large rectangular house measuring 26 × 16 meters (P l. 103a). A spacious veranda is set back into the long north face of the building and was entered through two archways; the floor of this veranda was of wood. From the veranda one had access to all the other rooms of the house, most of them opening one into the other by broad archways. The house was probably built in the 17th century; its walls are in some places one meter thick and the foundations extend as much as two meters below the contemporary ground level, all the way to bedrock. The house certainly underwent some modifications and may have had a second floor added in one of its subsequent periods. To the north of this Turkish House were discovered impressive remains of a Byzantine construction of the late 12th and 13th centuries, in part a continuation westward of the structures exposed in 1961 (P l. 103b). We have here a large courtyard surrounded by small rooms, one of which may have been a storage room for fuel. In the courtyard is a well and at the northwest corner, close to the storage room, is a circular oven which may

perhaps indicate that this building served as the local bakery. In none of the other 12th and 13th century buildings which have been exposed in the campaigns of 1959 - 1963 have we found evidence for more than simple hearths in the private houses. In association with one of the rooms of this house we have found, in rather large quantity, fragments of Near Eastern glazed pottery which has been of rare occurrence in previous seasons. It may be that this house was occupied by a merchant who had some special contacts with the Near East. Two stirring finds from this area are an excellent marble portrait head of the empress Faustina the Younger (P l. 104a), of the third quarter of the 2nd century after Christ, and a fragment of a late fourth century marble relief (P l. 104b) representing Heracles with a dog (apparently not Cerberus).

In the area of the quarry west of the museum we continued the investigations begun last year in the hope of finding a site for the construction of new store-rooms for context pottery and inventoried finds. In this area (P l. 105a, upper left) we have a building (partly exposed on several previous occasions) with two large rooms paved with marble slabs in a polychrome pattern. The floor was laid directly over a filling, as much as 3 - 1/2 meters deep, thrown into the great quarry cutting in the first third of the 1st century after Christ. It is as yet not possible to date the construction of the building with absolute certainty, but it seems likely that it followed very shortly upon the filling of the quarry. The eastern room is marked by an Italianate architectural feature — an impluvium. It is joined by a doorway to the northwest corner of the great double colonnade which enclosed the peribolos of Temple E. Immediately to the west of the western room we have come upon remains of a gravelled road-surface of the early Roman period; this extends from north to south up the slope of the hill, through a gap in the quarry face and on towards Acrocorinth. This may well be one of the principal roads from the Roman city to Acrocorinth and may have connected further to the south with the road traversed by Pausanias when, on route to Acrocorinth, he visited the sanctuary of Demeter and Persephone (excavated in 1961 and 1962 on the north slopes of Acrocorinth).

In the Anaploga area our investigations were restricted primarily to the terrain around

the great cistern exposed in 1962. Here we have found an extensive underground water supply system consisting of a rock-cut tunnel over 600 meters in length (the tunnel is about 1.75 meters high and 0.50 meters wide; its floor lies at a maximum depth of about 20 meters below the modern surface). We have located 10 man-holes which gave access to the tunnel. The tunnel seems to have tapped a natural spring at some point on the lower slope of Acrocorinth; from that spring the water was carried in a generally north-westerly direction to a ravine in the face of which the tunnel emerged and presumably dropped its water into an open farm cistern. But in the course of its descent the tunnel also supplied water to two underground cisterns and a well. Of the 10 manholes so far investigated only three were regularly kept open for drawing water; the others were service manholes only, cut originally to facilitate the digging of the tunnel itself and subsequently covered with very heavy slabs of limestone which would have been removed only in cases of emergency, if repairs or major cleaning of the system became necessary. The tunnel seems to have been constructed in the 4th century B.C. At least one of its two cisterns went out of use with the sack of Mummius and was then completely filled in. At that time there were thrown into the cistern one fine Doric corner-triglyph of poros, probably to be dated in the early 4th century; a Doric capital of poros; several low, cylindrical boundary stones (P l. 105b) carefully covered with stucco and probably deriving from a sanctuary; a complete Ionic column drum of poros; numerous smaller architectural fragments; and a considerable number of good terracotta figurines. From the cistern come also two objects of poros, covered with stucco, which must be religious symbols — one is a short cylindrical shaft terminating in an omphaloid finial (P l. 106a - b); the other, not yet certainly identified, may perhaps be an aniconic human head (P l. 106c) on which the hair alone is rendered in relief, the features of the face lacking entirely (to be compared with the aniconic heads of Persephone found at Cyrene). A well at the northwest extremity of this system — the one which was augmented by overflow from the tunnel — also produced many terracottas and nine roughly cut poros boundary stones which were probably field boundary markers (P l. 107a - b). This well had been filled in at the

end of the 4th century B.C. In the Anaploga area we excavated also a well of the end of the early Geometric period. It had been dug to a depth of 25 meters, at which level very hard rock was encountered; the shaft was therefore abandoned and was filled with a dumped filling which seems to be consistent from top to bottom. Much fragmentary coarse ware has been found together with a smaller number of black-glazed and decorated vessels. A grave of the late 3rd century B.C., discovered by chance in the Anaploga area, produced a fine bronze mirror (P l. 108a - b). The relief scene on the cover depicts a woman at left dressing the hair of another woman seated on a rock; at the right a third female figure stands beside a stela or conventionalized tree.

At Kokkinovrysi, to the northwest of the city, we have continued our investigations of the area of the roadside stela excavated last year. Here we have found a succession of road gravels covering the Greek period from the 5th century B.C. and extending down into late Roman times. It appears now, as a result of the study of the terracotta figurines found adjacent to the stela last year, that the deposit of figurines did not arise from periodic offerings made at that spot but is rather a *favissa*; here were discarded offerings of various dates which had been removed from a near-by sanctuary. Near the most westerly part of the adjacent road we have found, in a gravel stream bed, large quantities of 7th and 6th century Corinthian pottery which appears to have washed down from another *favissa* lying further up the slope of the hill toward the south. It is probable that the sanctuary lay to the south of the road and that the stela, lying at the north edge of the road, was a boundary marker for the sacred area.

During the course of last fall we rediscovered in the store-rooms of the Corinth Museum the 400 - odd fragments of Penteskouphi plaques which had been excavated primarily by Washburn in 1905. These fragments had never been properly cleaned nor had they been inventoried. During the spring Helen von Raits undertook to supervise the cleaning of these fragments and to inventory them. In early August she spent ten days in West Berlin, examining the fragments of the Penteskouphi plaques there (over 1500). She has discovered a considerable number of certain joins between the Berlin and Corinth fragments (P l. 109a - b).

During the spring Ronald Stroud, assisted by Mrs. Stroud, devoted many weeks to the study and arrangement of the finds from the Sanctuary of Demeter and Persephone excavated by him in 1961 and 1962. Although the area excavated measures only 375 square meters, over 600 terracotta figurines have been inventoried, plus large quantities of pottery and minor objects. And as yet only a small part of the Eleusinion — not including any of the major sanctuary buildings — has been excavated. It is hoped that Ronald Stroud will be able to resume investigations of this sanctuary on a larger scale in the summer and fall of 1964.

At the end of December, 1963, there was discovered by chance, near the Turkish fountain house of Hadji Mustafa, a man-hole which proved to give access to a very elaborate cistern of the Hellenistic period whose tunnel-chambers intersect one another at right angles in a almost Hippodamian plan. In Roman times the cistern, long abandoned, was reused in part and extended by new tunnels to carry water in terracotta pipes from the ancient spring at Hadji

Mustafa toward the Agora area some 650 meters distant to the north. This tunnel system has not yet been investigated in full.

Charles K. Williams has been named Assistant Field Director of the Corinth Excavations. During the fall of 1963 he began work of conservation in the Roman Northwest Shops, just below the Archaic Temple. Here he will clean out, and in some cases excavate, all of the shop rooms as well as the colonnade in front of the shops. He has already clarified considerably our understanding of the history of this building and of its predecessors on the site; the Roman shops must now be dated in the early 3rd century after Christ and were apparently contemporary with the construction of the Captives' Façade in front of the Lechaion Road Basilica. When the investigation of the Northwest Shops is complete we shall refill the colonnade and shop rooms to the original floor levels so that this building will present a unified and comprehensible picture to the visitor. It is hoped that similar work of conservation may be extended to the other buildings of the Agora area.

H. ROBINSON

*

INVESTIGATIONS AT KENCHREAI

Tentative explorations of the site of Kenchreai, the port of Corinth on the Saronic Gulf, were carried out during a two-month campaign in the summer of 1963¹. The results of these were to establish some of the main outlines of the archaeological configuration of the site, and to raise a number of important problems though not to solve any of them definitively. A further campaign is planned for the summer of 1964, and, after a period of study, still a third in a subsequent year. The present report is a mere outline of the results of the first year, in anticipation of a more complete preliminary report after the second season.

Investigations were undertaken at four places around the harbor: (1) at the southwest end of the harbor: Area A; (2) at the northwest end: Area C; (3) at a place about 150 m. north of the southwest end: Area B; and (4) at a place about 150 m. east of B: Area E. (Pl. 110a).

The investigations at the south end of the harbor, Area A, were concerned with structures part of which are visible in the sea and part of which were covered by earth on a short promontory of the land. All of this seems to have been occupied in antiquity by a long quai or pier extending approximately southeastward, from the seaward end of which projected a mole (Pl. 110b). The parts visible in the water were examined as well as possible without any excavation. From this observation it would seem

that the quai was some 100 m. long. The parts now underwater seem to be divided into three areas. At the outermost end where the water is some three meters deep it was possible to distinguish vaguely remains of a building resembling in some respects a temple, but no close examination of this was feasible. The north side of the quai seems to have been occupied by a series of large rectangular buildings facing on an open space some 9 m. wide, each building consisting of three rows of quadrangular rooms. The buildings varied in size; the second from the end, which was the only one whose complete outline was distinguishable, was approximately 38 m. long, 22 m. deep, at the east end, and 26.50 m. deep at the west end. It had three rows of six rooms. These buildings, which may have been warehouses, appear to have been separated by corridors of roads running at right angles to the quai, connecting the space in front with a long road that ran the length of the quai behind the buildings. The remains of the buildings include various kinds of construction suggesting that they were rebuilt or extensively repaired on more than one occasion. Some of the masonry is good solid ashlar, suggestive of Hellenistic work; some is rubble concrete. In a few places where the earth around the walls could be examined in the excavated area there were indications that the preserved parts of the walls in that section had been erected in the second century after Christ.

Behind these «warehouses», to the south, there has long been visible in the water the remains of a complex of rectangular and apsidal rooms (Pl. 111a - b). One of these measures about 7.50 m. in width and 9 m. in length, with an apse having a radius of 2.60 m. (All measurements on the interior). The complex of rooms has not been identified or dated except that some of the rooms block the course of the road behind the «warehouses», which was apparently in existence in the second century after Christ.

In the excavation carried out on the land at this end of the harbor there were uncovered the remains of a church and associated buildings lying over the plundered walls of the «warehouses» (Pl. 111b). The church had a single nave, an apse and a narthex, similar in size, shape and construction to the large apsidal room in the water south of the «warehouses». In addition to this, a hall ran along each side of the nave. The south hall was separated from still

1. The work was done by the Departments of Art and classics of the University of Chicago and the Departments of Fine Arts, History, and Classics of Indiana University, under permission granted to the American School of Classical Studies at Athens. The professional staff included, as senior members, Robert Scranton, John Hawthorne and Elisabeth Gebhard of Chicago; Edwin Ramage and Diether Thimme of Indiana; and Laura Sumner of Mary Washington College. Graduate Students participating included Leila Ibrahim, Alice Swift and James Russell of Chicago and Anna McCann and Robert Hohlfeider of Indiana, and later Miss Laura Fahy. Mr. Joseph Shaw of Chicago served as Architect. Mr. Christos Dionysopoulos represented the Ephor, Mr. Verdelis. Mr. George Kachros of Old Corinth was technical expert, and Mr. Christos Kontoyannes of Solomos was foreman, supervising some 45 workmen.

Preparations had been made during the previous spring by Professor Oscar Broneer, who arranged for the purchase of four houses at the southwest corner of the harbor, and for a general survey of the site by Mr. I. Bantekas of Athens. Excavation began July 1 and continued until August 24, with a week's suspension of digging for photography and study toward the end. Subsequently most of the trenches were filled.

another hall along its southern side by a colonnade, the bases of which still remain in position. The marble pavement of the southernmost hall is well preserved (Pl. 112 a). Whether there was a corresponding space north of the hall north of the nave remains in doubt. In any case a long transverse space — an exonarthex — extends across the front of all five rooms. In the front of the exonarthex to the west stretched a series of small rooms of highly individual interest.

There are clear indications of at least three successive apses. The earliest of these would appear to be represented by remains imbedded in the footing of the apse of the main period of the church — the more easterly of the two which show prominently in the plan of the nave — and may be part of a simple remodeling of the rear rooms of the «warehouse», whether for ecclesiastical purposes or otherwise is not certain. The second apse, lying on top of this, belongs to the main period of the church, which was built over the leveled ruins of the «warehouse», at a slightly different orientation. The third apse effected a constriction in the size of the nave of the main period.

Few clear remains of the floor of the developed church were identified, the earth having been much disturbed by late graves and trenches from the last war. There were a few bits of mosaic flooring in the nave, and in the exonarthex were extensive remains of mosaic, much repaired in places with re-used marble slabs or large terracotta tiles (Pl. 112 b). Among the rooms west of the exonarthex was one paved with marble slabs; another with a fine mosaic of elaborate pattern. One had a sloping floor of marble slabs, the joints and edges having been sealed with waterproof cement; at one end are the foundations for some structure such as a pedestal or basin.

The room with the plain marble floor and that with the fine mosaic present a particular problem in that their orientation is slightly different from that of the church, and their masonry is of a different character. They may actually belong to some phase of the «warehouse», earlier than the church. The walls of the mosaic room were decorated with elaborately painted plaster of which some remains still exist on the lowest course of the wall still *in situ*, and many other fragments were found in the debris filling the room. Among the last

is a complete ashlar block, 0.55 m. long, 0.43 m. high and 0.34 m. thick, on which was well preserved a fragment of fresco depicting the waist and thighs of a man and beside him the arms, torso and head of a figure falling headlong. The falling figure is portrayed with a distorted face and crossed arms and with what seem to be masses of blood; in some ways it suggests a Christian saint in agony or ecstasy. The standing figure, however, and the other preserved traces of painting, appear to be more Roman than Christian.

Among the debris covering the building were found several smoothly finished columns, some mullion capitals and impostes, and a considerable number of carved slabs of a type associated with templon screens and similar early Christian church furnishings. All of these seem to be early rather than late, and combining them with the evidence of the pottery associated with the building, which has not yet been completely studied, one would suspect that the main period of the church belongs to the fourth century.

On some of the slabs were inscriptions: $\text{ΩΤΗΡΙΑΚ ΑΥΤΩΝ ΕΚΑΑ}$ and ΑΜΗΝ in a style of lettering which also suggests an early period; on one of the columns was an inscription Ο Γ Γ Α which so far has not been convincingly explained, but it bears no obvious relation to any Christian context.

The problems of the area are thus obvious and important. It is highly desirable to know more about the «warehouses» and other remains in the water, and their relation to the church, and the relation of any of these to the sanctuary of Isis and Asklepios (or the one of Aphrodite) mentioned by Pausanias as at one end of the harbor.

At the other end of the harbor, Area C, remains of a mole and other structures are also clearly visible in the water but were not closely examined in this campaign. On the land, extending for a distance of about 50 m. north of the extremity of the point, a series of trenches produced a considerable amount of information about a number of buildings (Pl. 113 a). Of these the largest and best understood is a brick-walled structure running along the eastern shore and extending some distance into the water. The part on land which was examined by excavation consists apparently of two main sections: one, to the west, a great hall or series of large rooms measuring about 30 m. north and south

and 15 m. east and west; and, second, a series of narrow rooms about 2.50 m. wide and 6 m. long, partly eaten away by the action of waves on the sea-cliff. Perhaps the most interesting element of the building so far is the widely preserved mosaic at the north end, of which some 50 square meters have been preserved (P l. 113b). In the narrow rooms to the east the floor was paved with white marble *tesserae* without pattern. The fragmentary remains of the rooms in the beach and in the water still farther east indicate that some of these had fine floors supported on thick concrete, and that in some of the rooms the walls as well as the floors were lined with marble revetment.

Beneath the narrow rooms the sea-cliff ran through the concrete foundation a well-built tunnel, 1.00 m. high and 0.66 m. wide, lined with tile and with a curved roof. From this tunnel there were outlets under the floors of the adjoining rooms to the east. The purpose of the tunnels is not clear; they suggest hypocausts, but the floors above are too thick to make this convincing. They may perhaps more likely have been water conduits bringing fresh water to fountains or pools in the rooms now in the sea. Beside the building, in the debris, was found a length of lead waterpipe 4.50 m. long, consisting of two complete and two fragmentary sections still welded together, the longest single section being 2.65 m. long. Each section bore the impressed name ΕΠΑΓΑΘΟΥ. This too suggests special provision for fresh water.

The building went through many periods of remodeling. A brick wall visible in a hole through the mosaic at the north end suggests that it was once not so long as it is now; in several places the original wall surfaces are covered by later walling. At the south end what seems to have been the original floor was covered by about a meter of earth on top of which are indications of violent burning, suggesting, as do indications elsewhere, that the building suffered a catastrophic destruction by earthquake and fire. The evidence, so far as it has been studied, suggests the possibility that the structure dates originally from the second century after Christ and was essentially destroyed in the sixth.

Between the brick building and the southernmost point of land, now occupied by a late tower massively built of ashlar blocks and concrete, there is a complicated but ill-preserved

series of remains. Of these, the earliest would seem to include several lines of brown poros blocks. One of these is pierced by a drain built parallel to the shore and now exposed on the beach for a distance of some 18 m. On it were found fragments of several amphorae and inside quantities of pottery which appear to date around the time of Christ. The brown poros wall, then, and the complex of which it is a part, may well be Hellenistic.

Lying over the brown stone complex is a variety of concrete foundations. Just south of the brick building there is a large drain or sewer extending away from the shore in a northwesterly direction (P l. 114a). South of this are two heavy concrete foundations with a similar orientation, possibly representing a building 7 m. wide. Between them are traces of parallel heavy concrete foundations, which are only partially uncovered, but so far as exposed at least would be consistent with the plan of a Roman temple. Thus they could conceivably represent the Temple of Aphrodite mentioned by Pausanias, though that temple might have been on the mole or on higher ground to the north.

West of the brick building, near the north end are substantial remains of a heavy gravel road running up the hill to the north. West of this, about 30 m. from the east shore, lies a heavy concrete wall apparently closing off the whole end of the promontory. West of this wall, in turn, the northernmost trench cut through an intricate complex of walls and floors. Of these the earliest remains would seem to belong — possibly — to a Hellenistic structure; several sections of a cobble or large-pebble pavement may be only a little later. Most, however, belonged to Roman buildings dating from the time of Christ and remodeled or replaced through the next four centuries or so.

At the western end of Area C — some 50 m. from the eastern shore and 15 to 20 m. in from the shore of the harbor, there was found a rather uneven surface of earth and gravel with heavy traces of burning on it. Some 80 m. west of this, in the trench constituting Area E, a similar surface was discovered, extending perhaps 40 m. in from the shore. This suggests the existence of a large open area along the north side of the harbor. Remains of heavy walls about 40 m. from the shore, and paralleling the shore, were also found in Area E, suggesting the existence of massive though not necessarily

monumental buildings, but the closely limited operations in this area made it impossible to clarify these suggestions this season.

About 40 m. northeast of the heavy foundations mentioned above another trench did bring to light remains of substantial structures of Roman imperial date and others of the early Christian period, but they were not extensively examined.

Some 150 m. west of this, in Area B, at the deepest part of the harbor, a series of trenches revealed remains of what may have been commercial establishments, represented by walls showing many repairs and modifications throughout their history (Pl. 114b). It seems possible to suggest the existence of one structure measuring approximately 20 m. along the waterfront and 15 m. in depth, subdivided into two rows of four rooms each, with perhaps similar structures to right and left, and others behind. Between them run large sewers constructed of concrete. The earliest construction would seem to be at least as early as the time of Christ, and parts at least of the buildings were in use even into the Byzantine period, but there would appear to have been a violent destruction around the sixth century.

Among the notable features of the building are two inscriptions. One exists on a block still *in situ*, consisting of the monogram ΑΒ ; the other was found on a block re-used to cover a drain, consisting of the monogram ΓΑ . Another is the style of construction of one period, in which cleanly cut blocks the size of a large brick were employed; in one place the pattern of such brick-blocks was engraved on the face of a fine ashlar block.

In front of the building the quai apparently extended at least 14 m. to a line of poros blocks now visible in the water, and a brief investigation of the expanse between revealed a long series of successive surfaces of hard packed gravel or earth or pebbles.

It is perhaps worth observing that at almost no point did the investigation penetrate undisturbed deposits earlier than the period of Augustus. In places at a distance from the shore, Roman foundations and cellars went down generally to the level of ground water, and close to the shore Roman floors lay at sea level, so that it was impractical to dig lower. This, combined with the presence of foundations in the sea itself, shows clearly that the ground level

of today is considerably lower than it was in the time of Christ: by the most reasonable calculation, perhaps, some six to ten feet lower, though this figure may have to be revised.

With reference to the objects discovered during the season the following statements might be made. There were found in all 1017 coins, including two lots that for practical purposes might be considered hoards — one numbering 114 coins and one, 97, from the fourth and fifth centuries after Christ. Among several notable examples were a silver coin of Augustus, a fine bronze of Gordianus and another of Maximianus, and five silver coins of Basil II. A considerable number of Roman lamps were found, including several with remarkable plastic representations. Among these were a lamp with its stand in the form of a winged cupid, of the third century; another with a fine bearded head on the discus, one from the second century depicting a wounded centaur, and another with the sacrifice of Isaac by Abraham. A figure of Aphrodite wearing a pointed cap has considerable interest from the point of view of cult, and a molded head of Dionysos from a situla, of the second century after Christ, is fairly remarkable (Pl. 114c). A fragment of a marble portrait head of late Roman date is the most notable of the few bits of stone sculpture. Few inscriptions were found in the excavation, but one late classical dedication by one Γ. Ἦιος Ἀγαθήμερος and his wife in behalf of their daughter, who was a λικνηφόρος, was brought in from a nearby farm. Perhaps the most important category of small finds was the collection of glass, which has not yet been analyzed, and there are vast amounts of Roman pottery which may prove on study to be valuable typologically.

A thorough search of the whole area of the city was made in the effort to locate surface remains that would offer suggestions as to the extent of the community and the position of various kinds of buildings. In this process there were found some 800 m. north of the harbor near the east coast significant remains of a temple of good Classical period. The remains include substantial foundations and numerous fragments of marble in the fields around. The position of the temple suggests the hypothesis that it may be the sanctuary of Artemis mentioned by Pausanias on the road from Isthmia to Kenchreai.

ROBERT SCRANTON. EDWIN RAMAGE

PERACHORA

In connection with the publication by Mr. J. J. Coulton of an account of the L-shaped Stoa by the harbour, which is to appear in *B.S.A.* 59, permission was granted to the British School to clear the building of debris which had accumulated since its excavation, and to make supplementary stratigraphical soundings. This work was carried out by the writer and Mr. Coulton in March, 1963.

Two tests between the east back wall and the rock face behind it revealed that this wall,

unlike the stylobate, rested directly on the rock, and that the narrow space outside it remained unfilled, though probably covered at roof level until the collapse of the building.

Two small trenches cut through the plaster floor on either side of the west end wall, near the anta, revealed a well-defined but narrow foundation trench, where the latest identifiable item was a fourth-century skyphos base. The position of the missing south end wall was established and it was found to have rested on remains of an earlier wall of different orientation.

A.H.S. MEGAW

*

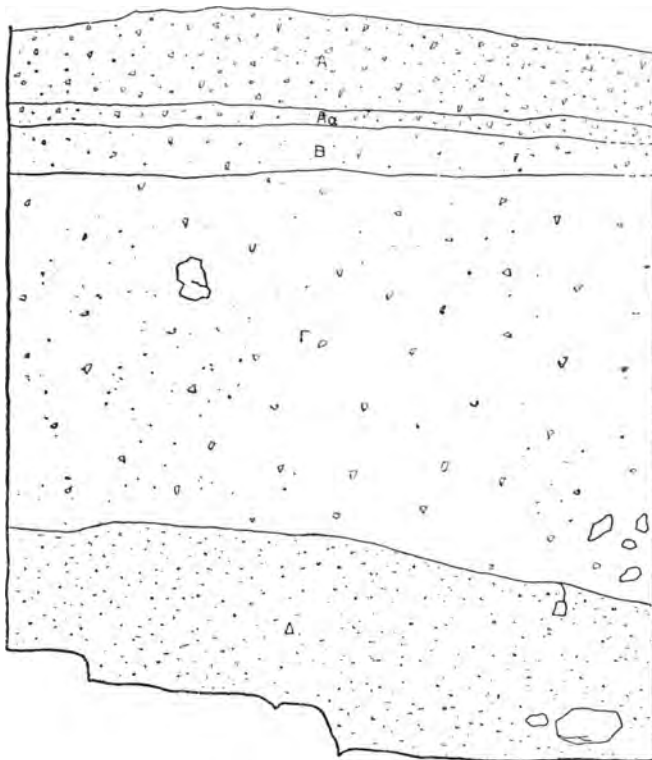
Α' ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

I. Ἀνασκαφή Τίρυνθος

Ἡ ἀποκάλυψις, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, τῶν δύο συρίγγων εἰς τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς κάτω ἀκροπόλεως καὶ ἡ ἐμφάνισις ἀναλημματικῶν τοίχων παραπλεύρως τῆς εἰσόδου αὐτῶν, ἔσωθεν τοῦ ὄχρωματικοῦ περιβόλου, ἐπέβαλλον τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν προκειμένην θέσιν πρὸς διευκρί-

ἴλλαμανῆ, τελειόφουτον τῆς Ἀρχαιολογίας, τὰς ὁποίας εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς.

Κατὰ τὴν παρούσαν ἔρευναν, ἐνηργήθησαν δύο κεχωρισμένοι τομαί, ἐκάστη πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἀντιστοίχου σύριγγος. Εἰς τὰς τομάς αὐτάς προσετέθη ἀργότερον καὶ τρίτη, παραπλεύρως τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς ἀνατολικῆς προσβάσεως (ράμπας) τῆς ἀκροπόλεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ διεξαγομένων ἐκεῖ ἀναστηλωτικῶν ἐργασιῶν. Τὰ ἀποτε-

Σχέδ. 1. Ἀκρόπολις Τίρυνθος.
Στρωματογραφικὴ τομή. Κλ. 1:90. Ἐσωθεν βορείας σύριγγος

νησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ τρόπου συνδέσεως τῶν συρίγγων μετὰ τῆς ἀκροπόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς τελευταίας, πρὸ τῆς διαμορφώσεώς της εἰς πλατεῖαν.

Ἡ σχετικὴ ἔρευνα ἀνελήφθη μὲ ἔξοδα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους, ἤρchiσε δὲ τὴν 16ην Σεπτεμβρίου καὶ συνεχίσθη μέχρι καὶ τῆς 10ης Ὀκτωβρίου, ἀπασχοληθέντων κατ' αὐτὴν εἴκοσιν ἐργατῶν κατὰ μέσον ὄρον. Εἰς τὴν ἔρευναν αὐτὴν εἶχον βοηθοὺς τὰς δδ. Elisabeth Milburn, Ἀμερικανίδα ἀρχαιολόγον, Νίκην Μεταξᾶ, πτυχιούχον τῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ Ἐφην

λέσματα τῆς ὅλης ταύτης ἐρεύνης ἐκτίθενται συντόμως κατωτέρω.

α) Στρωματογραφία τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς

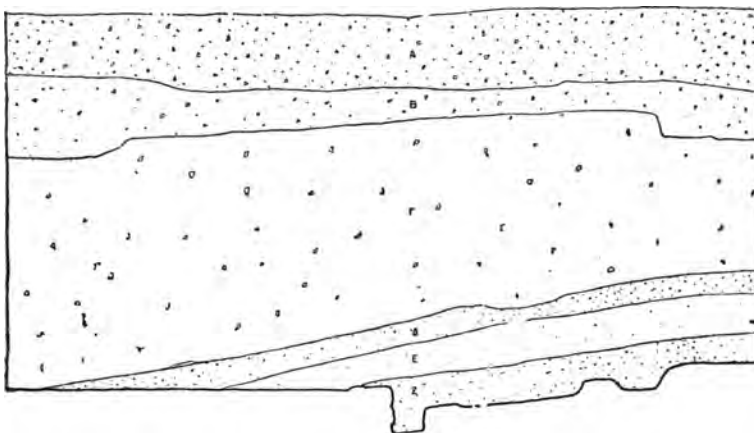
Ἡ διαστάσεων 3 x 5 μ. ἐνεργηθεῖσα πέρυσι τομὴ πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς βορείας σύριγγος διηρῦνθη ἐφέτος ἐπὶ διαστάσεων 5 x 5.80 μ., ἔφθασε δὲ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλύτερον βάθος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἀνήρχετο εἰς 5.80 μ. Τὸ αὐτὸ ἐγινε καὶ διὰ τὴν τομὴν ἔμπροσθεν τοῦ στομίου τῆς νοτίας σύριγγος: ἡ διαστάσεων 4 x 4.30 μ. περυσινὴ διηρῦνθη

έφετος επί διαστάσεων 8 x 8 μ. και έφθασεν επίσης μέχρι του φυσικού βράχου.

Κατά τās γενομένης ταύτας τομάς έμελετήθη συστηματικώς ή στρωματογραφία του εδάφους, ή όποία παρουσιάζει ιδιαίτεραν σπουδαιότητα, διότι διορθώνει άρισμένα παρατηρήσεις των παλαιότερων έρευνητών ως προς την άρχικην μορφήν της κάτω άκροπόλεως και ως προς τον χρόνον διαμορφώσεώς της εις πλατεϊαν. Έπειδή δέ ή διαδοχή και ή σύστασις των στρωμάτων ήτο ή αυτή άκριβώς εις άμφοτέρας τās τομάς, αι κατωτέ-

συγχρόνων προς εκείνο θεμελίων (Πίν. 115α-γ Σχ έδ. 1, 2)¹.

Στρώμα Α: Το πάχος αυτού έκυμαίνεται μεταξύ 0,75 και 0,95 μ. Άπετελείτο από καμένα, σκληρά χώματα, άτινα, καθόσον το στρώμα έβαινε προς τά κάτω, παρουσίαζον άνοικτότερον χρώμα, ώστε να όμοιάζουν περισσότερο προς τέφραν εις το χαμηλότερον τμήμα του στρώματος ή επίχωσις ήτο μαλακώτερα, περιελάμβανε δέ και σποραδικά στρώσεις εκ καθαράς τέφρας. Έκ της όλης μορφής τούτου και εκ των συγκεντρωθέντων έξ αυτού

Σχέδ. 2. Στρωματογραφική τομή. Κλ. 1:20. Έσωθεν νοτίας σύριγγος

- A Μαυρειδερή γή (καλλιεργημένο στρώμα)
- B Όλιγώτερον μαυρειδερή γή
- Γ Έρυθροκίτρινη γή με ίκανόν άριθ. λίθων ένδιαμέσως
- Δ Χώματα γκρίζου χρώματος
- Ε Χώματα κιτρινωπού χρώματος
- Z Ός το Δ.

ρω σημειούμεναι παρατηρήσεις περιλαμβάνουν και τās δύο ταύτας, αίτινες προς εδκόλιαν θα άναφέρωνται έφεξής με τά άρχικά των γράμματα Β και Ν.

Όπως είχομεν παρατηρήσει κατά την περυσινήν έρευναν, ή άνωθεν της τελευταίας καταστροφής της άκροπόλεως, κατά το τέλος της μυκηναϊκής εποχής, σχηματισθείσα επίχωσις περιελάμβανε τρία σαφώς διακρινόμενα άπ' άλλήλων στρώματα, τά Α, Β και Γ. Κάτωθεν αυτών ήκολούθει ή μυκηναϊκή επίχωσις, ήτις εις μέν την τομήν Ν άπετελείτο από έτερα τρία, αλλά πολύ λεπτότερα των προηγούμενων, στρώματα, ένφ εις την τομήν Β άντεπροσωπεύετο μόνον ύπό του νεωτέρου, λόγω της καταστροφής των παλαιότερων στρωμάτων ύπό των μέχρι του φυσικού βράχου έξικνουμένων

όστράκων καθίστατο φανερόν ότι το παρόν στρώμα δέν έσχηματίσθη βαθμιαίως, άλλ' άπετέλει άπλώς γέμισμα προς ίσοπέδωσιν του χώρου. Τήν χρονολογίαν της ίσοπεδώσεως όρίζουν τά νεώτερα εκ των συγκεντρωθέντων όστράκων, άτινα άνήκουν εις την Έλληνιστικήν εποχήν. Πλήν τούτων, το στρώμα περιελάμβανε και μυκηναϊκά όστρακα εις ποσοστόν 61% έναντι 39% των προηγούμενων. Έη τοιαύτη άναλογία του κεραμεικού

1. Τα σχέδια της άνασκαφής έξετέλεσεν ή άρχιτέκτων του Ταμείου Άρχαιολ. Πόρων δ. Μ. Φίλιππα κατόπιν έντολής της Γεν. Διευθύνσεως της Έπιμερείας Άρχαιοτήτων, ήτις ποικιλοτρόπως επέδειξε το ιδιαίτερον ένδιαφέρον της διά την παρουσαν άνασκαφήν. Της εκφοράς και έντευθεν τās θερμάς εύχαριστίας μου καθώς και εις την έκτελέσασαν τά σχέδια δ. Φίλιππα. Αί παρατιθέμεναι φωτογραφίαι έγέγοντο ύπό του καλλιτέχνου-φωτογράφου Emile Σεράφη.

ύλικου, ή παντελής απουσία εξ αυτού προγενεστέρων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ὀστράκων καὶ ἡ σύστασις τῆς ἐπιχώσεως ἀπὸ καμένα χρώματα ἀποδεικνύουν, ὅτι προέρχεται αὕτη ἀπὸ τὸ στρώμα τῆς καταστροφῆς τῆς ἀκροπόλεως, μεταφερθὲν ἀσφαλῶς ἐκ τῆς ἄνω ἀκροπόλεως ἐδῶ κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς πλατείας.

Στρώμα Β: Τὸ πάχος αὐτοῦ εἰς μὲν τὴν τομὴν Ν ἐποικίλλε μεταξὺ 0,37 καὶ 0,75 μ., ἐνῶ εἰς τὴν τομὴν Β περιωρίζετο μόνον εἰς 0,30 μ. Ἡ σύστασις του ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὑψηλοτέρου στρώματος. Μεταξὺ τῶν ὀστράκων ἐλάχιστα ἦσαν γεωμετρικά καὶ ὀλίγα προϊστορικά, ἐνῶ ὁ μεγαλύτερος ὄγκος αὐτῶν ἀνήκεν εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν. Ἀκριβέστερον, ἡ ἀναλογία τούτων ἦτο: μυκηναϊκὰ 96.08%, προϊστορικά 3% καὶ γεωμετρικά 0,92%. Ἐπειδὴ καὶ τὸ ἀκολουθοῦν κάτωθεν στρώμα περιελάμβανε, ὅπως θὰ ἴδωμεν, μεταγενέστερα ὄστρακα, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὸ παρὸν στρώμα ἀπετέλει, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενον, ἀπλοῦν γέμισμα, μεταφερθὲν ἐδῶ ἐκ τῆς μέσης μᾶλλον ἀκροπόλεως, ἐὰν δεχθῶμεν, ὅπως εἶναι λογικόν, ὅτι τὰ ὑψηλότερα γέμισματα μετεφέροντο ἐκ περισσότερον ἀπομακρυσμένων ἀποστάσεων καὶ τὰ χαμηλότερα ἐκ πλησιεστέρων. Εἶναι ἐπίσης βέβαιον, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ὄστρακα τοῦ ὑποκειμένου στρώματος, ὅτι τόσον αὐτὸ ὅσον καὶ ἐκεῖνο ἐσηματίσθησαν συγχρόνως μὲ τὸ προηγούμενον.

Στρώμα Γ: Ἦτο τὸ παχύτερον ἐξ ὄλων, τοῦ πάχους αὐτοῦ κυμαινομένου μεταξὺ 2.30 μ. εἰς τὴν τομὴν Ν καὶ 2.50 μ. εἰς τὴν Β. Ἀπετελεῖτο ἐκ κιτρινωπῆς μαλακῆς γῆς, μὲ ἀναμεικτούς μικροὺς καὶ μεγαλύτερους λίθους καὶ μὲ σποραδικὰς στρώσεις καμένων χωμάτων. Καὶ εἰς τὸ παρὸν στρώμα εὐρέθησαν ὄστρακα ἀπὸ τῶν ἐλληνιστικῶν μέχρι καὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς ἀναλογίαν: μεταγενέστερα 1.78%, γεωμετρικά 0,73%, μυκηναϊκὰ 90.89%, προϊστορικά 6.60%. Εἰς τὰ μυκηναϊκά, τοῦλάχιστον εἰς ὅσα κατέστη δυνατόν νὰ ταξινομηθῶσιν, ἀντεπροσωπεύοντο ὅλοι σχεδὸν αἱ φάσεις τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς, ἐπικρατέστερα ὅμως μεταξὺ τούτων ἦσαν τὰ ὄστρακα τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ περιόδου (συγκεκριμένως ἡ ἀναλογία αὐτῶν ἦτο: ΥΕ ΙΙ = 0,32%, ΥΕ ΙΙΙ Α = 2.52%, ΥΕ ΙΙΙ Β = 29.02%, ΥΕ ΙΙΙ Β—Γ = 40.06%, ΥΕ ΙΙΙ Γ = 28.08%). Καὶ εἰς τὸ στρώμα τοῦτο τὰ ὄστρακα τῶν διαφόρων ἐποχῶν εὐρίσκοντο ἀνάμικτα μέχρι τοῦ κατωτάτου σημείου. Δὲν δύναται ἐπομένως νὰ υπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ἀπετέλει καὶ τοῦτο γέμισμα. Ἡ παρουσία ἐντὸς αὐτοῦ προϊστορικῶν ὀστράκων, καὶ δὴ εἰς ὑπολογίσιμον κάπως ποσοστὸν, καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐλάχιστα

στα μόνον ἴχνη καταστροφῆς περιελάμβανε, ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ χρώματα αὐτοῦ μετεφέρθησαν ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τῆς κάτω ἀκροπόλεως, ὅπου, ὡς γνωστόν, οἱ παλαιότεροι ἐρευνηταὶ τῆς θέσεως ἀπεκάλυψαν ἀρκετὰ πρωτοελλαδικὰ κτίσματα. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα οἱ εὐρεθέντες ἐντὸς τοῦ στρώματος τούτου διάσπαρτοι μικροὶ καὶ μεγαλύτεροι λίθοι νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὰ κτίσματα ταῦτα. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσω ἀκόμη ὅτι ἡ ἐπίχωσις εἰς ἀμφοτέρας τὰς σύριγγας ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ ἴδιον στρώμα (κίτρινα χρώματα μὲ ἀναμεικτούς λίθους καὶ καμένα ἔνιαχοῦ στρώσεις), πᾶγμα πολὺ φυσικόν, ἀφοῦ τὰ στόμια καὶ τῶν δύο συρίγγων συνέπιπτον πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦ στρώματος τούτου.

Στρώμα Δ: Ἀπετελεῖτο ἐκ σκληρῆς τεφρόχρου ἐπιχώσεως, πάχους 0,45 μ. εἰς τὴν Ν τομὴν καὶ ἱκανῶς μεγαλύτερον εἰς τὴν Β, ὅπου ἔφθανε μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Τὸ στρώμα ἀπέδωσε μόνον μυκηναϊκὰ καὶ προϊστορικά ὄστρακα καὶ εἰς ἀναλογίαν 92 πρὸς 8%. Τὰ πρῶτα ἀντεπροσωπεύον ὄλας σχεδὸν τὰς φάσεις τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν: ΥΕ ΙΙ = 0,67%, ΥΕ ΙΙΙ Α = 5.11%, ΥΕ ΙΙΙ Β = 38.22%, ΥΕ ΙΙΙ Β—Γ = 34.89%, ΥΕ ΙΙΙ Γ = 21.11%. Ἐκ τῆς παρουσίας ὀστράκων τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς φάσεως, καὶ μάλιστα εἰς μεγαλύτερον ποσοστὸν, προκύπτει ὅτι τὸ παρὸν στρώμα ἀνήκει εἰς τὴν τελευταίαν καταστροφὴν τῆς ἀκροπόλεως τὴν ἐπελθούσαν εἰς τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἦτοι εἰς τὸ τέλος τοῦ 12ου αἰ.

Στρώμα Ε: Ἀπετελεῖτο ἐκ κιτρινωπῆς γῆς, ὁμοίας ἀκριβῶς πρὸς ἐκείνην τοῦ στρώματος Γ, εἶχε δὲ πάχος 0,35 - 0,40 μ. καὶ περιωρίζετο εἰς τὸ ἀνατολικὸν μόνον τμήμα τοῦ σκάμματος Ν, ἐνῶ τὸ πρὸς Δ. τμήμα ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ παραπλευρῶς τῆς σύριγγος δωματίου. Τὰ συγκεντρωθέντα καὶ ἐκ τοῦ στρώματος τούτου κεραμικὰ ὄστρακα ἀνῆκον κυρίως εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν (81%) καὶ μόνον ὀλίγα εὐρέθησαν τῶν προϊστορικῶν χρόνων (19%): τὰ μυκηναϊκὰ ἐχρονολογοῦντο ἀπὸ τῆς ΙΙΙ Β περιόδου καὶ ἄνω, ἀλλ' ὁ μεγαλύτερος ὄγκος αὐτῶν ἀνήκεν εἰς τὴν ΙΙΙ Β κεραμικὴν.

Στρώμα Ζ: Εἶχε τὴν ἴδιαν σύστασιν μὲ τὸ στρώμα Δ, τὸ πάχος του δὲ ἀνήρχετο κατὰ μέσον ὄρον εἰς 0,40 μ., ποικίλλον ἐλαφρῶς ἀναλόγως τῆς διαμορφώσεως τοῦ ὑποκειμένου φυσικοῦ βράχου. Ὅπως τὸ προηγούμενον, περιωρίζετο καὶ αὐτὸ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μόνον τμήμα τῆς τομῆς Ν. Καὶ τὸ στρώμα τοῦτο ἀπέδωκεν ὄστρακα μυκηναϊκὰ καὶ προϊστορικά εἰς ποσοστὸν 69% καὶ 31% ἀντιστοίχως. Ἀπὸ τὴν ὕψην τῶν χωμάτων καὶ ἀπὸ τὰ

συγκεντρωθέντα ὄστρακα καθίστατο φανερόν ὅτι τὸ στρώμα τοῦτο ἀνήκειν εἰς τὴν κατὰ τὸ τέλος τῆς ΥΕ III Β περιόδου ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν, τῆς ὁποίας σαφέστερα ἴχνη παρέσχεν ἡ «μυκηναϊκὴ ἐπίχωσις», ἡ εὐρεθεῖσα ἐξῶθεν τοῦ ὄχρωματικῆς περιβάλλου, παραπλευρῶς καὶ νοτίως τοῦ προμαχώνος τῆς κυκλικῆς κλίμακος (ΑΕ, 1956 (1959), Χρονικά, σ. 5 - 8).

* * *

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω στρωματογραφίας προκύπτουν, ὅπως ἐλέχθη καὶ ἐν ἀρχῇ, ὠρισμένα συμπεράσματα, ἀντίθετα πρὸς ἐκεῖνα τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν τοῦ χώρου, ἐνῶ ἄλλαι παρατηρήσεις αὐτῶν ἐπιβεβαιοῦνται ἤδη διὰ τῶν νῦν δεδομένων. Προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τούτων, μία σύντομος ἐξιστόρησις τῶν παλαιότερων ἐνταῦθα ἐρευνῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν παρατηρήσεων εἶναι ἀναγκαῖα.

Πρῶτος ὁ Schliemann ἐπεχειρήσεν ἀνασκαφὴν εἰς τὴν κάτω ἀκρόπολιν, ὅστις κατὰ τὸ 1884, ἐν συνεργασίᾳ καὶ μετὰ τὸν Doerpfeld, ἐνήργησε δύο τομάς, μίαν μεγάλην κατὰ μῆκος τοῦ χώρου καὶ μίαν μικροτέραν ἐγκαρσίως, διὰ τῶν ὁποίων ἐβεβαιώθη ὅτι καὶ ἐδῶ διετηροῦντο τὰ θεμέλια παλαιῶν κτισμάτων (βλ. H. Schliemann, Tiryns, 1886, σ. 10, πίν. I). Ἡ ἐπίχωσις, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἴδιος, ἐφθανε μέχρι ὕψους 3 μ., εἰς ὠρισμένα ὅμως σημεῖα ὁ φυσικὸς βράχος ἀνυψοῦτο μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Μετὰ τὸν Schliemann, ὁ L. Curtius ἠσχολήθη ἐπίσης μετὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῆς προκειμένης θέσεως, ἐνεργήσας τὸ 1905, εἰς τὸ νότιον τμήμα αὐτῆς, δύο δοκιμαστικὰς τομάς, τὴν μίαν ἐξ Α. πρὸς Δ. καὶ τὴν ἄλλην ἀντιθέτως, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως δὲν προέκυψαν σπουδαῖα ἀποτελέσματα (βλ. ΑΜ. 38 (1913) 78 κ.ἐ. καὶ 342).

Συστηματικώτερον, ἔπειτα, ἐρευνᾶν τῆς προκειμένης θέσεως ἀνέλαβεν ὁ Dragendorff τὸ 1913 (βλ. ΑΜ. ἔ.ἀ. 329 κ.ἐ.). Ἡ καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς κάτω ἀκροπόλεως ἐνεργηθεῖσα ὑπὸ τούτου δοκιμαστικῆς τομῆς συνέπιπτε πρὸς τὴν νοτίαν γραμμὴν τοῦ ἰδικοῦ μας πρὸς Ν. σκάμματος. Αἱ ἐκ τῆς ἐρέυνης ταύτης παρατηρήσεις του (βλ. ἔ.ἀ., 342 κ.ἐ.), υἱοθετηθεῖσαι ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ὑπὸ τοῦ Kurt Müller (βλ. Tiryns, III, 115 κ.ἐ.), καὶ τοῦ G. Karo (βλ. Führer durch Tiryns¹, σ. 14 καὶ RE, VI A², σ. 1458 κ.ἐ.) ἔχουν ἰδιαίτερον σημασίαν, διότι διαφωτίζουν ἐπαρκῶς τὴν ἱστορίαν τῆς θέσεως.

Ἐκ τῆς τομῆς ἐβεβαιώθη ἐν πρώτοις, ὅτι μία βραχυῶδες ἔξαρσις ἐκ Ν. πρὸς Β., μετὰ ἀπότομον σχεδὸν κλίσιν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς πλευράς, ἀπετέλει τὴν σπονδυλικὴν στήλην τῆς κάτω ἀκροπόλεως. Ἡ ἐρευνα ἐδείξε περαιτέρω ὅτι καὶ εἰς

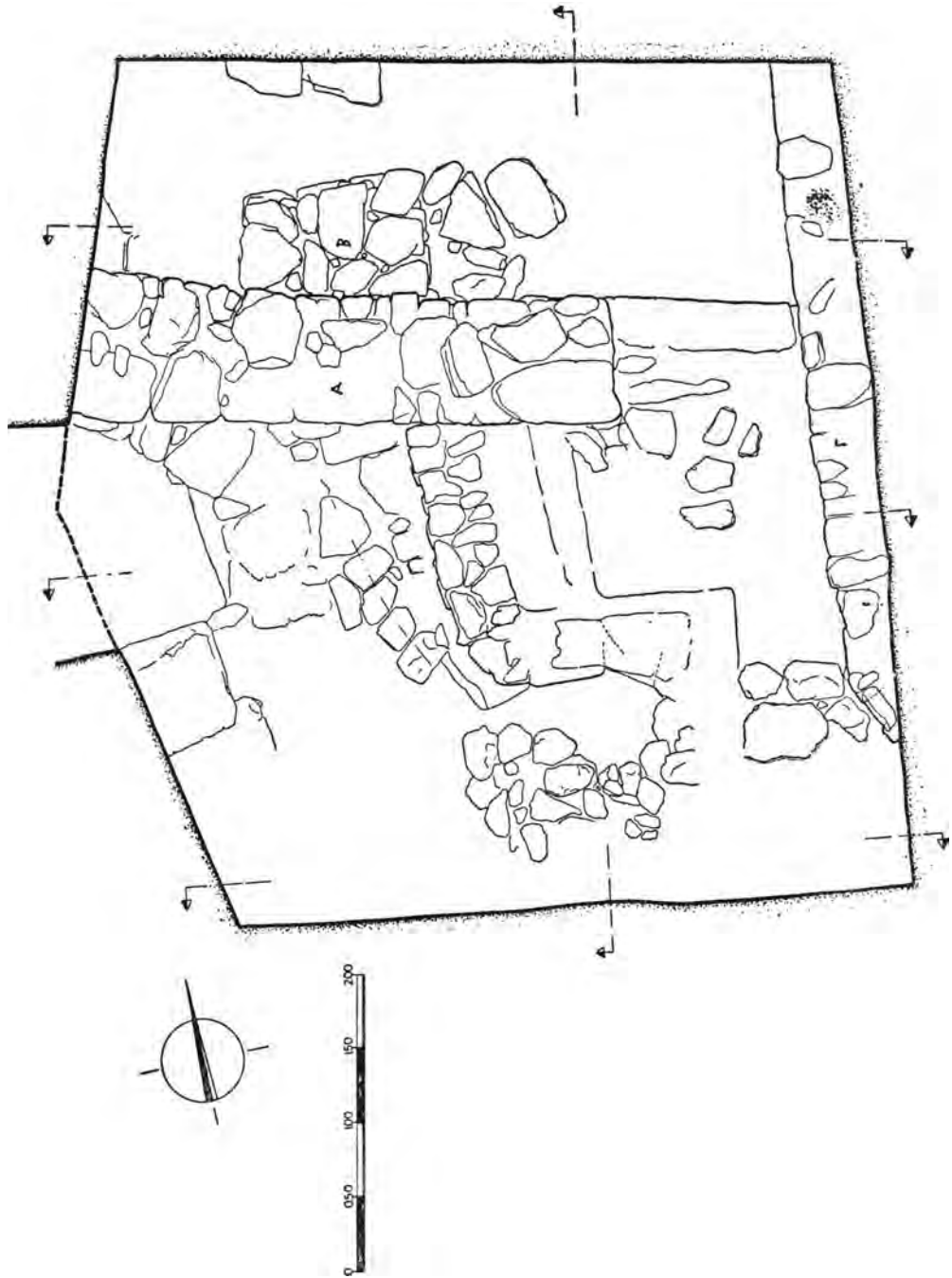
τὴν κάτω ἀκρόπολιν ὑπῆρξαν ἐπάλληλοι προμυκηναϊκοὶ συνοικισμοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ παλαιότερος, σύγχρονος πρὸς τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας Urfirnis, διετήρησε καὶ οἰκοδομικὰ τινὰ λείψανα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου.

Ἡ ὑπαρξίς καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀκροπόλεως διαδοχικῶν συνοικισμῶν, ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων μέχρι καὶ τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς, δικαιολογεῖ τὴν παρουσίαν προϊστορικῶν ὄστράκων εἰς τὰ στρώματα Δ, Ε καὶ Ζ τῶν ἰδικῶν μας τομῶν, ἴσως δὲ καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν εἰς τὸ στρώμα Γ, εἰς ἣν περιέπτωσιν τὸ στρώμα τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὸν παρακείμενον χῶρον. Ἡ παρατήρησις ἔπειτα τοῦ Dragendorff, ὅτι εἰς τὸ μέσον τῆς κάτω ἀκροπόλεως τὸν βράχον ἐκάλυπτεν ἐν μόνον προμυκηναϊκὸν στρώμα, σύγχρονον μετὰ τὴν κεραμεικὴν Urfirnis, τὸ ὁποῖον ὁμοῦ μετὰ τῶν συνηκόντων θεμελιῶν ἐκεῖτο ἀδιατάρακτον ἀμέσως κάτωθεν τῶν ἐπιφανειακῶν χωμάτων, ἐπιβεβαίωσεν τὴν γενομένην ἀνωτέρω ὑπόθεσιν ὡς πρὸς τὴν θέσιν, ἐξ ἧς ἐλήφθη ἡ ἐπίχωσις τοῦ στρώματος Γ: ἀφῆρέθησαν τὰ ὑψηλότερα στρώματα πρὸς διαμόρφωσιν τῆς πλατείας καὶ ἔμεινε τὸ χαμηλότερον ἀδιατάρακτον.

Ἄλλ' ἐὰν αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις τοῦ Dragendorff εὐρίσκωνται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰ δεδομένα τῆς στρωματογραφίας τοῦ χώρου, ὑπάρχει ὅμως πλήρης διαφωρία εἰς ἄλλα βασικὰ ζητήματα. Τὸ σπουδαιότερον ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ διαμόρφωσις τῆς πλατείας. Ὁ Dragendorff πιστεύει, καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ Kurt Müller καὶ Karo (ἔ.ἀ.), ὅτι ἡ διαμόρφωσις αὕτη ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ ὅτι ὁ ὄχρωματικὸς περιβάλλος ἐχρησίμεινε κυρίως ὡς ἀνάλημμα διὰ τὴν τεχνητὴν ταύτην πλατεῖαν. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς δοξασίας αὐτῆς κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὀλόκληρος ὁ χῶρος οὗτος παρέμενεν ἐντελῶς ἀκατοίκητος κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ ἀπετέλει ἀπλῶς καταφύγιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐν ὄρᾳ κινδύνου συνέρρεον οἱ κάτοικοι τῆς κάτω πόλεως. Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν, ἡ μὲν διαμόρφωσις τῆς πλατείας ἐγένετο εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, ἡ κάτω ἀκρόπολις κατακεῖτο μονίμως καὶ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Τοῦτο ἐδείξαν τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν μας κτίσματα, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ὁποίων ἐρχόμεθα ἤδη.

β) Ἐποικισμὸς κτίσματα ἐμπροσθεν τῆς βορείας σύριγγος

Κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν πέρυσι τομὴν πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς βορείας σύριγγος, ἀπεκαλύφθη δε-

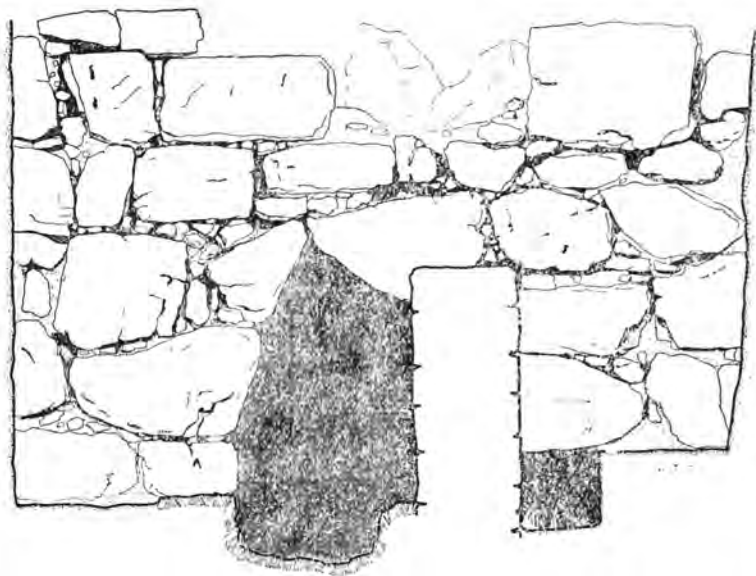

Σχ. 3. Τίρυνς. Ἐσῶθεν βορείας σύριγγος. Κάτωφλις

ξιά αυτής ισχυρός τοίχος, ὅστις εἶχε χαρακτηρισθῆ τότε ὡς ἀναλημματικός. Ὁ τοίχος οὗτος ἔχων κατεύθυνσιν ἐκ Δ. πρὸς Α. (βλ. Σχ. 3 εἰς τὸ σημεῖον Α) στηρίζεται εἰς τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἶναι ἐπομένως μεταγενέστερος ἐκείνου. Εἶναι θεμελιωμένος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, ἔχει πάχος εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον 1 μ., μειούμενον ἑλαφρῶς πρὸς Α., εἶναι δὲ ἐκτισμένος διὰ μεγάλων

φικοῦ περιβόλου («Νοτία Οἰκία» καὶ «Οἰκία τοῦ ἀγγείου τῶν πολεμιστῶν») δὲν ἐρείδονται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ τείχους.

Ὁ τελευταῖος τοίχος τοῦ ἀνωτέρω δωματίου ἀπεκαλύφθη μὲν μέχρι μήκους 1.50 μ., μέχρι δηλαδὴ τῆς βορείας γραμμῆς τῆς τομῆς, ἀλλ' εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀφειτηρίας του παρουσιάζει διακοπὴν τινα, ἥτις εἶναι πολὺ μικρὰ διὰ

Σχ. 4. Τίρυς, Ἐσῶθεν βορείας σύριγγος. Τομὴ

λίθων καὶ σφάζεται εἰς ὕψος μέχρι 2.50 μ. Εἰς ἀπόστασιν 3.40 μ. ἀπὸ τοῦ τείχους καταλήγει εἰς θύραν ὀδηγοῦσαν πρὸς βορείως ἀνοιγόμενον δωμάτιον, τοῦ ὁποῦ οὗ τοίχος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἔχων πάχος 1.20 μ. καὶ ἐκτισμένος κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ ὁ προηγούμενος τρόπον (Πί ν. 115ε), στηρίζεται ἀπλῶς εἰς ἐκεῖνον, χωρὶς νὰ συνδέεται ὀργανικῶς μετ' αὐτοῦ (βλ. Σχ. 3, 4, εἰς τὸ σημεῖον Β). Ὁ τρόπος οὗτος συναρμογῆς τῶν δύο τοίχων, ἐμφαίνει χρονικὴν μεταξὺ τῶν διαφορὰν καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἐκ Δ. πρὸς Α., τοῦ ὁποῦ καὶ προηγήθη ἡ κατασκευὴ, εἶχεν ἴσως ἀρχικῶς τὸν χαρακτήρα ἀναλημματικοῦ τοίχου. Ὁ δυτικὸς τοίχος τοῦ δωματίου ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ὀχυρωματικοῦ περιβόλου περὶ τὸ 1 μ., ἀφήνεται δηλαδὴ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ δωματίου ἰκανὴ ἀπόστασις, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηναίων, ὅπου αἱ οἰκίαι νοτιῶς τοῦ ἐσωτερικοῦ τα-

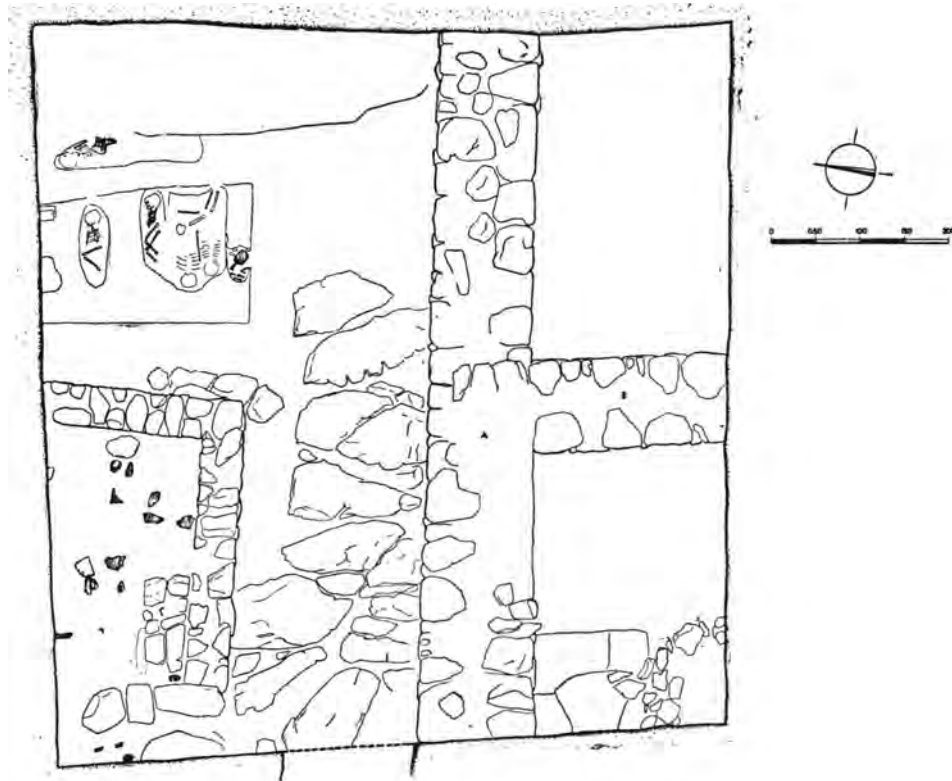
νά ἀποτελεῖ ἀνοίγμα θύρας (μόλις 0,50 μ.), ἐνῶ εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρὰν δὲν σχηματίζεται κανονικὸν πρόσωπον. Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ καταστροφῆς τοῦ τοίχου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Πάντως, τὸ ἐκ κιτρινωπῆς γῆς ἐπίχρισμα τοῦ δαπέδου συνεχίζεται καὶ εἰς τὸ ἀνοίγμα (βλ. Πί ν. 115ε). Ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ ἐν λόγῳ τοίχου εὐρέθησαν μερικοὶ λίθοι ἐν εἴδει βαθμίδων (βλ. Σχ. 3· Πί ν. 115ε), ἐκ τῶν ὁποῦ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐνὸς κλιμακοστασίου. Τὸ πρᾶγμα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῆ κατὰ τὴν παροῦσαν φάσιν τῆς ἀνασκαφῆς, ἐλπίζω ὅμως ὅτι θὰ διαφωτισθῆ πληρέστερον διὰ τῆς πρὸς Β. ἐπεκτάσεως αὐτῆς εἰς τὸ μέλλον.

Ὁ ἀνατολικὸς τοίχος τοῦ δωματίου, ὅστις ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦδε εἰς μήκος 4.50 μ. (βλ. Σχ. 3· Πί ν. 115δ εἰς σημεῖον Γ), εἶναι ἐκτι-

σμένους διά μικροτέρων λίθων και έχει πάχος 0,45μ. Ἡ πρὸς Ν. κατάληξις του εἶναι ἀποκεκομμένη λοξῶς (Σχ. ἐδ. 3· Πί ν. 116ς'), πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἐπέκτασις του νοτίως τῆς εἰσόδου τοῦ δωματίου ἀπετέλει ἀπλοῦν στηθαῖον (πεζοῦλι) εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ δωματίου σχηματιζομένου ἐξώστου.

Ἡ εἰσόδος πρὸς τὸ δωμάτιον ἔχει ἄνοιγμα 1.25

καὶ νοτίας πλευρᾶς. Τὸ ὕψος τῶν τοιχείων τούτων δὲν ὑπερέβαινε ποτὲ τὸ ἐπίπεδον τοῦ δαπέδου, καθόσον ἡ ἄνω ἐπιφάνεια αὐτῶν καλύπτεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνο ἐπιχρίσματος ἐκ κιτρινωπῆς γῆς. Ἐκ τῆς ὑπάρξεως ὁμως μερικῶν πλακῶν, εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ δαπέδου, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι τοῦτο ἦτο πλακόστρωτον, τὸ δὲ ὑποκείμενον παχὺ στρώμα ἐπιχρίσματος ἐχρησίμευεν ἀπλῶς ὡς ὑπόστρωμα ἐκείνου.

Σχ. ἐδ. 5. Τίρυνς. Ἐσωθεν νοτίας σύριγγος. Κάτωψις

μ. Μία μονολιθικὴ πλάξ, μήκους ὅσον καὶ τὸ ἄνοιγμα καὶ πλάτους 0,37 μ., καὶ τέσσαρες ἄλλαι μικρότεραι ἀκανόνιστοι παραπλευρῶς αὐτῆς ἐσημάτιζον τὸ κατώφλιον (βλ. Πί ν. 115δ, 116α καὶ Σχ. ἐδ. 3).

Ὁ ἐξώστης ἔχει σχῆμα τετράγωνον μὲ μῆκος πλευρᾶς 1.60 μ. (βλ. Σχ. ἐδ. 3· Πί ν. 115δ, 115ς', 116α). Κεῖται ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου κατὰ 0,25 μ. καὶ τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ στομίου τῆς σύριγγος δαπέδου κατὰ 0,60 μ. Δύο τοίχια, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔχει πλάτος 0,40 μ., περιβάλλουν τοῦτον ὡς ἀναλήμματα ἐκ τῆς δυτικῆς

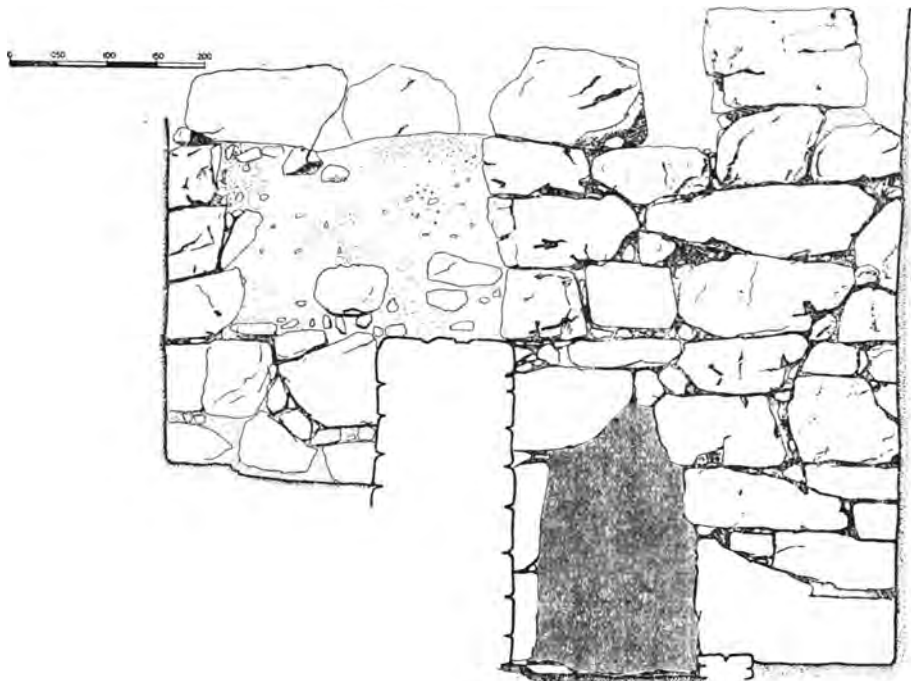
ἠάνωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλακοστρώτου ἐπίχωσις συνίστατο ἀπὸ καμένην γῆν, συνεχίζετο δὲ ὁμοία μέχρι τοῦ χαμηλοτέρου σημείου τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ στρώμα Δ τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης στρωματογραφίας, ἀντιπροσωπεύει, ὅπως ἤδη ἐλέχθη, τὴν καταστροφὴν τῆς ἀκροπόλεως κατὰ τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ περιόδου. Φαίνεται ὁμως ὅτι τὸ διὰ τῶν ἀνωτέρω τοίχων ὀριζόμενον κτήριον ὕφιστατο ἀπὸ παλαιότερων ἤδη χρόνων· διότι εἰς μίαν δοκιμαστικὴν τομὴν κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ δυτικοῦ καὶ τοῦ νοτίου ἀναλημματι-

κού τοίχου του εξώστου, η οποία έφθασε μέχρι βάθους 0,25 μ., παρουσιάστη κάτωθεν του δαπέδου ισχυρώς καμένον στρώμα, ανήκον προφανώς εις παλαιότεραν καταστροφήν, εκείνην δηλαδή ητις επήλθε κατά το τέλος της III B περιόδου, πρὸς τὴν ὁποίαν, ὅπως εἶδομεν, ἀντιστοιχεῖ τὸ στρώμα Z τῆς τομῆς N.

Κάτωθεν τῆς λοξῆς πρὸς N. ἀπολήξεως τοῦ ἀνατολικοῦ θεμελίου διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς ὀχε-

τοῦ βράχου. Ἡ ἐξοδος τοῦ ὀχετοῦ, παρὰ τὰς ἐπιμόνους ἀναζητήσεις, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπισημανθῇ.

Ἡ κατασκευή τοῦ ἀνωτέρω ὀχετοῦ δυνατόν νὰ εἶναι σύγχρονος μετὰ τὴν πρώτην οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ ἄνωθεν αὐτοῦ κτίσματος, τὸ ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, κατεστράφη διὰ πρώτην φοράν κατὰ τὸ τέλος τῆς ΥΕ III B περιόδου. Δὲν ἀποκλείεται ὁμοίως καὶ νὰ προηγήθῃ τούτου, ὅποτε πρέπει νὰ

Σχέδ. 6. Τίρυνς. Νοτία σύριγξ. Τομή

τοῦ, ὅστις, ἄγνωστον ἀκόμη ἀπὸ ποίου σημείου ὀρμώμενος, κατέρχεται μετὰ κατεύθυνσιν ἐκ N. πρὸς B. κάτωθεν τοῦ εξώστου καὶ τοῦ ἰσχυροῦ δυτικο-ἀνατολικοῦ θεμελίου καὶ καταλήγει εἰς τὸ τεῖχος (βλ. Σχέδ. 3· Πί ν. 115δ, 115ς'). Ὁ ὀχετός καλύπτεται ἄνωθεν διὰ πλακῶν συνδεομένων διὰ πηλοῦ ἐκ κιτρινωπῆς γῆς (Πί ν. 115δ, 116β). Μία ὀπή εἰς τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ δυτικο-ἀνατολικοῦ τοίχου ἀνήκει εἰς τὸν ὀχετὸν τούτον, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐσχηματίζε διακλάδωσιν. Ἐκ σχηματισθέντος διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν καλυπτηρίων πλακῶν ἀνοίγματος παραπλεύρως τοῦ νοτίου ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ εξώστου (Πί ν. 115ς') κατέστη δυνατόν νὰ διεπιστώθῃ τὸ βάθος αὐτοῦ, ἀνερχόμενον περίπου εἰς 0,70 μ., ὡς καὶ ἡ κλίσις του πρὸς τὰ κάτω, ὅσα ἀνάλογος πρὸς τὴν φυσικὴν διαμόρφωσιν

ἔχωμεν ἐδῶ τρεῖς οἰκοδομικὰς φάσεις, αἰτινες, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ τείχους ὑπὸ τοῦ K. Müller², πρέπει νὰ ἐκτείνωνται ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 13ου αἰ. μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 12ου.

γ) Διάφορα κτίσματα πρὸ τῆς νοτίας σύριγξ

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς πέρυσις ἰσχυρὸς ἀναλημματικὸς τοίχος ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς νοτίας σύριγξος ἑκαθαρίσθη ἐφέτος μέχρι μήκους 8 μ. Ἐχει κατεύθυνσιν ἐκ Δ. πρὸς Α., τὸ δὲ πάχος του εἰς τὴν ἀφετηρίαν εἶναι 1.20 μ., μειούμενον ἐλαφρῶς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον, ὅπου εἶναι τούτου 1.10 μ. (βλ. Σχέδ. 5· Πί ν. 116γ, εἰς τὸ σημεῖον Α). Εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων λίθων, ὁ προ-

2. Tiryns, III, σ. 209.

ορισμός δὲ αὐτοῦ ὡς ἀναλημματικοῦ ἑνὸς ἀνδῆρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον κατασκευασθῆ διάφορα κτίσματα, ἐβεβαιώθη ἤδη διὰ τῶν ἀποκαλυφθέντων νοτίως αὐτοῦ δωματίων.

Τὸν ἀνωτέρω τοῖχον εἶχε συναντήσει καὶ ὁ Dragendorff κατὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν ὑπὸ τούτου τομῆν, σημειῶναι δὲ περὶ τούτου τὰ κάτωθι (ἔ. ἀ., σ. 345): «Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς δοκιμαστικῆς μας τομῆς ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα τόσον σαφῆς εἰκὼν³ διατεράχθη ἅπαξ ἔτι, διότι εἰς ἀπόστασιν 10 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τείχους συνηγήσαμεν μυκηναϊκὰ ὄστρακα εἰς σημαντικὸν βᾶθος, τὰ ὁποῖα ἠῤῥξανον εἰς ποσότητα καθ' ὅσον ἡ τομὴ ἐπροχώρει πρὸς τὰ κάτω. Τὸ φαινόμενον ἐξηγήθη, ὅτε ἀνεκαλύψαμεν ἐδῶ τὰ λείψανα ἑνὸς μεγάλου μυκηναϊκοῦ κτηρίου. Διὰ τοῦ ὄγκου τῶν τοίχων του, τῶν ὁποίων τὸ πάχος εἶναι 1.40 μ., ἀποχωρίζεται ἀμέσως ἀπὸ τὰ προμυκηναϊκὰ κτήρια μὲ τὰ μικρὰ τοιχία. Ὅπως ὅλα τὰ μεγαλύτερα μυκηναϊκὰ κτίσματα, εἶναι καὶ αὐτὸ θεμελιωμένον ἐπὶ τοῦ βράχου· ὁ τοῖχος διατηρεῖται εἰς ὕψος 1.65 μ. καὶ οὔτε φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ποτὲ ὑψηλότερος. Ἀποτελεῖ ἐπομένως τὴν συνήθη λιθίνην θεμελίωσιν ἑνὸς ἰσχυροῦ πλινθοκτίστου τοίχου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κατασκευὴν του τὸ ἐπίπεδον ἔκειτο 2 μ. τοῦλάχιστον κάτωθεν τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἦτις ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς ἐκείνην τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Ἐξ αὐτοῦ καθίσταται σαφές ὅτι ἔχομεν ἐδῶ ἓνα μυκηναϊκὸν κτίσμα, παλαιότερον τῆς τελευταίας διαμορφώσεως τῆς κάτω ἀκροπόλεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας καὶ κατακλύφθη τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ τὸ κτήριο αὐτὸ ἀνήκει συμφώνως πρὸς τὰ συνοδεύοντα τοῦτο ὄστρακα εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ περίοδον. Τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ἐπομένως εἶναι ἀκόμη μεταγενέστερον.

Τὸ τελευταῖον συμπέρασμα ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ ἀναλημματικοῦ αὐτοῦ τοίχου καὶ τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένον, θὰ ἀπεφεύγεται δὲ ἀσφαλῶς, ἐάν ὁ Dragendorff προέβαιεν εἰς τὴν συστηματικὴν αὐτοῦ ἔρευναν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίαν του, ὅποτε θὰ συνήντα ἀσφαλῶς καὶ τὴν παρακειμένην σύριγγα. Ἀλλ' ὅπως ἐδείκνυν ἡ εὐκρινῶς ἀκόμη ἀποχωριζομένη ἐντὸς τοῦ ἀνασκαφέντος ὑφ' ἡμῶν χώρου παλαιότερα τομῆ, ἡ ἔρευνα ὑπὸ τούτου μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου περιορίσθη εἰς τὸ σημεῖον μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειτο εἰς ἀπόστασιν 10 μ. ἀπὸ τοῦ τείχους. Ἐν τούτοις, ὁ ὑπ' αὐτοῦ καθοριζόμενος χαρακτήρ τοῦ τοίχου εἶναι ἀπολύτως ὀρθός.

Νοτίως τοῦ ἀναλημματικοῦ αὐτοῦ τοίχου καὶ

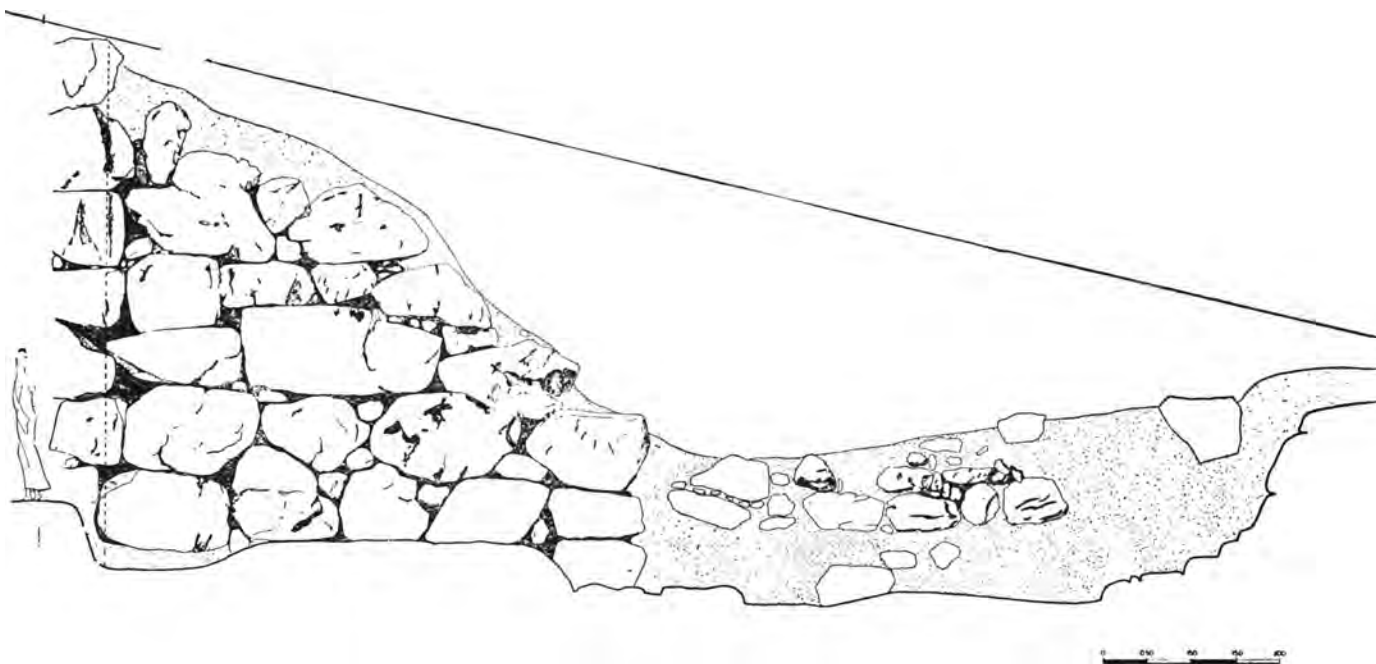
εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον (1.80 μ. ἀπὸ τοῦ χαμηλοτέρου σημείου τοῦ φυσικοῦ βράχου) εὐρέθη τμήμα μυκηναϊκῆς οἰκίας πρὸς τὸ μέρος τοῦ τείχους, τῆς ὁποίας ἐξηκριβώθησαν πρὸς τὸ παρὸν δύο δωμάτια (Σχ ε δ. 5,6· Πί ν. 116 ζ' εἰς τὸ σημεῖον Β). Τὸ δάπεδον αὐτῶν συνίσταται ἐκ κιτρινωποῦ ἐπιχρίσματος (πλέσιας), χωρίζονται δὲ μεταξύ των δι' ἑνὸς ἰσχυροῦ θεμελίου, πάχους 1 μ. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ τεῖχος ἐσωτερικοῦ δωματίου ἀπεχωρίζεται διὰ μικρῶν λίθων ἡμικυκλικὸς χώρος, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἔκειτο ἐλαφρῶς ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου. Τὰ διαπιστωθέντα εἰς τὸν χώρον τούτον ζωηρότερα ἴχνη πυρᾶς ἐδείκνυν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐστίας (Πί ν. 116 ε, ζ).

Ὁ παραπλευρῶς τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου καὶ ἔμπροσθεν τοῦ στοιμίου τῆς σύριγγος φυσικὸς βράχος ἐσχημάτιζε διὰ προχειρῶν λαξεύσεων εἶδος πρωτογόνου κλίμακος ὀδηγούσης πρὸς τὴν σύριγγα (Πί ν. 116 γ). Εἰς ὅσα σημεῖα τὰ λαξεύματα τοῦ βράχου παρουσίαζον μεγαλύτεραν ἀνωμαλίαν, προσετίθετο ἄνωθεν στρώμα πηλοῦ ἐκ κιτρινωπῆς γῆς, ἀναμειγμένης μὲ ὄστρακα καὶ τεμάχια γύψου. Τῆς ἐπιστρώσεως ταύτης ἱκανὰ ἴχνη διετηρήθησαν πρὸ πάντων εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς τομῆς.

Δεξιὰ τῆς κλίμακος καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ τείχους ἀπεκαλύφθη μικρὸν ὀρθογώνιον δωμάτιον, τοῦ ὁποίου τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ τεῖχος (βλ. Σχ ε δ. 5· Πί ν. 116 γ). Ἡ Ν. πλευρὰ του ἔχει μῆκος 4 μ., ἡ δὲ ἀνατολικὴ ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκους 2.20 μ. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πλευρὰν καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.70 μ. ἀπὸ τῆς ΝΑ. γωνίας σχηματίζεται ἄνοιγμα ἀνήκον πιθανώτατα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κτηρίου, τὴν ὁποῖαν ὅμως δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη νὰ μελετήσω λεπτομερῶς. Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου εἶναι κατασκευασμένοι διὰ μικρῶν λίθων καὶ ἔχουν πάχος 0,50 μ., ἐπικάθηνται δὲ ἐπὶ λεπτοῦ στρώματος ἐπιχώσεως, τῆς ὁποίας ἡ χρονολογία δὲν καθωρίσθη εἰσέτι. Ἀπὸ τὰ εὐρεθέντα ἐπὶ τοῦ ἐκ πεπατημένης κιτρινωπῆς γῆς δαπέδου τεμάχια μεγάλων χονδροειδῶν ἀγγείων φαίνεται ὅτι τὸ ἀποκαλυφθέν τοῦτο δωμάτιον ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη ἑνὸς μεγαλύτερου οἰκοδομήματος ἐκτεινομένου πρὸς Β. Τὸ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου σχηματιζόμενον εἶδος ὀρθογωνίου βάθρου (1 x 0,50 μ.) ἐξ ὀρθίων λίθων (Σχ ε δ. 5· Πί ν. 116 γ εἰς τὸ σημεῖον Γ) μένει πρὸς τὸ παρὸν ἀκαθόριστον.

Ἀνατολικῶς τοῦ δωματίου τὸν φυσικὸν βράχον ἐκάλυπτε λεπτὸν στρώμα κιτρινωπῆς γῆς, ἰδιαίτερος σκληρᾶς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ μαλακώτερας χαμηλοτέρου. Ἐντὸς τοῦ στρώματος τοῦ-

3. Βλ. σ. 342 κ.ε.

Σχέδ. 7. Τίρυνς. Ἀναλημματικός τοίχος κυρίας εισόδου ἀκροπόλεως. Ὅψις

του εδρέθησαν έπτά σκελετοί νεκρών εις συνεπτυγμένην στάσιν και με έλαφράν κλίσιν του κορμου προς την μίαν πλευράν (βλ. Σ χ έ δ. 5· Π ί ν. 116 δ, 117 γ). 'Η μελέτη του στρώματος άφέθη διά τó έπόμενον έτος, δέν δύναται δέ έπομένως νά όρισθῆ επί του παρόντος εάν τούτο άποτελῆ μυκηναϊκήν έπίχωσην ή άνάγεται εις τούς προμυκηναϊκούς χρόνους, μολοντί τó δεύτερον φαίνεται πιθάνωτερον. Ούτε και περι τῆς χρονολογίας τών τάφων είναι δυνατόν νά ειπωμέν τι μετά βεβαιότητος, καθόσον ούδεις έξ αυτών συνωδεύετο υπό κτερίσματός τινος δυναμένου νά όδηγήση εις άσφαλή χρονολόγησιν· τά εύρεθέντα εις τινας τούτων άνωθεν τών σκελετών τεμάχια μεγάλων μυκηναϊκών άγγείων δέν φαίνεται νά άνήκουν εις αυτούς. 'Όπωςδήποτε, είναι βέβαιον ότι τóσον οί τάφοι όσον και ή μεταξύ τούτων έπίχωσις άνήκουν εις την πρό τῆς όχυρώσεως έποχήν, είναι δηλαδή παλαιότεροι τών μέσων τῆς 13ης έκατονταετηρίδος, εις την όποιαν, όπως είδομεν, ό K. Müller όρίζει την κατασκευήν του τείχους τῆς κάτω άκροπόλεως (βλ. Tiryns, III 209).

δ) *Έρευνα εις την άνατολικήν πρόσβασιν τῆς άκροπόλεως*

Προκειμένου νά γίνῃ μικρά διαπλάτυνσις του διαθεσίμου διά την άνάβασιν προς την άκρόπολιν χώρου εις την άνατολικήν πρόσβασιν (ράμπαν) διά τῆς μεταθέσεως προς τά έξω του κατά μήκος τῆς άνατολικῆς αὐτῆς πλευράς ξηροτοίχου, ένήργησα προηγουμένης άνασκαφῆν παραπλεύρως του άναλημματικου τείχους, διά νά εξακριβωθῆ ή έκτασις και ή πορεία αὐτου κάτωθεν τῆς έπιφανείας του έδάφους, ως και ό τρόπος τῆς κατασκευῆς του.

'Η άνασκαφή περιωρίσθη εις την διάνοιξιν τομῆς, πλάτους 0,80 έως 1.40 μ. και μήκους από του σημείου τῆς σχηματιζομένης εις τó άναλημματικόν τείχος γωνίας μέχρι τῆς προς Β. άφετηρίας τῆς ράμπας. Τó βάθος τῆς τομῆς έφθασε πανταχοῦ μέχρι του φυσικου βράχου, κειμένου εις μέν την προς Ν. άφετηρίαν αὐτῆς 0,80 μ. υπό την έπιφάνειαν του έδάφους, εις δέ τó προς Β. τέρμα εις βάθος 3.50 μ. (βλ. Σ χ έ δ. 7· Π ί ν. 117α - β).

Κατά την ένεργηθεισαν ταύτην τομήν έγέγοντο αί έξῆς παρατηρήσεις:

1) Τó άναλημματικόν τείχος τῆς ράμπας από τῆς σχηματιζομένης προς Ν. γωνίας συνεχίζεται προς Β. κατά την ίδιαν γραμμήν μέχρι μήκους 7.50 μ., έκειθεν δέ στρέφει έλαφρώς προς ΒΔ. κατ' άμβλείαν γωνίαν και προχωρεί έπειτα κατ' εῤθεϊαν γραμμήν μέχρι μήκους 3.50 μ., διά νά διακοπῆ έπειτα όριστικώς. Τó περαιτέρω προς Β.

τμήμα τῆς ράμπας καλύπτεται υπό όγκολίθων, μικροτέρων λίθων και χωμάτων, άποτελεϊ δηλαδή γέμισμα προς ίσοπέδωσιν του χώρου.

2) Είς τó σημείον, όπου διακόπτεται τó άνάλημμα, εύρέθησαν ίχνη θεμελίου μυκηναϊκου κτίσματος και παραπλεύρως τρία έπάλληλα δάπεδα. Τά συγκεντρωθέντα εκ του σημείου τούτου όστρακα όδηγοῦν εις την ΥΕ III Α περίοδον. 'Εκ τούτου συνάγεται ότι πρό τῆς κατασκευῆς τῆς ράμπας ό ένταῦθα χώρος κατφείτο.

3) Τó άναλημματικόν τείχος τῆς ράμπας είναι θεμελιωμένον καθ' όλην την έκτασίν του επί του φυσικου βράχου. 'Η παρατήρησις αὐτη, ή όποια ίσχύει και δι' όλόκληρον τó δυτικόν τμήμα τῆς όχυρώσεως, όπως έδειξαν αί άναστηλωτικαί έργασίαι, άναιρεϊ την κάπως αῤθαίρετον παρατήρησιν τών παλαιότερων έρευνητῶν, ότι τó τείχος τῆς κάτω άκροπόλεως άπετελεϊ άπλως άνάλημμα τῆς διαμορφωθείσης πλατειάς και ότι διά τόν λόγον αὐτόν έστηρίζετο κατά τó πλείστον εις την έπιφάνειαν του έδάφους⁴.

4) 'Η στρωματογραφία εις την διανοιγείσαν τάφρον ήτο ή έξῆς: εις τó ύψηλότερον τμήμα ύπῆρχον οί καταπεσόντες από του άναλημματικου τείχους όγκολίθοι, τούς όποιους άπεμακρύναμεν, άφου προηγουμένης τούς ήριθμήσαμεν και έσημειώσαμεν άκριβώς την θέσιν των, ώστε ή όρθή τοποθέτησις των έπειτα επί του άναλημματικου τείχους νά είναι βεβαία· κάτωθεν τών όγκολίθων ήκολούθει στρώμα γῆς μέχρι του φυσικου βράχου· ή τελευταία αὐτη έπίχωσις παρουσίαζε δύο εῤδιάκριτα στρώματα, τó ύψηλότερον, έλαφρώς μαῤρον από την καταστροφῆν, και τó χαμηλότερον εκ κιτρινερούθρου γῆς· τά συγκεντρωθέντα από τó ύψηλότερον στρώμα όστρακα άνήκουν εις την ΥΕ III Β περίοδον, τά δέ εκ του χαμηλοτέρου εις τās προηγουμένης φάσεις τῆς μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς, τινά δέ και εις τούς προϊστορικούς χρόνους. 'Η άπουσία μεταξύ τών όστράκων οίουδήποτε ίχνους μεταγενεστέρων χρόνων άποδεικνύει, ότι ή κατασκευῆ τῆς ράμπας είναι σύγχρονος με την κατασκευήν τῆς τρίτης άκροπόλεως, άνήκει δηλαδή εις τó δεύτερον ήμισυ τῆς 13ης έκατονταετηρίδος⁵.

*

2. 'Ανασκαφή θαλαμοειδους τάφου εις Μυκήνας

Είς άπόστασιν 3 χλμ., περίπου ΒΔ. τῆς άκροπόλεως τών Μυκηνῶν και περί τó 1 χλμ. άνατολικώς τῆς δημοσίας όδοῦ Κορίνθου - 'Αργους, εις θέ-

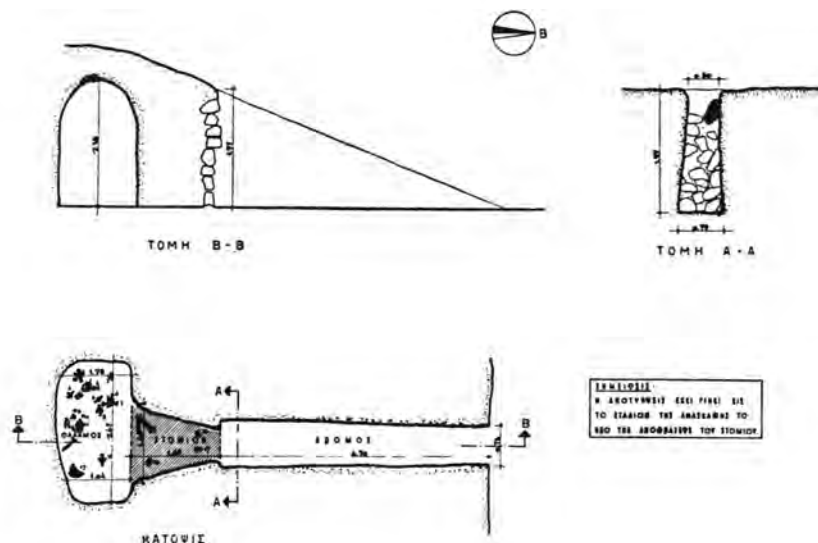
4. Βλ. Dragendorff, έ.ά., σ. 342.

5. Tiryns, III, 209.

σιν καλουμένην Μπολιάρη⁶ και εντός άγρου τών άδελφών Παντελή και Δημητρίου Δημοπούλου, άγνωστοι έπεχείρησαν να συλήσουν μυκηναϊκόν θαλαμοειδή τάφος, ή ύπαρξις του οποίου εγένετο αίσθητή έκ καταπτώσεως μέρους τής όροφής του. Ή απόπειρα διαρπαγής του, γενομένη άντιληπτή ύπό του έκ τών ιδιοκτητών Παντ. Δημοπούλου, κατηγγέλη τον Άπρίλιον του 1963, έκτοτε δε ό τάφος παρηκολουθείτο συστηματικώς ύπό τών

ρότερον προς την έξοδον και μαλακώτερον προς τó στόμιον, και μάλιστα προς τó ύψηλότερον αυτού μέρος. Έντός τής έπιχώσεως ταύτης ούδέν άντικείμενον εύρέθη.

Ή κατά τó στόμιον ξηρολιθιά διετηρείτο μέχρι τής κορυφής της. Τó στόμιον είχε πλάτος 0,55 μ. προς τόν δρόμον και 1.30 μ. προς τόν θάλαμον, τó δε βάθος αυτού ήτο 1.57 μ. Έκ τών σχηματιζομένων εις την πρόσοψιν παρειών ή μόν δυτική διε-

Σχέδ. 8. Θαλαμοειδής μυκηναϊκός τάφος εις θέσιν Μπολιάρη Μυκηνών. Κάτωψις και τομαί

φυλάκων τών εκεί άρχαιοτήτων μέχρι τής ένεργηθείσης άνασκαφής του κατά τόν Όκτώβριον.

Εις την άνασκαφήν, ήτις διήρκεσεν επί μίαν έβδομάδα, άπασχολήθησαν δύο μόνον έργάται, συμμετέσχον δε εις αυτήν ώς βοηθοί μου αί τελειόφοιτοι τής Άρχαιολογίας δδ. Έφη Άλλαμανή και Λέλα Γρηγοριάδου, τας όποιας και ευχαριστώ.

Ό δρόμος του τάφου είχε κατεύθυνσιν έκ Β. προς Ν. (βλ. Σχέδ. 8). Ήτο στενός και βραχύς, έχων μήκος 4.70 μ. και πλάτος 0,73 μ. εις την έξοδον, και 0,79 μ. εις τó στόμιον. Αί πλευραί του είχαν την συνήθη προς τά άνω κλίσιν, του πλάτους περιοριζομένου εις την κορυφήν εις 0,50 μ. Τó ύψος του εις τó στόμιον εφθανεν εις 1.97 μ.

Ή επίχωσις του δρόμου ήτο άδιατάρακτος, άπετελείτο δε έξ ένός στρώματος, τó όποιον ήτο σκλη-

τηρείτο καλώς και ειχε πλάτος 0,18 μ., ένφ ή άνατολική ήτο έξ όλοκλήρου σχεδόν άποτετριμμένη.

Ό θάλαμος ήτο μικρών διαστάσεων και ειχε σχήμα όρθογώνιον με άπεστρωγυλωμένες τας γωνίας. Τó βάθος αυτού ήτο 1.04 - 1.28 μ., τó δε πλάτος 2.47 μ. Τó μεγαλύτερον ύψος του εφθανεν εις 2.18 μ., αλλά πρό τής άποτριβής τής όροφής, λόγω τής μαλακότητος του βράχου, άσφαλώς θά ήτο τούτου μικρότερον.

Εις τó μέσον του θαλάμου και προς τó νότιον αυτού άκρον εύρέθη μηριαίον όστου, μήκος 0,26 μ., άνήκον εις σκελετόν παιδός, του οποίου τó φύλον καθορίζουν τά συνορευόντα κτερίσματα προσιδιάζοντα εις παιδίσκην. Δύο άλλα τεμάχια άπό μηριαία όστά και τρίτον έξ άλλου μέρους του σκελετού εύρέθησαν παρά τó στόμιον. Τά όστά ταύτα ήσαν καμένα κατά την προς τά άνω έστραμμένην πλευράν, πράγμα τó όποιον άποδεικνύει ότι κατά την τακτοποίησιν του τάφου προς νέον έντα-

6. Έκειθεν του ύψώματος Πέρα Σφαλάκτρα: Βλ. Steffen, Karten von Mykenae, πίν. Γ' πρβλ. ΑΕ, 1888, σ. 119 - 120, εικ. 1 (Τσουντας).

φιασμόν ἐγένετο ἀπολύμανσις διὰ καύσεως κλάδων⁷.

Ἐκ τῆς ἀπουσίας οἰοῦδήποτε ἴχνους κανονικοῦ ἐνταφιασμοῦ μετὰ τὴν τελευταίαν τακτοποίησιν του θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ τάφος εἶχε συληθῆ εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀκόμη χρόνους, ἐνισχυόμενοι μάλιστα καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τινὰ τῶν κτερισμάτων εὐρέθησαν ἑλλιπῆ. Ἐν τούτοις, σαφέστεραι μαρτυρία περὶ μιᾶς τοιαύτης συλήσεως δὲν παρουσιάσθησαν καὶ πρέπει μᾶλλον νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ὅτι ἐγκατελείφθη ὁ τάφος μετὰ τὴν τελευταίαν τακτοποίησίν του, ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον, ἢ ὅτι ὁ τελευταῖος ἐνταφιασθεὶς νεκρὸς ἀνήκεν εἰς πολὺ μικρὸν παιδίον καὶ ὁ σκελετὸς αὐτοῦ διελύθη ἐξ ὀλοκλήρου χωρὶς νὰ ἀφήσῃ οἰοῦδήποτε ἴχνος⁸.

Μολοντότι τὸ τελευταῖον εἶναι πολὺ πιθανόν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸσον τὸν χαρακτήρα τῶν κτερισμάτων, ὅσον καὶ τὰς μικροσκοπικὰς σχετικῶς διαστάσεις τοῦ τάφου, ἢ πρώτη ὁμως ἄποψις μου φαίνεται περισσότερον δυνατή.

Ε ὄ ρ ῆ μ α τ α

1) Μικρὰ χειροποίητος πρόχους (Α. Η. 18, Α. Ε. 13899)⁹ (Πί ν. 118 α). Ἄκεραία. Ὑψ. 0,06 μ., διάμ. στομ. 0,035 μ. Μεγ. διάμ. σώματος 0,065 μ. Πηλὸς ὄχρὸς καὶ τοῦ ἴδιου χρώματος ἀλοφίη. Σφαιρικὸν σῶμα στερούμενον βάσεως. Συνεσφιγμένος λαιμὸς μὲ χαμηλὸν προεκβάλλον στόμιον. Ταινιόσχημος λαβὴ, ἐλαφρῶς ὑψουμένη ἀνωθεν τοῦ χεῖλους. Ἐπὶ τῆς κοιλίας δύο μικραὶ ὀριζόντιαι πλαστικαὶ ψευδολαβαί. Ἡ διακόσμησις διὰ καστανεῦθρου στιλπνοῦ βερνικίου. Εἰς τὴν κορυφὴν καὶ τὴν βάσιν τοῦ στομίου ἀνά μία ταινία. Ἀπὸ τὴν κάτω ταινίαν κρέμανται κατὰ διαστήματα ἀνά τρεῖς ἢ τέσσαρες ὅμοιαι, διήκουσαι σχεδὸν μέχρι τοῦ πυθμένου, ὅστις φέρει ἐξωτερικῶς κύκλον. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν.

Ὁ τύπος τοῦ ἀγγείου ἀνήκει εἰς τὸ σχῆμα 31, ἀριθ. 126 τοῦ Furumark (Myc. Pott.), τὸ ὅποιον ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς ΥΕ III A 2 μέχρι τῆς ΥΕ III Γ περιόδου. Τὸ ἴδικόν μας πρέπει ἴσως νὰ χρονολογηθῆ μεταξὺ τῶν πρωϊωτέρων. Ὅμοιον περίπου

7. Βλ. ὅσα περὶ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου εἰς τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Προσύμνης ἀναφέρουν οἱ Τσουντας: ΑΕ, 1888, 131, καὶ Blegen, Prosymna, 150 - 1. Πρβλ. Γ. Μυλωνά, ἐν Ἐπετηρ. Φιλοσ. Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν, 1962, 291 κ.έ. καὶ ἐν Wace-Stubbings, A companion to Homer, 478 κ.έ.

8. Πρβλ. Blegen, Prosymna, 149.

9. Α.Η. = Ἀριθ. ἡμερολογίου τῆς ἀνασκαφῆς. Α.Ε. = Ἀριθ. Εὔρετ. τοῦ Μουσείου Ναυπλίου

καὶ τὸ Prosymna, εἰκ. 508, ἀριθ. 66, ἐκ τοῦ τάφου X, χρονολογουμένου εἰς τὴν ΥΕ III περίδον (σ.200).

2) Μικροσκοπικὴ πρόχους, ὁμοίου πρὸς τὴν προηγουμένην σχήματος (Α. Η. 16, Α. Ε. 13900) (Πί ν. 118 α). Χειροποίητος. Ἄκεραία. Ὑψ. 0,055 μ., διάμ. στομίου 0,032 μ., μεγ. διάμ. 0,055 μ. Αἱ ψευδολαβαὶ παρίστανται ἐδῶ ὡς μικραὶ μαστοειδεῖς ἀποφύσεις. Διακόσμησις περίπου ἢ αὐτῆ, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αἱ κατὰ τὸ ὕψος τοῦ σώματος διήκουσαι ταινίαι εἶναι κυματοειδεῖς, ἢ δὲ λαβὴ κοσμεῖται ὑπὸ τριῶν κατερχομένων ταινιῶν.

3) Εἰδῶλιον τοῦ τύπου T (Α. Η. 3, Α. Ε. 13897) (Πί ν. 118 β). Ἄκεραιον. Ὑψ. 0,104 μ. Πηλὸς ὄχρὸς καὶ ἀλοφίη τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Αἱ χεῖρες δηλοῦνται πλαστικῶς καὶ φέρονται ἐσταυρωμέναι ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁ συνήθης πόλος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατέρχεται πλαστικῶς δηλούμενος βόστρυχος κοσμούμενος δι' ὀριζοντίων γραμμῶν. Ὅμοιαι γραμμαὶ στολιζοῦν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλάτην, ἐνῶ ἀνά δύο ταινίαι ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν κατέρχονται ἀπὸ τῆς μέσης μέχρι τῆς βάσεως. Ὁ πόλος φέρει περὶξ ταινίαν καὶ ὑπ' αὐτὴν σειρὰν ἡμικυκλίαν. Χρῶμα διακοσμήσεως καστανομέλαν μέχρι καστανοῦ. Πρβλ. Furumark, Chronology, σ. 86 κ.έ., εἰκ. 1,1 = ΥΕ. III A 2.

4) Εἰδῶλιον ὅμοιον καθ' ὅλα πρὸς τὸ προηγούμενον (Α. Η. 5, Α. Ε. 13898). Ἄκεραιον. Ὑψ. 0,103 μ. (Πί ν. 118 β).

5) Ὅμοιον (Α. Η. 15, Α. Ε. 13896) (Πί ν. 118 β). Ὑψ. 0,10 μ.

6) Ὅμοιον, μικρότερον (Α. Η. 9, Α. Ε. 13895). Ὑψ. 0,09 μ. (Πί ν. 118 β). Τεχνικὴ καὶ διακόσμησις ὅπως τῶν προηγουμένων.

7) Εἰδῶλιον τύπου Ψ μετὰ κοίλου ποδὸς καὶ πόλου (Α. Η. 14, Α. Ε. 13889). (Πί ν. 118 γ). Ἄκεραιον ἐλαφρῶς ἀπολεπισμένη ἢ ἐπιφάνεια εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα. Ὑψ. 0,114 μ. Πηλὸς ὄχρῆρυθρος. Χρῶμα διακοσμήσεως ἐρυθρὸν ἕως καστανέρυθρον. Εἰς τὸν κορμὸν διακόσμησις διὰ πυκνῶν καθέτων γραμμῶν. Ἀπὸ τῆς μέσης πρὸς τὰ κάτω τέσσαρες ἐν ὄλῳ ταινίαι. Πέριξ τοῦ πόλου διπλᾶ ἡμικύκλια. Γραπτὴ δῆλωσις τῆς κόμης εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς κεφαλῆς κάτωθεν τοῦ πόλου. Διὰ τὴν μορφολογικὴν καὶ χρονολογικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου βλ. Furumark, ἔ.ά. καὶ (Πί ν. 118 α). ΥΕ III Β.

8) Ὅμοιον (Α. Η. 7, Α. Ε. 13892) (Πί ν. 118 γ). Ἄκεραιον. Ἀντὶ τοῦ κοίλου φέρει συμπαγῆ πόδα. Τεχνικὴ καὶ διακόσμησις ἢ αὐτῆ.

9) Ὅμοιον, διαφέρον μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀπόχρωσιν τοῦ βερνικίου (Α. Η. 8, Α. Ε. 13891). Ἄκεραιον. Ὑψ. 0,105 μ. (Πί ν. 118 γ).

10) Ὅμοιον καθ' ὅλα πρὸς τὸ προηγούμενον (Α. Η. 9. Α. Ε. 13890). (Πί ν. 118 γ). Ἐκέραιον. Ὑψ. 0,091 μ.

11) Ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 7. (Α. Η. 13. Α. Ε. 13888). Λείπουν τὰ πτερύγια καὶ μέρος τοῦ πόλου. Ὑψ. 0,07 μ.

12) Ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 9, ἑλλίπες. Σφζ. Ὑψ. 0,065 μ. (Α. Η. 4. Α. Ε. 13893).

13) Τὸ κάτω μέρος εἰδωλίου, σχήματος Φ ἢ Ψ (Α. Η. 10. Α. Ε. 13894). Σφζ. Ὑψ. 0,06 μ.

14) Τεμάχιον ἀπὸ τὴν βᾶσιν ὑψίποδος κύλικος (Α. Η. 2). Σφζ. Ὑψ. 0,09 μ.

*

3. Ἀνασκαφὴ εἰς θέσιν Σπηλιωτάκη

Περὶ τὰ 5 χλμ. ΝΔ. τοῦ Κυβερίου καὶ περὶ τὰ 2 χλμ. νοτιῶς τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ «Σπηλιωτάκη», τοῦ ἀμέσως ἐπομένου μετὰ τὸν σταθμὸν Μύλων πρὸς Τρίπολιν, εὐρέθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1963 ἀποθέτης ἱεροῦ κατὰ τὴν διανοίξιν ἀγροτικῆς ὁδοῦ ὁδηγοῦσης πρὸς τὸ κτῆμα Κοτσώνη.

Ὁ ἀναληφθεὶς ἀκολούθως καθαρισμὸς τοῦ ἀποθέτου ἀπέδωκεν ἑκατοντάδας πηλίνων εἰδωλίων, χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 6ου αἰ. μέχρι τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων (Πί ν. 121α - γ, 122α), ἱκανὸν ἀριθμὸν μικροσκοπικῶν ἀγγείων (Πί ν. 122β - γ), μίαν χαλκίνην ἐπιγραφὴν λατρευτικοῦ χαρακτήρος, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π. Χ. αἰ., καὶ ἓν ἀνάγλυφον καθήμενης θεᾶς, κρατούσης διὰ τῆς ἀριστερᾶς σκῆπτρον ἀπολήγον εἰς στάχυν σίτου καὶ διὰ τῆς προτεινομένης δεξιᾶς φιάλην, δυναμένης οὕτω νὰ ταυτισθῇ πρὸς Δήμητρα. Τὸ τελευταῖον αὐτὸ εὑρημα, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται εἰς τὰ μέσα περιῖπου τοῦ 5ου αἰ., φαίνεται ὅτι ἀποδίδει τὸν τύπον τῆς Ἡρας, τὸν χρησιμεύσαντα ὡς πρότυπον καὶ εἰς τὸν Πολύκλειτον διὰ τὸ δμῶνυμον ἔργον του εἰς τὸ Ἑραῖον τοῦ Ἄργους.

Ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω εὑρήματα ἐδείκνυν, ὅτι ἡ θέσις εἶχεν ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἔχρηζε συστηματικώτερας ἐρεύνης, προέβην εἰς ἀνασκαφὴν κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἴδιου ἔτους διὰ χορηγηθείσης πιστώσεως ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν σκοπὸν κυρίως τοῦ καθορισμοῦ τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ, μεθ' οὗ συνεδέετο ὁ ἀποθέτης. Ἡ ἀνασκαφὴ διεξήχθη ἐντὸς τοῦ κτήματος τοῦ Βασ. Ἀθανασοπούλου, κειμένου περὶ τὰ 100 μ. ἀνατολικῶς τοῦ ἀποθέτου (Πί ν. 119α), ὅπου ἔχθη ἀρχαίων θεμελίων ἦσαν ὁρατὰ καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἐκ τῆς γενομένης ἐρεύνης ἤλθον εἰς φῶς τὰ θεμέλια τετραγώνου σχεδὸν οἰκοδομήματος, πλά-

τους 17.50 μ. καὶ μήκους 18.60 μ., μετὰ προσανατολισμὸν ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. καὶ μετὰ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὰ ΒΑ. Πρόκειται περὶ ἐνὸς οἰκοδομήματος περιβαλλομένου ὑπὸ δωρικῆς κιονοστοιχίας, ὅπως ἀπέδειξαν τὰ ἀνευρεθέντα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ στυλοβάτου ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, καὶ σχηματίζοντος εἰς τὴν πλευρὰν τῆς εἰσοδοῦ στενὸν πρόδομον, ὅπισθεν τοῦ ὁποῖου ἀκολουθοῦν δύο στενομήκη δωμάτια, κείμενα τὸ ἓν παραπλευρῶς τοῦ ἄλλου (βλ. Σχέδ. 9). Εἰς τὸ νότιον ἐξ αὐτῶν εὐρέθη πρὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κυκλικὴ λιθίνη βᾶσις μετὰ κυμάτιον εἰς τὴν κάτω πλευρὰν, ἀποτελοῦσα, ὅπως φαίνεται, τὴν βᾶσιν κυκλικοῦ βωμοῦ (Πί ν. 119ς'). Δὲν ὑπάρχει ἐπομένως ἀμφιβολία ὅτι τὸ παρὸν κτήριον πρέπει νὰ ταυτισθῇ μετὰ τὸν ἔχοντα δύο σηκοῦς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς θὰ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἀνήκη εἰς τὴν Δήμητρα, συμφώνως πρὸς τὸ ἀνευρεθὲν εἰς τὸν ἀποθέτην ἀνάγλυφον, καὶ τινὰ κεραμικὰ θραύσματα, ἐφ' ὧν ἀναγράφεται διὰ χαράξεως τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς. Πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ δευτέρου σηκοῦ εὐρέθησαν διάφορα σιδηρὰ ὄπλα καὶ τινὰ ἄλλα μεταλλικὰ ἀντικείμενα (Πί ν. 120α).

Θεοὶ σύμβωμοι ἢ σύνναοι εἶναι γνωστὸν ὅτι λατρεύονται εἰς διαφόρους θέσεις τῆς χώρας, μάλιστα δὲ ἐκεῖ ὅπου τὴν ἀρχικὴν λατρείαν τοπικοῦ ἥρωος ἀντικατέστησεν ἔπειτα ἡ λατρεία ἐνὸς ἐπισήμου θεοῦ. Ἄλλ' εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς οἱ δύο σηκοὶ τοῦ ναοῦ τοποθετοῦνται ὁ εἰς ὅπισθεν τοῦ ἄλλου (βλ. τελευταίαν μελέτην περὶ συλλατρευομένων θεῶν ὑπὸ Η. - V. Hermann, Zur Ältesten Geschichte von Olympia, ἐν AM. 77 (1962) 1 κ.έ., ὅπου καὶ ἡ παλαιότερα σχετικὴ βιβλιογραφία). Ἡ παράθεσις τῶν σηκῶν εἰς τὸν ἰδικὸν μας ναὸν πρέπει ἀσφαλῶς νὰ δηλοῖ ὅτι αἱ συλλατρευόμεναι ἐδῶ θεότητες εἶναι ἰσότημοι. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ δεῦτερος οὗτος σηκὸς ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὴν Κόρην.

Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ εἰς τε τὸν πρόδομον καὶ τοὺς σηκοὺς εἶναι ἐστρωμένον διὰ ψηφιδωτοῦ, ἀπλοῦ μὲν ἐκ λευκῶν ψηφίδων κατὰ τὸ μέσον, διακοσμημένου δὲ ὑπὸ μαιάνδρου ἢ πλοχμοῦ κατὰ τὰ περιθώρια διὰ ποταμίων μικρῶν ψηφίδων λευκῶν καὶ μαύρων (Πί ν. 120β - δ).

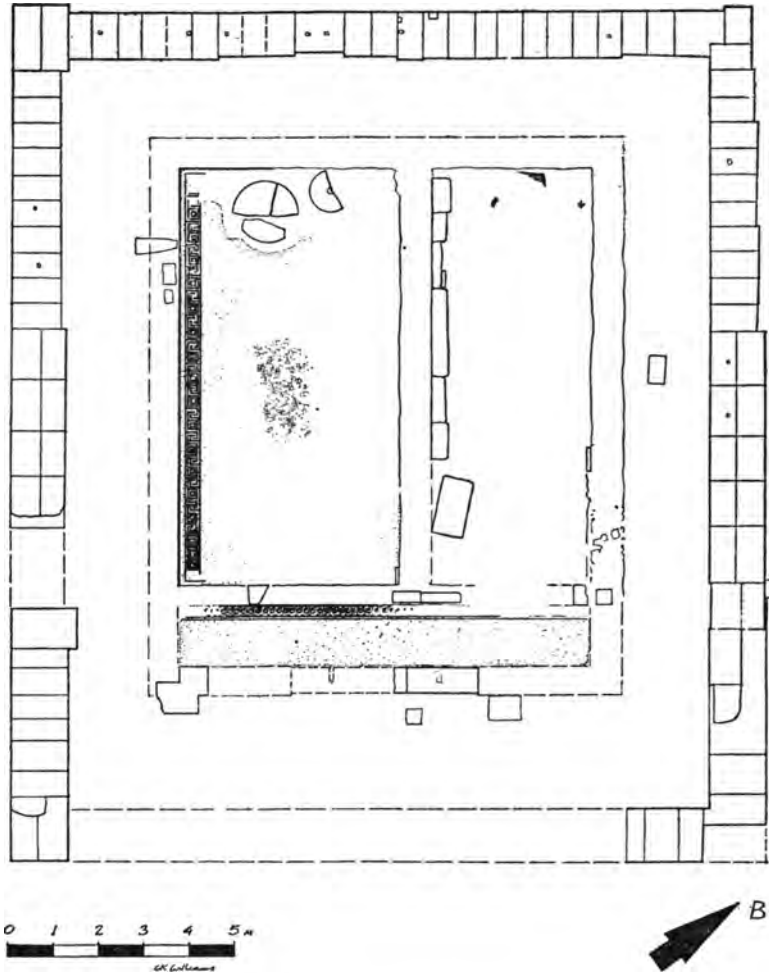
Λόγω τῆς σχηματιζομένης ἐν τῷ χώρῳ μικρᾶς ἐπιχώσεως τὸ κτήριον ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν καὶ μόνον ἔχθη τῆς θεμελιώσεώς του διετηροῦντο ἀκόμη. Ἄλλ' ἐκ τῶν εὐρεθέντων παρίνων καὶ πηλίνων ἀρχιτεκτονικῶν τεμαχίων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀρχικὴ κατασκευὴ τούτου ἀνάγεται εἰς τὸν 6ον π. Χ. αἰ. ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου, ἢ δὲ διάρκειά του φθάνει μέχρι τοῦ τέλους περιῖπου τοῦ 4ου π. Χ. αἰ. Τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ ἀποθέτῳ ἀνα-

θήματα ανταποκρίνονται επίσης πρὸς τοὺς χρόνους τούτους.

Ἡ θέσις πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἐλαιούντα (βλ. Ἀπολλόδ. II, 5, 2 καὶ Στέφ. Βυζ. ἐν λ. Ἐλαιούς. Πρβλ. L. Ross. *Reisen und Reiserouten durch Griechenland*, Berlin 1841, 155·

4. Ἀνασκαφὴ εἰς Νοσοκομεῖον Ἄργους

Μεγάλος ἀριθμὸς τάφων ἀνευρέθη ἐν Ἄργει κατ' ἀνασκαφὴν διεξαχθεῖσαν εἰς τὰ θεμέλια τῆς ἀνεγερθείσης οἰκοδομῆς τοῦ Νοσοκομείου Ἄργους. Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ταφῶν ἀπεκα-

Σχέδ. 9. Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἱερόν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εἰς θέσιν Σπηλιωτάκη (ἀρχαῖον Ἐλαιούντα)

Ernst Curtius, *Peloponnes*, II, 367· A. Philippson, *Der Peloponnes*, 1892, 81 = 1959, 244), παρουσιάζει δὲ ἰδιαιτερόν ἐνδιαφέρον λόγῳ τῆς υπάρξεως ἐκεῖ καὶ ἄλλων θεμελίων καὶ δὴ καὶ ἐνὸς φυλακείου (;) εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν, χρησιμεύοντος ἴσως πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς διερχομένης ἐκεῖθεν πρὸς Ἀρκαδίαν ὁδοῦ, καὶ χρήζει διὰ τοῦτο ἐντατικωτέρας ἐρεύνης.

* N.M. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

λύθη εἰς τὸ τμήμα III, IIIa τῶν θεμελίων (βλ. Σχέδ. 1). Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα:

Τομεὺς III κατέχων τὴν B. πλευράν. Ἐν αὐτῷ ἀπεκαλύφθησαν πλείστοι τάφοι καὶ ἓν μνημειώδους κατασκευῆς λίθινον βᾶθρον.

Τάφος III 10. Πρόκειται περὶ ταφικοῦ πίθου ME ἐποχῆς. Ὁ πίθος, ὅστις ἐξήχθη ἀκέραιος καὶ φέρει τὴν συνήθη διὰ καστανομελάνων γραμμῶν

διακόσμησιν, περιείχε τὰ ὀστᾶ μόνον μικροῦ παιδός, ἔφερε δὲ ὡς κάλυμμα ὕδριαν (ὕψ. 0,45 μ.). Διὰ τὸ σχῆμα τοῦ πίθου, ὅμοιοι πρὸς τὸ ὅποιον ἔχουν εὐρεθῆ εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν Λέρνης, βλ. *Hesperia*, XXIV I. πίν. 12b καὶ 12c.

Τάφος III 9. Ταφικὸς πίθος γεωμετρικῆς ἐποχῆς, μῆκ. 1.60, πλ. 0,60 φέρων εἰς τὰ χεῖλη διακόσμησιν ἐκ γωνιωδῶν γραμμῶν. Ἐξήχθη πλήρως σχεδόν, ἀλλ' ἐν τεμαχίαις, καὶ οὐδὲν τι πλὴν τῶν ὀστῶν περιείχε.

Τάφος III 8. Ταφικὸς πίθος γεωμετρικῆς ἐποχῆς περιβαλλόμενος ὑπὸ δύο πλακῶν. Ὅμοιος ὡς ὁ III 9, ἀλλὰ κακίστης διατηρήσεως. Περιείχεν ὀλίγα σσαθρωμένα ὀστᾶ. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξαχθῆ.

Τάφος III 3. Κιβωτιόσχημος κτιστός, μῆκ. 1.25, πλ. 0,67, βάθος 0,47, προσανατολισμὸς Α. - Δ. Τὸ δάπεδον ἐκ κτρινωπῆς λατύπης. Περιείχεν ἓνα συνεσταλμένον νεκρὸν, παρὰ τὴν ὄσφιν τοῦ ὀποίου εὐρέθη ὀστεινὴ βελόνη. Πιθανῶς ΜΕ.

Τάφος III 6. Κιβωτιόσχημος· μῆκ. 1.80, πλ. 0,46, βάθος 0,65. Κατεσκευασμένος ἐκ κωρίνων κανονικῶν πλακῶν καὶ καλυπτόμενος δι' ὁμοίων. Αἱ πῶρινοι πλάκες φαίνονται ληφθεῖσαι ἐκ τινος προγενεστέρου οἰκοδομήματος, πιθανὸν δὲ αἱ μακρὰ νὰ προέρχωνται ἐξ ἐπιστυλίου. Περιείχεν ὀστᾶ πλειόνων νεκρῶν ἐπαλλήλως καὶ 3 ἀλάβαστρα. Ἑλληνιστικὸς.

Τάφος III 16. Κιβωτιόσχημος γεωμετρικὸς· μῆκ. 1.26, πλ. 0,77, βάθος 0,70, προσανατολισμὸς Β.- Ν. Ἡ μία τῶν καλυπτηρίων πλακῶν εἶχε σπάσει καὶ ἐβυθίζετο ἐντὸς αὐτοῦ. Παρουσίασε δύο φάσεις. Ἡ νεωτέρα εἰς βάθος 0,57 μ. παρουσίασε δύο νεκροὺς μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν., ἐξ ἧν ὁ μεταγενέστερος ἔκειτο κατὰ χώραν, καὶ σχετικὸν πρὸς τούτους δίωτον γεωμ. σκόφον. Ἡ παλαιότερα φάσις παρουσίασε ὁμοίως δύο νεκροὺς, ἧν αἱ κεφαλαὶ ἔκειντο παρὰ τὴν Β. πλευράν, συσσωρευθέντας προχείρως κατὰ τὰς νεωτέρας ταφάς. Μετ' αὐτῶν εὐρέθη γεωμετρικῆς ἐποχῆς βομβυλιὸς φέρων διακόσμησιν διὰ γραμμῶν, σιδηρᾶ λόγχη καὶ κεφαλὴ δόρατος, ὡς καὶ χαλκοῦν κομβίον. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐκ κτρινωπῆς λατύπης.

Τάφος III 20. Κιβωτιόσχημος· μῆκ. 1.18, πλ. 0,060, βάθ. 0,35, προσανατολισμὸς Β.-Ν. Περιείχεν ἓνα νεκρὸν μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν., ὅστις ἔκειτο εἰς συμμαζευμένην στάσιν καὶ εἶχε τοποθετηθῆ πιθανῶς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Οὐδὲν κτέρισμα περιείχε.

Πλησίον τοῦ τμήματος III ἠνεψήθη φρέαρ πλάτους περίπου 4 μέτρων καὶ βάθους 6, διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπεδάφους· ἐντὸς τοῦ φρέατος τούτου ἀπεκαλύφθησαν 3 ταφαὶ εἰς διάφορα βάθη, σχεδόν

δὲ ἐπὶ τοῦ πυθμένος του ἐφαίνοντο τὰ ἴχνη λιθοδομῆς, πιθανῶς ἀπὸ καταστραφέντα τέταρτον τάφον, τὸν ὅποιον δὲν ἀντελήφθησαν οἱ ἐργασθέντες ἐκεῖ ἐργάται.

Τάφος Φ.Α.1. Κιβωτιόσχημος· μῆκ. 1.23, πλ. 0,74, βάθος 0,45, προσανατολισμὸς Β. - Ν. Βάθος ἀπὸ ἐπιφανείας 1.87· ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν. Περιείχεν ἓνα μόνον νεκρὸν μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν. συνεσταλμένον. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εὐρέθησαν δύο μυκηναϊκὰ ἀβαθῆ κύπελλα (ΥΕ III) μὲ ὑπερψωμένους λαβάς. Ἡ ΝΔ. πλευρὰ τοῦ τάφου εἶχεν ἐν μέρει καταστραφῆ ὑπὸ γεωμετρικοῦ πίθου. Πυθμὴν ἐκ λατύπης.

Τάφος Φ.Α.2. Κιβωτιόσχημος· μῆκ. 1.14, πλ. 0,60, βάθ. 0,30, προσανατολισμὸς Β. - Ν. Βάθος ἀπὸ ἐπιφανείας 3 μ. Πυθμὴν ἐκ λατύπης. Περιείχεν ἓνα μόνον νεκρὸν συνεσταλμένον μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β. Οὐδὲν κτέρισμα ἀνευρέθη· ἐντὸς τῶν περιεχομένων χωμάτων περισυνελέγησαν ὀλίγα ΜΕ ὄστρακα.

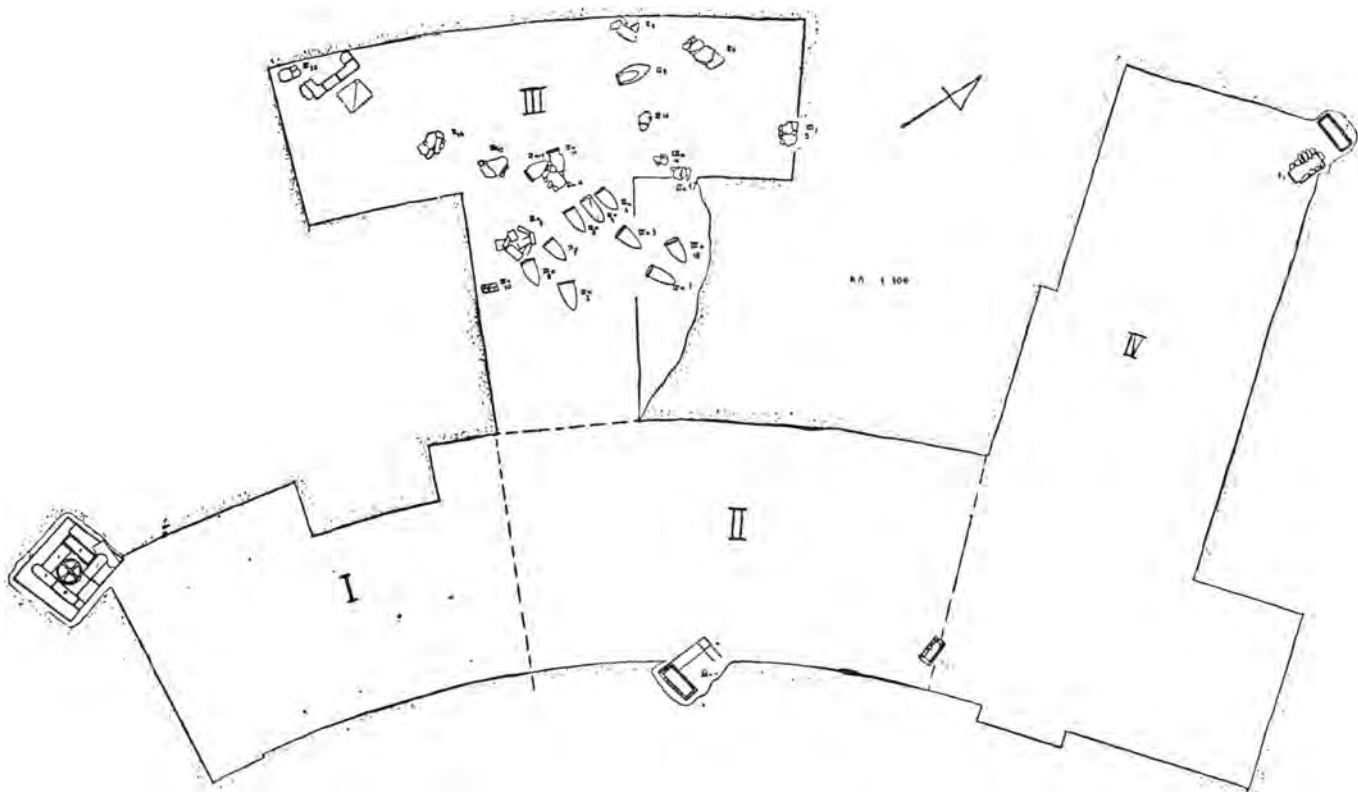
Τάφος Φ.Α.3. Πίθος γεωμετρικὸς, οὐδὲν περιείχε πλὴν τῶν ὀστῶν, ὡς καὶ οἱ ἀνωτέρω περιγραφέντες.

Βαθροειδῆς μνημείον εἰς Τμήμα III

Πρόκειται περὶ βαθροειδοῦς μνημείου μῆκ. 3.10, πλ. 1, ὕψ. 1.20· ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 δόμους λιθίνους καὶ παρουσιάζει μικρὸν ἐξέχοντα ἀναβαθμὸν. Τὸ ὄλον του παρουσιάζει κάτοψιν ἐν σχήματι Π. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οὐδὲν ἀνευρέθη, πλὴν τῶν συλλεγέντων ἀφθόνως ὄστράκων καὶ τινῶν δακρυδόχων. Προφανῶς πρόκειται περὶ κτίσματος Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Ὀλίγον πρὸς Νότον τοῦ φρέατος, καὶ ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος τῶν θεμελίων τοῦ τμήματος I, ἀνευρέθη ταφικὸν οἰκοδόμημα ρωμαϊκῆς ἐποχῆς κτιστὸν ἐκ παρολίθων. Τοῦτο περιελάμβανε πέντε τάφους περιφερικῶς, ἧν ὁ εἰς ἀπετελεῖτο ἐκ κωρίνης σαρκοφάγου, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν κτιστοὶ, διαμορφωθέντες κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὄλου οἰκοδομήματος. Τὸ κέντρον τοῦ κτίσματος, ὅπερ κεῖται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, καλύπτεται δι' ἐπιχρίσματος, ἐπὶ τοῦ ὀποίου διὰ διακεκομμένων ἐρυθρῶν γραμμῶν ἔχει ζωγραφηθῆ τροχός.

Ἐντὸς τῶν τάφων δὲν εὐρέθησαν κανονικῶς τοποθετημένα ὀστᾶ οὐδ' ἐνός νεκροῦ. Πρόκειται περὶ ἀληθοῦς ὀστεοφυλακείου, ὅπου εἶχον μεταφερθῆ κατὰ σωροὺς τὰ ὀστᾶ πολλῶν νεκρῶν μετὰ τῶν συνοδούντων αὐτοὺς κτερισμάτων. Ἐκ τῶν ὀστῶν τούτων εἶχον γεμίσει μέχρι στομίου καὶ οἱ πέντε τάφοι καὶ εἶχε καλυφθῆ καὶ τὸ προαναφερθὲν κεντρικὸν μέρος τοῦ μνημείου, ἔνθα ὁ ἐξωγραφημένος τροχός. Τὰ ἐκ τοῦ τάφου τούτου

Σχέδ. 1. Πρόχειρον σχεδιογράφημα ανασκαφής Νοσοκομείου Ἄργους

ευρήματα υπήρξαν πολυάριθμα, πλέον των 250 δακρυδόχων ποικίλων τύπων, τεμάχια πηλίνων ειδωλίων και μικρά ύαλινα δοχεία. Μετά τον καθαρισμόν του τό οικοδόμημα διετηρήθη ανέπαφον εις τήν επιφάνειαν, πλην μικράς βλάβης, ήν υπέστη εις τήν ΒΑ. αυτού γωνίαν, ένθα περατούται τό κτήριον του Νοσοκομείου.

Μέγας αριθμός τάφων εύρέθη εις τούς τομείς II, IIIα και IV του Νοσοκομείου, ένθα άφηρέθη ή επίχωσις εις ίκανόν βάθος διά τήν δημιουργίαν ύπογείου.

Έκ τούτων αί 11 ταφαι ήσαν έντός πίθων, εις τάφος κεραμοσκεπής, πέντε κτιστοί κιβωτιόσχημοι και δύο κτιστοί ρωμαϊκοί.

Εις μίαν περίπτωσιν πολλοί ογκόλιθοι έκάλυπτον λάκκον περιέχοντα πλήθος όστών.

III α1. Ταφή έντός πίθου μήκ. 1.90, διαμ. 0,90, προσ. Α. - Δ. Έκαλύπτετο κατά πλακόσ. Ό πίθος ήτο έν μέρει τεθραυσμένος και τό άνώτερον τμήμα αυτού και ήτο διακεκοσμημένος διά τριών ζωνών περιεχουσών έγχαράκτους γωνιώδεις γραμμάς. Περιείχε τά όστά ένός νεκρού έν διαλύσει. Γεωμετρικής έποχής.

III α2. Πίθος μήκ. 1.52, διαμ. 0,80, προσ. Α. - Δ. Τό στόμιόν του εκλείετο διά λίθου, διακόσμησιν έφερε διά ταινιών ώς ό προηγούμενος. Ό νεκρός διετηρείτο κατά χώραν, κείμενος εκτάδην. Παρά τόν άριστερόν πόδα εκειτο μικρόν σφαιρικόν άγγειόν τύπου Bucchero. Γεωμετρικής έποχής.

III α3. Γεωμετρικής έποχής πίθος μήκ. 1.70, διαμ. 0,80, προσ. Α. - Δ. Τό στόμιόν του εκάλυπτετο διά λεπτής πλακόσ, έφερε διακόσμησιν ώς ό προηγούμενος. Περιείχεν ένα νεκρόν, όστις εύρέθη in situ εις θέσιν γονυπετή.

III α4. Γεωμετρικής έποχής πίθος μήκ. 1.30, διαμ. 0,80, προσ. Α. - Δ. Έφερε διακόσμησιν ώς άνωτέρω εκ μιάσ ταινίας. Ούδέν περιείχε.

III α5. Γεωμετρικής έποχής πίθος μήκ. 1.90, διαμ. 0,85, προσ. Α. - Δ., τεθραυσμένος κατά τό άνω αυτού τμήμα. Περιείχεν όλίγα όστά συγκεντρωμένα εις τόν πυθμένα.

III α6. Γεωμετρικής έποχής μήκ. 1.40, διαμ. 0,80, προσ. Α. - Δ., διακόσμησις ώς του III α4. Περιείχεν όλίγα σεσαθραμένα όστά.

III α7. Μέγας πίθος γεωμετρικής έποχής μήκ. 2.10, διαμ. 0,95. Έφερε διακόσμησιν εκ ζώνης έγχαράκτων γωνιωδώς κεκαμμένων γραμμών επί των χειλέων και του άνω μέρους τής κοιτίας, ένδιαμέσως δε δύο ταινίας. Ό νεκρός διεσφάζετο καλώς κείμενος εκτάδην.

III α8. Αρχαϊκόσ πίθος μήκ. 2, διαμ. 0,85, προσ. Α. - Δ. Τό άνω μέρος αυτού ειχεν άποκοπή από τόν εκσκαφέα. Έκλείετο διά πλακόσ. Τά όστά

του έντός αυτού νεκρού έσφάζοντο εις κακήν κατάστασιν και ουχι κατά χώραν. Περιείχε μίαν οινόχόην, δύο άρυβάλλους και μίαν φιάλην.

III α9. Πρός δυσμάσ του πίθου III α8 άνευρέθη έν σύνολον συνεσωρευμένων μεγάλων παρολίθων άκανονίστου σχήματος. Έπ' αυτούσ εύρέθη πλήθος όστών άναμειγμένων και ίκανός αριθμός δακρυδόχων.

III α10. Ταφή παιδόσ έν λάκκω καλυπτομένω διά κεράμων μήκ. 1.60, πλ. 0,50, προσ. Β. - Ν. Έλληνιστικής έποχής. Περιείχεν ένα σκελετόν παιδόσ κείμενον εκτάδην. Μία μικρά μελαμβαφής οινόχόη εκειτο επί του στήθους του και παρ' αυτή σιδηρά βελόνη. Έντός τής κοιλότητος του στόματος άνευρέθη μικρόν νόμισμα του Άργους.

III α11. Κτιστός έξ όπτοπλίνθων ρωμαϊκής έποχής τάφος άπετέλει μέρος πλέον εκτεταμένου συγκροτήματος, όπερ ειχεν ήδη καταστραφή εις παλαιούσ χρόνουσ μήκ. 1.80, πλ. 0,50, βάθ. 0,45 - 0,60, προσ. Α. - Δ. εκάλυπτετο όμοίωσ δι' όπτοπλίνθων. Κατά τήν άνατολικήν πλευράν παρουσίαζεν είδος προσκεφαλαίου. Ούδέν περιείχε.

III α12. Κιβωτιόσχημος κτιστός τάφος μήκ. 1.50, πλ. 0,50, βάθος 0,35 εκάλυπτετο διά πλακών, περιείχε πλείονασ του ένός νεκρούσ επαλλήλωσ, ουχι κατά χώραν, και ουδέν κτέρισμα.

III α13. Αρχαϊκόσ πίθος ύπέρκειται του κιβωτιόσχημου III α14, ώσ και ό πίθος III α15, μήκ. 1.75. Τά όστά κακής διατηρήσεωσ έντός αυτού εύρέθη μία ψήφος, πυξίς μετά καθέτων λαβών και κεχωρισμένωσ τό πώμα αυτήσ.

III α14. Κτιστός κιβωτιόσχημος τάφος έν μέρει κατεστραμμένοσ ύπό των μεταγενεστέρων πίθων, σφζ. μήκ. 1.40, πλάτ. 0,70, βάθ. 0,50, προσ. Β. - Ν. είναι πιθανώτατα μυκηναϊκής έποχής. Η μία αυτού πλευρά έσωτερικόσ ειχε σκαφή μέχρι μεγάλοσ βάθους, ένθ εις τήν δυτικήν πλευράν διεσφάζετο τό δάπεδον και όλίγα όστά.

III α15. Γεωμετρικόσ πίθος μήκ. 2 διακόσμησις εκ γωνιωδώς κεκαμμένων γραμμών. Περιείχε κατά χώραν τά όστά ένός νεκρού συμμαζευμένου.

III α16. Κιβωτιόσχημος κτιστός σφζ. μήκ. 1.40, πλ. 0,50, βάθος 0,35, προσ. Β. - Ν. Έν μέρει κατεστράφη κατά τήν εκσκαφήν των θεμελίων περιείχε τά όστά ένός μόνοου νεκρού συνεσταλμένου.

III α17. Κιβωτιόσχημος κτιστός, προσ. Α. - Δ., μήκ. 1.15 - 1.30, πλ. 0,45, βάθ. 0,36 εκάλυπτετο διά τριών πλακών, περιείχεν όστά δύο νεκρών. Του ένός τά όστά ειχον παραμερισθή κατά τήν Ν. πλευράν, διά να ταφή ό έτεροσ των νεκρών, όστις διατηρείται κατά χώραν.

III α18. Γεωμετρικόσ πίθος μήκ. 1.85, πλ. 0,90

εκλείετο διά λεπτής πλακός. Περιείχε μόνον ὀλίγα σεσαθρωμένα ὄστᾶ.

Ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος τοῦ τμήματος IV τοῦ Νοσοκομείου ἀνευρέθησαν 3 τάφοι.

Ε1. Κιβωτιόσχημος ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπικεχρισμένος ἐσωτερικῶς· προσ. ΝΑ. - ΒΑ., μῆκ. 2, πλ. 0,55, βάθ. 0,63. Ἡ κατασκευὴ του ὡς τοῦ III α11 μετὰ προσκεφαλαίου. Περιεῖχεν ἓνα νεκρὸν ἐκτάδην, παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα τοῦ ὁποίου εὐρέθη κρεμαστὸς σιδηροῦς λύχνος καὶ τεμάχια βάλου.

Ε2. Κτιστὸς κιβωτιόσχημος μυκηναϊκὸς τάφος, μῆκ. 1,90, πλ. 0,70 - 0,35, ὀλίγον βάθος 1 μ. προσ. ΒΔ. - ΝΑ. Ὁ τάφος οὗτος παρουσίασεν ἰδιορρυθμίαν εἰς τὴν κατασκευὴν του.

Ἡ νοτία μικρὰ πλευρὰ αὐτοῦ ἦτο ἐλευθέρα, ἄνευ τοιχαρίου, ἐν εἶδει εἰσόδου. Ἡ πρὸς Β. μικρὰ πλευρὰ ἦτο ἐντελῶς κάθετος, ἐνῶ αἱ δύο μακρὰ πλευρὰ παρουσίαζον κλίσιν ἀπὸ 70 ἐκ. πλάτους εἰς τὸ δάπεδον μέχρι 35 ἐκ. εἰς τὸ ἀνώτερον σημεῖον, δημιουργηθεῖσαν κατὰ τὸν ἐκφορικὸν τρόπον. Τὸ ἄνω μέρος ἐκαλύπτετο διὰ δύο μεγάλων λίθων καὶ πολλῶν μικρῶν συσσωρευμένων. Ἐν τομῇ δηλαδὴ ὁ τάφος ἐνθυμίζει πῶς τὸν τρόπον κατασκευῆς τῶν συρίγγων τῶν μυκηναϊκῶν τειχῶν (Πί ν. 123α). Ἡ τοιαύτη κατασκευὴ εἶναι ἢ ἠθελημένη ἢ τυχαία, κατὰ τὴν μεταγενεστέραν χρησιμοποίησιν δηλαδὴ εἶναι πιθανὸν νὰ προσετέθη σειρά λίθων οὐχὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ παλαιότερου διὰ νὰ γίνῃ ὁ ἕτερος τάφος μὲ ἀποτελέσας τὸ προαναφερθέν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἀνυπαρξία τῆς Ν. πλευρᾶς εἶναι βεβαία καὶ χαρακτηριστική.

Ἐντὸς τοῦ τάφου τούτου εἶχον λάβει χώραν ἀλλεπάλληλοι ταφαὶ κατὰ τὸν ἰσχύοντα εἰς τοὺς θαλαμοειδεῖς τάφους τρόπον. Τὰ ὄστᾶ καὶ τὰ κτερίσματα τῶν παλαιότερων νεκρῶν συνεκεντροῦντο εἰς τὰ ἄκρα, ὁ δὲ τελευταῖος ταφεὶς (Πί ν. 123β) εἶχε τοποθετηθῆ ὀκλάζων εἰς βάθος 0,50 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ὑπερκείμενος 0,50 παλαιότερας ἐπιχώσεως ὄστῶν καὶ κτερισμάτων. Ἐντὸς τοῦ τάφου περισυνελέγησαν πλὴν τῶν ὀστράκων 7 ἀγγεῖα, ἐξ ὧν πέντε ἀρτοειδῆ καὶ δύο κύπελλα, χαλκῆ βελόνη καὶ ἀριθμὸς λιθίνων κομβίων.

Τάφος Ε3. Κτιστὸς κιβωτιόσχημος μῆκ. 1,04 - 1,06, πλ. 0,40 - 0,53, βάθος 0,45. Περιεῖχεν ἓν ἀβαφὲς ἀγγεῖον ἐν τεμαχίῳ καὶ τινα λείψανα ὀστᾶριων. Εἶναι προφανῶς παιδικὸς τῆς ΜΕ ἐποχῆς.

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ταφῶν συνάγεται ὅτι ἡ περιοχὴ εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς νεκροταφεῖον, οὐχὶ συστηματικῶς ὁμῶς, ἀπὸ τῆς ΜΕ μέχρι καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Οἱ ταφέντες πάντως, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς πτωχείας τῶν εἰρημάτων, δὲν ἦσαν ἐκ τῶν διακεκριμένων.

5. Ἀνασκαφὴ εἰς θέσιν Παληόπυργα Ἄργους

Ἡ ἀνασκαφὴ διεξήχθη ἀπὸ 6 - 16 Αὐγούστου 1963 ἐντὸς τοῦ κτήματος Σταθοπούλου, εἰς ἀπόστασιν περίπου 1,5 χλμ. ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τοῦ Ἄργους. Ἐκεῖ, πρὸ τινος χρόνου, ἐνῶ ἠνοίγετο λάκκος πρὸς δενδροφύτευσιν, εἶχον ἀποκαλυφθῆ τμήματα ψηφιδωτῶν ἐκ δαπέδων καὶ λίθοι ἐξ ἀρχαίων ἐρειπίων. Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ ὀνομασία τῆς περιοχῆς «Παληόπυργα» ἐσήμαινεν ἀκριβῶς τὴν ὑπαρξὴν ἐκεῖ ἐρειπίων, ἅτινα ἐσφάζοντο εἰς ἱκανὸν ὕψος πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν γεροντοτέρων. Ἐκ τῶν λίθων αὐτῶν ἐκτίσθησαν αἱ πλείσται τῶν ἔκτοτε ἀνεγερθεῖσάν ἐκεῖ πλησίον οἰκοδομῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι ὅτι ἡ παλαιὰ ἐπίχωση ἔχει σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἀφαιρεθῆ καὶ ἡ νῦν σωζομένη δὲν παρουσιάζει οὐδὲ κἄν ὄστρακα. Διὰ τὴν διερεύνησιν τοῦ χώρου ἐγένετο ἀρχικῶς μία τομῆ, ἥτις ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τμήματος στυλοβάτου λιθίνου (Πί ν. 124α), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔβαινον κυλινδρικοὶ κίονες, εἰς ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη πεπτωκὸς κατὰ χώραν. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν ἐγένετο συστηματικὸς καθαρισμὸς τοῦ ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντος μωσαϊκοῦ, ὁστις ὠδήγησεν εἰς τὴν πλέον ἐνδιαφέρουσαν ἀνακάλυψιν.

Ἀπεκαλύφθη ἡμικυκλικὴ ἀψὶς καλυπτομένη ὑπὸ ψηφιδωτοῦ διασφραζομένου οὐχὶ ἄριστα. Ἐπ' αὐτῆς ἔχει ἐκ τῶν ὀστέρων προστεθῆ κτιστὸν μετὰ κοινίας ἡμικυκλικὸν τοιχαρίον, διὰ σύνθρονον (Πί ν. 124β). Τὸ καθαρισθὲν μωσαϊκὸν παριστᾷ εἰς τὸ κέντρον μὲν κληματίδας φερούσας σταφυλάς, περὶ αὐτὴν δὲ τὴν παράστασιν κύκλους περιλαμβάνοντας κατὰ σειράν ρόδακα, πτηνὸν (Πί ν. 124γ), δύο ἰχθύς, νηκτικὸν πτηνόν, ἰχθύν, πτηνὸν βλέπον κατ' ἐνώπιον καὶ ἕτερα δύο πτηνά. Ἀκόμη πρὸς Ν. ἀπεκαλύφθη τμήμα αἰθούσης πρὸς Δ., ἐνῶ πρὸς Β. μακρὰ στοὰ κλίτους μήκους 22 μ. καλυπτομένη ὑπὸ θαυμασίου ψηφιδωτοῦ δαπέδου παριστῶντος συρικὸς τροχοῦς καὶ πλοχοῦς εἰς ὠραῖον συνδυασμὸν (Πί ν. 124δ). Αἱ χρησιμοποιηθεῖσαι ψηφίδες εἶναι πλ. 1 ἐκ. καὶ μήκους ἕως 2 ἐκ., εἶναι δὲ οὐχὶ λίαν λεπτῆς ἐργασίας. Ἐχει χρησιμοποιηθῆ τὸ λευκόν, μέλαν καὶ ἐρυθρὸν καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα, παρὰ τὸ ἀδρομερὲς τῆς ἐργασίας, εἶναι ἱκανοποιητικόν. Εἰς τὴν Β. πλευρὰν τοῦ κτήματος ἐγένοντο δύο τομαί. Ἡ μία ἀπεκάλυψεν ἀπλῶς ἡμικατεστραμμένα τμήματα ψηφιδωτοῦ μετὰ συναπτομένου πρὸς αὐτὰς τοῖχου, ἡ δὲ δευτέρα καλῶς σφραζόμενον τοῖχον πλ. 0,64 μ. διασταυρούμενον μεθ' ἑτέρου ὁμοίου· οἱ τοῖχοι σφάζονται εἰς ἱκανὸν

ὕψος. Εἰς τὴν γωνίαν διασταυρώσεως τῶν εὐρέθῃ μικρὸς κιονίσκος ἐκ παραθύρου. Πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς τομῆς καὶ ὑπὸ τοὺς προαναφερθέντας τοίχους ὑπῆρχε κατεστραμμένος παλαιόθεν ὕστερογεωμετρικὸς τάφος (συνελέγησαν ὠραῖα τεμάχια γεωμετρικῶν ἀγγείων) καὶ ὑπ' αὐτὸν πλακόστρωτον, ἴσως Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, δεδομένου ὅτι εὐρέθησαν καὶ μυκηναϊκὰ ὄστρακα.

Εἶναι προφανές ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς βασιλικῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς, ἥτις ἤδη, μετὰ τὴν πρὸ ἐτῶν ἀποκαλυφθεῖσαν εἰς θέσιν Ἄλικα Ἔργου τοιαύτην, θέλει διαφωτίσει τὰς σχετικὰς μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γνώσεις μας περὶ Ἔργου.

Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ-ΔΕΓΓΑΚΗ

*

6. Ἄλλαι πρόχειροι ἀνασκαφαί

I. Ἡ Ἄλεια, κειμένη κατὰ τὴν ὀρεινὴν Ἀργολίδα εἰς τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον αὐτῆς καὶ ἐγγύτατα τῶν ὀρίων τῆς Ἀρκαδίας καὶ Κορινθίας, μνημονεύεται διὰ τῶν ἐξῆς ὀλίγων λέξεων ὑπὸ τοῦ Πausaniou (VIII, 13,1): «Μετὰ δὲ Στύμφαλόν ἐστιν Ἄλεια, συνεδρίου μὲν τοῦ Ἀργολικοῦ μετέχουσα καὶ αὕτη, Ἄλεον δὲ τὸν Ἀφείδαντος γενέσθαι σφίσιν ἀποφαίνουσιν οἰκιστὴν. Θεῶν δὲ ἱερά αὐτόθι Ἀρτέμιδος ἐστιν Ἐφεσίας καὶ Ἀθηνᾶς Ἄλειας καὶ Διονύσου ναὸς καὶ ἄγαλμα. Τοῦτο παρὰ ἔτος Σκιέρεια ἑορτὴν ἄγουσι, καὶ ἐν Διονύσου τῇ ἑορτῇ κατὰ μάντευμα ἐκ Δελφῶν μαστιγοῦνται γυναῖκες, καθ' ἃ καὶ οἱ Σπαρτιατῶν ἔφηβοι παρὰ τῇ Ὀρθίᾳ».

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν πόλιν διατηροῦνται καὶ σήμερον εἰς καλὴν σχετικῶς κατάστασιν τὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἐπὶ ἰκανῶς ὕψηλοῦ πετρώδους λόφου, κειμένου περὶ τὰ 4 χλμ. νοτίως τοῦ ὁμωνύμου χωρίου (Πί ν. 125α). Ἡ ἐπιβλητικότης τῶν τευχῶν καὶ αἱ ὀργιάζουσαι φῆμαι περὶ τοῦ ὅτι τὰ εἰρήπια ταῦτα ὑπέκρυπτον ἀμυθῆτου ἀξίας θησαυροὺς παρεκίνησαν οὐχὶ σπανίως τοὺς ἀρχαιοκαπήλους εἰς λαθραίας ἐκεῖ ἀνασκαφάς, μεθ' ἐκάστην τῶν ὁποίων αἰ φῆμαι καθίσταντο περισσότερο ἐξωφρενικαί.

Μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχω τὴν ἐπισήμανσιν ἐνὸς ἐκ τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ Περιγητοῦ ἱερῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ θέσω τέρμα εἰς τὰς ἀνωτέρω φήμας, τὰς ὁποίας, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν πενιχρότητα τῆς θέσεως, οὐδέποτε ἐπίστευσα, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον παρὰ τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων μικρὰν χρηματικὴν πίστωσιν πρὸς διενέργειαν ἐκεῖ δοκιμαστικῆς ἐρεύνης.

Λόγῳ τῆς προηγηθείσης σποράς τῶν ἀγρῶν καὶ

τῶν συνεχῶν βροχῶν, ἡ ἔρευνα ὑπῆρξε λίαν περιορισμένη, ἀπέδωσε δὲ μόνον εἰς ἓν σημεῖον, κείμενον περὶ τὰ 150 μ. ΝΑ. τῆς παραπλεύρωσ τῆς δημοσίας ὁδοῦ κειμένης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, δεξαμενὴν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 125β - γ). Ἀνήκεν αὕτη εἰς σύγχρονον οἰκίαν, ἥτις λόγῳ τῆς ἐλαχίστης ἐπιχώσεως εἶχεν ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν καταστραφῆ κατὰ τὴν μακραίωνα καὶ ἐντατικὴν καλλιέργειαν τῆς θέσεως. Ἀνατολικῶς τοῦ σημείου ἐκείνου καὶ εἰς ἀπόστασιν 100 μ. περίπου ἀπεκαλύφθη μακρὸς τοίχος, μήκους πλέον τῶν 25 μ., ἀμελοῦς κάπως κατασκευῆς (Πί ν. 125δ), ἔχων μίαν μόνον ὀψιν καὶ ἀποτελῶν, ὅπως ἐφαίνετο, ἀνάλημμα μιᾶς πλατείας, τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐρευνησῶ περισσότερο λόγῳ τῶν ἐκτεθεισῶν ἀνωτέρω δυσκολιῶν.

II. Ἐν Ἔργει καὶ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Γ. Τσαρταλίδου, εἰς Νέον Κόσμον, ἀνευρέθη τυχαίως καὶ ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας κ. Δεῖλάκη κτιστὸς τάφος ἐξ ἐρυθρωπῶν ἀσβεστολίθων, συνήθους τύπου, περιέχων ἓνα νεκρὸν ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη κορινθιακὸς σκύφος. Μῆκ. τάφου 1.62 μ., πλ. 0,48 μ.

III. Ὁμοίως ἐν Ἔργει καὶ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Κ. Μαρίνου (ὁδ. Δαναοῦ, 15) ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς Ἐπιμελητρίας τάφος Γεωμετρικῆς ἐποχῆς, κτιστὸς διὰ παχυτάτων πλακῶν μετὰ χρῆσιν κονίας διὰ τὴν κάλυψιν τῶν κενῶν, περιέχων ὅσα πλείωνων νεκρῶν. Μῆκ. τάφου 1.35 μ., πλ. 0,89 μ., βάθ. 1,14 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν τρεῖς ἀβαθεῖς οἰνοχοαί, τρία ὑάλινα ἀγγεῖα, μία ἄγνυς καὶ μία βελόνη.

IV. Ὁμοίως ἐκαθαρίσθη ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ἰωάν. Γούμιτα ΝΔ. τοῦ νεκροταφείου τῆς Παναγίας τάφος ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, περιέχων ὑάλινον ἀγγεῖον καὶ τεμάχια ἄλλων ἀγγείων.

V. Ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας δ. Ἀλεξανδρῆ ἐκαθαρίσθη τυχαίως ἀνευρεθεῖς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Π. Φωτοπούλου, ὁδὸς Φειδωνος 18, ταφικὸς πίθος (Πί ν. 125ε) περιέχων μόνον μικρὸν πλαστικὸν κορινθιακὸν ἀγγεῖον εἰς σχῆμα λέοντος.

N. M. ΒΕΡΑΕΛΗΣ

*

B' ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

α) Κατατεθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Ναυπλίου:

1) Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ὀρθίου ἀνδρὸς εἰκονίζοντος ποιμένα ἢ χωρικὸν κατὰ τὸν γνωστὸν τύπον τῶν ἀρκαδικῶν ἀγαλμάτων (Πί ν. 126β).

Ευρέθη κατά τὸ 1962 εἰς θέσιν Τριανταφυλλιά, περὶ τὰ 5 χλμ. νοτιῶς τοῦ ἀρχαίου Φενεοῦ (σημερινοῦ χωρίου Καλύβια), ὑπὸ τοῦ ἀγροφύλακος τῆς περιοχῆς Βασιλ. Λεπίπα καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Ἀστυνομικὸν Σταθμὸν Γκούρας, ὁπότεν παρελήφθη καὶ κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ναυπλίου (Ἄρ. Εὐρ. 13874).

Διατήρησις ἀρίστη. Λείπει ἡ βῆσις, ἐφ' ἧς τὸ ἀγαλμάτιον ἐστηρίζετο διὰ χαλκῶν ἤλων διερχομένων διὰ τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν. Ὑψος 0,128 μ.

Ἡ εἰκονιζομένη μορφή ἔχει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας προτεταμένας εἰς τὸ ὕψος τῆς ὀσφύος. Ἡ ἀριστερὰ ἔχει τὴν παλάμην ἀνοικτὴν καὶ ἀνεστραμμένην, ἐνῶ διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ καρπὸν, πιθανώτατα μήκωνος, ὡς εὐλαβῆ προσφορὰν πρὸς τοὺς θεοὺς Ἑρμῆν καὶ Νόμιον Πάνα (πρβλ. W. Lamb, GRB, σ. 92 - 3). Πρὸς τὴν λατρευτικὴν ταύτην λειτουργίαν τοῦ ἀνδρὸς ἀνταποκρίνεται καὶ ἡ ὄλη αὐτοῦ στάσις. Προβάλλει ἐλαφρῶς τὸν ἀριστερὸν πόδα. Φορεῖ βραχὺν, χειριδωτόν, ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος χιτῶνα, ἐξικνούμενον μέχρι τῶν γονάτων καὶ στερούμενον οἰουδήποτε εἶδους πτυχῶσεων. Εἰς τὴν κεφαλὴν φέρει κωνικὸν πῖλον, ὅπως ὅλα τὰ ἀγαλμάτια τῆς ομάδος. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶναι γωνιώδη, τὸ πηγούνιον προτεταμένον καὶ δυνατὸν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προεξέχοντες.

Ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς: πρβλ. μεταξὺ τῶν γνωστῶν τῆς ομάδος πρὸ πάντων τὸ ὑπ' ἀριθ. 10780 τὸ Βερολίνου (Neugebauer, Antike Bronzestatuetten, πίν. XXIII· Lamb, ἐν BSA, 27 (1925/6), ἀρ. 11, πίν. XXIV), τὸ ὁποῖον ἡ Lamb (αὐτόθι, σ. 138) χρονολογεῖ εὐθὺς μετὰ τὸ 500.

β) Κατατεθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Κορίνθου:

1) Κεφαλὴ ἐφήβου εἰς τὸ ἡμισυ περίπου τοῦ φυσικοῦ (Πί ν. 126α). Ευρέθη τὸν παρελθόντα Μάρτιον (1964) εἰς θέσιν Καλντερίμι, περὶ τὰ 3 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου, ἐξω τῆς γραμμῆς τοῦ τείχους τῆς πόλεως, εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Γεωργ. Λέκκα. Κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Κορίνθου ὑπ' ἀριθ. BE 35.

Ἐκ λευκοῦ χονδροκόκκου μαρμάρου (νησιωτικοῦ). Ὑψος μετὰ τοῦ διατηρουμένου ἄνω τμήματος τοῦ λαιμοῦ 0,145 μ. Λείπουν ἐκ παλαιῶν ἀποκρούσεων τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κρανίου, τὸ περίγραμμα τοῦ λοβοῦ τοῦ δεξιοῦ ὠτός, αἱ δύο κοχλιοειδεῖς ἀπολήξεις τῆς κόμης ἄνωθεν τοῦ μετώπου, ὀλόκληρος ἡ ρίς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν ἡμισυ τῆς δεξιᾶς ὀφρύος. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ζημίας προσετέθησαν καὶ πρόσφατοι ἐκ τοῦ ἀρότρου εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ λαιμοῦ καὶ τὸ ἀντίστοιχον

τοῦ ἀχένους, εἰς τὴν σιαγόνα, εἰς τὸ μῆλον τῆς δεξιᾶς παρεῖδς, εἰς τὸ μέτωπον ἄνωθεν τῆς δεξιᾶς ὀφρύος, εἰς τὴν ἄνωθεν τοῦ μετώπου κόμην καὶ εἰς τὸ κάτω ἄκρον τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς κεφαλῆς. Πλὴν τούτων λεπτὴ γραμμὴ ἐξ ἐλαφροτάτου ρήγματος διήκει ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τοῦ χεῖλους μέχρι τοῦ ἀπέναντι ὠτός, ἐνῶ ἐλαφρὰ σκωρία καλύπτει τὴν ἐπιφάνειαν εἰς τὸν ἀριστερὸν κρόταφον.

Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς διατηρεῖται ὑπόλειμμα σιδηροῦ μηνίσκου, διαμέτρου 0,01 μ. Ἡ κόμη κατέρχεται ἀπὸ τῆς κορυφῆς διὰ κυματιστῶν γραμμῶν, αἵτινες καταλήγουν ἄνωθεν τοῦ μετώπου εἰς κοχλίας. Ὅπισθεν σχηματίζει δύο βοστρύχους, οἵτινες ἐκφυόμενοι ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου μέρους τῶν ὠτων περιβάλλουν τὸν τράχηλον καὶ καταλήγουν ἄνωθεν τῶν κροτάφων, ὅπου συγκρατοῦνται διὰ ταινίας.

Ἡ κεφαλὴ παρουσιάζει ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὰ δεξιὰ, τὴν κλίσιν δὲ ταύτην παρακολουθεῖ ἀνάλογος στροφὴ αὐτῆς πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου καὶ ἡ ὄλη ἐργασία ὀδηγοῦν εἰς τὸν αὐστηρὸν ρυθμὸν, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ διαμόρφωσις τῆς κόμης καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνθυμίζουσιν πολὺ τὸν ξανθὸν ἔφηβον τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἀποτελεῖ ἐξαιρετὸν καλλιτέχνημα, τοῦ ἀργείου μᾶλλον ἐργαστηρίου (γνώμη Χρ. καὶ Σέμνης Καρούζου), χωρὶς καὶ νὰ ἀποκλείηται νὰ εἶναι ἔργον κορινθιακόν. Χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ. καὶ εἶναι τὸ πρῶτον μέχρι τοῦδε εὑρεθὲν μαρμάρινον εἰς τὸν χώρον τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς.

2) Τεμάχιον στήλης ἐξ ὀπτοῦ πηλοῦ (Πί ν. 127β). Ἑλλιπῆς δεξιὰ καὶ κάτω. Σφζ. ὕψος 0,227 μ., σφζ. πλάτος 0,275 μ., πάχος 0,058 μ. Ευρέθη τὸ 1962 πλησίον τῆς προσφάτως ἀνασκαφείσης εἰς τὰ ΝΑ. κράσπεδα τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου πρωτοχριστιανικῆς βασιλικῆς κατὰ τὸν καθαρισμόν μιᾶς δεξαμενῆς κειμένης πλησίον τῆς βορείας γραμμῆς τοῦ τείχους τῆς πόλεως (Ἄρ. Εὐρ. MF 10963).

Πηλὸς ὠχρὸς καὶ καθαρὸς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἐρυθρῶς με πολλοὺς χονδροὺς κόκκους ἄμμου εἰς τὸν πυρήνα. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια λεῖα. Αἱ ἀνάγλυφοι παραστάσεις ἐξετελέσθησαν δι' ἐλευθέρας χειρὸς, χωρὶς δηλαδὴ μήτραν, ἐπὶ τοῦ προστεθέντος εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ὁμοίως καθαροῦ καὶ κτριωποῦ πηλοῦ· ἔξαρσις ἀναγλύφων μορφῶν 0,014 μ. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀναγλύφων μορφῶν εἶναι ἐστιλβωμένη, ἐνῶ ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τῆς στήλης εἶναι βεβαμμένη διὰ καστανομέλανος χρώματος· διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος δηλοῦνται ἐπίσης τὰ

ανοίγματα τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ κράνους καὶ ἡ κόμη εἰς τὰς δύο μικρὰς κεφαλὰς.

Εἰς τὸ ἄνω ἀριστερὸν μέρος τῆς στήλης παρίσταται κρᾶνος κατ' ἐνώπιον καὶ δεξιὰ αὐτοῦ θώραξ. Εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον διατηρεῖται τὸ κάτω μέρος τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀνδρικῆς μορφῆς, κρατούσης κοντὸν, πιθανὸν δόρατος, δηλούμενον διὰ χαράξεως. Κάτωθεν τῆς χειρὸς παρίσταται κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον ἡ κεφαλὴ μιᾶς δευτέρας, κατὰ πολὺ μικροτέρας, ἀνδρικῆς μορφῆς, ἐνῶ ἀριστερὰ τῆς τελευταίας καὶ ὀλίγον χαμηλότερον διακρίνεται τὸ ἄνω μέρος μιᾶς ἄλλης κεφαλῆς, μεγαλύτερων διαστάσεων, εἰκονιζομένης κατ' ἐνώπιον.

Πρόκειται πιθανώτατα περὶ ἀναθηματικῆς στήλης τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

3) Πήλινον εἰδῶλιον περατιῆς Νίκης (Πί ν. 126γ). Ἐσωτερικῶς εἶναι κενὸν μὲ μίαν ἔλλειψοειδῆ ὀπὴν ὀπισθεν διὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ πηλοῦ κατὰ τὴν ὀπτησιν (βλ. Δ. Λαζαρίδη, Πήλινα εἰδῶλια Ἀβδήρων, σ. 12 καὶ σημ. 1). Εὐρέθη τὸ 1962 εἰς τὴν Ἀρχαίαν Κόρινθον, ἀνατολικῶς τοῦ βορείου Κεραμεικοῦ, ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Εὔαγ. Λέκκα καὶ πλησίον τῆς ἀνοίγεισης προσφάτως ἀρδευτικῆς αὐλακός· ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους μεταξὺ τῶν ἀπορριμμάτων τῆς αὐλακός (Ἀρ. Εὐρ. ΒΕ 32). Ἀποκεκομμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ εἰκονιζομένου ἄνωθεν τῆς μορφῆς ἀντικείμενον. Συνολ. ὕψος 0,17 μ. Πηλὸς ἐρυθρωπός. Ἡ ἐπιφάνεια κεκαλυμμένη ὑπὸ λευκῆς ἀλοιφῆς.

Ἡ Νίκη φερομένη ἐπὶ ὑψηλοῦ, ὀρθογωνίου, μὲ καμπυλωμένας ἐλαφρῶς τὰς πλευράς, βάθρου παρίσταται ἐν πτήσει μὲ ἀνεωγμένας τὰς πτέρυγας καὶ προβεβλημένον τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐγγίζοντα μόνον διὰ τῶν δακτύλων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ ὀλη στάσις αὐτῆς καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἀνοίγματος τῶν πτερύγων ὑποδηλοῦν μᾶλλον τὴν στιγμὴν τῆς προσγειώσεώς της. Φορεῖ ποδῆρη χιτῶνα, ἀχειρίδωτον, ἰσχυρῶς κολπούμενον εἰς τὴν μέσην· μολονότι ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ προβαλλόμενος μῆρος παρουσιάζεται γυμνός κατὰ τὸν τύπον τῶν φαινομηρίδων, προσεκτικώτερα ἐν τούτοις ἐξέτασις πείθει, ὅτι καὶ τὸ μέλος τοῦτο τοῦ σώματος καλύπτεται ὑπὸ τοῦ χιτῶνος, ὅστις ὁμως ἔνεκα τῆς σφοδρᾶς πρὸς τὰ ἐμπρὸς κινήσεως τῆς μορφῆς προσκολλᾶται ἐπὶ τοῦ σώματος τόσο, ὥστε νὰ διδῆ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ προβαλλόμενον σκέλος παραμένει γυμνόν. Κρατεῖ διὰ τῆς κατερχομένης δεξιᾶς στέφανον καὶ κλάδον φοίνικος (βλ. Winter, II, 188, 7), ἐνῶ διὰ τῆς ἀνυψουμένης ἀριστερᾶς ὑποβαστάζει τὸν ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς αὐτῆς εἰκονιζόμενον κυκλικὸν βωμίσκον(;).

Ἐπιμελημένη ἐργασία τῶν ἐλληνιστικῶν μάλ-

λον χρόνων ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερων προτύπων.

4) Τὸ κάτω δεξιὸν μέρος μαρμαρίνου ἀναγλύφου ἀφηρωϊσθέντος νεκροῦ (Πί ν. 127α). Εὐρέθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1963 εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀρχαίαν Κόρινθον θέσιν Τεκὲ ὑπὸ τοῦ ἰδιώτου Χρ. Μαρῖνη (Ἀρ. Εὐρ. S 2715). Σφζ. ὕψος 0,385 μ., σφζ. πλάτος 0,415 μ.

Παρίσταται ἐφιππος νέος βαίνων πρὸς ἀριστερὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ γενειοφόρος ὄφις περιελισσόμενος εἰς κορμὸν δένδρου. Τὸ περίγραμμα τῶν μορφῶν, ἰδίως τοῦ ἀλόγου, τονίζεται διὰ βαθείας χαράξεως.

Καλὴ ἐργασία τῶν τελευταίων ἐλληνιστικῶν ἢ τῶν πρώιμων ρωμαϊκῶν χρόνων.

5) Μαρμαρινὴ κεφαλὴ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἐξ ἀκρολίθου ἀγάλματος (Πί ν. 128α - γ). Εὐρέθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1961 εἰς θέσιν Ἀναπλογὰ, περὶ τὸ 1 χλμ. δυτικῶς τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου, ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τῆς Αἰκατερίνης χήρας Παπαμιχαήλ (Ἀρ. Εὐρ. S 2682). Ἐκ λευκοῦ νησιωτικοῦ μαρμάρου. Ἀρίστης διατηρήσεως.

Μετὰ τῆς κεφαλῆς παρίσταται καὶ μέρος τοῦ στήθους, ἀποκεκομμένου κάτωθεν ὠοειδῶς κατὰ τὸν τύπον τῆς προτομῆς. Συνολ. ὕψος 0,545 μ., ὕψος μόνον τῆς κεφαλῆς 0,238 μ. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῆς ἔλλειψοειδοῦς ἀποτομῆς εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη, ἴσως καὶ διὰ τὴν καλύτεραν προσαρμογὴν τοῦ τεμαχίου εἰς τὸν ξύλινον σκελετὸν τοῦ ἀγάλματος. Ἡ ρὶς ἀποκοπεῖσα, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας κατεσκευάσθη ἔπειτα ἐξ ἰδιαιτέρου τεμαχίου ἀπολεσθέντος ἤδη. Μία μεγάλη κοιλότης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κρανίου, διαστάσεων 0,11 x 0,135 x 0,17 μ., ἐχρησίμευεν ἀσφαλῶς πρὸς στερέωσιν προσθέτου χαλκοῦ κράνους, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποῦ ἐπιτρέπουν ἐπίσης νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ἄνωθεν τῆς προσθίας κόμης σχηματιζομένη ἐγκοπὴ καὶ ἡ ἀδρὰ ἐπεξεργασία ὀλοκλήρου τῆς ὀπισθίας κεφαλῆς μετὰ τοῦ αὐχένος. Ἡ διάνοιξις τῆς ἀνωτέρω ὀπῆς προεκάλεσε τὴν θραύσιν τοῦ δεξιοῦ τμήματος τοῦ κρανίου, τὸ ὁποῖον κατόπιν τούτου συνεκολλήθη διὰ τριῶν σιδηρῶν συνδέσμων στερεωθέντων διὰ μολυβδοχοήσεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνεκολλήθησαν ὑπὸ τοῦ τεχνίτου καὶ τὰ ἀποκοπέντα κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τμήματα τῶν ἐκατέρωθεν τῶν κροτάφων κατερχομένων βοστρύχων.

Ἡ κεφαλὴ εἰκονίζει ἀσφαλῶς Ἀθηναῖν, ἥτις εἶναι δυνατόν νὰ σχετίζεται μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Παιουσίου (II, 4, 1) ἀναφερόμενον παλαιὸν ξόανον τῆς Ἀθηναῖς Χαλινίτιδος, τὸ εὕρισκόμενον πλησίον τοῦ μνήματος τῶν παιδῶν τῆς Μηδείας.

Τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς εἶναι ὠοειδές καὶ σαρκῶδες μὲ ἀδρὰ χαρακτηριστικά. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι

ἐνθετοὶ ἐξ ἰδιαιτέρων τεμαχίων μαρμάρου, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ λευκῆς κοινίας. Αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν ἦσαν ἐπίσης ἐνθετοὶ ἐξ ἄλλης ὕλης, ἀλλὰ δὲν διετηρήθησαν. Αἱ βλεφαρίδες εἶναι χάλκιναι καὶ συγκρατοῦνται διὰ τῶν βολβῶν τῶν ὀφθαλμῶν. Ἡ κόμη χωριζομένη εἰς τὸ μέσον κατέρχεται κυματιστὴ πρὸς τὰ πλάγια, ἐνῶ διπλοὶ βόστρυχοι κατερχόμενοι ἑκατέρωθεν τῶν κροτάφων καταπίπτουν εἰς τοὺς ὤμους ἰσχυρῶς κυματούμενοι. Εἰς τοὺς λοβοὺς τῶν ὠτων ὑπάρχουν μικραὶ ὀπαι πρὸς στερέωσιν ἐνωτίων. Ἰχνη ἐπιχρυσώσεως διακρίνονται ἀκόμη εἰς τὴν κόμην.

Ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς δὲν εἶναι αὐστηρῶς μετωπική, ἀλλὰ παρουσιάζει ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς ἀριστερὰ μὲ ἀνάλογον στροφὴν. Ἡ τοιαύτη κινήσις πιθανὸν νὰ ὀφείλεται εἰς ἀνύψωσιν τοῦ ἀντιστοίχου βραχίονος τῆς θεᾶς, ὅστις θὰ ἔφερε πιθανώτατα δόρυ.

Ἀντίγραφον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐξ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

6) Μαρμάρινον ἀγαλμάτιον γυναικός, ἴσως θεᾶς (Πί ν. 127γ). Λείπουν ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν γονάτων κάτω τμήμα τοῦ σώματος. Εὗρέθη εἰς θέσιν Ἀναπλογὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1963 ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Γεωργ. Κόλλια (Ἀρ. Εὐρ. ΒΕ 33). Σφζ. ὕψος 0,17 μ.

Ἡ εἰκονιζομένη φορεῖ χιτῶνα ποδῆρη, ἐξωσμένον ὑπὸ τὸ στήθος, καὶ ἄνωθεν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἀνασηκώνει διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, δι' ἧς κρατεῖ ἐπίσης στρογγύλον τι ἀντικείμενον, πιθανώτατα καρπὸν. Προβάλλει ἐλαφρῶς τὸν ἀριστερὸν μηρὸν. Ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη. Ἡ κεφαλὴ συνεκρατεῖτο εἰς τὸ σῶμα διὰ σιδηροῦ συνδέσμου, ἰχνη τοῦ ὁποίου διετηρήθησαν.

Ἔργον ρωμαϊκῶν χρόνων, πιθανώτατα ἀντίγραφον πρωτοτύπου τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

N.M. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΩΝ

Κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου ἐγκρίσεως τῆς συνεχείας τῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου τελουμένων ἀνασκαφῶν εἰς τὰς Μυκήνας, εἰργάσθημεν καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως ἀπὸ τῆς 3ης Ἰουλίου 1963 μέχρι τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1963 μὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα.

Α. Ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως

1. Πρὸς νότον τῆς περιοχῆς τοῦ Βορείου Κυκλωπείου Τείχους, τῆς ἐρευνηθείσης τὸ 1962, ἀνεσκάφη ἔκτασις 40 x 30 μ. καὶ εἰς αὐτὴν ἀπεκαλύφθη πλήρως κτήριο (Πί ν. 129α), τὸ ὁποῖον ἐν μέρει προηγουμένως εἶχεν ἀνασκαφῆ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου Χρ. Τσουντα, οὐδέποτε ὁμως ἐδημοσιεύθη τι περὶ αὐτοῦ. Οἱ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διαφαινόμενοι λίθοι τῶν τοίχων τοῦ ἐξακρητίζοντο ὡς ἑλληνιστικά κτίσματα. Τὰ ὀλίγα παραμείναντα ἄσκαπτα τμήματά του ἀπεδείχθησαν ἀρκετὰ διὰ νὰ βεβαιώσουν τὴν κατασκευὴν καὶ χρῆσιν του εἰς ΥΕ III Β χρόνους. Τὸ κτήριο ἀποτελεῖται ἐκ 4 δωματίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κεντρικὸν (Πί ν. 129β) ἔχει ἐσωτερικὰς διαστάσεις 5.25 x 5 μ. Οἱ τοίχοι του πολλαχοῦ διατηροῦνται εἰς ὕψος 1.50 - 1.80 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου. Δαπάναις τῆς Ὑπηρεσίας καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεως κ. Εὐσταθίου Στίκα, οἱ τοῖχοι τοῦ κτηρίου, ὡς καὶ οἱ τῶν διαδρόμων τῶν ἀποκαλυφθέντων τὸ 1962, ἐστερεώθησαν, ὁπότε ὥστε ἡ καλῆ διατήρησις τοῦ κτηρίου ἐξησφαλίσθη πλήρως. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνην μου εἰς τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐνέκριναν τὴν ἐργασίαν ταύτην. Τὸ κτήριο ἔχει δύο ἐξωτερικὰς εἰσόδους, πρὸ ἐκάστης τῶν ὁποίων εὐρέθησαν μικρὰ τετράπλευρα δωμάτια, προφανῶς θυρωρεῖα.

Μικρὰ διασωθέντα τεμάχια ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ δάπεδα τῶν δύο κυρίων δωματίων ἐκαλύπτοντο μὲ τὴν γνωστὴν μυκηναϊκὴν ἀμμοκονίαν καὶ ὅτι οἱ τοῖχοι τῶν ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἐγγράμου κονιάματος. Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ βορειοανατολικοῦ τοίχου τοῦ κεντρικοῦ δωματίου ἀπεκαλύφθησαν ὑπολείμματα κτίσματος ἐκ πηλοῦ, ἀσπροχώματος καὶ μικρῶν λίθων σχήματος ἐλλειψοειδοῦς, ἡ πραγματικὴ χρῆσις τοῦ ὁποίου ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακριβωθῆ, διότι ἐν πολλοῖς εἶχε καταστραφῆ εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ χώρου ἀνασκαφῆν. Ἡ μεταξὺ τοῦ κτίσματος τούτου καὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ δωματίου ἐπίχωσις εἰς πλάτος 0,70 μ. ἦτο ἀδιατάρακτος καὶ εἰς αὐτὴν εὐρέθησαν ψηφίδες ἐξ ὑαλομάζης, ὄστρακα ΥΕ III Β χρόνων, τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων τῶν γνωστῶν μυκηναϊκῶν τύπων Φ καὶ Ψ (Πί ν. 132β) καὶ ἐν

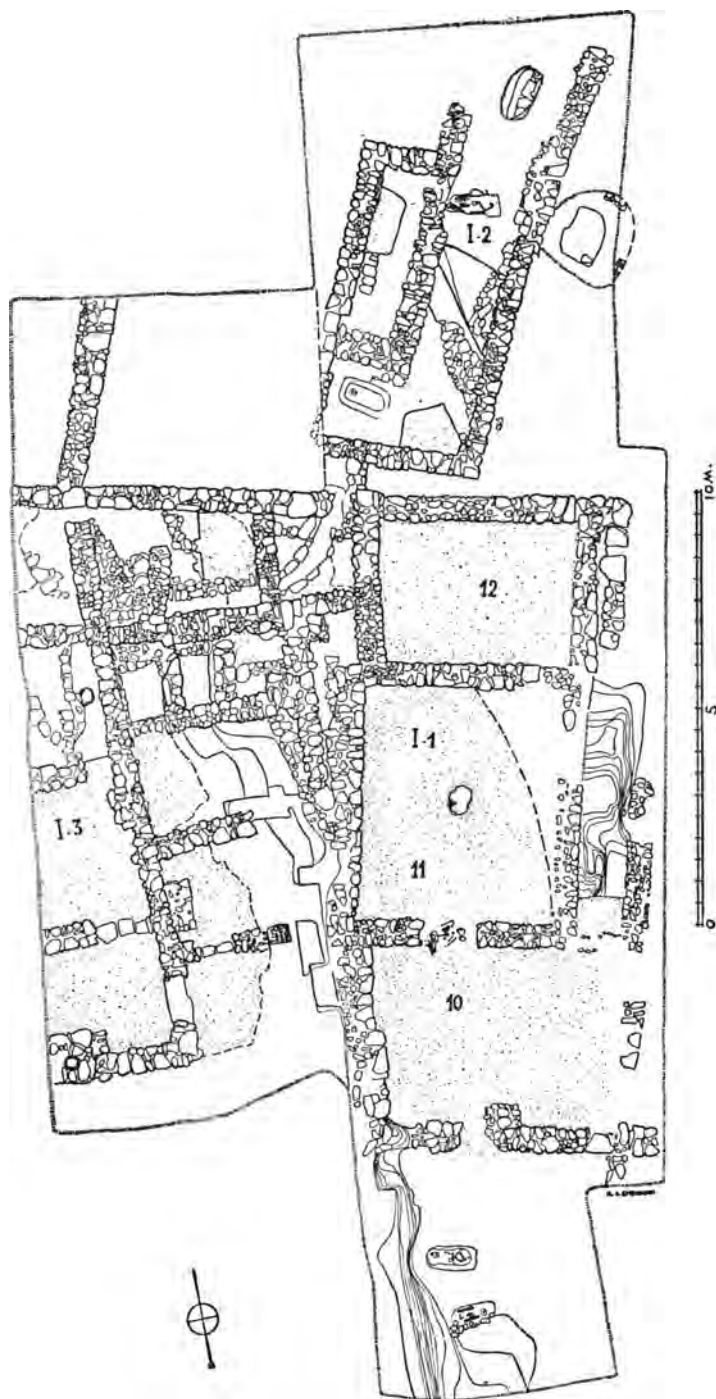
πλήρες εἰδῶλιον τύπου Φ, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου εἶναι κεκοσμημένη διὰ γραμμῶν ὀφιοσχημῶν ἐρυθροποῦ χρώματος. Ἀκριβῶς ὑπεράνω τοῦ εἰδωλίου τούτου εὐρέθησαν δύο μικρὰ τεμάχια Αἰγυπτιακῆς πινακίδος ἐκ φαγεντιανῆς (Πί ν. 132α), ἡ ὁποία ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν φέρει δέλτον τοῦ Αμηνχοτερ III τῆς 18ης δυναστείας, κατὰ τὸν κ. Ν. Μπουφίδην.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐρημάτων ἐκ τοῦ κτηρίου Μ καὶ τῆς περιοχῆς του πρέπει νὰ σημειώσω πλεῖστα ὄστρακα ΥΕ III Β χρόνων, τεμάχια ἀγγείων ἐκ μολύβδου (Πί ν. 130β), χαλκοῦν δακτυλίδιον μὲ κυκλικὴν ἐξ ἀργύρου σφενδόνην, τεμάχιον μικρᾶς τετραπλεύρου πλακὸς ἐξ ὑαλομάζης, ἡ ὁποία φέρει παράστασιν δύο λεοντομόρφων δαιμόνων, οἱ ὅποιοι κρατοῦν πρόχουν ἄνωθεν κίονος, ἐν σχεδὸν πλήρες εἰδῶλιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ὕψους 0,035 μ. (Πί ν. 131α), γυναικὸς φερούσης τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ γυμνοῦ τῆς στήθους, καὶ διάτρητον σφραγιδόλιον μὲ παράστασιν λέοντος καὶ ταύρου.

Περὶ τὸ κτήριο Μ ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 25 μ. δρομίσκος, μέσου πλάτους 2.50 μ., ὁ ὁποῖος καταλήγει εἰς τὸ μεταξὺ τῶν διαδρόμων Α καὶ Β πλατύσκαλον (Πί ν. 130α). Πόθεν ἤρχιζεν ὁ δρομίσκος αὐτὸς ἴσως ἐξακριβωθῆ εἰς μελλοντικὴν ἀνασκαφῆν. Ἴσως νὰ συνήντα τὸν δρομίσκον ΓΔ-1, ὁ ὁποῖος ἀπεκαλύφθη τὸ 1962. Καὶ τὸν δρομίσκον ΓΔ-1 ἠρευνήσαμεν εἰς ἔκτασιν 10 μέτρων. Κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς του πλευρᾶς εὐρέθησαν 4 δωμάτια, τὰ ὁποῖα εἶχον σκαφῆ προηγουμένως ὑπὸ τοῦ Τσουντα καὶ τὰ ὁποῖα προφανῶς ἦσαν ἀποθήκαι.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ δρομίσκου ΓΔ-1 εὐρέθη ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ κτηρίου Μ, μεταξὺ δ' αὐτῆς καὶ τοῦ βορείου τέρματος τοῦ δρομίσκου ἀπεκαλύφθη κλίμαξ καὶ κυκλωτερῆς διάδρομος (Πί ν. 133α). Ἡ κλίμαξ ἔχει 6 βαθμίδας ἐκ πάρου λίθου, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 5 διεσώθησαν πλήρως, καὶ πλάτος κάτω μὲν 1.90 μ., ἄνω δὲ 1.34 μ. Ἐκ τοῦ πλατυσκάλου τῆς κλίμακος ἤρχιζεν ἀνηφορικὸς διάδρομος, ὁ ὁποῖος, παρακάμπτων τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ κτηρίου Μ, ἔφερε προφανῶς εἰς ὑπερῶα δωμάτια τοῦ διαδρόμου Γ, ἴσως δὲ καὶ τοῦ κτηρίου Μ. Ὁ παρά τὴν κλίμακα κυκλωτερῆς διάδρομος, μέσου πλάτους 1.40 μ., ἔφερεν εἰς τὸ νότιον ἄνδρον τοῦ διαδρόμου Γ.

Ἡ συναγωγὴ τελικῶν συμπερασμάτων διὰ τὸ κτήριο Μ θὰ πρέπη νὰ ἀναβληθῆ, ἕως ὅτου ἐρευνηθῆ πλήρως ὁλόκληρος ὁ περὶ αὐτὸ χώρος. Αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ του ὁμως λεπτομέρειαι καὶ ἡ θέσις του ἀποδεικνύουν ὅτι ἦτο σπουδαῖον κτίσμα σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ ὅλον συγκρότημα τῶν ἀπο-

Σχέδ. 1. Σχέδιον τομέως Ἀτρείως

θηκῶν καὶ τῶν διαδρόμων τοῦ βορείου Κυκλωπέου τείχους.

2. Ἡ ἀνωτάτη κορυφή τοῦ λόφου καὶ τὸ ὑψηλότερον τμήμα τοῦ ἀνακτόρου ἠρευνήθη πλήρως μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν ἀπεκαλύφθη ὁ βράχος. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἦτο ἡ ἀνεύρεσις μικρῶν τμημάτων μυκηναϊκῶν τοίχων καὶ δαπέδων, ὡς καὶ ἡ διαπίστωσις λαξευμάτων ἐπὶ τοῦ βράχου. Ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τμήμα τοῦ ἀνακτόρου περιεῖχε τουλάχιστον 4 δωμάτια καὶ οὐχὶ μίαν ὑπόστυλον αἴθουσαν, ὡς ἐπιστεύετο. Κάτωθεν τοῦ διασωθέντος δαπέδου τοῦ «δωματίου τῶν πίθων» εὐρέθησαν ὑπολείμματα ἀρχαιότερου δαπέδου ἐκ πλακῶν γυψολίθου, τὸ ὅποσον ἀποδεικνύει ὅτι τμήμα τουλάχιστον ἑνὸς προγενεστέρου τοῦ τελικῶς καταστραφέντος ἀνακτόρου εἶχε βλαβῆ ὑπὸ πυρᾶς εἰς ΥΕ III Β χρόνους (Πί ν. 134α).

Κατὰ τὴν βορείαν τοῦ λόφου πλευρὰν ἀπεκαλύψαμεν τὸ ὅλον μῆκος, ἀνερχόμενον εἰς 19 μ., τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ ὑποβαστάζοντος τὴν ταράτσαν τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (Πί ν. 133β). Τὸ μῆκος του ὡς καὶ ἡ πρὸς τὰ ΝΔ. συνέχειά του, ἡ ὁποία διεσώθη εἰς ἔκτασιν 6 μέτρων, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρχαϊκὴ ταράτσα ἦτο σημαντικῶν διαστάσεων. Παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ τοῦ ἑλληνιστικοῦ ναοῦ, διασφύζεται τμήμα τοίχου μήκους 4.50 μ., τὸ ὅποιον προφανῶς ἀνήκει εἰς τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ἰδρυθέντα ναὸν τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς.

3. Τὸ ἀρχικὸν βορειοανατολικὸν κυκλώπειον τεῖχος, τοῦ ὁποίου τὰ ὑπολείμματα ἀπεκαλύφθησαν τὸ 1959, ἠρευνήθη καὶ πάλιν. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ ἐπεβεβαίωσε τὰς προηγουμένως γενομένας παρατηρήσεις, κατέστησε δυνατὴν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ σχεδίου τῆς περιοχῆς καὶ οὕτως ἐπέτρεψε τὴν τελικὴν μελέτην τοῦ τείχους, ἡ ὁποία ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν πρὸς δημοσίευσιν. Ἐπίσης ἡ ἔρευνα αὐτὴ ἀπέδειξε ὅτι ὁ ἕτερος τῶν δύο ἀναλημματικῶν τοίχων τῆς βορειοανατολικῆς ἐπεκτάσεως, τῶν σημειωθέντων ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν ἀπὸ τοῦ Steffen καὶ Τσουντα μέχρι τοῦ Wace καὶ Μαρινάτου, δὲν εἶναι ἀναλημματικὸς τοίχος, ἀλλὰ ἐπισώρευσις ὀγκολίθων, οἱ ὅποιοι καταλίθησαν ἀπὸ τοῦ νοτίου σκέλους τοῦ περιβόλου τῆς νοτιοδυτικῆς ἐπεκτάσεως. Οἱ ὀγκόλιθοι οὗτοι ἔκειντο ἐπὶ ἐπιχώσεως χρώματος μέ-

σου ὕψους 1.65 μ. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ἐπιχώσεως αὐτῆς θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1964 καὶ ἐλπίζεται ὅτι τὰ ἐξ αὐτῆς ὄστρακα θὰ παράσχουν στοιχεῖα χρονολογικὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἐπεκτάσεως. Πρὸς τούτοις ἡ ἔρευνα αὐτὴ ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν μυκηναϊκοῦ δρόμου, ὁ ὅποιος ἔφερε ἀπὸ τῆς ὑπογείου δεξαμενῆς τῆς βορειοδυτικῆς ἐπεκτάσεως εἰς τὴν βορείαν Πύλην. Εἰς τὸ παρὰ τὴν πύλην τέρμα τοῦ δρόμου ἀπεκαλύφθη κλίμαξ, εἰς τὸ κοῖλον τῆς ὁποίας εἶχεν ἰδρυθῆ τὸ λεγόμενον φυλακεῖον τῆς Βορείας Πύλης.

Β. Ἐξω τῆς ἀκροπόλεως

Εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως περιοχὴν συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς οἰκίας I, τῆς ἀποκαλυφθείσης τὸ 1962 (Πί ν. 134β· Σχ ἐ δ. 1). Κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς οἰκίας ὑπῆρχε διάδρομος, ὁ ὅποιος δυστυχῶς κατεστράφη ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἀνασκαφῆως, τοῦ χρησιμοποιηθέντος διὰ τὴν διεύρυνσιν τοῦ δρόμου καὶ τῆς πλατείας τοῦ θησαυροῦ. Εἰς τὴν πρὸ τῆς οἰκίας αὐτῆν εὐρέθησαν δύο τάφοι πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Οἱ σκελετοὶ ἦσαν σχετικῶς καλῶς διατηρημένοι καὶ εἰς τεταμένην θέσιν. Εἰς τὸν ἕνα τῶν τάφων εὐρέθησαν δύο περόναι ἐκ σιδήρου, ἐνώτια ἐκ χαλκοῦ καὶ μικρὰ πρωτογεωμετρικὰ πρόχους. Εἰς τὸν ἕτερον εὐρέθησαν δύο στρεπτὰ δακτυλίδια, τὸ ἓν ἐκ σιδήρου τὸ ἕτερον ἐκ χαλκοῦ, καὶ μία περόνη ἐκ σιδήρου.

Πρὸς βορρᾶν τῆς οἰκίας I, ἐσκάφη τμήμα ἐτέρας οἰκίας K, ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας εὐρέθησαν λείψανα προγενεστέρων κτηρίων, τὰ ἀρχαιότερα τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς ΥΕ II χρόνους, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ὄστρακα «Ἐφυρείων κυπέλλων», τὰ ὅποια περιεῖχεν ἡ ἐπίχωσις. Πρὸς δυσμᾶς τῆς οἰκίας I ἀνεσκάφη χώρος πλάτους 10 μ. καλυπτόμενος ἀπὸ βαθεῖαν φορητὴν ὑπὸ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων ἐπίχωσιν. Εἰς τοῦτον ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὅλῳ 9 δωμάτια πλήρως καὶ 4 μερικῶς. Ἡ οἰκία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν, ἐκτείνεται περισσότερον πρὸς δυσμᾶς, πρὸς τὴν ἀσκαπτον πλαγίαν τοῦ λόφου. Πολυάριθμα ὄστρακα γραπτῶν ΥΕ III Β ἀγγείων, τεμάχια εἰδωλίων, τεμάχια ἐγχρώμου κονιάματος, μικρὰ κοσμήματα ἐξ ὑαλομάζης εὐρέθησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς οἰκίας.

Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ

*

EXCAVATIONS IN THE CITADEL OF MIDEA

Excavations were carried out by N.M. Verdelis and Paul Åström in the Acropolis of Midea near Dendra from July 10th to 13th 1963. A trench about 4 x 5 m. square was dug inside the Cyclopean wall to the north of Persson's Shaft II dug in 1939 (A.W. Persson, *New Tombs at Dendra near Midea*, p. 13, fig. 1).

Part of the inside of the Cyclopean wall was laid bare and, parallel to it, another minor wall (Pl. 135a); there was a partly destroyed partition wall between them, separating two rooms. A catastrophe layer, about 40 cm. thick, containing ash and carbonized remains of figs, horsebeans and olive stones, was found in the area outside these rooms, below the surface. Among the potsherds from this layer were fragments of deep bowls in metope style (Pl. 135b) dating from the end of Mycenaean III B. Other finds in the ashy deposit include some terracotta figurines and a hematite pendant with incised decoration consisting of a schematized horse. A fragment of a big stirrup jar had an hour-glass mark on one handle, incised after firing (Pl. 135c). A kylix has two parallel horizontal lines on one handle incised before firing. The Citadel of Midea was not occupied after the catastrophe in the area of the excavations, where not a single Mycenaean III C sherd was found.

Dr Hans Helbaek has kindly submitted the following preliminary report on the carbonized remains¹;

1. Fig (*Ficus carica*)

Most conspicuous are the remains of this fruit. They occur in all specimens, mostly fragmented, but about a dozen of whole fruit, too. The latter look quite like the present-day dried product, flattened, shrivelled and shapeless; they are not perforated for stringing. It is obvious that they were dried before carbonization. They vary in size roughly from 25 to 30 mm and

1. There are few ticks in the figs and some of them look fresh, not more than two years old, according to Dr Helbaek. The carbonized figs will be dated by the Laboratory for Radioactive Dating at Frescati (Stockholm).

are thus smaller than most modern western figs, but larger than those bought to-day in mountainous western Iran. In the freshly dried state they probably equalled in size modern figs from the Mossul district in Upper Iraq.

Characteristic of the fracture surfaces are the glossy, broken shells of the seeds which are about 1.2 mm long and roundish.

The fig seems to be indigenous to Greece, and its fruits are encountered in very early cultural deposits.

2. Olive (*Olea europaea*)

Two of the specimens contained fragments of olive pits. The outer surface of this fruit stone is longitudinally grooved in an irregular pattern. One of the fragments is half of a blunt pit, 9.8 by 7.5 mm with a sharp point protruding from its upper end. It is reminiscent of the pit type of one of the cheap qualities of olive grown in the Gimlik area near Bursa in Anatolia.

Other fragments come from pits of a more general shape, slender, tapering towards both ends, and up to 12 mm long and 6 - 7 mm wide.

The two shapes are principally different and suggest that already at Dendra different races of olive were grown.

Mid-fourth millennium cultivation of olive is evinced for Lachish in Palestine, but as yet no evidence of this crop in Greece before the second millennium has come forth. Neuweiler (1935) reports, however, olive from Megaris I, II, III («Neol» and «Historical») from Sklavokambos (Late Minoan?).

3. Horsebean (*Vicia faba* var. *minor*)

Some fragments and one whole seed were found in two specimens. The whole seed is oblong-rounded 7.33 by 5.84 mm; the seed coat and the hilum have disappeared, and of the radicle only the imprint is left near one end.

Horsebean is commonly encountered in the east-Mediterranean coastlands and the islands from Early Helladic times onwards. Its occurrence in Malta and the Iberian peninsula early in the second millennium is certainly due to immigrants from the eastern area of distribution.

PAUL ÅSTRÖM

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ – ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης

Τὸ πρωταρχικὸν θέμα τῆς περιοχῆς, δηλαδὴ ἡ ἐπέκτασις τοῦ Μουσείου Σπάρτης, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἀπολύτως ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐπανεκθέσεως τῶν ἀρχαίων ὀλοκλήρου τῆς περιφερείας, παρὰ τὰς πολλαπλᾶς προσπαθείας καὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἀρχικὴν πίστωσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἐκ δραχμῶν τριακοσίων χιλιάδων, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰς συνεχιζομένας ἀντιδράσεις τοῦ Δήμου Σπαρτιατῶν, ὁ ὅποιος ὑπόσχεται συνεχῶς τὴν παραχώρησιν τοῦ πρὸς ἐπέκτασιν χώρου, ἀλλὰ ἀναβάλλει συνεχῶς τὴν λήψιν οἰασθῆποτε ἀποφάσεως μετὰ διαφόρους δικαιολογίας. Παρὰ ταῦτα συνεχίσθησαν περιορισμέναι ἐργασίαι βελτιώσεως τῆς ἐπανεκθέσεως, ἐκ παραλλήλου δὲ ἐποθετήθησαν κατατοπιστικαὶ πινακίδες εἰς ἐκθέματα τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἐπίσης μετεφέρθησαν πρὸς θεραπείαν εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὅσα ἐκ τῶν χαλκίνων παρουσιαζόντων ζημίας.

Ἐκ τῶν παραδοθέντων εἰς τὸ Μουσεῖον τυχαίων ἐρημάτων ἀξίζει νὰ σημειωθῶν:

α) Γυναικεία εἰκονιστικὴ κεφαλὴ φυσικοῦ μεγέθους τῶν ὀψίμων ρωμαϊκῶν χρόνων τοῦ τέλους ἰσως τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

β) Τεμάχιον σαρκοφάγου μετὰ ἀνάγλυφον παράστασιν κεφαλῆς πολεμιστοῦ, πιθανώτατα ἀπὸ σκηνὴν Ἀμαζονομαχίας· ἀμφότερα προέρχονται ἐκ τῆς γωνίας τῶν ὁδῶν Ἀγησιλάου καὶ Εὐαγγελιστρίας ἐν Σπάρτῃ.

γ) Ἐκ τῆς ὁδοῦ Χαμαρέτου προέρχεται κεφαλὴ γυναικεία, ἰσως Βενδίδος, στηριζομένη ἐπὶ κορμοῦ δένδρου, τῶν ὀψίμων ρωμαϊκῶν χρόνων.

δ) Ἐκ κήπου, παρὰ τὴν ὁδὸν Μητροπολίτου Γερμανοῦ, προέρχεται ἀνδρική εἰκονιστικὴ κεφαλὴ ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου μικροτέρα τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

ε) Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Κεφαλᾶ παρεδόθη μαρμάρινον ἀκέφαλον ἀγαλμάτιον ὀρθῆς γυναικός, ἐπὶ χαμηλῆς βάσεως, φερούσης χιτῶνα καὶ ἱμάτιον τῶν ὀψίμων ἑλληνιστικῶν χρόνων, ὕψους 0,27 μ.

στ-ζ) Ἐκ τοῦ χωρίου Λεύκη Ἀναγωγίων παρεδόθησαν χάλκινον ἀγαλμάτιον κριοῦ καὶ χαλκίνην κεφαλὴ ἵππαριου.

Ἐπίσης, ἐξ ἀποτεμίσσεως καὶ περισυλλογῆς μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σπάρτης, προερχόμενα ἐκ τοῦ χωρίου Γούναρι Σπάρτης, δύο τε-

μάχια σαρκοφάγων, τὸ ἐν τῶν ὁποίων φέρει τμήμα Ἀμαζονομαχίας, τὸ δὲ ἕτερον εἶναι ἀκόσμητον, ὡς καὶ ἐπιτύμβιον μετὰ δύο μορφὰς τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ τεμάχια κιόνων, κιονόκρανα καὶ ἄλλα ἀνευ ἰδιαιτέρας ἀξίας ἀντικείμενα. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Βαφειῶ περισυλλεγῆ τεμάχιον ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ κόσμου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀμυκλαίου μετὰ παράστασιν ἀνθέων, ὁμοιον μετὰ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸ Μουσεῖον τεμάχια, τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς (AM LII (1927) πίν. XXII).

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σπάρτης μετεφέρθησαν ἐπίσης τὰ εὐρεθέντα εἰς τὸ Λεοντάριον Μεγαλοπόλεως 271 ἀργυρᾶ ἐνετικά σολδία τοῦ 14ου αἰῶνος, ὡς καὶ ὁ μετ' αὐτῶν εὐρεθεὶς ἀργυροῦς δακτύλιος.

Μουσείον Τεγέας

Εἰς τὸ Μουσεῖον Τεγέας παρεδόθη λεοντοκεφαλή ἐκ τῆς ὑδρορροῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας.

Συλλογὴ Δημητσάνης

Εἰς τὴν Συλλογὴν Δημητσάνης παρεδόθησαν δύο στήλαι ἐνεπίγραφοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία διασφᾶζει τμήμα ἐπιγραφῆς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, πιθανώτατα ψηφίσματος ἀναφερομένου εἰς ἱερόν τι τοῦ Πανός, ἡ δὲ ἕτερα ἀποτελεῖ τὸ ἄνω μέρος ἐνεπιγράφοι ἐπιτυμβίας στήλης τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

Συλλογὴ Μεγαλοπόλεως

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ Συλλογὴν παρεδόθησαν ἑλληνιστικῶν χρόνων πῆλινα εἰδῶλια ὡς καὶ τεμάχια ἄλλων ὁμοίων, προερχόμενα πιθανώτατα ἐκ τῆς περιοχῆς Μεγαλοπόλεως.

Ἀνασκαφικαὶ ἐρευναι εἰς περιοχὴν τῆς Σπάρτης

Ἡ συνέχισις τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν εἰς τὰ διάφορα ἀρχαιολογικὰ τετράγωνα, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρονται οἱ ἰδιοκτῆται τῶν νὰ ἀποδεσμευθῶν, εἶχεν εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο τετραγώνων τὰ ὁποῖα ἐμελετήθησαν ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα. Οὕτω εἰς τὸ 100 οἰκοδομικὸν τετράγωνον τῆς Σπάρτης, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρχαίου σπαρτιατικοῦ συνοικισμοῦ τῶν Λιμνῶν καὶ περίπου 1.200 μέτρα δυτικῶς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας, ἀπεκαλύφθη οἰκοδόμημα περίπου τετράγωνον, διαστάσεων 10.50×10 μ. Εἰς τὰς ἄλλας δοκιμαστικὰς τομάς, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο περὶ τὸ οἰκοδόμημα, διεπιστώθη ἡ παρουσία ὑλικῶν προερχομένου ἐκ τούτου εἰς κτίσματα τῶν ὀψίμων

ρωμαϊκῶν καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, κυρίως μεγάλων κυβολίθων. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου δὲν ἐτερματίσθη καὶ δὲν ἀνεσκάφη οὔτε κἀν τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ἀνευρεθέντος οἰκοδομήματος, ἐκ τῶν πρώτων παρατηρήσεων συνάγεται ὅτι πρόκειται περὶ μνημείου τῶν ἐλληνιστικῶν πιθανώτατα χρόνων. Εἶναι ἐκτισμένον κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον διὰ καλῶς εἰργασμένων καὶ μεγάλων λίθων καὶ διασφύζεται εἰς ὕψος 0,50 - 0,80 μ. ἀπὸ τῆς εὐθυνηρίας του. Δὲν διακρίνεται εἰς τὰ περισσότερα μέρη του συνδετικὸν ὕλικόν, ἐκτὸς ἐνὸς ἐλαφροῦ κονιάματος εἰς δύο σημεία, τὸ ὁποῖον ἴσως προέρχεται ἀπὸ μεταγενεστέραν ἐπισκευήν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν διακρίνονται τρεῖς εἰσοδοὶ καὶ εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν εὐρέθησαν ἀρκετὰ ὄστρακα τῶν κλασσικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν χρόνων, ἐνῶ κατὰ τὴν δυτικὴν εὐρέθησαν τεμάχια πλακῶς ἐκ μελανοφαίου λίθου μὲ ἐλαφροτάτην ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐλληνιστικῶν χρόνων, πιθανώτατα ἀνθεμίων. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι τολμηρόν, δεδομένου ὅτι δὲν ἀνεσκάφη τὸ οἰκοδόμημα ὀλόκληρον, ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἐπιτρέπει τὸν συσχετισμὸν του μὲ δύο ὑπὸ τοῦ Πausanίου (III, 16, 4 καὶ 6) ἀναφερόμενα μνημεῖα «Ἴόντι δὲ ὡς ἐπὶ τὰς πύλας ἀπὸ τοῦ Χιτῶνος Χίλωνός ἐστιν ἡρώων τοῦ σοφοῦ νομιζόμενον» καὶ «Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ Λυκούργῳ τῷ θεμένῳ τοὺς νόμους οἶα δὴ θεῶ πεποιήκασιν καὶ τούτῳ ἱερόν», τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Λιμνῶν. Τὸ σχεδὸν τετράγωνον σχῆμα, τὸ ὅποτον ἔχει τὸ οἰκοδόμημα, ἐνισχύει περισσότερο τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο τούτων μνημείων, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν ναοί, ἀλλὰ ἡρώα καὶ ἡ ταῦτισις τοῦ ἐνός, ἔστω, ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν καὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἑτέρου.

Εἰς τὸ ὀλίγον ὑψηλότερον καὶ ἄνωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ Σπάρτης - Τριπόλεως εὐρισκόμενον 101 οἰκοδομικὸν τετράγωνον, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεδείχθη ἀρνητικὴ. Εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κτήματος τῆς Παναγιώτας, χήρας Π. Σκιαδᾶ, τὸ ὁποῖον ἠρευνήθη διὰ τομῶν ἀνά ὀκτῶ ἢ δέκα μέτρα, οὐδὲν οἰκοδόμημα παλαιότερον τῶν ὀψίμων ρωμαϊκῶν χρόνων ἀνευρέθη, ἀλλὰ μόνον ὄστρακα, κυρίως πρὸς τὸ μέρος τῆς ὁδοῦ, ἄφθονα καὶ ὄλων τῶν περιόδων ἦλθον εἰς φῶς. Ἡ περιοχὴ φαίνεται ὅτι κατωκλήθη κυρίως κατὰ τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἀλλὰ οὐδὲν ἴχνος μεγάλου δημοσίου οἰκοδομήματος διεπιστάθη, τὰ περισσότερα δὲ τῶν κτισμάτων ἦσαν βυζαντινῶν χρόνων κατοικίαι, ἐν ἀποσυνθέσει εὐρισκόμεναι. Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ τετραγώνου εὐρέθη μόνον τάφος ἡμικατεστραμμέ-

νος τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀκτέριστος καὶ μὲ τὰ ὄστα ἐν διαλύσει. Μόνον δὲ ἐντὸς ξένων χωμάτων, εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν πλευρὰν, ἀνευρέθη μέγα πώρινον δωρικὸν κιονόκρανον ὀψίμων ἀρχαϊκῶν χρόνων. Δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ παρακειμένου λόφου, διότι εἰς τὸν χώρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνευρέθη, τὰ χῶματα εἶναι ξένα καὶ οὐδὲν ἀπολύτως οἰκοδόμημα εὐρέθη εἰς τὴν ἀκτίνα τῶν τριάκοντα μέτρων, ἅτινα ἐμελετήθησαν.

Μία ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐργασιῶν εἰς τὴν Σπάρτην ἦτο ἀκόμη ἡ ἐξαγωγή τῶν κινδυνευόντων νὰ καταστραφῶν ἐκ τῆς ὑγρασίας ψηφιδωτῶν, ἡ ὁποία συνδυασθεῖσα μὲ παλαιότερας πληροφορίας περὶ ψηφιδωτῶν εἰς δύο ἄλλας θέσεις καὶ ἔρευναν διὰ τὴν ἀνεύρεσίν των, ἔδωκεν ἐξαιρετικῆς σημασίας νέα τοιαῦτα. Ἐκ τῶν γνωστῶν ἐγένετο ἡ ἐξαγωγή καὶ μεταφορὰ τοῦ εὐρισκόμενου εἰς τὴν παλαιὰν οἰκίαν Φουστάνου ψηφιδωτοῦ τοῦ «Ἀχιλλέως εἰς τὴν Σκύρον», εἰς τὸν χώρον τῶν ἄλλων δύο ψηφιδωτῶν τῶν τῆς «Εὐρώπης ἐπὶ τοῦ Ταύρου» καὶ τοῦ «Ὀρφέως», δηλαδὴ εἰς τὴν παλαιὰν οἰκίαν Μουραμπᾶ. Ἡ ἐξαγωγή τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου ἔδειξεν, ὅτι ἡ ὑποθεμελίωσις του ἀπετελεῖτο ἀπὸ κονιάματα παλαιότερων κατοικιῶν, ἴσως τῶν πρώιμων ρωμαϊκῶν χρόνων. Τοῦτο φέρει χρῶμα κυρίως ἐρυθρὸν διαρθρούμενον διὰ καθέτων καὶ ὀριζοντίων γραμμῶν ἄλλου χρώματος. Τὸ κονίαμα αὐτὸ προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ παλαιότερα ἐσωτερικὰ κατοικιῶν καὶ εἰς ὀλίγα σημεία διακρίνονται ἐξωγραφημένα μικρὰ ἄνθη, ἴσως εἰς τὰς γωνίας, ἐνθυμίζοντα ἀνάλογα δείγματα ἐκ τῆς Πομπηίας, ὅπως π.χ. εἰς τοῖχον τῆς Casa del Centenario (L. Curtius, Die Wandmalerei Pompejis σ. 197, εἰκ. 121). Ἡ προπαρασκευὴ τῆς βάσεως διὰ τὴν στρώσιν τοῦ ψηφιδωτοῦ ἔχει γίνεαι διὰ τῆς τοποθετήσεως τῶν παλαιότερων αὐτῶν κονιαμάτων εἰς ἐπάλληλα στρώματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν πατηθῆ μὲ ἰδιαιτέραν φροντίδα, ἐνῶ κάτωθεν αὐτῶν ὑπάρχει ἐν ἀκόμῃ στρώμα ἀποτελούμενον ἐκ μεγάλων τούβλων ἐναλλασσομένων μετὰ μετρίων ποταμίων λίθων. Ἐκ τῶν γνωστῶν ψηφιδωτῶν ἐξήχθη τὸ καὶ ἐν Μαγούλα καὶ εἰς τὸν κήπον Ψυχογίου εὐρισκόμενον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνευρεθῆ τὸ 1915 καὶ δημοσιευθῆ (ΑΔ 4 (1918) σ. 171) παλαιότερον, ἀλλὰ ἐν τῷ μεταξύ ἐκαλύφθη κατὰ τὴν Κατοχὴν. Ὅτι μετὰ σχετικῆς βεβαιότητος διεπιστάθη, κατὰ τὰς ἐργασίας ἐξαγωγῆς του, εἶναι ὅτι εὐρίσκετο εἰς δωμάτιον οἰκοδομήματος τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τὸ μόνον, διότι οἱ τοῖχοι συνεχίζονται πρὸς ὄλας τὰς πλευράς καὶ δύνανται μετ' ἀσφαλείας νὰ λεχθῆ ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ κτῆμα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ψηφιδωτά. Ἡ θέσις τοῦ ψηφιδωτοῦ τού-

του εις την περιοχὴν τῆς Μαγούλας, δηλαδή εἰς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Πλατανιστᾶ, τοῦ ἀρχαίου σπαρτιατικοῦ γυμναστηρίου, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ θέματα τῶν παραστάσεων του, κυρίως παιχνίδια καὶ ἀγωνίσματα, ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εὐρίσκεται ἴσως εἰς σχέσιν μὲ τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ γυμναστηρίου ὅπου, Πaus. III, 14,8 «Καὶ χωρίον Πλατανιστᾶς ἐστὶν ἀπὸ τῶν δένδρων, αἱ δὴ ὑψηλαὶ καὶ συνεχεῖς περι αὐτὸ αἱ πλάτανοι πεφύκασιν. Αὐτὸ δὲ τὸ χωρίον, ἔνθα τοῖς ἐφήβοις μάχεσθαι καθέστηκε». Δυστυχῶς μία ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου παρουσιάζει πολλὰς δυσκολίας, διότι ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ εἶναι κατὰφυτος μὲ διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἀνήκει εἰς ἰδιώτας, οἱ ὅποιοι μᾶλλον θὰ ἀντισταθοῦν εἰς πᾶσαν ζημίαν τῶν κήπων των.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐδῶ ἦτο ἐντελῶς διάφορος ἡ βᾶσις ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐφέρετο τὸ ψηφιδωτόν, ἀποτελουμένη ἐκ στρώματος λίθων κατακορύφως τοποθετημένων, ἐπ' αὐτῶν δὲ παχὺ στρώμα πεπατημένης γῆς, ἀναμεμιγμένης μὲ κεραμοκονίαμα, καὶ σχηματιζούσης οὕτω ἰσχυρὸν κουρασάνι. Διὰ τὰ θέματα τοῦ ψηφιδωτοῦ δύναται νὰ καταφύγη τις εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ ΑΔ 4 (1918) σ. 191 εἰκ. 1.

Μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασαν αἱ ἐργασίαι ἐντοπισμοῦ καὶ ἐξαγωγῆς τῶν ψηφιδωτῶν, διὰ τὰ ὁποῖα ἦτο μόνον γνωστόν, ὅτι τὸ ἐν εὐρίσκειτο ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας Ἀλεξοπούλου, παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀγ. Νίκωνος, καὶ ἔφερε παραστάσιν Μεδούσης, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὸν κήπον τῆς οἰκίας Σιναικίδη καὶ ἀπεικόνιζε «Σαφῶ στεφανουμένην». Διότι ἐδῶ, ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς παλαιότερας αὐτὰς πληροφορίας, ἀνευρέθησαν καὶ νέαι παραστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ σφύζονται καλῶς καὶ δίδουν, ἐκτὸς τῶν συνήθων διὰ τὰ ψηφιδωτὰ σκηνῶν, εἰς τὴν δευτέραν θέσιν καὶ μερικὰ πορτραῖτα ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων πολῦτιμα.

Ἡ οἰκία Ἀλεξοπούλου, ἡ ὁποία μετὰ πολλὰς δυσκολίας ἀνευρέθη, δεδομένου ὅτι ἔχει ἀλλάξει ἐν τῷ μεταξὺ πολλοὺς ἰδιοκτητὰς, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πρὸ αὐτῆς χώρου ταχέως ἔδειξε τὴν ὑπαρξίν ψηφιδωτοῦ διαπέδου εἰς τὸν μεταξὺ τῆς σφύζομένης παλαιᾶς οἰκίας καὶ τοῦ πεζοδρομίου χώρον. Εὐρέθη εἰς βάθος 0,90 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πεζοδρομίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.60 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας. Εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ ψηφιδωτοῦ καὶ τῆς οἰκίας χώρον ἡ ἀνασκαφὴ κατὰ μέρος ἔδειξεν εἰς βάθος 1.70 μ. καὶ τὴν ὑπαρξίν τάφου ρωμαϊκῶν χρόνων, πιθανότατα σεσυλημένου ἢ κατεστραμμένου ἀργότερον, διότι οὔτε ὅστᾳ οὔτε κτερίσματα εὐρέθησαν εἰς τὴν θέσιν των.

Ἡ παράστασις τῆς Μεδούσης εὐρέθη ἀκριβῶς παρὰ τὸ πεζοδρόμιον καὶ μόνον ἐλάχιστον τμήμα τοῦ πλαισίου τῆς ἐκαλύπτετο (Πί ν. 137α) ὑπὸ τοῦ κρασπεδορείθρου. Εἰς τὸ κέντρον τῆς συνθέσεως ἀπεικονίζεται ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης διατηρουμένη σχετικῶς καλῶς ἐντὸς κύκλου, ὁ ὁποῖος περιβάλλεται ἀπὸ τέσσαρα ἡμικύκλια μὲ παραστάσεις δελφίνων ἀνωπῶν καὶ τέσσαρα τραπεζοειδῆ πλαίσια μὲ παραστάσεις ἄλλων ἰχθύων, ἐν μέρει σφύζομένων. Ἡ παράστασις τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἔχει ἐνάργειαν καὶ δύναμιν παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπικρατοῦν περισσότερο τὰ ἀνθρώπινα καὶ ὄχι τὰ ζωϊκὰ στοιχεῖα. Τὸ ἀκριβὲς μέγεθος τοῦ δωματίου, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκειτο, δύναται νὰ δοθῇ μὲ σχετικὴν ἀκρίβειαν, διότι εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ εὐρέθη τοῖχος καὶ θύρα φέρουσα εἰς παρακείμενον δωμάτιον καὶ ἀσφαλῶς ἕτερον ὅμοιον δωμάτιον ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν ἀνατολικήν, ἀσφαλῶς καταστραφέν ἐκ τοίχων παλαιότερων οἰκιῶν, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ διήρχοντο ἐντεῦθεν. Τὸ δωμάτιον, τοῦ ὁποίου δάπεδον ἦτο ἡ παράστασις τῆς Μεδούσης, ἦτο τετράγωνον διαστάσεων 4.10 × 4.10 μ., ἐνῶ τὸ δυτικῶς εὐρισκόμενον — τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ καὶ διὰ τὸ ἀνατολικῶς κείμενον — ἦσαν 3 × 4.20 μ. καὶ τὸ ὅλον πλάτος τοῦ οἰκοδομήματος, ἂν δὲν εἶχε καὶ ἄλλην προέκτασιν, ἦτο 10.20 μ. Μὲ τὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὸν χώρο αὐτὸν καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς παραστάσεως τῆς Μεδούσης εἶχε πρακτικῶς ὀλοκληρωθῇ ἡ ἔρευνα εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς αἱ διαστάσεις μήκους πλάτους δὲν ἐφαινότο κανονικαί, ἐζητήθη ἡ ἄδεια τοῦ Δήμου διὰ τὴν ἔρευναν καὶ τῆς πρὸ τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς Μεδούσης εὐρισκομένης ὁδοῦ Ἀγ. Νίκωνος. Ἀκριβῶς μετὰ τὸ κρασπεδορείθρον τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς, εἰς τὸν ἄξονα τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης, ἡ ἀνασκαφὴ ἔδειξεν εἰς τὸ βάθος τοῦ 1 μ. ὄχι ἀπλῶς συνέχισιν τῶν πλαισίων τοῦ μωσαϊκοῦ, ἀλλὰ νέαν παράστασιν καί, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς Μεδούσης, διαχωριστικὸν τοῖχον. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μωσαϊκοῦ τούτου ἦτο 0,10 μ. χαμηλότερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον μωσαϊκὸν τῆς Μεδούσης, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζεται μία ἐλαφρὰ βαθμὶς μεταξὺ τοῦ νέου καὶ τῶν παλαιῶν δωματίων. Ἡ παράστασις, ἡ ὁποία εὐρέθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ νέου χώρου καὶ εἰς θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἴσοδος πρὸς τὸ δωμάτιον τῆς Μεδούσης, διασφύζεται καλῶς καὶ ἀπεικονίζει δύο πάνθηρας ἀνωποῦς μὲ τοὺς ἔμπροσθίους πόδας ἐπὶ κρατήρος, τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ χεῖλους, τὸν ἕτερον ἐπὶ τοῦ κάτω μέρους τῆς λαβῆς (Πί ν. 137β). Εἶναι δια-

πρόσωπα ή σκηνάς. Δεδομένου ότι τέσσερα πρόσωπα εικονίζονται εις τὸ 1/5 τοῦ χώρου, ἂν ἡ παράστασις εἶχεν ἔστω καὶ ὄχι ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ἀλλὰ ἀνάλογον πυκνότητα, θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνη πλέον τῶν δεκαπέντε μορφῶν. Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς κατ' ἀρχὰς νοτιοανατολικῶς τῆς κεντρικῆς αὐτῆς παραστάσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ βορειοδυτικῶς ἔδειξεν ὅτι αὐτὴ δὲν ἦτο μόνη, ἀλλὰ ἐπλαισιοῦτο ὑπὸ πέντε προσωπογραφιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ αὐτὴ τῆς Σαπφουδῆς καὶ μάλιστα θαυμασιῶς διατηρουμένη. Ἀκριβῶς εἰς τὸ ὕψος τῶν κεφαλῶν τῶν Μουσῶν, εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν πλευρὰν, εὐρέθη προσωπογραφία καλῶς ἐπίσης διατηρουμένη φέρουσα τὸ ὄνομα ΑΛΚΗΒΕΙΑΔΗΣ(!), ἡ ὁποία μᾶς δίδει ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα πορτραῖτα ὅλης τῆς σειρᾶς. Εἶναι ὅπως καὶ τὰ ἄλλα πορτραῖτα ἐντὸς τετραγώνου, διαστάσεων ἄνευ τῶν πλαισίων 0,90 × 0,90 μ., μετὰ τῶν πλαισίων 1.20 × 1.20 μ., καὶ τοποθετημένη κατὰ τρόπον ὥστε τὸ κάτω μέρος τῆς νὰ μὴ εἶναι εἰς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ κάτω μέρους τῆς παραστάσεως τῶν Μουσῶν, ἀλλὰ καθέτως πρὸς αὐτὰς ὡσάν νὰ τὰς ἀντικρύζη. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς παραστάσεως τῶν Μουσῶν, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὴν προέκτασιν τῆς παραστάσεως αὐτῆς, εὐρίσκεται ἡ εἰκὼν τῆς Σαπφουδῆς, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομα ΣΑΦΦΩ, μετὰ δὲ τὴν ἐντὸς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς (Π ἰ ν. 139α), τοποθετημένη μετὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ὅπως καὶ αἱ Μοῦσαι. Τὸ ψηφιδωτὸν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν εὐρέθη σκεπασμένον διὰ μεγάλων λιθίνων πλακῶν, ἀσφαλῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν πρὸ πεντηκονταετίας εἶχεν εὐρεθῆ, πιθανώτατα ὅτε κατεσκευάζετο ὁ μανδροτοῖχος τοῦ κήπου ἢ ἡ μία μικρὰ ὕδατοδεξαμενὴ ἐπιφανείας, ἡ ὁποία εἶχε κατασκευασθῆ πλησίον τοῦ. Ἐν τρίτῳ πορτραῖτον, τὸ ὁποῖον ἐπίσης διασφύζει τὸ ὄνομά του, εὐρίσκεται εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς παραστάσεως τῶν Μουσῶν καὶ ἔχει σοβαρὰς ζημίας, δίδει τὸ ὄνομα ΑΚΜΑΝ (Π ἰ ν. 139β). Δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὸν γνωστὸν ποιητὴν τῆς σπαρτιατικῆς ἀρχαϊκῆς ζωῆς, τὸν Ἀλκμᾶνα, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὰς Σάρδεις, ἀλλὰ ἔδρασεν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου κατὰ τὸν Πausanias (Πaus. III, 15, 2) ὑπῆρχε κατὰ τὸν Πλατανιστᾶν καὶ μνημά του, ἴσως μικρὸν ἠρῶον ἢ ἄλλο μνημεῖον, «Τοῦ Σεβρίου δὲ ἔστιν ἐν δεξιᾷ μνημα Ἀλκμᾶνος, ὃ ποιήσαντι ἕσματα οὐδὲν ἐς ἡδονὴν αὐτῶν ἐλυμήνατο τῶν Λακῶνων ἢ γλῶσσα, ἥκιστα παρεχόμενη τὸ εὐφώνον». Τέταρτον πορτραῖτον εὐρίσκεται εἰς ἄλλο ἄκρον τῆς παραστάσεως τῶν Μουσῶν καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀντίστοιχον τῆς Σαπφουδῆς θέσιν, ἐπίσης ἑλλίπες, τοῦ ὁποίου δὲν δια-

σφύζεται οὔτε τὸ ὄνομα. Πρόκειται πάντως περὶ ἀνδρικῆς μορφῆς καὶ θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποθεθῆ ἀπὸ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλκαίου, ὁ ὁποῖος ἔχει τοποθετηθῆ εἰς τὴν ἀντίστοιχον τῆς Σαπφουδῆς θέσιν. Τὸ πέμπτον πορτραῖτον εἶναι πολὺ περισσότερον ἑλλίπες, διότι ἔχει καταστραφῆ τὸ ἄνω τοῦ στόματος τμήμα τοῦ προσώπου, ἀλλὰ διασφύζει τὰ τελευταῖα γράμματα τοῦ ὀνόματος ΚΡΕΩΝ, καὶ ἐπομένως πρόκειται περὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Κατέχει τὴν θέσιν τὴν ἀντίστοιχον τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἶναι δηλαδὴ εἰς τὸ ὕψος τῶν κεφαλῶν τῶν Μουσῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν τῶν. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς παραστάσεως τῶν Μουσῶν δὲν ἀνευρέθη πορτραῖτον, ἀλλὰ τὸ σύνθετος διακοσμητικὸν πλαίσιον, ὥστε τὰ ἀνευρεθέντα καλύπτουν τὰς τρεῖς μόνον πλευρὰς τῆς. Τὴν ἑκτασιν μεταξὺ τῶν διαφόρων προσωπογραφιῶν τὴν καλύπτουν ὁμοίων διαστάσεων τετράγωνα μετὰ ποικιλίαν διακοσμητικῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐναλλάσσονται. Ἀλλὰ τὸ ψηφιδωτὸν δὲν ἐξαντλεῖται ἐδῶ, διότι πρὸς τὰς δύο κατευθύνσεις ἄνω καὶ κάτω (ἄνω ἢ πλευρὰ τῶν κεφαλῶν, κάτω τῶν ποδῶν) καὶ ἐκτὸς τῶν τετραγώνων ποὺ καλύπτονται ἀπὸ διάφορα διακοσμητικὰ μοτίβα καὶ μόνον ἀποσπασματικῶς σφύζονται καὶ αὐτῶν εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν αἱ προσωπογραφίαι, ἀκολουθοῦν δύο ἀκόμη σειραὶ, ἐνθ' εἰς τὰς δύο πλευρὰς, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐκτὸς τῶν προσωπογραφιῶν ὑπάρχει ἀκόμη μία. Αὐτὸ δίδει εἰς τὸ μωσαϊκὸν ἑκτασιν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχομεν ὑποπευθεθῆ ἀρχικῶς, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι δύναται μετὰ ἀσφάλειαν νὰ λεχθῆ ὅτι οὐδαμοῦ εὐρέθη διαχωριστικὸς τοῖχος δωματίων. Τὸ ψηφιδωτὸν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν καλύπτει δάπεδον ἐνιαῖον, διαστάσεων περίπου 10 — 10.50 μ. πλάτους, ἀλλὰ ἀγνώστου ἀκόμη μήκους. Μετὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς πρὸς τοὺς δύο μανδροτοίχους τοὺς χωρίζοντας τὸν κήπον Κάκαρη ἀπὸ τοὺς κήπους Μαρκοπούλου καὶ Φαρίνου διαπιστοῦται, ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν συνεχίζεται καὶ ὑπὸ τοὺς μανδροτοίχους πρὸς τοὺς δύο κήπους, ὅπως συνεχίζεται καὶ πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἐντὸς τοῦ κήπου Κάκαρη. Ἐφάνη ἐπομένως προφανῆς ὅτι ἦτο πιθανὸν νὰ εἶχε καὶ ἄλλας παραστάσεις τὸ ψηφιδωτὸν μετὰ τὰ τρία τετράγωνα τῶν προσωπογραφιῶν καὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων. Πράγματι δὲ καὶ εἰς τὰς δύο πλευρὰς ἀνευρέθησαν, ἂν καὶ εἰς κατάστασιν σχεδὸν πλήρους ἀποσυνθέσεως, δύο παραστάσεις μετὰ σκηνᾶς κυνηγίου, διαφορετικοῦ πάντως, ὅσον δύναται νὰ κριθῆ ἐκ τῶν διασωθέντων σπαραγμάτων, πλάτους 5.80 - 6 μ., ὕψ. 1.80 μ. περίπου ἢ κάτω, καὶ πλάτους 8.40 - 8.50 μ., ὕψ. 1.80 ἢ ἐπάνω,

Εἰς τὴν κάτω τὸ θέμα ἢ τὰ θέματα ἦσαν κυνήγιον ἀγρίων ζῶων καὶ εἰς ἕν σφζόμενον ἀπόσπασμα εἰκονίζεται παγιδευμένον εἰς δίκτυον ζῶων, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται μὲ κτυπήματα δόρατος ὑπὸ κυνηγοῦ. Τὸ ἐνδιαφέρον ὁμοῦ παρουσιάζεται καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς σκηνῆς ἀπεικονίζονται, σχεδὸν εἰς τὸ πλαίσιον, δύο μορφαί, αἱ ὁποῖαι, ἐκ τῶν ὀνομάτων τὰ ὁποῖα φέρουν, εἶναι αἱ προσωποποιήσεις τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς ἡμέρας, ἡ ὁποία διασφάζει μέρος τοῦ προσώπου (Πί ν. 140 β) καὶ τὰ γράμματα ΗΜΕΡ, εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μόνον ἕν ἀσήμαντον τμήμα τῆς νυκτός διασφζουσα τὰ γράμματα ΥΞ. Ἡ ἄλλη σκηνὴ κυνηγίου, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ ψηφιδωτοῦ, φαίνεται, ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα τεμάχια τὰ ὁποῖα διεσώθησαν, ὅτι ἀπέδιδε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν κυνηγῶν ἐκ τῆς θήρας, διότι ἀναγνωρίζονται χεῖρες κρατοῦσαι ὑδρόβια πτηνά καὶ λαγοὶ νὰ κρέμονται ἀπὸ ξύλον φερομένον ἐπὶ τοῦ ὤμου ἄλλης μορφῆς. Ἡ καλὴ τύχη ἐδῶ ἐπέτρεψε νὰ διασωθῆ, καλυπτομένη ὑπὸ τῶν ριζῶν μιᾶς πορτοκαλέας, μία ἀκόμη μορφή διασφζομένη καλῶς καὶ δίδουσα τὴν προσωποποίησιν τοῦ ἡλίου, ἐνῶ ἡ εὐρισκομένη ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον εἰκὼν τῆς σελήνης εἶχεν ἐντελῶς ἀπολεσθῆ. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθῆ ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα δὲν ἦσαν τοποθετημένα εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς σκηνῆς τοῦ κυνηγίου, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην σκηνήν, ἀλλὰ εἰς τὸ ἄκρον, εἰς τὸ κάτω ὁμοῦ μέρος αὐτῆς, δηλαδὴ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν κυνηγῶν. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἡλίου δὲν φέρει ὄνομα, ἀλλὰ εἶναι ἀπαραινόμενος ἐκ τῶν ὀμιλούντων συμβόλων ὑπὸ τῶν ὁποίων παρακολουθεῖται, τῶν ἀκτίνων αἱ ὁποῖαι ἐκπέμπονται ἐκ τῆς κεφαλῆς του, καὶ τῆς ὑδρογείου, τὴν ὁποῖαν φέρει εἰς τὰς χεῖράς του (Πί ν. 140 α). Πρόκειται περὶ ἐνός τῶν ὀρειότερων ἰδεαλιστικῆς ἀποδόσεως προσώπων ποὺ ἀνευρέθησαν, μὲ τὸ ζωηρὸν καὶ καθαρὸν βλέμμα, τοὺς ζωντανοὺς ὀφθαλμούς, τὴν ἐλαφρὰν στροφὴν τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἄνω, χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἔστω καὶ μακρυνὴν σχέσιν μὲ τὰς ἰδεαλιστικὰς προσωπογραφίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ τὰς δύο σκηνὰς κυνηγίου ἀνευρέθησαν τοῖχοι ἐν διαλύσει, οἱ ὁποῖοι δὲν ἄφηναν ἀμφιβολίαν, ὅτι εἶχομεν φθάσει εἰς τὰ τέρματα τοῦ ψηφιδωτοῦ, τοῦλάχιστον αὐτοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου. Τοῖχοι ὁμοῦ ἢ ἔστω καὶ λείψανά των, δὲν ἀνευρέθησαν εἰς τὰς δύο ἄλλας πλευράς. Οἱ ἀνευρεθέντες ἦσαν περίπου εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν πλευράν, ἐνῶ δὲν εὐρέ-

θησαν οὐδὲ ἴχνη εἰς τὴν βορείαν καὶ νοτίαν. Τὸ ψηφιδωτὸν ἐκάλυπτε συνολικῶς δάπεδον διαστάσεων πλάτους ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον 10.60-11.20 μ., μήκους δὲ 14.80-15.20 μέτρων, τὸ ὁποῖον θὰ πρέπη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπετέλει ἐνιαίαν αἰθουσαν, διότι οὐδαμῶς διεπιστώθη χάρισμα, ἔστω καὶ ξύλινον, τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε κάπου νὰ ἔχη βάσεις ἢ νὰ ἐγκατέλειπε ἴχνη. Βεβαίως, ἡ δυσκολία εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι προφανής, διότι δυσκόλως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν πῶς θὰ ἔστω γάζετο ἕνας χώρος 10.60×14.80 μ. ποὺ ἔχομεν, εἶναι δὲ ἐπίσης βέβαιοι ὅτι οὐδαμῶς εὐρέθησαν ἴχνη βάσεων κίωνων ἢ καὶ ξυλίνων ἐσωτερικῶν στηριγμάτων τῆς στέγης.

Τὸ ψηφιδωτὸν εἶναι διατεταγμένον μὲ τὴν μεγάλην παράστασιν τῶν Μουσῶν εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς, παισιουμένην ὑπὸ πέντε προσωπογραφῶν τοποθετημένων εἰς τὰς τρεῖς πλευράς της: (περίπου) νοτίαν, δυτικὴν καὶ βορείαν, τὰς ὁποίας ἀκολουθοῦν δύο σειραὶ μὲ τετράγωνα καλυπτόμενα μὲ διακοσμητικὰ θέματα καὶ τέλος μὲ δύο σκηνὰς εἰς δύο τέρματα, ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν (περίπου), φερούσας σκηνὰς κυνηγίου καὶ συνοδευόμενων ἀπὸ τέσσαρας προσωποποιήσεις, ἀνά δύο ἐκάστης.

Διὰ τὴν πιθανότητα ὑπάρξεως καὶ ἄλλων δωματίων μὲ ψηφιδωτὰ δάπεδα, ἐκατέρωθεν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, δὲν ὑπῆρχε δυνατότης συστηματικῆς καὶ πλήρους ἀνασκαφῆς, διότι ἔπρεπε νὰ καταστραφοῦν πολλὰ δένδρα καὶ ἴσως καὶ τμήματα τῶν μανδροτοίχων τῶν χωριζόντων τοὺς τρεῖς κήπους, Κάκαρη, Μαρκοπούλου καὶ Φαρίνου. Μία ἐκτεταμένη ἀνασκαφὴ ἀσφαλῶς θὰ παρείχε στοιχεῖα διὰ τὸ οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου, κατ' ἀναλογίαν τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς Μεδούσης, τὸ ἀνασκαφέν δάπεδον ἦτο ἡ κεντρικὴ αἰθουσα, μᾶλλον ἐπισημοτέρα καὶ πλουσιωτέρα, μὲ δωμάτια πρὸς δύο ἢ καὶ πρὸς τὰς τέσσαρας πλευράς. Ἀκόμη ἴσως νὰ εἶδε στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἐφαίνετο ὅτι ἡ κεντρικὴ αὐτῆ, ἡ φέρουσα τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον, αἰθουσα, ἦτο μία ἐσωτερικὴ αὐλή, διότι δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ ἡ δυσκολία τῆς στεγασῆς της. Εἰς ὀλόκληρον τὸν ἀνασκαφέντα χώρον τὰ ὄστρακα ἦσαν ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινὰ καὶ μόνον εἰς δύο θέσεις, παρὰ τὸν μανδροτοίχον Μαρκοπούλου καὶ πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν τῆς οἰκίας Κάκαρη, εὐρέθησαν καὶ ὀλίγα σχετικῶς ὄστρακα τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν κλασικῶν χρόνων. Ἐκτὸς τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου τῶν 12×16 μέτρων περίπου, ἐνηργήθησαν ἀνασκαφικὰ τομαὶ, ἔστω καὶ ὀλίγα, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μὴ ἀνασκαφέντα τμήματα τῶν κήπων Κάκαρη, Μαρκοπούλου καὶ Φαρίνου, αἱ ὁ-

ποίαι δὲν ἔδειξαν εἰς τὸ αὐτὸ βάθος τῶν 0,80-1 μ. παρουσίαν μωσαϊκοῦ, ἀλλὰ, εἰς τὸ οἰκόπεδον Φαρίνου, ἴσως τὴν ὑπαρξίν δωματίου, μὴ φέροντος ψηφιδωτὸν δάπεδον. Ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ παρά τὴν παράστασιν τοῦ Ἡλίου, δηλαδὴ εἰς ἀπόστασιν 2,40 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐν διαλύσει ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος, ἀνευρέθη σωρὸς μικρῶν μαρμαρίνων πλακιδίων, δικαιολογούντων τὴν σκέψιν, ὅτι πιθανώτατα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἱ τοῖχοι ἔφερον ὀρθομαρμάρωσιν. Μερικὰ ἀποτελοῦνται ἐξ ἐρυθροῦ μαρμάρου, τοῦ γνωστοῦ λίθου τῆς Μάνης Rosso Antiquo, ἀλλὰ ἐκ λευκοῦ, ἀλλὰ ὑποκιτρίνου, ἀλλὰ φαιοῦ καὶ ἄλλα φέρουν γραμμὰς ἢ φλέβας διαφόρου χρώματος. Βέβαια δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείεται ἡ πιθανότης νὰ εἶναι τὰ ἐν λόγῳ μαρμάρινα πλακίδια κατάλοιπα τῶν χρησιμοποιηθέντων διὰ τὴν κατασκευὴν ψηφιδῶν λίθων, ἂν καὶ τοῦτο ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἐπιμελῆ λείανσιν τῶν πλακιδίων καὶ τὴν κανονικὴν εἰς τὰς ἄκρας καὶ τὸ ὀπίσθιον μέρος ἐπεξεργασίαν. Μερικὰ ἐκ τούτων μάλιστα φέρουν εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν ἴχνη κονιάματος, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἦσαν συνδεδεμένα μὲ τὸν τοῖχον, ἂν καὶ δὲν πρέπη νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ πιθανότης τοῦτο νὰ προέρχεται ἀπὸ μεταγενεστέρων χρησιμοποίησιν. Ὁ τρόπος τῆς προετοιμασίας τοῦ δαπέδου διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ψηφιδῶν ἦτο ἐδῶ διάφορος τῶν ἄλλων τριῶν, τὰς ὁποίας εἶδομεν, καὶ ἀναμφιβόλως πολὺ περισσότερον μελετημένους καὶ φροντισμένους. Εἰς δύο θέσεις τοῦ δαπέδου, αἱ ὁποῖαι ἐμελετήθησαν μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ ψηφιδωτοῦ, εἰς αὐτὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν αἱ κεφαλαὶ τῶν Μουσῶν, ὅπως καὶ εἰς αὐτὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ὁ Ἡλιος, διεπιστώθησαν τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικά. Ἀμέσως ὑπὸ τὰς ψηφίδας εὐρίσκεται ἓνα μὲ μεγαλυτέραν φροντίδα κατασκευασμένον κουρασάνι, μὲ κονίαμα δηλαδὴ κοσκινισμένον καὶ καλὰ κτυπημένον. Αὐτὸ, ὅταν ἀκόμη ἦτο ὑγρὸν καὶ εἶχε τοποθετηθῆ εἰς τὴν θέσιν του, εἶχε κτυπηθῆ πάλιν, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἀνωμαλίας ἀναλόγους μὲ αὐτὰς ποῦ γίνονται εἰς σύγχρονα ἀρτιφισιέλ, ἀλλὰ μεγαλυτέρων διαστάσεων κυμαινομένων μεταξὺ 0,04 καὶ 0,08 μ., προφανῶς διὰ νὰ γίνεταί καλυτέρα ἢ σύνδεσις τῶν ψηφιδῶν εἰς τὸ δάπεδον. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας τοῦ Ἀλκμῆνος, ὅπου ἔλλείπουν αἱ ψηφίδες, διακρίνονται διὰ βαθυτέρων σκιῶν αἱ ἀνωμαλίας. Ὑπὸ τὸ κουρασάνι εὐρίσκεται στρώμα τούβλων κανονικὰ ἐστρωμένων, ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο σειρὰς τούβλων, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὑπάρχει καὶ ἄλλο στρώμα τούβλων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι οὔτε ὄρθια οὔτε κανονικὰ τοποθετημένα ἀλλὰ πλάγια, ὅπως

αἱ γραμμαὶ ποῦ ἀκολουθοῦν. Ὑπὸ τὸ δεύτερον στρώμα τούβλων εὐρίσκεται στρώμα λίθων ἀκατεργάστων, ἀλλὰ καλῶς πεπατημένων. Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὑπὸ τὴν θέσιν τῶν κεφαλῶν τῶν Μουσῶν καὶ μεταξὺ τῶν δύο στρωμάτων τῶν τούβλων, εἰς βάθος δὲ 0,12 μ. ἀπὸ τῶν ψηφιδῶν, εὐρέθη καὶ τεμάχιον μικρὸν ἄλλου ψηφιδωτοῦ δι' ἄλλων ψηφιδῶν, καταφανῶς μεγαλυτέρων, καλύτερον λειασμένων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, προσέτι δὲ καὶ ἰσχυρότερον συνδεδεμένων μεταξὺ των. Ἐν ὁμοίον σχεδὸν τεμάχιον εἶχεν εὐρεθῆ καὶ ὑπὸ τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ πιθανώτατα ἀμφότερα ὁμιλοῦν σαφῶς περὶ παρουσίας καὶ παλαιωτέρων, ἀσφαλῶς ἑλληνιστικῶν χρόνων, ψηφιδωτῶν εἰς τὰς ἰδίας ἢ εἰς πλησίον θέσεις, τὰ ὁποῖα διελύθησαν ἢ εἶχον καταστραφῆ, ὅταν ἐτοποθετήθησαν τὰ νέα.

Μία ἀκόμη γενικὴ παρατήρησις δύναται νὰ προστεθῆ ἐνταῦθα, ἀφορῶσα εἰς ἅπαντα τὰ μέχρι σήμερον εὐρεθέντα ψηφιδωτὰ εἰς Σπάρτην, σχετιζομένη μὲ τὴν πολεοδομικὴν διάταξιν τῆς ἀρχαίας πόλεως κατὰ τοὺς χρόνους εἰς τοὺς ὁποίους ταῦτα ἀνήκουν. Εἰς ὅλα διαπιστοῦται ὁ αὐτὸς προσανατολισμὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι διάφορος τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς συγχρόνου πόλεως, τῆς ὁποίας αἱ κύριαι ἀρτηρίαι ὡς καὶ τὰ οἰκοδομικὰ τετράγωνα ὀργανοῦνται εἰς δύο κυρίους ἄξονας, βαίνοντας ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, πρὸς τὰ κύρια δηλαδὴ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ὅλα τὰ δάπεδα, τὰ ὁποῖα ἔχουν εὐρεθῆ εἰς Σπάρτην, ἔχουν μίαν διαγώνιον τοποθέτησιν ἐν σχέσει μὲ τὴν σύγχρονον πόλιν, εἶναι δηλαδὴ εἰς κατεύθυνσιν βορειοδυτικὴν-νοτιοανατολικὴν καὶ βορειοανατολικὴν-νοτιοδυτικὴν, καὶ ἂν ὑπολογισθοῦν καὶ αἱ ἀποστάσεις μεταξὺ των, ἐπιτρέπουν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι οἱ δρόμοι εἶχον ἄκτινοειδῆ διάταξιν μὲ κέντρον τὴν περιοχὴν Ἀκροπόλεως εἰς τὸ ὕψος τοῦ Θεάτρου καὶ τῆς Ἀγορᾶς, ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ εὐρίσκεται πρὸ αὐτοῦ. Τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα τίθενται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ψηφιδωτῶν εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ θέσις διὰ νὰ συζητηθοῦν.

*

Ἔργασια στερεώσεως τειχῶν Μονεμβασίας

Εἰς Μονεμβασίαν ἀνελήφθησαν, κατὰ τὸ 1963, καὶ αἱ πρῶται ἐργασίαι στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν τειχῶν τοῦ κάτω Κάστρου, τῶν περισσότερον ἐπικινδύνων δηλαδὴ τμημάτων του, ἐργασίαι αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνεχισθοῦν τῶσον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἔχοντα ζημίας τμήματα, ὅσον καὶ εἰς μεγάλα μέρη τοῦ ἄνω Κάστρου, τὰ ὁποῖα ἐπίσης κινδυνεύουν. Δύναται νὰ λεχθῆ προ-

καταρκτικώς, ὅτι αἱ δυσκολίαι τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἦσαν καὶ εἶναι μεγάλαι, κυρίως διότι δὲν εὐρίσκεται εὐκόλως εἰδικευμένον προσωπικὸν μεῖ κανότητος προσαρμογῆς καὶ αἱ μεταφοραὶ πρέπει νὰ γίνωνται ὅλαι διὰ ζώων ἢ καὶ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν, ἐνῶ τὰ ὑλικά, ὡς ἡ ἀσβεστος καὶ ἡ ξυλεία, νὰ ἔρχονται ἐκ Σπάρτης. Ἐπίσης κατὰ τὰς ἐργασίας διεπιστώθη ὅτι πολλαὶ διαφοραὶ ὑπάρχουν εἰς τὰ διάφορα τμήματα τοῦ κάστρου, τόσον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὑλικοῦ ὅσον καὶ τὸν τρόπον τοῦ κτισίματος, χωρὶς νὰ δύναται νὰ λεχθῆ ἂν αἱ διαφοραὶ ὑποδηλοῦν χρονολογικὰς διαφορὰς ἢ ἀπλῶς διαφόρους τεχνίτας. Οὕτω παρὰ τὴν κυρίαν πύλην τὸ ἀσβεστοκονίαμα εἶναι ἰσχυρότερον καὶ χρησιμοποιοῦνται περισσότερα τεμάχια μικρῶν κεράμων εἰς τὸ κτίσιμον, καὶ τὸ τεῖχος ἔχει καὶ ἐξωτερικὸν κονίαμα ἐν εἶδει "πεταχτοῦ", ἐνῶ εἰς τὸ κάτωθεν τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Χρυσαιτίσεως τμήμα τὸ κτίσιμον μετὰ τὰ 0,10 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας εἶναι ἀνευ ἀσβέστου μεῖ ἀπλῆν λάσπην ὡς συνδετικὴν ὕλην καὶ μερικὰ μέτρα νοτιώτερον διὰ λάσπης μετὰ πολλῶν ἀχώρων.

Αἱ ἐργασίαι μας ἔγιναν, διὰ τὸ περιορισμένον τῆς πιστώσεως, μόνον εἰς τὰ περισσότερον κινδυνεύοντα τμήματα τῶν τειχῶν διὰ συνεργείου κτιστῶν ἐκ Μυστρά, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐργασθῆ εἰς ἀναλόγους ἐργασίας, καὶ ἐντοπιῶν οἱ ὅποιοι ἠργάζοντο εἰς τὰς δευτερευούσας θέσεις ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἀρχιτεχνίτου. Τοιοῦτοτρόπως ἐστερεώθη τὸ παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς κεντρικῆς πύλης τμήμα (Πί ν. 141α-β) καὶ ἐν συνεχείᾳ, ὀλίγον βορειότερον, ὁ σχεδὸν ἐτοιμόρροπος πύργος, ὁ στηριζόμενος ἐπὶ βράχου, ἀλλὰ ἔχων δύο σοβαρὰ ρήγματα (Πί ν. 141γ-δ).

Εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν καὶ εἰς ἀπόστασιν περὶπου 25 μέτρων ἀπὸ τῆς αὐτῆς κεντρικῆς πύλης ἐστερεώθη μία γωνία ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ προμαχῶν καὶ παρουσίαζε ρήγματα. Ἐπίσης δύο τμήματα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ δεξιὰ τῆς κυρίας πύλης, ὅπου εἶχε σχεδὸν καταρρεῦσει ὁ τοίχος στηρίξεως τῆς κλίμακος ἀνόδου πρὸς τὴν στέγην τῆς πύλης (Πί ν. 141ε, ἡ φωτογραφία ἢ ληφθεῖσα μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως ἀπέτυχε) καὶ μέγα τμήμα τοῦ παρὰ τὴν κλίμακα τοίχου, (Πί ν. 141ζ', φωτογραφία πρὸ τῆς στερεώσεως). Τὰς μεγαλύτερας ὁμως ζημίας, μεῖ ἄμεσον τὸν κίνδυνον καταρρέσεως τῶν τειχῶν εἰς τμήμα μήκους πλεόν τῶν ἐξήκοντα καὶ ὕψους πλεόν τῶν δεκαπέντε μέτρων, παρουσίαζεν ἡ ἀριστερὰ τῆς μικρᾶς ἀνατολικῆς καὶ εἰς τὴν θάλασσαν φερούσης πύλης θέσις, ἡ καλουμένη

«Πορτέλο». Ἐδῶ συνεκρατήθη καὶ ἐστερεώθη εἰς τὰ ἐπισφαλῆ μέρη τὸ τεῖχος καθ' ὅλον τὸ ὕψος του, παρὰ τὰς δυσκολίας αἱ ὁποῖαι ἀντιμετωπίσθησαν (Πί ν. 142α-β), καὶ συνεπληρώθησαν καὶ αἱ ἐν διαλύσει εὐρισκόμεναι ὀδοντωταὶ ἀπολήξεις (Πί ν. 143γ) κατὰ τὰς καλῶς διασφωμένους. Ἐν ἄλλο τμήμα, τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἐκινδύνευεν, ἦτο καὶ τὸ κάτωθεν τῆς Παναγίας τῆς Χρυσαιτίσεως εὐρισκόμενον μετὰ τοῦ τετραγώνου διὰ πωρολίθων ἐκτισμένον πύργου, ὁ ὅποιος δὲν συνδέεται ὀργανικῶς μετὰ τῶν τειχῶν καὶ ἴσως ἔχει κατασκευασθῆ ἀργότερον. Ἐδῶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρέστη ἀνάγκη ἐξευρέσεως πωρολίθων, διὰ νὰ διατηρηθῆ ὅσον τὸ δυνατόν τὸ ὑλικὸν τοῦ πύργου καὶ τοῦτο μόνον διὰ μεγάλων δυσκολιῶν ἐπετεύχθη διὰ συγκεντρώσεως πωρολίθων ἀπὸ διαφόρους ἰδιωτικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταρρεῦσει. Ἐστερεώθησαν καὶ ἐδῶ, τόσον ὁ πύργος μέχρι τοῦ ὕψους τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν τὸ ὑλικόν, ὅσον καὶ μεγάλα τμήματα ἐκατέρωθεν αὐτοῦ καὶ κυρίως τὸ ὑπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Χρυσαιτίσεως, τὸ ὁποῖον ἀμφίβολον εἶναι ἂν θὰ διεσφάζετο πέραν τοῦ χειμῶνος (Πί ν. 142γ-δ). Στερεώσεις μικροτέρας κλίμακος ἀνελήφθησαν καὶ εἰς μερικὰς ἄλλας θέσεις, ὅπως εἰς τὴν μικρὰν πύλην (Πί ν. 143α-β), συμπλήρωσις ὀδοντωτῶν ἀπολήξεων (Πί ν. 143δ) τῶν τειχῶν καὶ ὑποθεμελιώσεις εἰς τμήματα τὰ ὁποῖα εἶχον διαβρωθῆ ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Ἐννοεῖται ὅτι μόνον ἐλάχιστα ἔγιναν εἰς Μονεμβασίαν καὶ τὰ πολλὰ μένει νὰ γίνουιν, τόσον εἰς τὸ κάτω Κάστρον, ὅπου ἐπείγει νὰ στερεωθοῦν τὰ ἐτοιμόρροπα τμήματα τῆς νοτιανατολικῆς γωνίας, αἱ καμάραι τῆς μεγάλης καὶ τῆς μικρᾶς πύλης καὶ νὰ συμπληρωθοῦν ὅλαι αἱ ὀδοντωταὶ ἀπολήξεις τῶν τειχῶν, διὰ τῶν ὁποίων προφυλάσσονται τὰ τεῖχη καὶ οἱ ἐπισκέπται ἀπὸ τὸν κίνδυνον πτώσεως εἰς τὴν θάλασσαν, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἄνω, ὅπου μεγάλα τμήματα τῶν τειχῶν ἔχουν ἀποσυντεθῆ καὶ ἄλλα κινδυνεύουν.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ Α. ΧΡΗΣΤΟΥ

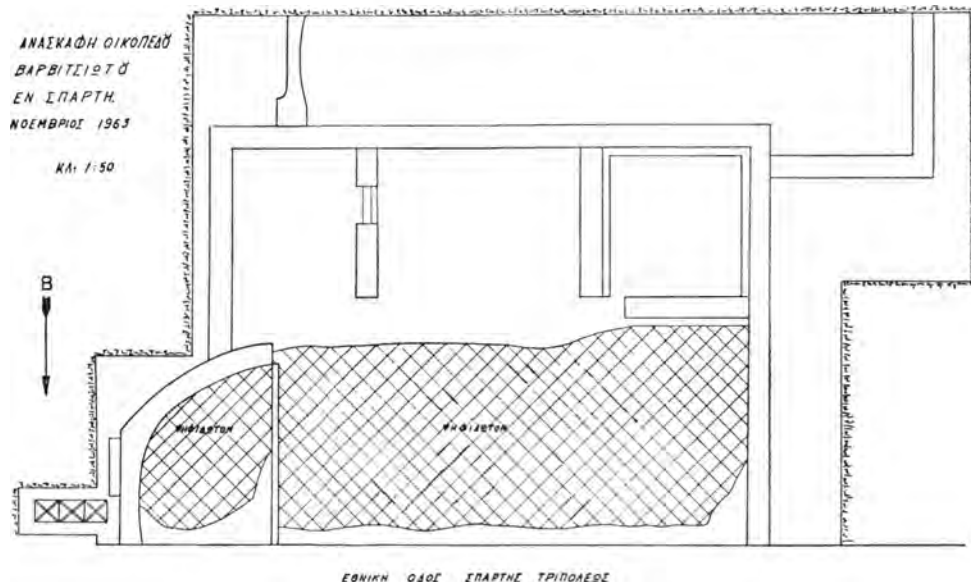
*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1963 διεξήχθη ἡ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου διαταχθεῖσα δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Βαρβιτσιώτη, κείμενον παρὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς Σπάρτης καὶ παρὰ τὴν Ἐθνικὴν ὁδὸν Σπάρτης-Τριπόλεως. Ἀτεκαλύφθη εἰς βάθος 1 μ. περίπου τὸ μεγαλύτερον τμήμα ἐνὸς οἰκοδομήματος ἔχοντος τὸ σχῆμα μῆς κοσμικῆς Ρωμαϊκῆς Βασιλικῆς. Εἶναι σχήματος ὀρθογωνίου, οὐχὶ ὁμως ἐπιμήκου, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ κύριος ἄξων αὐτοῦ φέρεται κατὰ πλάτος, ὅπερ

είναι μεγαλύτερον κατά τι τοῦ μήκους (Σχέδ. 1). Ἀποτελεῖται ἐκ προθαλάμου καὶ μιᾶς κυρίας αἰθούσης, ἥτις πρὸς Α. καταλήγει εἰς ἡμικυκλικὴν προβάλλουσαν κόγχην. Ἡ κυρίως αἰθουσα θὰ ἐχωρίζετο προφανῶς εἰς τρία κλίτη διὰ ξυλίνων διαφραγμάτων ἢ διὰ δύο σειρῶν ξυλίνων κίωνων. Τὸ κεντρικὸν κλίτος ὀρίζεται πάντως καὶ διὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ὅπερ ἐκτείνεται μέχρι τῆς κόγχης, τῆς ὁποίας τὸ δάπεδον διακρίνεται ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ κεντρικοῦ κλίτους διὰ μιᾶς διαχω-

ρικλείουσα τὸ κεντρικὸν τμήμα τῆς παραστάσεως, ὅπερ φέρει πλοχμοειδῆ κοσμήματα. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς ὑπάρχει μέγας κύκλος, ὅστις σχηματίζεται ἐξ ἀλλεπαλλήλων κυκλικῶν ταινιῶν (Πίν. 144β). Ὁ ἑναπομένων μικρὸς κυκλικὸς χώρος εἰς τὸ κέντρον φέρει ἓν πτηνόν, πιθανώτατα πελεκάνον. Πτηνά ἐπίσης παρίστανται καὶ εἰς τὰς γωνίας τὰς σχηματιζομένας ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ κύκλου καὶ τοῦ πλαισίου. Τὸ ψηφιδωτὸν τῆς κόγχης εἶναι πολὺ κατεστραμμένον. Ἡ κεν-

ΕΘΝΙΚΗ ΟΔΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Σχέδ. 1.

ριστικῆς βαθμίδος ὕψους 0,20 μ. Ἴσως οἱ δύο χώροι, κεντρικὸν κλίτος καὶ κόγχης, διεχωρίζοντο μέχρι τοῦ προθαλάμου δι' ἑνὸς ξυλίνου διαφράγματος. Τὸ κεντρικὸν κλίτος ἔχει μήκος ἀπὸ τῆς κόγχης μέχρι τοῦ προθαλάμου 17 μ. καὶ σφάζεται εἰς πλάτος 6 μ. Τὸ ὑπόλοιπον τμήμα αὐτοῦ καθὼς καὶ τὸ Β. κλίτος κατεστράφη κατὰ τὴν διάνοιξιν τῆς Ἐθνικῆς οδοῦ Σπάρτης-Τριπόλεως.

Ἀμφότερα τὰ ψηφιδωτά, κόγχης καὶ κεντρικοῦ κλίτους, εἶναι σχετικῶς ἀμελοῦς κατασκευῆς μὲ μεγάλας ψηφίδας ἀραιῶς τοποθετημένας, χρώματος λευκοῦ, ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ. Ἀμφότερα εἶναι καθαρῶς διακοσμητικὸν χαρακτήρος. Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ κεντρικοῦ κλίτους σφάζεται ἀρκετὰ καλάς καὶ φέρει τὴν ἐξῆς παράστασιν: ὑπάρχει πρῶτον ἓν ἐξωτερικὸν πλαίσιον λευκὸν μὲ σειρᾶν φύλλων κισσοῦ. Ἀκολουθεῖ ἄλλη εὐρύτερα ταινία, ἥτις φέρει τετράγωνα ἢ ὀρθογώνια διαμερίσματα ἐναλλάξ πληρούμενα διὰ ρόμβων, συμπλεκόμενων κύκλων καὶ πτηνῶν (Πίν. 144α-β). Ἀκολουθεῖ στενὴ ταινία φέρουσα πλοχμόν, πε-

τρικὴ παράστασις περικλείεται ἐντὸς πλαισίου μὲ πλοχμοειδῆς μοτίβον. Μόλις διακρίνονται δύο ἀντιμέτωπα πτηνά καὶ μεταξύ αὐτῶν κλῆμα μὲ καρπούς.

Τὸ Ν. κλίτος τοῦ οἰκοδομήματος ἀνευρέθη ἀκέραιον. Ἐχει πλ. 6 μ. καὶ χωρίζεται ὑπὸ δύο τοίχων διευθύνσεως Β.-Ν. εἰς τρία δωμάτια (Σχέδ. 1). Εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ τοίχου τοῦ διαχωρίζοντος τὰ δύο πρῶτα ἐξ ἀνατολῶν δωμάτια, εὐρέθη ἄνοιγμα θύρας, τῆς ὁποίας σφάζεται τὸ μαρμάρινον κατώφλιον διαστ. 1,50×0,30 μ. Τὸ τρίτον Δ. δωμάτιον εἶναι τετράγωνον, διαστ. 4×4 μ., χωρίζεται δὲ ἀπὸ τὸ κεντρικὸν κλίτος οὐχὶ διὰ ξυλίνου διαφράγματος, ὡς τὰ ἕτερα δύο δωμάτια, ἀλλὰ διὰ τοίχου, ὅστις ἀπεκαλύφθη εἰς ὕψος 0,10 μ. Οἱ τρεῖς ἐκ τῶν τοίχων τοῦ παρόντος δωματίου, ἦτοι ὁ Α., ὁ Ν. καὶ ὁ Δ. φέρουν ἐσωτερικῶς καὶ εἰς ὕψος 0,10 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου θρανίον πλ. 0,20 μ., ἴσως διὰ τὴν τοποθέτησιν σκευῶν ἢ εἰδωλίων.

Τὸ δάπεδον τοῦ Ν. κλίτους δὲν φέρει ψηφιδωτόν, ἀλλ' ἦτο ἐστραμμένον διὰ πηλίνων πλακῶν,

ἐξ ὧν τινες σφάζονται ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν των. Πέραν τοῦ Ν. κλίτους εὐρίσκονται καὶ ἕτερα δωμάτια, προσκτίσματα πιθανῶς τοῦ οἰκοδομήματος, ὡς δεικνύουν δύο τοίχοι μὲ κατεύθυνσιν Β.-Ν., ἔκκινούντες ἀπὸ τὸ Δ. καὶ Α. ἄκρον τοῦ Ν. τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος καὶ οἷτινες ἀπεκαλύφθησαν εἰς μῆκος 2 μ. μόνον.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν τοίχων τοῦ ὡς ἄνω κτηρίου ἐγένετο χρῆσις διαφόρων λίθων καὶ πλίνθων, ὡς καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν προγενεστέρας ἐποχῆς, ὡς συνδετικὴ δὲ ὕλη ἐχρησιμοποίηθη κονίαμα ἀσβέστου περιέχον μικρὰ ἐρυθρὰ σωματίδια (κορασάνι). Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τῶν περισσοτέρων διετηρήθησαν τμήματα κεχρωσμένου κονιάματος, διὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐπικεχρισμένοι. Ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς δομῆς τῶν τοίχων, τοῦ σχεδίου γενικῶς, τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων καὶ τῆς πλειονότητος τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων τὸ παρὸν οἰκοδόμημα δύναται νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸν 4ον αἰ. μ.Χ. Εἶναι προφανές ὅτι κατεστράφη βιαίως λόγῳ ἐπιδρομῆς ἢ σεισμοῦ, διότι εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν ἴχνη πυρᾶς. Ἀρκετὰ ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων φέρουν ἐπίσης ἴχνη καύσεως, οἱ δὲ τοίχοι εἶναι τελείως κατεστραμμένοι, οἱ περισσότεροι μέχρι τῶν θεμελίων. Ὁ καλύτερον σφζόμενος τοίχος εἶναι ὁ Ν. τοίχος τοῦ οἰκοδομήματος, ὅστις ἐσώθη εἰς ὕψος 0,50 μ.

Ἐσωτερικῶς τῆς κόγχης, εἰς ἀπόστασιν 0,40 μ. καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἄξονα αὐτῆς, εὐρέθη τάφος διευθύνσεως Δ.-Α., ἐκτισμένος διὰ πλίνθων καὶ κεραμοσκεπῆς, ρωμαϊκῶν χρόνων, διαστ. 2×0,57×0,35 μ. (Πί ν. 144γ). Περιεῖχε τὰ ὀστά νηπίου καὶ ἦτο ἀκτέριστος. Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἐὰν ὁ παρὼν τάφος ἔχη σχέσιν μετὰ τοῦ οἰκοδομήματος λόγῳ τῆς θέσεως αὐτοῦ. Ἐτερος ἐπίσης τάφος, παρόμοιος τοῦ ἀνωτέρω, εὐρέθη παραπλευρῶς τῆς κόγχης κατεστραμμένος κατὰ τὸ ἡμισυ, ἔνεκα τῆς ἀνεγέρσεως ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τοίχου τῆς κόγχης. Εἶναι πιθανὸν οἱ δύο οὗτοι τάφοι νὰ μὴ ἔχουν σχέσιν μετὰ τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ νὰ ἀνήκουν εἰς μίαν συστάδα τάφων προγενεστέρων τούτου.

Προβληματικὸν παραμένει ἐὰν τὸ ἐν λόγῳ οἰκοδόμημα ἦτο χριστιανικὸ ἢ εἰδωλολατρικοῦ χαρακτῆρος. Δεδομένου ὅτι οὐδὲν χριστιανικὸν σύμβολον ἀνευρέθη καὶ ὅτι τὰ θέματα τῶν ψηφιδωτῶν δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς σαφῶς χριστιανικά, εἶναι πιθανώτερον ὅτι τὸ ἀνευρεθὲν οἰκοδόμημα εἶναι μᾶλλον εἰδωλολατρικόν, ἔν κοσμικὸν κτίσμα τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ

ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ Ο. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ

Περιορισμένης ἐκτάσεως δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ διεξήχθη κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Ὁ. Παρασκευοπούλου. Τοῦτο κεῖται νοτιῶς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς ὁδοῦ Ὁθωνος μέχρι τοῦ ὕψους τῆς δυτικῆς εἰσόδου τοῦ Σταδίου τῆς πόλεως.

Διὰ τῶν γενομένων τομῶν ἠρουνήθη μόνον τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου. Κτηριακῶς ἐπεσημάνθησαν εὐτελεῖς τοῖχοι ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Νεωτέρων χρόνων θεμέλιον ἔχει διάφορον, ἦτοι ἀπὸ ΝΑ. πρὸς ΒΑ. κατεύθυνσιν. Εἰς βάθος 2,40 μ. εὐρέθη τάφος ἐκτισμένος διὰ πλίνθων, ἀκτέριστος.

Στρωματογραφικῶς ὁ ἐρευνηθεὶς χώρος ἐνεφανίσθη ὡς ἑξῆς:

Ἀμέσως ὑπὸ τὰ ἐπιφανειακά χρώματα καὶ μέχρι βάθους 0,85 μ. ἐσημειώθη κατὰ τόπους πτωχὸν βυζαντινὸν στρώμα ὀστράκων ἐσμαλτωμένων πινακίων. Ὑπ' αὐτὸ καὶ μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς βάθος 2 - 2,60 μ. καὶ κατὰ σταθερὰν ἀπὸ Δ. πρὸς Α. κλίσιν 0,60 μ. ἐπὶ ἐκτάσεως 12 μ., τεταραγμένον στρώμα κεραμικῶν λειψάνων καλύπτει μακρὰν χρονικὴν περιόδον ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Γ' μ.Χ. αἰ. Τοῦτο παρουσιάζεται πλουσιώτερον εἰς τὰς τομὰς τῆς ἀνατολικῆς, ἦτοι τῆς πρὸς τὸ Στάδιον πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου. Παρὰ τὴν ἀνάμειξιν τῆς κεραμικῆς δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἀπὸ 1,20 - 1,70 μ. περίπου ἀφθονοῦν τὰ ρωμαϊκὰ δείγματα, ἐνῶ τὰ ἑλληνιστικὰ μετ' ὀλίγων κλασσικῶν καὶ ἐλαχίστων ἀρχαϊκῶν καὶ γεωμετρικῶν ἐντοπίζονται ἀπὸ 1,70 - 2,50 μ.

Ἡ ταραχὴ τοῦ στρώματος ὀφείλεται εἰς τὴν κατὰ τὸν πρώϊμον Γ' μ.Χ. αἰ. θεμελίωσιν τῶν ἀνωτέρω κτισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκει καὶ ὁ τοίχος τῆς ΒΑ. τομῆς. Παρ' αὐτὸν εὐρέθησαν τρεῖς κατὰ τὸ ἡμισυ σφζόμενοι πίθοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς περιεῖχε μέγαν ἀριθμὸν πηλίνων λύχνων. Ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ νομίματος τῆς Ἰουλίας Δόμνας χρονολογεῖται τὸ κτίσμα ἐντὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Γ' αἰ. μ.Χ. Ἡ διὰ πυρὸς καταστροφὴ τούτου δὲν εἶναι ἴσως ἄσχετος πρὸς τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἑρούλων (267 μ.Χ.).

Συμπληρωματικῶς ἀναφέρομεν ὅτι οἱ ἀνωτέρω λύχνοι, διακόσιοι (200) περίπου τὸν ἀριθμὸν, εὐρέθησαν ἀποθηκευμένοι ἐντὸς τοῦ πίθου ὁμοῦ μεθ' ἱκανῆς ποσότητος ἀπηνθρακωμένου σπόρου λαθύρου¹ (lathyrus). Ἐντὸς χαλκίνης χύτρας εὐ-

1. Τὸ εἶδος δὲν προσδιορίζεται ἀπακριβῶς. Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ *L. Cicera* ἢ τοῦ *L. Sativus*, βλ. Π.Γ. Γενναδίου, Φυτολογικὸν Λεξικὸν λ. *λάθυρος*.

ρέθησαν όμοίως άπνηθρακωμένα ύπολείμματα φύλλων και σπόροι κράμβης (*brassica*)².

Έκ τών κεραμεικών εύρημάτων άξιόλογος είναι ή σειρά τών πηλίνων λύχνων, τών όποιών άπεικονίζονται έξ (6) άντιπροσωπευτικοί τύποι (Π ί ν. 145α - γ, 146 α - δ). Χρονολογούνται κατά τόν πρώιμον Γ'. μ.Χ. αί., διατηροούνται όμως και πέραν τών μέσων τού αιώνος³. Είναι είσηγμένα κορινθιακά προϊόντα τών γνωστών έργαστηρίων ΓΑΙΟΥ, ΛΟΥΚΙΟΥ, ΠΙΡΕΙΘΟΥ.

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

1. Καταλογράφησις άρχαιολογικών Συλλογών

Κατά τó θέρος 1963 κατεγράφησαν άπαντα τά είς τάς τοπικάς άρχαιολογικάς Συλλογάς τής Ε'

2. Περί τού είδους και τής πρός αυτό άγάπης τών Ρωμαίων κυρίως βλ. Π.Γ. Γενναδίου, Φυτολογικόν Λεξικόν λ. *κράμβη* και R.E. λ. *Kohl*.

3. Έν The Athenian Agora Vol. VII πρβλ. τά ύπ' αριθ. 838 και 839 πρός Π ί ν. 145α, τó ύπ' αριθ. 814 πρός Π ί ν. 145β, τά ύπ' αριθ. 272, 274, 1499, 1506, 1511, 1544, 1552 κλπ. πρός Π ί ν. 145γ, 146α, τά ύπ' αριθ. 284, 1178, 1181 πρός Π ί ν. 146β, τó ύπ' αριθ. 1512 πρός Π ί ν. 146δ. Βλ. και Olympiabericht VI (1953 - 55), 58.

Άρχαιολογικής Περιφερείας εύρισκόμενα άρχαία. Έη καταγραφή αύτη ύπήρξεν ή μόνη ύπό τών κρατουσών συνθηκών έπιτραπείσα μέριμνα περί άξιολογωτάτων άρχαίων έργων, στεγαζομένων είς τούς όλως άκαταλλήλους χώρους τών Συλλογών Δημητσάνης, Μεγαλοπόλεως, Άστρους, Λεωνιδίου, Γυθείου, Γερακίου και Πύργου Δυρού.

2. Έπανεκθετικά έργασια

Κατόπιν τής όλοκληρώσεως τού έν τῷ Έθνικῷ Μουσείῳ καθαρισμού τών χαλκίνων τού Μουσείου Σπάρτης, έγένετο ή ταύτισις και ή προσωρινή, λόγω έλλείψεως χώρου, έκθεσις αύτῶν ώς και τών πηλίνων μικροτεχνημάτων τού Μενελαίου. Έκ τών εύρημάτων τών παλαιών άνασκαφών τού ίερού τής Όρθίας έξετέθησαν πλὴν τών πηλίνων προσωπείων και αί όστείναι σφραγίδες.

Συνεπληρώθη ή καταγραφή τού ύλικού τού άποθέτου τής Άγ. Παρασκευής Άμυκλών (Άρχ. Δελτίον 16 (1960): Χρονικά σ. 102) και έξετέθησαν δείγματα τινά.

Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙ

LACONIA: HAGIOS STEPHANOS

The excavations at Hagios Stephanos, near Skala, sponsored by the British School were resumed after a lapse of two years. The campaign lasted from July 8th to Sept. 5th. Work was concentrated in the same areas as in the 1960 campaign and new trial trenches were also dug.

The Alpha and Delta trenches are laid out on the crown of the hill which is more or less flat and has been much weathered in the course of the centuries. It is pitted with burials belonging to the Early, Middle and Late Helladic periods and, because of the weathering of the soil, these are often found just below the surface. Moreover, the tombs frequently disrupt the pattern of earlier walls, which have also suffered from the plough, and it is no longer easy to make out the original plan of the settlement. The Alpha trenches occupy the centre of the hilltop, the Delta trenches lie further to the north.

Alpha Trenches. This area in 1963 produced 12 adult and 5 child burials (Pl. 149 b). In many cases, unfortunately, the skeletons were not accompanied by grave goods, but one burial of the Middle Helladic period was of particular interest and importance. It was a cist grave containing the poorly preserved remains of a woman. She wore very thin bronze earrings of elliptical shape and a large bronze pin was found at the back of the skull (Pl. 148 a). In the region of the neck were a number of carnelian beads. There were also fragments of bronze wire near the left humerus bone and these are thought to have been a bracelet. On one of the fingers of the woman's left hand was a bronze ring with an oval bezel. On her chest was a shallow bi-conical bowl of coarse fabric decorated with a variety of incised designs. Four other complete pots were found with this burial, a goblet of local Minyan ware, a cylindrical cup, a one-handled cup, and a strange little pot, in shape and size like a modern egg-cup, which was pierced with a hole down the middle (Pl. 147a). The first two vases had incised or grooved decoration. The other two were plain.

A well-built cist tomb of the late Middle Helladic period contained a skeleton whose

left arm lay over a miniature pot of very original design; it may have been a lamp (Pl. 147 b). In this same tomb were the remains of another skeleton and, apparently associated with it, a one-handled cup of very fine ware. When the bones of both skeletons were taken up, yet another cup was found. It was of coarse fabric but of individual design.

One Mycenaean tomb was uncovered in the area. It was a cist grave. It contained no pottery but on the skeleton were found the remains of a bronze dagger and a pair of bronze tweezers. There was a bone toggle-pin in the region of the skull. The remains of a previous burial were also found in this tomb and with them a hoard of 35 obsidian blades, a flint scraper, and a bone pin.

Delta Trenches. This area in the past has produced several burials associated with Mycenaean pottery. 10 adult skeletons and 2 child burials were uncovered this year, but it was disappointing to find that only one of them was accompanied by a complete pot. One skeleton was of particular interest. Though poorly preserved, the position of the bones indicated that both hands and feet had been tied, the former crossed at the wrists and behind the back. Neither the orientation nor lay-out of the skeletons in this area (or in the cemetery in general) were at all uniform. There were two cases of the body, but not the head, being covered with a layer of stones, of which many were slabs. There were no stone sides to these "coffins".

In the last days of the excavation, a pithos burial was uncovered. It contained only a few bones but what was of interest was that the pithos was closed with a large, shallow one-handled bowl, which had been used as a lid. The bowl was of local Minyan ware (M.H.).

Beta Trenches. At the south end of the hilltop where the Beta trenches are situated there is a considerable depth of soil, but progress in the past has been made difficult by the multiplicity of ancient terrace walls found, which have collapsed and filled the whole area with stones; there has also been disturbance in the Byzantine and later periods. This year a further complication was the finding of many burials in the new trenches opened down the slope of the

hill. Several were of children, often without any grave goods; but one was buried with a complete figurine of Late Helladic III B and another with a quantity of paste beads (P.I. 148 b). One Middle Helladic pot was discovered in many fragments close to an adult burial. Over the head of another there was a pithos base containing a small dipper or ladle, of LH III B. A curious feature, which could not be fully investigated this year, was the finding of four skulls in a pit that had been cut through a hard earthen floor. Strewed over this floor were the remains of a pithos and a number of pot fragments from which it was possible to restore a handsome krater of the LH III B period (P.I. 149 a). There was frequent evidence of mud floors. In one case three different superimposed floors were noted and in another case three floors were associated with walls of three different building phases, all apparently of the IIIB period. In one trench what looks very much like a street paved with rough small stones has been uncovered.

In one sector, a depth of nearly three metres was reached. Several earth floors were cut through to reach this depth. Underneath the lower floors the sherds belonged to Late Helladic I and II with an admixture of Middle Helladic. At the lowest level a cobble floor was uncovered on which lay one Middle Helladic sherd. In a subsequent season it is hoped that it will be possible to penetrate into yet lower levels containing unadulterated Middle Helladic pottery.

Quite a variety of pottery was found in the Beta trenches including an almost complete stirrup-jar (LH III), two kylikes painted in black monochrome (LH I or II), a kylix of yellow Minyan (MH) and two coarse jars of elegant shape.

Trial Trenches. Several of these were put down in different parts of the site. In one of these a layer of small stones laid on the rock and ca. 3.5 m. in width was uncovered. They seem to be the foundations of a fortress wall, but large blocks or boulders are nowhere found on the site. Possible foundations of another, but much smaller, wall were found in this same trench a few metres higher up the slope. A quantity of Deep Bowl fragments (LH III B) were dis-

covered up against the foundations of the main wall on the inner (defensive) side.

W.D. TAYLOR

*

KYThERA: KASTRI - PALAIOPOLIS, 1963

The Minoan settlement at Kastri and Palaiopolis in the southeast of the island of Kythera was discovered by Miss Benton in 1931¹. In the summer of 1963 trial excavations sponsored by the British School were begun there under the direction of the writer in association with the Pennsylvania University Museum. A topographical survey was also carried out by J. Dimick and A. Trik.

Trial trenches dug at Kastri (P.I. 151a) under the supervision of R. Hope Simpson revealed walls and floors of the Minoan settlement under a thin Roman overlay. Much local and imported Minoan pottery was found, the earliest so far discovered being of the Middle Minoan II B "Kamarens" type, of about 1750 B.C. The latest Minoan pottery is of the fifteenth century B.C. Towards the end of the Minoan settlement much Late Helladic pottery was also in use.

Road work at Kastri had broken open the chambers of at least three Minoan tombs in 1957, when they were partially cleared. A large chamber (Tomb A) has now been completely excavated, planned and photographed. In a second tomb in the road (Tomb C) were found a fine steatite bowl (P.I. 150 a) and many whole clay vases of MM III and LM IA type. Tomb D nearby, excavated by N. Coldstream, yielded 132 undisturbed Minoan vases.

On the Asprogas ridge north of Kastri, Tomb E was excavated by Dr. Trik. Six rooms led off a central chamber, in which most of the abundant pottery was found. The vases, of MM

1. On the topography and antiquities of the area, and the location here of the ancient Skandeia, see Helen Waterhouse and R. Hope Simpson in *BSA* 56, 149 and 152-156. The ancient Kythera, which was 10 stades from Skandeia, is identified with the archaic and classical remains on the mountain Palaiokastro, inland from Kastri.

III B to LM I A date, had been broken and disturbed in antiquity, but many joins between sherds scattered through the tomb were made. Among the vases were a LM I A mug of Vapheio type with red decoration (P l. 150 b), a fragmentary vase decorated with double axes (P l. 150 c), two large shallow cups imitating metal, and three clay imitations of steatite "blossom" bowls. There were no metal objects in the tomb, but about 50 cm. above the Minoan deposits a skeleton was found with a dupondius near the

head, showing that the tomb had been reused in Roman times.

Trial trenches at Kastri also revealed some classical pottery of the fifth century B.C., but the centre of the archaic and classical settlement has yet to be found. Among the finds brought in from the area of Palaiopolis were a volute from an Ionic capital (P l. 151b), a metrical epigraph, probably of early Roman date, and a Roman marble table.

G.L. HUXLEY

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΚΑΙ ΗΛΙΔΟΣ

ΜΕΣΣΗΝΙΑ

1. Μουσείον Καλαμάτας

Ἐν ὄψει τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπανεκθέσεως, ἀλλὰ κυρίως χάριν ἀσφαλείας τῶν ἀρχαίων, ἔλαβε χώραν κατὰ μῆνα Νοέμβριον ἢ μεταφορὰ εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας τῆς μέχρι τοῦδε ἐν τῇ οἰκίᾳ Κυριακοῦ φυλασσομένης καὶ ἐν μέρει μόνον, προχείρως ἐκτεθειμένης, τοπικῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς. Τὰς ἐργασίας μεταφορᾶς, αἰτινες ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτῆτων Ὀλυμπίας κ. Ν. Γιαλούρη, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ γράφοτος ὡς καὶ τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτῆτων Καλαμάτας κ. Π. Κριμπᾶ, καὶ τῆς δ. Ε. Μπόμπου ἀποφοίτου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἐξετέλεσε συνεργεῖον ἐκ τῶν κκ. Δ. Ἀνδρουτσάκη, φύλακος ἀρχαιοτήτων, Γ. Ἀλεξάκη, ἐκτάκτου τεχνίτου τοῦ Μουσείου Πύλου καὶ Παναγιώτου Στεφάνου, ἡμερομισθίου φύλακος Μουσείου Καλαμάτας. Τὰ μεταφερθέντα ἀντικείμενα ἐποπθετήθησαν προσωρινῶς, λόγῳ τῶν ἐπικειμένων ἐργασιῶν γενικῆς ἐπισκευῆς τοῦ κτηρίου καὶ μετατροπῆς του εἰς Μουσεῖον, εἰς τὸ ἰσόγειον μὲν τὰ μαρμάρια καὶ λοιπὰ μεγάλο βάρους ἀντικείμενα, εἰς τὸν πρῶτον δὲ ὄροφον τὰ πῆλινα καὶ γενικῶς τὰ παντὸς εἶδους μικροαντικείμενα, τὰ συσκευασμένα κατὰ προέλευσιν ἢ ἄλλην εἰδικωτέραν ἐνότητα, ἐντὸς τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατασκευασθέντων ξυλίνων δίσκων καὶ κιβωτιδίων.

2. Μουσείον Πύλου

Ἐκτὸς τῶν συνήθων ἐργασιῶν καθαρισμοῦ καὶ συγκολλήσεως τῶν πολυαριθμῶν, πηλίνων ἰδίων, ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου Πύλου, τὰ ὅποια εἰς τὸ σύνολόν των σχεδὸν προήλθον ἐκ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς περιοχῆς ταύτης, δαπάναις καὶ ἐποπτεῖα τόσον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ὅσον καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἐπραγματοποιήθησαν ἐφέτος ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως μεγάλου ἀριθμοῦ διαφόρων εὐρημάτων εἰς ἰδιαιτέραν αἶθουσαν τοῦ Μουσείου, χρονολογούμενων ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς μέχρι καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου.

Οὕτω, εἰς τὸ πρὸς τὴν εἰσοδὸν ἡμισυ τῆς αἰθούσης, συνεκεντρώθησαν τὰ πλούσια εὐρήματα τῶν θολωτῶν τάφων τῆς Κουκουνάρας· ἐκ τούτων τὰ μὲν πολύτιμα μικροαντικείμενα καὶ μι-

κροτέρου μεγέθους ἀγγεῖα ἐποπθετήθησαν ἐντὸς δύο μεγάλων προθηκῶν, οἱ δὲ μεγάλοι τρίωτοι γραπτοὶ ἀμφορεῖς καθὼς καὶ μία πηλίνη ἀσάμινθος ἐτέθησαν ἐπὶ ἰδιαιτέρων ξυλίνων βάθρων. Τὰ εὐρήματα ταῦτα ἐποπθετήθησαν κατὰ τάφους εἰς τὰς προθήκας.

Εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς αἰθούσης ἐξετέθησαν τὰ εὐρήματα τῆς μὴ εἰσέτι περατωθείσης ἀνασκαφῆς τοῦ ἑλληνιστικοῦ τύμβου Τσοπάνη Ράχη Τραγάνας, ἥτοι ἐντὸς μὲν μίας προθήκης τὰ κτερίσματα τῶν τεσσάρων μέχρι στιγμῆς ἀποκαλυφθέντων τάφων τοῦ τύμβου, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἀνωτέρων σειρῶν ἐτέρας προθήκης ἐπιλογή ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ στρώματος τέφρας τῶν τριῶν πυρῶν τοῦ Τύμβου εὐρεθέντων ἀντικειμένων. Εἰς τὴν κατωτάτην σειρὰν τῆς αὐτῆς προθήκης ἐξετέθη ἐπιλογή ἐκ τῆς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δωρηθείσης εἰς τὸ Μουσεῖον μικρᾶς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς Μιχαῆλ Περγικέα, ἀποτελουμένη κυρίως ἐξ ἀγγείων Δ' καὶ Γ' αἰ. π.Χ. Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν προθηκῶν τούτων χώρον, ἐξετέθησαν ἐπὶ ἰδιαιτέρων ξυλίνων βάθρων μεγάλοι πῆλινοι δξυπύθμενοι ἀμφορεῖς προερχόμενοι ἐκ τῶν πυρῶν τοῦ τύμβου, προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνασκαφῆς προερχόμενος ὑπερμεγέθης, προφανῶς ἐπιτύμβιος, πῶρινος ἀστράγαλος.

Εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τῆς αἰθούσης, ἐποπθετήθη, στηριχθεὶς ἐπὶ ταπεινοῦ μεταλλικοῦ τρίποδος, ὁ μέγας καὶ ἀρίστης κατασκευῆς ἀρχαῖκος πίθος ἐκ τοῦ χωρίου Χαντρινοῦ Πυλίας, παρ' αὐτὸν δέ, ἐπὶ ὑψηλῶν ξυλίνων βάθρων, τὸ ζεῦγος τῶν χαλκίνων ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων τῆς Κυπαρισσίας.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Πύλου ἐγένοντο ἐπίσης ἐργασίαι ἀνατακτοποιήσεως τῶν εἰς ἰδιαιτέραν αἶθουσαν στεγαζομένων ἐκθεμάτων τῆς Συλλογῆς René Puaux, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκευῆς τῶν τοίχων καὶ τῆς ἐκ νέου βαφῆς αὐτῶν, λόγῳ τῆς φθορᾶς τῶν ἐπιφανειῶν ὀφειλομένης εἰς τὸ ἰδιαζόντως ὑγρὸν κλίμα τῆς περιοχῆς. Οὕτω καὶ χάριν τῆς ἀποτελεσματικῆς προστασίας τῶν χαλκογραφίων, κατεσκευάσθησαν μεγάλοι ξύλινοι πίνακες διαστάσεων 3.10 X 1 μ., οἱ ὅποιοι ἐν συνεχείᾳ ἐστερεώθησαν κατὰ μῆκος τῶν τοίχων, οὕτως ὥστε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ξυλίνων πινάκων νὰ ὑπάρχη τὸ ἀπαιτούμενον κενὸν διὰ τὴν κυκλοφορίαν ἀέρος. Ἐπ' αὐτῶν ἤδη ἀνηρτήθησαν αἱ χαλκογραφίαι, ἀποφευγομένης οὕτω τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς των πρὸς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης.

Εἰς τὴν τρίτην αἶθουσαν τοῦ Μουσείου, ἡ ὁποία προσωρινῶς λόγῳ τῶν ἀναγκῶν ἔχει μετατραπῆ εἰς ἀποθήκην καὶ ἐργαστήριον, συνεπληρώθη ἡ κατασκευὴ ξυλίνων ραφίων καθ' ὅλον τὸ

μήκος τῶν τοίχων καὶ μέχρις ὕψους 2 μ. Προσέτι τὸ ἐργαστήριον ἐξωπλίσθη μὲ ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐργαλείων καὶ ὕλικῶν ἐπανεκθέσεως, καθὼς καὶ μὲ ὑπερδιακοσίους ξυλίνους δίσκους, διαστάσεων 0,30 X 0,60 μ., χρησίμους διὰ τὴν διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῆς διαλογῆς, συγκολλήσεως καὶ ἀποθηκεύσεως τῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ὑπηρεσίας προερχομένων ἐκάστοτε ὀστράκων.

Εἰς τὰς ἐν γένει ἐπανεκθετικὰς ἐργασίας τοῦ Μουσείου, κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, ἔλαβον μέρος, ἐκ μὲν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ὡς βοηθοὶ οἱ ἀρχαιολόγοι κ. Ἦλ. Ἀνδρέου καὶ αἱ δδ' Ἀλίκη Δραγῶνα καὶ Φρ. Βουδούρογλου, ἐκ δὲ τοῦ τεχνικοῦ, συνεχῶς μὲν ὁ ἑκτακτος τεχνίτης κ. Γεώργιος Ἀλεξάκης, ἐπανεπιλημμένως δὲ κατὰ διαστήματα ὁ τεχνίτης τοῦ Μουσείου Πατρῶν κ. Κωνσταντῖνος Παυλάτος καὶ διὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ὁ Ἀρχιτεχνίτης τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κ. Τριαντάφυλλος Κοντογιώργης.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ὑπὸ τῶν φωτογράφων δδ. Ι. Ἰωαννίδου καὶ Ἐ. Μπαρτζιώτου ἐλήφθησαν ὑπερδιακόσιαι φωτογραφίαι ἐκ τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου, ἐκτὸς ἄλλων καὶ χάριν τῆς συμπληρώσεως τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ Μουσείου Πύλου, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ γενικοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου τοῦ Νομοῦ Μεσσηνίας, τὸ ὁποῖον, ὀργανωθὲν ἀπὸ τριετίας ὑπὸ τοῦ γράφοντος καὶ περιλαμβάνον μέχρι στιγμῆς ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας φωτογραφίας, ἐπικεκολλημένως εἰς εἰδικὰ δελτία, εὑρίσκεται ἐν Ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ.

3. Μουσείον Χώρας

Ἐπραγματοποιήθησαν ἐργασίαι ἐπισκευῆς καὶ πλήρους ἀποπερατώσεως τοῦ κτηρίου, συνιστάμεναι κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς μεγάλης ἐξωτερικῆς κλίμακος αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ συστήματος ὑδροροῶν καὶ τὴν στεγανοποίησιν τῆς ὀροφῆς, εἰς τὴν ριζικὴν, λόγῳ ἀκαταλληλότητος, ἀντικατάστασιν τοῦ δικτύου ηλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως καθὼς καὶ τὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Προσέτι ἐβάφησαν οἱ τοῖχοι τοῦ ὅλου κτηρίου ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καθὼς καὶ τὰ κιγκλιδώματα τῶν ταρατσῶν. Ἰσοπεδώθη ἐπίσης τὸ περίξ τοῦ Μουσείου ἀνώμαλον ἔδαφος καὶ ἐπεξετάθη ἡ κατασκευὴ πεζοδρομίων καὶ ρείθρων διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἀποτελεσματικώτεραν προστασίαν τοῦ κτηρίου, ἰδίᾳ δὲ τῶν υπογείων ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ἐργαστηρίου, ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὑγρασίας, ὀφειλομένης εἰς τὴν εἰσροπὴν ὀμβρίων ὑδάτων λόγῳ τοῦ κατωφεροῦς τοῦ ἐδάφους.

Ἐγένετο ἡ πλήρης ἐπισκευὴ τοῦ παρὰ τῷ Μου-

σεῖφ Ἐφορείου ὡς καὶ συμπλήρωσις τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτοῦ, ὥστε τοῦτο νὰ δύναται πλέον νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς ἀνάγκας διὰ τὰς ὁποίας κατασκευάσθη.

Ἐκ παραλλήλου καὶ ἐν ὄψει τῶν ἐργασιῶν ἐπανεκθέσεως, συνεχίσθη ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ταξινόμησις τῶν εὑρημάτων τοῦ Μουσείου βάσει τοῦ εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Νέστορος Καθηγητοῦ κ. C. W. Blegen προσωρινῶς παραχωρηθέντος, πρὸς τοῦτο, χειρογράφου καταλόγου αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ἐγένετο μετάφρασις ἐκ τῆς ἀγγλικῆς τοῦ καταλόγου τούτου καὶ ἀπόδοσις εἰς τὴν ἐλληνικὴν τῶν ὄρων διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς κατάρτισεως ἐλληνικοῦ εὑρετηρίου τῶν εὑρημάτων, ἐργασία ἣτις ἱκανῶς ἐπροχώρησε, σημαντικὴ δὲ ἦτο εἰς ταύτην ἡ συμβολὴ τῶν τελειοφοίτων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἐπιστημονικῶν βοηθῶν δδ. Φρ. Βουδούρογλου καὶ Ἀλ. Δραγῶνα.

4. Ἀνάκτορον Νέστορος

Εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Νέστορος, ἐκτὸς τῶν συνήθων ἐτησίων ἐργασιῶν καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως, ἐγένοντο ἐφέτος πρόσθετοι ἐργασίαι εὐτρεπισμοῦ τοῦ ὅλου χώρου. Κατηδαφίσθη οὕτω ὁ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου ἀκαλαίσθητος παλαιὸς ξύλινος οἰκίσκος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκεῖ πρὸ ἐτῶν ἀνεγερθῆ χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνασκαφῆς. Συγχρόνως ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ σημαντικώτερα διαμερίσματα τοῦ ἀνακτόρου δίγλωσσοι ἐπεξηγηματικαὶ ἐπιγραφαί, ἐκ ξύλου ἐλαίας.

Αἱ ἐπενεχθεῖσαι ζημίαι εἰς μικρὸν τμήμα τῆς στέγης τοῦ μεταλλικοῦ στεγάστρου τοῦ ἀνακτόρου, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισυμβάσεως εἰς τὴν περιοχὴν θεομηνίας, ἐπεσκευάσθησαν δαπάναις τῆς κατασκευασάσης τοῦτο Ἐταιρείας Ντέξιον. Προσέτι ἐστερεώθησαν καὶ ἐπεσκευάσθησαν τμήματά τινα τῆς περιφράξεως, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν βλάβας λόγῳ κατολισθήσεως τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προμνησθείσης θεομηνίας.

5. Βαγιές

Διεξήχθη κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου μικρὰ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς θέσιν «Βαγιές», ἡ ὁποία κεῖται ἐπὶ δεσπόζοντος λόφου εὐρισκομένου ἀνατολικῶς καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ λόφου «Ἄνω Ἐγκλιανός», ἐνθα τὸ Ἀνάκτορον τοῦ Νέστορος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται διὰ βαθείας χαράδρας, ἀπέχει δὲ κατ' εὐθείαν γραμμὴν περὶ τὸ χιλιόμετρον.

Εἰς τὴν ἔρευναν, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἀρνητικὰ ὡς πρὸς τὴν εὑρεσιν μυκηναϊ-

κῶν τάφων, ὠδήγησεν ἀφ' ἐνός ἢ ἐπιμονῆ τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ χώρου περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀρχαιοτήτων ἀλλὰ καὶ τῶν περιοίκων αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀνευρίσκονται κατὰ τὴν καλλιέργειαν ἀνεξήγητοι βαθεῖαι ὀπαί, ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ ἡ ὑπαρξὶς ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου σχεδὸν ράχεως τοῦ λόφου, περιέργων πράγματι, ἐν σειρᾷ καὶ κατ' ἀποστάσεις, τεχνητῶν στρογγύλων ἐξάρσεων τοῦ ἐδάφους.

Τὸ μόνον ἐν τούτοις θετικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου εὗρεσις ἀραιῶν μυκηναϊκῶν ὀστράκων, κατάλοιπον ἀναμφισβήτητον μυκηναϊκῆς ἐγκαταστάσεως, ὅπερ ἅπαξ ἔτι ἐπιβεβαιοῖ τὴν περὶ τὴν μεγάλην κεντρικὴν μυκηναϊκὴν ἔδραν τοῦ Ἄνω Ἐγκλιανοῦ ὑπαρξὶν μικροτέρων συνοικισμῶν, στρατιωτικῶν φυλακείων ἢ καὶ ἐδρῶν τιτλοῦχων, συγγενῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Νηλεϊδῶν, ἀποκλειομένης βεβαίως τῆς εἰς τὴν ἀνωτέρω θέσιν ἐγκαταστάσεως, λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀπὸ τοῦ ἀνακτόρου ἀποστάσεως, ἰσχυροῦ ἄρχοντος ὑποτελοῦς εἰς τὸν βασιλέα.

6. Σφακτηρία

Ἐρευνήθη ἐπιφανειακῶς κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἢ μικρὰ κοιλὰς τῆς Νήσου Σφακτηρίας, ἡ κειμένη ὀπισθεν ἀκριβῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς, πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ναυαρίνου, εὐρισκομένου κολπίσκου τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα «Μαράνου». Ἐφορμῆν εἰς τὴν ἔρευναν ἔδωσεν ἡ παρακολούθησις τῶν ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ κοιλιάδι ἐκτελουμένων ὑπὸ τῆς ἐταιρείας ΠΕΤΡΟΛΕΣ ἐργασιῶν ἀποψιλώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐν ὧσιν τῆς θεμελιώσεως καὶ κατασκευῆς ὑπ' αὐτῆς μονίμων δεξαμενῶν ὑγρῶν καυσίμων.

Κατὰ τὴν πρόχειρον ταύτην ἔρευναν τοῦ ἐδάφους ἀνευρέθησαν ὄστρακα ἑλληνιστικῶν καὶ κυρίως ρωμαϊκῶν χρόνων, ὁμοῦ μετὰ βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων, ἐγκατεσπαρμένα καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἑκτασιν τοῦ χώρου τὸν ὅποιον καταλαμβάνει ἡ ἀνωτέρω κοιλιάς. Προσέτι ἐπεσημάνθη εὐτελές, δυσκόλως χρονολογούμενον, παλαιὸν φρέαρ, ἱκανῶς βαθύ καὶ ἔχον τὰ τοιχώματα ἐπενδεδυμένα διὰ κοινῶν ἀκατεργάστων πλακοειδῶν λίθων. Τοῦτο εὐρίσκεται περὶ τὸ κέντρον τῆς στρογγύλης μᾶλλον καὶ ἱκανῶς κοίλης μικρᾶς ταύτης κοιλιάδος.

Ἡ ὑπαρξὶς εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὀστράκων χρονολογούμενων ἀπὸ τῆς ἑλληνιστικῆς τοῦλάχιστον ἐποχῆς, συνεχῶς δὲ μέχρι καὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀποδεικνύει ὅτι αὕτη ἐχρησιμοποίηθη ἐκάστοτε ἢ καὶ ἀνέκαθεν ὑπὸ ἀλλοίων, βο-

σκῶν ἢ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς. Δὲν δυνάμεθα πάντως νὰ βεβαιώσωμεν τι περὶ μονίμου κατοικήσεως, ἢ περὶ ὑπάρξεως μικροῦ ἔστω συνοικισμοῦ, διότι ἡ ἔρευνα, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν, ἐπιφανειακῶς μόνον διενηργήθη. Ἡ ἀποκάλυψις ἐν τούτοις τοῦ φρέατος, πλὴν τοῦ ὅτι ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Σφακτηρία δὲν ἦτο, ὡς μέχρι σήμερον ἐνομίζετο, τοσοῦτον ἄνυδρος, ἐνισχύει προσέτι τὴν γνώμην περὶ μονίμου ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεως, ἐκτὸς τῆς προσκαίρου καὶ γνωστῆς ἐκείνης τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου. Ἐξ ἄλλου ὁ κολπίσκος «Μαράνου», ὁ ὁδηγῶν ὁμαλῶς εἰς τὴν προμνησθεῖσαν ὁμώνυμον κοιλιάδα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, οὐσης ἀπροσπελάστου λόγῳ τῶν γύρωθεν πολυσχίστων, ἀποτόμων ἢ πανυψηλῶν βραχωδῶν ἀκτῶν τῆς, εἶναι ὄχι μόνον ἡ μοναδικὴ φυσικὴ εἴσοδος πρὸς ταύτην, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ μόνη, καὶ δὴ πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ ὑψηλέμου κόλπου τῆς Πύλου, θέσις, πρὸς τὴν ὅποιαν δύνανται ἀκινδύνως νὰ προσορμισθῶσι πλοῖα. Διὰ ταῦτα, ἡ τυχαία εὗρεσις τοῦ εὐτελοῦς φρέατος καὶ τῶν ἔτι εὐτελεστέρων ὀστράκων, εἰς τὴν ἄσημον καὶ ἔρημον ταύτην θέσιν τῆς νήσου, ἐνέχουν σπουδαιοτάτην σημασίαν ἀπὸ ἱστοριογεωγραφικῆς ἀπόψεως διὰ τὰς περαιτέρω γνώσεις μας σχετικῶς μετὰ τὴν ἄγνωστον ἱστορίαν τῆς ἀρχαιολογικῶς ἀνερευνητοῦ μέχρι τοῦδε Σφακτηρίας.

7. Μεθώνη (Μεσαιωνικὸν Φρούριον)

Ἐπανελήφθησαν καὶ ἐφέτος, ἐπὶ τρίμηνον σχεδόν, αἱ ἀπὸ τοῦ 1961 ἀρξάμεναι καὶ ἔκτοτε κατ' ἔτος συνεχιζόμεναι στερεωτικαὶ καὶ ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Φρούριον τῆς Μεθώνης, ἑκταθεῖσαι εἰς τμήματα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Νοτίας Πύλης μέχρι καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς νησίδος Μπούρτζι Πύργου, ἔχουσαι ὅμως ὡς κύριον ἔργον τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς ἀπὸ πολλοῦ καὶ κατὰ μέγα μέρος καταπεσοῦσης γεφύρας. Αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ 15.9.61 ἐκθεσιν τοῦ Ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως κ. Χαρ. Μπούρα, μελετήσαντος ἐπὶ τόπου, ὁμοῦ μετὰ τοῦ γράφοντος, τὸ ὅλον θέμα, ἐξετελέσθησαν δὲ εἰς τὸ σύνολόν των ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐπίσης τοῦ γράφοντος, σὺν τῇ βοήθειᾳ τῶν ὡς ἐργοδηγῶν προσληφθέντων κατὰ διαστήματα κκ. Ν. Κορωνιοῦ, Γ. Ἀλεξάκη καὶ Χαρ. Γιαλοῦρη.

Σημειωτέον ἐναῦθα ὅτι δέκα μόλις ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν, ἤδη τὸ ἔτος 1961, κατόπιν σφοδροτάτης θαλασσοταραχῆς, κατακρημνίσθη μέχρι σχεδόν τοῦ ὕψους τῆς ἐπιφα-

νείας τοῦ ὕδατος ὀλόκληρον τὸ μεσαῖον βάθρον τῆς γεφύρας ὁμοῦ μετὰ τοῦ κυματοθραύστου, συμπαρασύραν ἅμα καὶ τὰ ὑπεράνω αὐτοῦ ἔτι σφζόμενα ἑκατέρωθεν τόξα· οὕτω ἐκ τῆς φερούσης κατασκευῆς τῆς γεφύρας δὲν ἀπέμενε πλέον εἰμὴ μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς, καὶ αὐτὴ μετὰ ρηγματίων καὶ χασμάτων, ἀποτελουμένη ἐξ ἐνὸς βάθρου (ποδαρικοῦ) μετὰ τμήματος τοῦ κυματοθραύστου, ἐνὸς πλήρους τόξου καὶ ἐλαχίστου μέρους ἐτέρου, ὑπολοίπου τοῦ ἄρτι κρημισθέντος.

Σημειοῦμεν ἐπίσης ὅτι τὸ ὄλον ἔργον, περαιωθὲν ἤδη ἐφέτος, ὑπῆρξε δυσχερὲς καὶ ἄκρας ἐπιπονόν, ἀφ' ἐνὸς διότι ἐπραγματοποιήθη κυρίως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ἐν μέσῳ συνεχοῦς θαλασσοταραχῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι μέγα καὶ σοβαρὸν αὐτοῦ μέρος, ὡς ἡ θεμελίωσις καὶ στερέωσις τῶν βάθρων (ποδαρικών) τῆς γεφύρας, ἢ συμπλήρωσις καὶ στερέωσις τοῦ ἐναντι τῆς Νοτίας Πύλης προμαχῶνος κ.λ.π., ἐγένοντο ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Οὕτω αἱ πραγματοποιηθεῖσαι συνολικῶς ἐργασίαι ἔχουν ἐν συνόψει ὡς ἀκολούθως:

Συμπληρώθη ἐφέτος ἡ μερική μὲν ἀναστήλωσις κατὰ μέγα δὲ μέρος ἀνακατασκευῆς τῆς κυρίως γεφύρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας τελικῶς ἐτέθη λιθόστρωτον ὁμοίας κατασκευῆς πρὸς τὸ εἰς ὀλίγα μόνον σημεῖα ἐπὶ τοῦ συνεχομένου πρὸς τὴν γέφυραν δρόμου σφζόμενον (Πί ν. 152α). Ἐπίσης καθ' ὄλον τὸ μήκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς γεφύρας ἐκτίσθη στηθαῖον ὕψους 0,70 μ. καὶ πλάτους 0,50 μ., εἰς τὴν θέσιν τοῦ πάλαι ποτὲ ὑπάρχοντος, ὁμοίας δὲ λιθοδομῆς πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ προμνησθέντος δρόμου, ἔτι δὲ εἰς τὸ ἀρχικὸν ὕψος σφζομένου τμήματος αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁποίου ἀσφαλῶς ἀπετέλει συνέχειαν. Τοῦ κατασκευασθέντος στηθαίου μόνον τὸ πλάτος κατέστη δυνατόν μετ' ἀκριβείας νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τῶν διασθθέντων λειψάνων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γεφύρας· τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρχικὴ μορφή αὐτοῦ παραμένου ἀγνωστα. Ἐν τούτοις ἐθεωρήθη ἀναγκαῖα ἢ κατασκευῆ αὐτοῦ περαιτέρω διὰ τὴν συμπληρωματικὴν προστασίαν τῆς γεφύρας κατὰ τῆς σφοδρότητος τῶν κυμάτων, περιορισθέντος παρὰ ταῦτα εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατόν ὕψος διὰ λόγους αἰσθητικῶς.

Ἐπίσης ἄγνωστον παραμένει τὸ ἄνωθεν τῆς φερούσης κατασκευῆς ἀρχικὸν ὕψος τῆς γεφύρας, ἢ κλίσις καθὼς καὶ τὸ πρὸς τὸ φρούριον πέρας αὐτῆς. Κατεβλήθη ἐν τούτοις προσπάθεια καὶ ἐδόθη ἡ θέουσα προσοχὴ δι' ἐπανειλημμένων μετρήσεων καὶ ὑπολογισμῶν ἐπὶ ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων, διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν πιστὴν ἀνακατασκευὴν αὐτῆς συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφήν.

Προσέτι ἐπερατώθη ἡ στερέωσις καὶ λιθόστρω-

σις (καλντερίμι) τοῦ δρόμου πρὸς τὸ Μπούρτζι μέχρι καὶ πέραν ἔτι τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸ καὶ συνεπληρώθη, ἐπίσης διὰ λόγους προστασίας, τὸ ἐλλείπον τμήμα τοῦ στηθαίου του μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς γεφύρας. Ταυτοχρόνως ἀποκατεστάθη, στερεωθείσα καὶ συμπληρωθεῖσα, ἡ μικρά, κάθετος δὲ πρὸς τὸν δρόμον, πρόσβασις πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πύλην τοῦ Μπούρτζιου, στερεωθέντων ἐπίσης καὶ συμπληρωθέντων διὰ λιθοδομῆς τῶν ὑπ' αὐτὴν δύο μικρῶν γεφυρωτῶν ἀνοιγμάτων, λειτουργούντων ἤδη διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον εἰσοδὸν καὶ ἔξοδον τοῦ θαλασσίου ὕδατος κατὰ τὴν διάρκειαν θαλασσοταραχῆς.

Εἰς τὸν Πύργον τοῦ Μπούρτζιου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι, αἵτινες μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ Φρούριον κατέστησαν πλέον ἀπαραίτητοι.

Συμπληρώθησαν διὰ λιθοστρώσεως (καλντερίμι) τὰ ἐλλείποντα τμήματα τῆς δεξιᾶ τῆ εἰσερχομένου ἀναφερικῆς πλατείας κλιμακωτῆς προσβάσεως, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὸν πρῶτον ὀκταγωνικὸν προμαχῶνα τοῦ Μπούρτζιου.

Συμπληρώθησαν ἐπίσης ἐλλείποντά τινα τμήματα τῶν βαθμίδων τῆς ἐλικοειδοῦς ἐσωτερικῆς κλίμακος τοῦ Πύργου δι' ὁμοίου πρὸς τὸν ὑπάρχοντα πωρολίθου.

Ἦντλήθη ὁ ἐντὸς τῆς μεγάλης δεξαμενῆς, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Πύργου, ὑπάρχων βούρκος, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἐξέπεμπε δυσσομίαν καὶ ἦτο ἐστία μολύνσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ μνημεῖον ἐξ αἰτίας τῆς συντηρουμένης ἐν αὐτῷ συνεχοῦς πηγῆς ὑγρασίας. Συγχρόνως ἐγένετο καὶ ὁ πλήρης καθαρισμὸς τῆς δεξαμενῆς, ἡ ὁποία περιείχε μεγάλας ποσότητας παντοειδῶν γεμισμάτων (μπάζων) ἐκ τῶν καταπεσόντων κατὰ διαστήματα τμημάτων τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τοῦ Πύργου. Ἐκ παραλλήλου καὶ διὰ τὴν ἀποφυγὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς ἐκ νέου εἰσροῆς ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς ὀμβρίων ὕδατων, ἐκαθαρίσθη, διὰ τῆς κατασκευῆς εἰδικοῦ ἰκριώματος, ὁ εἰς μέγα ὕψος εὑρισκόμενος δευτερός ὀκταγωνικὸς προμαχῶν τοῦ Πύργου ἐκ τῆς ἀπὸ αἰῶνος καὶ πλέον συσσωρευθείσης ἐπ' αὐτοῦ παχείας ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία πλὴν ἄλλων εἶχε φράξει καὶ τὰ στόμια τῶν ὑδροροῶν. Πρὸς τούτοις, διὰ τὴν ὀριστικὴν κατὰ τὸ δυνατόν στεγάνωσιν τῆς δεξαμενῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄλου κτηρίου, ἐφράχθησαν τὰ στόμια τῶν ἀνευρεθέντων, ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου προμαχῶνος, σωληνώσεων τὰ ὁποῖα, δεχόμενα μέχρι τοῦδε τὰ ὀμβρία ὕδατα, διωχέτευον ταῦτα ἀφανῶς, διὰ μέσου τῶν τοίχων, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς δεξαμενῆς.

Διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τὸ

Μπούρτζι ἐγένοντο εἰς τὴν πρὸς τὸ Φρούριον ἀπέναντι πλευρὰν αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

Ἐνακατεσκευάσθη ἡ ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πέρατος τῆς γεφύρας μέχρι τῆς πρὸ τῆς Νοτίας Πύλης τοῦ Φρουρίου ἀποβάθρας, πρόσβασις, συμφώνως πρὸς τὰς ἐνδείξεις τῶν ὑπολειμμάτων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ τοίχου τοῦ πυλῶνος διασωθέντων ἰχνῶν τῆς. Αὕτη τελικῶς ἐστρώθη διὰ λιθοστρώσεως ὁμοίας πρὸς τὸ καλντερίμι τοῦ πρώτου ὀκταγωνικοῦ προμαχώνος τοῦ Μπουρτζίου. Ἡ ἀνακατασκευὴ αὕτη τῆς προσβάσεως πλὴν ἄλλων προστατεύει καὶ τὰ θεμέλια τῆς πρὸς αὐτὴν πλευρᾶς τῆς Νοτίας Πύλης. Προσέτι, διὰ προσωρινῆς ἀπλῆς ξυλίνης ὀριζοντίου γεφυρωτῆς κατασκευῆς, συνεδέθη ἡ Νοτία Πύλη μετὰ τῆς προμνησθείσης προσβάσεως, ὑπεράνω δηλαδὴ τοῦ κενοῦ τῆς πάλαι ποτὲ ἀποβάθρας. Ἐκ παραλλήλου ἀνεστηλώθη ὁ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ἔναντι τῆς Νοτίας Πύλης, εὐρισκόμενος ἐτοιμόρροπος μεμονωμένος προμαχῶν, στερεωθέντων καὶ συμπληρωθέντων ἐκτὸς ἄλλων καὶ τῶν ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἐπικινδύνων χασμάτων τοῦ κατωτέρου μέρους αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπίσης τῶν ἀνωτέρω ἐργασιῶν ἐγένοντο καὶ ἄλλης φύσεως, ἐν πολλοῖς δὲ ἀπαραίτητοι ἢ ἀπλῶς βοηθητικαὶ ἐργασίαι. Οὕτω ἐπεσκευάσθη καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πλάτος ἡ ἐσωτερικὴ μεσαιωνικὴ ὁδὸς τοῦ Φρουρίου, ἡ ὁποία διασχίζει κατὰ μῆκος τὸ Φρούριον ἀπὸ τῆς βορείας αὐτοῦ Πύλης μέχρι τῆς νοτίας, τοῦτο δὲ χάριν τῆς μεταφορᾶς τῶν ὑλικῶν τῆς ἀναστηλώσεως διὰ τροχοφόρων εἰς τὸν ἀκριβῶς πρὸ τῆς τελευταίας χώρον.

Ἐπίσης ἐκαθαρίσθησαν μεγάλα τμήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου τοῦ Φρουρίου ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς διασπάρτων λίθων, οἱ ὅποιοι συγχρόνως ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ὑλικὸν γεμίματος τῶν συμπληρωθέντων κενῶν τῆς γεφύρας.

Ἐγένετο καθαρισμὸς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀναφνέντων παντοειδῶν θαμνοειδῶν καὶ χόρτων περιορισθεὶς εἰς μεγάλα τμήματα τῶν ἐκατέρωθεν τῆς Νοτίας Πύλης τειχῶν τοῦ Φρουρίου.

Ἐβάφησαν ἐκ νέου, διὰ λόγους συντηρήσεως, αἱ δύο μεγάλαι σιδηραῖ θύραι τοῦ Φρουρίου, ἡ ἐκ συρματοπλέγματος περίφραξις τῆς μεγάλης ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Φρουρίου ὕδατοδεξαμενῆς, καθὼς καὶ ἡ σιδηρᾶ θύρα καὶ τὰ κιγκλιδῶματα τοῦ Πύργου τοῦ Μπουρτζίου.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν ἐτοποιηθήσαν δι' ἀσφάλειαν προσωρινῶς ἐντὸς τοῦ ἰσογείου τοῦ Πύργου τοῦ Μπουρτζίου, ὅσα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν περισυνελέγησαν, ἀρχιτεκτονικὰ κυρίως, λείψανα ἐκ τοῦ ὅλου χώρου τοῦ Φρουρίου.

Ἐπίσης μετεφέρθησαν εἰς Πύλον καὶ ἐτοποιηθήσαν ἐντὸς τῆς ἀποθήκης τοῦ ἐκεῖ Φρουρίου ἅπαντα τὰ μὴ ἀναλώσιμα ὑλικά τοῦ ἔργου, ἦτοι μαδέρια, κοινὴ λευκὴ ξυλεῖα κλπ. καθὼς καὶ τὰ ἀπαραίτητα ἀγορασθέντα ἐργαλεῖα.

8. Μεθώνη - Σαπιέντζα (Ἐρευναὶ βυθοῦ)

Ἐπανελήφθησαν κατὰ μῆνα Αὐγούστον αἱ ἀπὸ τριετίας ἀρξάμεναι συστηματικαὶ ὑποβρύχιοι ἔρευναὶ ἀνιχνεύσεως τοῦ βυθοῦ περὶ τῆς Πυλιακῆς χερσονήσου, ἐντοπισθεῖσαι ἐφέτος εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν βορειοανατολικῶν ἀκτῶν τῆς νήσου Σαπιέντζας καθὼς καὶ τοῦ ὄρμου τῆς Μεθώνης.

Αἱ ἔρευναὶ ἐτέλουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀμοσπονδίας Ὑποβρυχίου Δραστηριότητος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν κ. Peter Throckmorton ὁμάδος ἐρευνῶν βυθοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας, διεξήχθησαν δὲ τῇ ἐποπτεῖᾳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἀσκηθεῖσης ὑπὸ τοῦ γράφοντος, τῇ βοηθείᾳ τοῦ φύλακος ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Ἀνδρουτσάκη.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐφετινῶν ἐρευνῶν ὑπῆρξαν σχετικῶς πενιχρά, περιορισθέντα κυριολεκτικῶς εἰς τὴν ἐπισήμανσιν τριῶν ναυαγίων πλοίων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὰ ὅποια ἐκαθαρίσθησαν ἐν μέρει ὑπὸ τῆς καλυπτύσεως ταῦτα ἰλύος, προσέτι δὲ ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν. Συγχρόνως ἐγένοντο παρατηρήσεις ὑπὸ τοῦ κ. P. Throckmorton ἐπὶ τοῦ εἶδους καὶ τῆς μορφῆς τῶν φθορῶν καὶ ἀλλοιώσεων τὰς ὁποίας ταῦτα ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς, γνωστῆς χρονικῶς, παραμονῆς των ὑπὸ τὸ ὕδωρ, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι πληρεστέραν κατὰ τὸ δυνατόν μελέτην ἐπὶ ὑπολειμμάτων ἀρχαίων ναυαγίων.

9. Λάμπαινα

Κατὰ τὸ δευτερον δεκαήμερον τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ βοηθοῦ ἀρχαιολόγου κ. Ἡλ. Ἀνδρέου, διενεργήθη μικρᾶς ἐκτάσεως δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τμήμα ἰδιοκτησίας Ἰωάννου Μιχαλοπούλου, ἔνθα κεραμοποιεῖον αὐτοῦ, κατόπιν πληροφοριῶν τῆς Ὑπηρεσίας περὶ τοῦ ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον καὶ μάλιστα ἀνατολικῶς τοῦ κεραμοποιείου, ἔνθα διενεργούνται ἐργασίαι ἀνορύξεως χώματος, ἀνευρίσκονται ἀνθρώπινα ὀστά καὶ θραύσματα ἀγγείων. Γνωστὸν ἄλλωστε ἦτο εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν, ὅτι ὁ ἀνωτέρω ἰδιοκτήτης πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχε παραδώσει εἰς τὴν τοπικὴν συλλογὴν Καλαμάτας ἀρχαῖα τινα ἀγγεῖα προερχόμενα ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου.

Πράγματι δέ, ή όλίγας ήμέρας ένωρίτερον προγηθείσα τής ανασκαφικής έρεύνης κατόπτεισις του έδάφους, άπεκάλυπεν ήδη και έπιφανειακώς τήν ύπαρξιν όλίγων μόν προϊστορικών, περισσοτέρων δέ μυκηναϊκών και γεωμετρικών όστράκων.

Ό μετέπειτα έρευνηθείς ούτος χώρος, έκτάσεως 270 τ.μ., σχήματος σχεδόν τετραγώνου, πλευράς 16.50 μ., όνομασθείς Τομεύς Α., εύρίσκεται άνατολικώς του κεραμοποιείου και τής διά μέσου του χωρίου διερχομένης έπαρχιακής όδου, εκ τής όποιας κατ' εύθειαν γραμμήν απέχει περί τά 120 μέτρα. Είς διάφορα σημεία του τομέως τούτου ήνοιχθησαν κατ' άποστάσεις δέκα δοκιμαστικοί χάνδακες πλάτους μόν 1.50 μ. έκάστη, μήκους δέ ποικίλου, ήτοι από 3 μέχρι 6 μ. έκάστη, συνολικού έμβαδου 60 τ.μ. βάθους δέ, έπίσης ποικίλου, λόγω κλίσεως του φυσικού στερεού έδάφους, κυμαινομένου από 0,90 έως 2.35 μ.

Άτυχώς ή ανασκαφική αύτη έρευνα ούδέν σχεδόν περισσότερον τών ήδη διά τής έπιφανειακής και μόνον άνιχνεύσεως του έδάφους, γνωστών, απέδωσεν. Ούτω διεκρίθησαν τρία στρώματα κατά τό μάλλον και ήττον τεταραγμένα, ήτοι τό έπιφανειακόν γεωμετρικόν, τό μυκηναϊκόν και τό κατώτατον έπί του φυσικού έδάφους κείμενον πρωτοελλαδικόν, περιέχοντα άπιθάνως έλάχιστα όστρακα εκ τής χαρακτηριζούσης έκάστην τών άνωτέρω έποχών άντιπροσωπευτικής κεραμεικής. Ούδέν θεμέλιον κτίσματος άπεκαλύφθη, ούδέ είς δέ έπίσης γεωμετρικός ή μυκηναϊκός τάφος. Έν τούτοις, είς βάθος 1.30 μ. έντός τής τάφου 3 και άκριβώς έπί του στερεού έδάφους, άπεκαλύφθη τάφος κιβωτιόσχημος άποτελούμενος έξ άκανονιστών μεγάλων πλακών, κατακορύφως έμπεπηγμένων έντός του φυσικού έδάφους, και καλυπτόμενος διά μεγάλων έπίσης όμοίων πλακών, συσσωρευμένων όμως, άτάκτως μάλλον, επ' αύτου, ή μετά τινος τάξεως και τέχνης έναποτεθειμένων. Αί διαστάσεις του τάφου έχουν ως άκολουθως: έξωτερικώς μόν 2.38 x 0,78 έως 0,93, έσωτερικώς δέ 1.80 x 0,50 μ.. Τό περιεργον είναι ότι έντός του τάφου ούδέν ίχνος όστου ή άλλου τινός άντικειμένου άνευρέθη: παραμένει δέ άγνωστον εάν και ποίας έποχής ταφήν περιείχε, δεδομένου ότι ό μόν τάφος ως εκ τής κατασκευής του άνήκει είς τήν πρωτοελλαδικήν έποχήν, τά δέ περίξ αύτου, είς τήν έπίχωσην άνευρεθέντα όλίγα όστρακα, είναι μυκηναϊκά. Πιθανόν έν τούτοις είναι ότι ό τάφος, πρωτοελλαδικός ών, έσυλήθη υπό Μυκηναίων, τών πλακών επικαλύψεως έπαναποθετηθεισών, εύλόγως, άνευ ιδιαιτέρας προσοχής.

Έκ τής όλης έρεύνης συνάγεται ότι εύρισκόμεθα ένώπιον συνοικισμού, του όποιου ή ήλικία

άρχεται μόν τουλάχιστον από τής πρωτοελλαδικής έποχής, φθάνει δέ μέχρι και τών γεωμετρικών χρόνων. Ένδεικτικόν άλλωστε είναι πρός τούτοις και τό ότι τό έδαφος ένταύθα είναι έλαφρώς ύπερυψωμένον, καθώς και ότι πλησιέστατα νοτιοδυτικώς εύρίσκεται ταπεινόν έπίσης ύψωμα, έπί του όποιου έπεσημάνησαν προϊστορικά όστρακα.

Σημειούμεν έπίσης ένταύθα ότι ό ιδιοκτήτης του κεραμοποιείου Ι. Μιχαλόπουλος παρέδωσεν ήμίν ήδη τήν πρώτην ήμέραν τής ανασκαφής μικρόν γεωμετρικόν άμφορέα, τόν όποιον ούτος άνευρε, κατά τήν δήλωσίιν του, είς σημείον του ήδη ανασκαφέντος χώρου και τόν όποιον όμου μετά τών ευαρίθμων όστράκων τής ανασκαφής κατεθέσαμεν είς τό Μπενάκειον Μουσείον Καλαμάτας.

10. Διαβολίτσι

Κατά τά μέσα Σεπτεμβρίου άπεκαλύφθη υπό συνεργείου έργατών τών ΣΕΚ, άπασχολουμένου είς τήν διάνοιξιν μεγάλου χάνδακος παρά τόν σιδηροδρομικόν σταθμόν Διαβολιτσίου, μικρος εκεί μυκηναϊκός θαλαμοειδής τάφος. Άτυχώς, λόγω μη έγκαιρου είδοποίησεως τών άρμοδίων άρχών υπό του ύπευθύνου του συνεργείου, έβράδυνεν ή διακοπή του έργου, συνεπώς δέ και ή έπέμβασις τής Άρχαιολογικής Έπιτροπείας, ή όποία, όταν τήν έπομένην από τής είδοποίησεως τής έπελήφθη του έργου της, δέν εύρεν έπί του δαπέδου του τάφου είμη μόνον όρθογώνιον λακκοειδή ταφήν, και αύτην ήμικατεστραμμένην. Τά τοιχώματα του τάφου ήσαν ήδη πλήρως κατεστραμμένα. Ούτω περιωρίσθη ή έρευνα είς τό να έπισημάνη όστά άνήκοντα είς ένα μόνον σκελετόν περιβαλλόμενον υπό δύο ή τριών έπαλληλων σειρών κοινών πλακοειδών λίθων τοποθετημένων κατά τόν εκφορικόν τρόπον με κλίσιν πρός τά έσω, καθώς και είς τό να περισυλλέξη τεμάχια τεθραυσμένων άγγείων. Ταύτα όμου μετά τών ευαρίθμων άλλων, τά όποία είχαν τήν προτεραίαν περισυλλεγή υπό τών έργατών του συνεργείου, μετεφέρθησαν είς τό Μπενάκειον Μουσείον Καλαμάτας. Ταύτα χρονολογούμενα είς τήν Έστεροελλαδικήν ΙΙΙ Β περίοδον περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων γραπτήν άρτύταιναι και δύο γραπτάς έπίσης μικράς ύπίποδας κύλικας.

11. Κόκλα

Παρά τό χωρίον Κόκλα Τριφυλίας άπεκαλύφθη, κατά τήν διάνοιξιν τής νέας Έθνικής όδου Κυπαρισσίας-Μελιγαλά, μέγα και έκτεταμένον νεκροταφείον έλληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, του όποιου οί τάφοι είναι άπλοί λακκοειδείς κα-

λυπτόμενοι υπό άκανονίστων πλακών και πτωχοί εις κτερίσματα.

Κατά τήν έρευναν του άνωτέρω χώρου, διενεργηθείσαν τή έπιβλέψει τής Έφορείας υπό του έπιστημονικού βοηθού άρχαιολόγου κ. Ήλ. Άνδρέου, άπεκαλύφθη, πλην του άνωτέρω νεκροταφείου (Π ί ν. 152β, 153α), άποθέτης περιέχων μέγα άριθμόν πρωτοελλαδικών και μεσοελλαδικών όστράκων (Π ί ν. 153β, 154α-β), καθώς και εις έτέραν θέσιν μυκηναϊκά όστρακα και θραύσμα ειδωλίου.

Περί των εύρημάτων τής άνασκαφής, τά όποία κατετέθησαν εις τό Μουσείον του χωρίου Βασι-

λικόν Τριφυλίας, καθώς και περι των πορισμάτων τής όλης έρεύνης του χώρου, ό όποιος άπέχει περί τά 700 μ. άπό των μυκηναϊκών θολωτών τάφων και του προϊστορικού συνοικισμού Μάλλθης, προετοιμάζεται ειδική λεπτομερής δημοσίευσις.

12. Άετός

Εις τό χωρίον Άετός Τριφυλίας έπεσημάνθη βυζαντινός ναΐσκος, έντός του όποιου διασφύζεται ίκανόν μέρος έκ των τοιχογραφιών αυτού, άρίστης τέχνης (Π ί ν. 154γ).

Έπίσης εις τό αυτό χωρίον διεπιστώθη ή ύπαρξις κτίσματος ρωμαϊκών χρόνων.

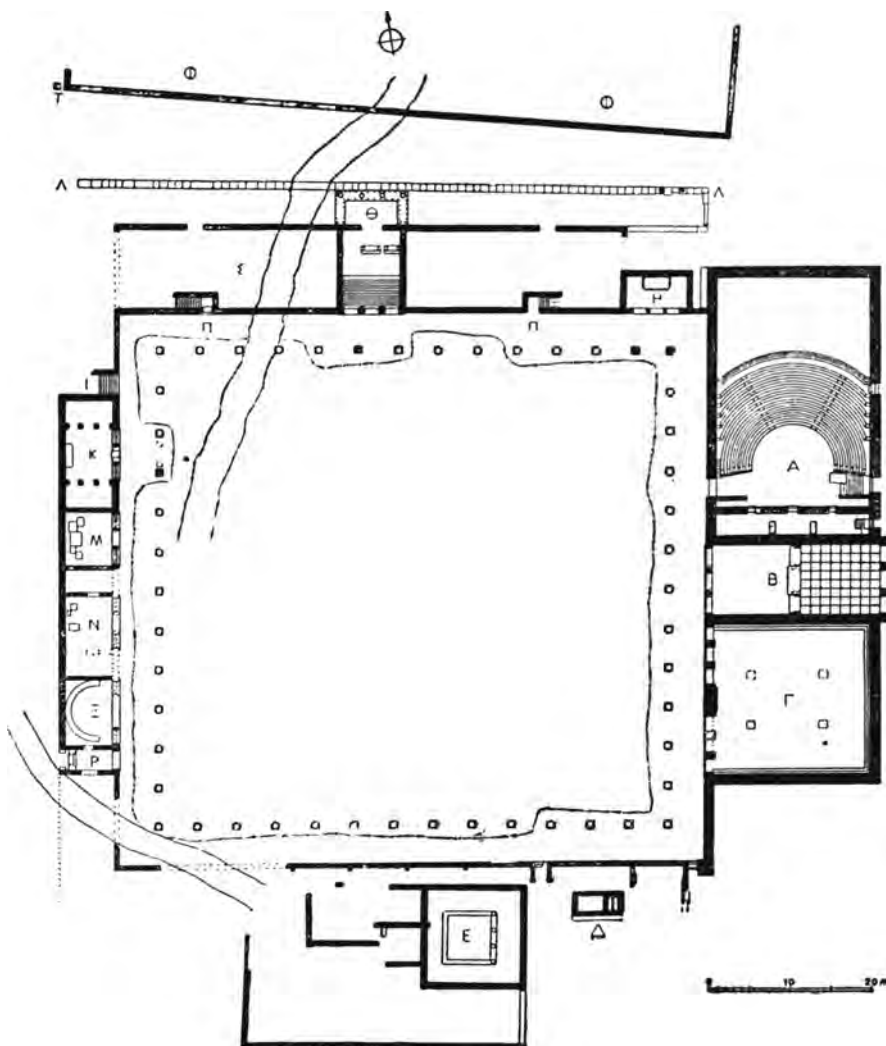
Γ. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Ἡ ἐφετινὴ εἰς ἀρχαίαν Μεσσήνην γενομένη, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη εἰς δύο σημεῖα τοῦ τετραστώου

μέτρων, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς ΒΑ. πρὸς τὸ θέατρον γωνίας μέχρι καὶ πέραν τῆς μικρᾶς ἐπικαμπῶς κλίμακος, ἣ ὅποια ἔφερον εἰς τὸ ἄνω ἄνδρον, τοῦ Σεβαστείου. Τῆς στοᾶς εὐρέθησαν κατὰ χῶραν τρία περαιτέρω στρογγύλα λίθινα βάρη

Σχέδ. 1. Γενικὴ κάτοψις τοῦ τετραστώου συγκροτήματος («Ἀγορᾶς») τῆς Μεσσήνης μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1963. Μ, Ν, Ξ, Ρ τὰ ἐφέτος ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς

συγκροτήματος («Ἀγορᾶς»): α) εἰς τὴν βόρειον αὐτῆς στοᾶν καὶ β) εἰς τὰ νοτίως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος διαμερίσματα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Σχέδ. 1).

α) Βόρειος στοᾶ. Τῆς βορείου στοᾶς ἀπεκαλύφθη ἐφέτος τμήμα, μήκους 18 περίπου

κίωνων εἰς τὰς κανονικὰς ἀπὸ ἄξονος εἰς ἄξονα ἀποστάσεις τῶν 4.80 μ. Ἐκ τούτων τὸ δεύτερον ἀπὸ τῆς γωνίας διατηρεῖ, ὡς καὶ τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν γωνιαῖον, τὴν ἐπ' αὐτοῦ παρίνην ἰωνικὴν βάσιν μετὰ τοῦ συμφυοῦς τμήματος τοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος (Πίλν. 155α). Ἐντὸς τῆς ἐπι-

χώσεως τῆς στοᾶς εὐρέθησαν πλείονα τεμάχια κανονικῶν λίθων, χρησιμοποιηθέντων πρὸς σχηματισμὸν εἶδους κλίμακος μεταγενεστέρων χρόνων, ἥτις σχεδιασθεῖσα καὶ φωτογραφηθεῖσα διελύθη, ὡς κακότεχνος καὶ τελείως ἀνοργάνως ἐντὸς τῆς στοᾶς τοποθετημένη.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς στοᾶς ἀπέδωκε καὶ τὰ κάτωθι κινητὰ ἀρχαῖα:

α) Τὸ ἀριστερὸν τμήμα μεγάλης, καλῆς τέχνης, γυναικείας μαρμαρίνης κεφαλῆς (Πί ν. 155 β), διασφῶζον τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν ἀρμονικὴν κυματιστὴν κόμην.

β) Τεμάχιον κολοβῆς μεταγενεστέρας ἐπιγραφῆς διασφῶζον τὰ γράμματα:

ACKΛH[πι
· · · ΩΝ

γ) Θραύσμα ἐπιγραφῆς (Πί ν. 155 γ) ἐξ ἀσβεστολίθου, ἔλλιπους κατὰ τὸ δεξιὸν ἥμισυ καὶ κολοβῆς κατὰ τὸ κάτω μέρος (ὕψ. 0,18 μ., πλ. 0,167, πᾶχ. 0,13) καὶ μὲ ἀνώμαλον τὴν ὀπισθίαν ὄψιν. Τὸ κείμενον τοῦ διασφωθέντος ἀριστεροῦ τμήματος τῆς λέγει:

.α ψευδογραφ . . . . .
καὶ ἐπιτίμιον δ . . . . .
τὸν σίτον ἐν τῷ . . . . .
τὸν ἐλάσσονος . . . . .
νέτω εἰς παραθέσιν . . .
σθῆ μὲν ἢ διαδοθῆ . . . .
χωράξαι ἢ ἀμφοτέρ . . .
στασάτω ὁ γραμματεὺς
χέτω Εὐθύδαμος η . . . . .
. ταθέντες γράψαντ . .
τῶ]ν λοιπῶν ὅσα κα φ[α
. . . . . ἰ περι τοῦ διαδιδο . .
τα ἐπ[ι]στάται

*Υψ. γραμ. 0,01 τὸ Ο 0,007
Μεταγρ. 3-4 χιλ.
Διάστ. 6-7 χιλ.

Πρόκειται περὶ τινος ψευδογραφίας, ἥτοι ψευδοῦς δηλώσεως ἢ ἀναγραφῆς καὶ τοῦ ἐπιβληθέντος σχετικῶς ἐπιτίμιον (ἥτοι προστίμου), εἰς ὑπόθεσιν διανομῆς (παραθέσεως, διαδόσεως) σίτου. Ἡ σχετικὴ ἀπόφασις τῶν συνόδρων ὀρίζει νὰ χαραχθῆ (τὸ χωράξαι, εἶναι δωρικὸς τύπος τοῦ χαράξαι) ἢ σχετικὴ ἐπιγραφή ἐπὶ στήλης (;), τὴν ὁποῖαν ἐντέλλεται νὰ στήσῃ ὁ γραμματεὺς (τῶν συνόδρων), βεβαίως ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὅπου καὶ εὐρέθη.

*Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς χρόνους τῆς χαράξεως, τὰ μετὰ μεγάλων ἀκρεμόνων (arices) γράμματα δη-

λοῦσι πάντως ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἡ μορφή δμως τοῦ ὠμέγα, παρουσιάζουσα τὸν παλαιότερον τύπον Ω καὶ οὐχὶ τὸν μεταγενέστερον διαλελυμένον Ω, ὃν ἐμφανίζει ὁ ἐξ Ἀνδανίας ἱερὸς νόμος (IG V, 1 1930) τοῦ 93 π.Χ., μᾶς ἄγει πιθανῶς εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.

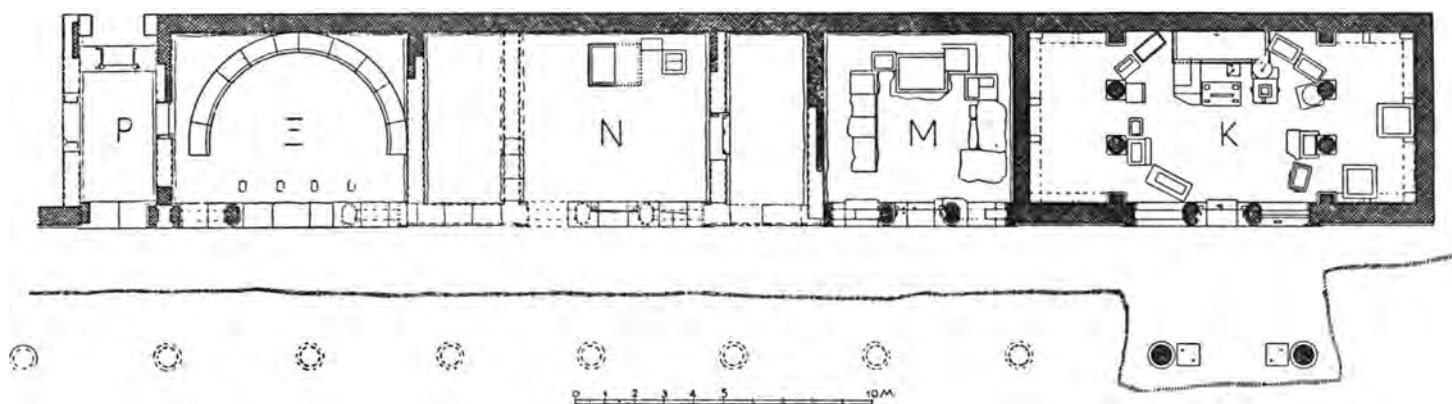
2. Δυτικὴ πλευρά. Ὁ πέρυσιν ἀποκαλυφθεὶς ἰδιόρρυθμος ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος περιελάμβανε, μεταξὺ ἄλλων, πρὸ τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος καὶ τράπεζαν ἀναιμάκτων θυσίων. Ἐπειδὴ δὲ θὰ ἦτο βεβαίως ἐφωδιασμένος καὶ μὲ βωμὸν δι' αἱματηρὰς θυσίας, ὅστις φυσικὰ θὰ εὐρίσκετο εἰς τὸν ὑπαιθρον χῶρον τῆς «Ἀγορᾶς», ἠνοιξαμεν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν κιόνων τῆς «Ἀγορᾶς» εὐρεῖαν τάφρον (Σ χ ε δ. 1), ἥτις ὅμως λόγῳ τῆς ὑψηλῆς ἐνταῦθα ἐπιχώσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκταθῆ εἰς μέγα μήκος. Διὰ τῆς τάφρου αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν κανονικὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τὰ στρογγύλα λίθινα ὑπόβαθρα δύο κιόνων τῆς δυτικῆς στοᾶς τῆς «Ἀγορᾶς» μετὰ τῶν πωρίνων βάσεων καὶ τῶν συμφυδῶν τμημάτων τοῦ κορμοῦ, παραπλεύρως δ' αὐτῶν ἀνά μία μαρμαρίνη, περίπου τετράγωνος (0,70 X 0,80 μ.) πλάξ, πάχους 0,21 (Σ χ ε δ. 2· Πί ν. 156 α), φέρουσα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς τετραγώνου τὸρμος πακτώσεως μετὰ τῶν σχετικῶν αὐλάκων μολυβδοχοΐας, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι αἱ πλάκες αὐταὶ θὰ ἐβάσταζον ἀναθήματα ἢ καὶ βωμίσκους. Μεγάλος ὅμως βωμὸς ἢ θεμέλιον αὐτοῦ πρὸ τῆς κιονοστοιχίας καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐλῆς δὲν εὐρέθη μέχρι καὶ τοῦ μήκους τοῦ 1.50 μ., μέχρι τοῦ ὁποῖου ἐπροχώρησε πρὸς τὴν αὐλὴν ἡ τάφος. Ἄντ' αὐτοῦ δμως ἀπεκαλύφθησαν τεμάχια τινὰ πωρίνων κορμῶν κιόνων, ὡς καὶ πώρινον ἐπίσης κορινθιακὸν κιονόκρανον μὲ συμφυῆς τμήμα τοῦ κορμοῦ κοσμούμενον μὲ παράστασιν Νίκης (Πί ν. 156 β), δι' οὗ πιστοποιεῖται πλέον ἀσφαλῶς ὅτι τὰ μετὰ Νικῶν κιονόκρανα ἔστεφον τοὺς κίονας τῆς στοᾶς.

Ἐν ἄλλο ἐνδιαφέρον εὐρημα ἐγένετο εὐθὺς πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, εἶναι δὲ τοῦτο βᾶσις ἐκ σκληροῦ ἐρυθροποῦ τιτανολίθου, διαστάσεων 0,565 X 0,465 μ. καὶ ὕψους 0,31 μ., φέρουσα ἐπὶ μιᾶς τῶν κατακορύφων παρείδων τῆς τεκτονικῶν ἀγκῶνα καὶ ἐπὶ ἄλλης χαραγμένην τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

ANTIΘΕΝΗΣ ΠΟΛΥΣΤΡΑΤΩ
ΟΛΥΜΠΙΑ ΠΑΛΑΝ

(ὕψ. γρ. 0,015 - 0,018 μ.)

Πρόκειται περὶ ἀγωνιστικῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς ἀναγραφούσης τὸν νικῆσαντα κατὰ τὰ Ὀλύμπια εἰς ἀγῶνα πάλης Ἀντισθένη, υἱὸν τοῦ

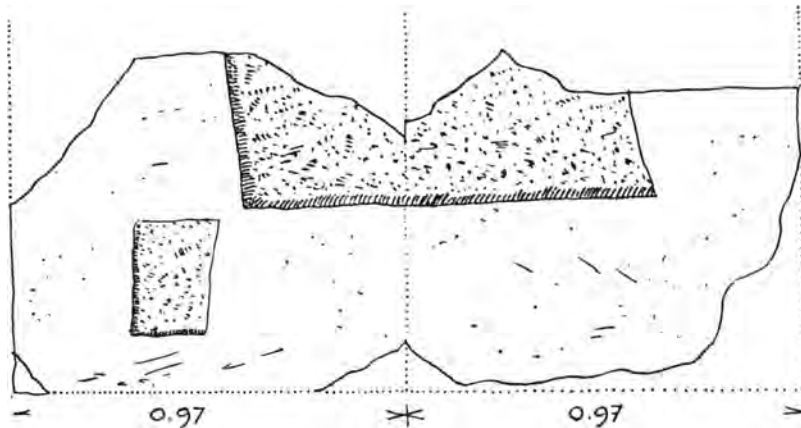
Σχέδ. 2. Κάτοπις τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ τετραστώου συγκροτήματος («Ἀγορᾶς»). Μ, Ν, Ξ, Ρ
τὰ κατὰ τὸ 1963 ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα. Κ ὁ ναὸς τῆς Ἄρτεμιδος

Πολυστράτου. Ἡ διὰ τοῦ ὀμέγα γενική τοῦ ὀνόματος εἶναι χαρακτηριστική τῆς ἡλειακῆς διαλέκτου (πρβλ. Διὸρ Ὀλυμπίου κλπ. βλ. Olympia V, Die Inschriften).

Ἐκ τοῦ χαρακτήρος τῶν γραμμάτων συνάγεται, ὅτι ἡ ἐπιγραφή θὰ ἐχαράχθη κατὰ τὸν 3ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.

Παραλλήλως πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν τάφρον ἡ ἀνασκαφὴ ἐξετάθη καὶ πρὸς Νότον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (Πί ν. 157 α), ἀποκαλύψα-

ὑποδοχῆς πλίνθου (Σχέδ. 3). Εἰς τὸ ἀγαλμα τοῦτο θὰ ἀνήκον ἀφ' ἑνὸς μὲν πλῆθος μικρῶν μαρμαρίνων γλυπτῶν τεμαχίων ἐκ γυμνῶν μελῶν καὶ πτυχώσεων ἐνδύματος, εὐρεθέντων ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ μέγα, καλῆς τέχνης, τεμάχιον μετὰ πλίνθου (Πί ν. 158 β-γ), εἰκονίζον ἄκρον δεξιὸν πόδα καθημένης (;) μορφῆς μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ εἰς ἀδράς πτυχάς καταπίπτοντος ἱματίου. Ὁ ποὺς ἔχει πλάτος 0,20 μ., βαίνει δ' ἐπὶ ὑψηλῆς (0,05 μ.) κρηπίδος. Ὅσαι τρυπάνου διακρίνονται

Σχέδ. 3. Τὰ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ μεγάλου βάθρου τοῦ διαμερίσματος Μ λαξεύματα ὑποδοχῆς πλίνθου ἀγάλματος

σα τέσσαρα συνεχόμενα, ἴσου πλάτους ἀλλὰ διαφόρου μεγέθους, διαμερίσματα: τὰ Μ, Ν, Ξ, Ρ τὰ ὅποια καὶ θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ σειρᾶν.

Διαμέρισμα Μ (Πί ν. 157 β). Τὸ συνεχόμενον πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος διαμέρισμα Μ ἔχει σχῆμα περίπου τετράγωνον (5.80 X 6.40 μ. ἀπὸ τοίχου εἰς τοίχον). Ἡ πρὸς τὴν στοᾶν πρόσοψις του παρουσιάζει, ὡς καὶ ἡ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, δύο πωρίνους ἀμφικίονας (Πί ν. 158 α), σφωζομένους κατὰ χώραν — μεταξὺ δύο, πωρίνων ἐπίσης, παραστάδων. Τὰ ἄκρα μετακίονια τοῦ οὗτω σχηματιζομένου «τριβήλου» ἐκλείοντο διὰ χαμηλῶν πωρίνων θωρακίων, τὸ δὲ μέσον διὰ θύρας, τῆς ὁποίας διεσώθη τὸ κατώφλιον μετὰ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν στερέωσιν τῶν σταθμῶν καὶ τῶν θυροφύλλων ἐγκοπῶν.

Εἰς τὸ βάθος τοῦ διαμερίσματος, καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ ὀπισθίου τοίχου, εὐρέθησαν, κάτωθεν βαθειῶν ριζῶν χονδρῶν δένδρων, πλείονα ὀρθογώνια βάθρα (Πί ν. 158 α), ἐν μεγαλύτερον εἰς τὸ μέσον καὶ ἄλλα μικρότερα ἐκατέρωθεν αὐτοῦ. Τὸ μεσαῖον ἐστήριζεν ἀγαλμα, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἐπὶ τῶν δύο καλυπτηρίων αὐτοῦ πλακῶν ἐγκοπὴ

μεταξὺ τῶν δακτύλων, πλαγία δ' ἐπίπεδος ἐπιφάνεια, διατηροῦσα ὅπας μετὰ λειψάνων σιδηρῶν ὀβελίσκων, ὑποδηλοῖ τὴν σύνδεσιν τοῦ τεμαχίου τούτου πρὸς ἄλλο.

Ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τῶν καλυπτηρίων τοῦ βάθρου πλακῶν πλὴν τῆς μεγάλης ἐγκοπῆς διὰ τὴν πλίνθον ὑπάρχει, ἀριστερῶ, καὶ ἄλλη μικρότερα τραπεζιόσχημος (Σχέδ. 3), ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ ἐπακτοῦτο στήριγμά τι τοῦ μεγάλου ἀγάλματος ἢ ἄλλο τι βοηθητικὸν αὐτοῦ στοιχείου.

Ἐκ τῶν λοιπῶν βάθρων ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν τοῦ μεγάλου ἰδρυμένον, ὅπερ φέρει ἐπὶ τῆς προσθίας κατακορύφου ἐπιφανείας αὐτοῦ χαραγμένην τὴν ἐξῆς ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν:

Α ΠΟΛΙΣ
ΦΙΛΟΚΡΑΤΕΙΑΝ ΙΠΠΑΡΧΟΥ
ΤΑΝ ΑΥΤΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΙΝ

Τῶν ὑπολοίπων βάθρων τοῦ διαμερίσματος Μ σφύζονται μόνον αἱ κάτω βάσεις, διατηρεῖται δ' ἐπίσης ἐν μέρει καὶ ἡ στρώσις τοῦ δαπέδου αὐτοῦ.

Ἡ εὕρεσις τῶν ἀναθηματικῶν βάθρων ἐν τῇ

διαμερίσματα Μ μαρτυρεί, ότι και τούτο ήτο προωρισμένον πρὸς λατρευτικούς ἢ πολιτικούς σκοπούς, διὰ τοὺς ὁποίους τόπος κατ' ἐξοχὴν ήτο ἡ ἀγορά.

Ἐναφέρω ἐν τέλει ὅτι ἐντὸς τῆς ἔξω τοῦ διαμερίσματος Μ τάφρου εὐρέθησαν τεμάχια λιθίνης σίμης μετ' ἀναγλύπτου ἑλικοειδοῦς κοσμήματος ἀκάνθης καὶ λεοντοκεφαλῆς, εἰς γειτονικὴν δὲ μάνδραν εὐρέθη ἐντειχισμένον λίθινον ἄκρον ἀκρωτήριον, ὕψους 0,23 μ., καλῶς διατηρημένον.

Διαμέρισμα Ν (Σχέδ. 2). Τὸ ἀμέσως ἀκολουθοῦν διαμέρισμα Ν ἔχει τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος διαστάσεις, ήτοι μήκος 13.05 μ., καὶ τὴν αὐτὴν καὶ ἐκεῖνος τριμερῆ διαίρεσιν, μετ' αὐτὴν τὴν διαφορὰν, ὅτι ἀντὶ κιονοστοιχιῶν ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ὀλόσωμοι τοῖχοι, διατρυπώμενοι ὑπὸ θυρῶν ἐπικοινωνίας πρὸς τὰ στενὰ πλάγια διαμερίσματα. Μιᾶς τῶν θυρῶν τούτων διεσώθη κατὰ χώραν τὸ κατώφλιον ὄχι ὅμως καὶ τῆς ἄλλης, τῆς νοτίας, διότι ὁ σχετικὸς τοῖχος κατεστράφη διατηρηθέντος μόνον τοῦ θεμελίου του. Προεκλήθη δ' ἡ καταστροφὴ τοῦ νοτίου τοίχου ἐκ τῆς κατασκευῆς δύο συνεχόμενων, πολὺ μεταγενεστέρων τάφων (Πί ν. 159 α-β), οἵτινες ἐκαλύφθησαν δι' ἀρχαίων λιθίνων πλακῶν εἰς δευτέραν χρῆσιν. Οἱ τάφοι, ἀνοιχθέντες, εὐρέθησαν περιέχοντες μόνον τὰ ὅσθα τῶν νεκρῶν, ἄνευ οὐδενὸς κτερίσματος.

Ἐς δὲ τῶν προηγουμένων διαμερισμάτων οὕτω καὶ τοῦ Ν ἢ μὲν πρόσοψις τοῦ μεσαίου τμήματος διεμορφώθη μετὰ δύο ἀμφικιώνων μεταξὺ δύο παραστάδων, εἰς δὲ τὸ βάθος του ήσαν ἀνιδρυμένα βάθρα ἀναθηματικά, τῶν ὁποίων δυστυχῶς διεσώθησαν μόνον αἱ κυματοφόροι βάσεις. Λατρευτικοῦ ἐπομένως ἢ πολιτικοῦ χαρακτήρος ήτο καὶ τὸ διαμέρισμα Ν.

Διαμέρισμα Ξ (Σχέδ. 2). Τὸ ἀμέσως πρὸς Νότον συνεχόμενον διαμέρισμα Ξ, ἑλαφρῶς ὀρθογωνίου σχήματος, συνεκινῶναι διὰ θύρας πρὸς τὸ νοτίως αὐτοῦ εὐρισκόμενον στενόμηκες διαμέρισμα Ρ. Ἡ πρόσοψις του ήτο διαμορφωμένη ὡσαύτως μετὰ δύο παρίνων ἀμφικιώνων μεταξὺ δύο παραστάδων. Ἐκ τῶν ἀμφικιώνων τούτων εὐρέθη κατὰ χώραν ὁ νότιος, τοῦ δὲ βορείου διεσώθησαν σαφῆ τὰ ἴχνη ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου. Ἐνταῦθα ὅμως παρουσιάζεται ἡ ἐξῆς σημαντικὴ διαφορὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας ὁμοίας προσόψεις τῶν διαμερι-

σμάτων Μ καὶ Ν: ὅτι τὸ μέσον μετακίονιον εἶναι πολὺ εὐρύτερον τῶν ἄκρων, ἅτινα ἐδῶ κατεσκευάσθησαν στενότερα. Τὸ μεγαλύτερον τούτο ἄνοιγμα ἐγένετο ἀναμφιβόλως λόγῳ τῆς ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ ὑπάρξεως μεγάλης ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας (Πί ν. 160 α), τῆς ὁποίας ὁ ἄξων συμπίπτει πρὸς τὸν ἄξωνα τοῦ μετακίονιου. Τῆς ἐξέδρας ταύτης εὐρέθη ἡ κάτω κυματοφόρος βᾶσις καὶ τμήμα τοῦ ἐπ' αὐτῆς κατεσκευασμένου τοίχου ἐκ κοινῶν λίθων. Ἐπ' αὐτῆς θὰ ήσαν πιθανώτατα ἰδρυμένα ἀγάλματα, χάριν τῆς ἐκ τῆς στοᾶς ἀκωλύτου θέας τῶν ὁποίων κατεσκευάσθη τόσον μέγα τὸ μέσον μετακίονιον, ὡς συμβαίνει ἄλλως τε καὶ εἰς ἄλλα ὁμοίας διαμορφώσεως καὶ προορισμοῦ διαμερίσματα, ὅπως π.χ. εἰς τὸ Διονύσιον τῆς Θάσου (ΒCH 1959, σ. 328).

Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ἀνιδρυμένων ἀγαλμάτων οὐδὲν εὐρέθη πλὴν θραυσμάτων τινῶν καὶ μιᾶς μικρᾶς χειρὸς κρατούσης πηνίον, ὡς καὶ τινῶν μαρμαρίνων δακτύλων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν εἴσοδον εὐρέθησαν κατὰ χώραν ἐμπεπηγμένοι τρεῖς λίθινοι πεσσίσκοι, ἀνήκοντες πιθανῶς εἰς φράγμα ἐμποδίζον τὴν πρὸς τὰ ἀγάλματα προσπέλασιν.

Σημειοῦμεν ἐν τέλει, ὅτι ἡ ἐξέδρα εἶναι τοποθετημένη ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιτρέπη — κάπως στενόχωρα ὅμως — τὴν ἐκ τῆς θύρας τοῦ νοτίου τοίχου εἴσοδον (Πί ν. 160 β).

Διαμέρισμα Ρ (Σχέδ. 2). Τὸ στενόμηκες διαμέρισμα Ρ ἔφερε καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας αὐτοῦ πλευρὰς ἀνὰ μίαν θύραν. Τῶν θυρῶν τούτων σώζονται τὰ κατώφλια. Ἡ πρὸς Δυσμᾶς εὐρισκόμενη θύρα ήτο τοποθετημένη ἐσώτερον τῆς ὀπισθίας γραμμῆς τοῦ τοίχου, ἐπροστατεύετο δὲ ὑπὸ μικροῦ προστεγίσματος (Πί ν. 160 β).

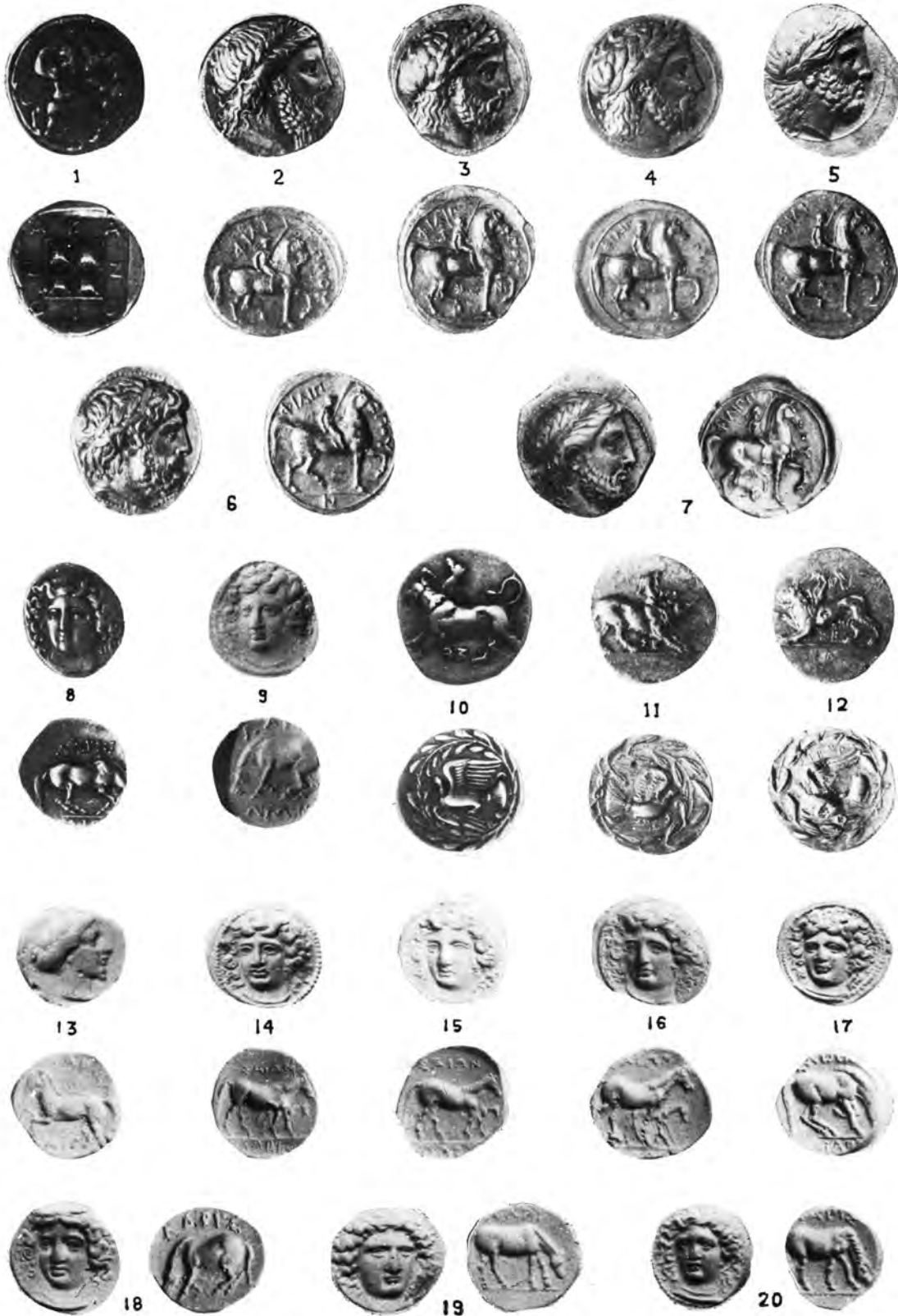
Τὸ διαμέρισμα Ρ (Πί ν. 160 γ) φαίνεται ὅτι ἀπετέλει μίαν ἀπὸ Δυσμῶν εἰσοδον εἰς τὴν δυτικὴν στοᾶν τῆς «Ἐγορᾶς», ἐκτὸς ἐὰν ἀνήκεν εἰς τὸ τελευταῖον διαμέρισμα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τὸ φθάνον μέχρι τῆς ΝΔ. γωνίας. Τούτο θέλει διευκρινήσει μελλοντικὴ ἀνασκαφή.

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν τὸν καθηγητὴν κ. Ὁρλάνδον ἐβοήθησαν οἱ πτυχιούχοι τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεώργιος Δεσπίνης καὶ Ἀνδρέας Γαβρίλης καὶ ὁ ἀρχιτεχνίτης τῶν ἀναστηλώσεων Χαρίλαος Σφακιανᾶκης.

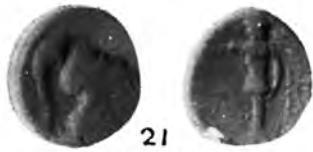
Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

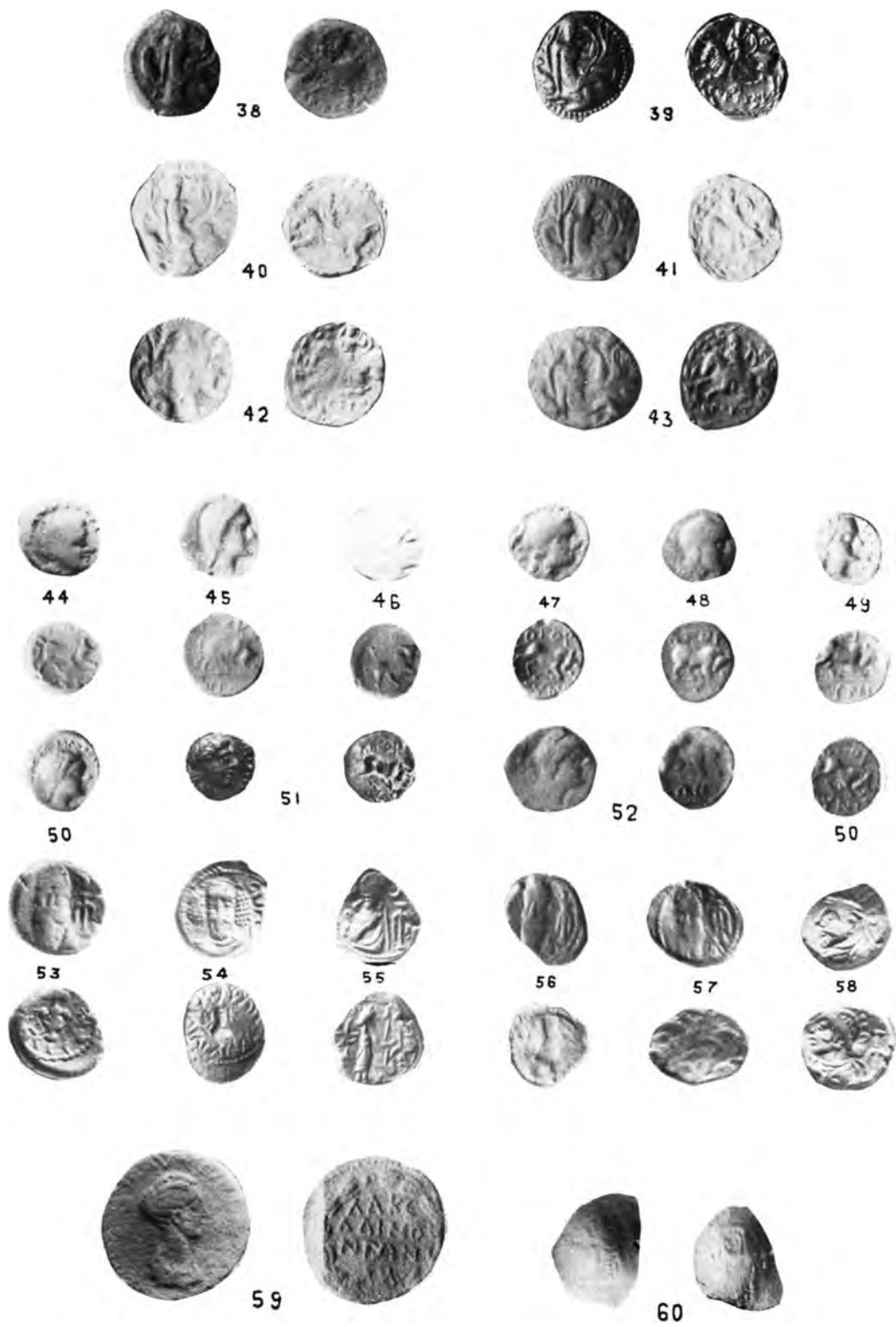

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Νομισματικὴ Συλλογὴ

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Νομισματικὴ Συλλογὴ

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Νομισματικὴ Συλλογὴ

61

62

64

63

65

66

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Νομισματικὴ Συλλογὴ

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ: α. Ἡ Ε.Μ. 10342 ἐπιγραφή ὡς ἦτο πρότερον, β. Τὰ τεμάχια τῆς Ε.Μ. 10342 ἐπιγραφῆς, ὡς ταῦτα συνδέονται μεταξύ των με ράβδους ὀρειγάλκου, γ. Ἡ Ε.Μ. 10342 ἐπιγραφή ὡς αὕτη ἀπεκατεστάθη

Μ. ΜΙΤΣΟΣ

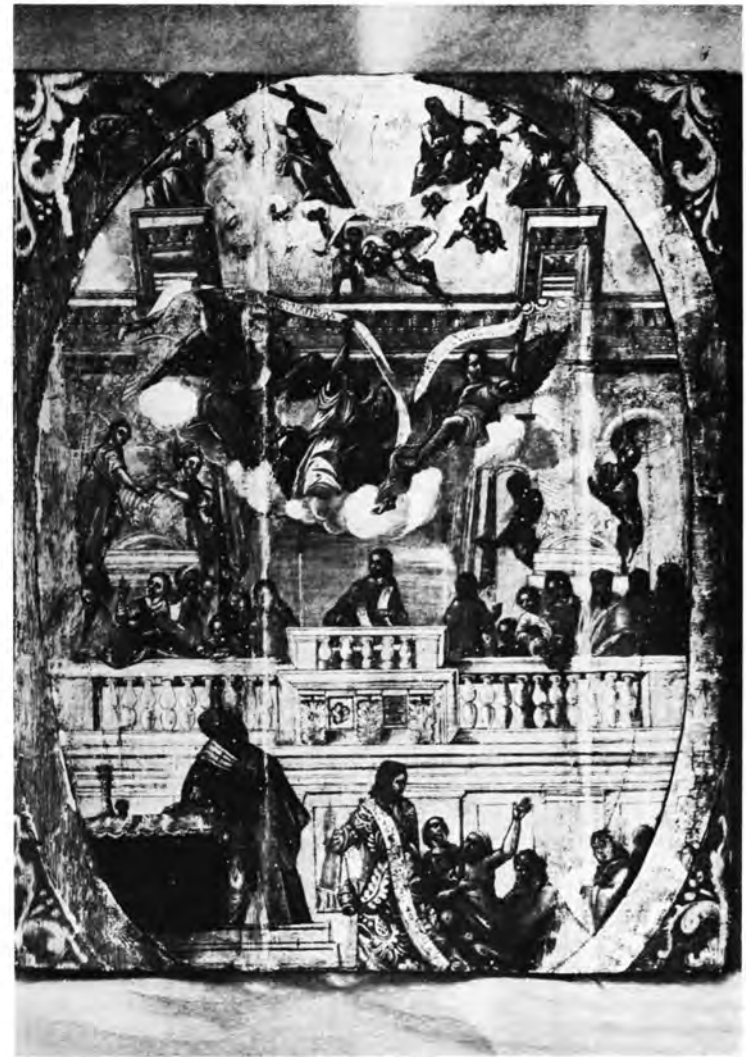
Βυζαντινὸν Μουσεῖον: Ὁράριον χρυσοκέντητον. Ἡ Σταύρωσις (λεπτομέρεια). 16ου αἰ. (B.M. 4192)

Βυζαντινόν Μουσείον: α. Ἐπιγονάτιον χρυσοκέντητον. Ἡ Μεταμόρφωσις, 17ου αἰ. (Β. Μ. 4193),
β. Ἐπιμάνικον. Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ (Β.Μ. 4195)

Βυζαντινόν Μουσείον: Δωρεά Ἀντωνοπούλου. Εἰκονίδιον. Αἱ Μυροφόροι πρὸ τοῦ μνημείου, 14ου - 15ου αἰ. (Β.Μ. 4185),
β. Τρίπτυχον κλειστόν. Ὁ Εὐαγγελισμός. Κρητικὴ τέχνη 16ου - 17ου αἰ. (Β.Μ. 4183)

Βυζαντινόν Μουσείον: Δωρεά Ἀντωνοπούλου. α. Εἰκὼν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, Ὑπογραφή: Βίκτωρος. 17ου αἰ. (B.M. 4180),
β. Ὁ Σπυρίδων συλλειτουργῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων, Ἔργον Παν. Δοξαρά(;) (B.M. 4187)

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Ἄθηναι: α. Τὸ Φετιχιῆ-Τζαμι μετὰ τὴν ἐξωτερικὴν του διαμόρφωσιν, β. Ὁ Δ. τοῦ Ἀσκληπιείου χώρος, πρὸ τῆς διαμορφώσεως, κατὰ παλαιὰν φωτογραφίαν

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α. Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ διαμορφωθέντος χώρου καὶ ἡ πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως πλακόστρωτος ἀνοδος, β. Τμήμα ἐπιγραφῆς ἀττικοῦ ψηφίσματος

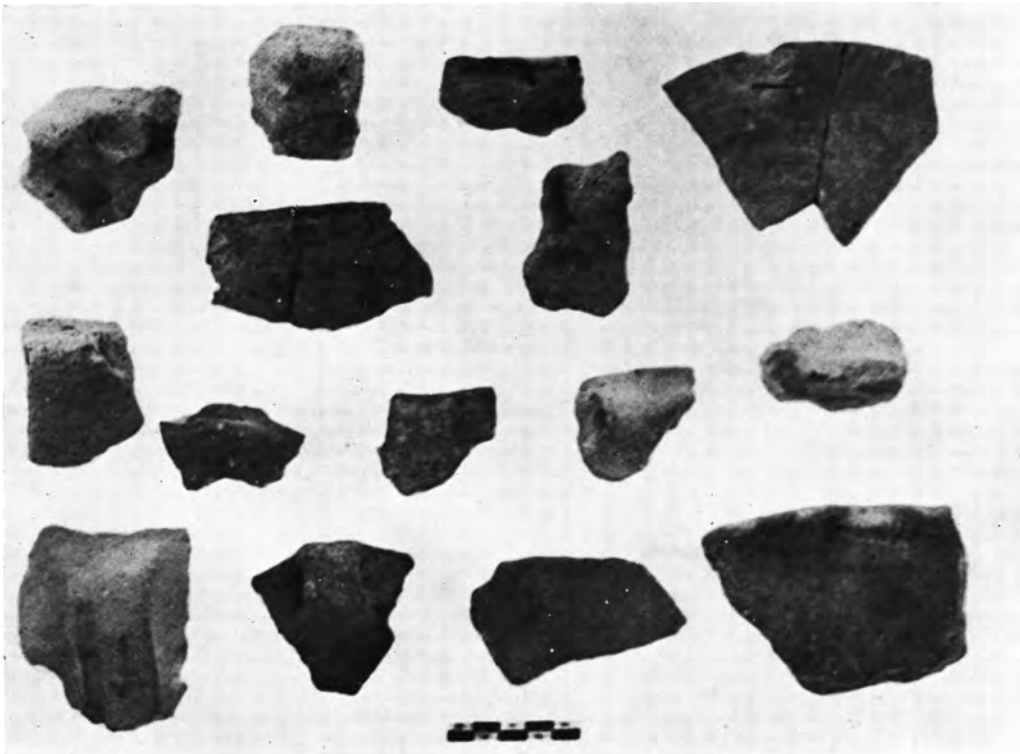
Ἄθηναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α. Ἐποικισ τοῦ διαμορφωθέντος χώρου ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως,
β. Ἡ μεγαλύτερα βυζαντινὴ δεξαμενὴ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς
Ν. ΠΛΑΤΩΝ

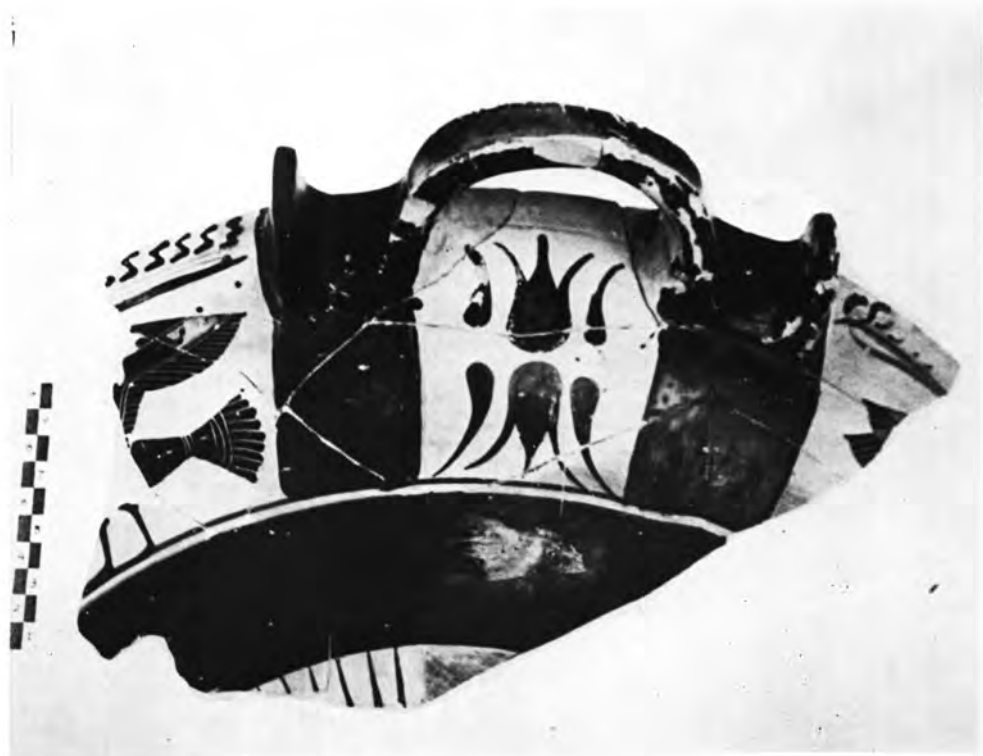
Ἄθῆναι: α-β. Ὁ ΜΕ βόθρος Δ. τῆς ἀρχαϊκῆς κρήνης κατὰ τὴν ἀποκάλυψίν του,
γ. Τμῆμα μαρμαρινοῦ ἐνεπιγράφου βάθρου ἀναθήματος Ὑγιείας

Ἄθηναι. Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπείου: α. Τμῆμα πίθου ἐκ τοῦ ΜΕ βόθρου Δ. τῆς ἀρχαϊκῆς κρήνης,
β. ΜΕ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ βόθρου, γ. Πηλίνη κεφαλὴ γυναικεῖου εἰδωλίου

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α-β. Ὑπονεολιθικά ὄστρακα ἐκ βόθρου παρά τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπιείου: α. Κύαθος ἐκ βόθρου παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, β. Ἀμπορεύς ἀκόσμητος, ἑλληνικός, ἐκ τοῦ φρέατος Α, γ. Τμήμα λεκάνης μελανομόρφου ἐκ τοῦ φρέατος Α, δ. Ἑλληνικά ἀγγεῖα καὶ λύχνος ἐκ τοῦ αὐτοῦ φρέατος Α

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α. Τμήμα πωρίνου ἀρχαίου δωρικοῦ κιονοκράνου ἐκ τοῦ φρέατος Α, β. Τὸ ἄνω τμήμα τοῦ φρέατος Β, γ. Τμήμα τοῦ καλουμένου «Πελαργικοῦ» εἰς κατάστασιν καταρρεύσεως πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ χώρου

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἄθηναι: α. Τμήμα τοῦ καλουμένου «Πελαργικοῦ» μετὰ τὴν διαμόρφωσιν, β. Γωνία προϊστορικοῦ οἰκοδομήματος ὑπὸ τὸ διασωζόμενον τμήμα τοῦ καλουμένου «Πελαργικοῦ»

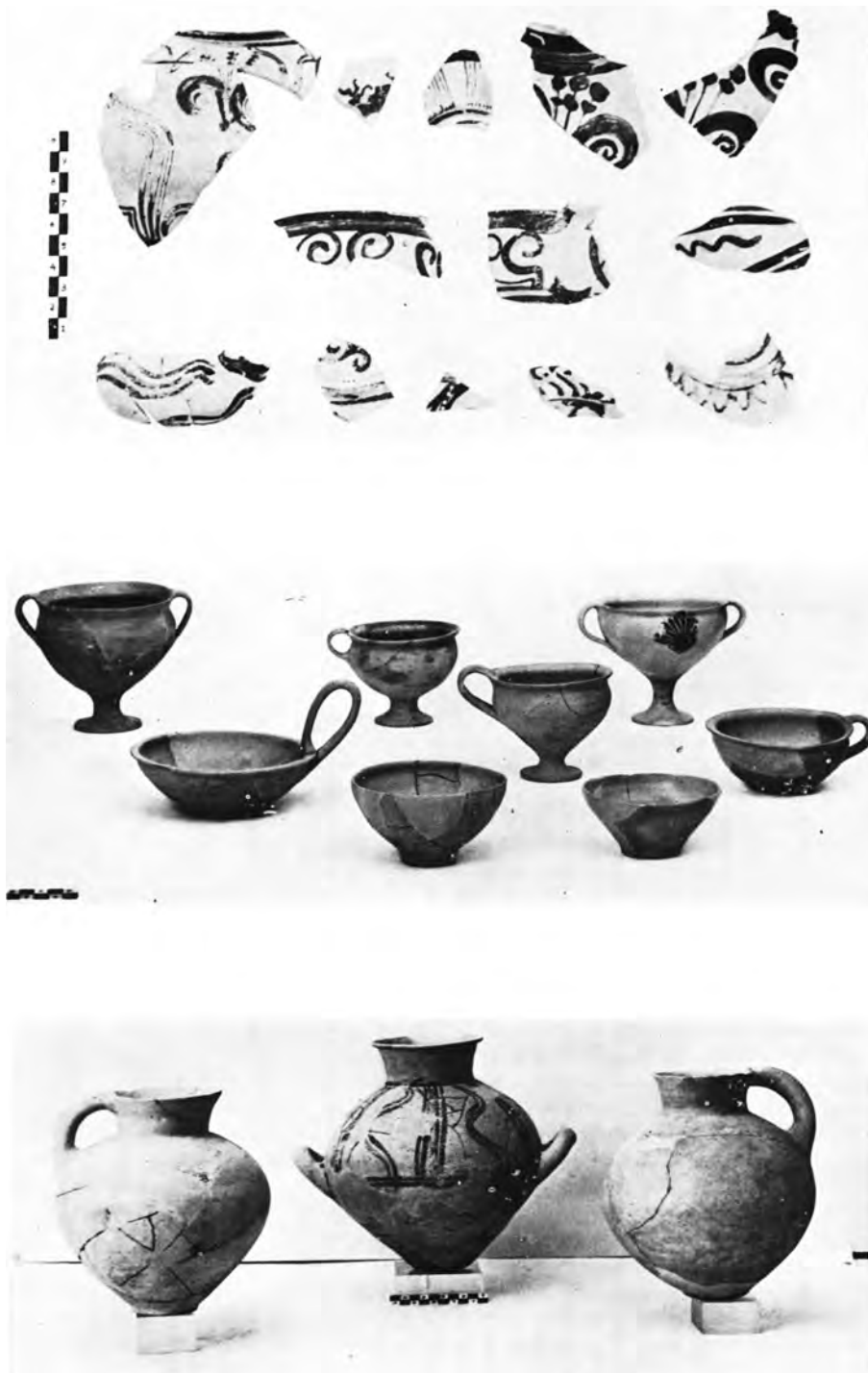

Ἄθῆναι: α. Τὸ μυκηναϊκὸν φρέαρ Ε ΝΔ. τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς Δεξαμενῆς περιοχῆς Δ. Ἀσκληπιείου. Παρ' αὐτῷ ἐπ' ἀριστερᾷ ὁ κλασσικὸς βόθρος, β. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ αὐτοῦ φρέατος Ε ὑπὸ τὸ καλούμενον «Πελαργικόν»

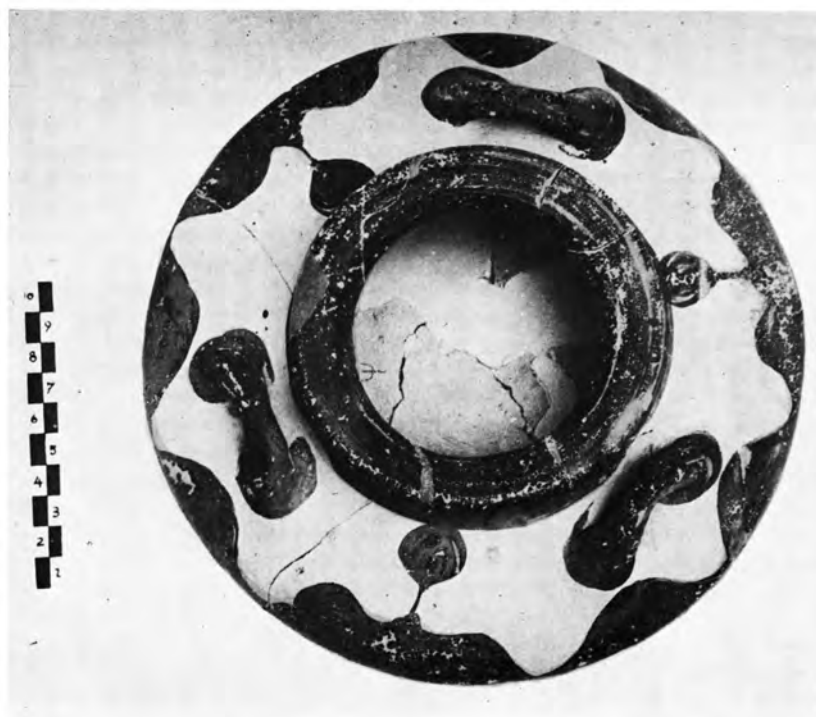
Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπιείου: α-β. Χαρακτηριστικά ὄστρακα ΥΕ II-ΥΕ III Α ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ φρέατος Ε

Ἄθῆναι. Περιοχὴ Δ. Ἀσκληπιείου: α. Χαρακτηριστικὰ ὄστρακα ΥΕ II-ΥΕ III Α ἐκ τοῦ μνηναϊκοῦ φρέατος Ε, β-γ. Ἄγγεϊα ἐκ τοῦ αὐτοῦ φρέατος Ε

Ἄθηναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπιείου: α. Ἄγγεϊα ἐκ τοῦ μυκην. φρέατος Ε, β. ΥΕ II ἀρτόσχημον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ φρέατος Ε

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α. Τὸ κεντρικόν τμήμα τοῦ διαμορφωθέντος χώρου πρὸ τῆς διαμορφώσεως· διακρίνεται τὸ χάσμα, ὅπου τὸ χαλκουργεῖον, β. Τὸ χαλκουργεῖον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως

Ἄθῆναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α. Τὸ χαλκουργεῖον ἀπὸ ΒΑ,
β. Δοκιμαστικὴ τομὴ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ χαλκουργεῖου ἀποκαλύψασα ἑλληνικὸν βόθρον

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

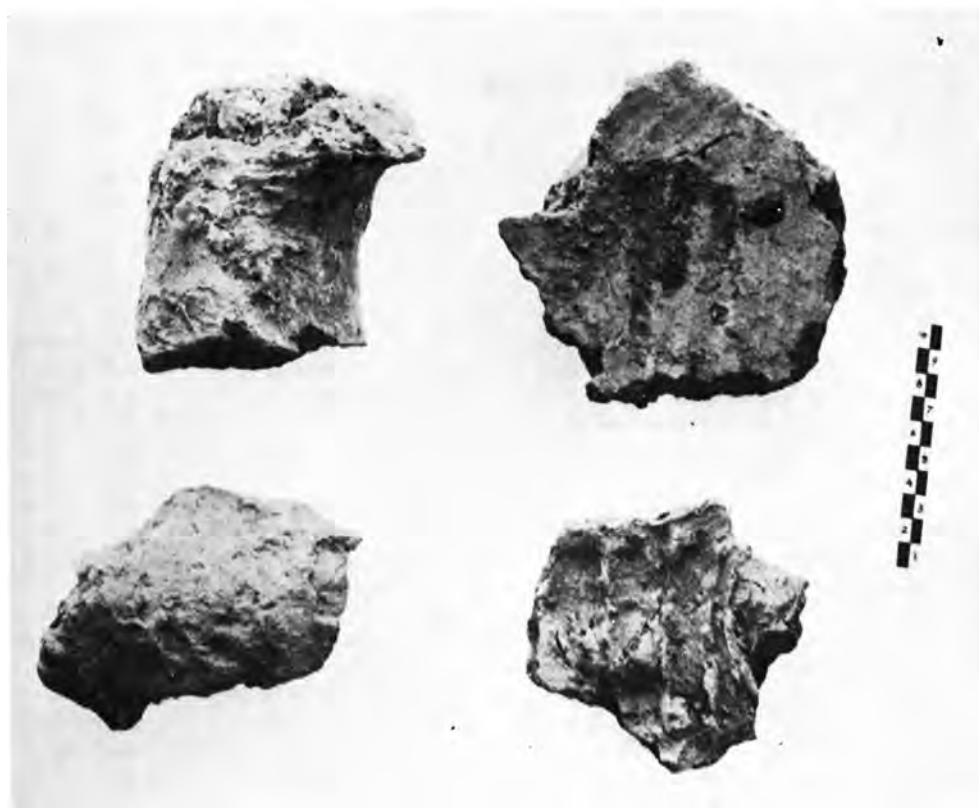

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπιείου: α. Ἡ νοτία ἐγκατάστασις τοῦ χυτηρίου τῶν ἀγαμάτων μετὰ τῆς κλίμακος καθόδου. Πρὸς τὸ βάθος δεξιὰ ὁ ὑστερονεολιθικὸς βόθρος, β. Τὸ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κράσπεδον τοῦ χαλκουργείου φρέαρ Δ., γ. Ὅστρακα ἐκ τοῦ ἐντὸς τοῦ χαλκουργείου ἀποκαλυφθέντος ὑστερονεολιθικοῦ βόθρου

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπιείου: α. Τμήμα ἀναγλύφου στήλης ἐκ τοῦ φρέατος Γ, β. Τὸ ἄνω στρώμα τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ χαλκουργείου

Ἀθήναι. Περιοχή Δ. Ἀσκληπείου: α. Ὅψις ἐκ ΒΑ. τῆς νοτίας ἐγκαταστάσεως τοῦ χαλκουργείου,
β. Τεμάχια πηλίνων μητρῶν ἐκ τοῦ χαλκουργείου

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Ἀθήναι: Ἡ Β. ἐγκατάστασις τοῦ χαλκουργείου περιοχῆς Δ. Ἀσκληπιείου, β-ε. Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου (β. Γυναικεία μαρμαρινὴ κεφαλὴ, γ. Γλυπτόν γείσον βυζαντινοῦ διαστύλου, δ. Γλυπτόν μετόπη Παρθενῶνος, πιθανῶς κορμὸς Λαπίθου, ε. Ὅπισθια ὄψις κορμοῦ ἀνδρικοῦ ἀγάλματος κλασσικῶν χρόνων)

Ἀθήναι. Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου: α. Κορμὸς ἀγάλματος, πιθανῶς Διονύσου, β. Κορμὸς γυναικείου ἀγάλματος, γ. Ἀνάγλυφον Κυβέλης, δ. Τμῆμα κισσοστεφοῦς μαρμαρίνης κεφαλῆς κλασσικῶν χρόνων

Ἄθῃναι. Ἐκ τοῦ χώρου τῶν κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου: α. Τμῆμα ἐνεπιγράφου γείσου, β. Τμῆμα στήλης τιμητικῆς εἰς Τραϊανόν

Ἄθῆναι. Περιοχὴ κατεδαφίσεων ΝΑ. τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου: α. Ἄνω τμήμα ἐνεπιγράφου στήλης
μέ κατάλογον ὀνομάτων, β. Μεσαιωνικὴ πυλὶς ἐξ ἀρχαίου ὕλικου

Kerameikos: Grabterrassen auf der Südseite der Hl. Strasse. Von Norden

Kerameikos: Grabung innerhalb der Terrassen Taf. 32. Von Westen

Kerameikos: a. Marmorlekythos der Aristomache, b. Alabastron aus Sarkophag

XPONIKA A.A. 19 (1964)

ΠΙΝΑΞ 35

Kerameikos: a-b. Grabbezirke IV/V, c. Horosstein bei Bezirk V

K. VIERNEISEL

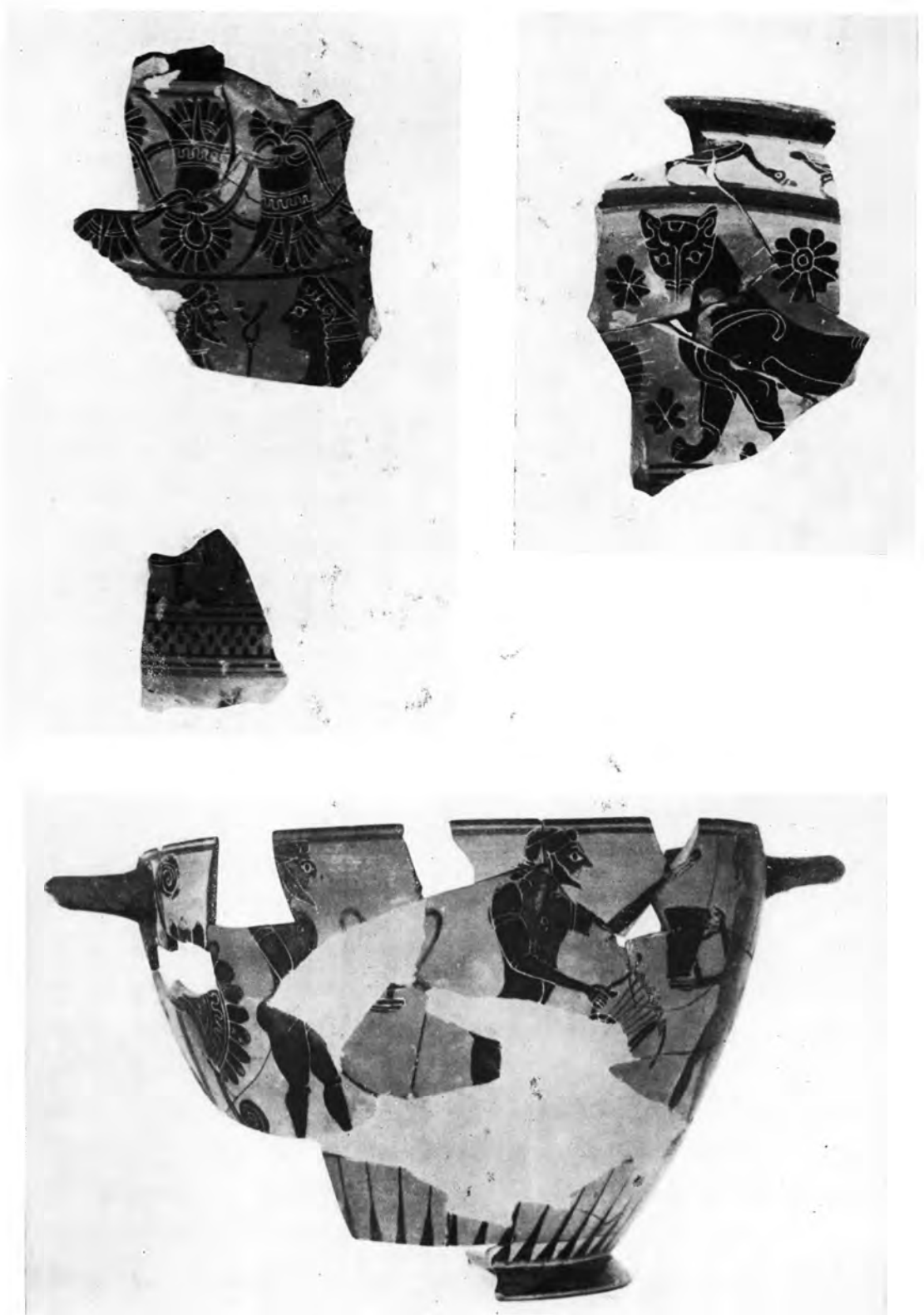

Kerameikos: a. Lehmziegelbau a, b. Lehmziegelbauten

K. VIERNEISEL

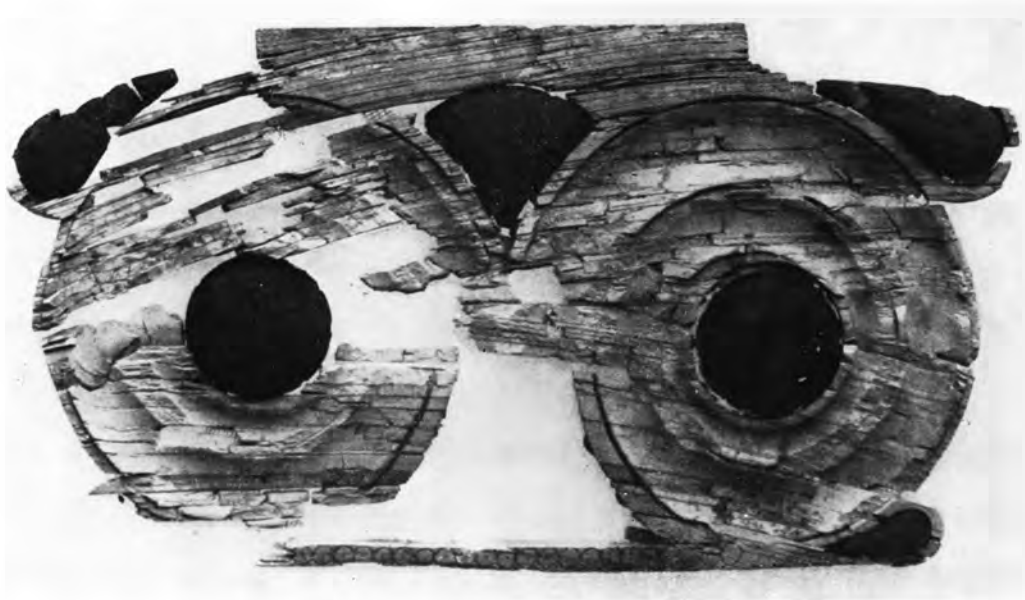

Kerameikos: Lutrophoros aus Opferrinne R

Kerameikos: a. Olpe aus Opferrinne R, b. Henkelschüssel aus Opferrinne R, c. Skyphos aus Opferrinne R

K. VIERNEISEL

Kerameikos: a. Klinenkapitell aus Elfenbein. Aus Schachtgrab HW 87. b. Gefässbeigaben aus Schachtgrab HW 87

Kerameikos: a. Beigaben aus dem Kindergrab HW 213, b. Früher Grabbau HW 5

Ἄθῆναι. Καρυατίδων ΙΙ: α. Ἐποψὶς τῶν ἐντὸς τῶν χώρων Κ καὶ Ν ὑποκαύστων, β. Ἐποψὶς τῶν ἐντὸς τοῦ χώρου Κ ὑποκαύστων

Ἄθῆναι. Καρυατίδων 11: α. Γενικὴ ἀποψὶς τοῦ ἀνασκαφέντου βαλανείου. Κυκλικὴ αἴθουσα μὲ τοὺς πέριξ ταύτης πρὸς βορρᾶν, δυσμᾶς καὶ νότον χώρους, β. Λείψανα ψηφιδωτοῦ δαπέδου εἰς τὴν κυκλικὴν αἴθουσαν Α

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

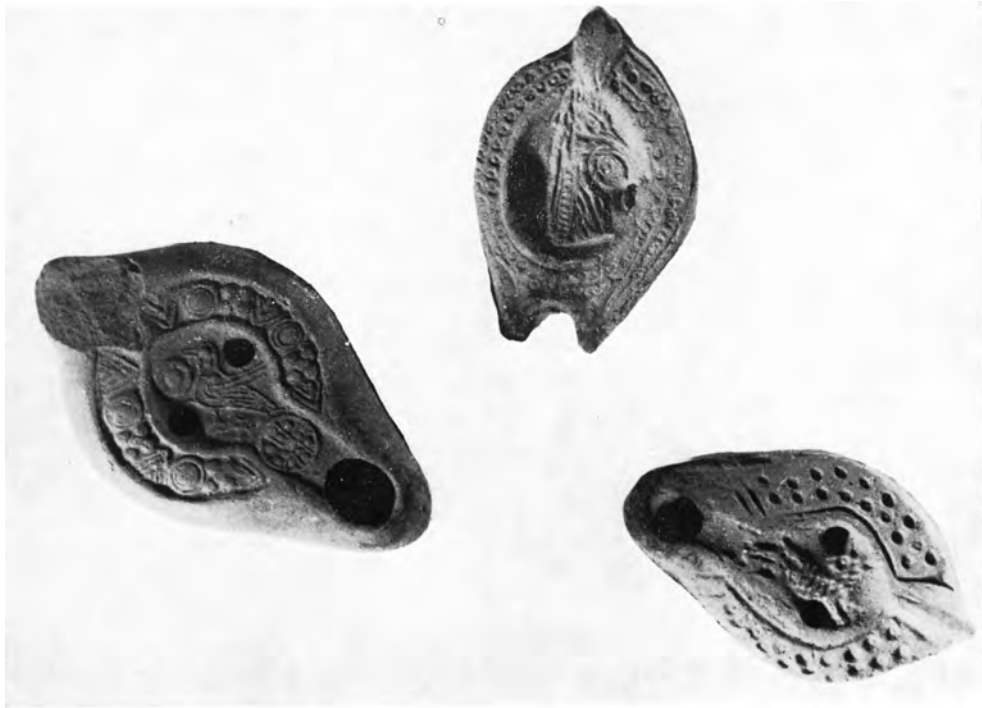

Ἀθήναι. Καρνατίδων 11: α. Ἡ κυκλικὴ αἴθουσα μετὰ τὰς πέριξ αὐτῆς δεξαμενάς, β. Ἐπομένως τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τμήματος τοῦ βαλανείου. Εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα αἱ δεξαμεναὶ δ1 καὶ δ2 τῆς αὐλῆς τῆς κλασσικῆς οἰκίας

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀθήναι. Καρυατίδων 11: α. Τὰ ἐκ τοῦ φρέατος Φ2 ἀποκατασταθέντα ΥΕ ἀγγεῖα, β. Μαρμάρινον ἀγαλμάτιον Κυβέλης ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τῆς δεξαμενῆς Β

Ἄθῆναι. Καρυατίδων ΙΙ: α-β. Πήλινοι λύχνοι 4ου - 6ου μ.Χ. αἰ.

Ἀθήναι. Χριστοκοπίδου 21: α. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος, β. Ἡ εὐθυντηρία τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ὁ πρό αὐτοῦ διερχόμενος δρόμος καὶ ἀποχετευτικὸς ἄγωγός, γ. Λεπτομέρεια τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδὸν διερχομένου ἀποχετευτικοῦ ἄγωγου, δ. Τμήμα ρωμαϊκοῦ κτηρίου ὀρίζοντος τὸ πλάτος τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοῦ

Ἀθήναι. Χριστοκοπίδου 21. Ἀγγεία τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. ἐκ τοῦ ἀποθέτου: α. Παράστασις πάλης ἐπὶ τῆς κοιλίας παναθηναϊκοῦ ἀμφορέως, β. Μελανόμορφος λήκυθος, γ. Ἐσωτερικὸν κύλικος τῆς ομάδος τοῦ Πίθου

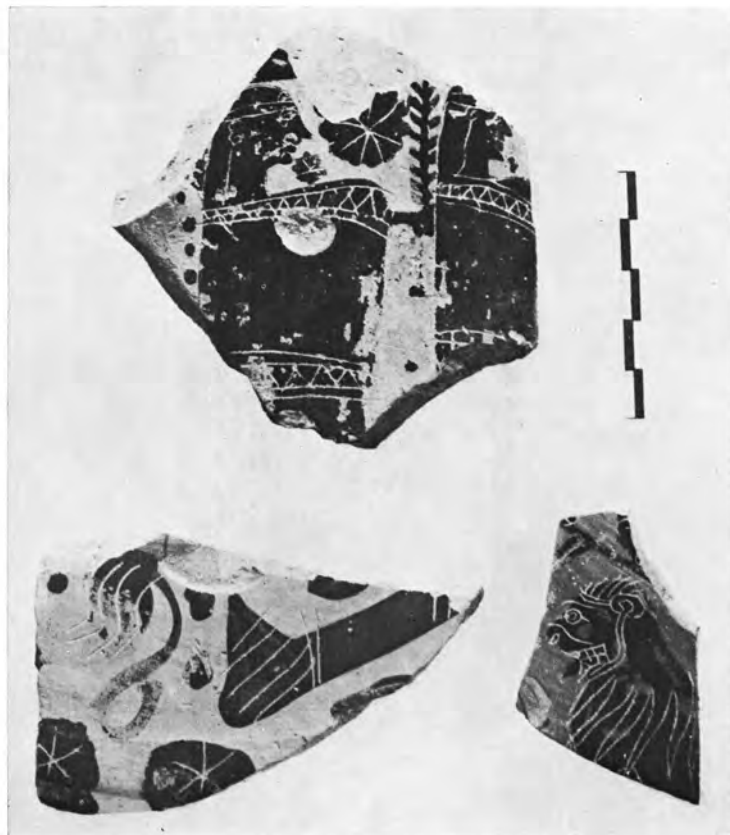

Ἄθῆναι. Ἐκ τοῦ ἀποθέτου Χριστοκοπίδου 21: α. Ἐρυθρόμορφον ἀλάβαστρον τῶν περὶ τὸ 475 π.Χ. χρόνων, β. Ὑστεροκορινθιακὴ πυξὶς τέλους 6ου π.Χ. αἰ., γ. Πήλιναι ἀναθηματικαὶ προτομαὶ θεοτήτων, τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.
Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄθῆναι: α-β. Ρόμβης 20. Πλαστικοὶ λήκυθοι καὶ χούς, γ-δ. Ἁγίου Δημητρίου 20. Ζεύγη πηλίνων γεωμετρικῶν ὑποδημάτων ἐκ τῆς παιδικῆς ταφῆς

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

Ἀθήναι. Ἁγίου Δημητρίου 20: α. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ παιδικοῦ τάφου,
β. Ὅστρακα ἀνατολιζούσης περιόδου

Ἄθῆναι. Ἁγίου Μάρκου 6-8-10-12: α. Ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο τεφροδόχων ἀμφορέων τῆς διπλῆς πρωτογεωμετρικῆς ταφῆς, β-γ. Τινὰ τῶν συνοδευόντων τὴν ταφὴν κτερισματικῶν ἀγγείων, δ. Ἁγγεῖα 4ου π.Χ. αἰ. ἐκ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

Ἄθηναι. Δημητρακοπούλου 85: α-β. Ἐρυθρόμορφοι λήκυθοι τῶν ἀρχῶν τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

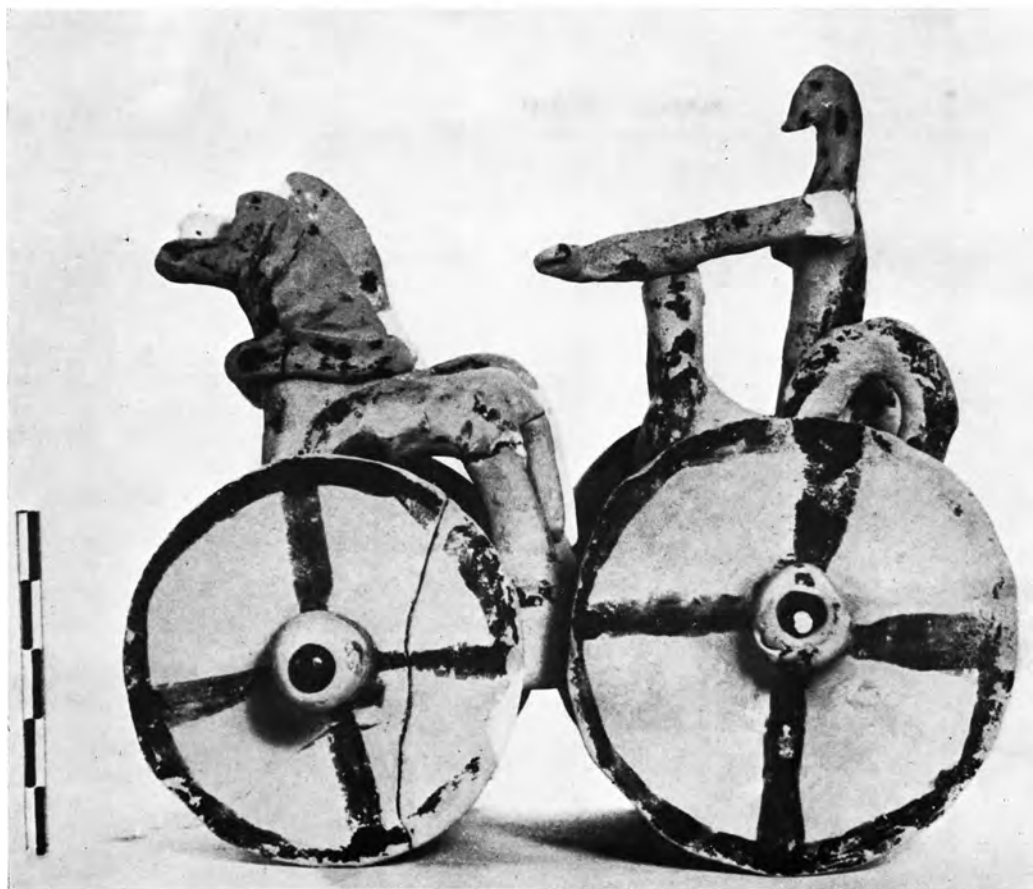

Ἄθῆναι. Δημητρακοπούλου 85: α. Ἐρυθρόμορφος λήκυθος (περὶ τὸ 460 π.Χ.), β. Λεπτομέρεια λευκῆς ληκύθου

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀθήναι: α. Δημητρακοπούλου 85. Λεπτομέρεια λευκής ληκύθου, β-γ. Μείντάνη 12-14. Ὑστερογεωμετρικαὶ οἰνοχοῖσκαὶ καὶ πυξιδοειδεῖς κρατηρίσκα
Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄθῆναι. Μείντανη 12-14: α. Εἰδῶλιον Κενταύρου, β. Κτερισματικὸν ὁμοίωμα ἄρματος

Ἄθηναι. Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας: α. Γυναικεῖον ἄγαλμα, β. Κεφαλὴ κυνὸς ὑπερφυσικοῦ μεγέθους
Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ Α.Δ. 19 (1964)

ΠΙΝΑΞ 57

Ἀθήναι. Πλαταιῶν καὶ Παραμυθίας: α. Ὑάλινα μυροδοχεῖα, β. Ὑάλινον ἄτον ποτήριον, γ. Ἐρυθρόμορφον ὄστρακον μὲ κεφαλὴν Ἡρακλέους, δ. Ἐρυθρόμορφον ὄστρακον μὲ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀθήναι. Σπύρου Πάτση 55: α-β. Λευκή λήκυθος (430 π.Χ.)

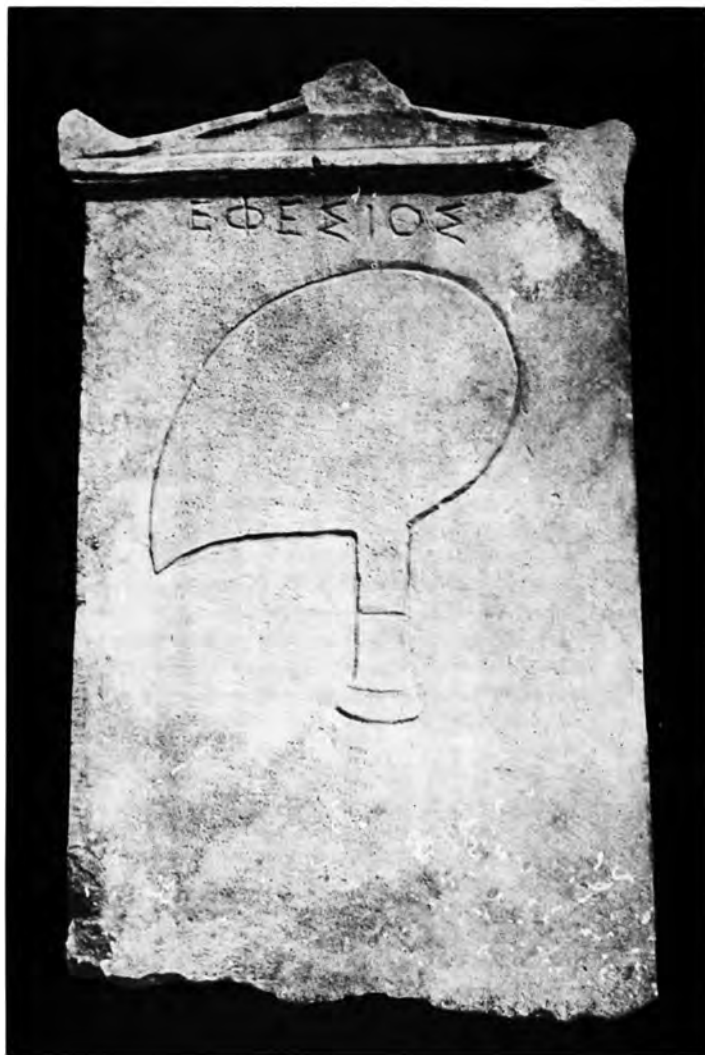
Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄθηναι. «Ρέμα Προφήτου Δανιήλ»: α. Οἰνοχόη με παράστασιν τρεχούσης Γοργόδας (600 π.Χ.),
β. Σκύφος με παράστασιν «Ποτνίας Θηρῶν»

Ἄθηναι. «Ρέμα Προφήτου Δανιήλ»: α. Κρατηροειδῆς πυξίς, β. Πρωτοκορινθιακὴ πυξίς

Ἀθήναι. Ἀχιλλέως 52-54: α. Ἐπιτυμβία πλάξ εἰκονίζουσα πιθανῶς ἱερατικὴν μάχαιραν, β. Ἄγαλμα καθημένου φιλοσόφου

Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄττική. Καλλιθέα: α. Ἄγγεϊα τάφ. 2, β. Ἄγγεϊα τάφ. 3 καὶ 5, γ. Ἄγγεϊον τάφ. 4, δ. Ἄγγεϊα τάφ. 3 καὶ 5

Ἄττική, Καλλιθέα: α-γ. Ἄγγεια τάφ. 4

Ἀττική. Καλλιθέα: α. Μαρμάρινος λέων, β-γ. Στήλη

Ἀττική. Πειραιεύς: α. 2 ἀγγεῖα (σκύφοι), β. Χαλκὴ φιάλη, γ. Ἄμφορες West Slope

Ἄττική. Πειραιεύς: α. Λύχνος, β. Ἄδριανός

Ἀττική: α. Ἀθηνᾶ ἀκέφαλος ἐκ Πειραιῶς, β. Πούς λέοντος ἐκ Πειραιῶς, γ-δ. Οἰνοχόη ἐξ Αἰγιάλεω

Ἄττική: α. Κτερίσματα τάφου ἐξ Αἰγάλεω, β. Ἀπότμημα στήλης 4ου αἰ. ἐξ Αἰγάλεω, γ. Προϊστορικά εὐρήματα ἐκ Μαγκουφάνας, δ. Κτερίσματα ἐκ Ψυχικοῦ

Ἀττική: α. Κτερίσματα ἐκ Γαλατσίου, β. Στήλη ἐκ Χολαργοῦ

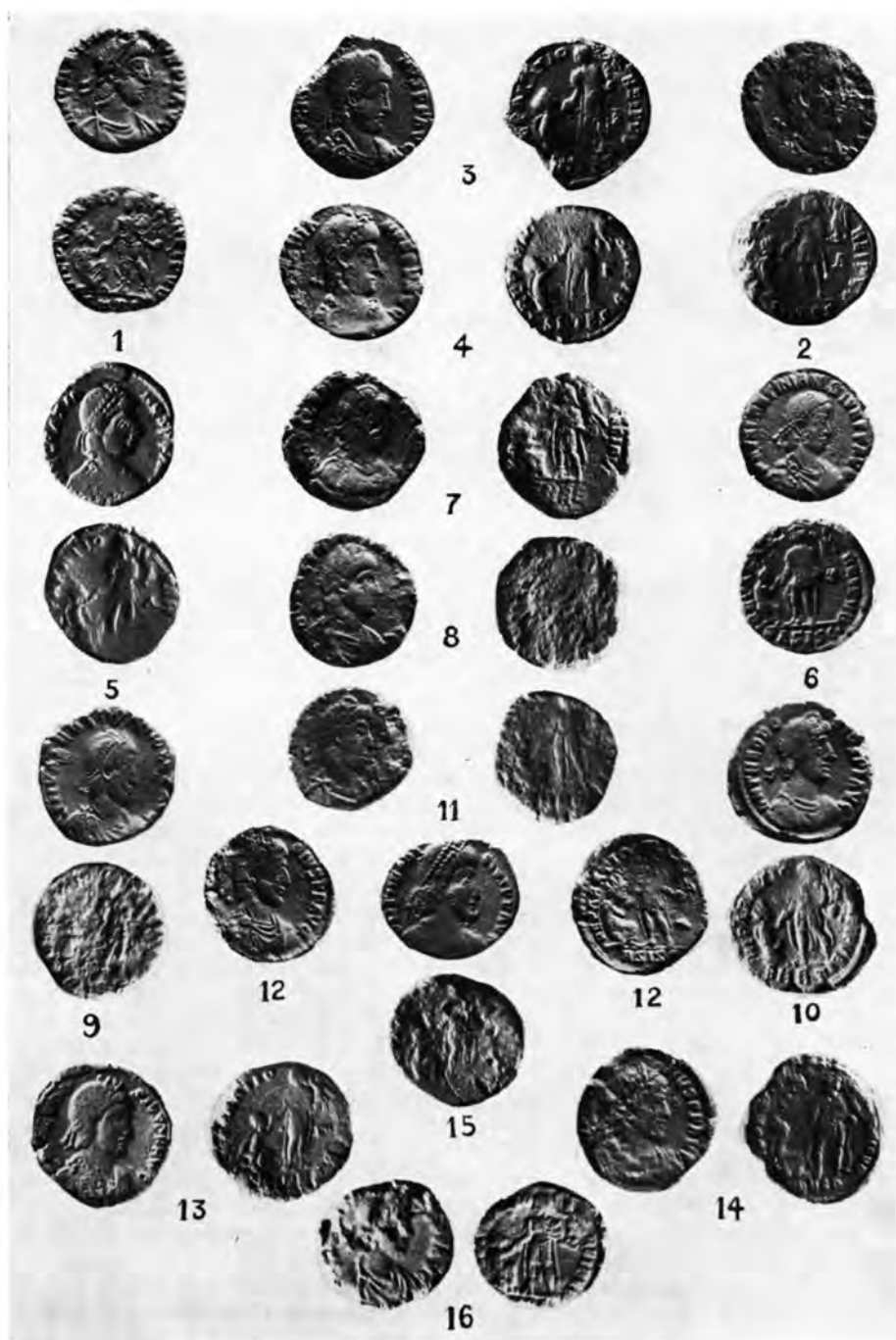
Ἄττική: α. Σαρκοφάγος ἐκ Βρυλησίων, β. Βάρη. Περίβολος ἐκ πολυγωνικῆς τοιχοδομίας

Β. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ

Ἄττική: α. Στήλη ρωμαϊκὴ ἐκ Βάρης, β. Στήλη ρωμαϊκὴ ἐκ Κερατέας

Β. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀττική. Νομίσματα ἐκ Λαυρίου

Ἀττική. Αἴγινα: α. Εἴσοδος τάφου, β. Σαρκοφάγος 2, γ. Σαρκοφάγος 4 καὶ 5

Ἄττική. Αἴγινα: α. Σαρκοφάγος 3, β. Σαρκοφάγος 1

Ἄττικη. Αἴγινα. Σαρκοφάγος 1: α. Λήκυθος μελανόμορφος, β. Ὑάλινον ἀλάβαστρον, γ. Δύο πυξίδες

Ἀττική. Αἴγινα: α. Δύο λήκυθοι Σαρκοφ. 2, β. Λήκυθος Σαρκοφ. 3, γ. Δύο σκύφοι Σαρκοφ. 5

Ἄττική. Αἴγινα: Εἰδώλια νήσσης καὶ ἀνδρὸς φέροντος βρέφος. Σαρκοφ. 5 β. Αἰγυπτιακὰ εἰδώλια καὶ πόρπη. Σαρκοφ. 5, γ. Ἄγγεῖα Σαρκοφ. 6

Ἄττική. Αἴγινα: α. Ἄγγεῖα εὐρεθέντα ἐκτὸς τῶν σαρκοφάγων

Ἄττική. Θορικός: α. Θολωτός ἔλλειψοειδῆς τάφος, β. Θαλαμοειδῆς μυκηναϊκός τάφος

Ἄττική. Θορικός: α-γ. Μυκηναϊκὸν ἀλάβαστρον, δ. Χαλκὴ φιάλη ὑστερογεωμετρικοῦ τάφου

Ἄττική. Θορικός: α. Ταφικά ἄνδρα (ὁ γ' τομεὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς),
β. Οἰκία 5ου π.Χ. αἰ.

Ἄττική. Θορικός: α. Ἐργαστήριον καθαρισμοῦ μεταλλεύματος 4ου π.Χ. αἰ., β. Θέατρον

Ἄττική. Θορικός: α. Ὑστερογεωμετρικὸν κύπελλον ἐκ τοῦ τάφου 6 τῆς Ν. κλιτύος, β. Πρωτογεωμετρικὸς κρατηρίσκος ἐκ τάφου τῆς Δ. κλιτύος

Β. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ

Ἄττική. Θορικός: α. Ἄττική πυξίς τοῦ τάφου ἀριθ. 9 ἐκ τῆς Δ. κλιτύος, β. Κύλιξ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου 2 τῆς Ν. κλιτύος

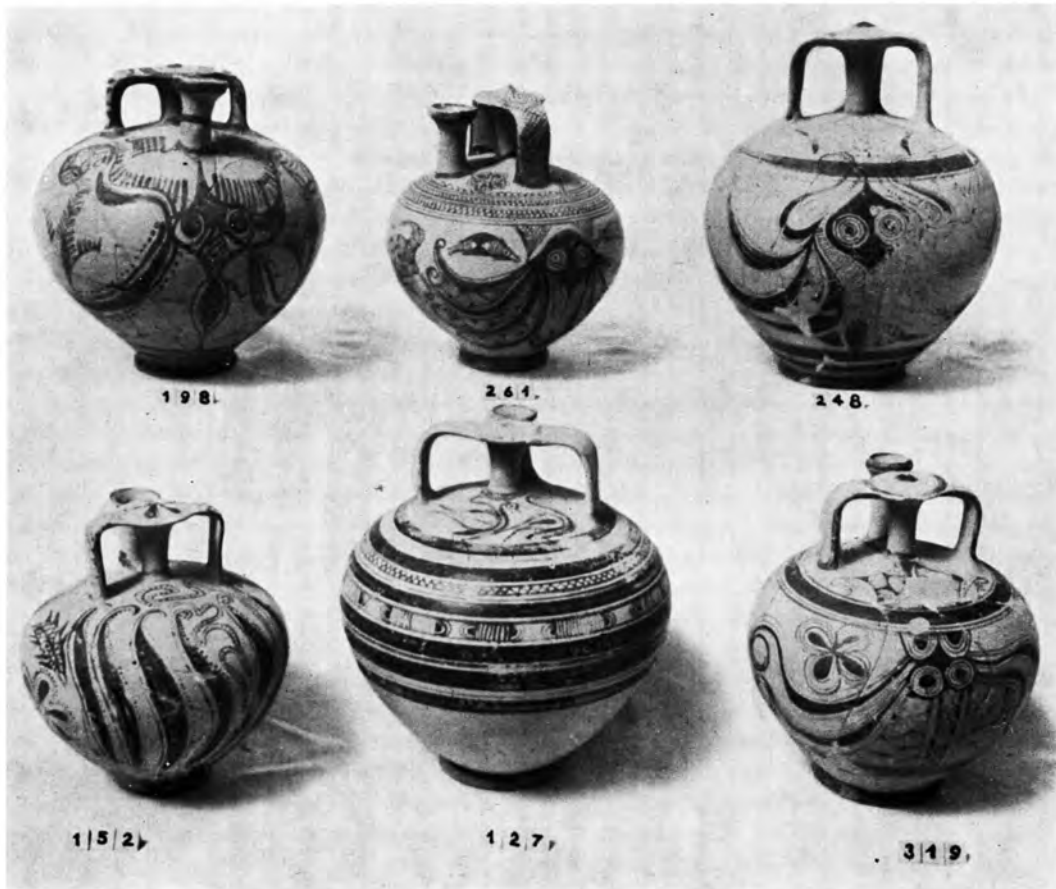

Περατή: α. Αί καύσεις του λάκκου 1 του τάφου 1, μέσα εις τόν τεφροδόχον ἀμφορίσκον των, β. Ἡ καῦσις τοῦ τάφου 157 ἀνάμεσα εις τά τεμάχια τῆς τεφροδόχου διώτου πρόχου της

Περατή: α. Ειδώλια θρηγωδών στερεωμένα εις τὰ χεῖλη διώτου λεκάνης, β. Ἄγγεῖα διάφορα, γ. Ἄγγεῖα καὶ γυναικεῖον εἶδωλιον σχήματος Ψ, δ. Ἄγγεῖα καὶ εἶδωλια

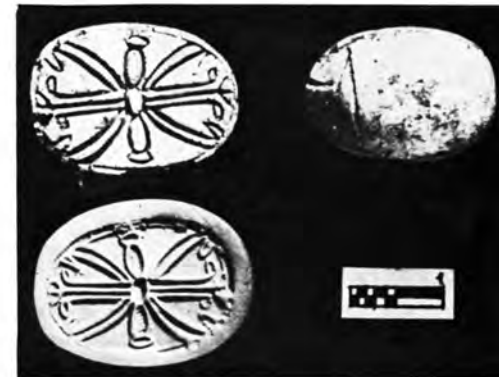
ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Διάφορα αγγεία, β. Ψευδόστομοι αμφορείς

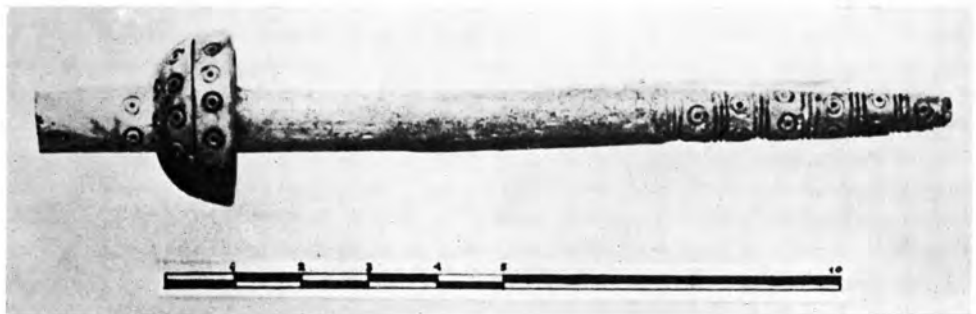
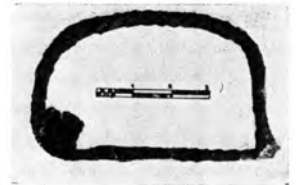
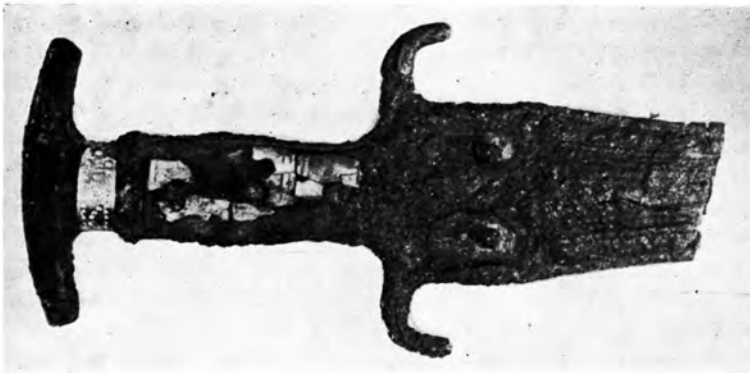

Περατή: α. Ψευδόστομοι άμφορες, β. Άνάπτυγμα σφραγιδοκυλίνδρου του τάφου 1,
 γ. Σφραγιδοκύλινδρος του τάφου 142
 ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Αιγυπτιακή δέλτος του τάφου Ι, β. Σκαρβαίος του τάφου 75, γ-δ. Ήνεπίγραφον φυλακτόν τάφου 24, ε. Σκαρβαίος του τάφου 75

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: Χάλκινο μαχαιρίδιον του τάφου 12, β. Λαβή χαλκινού ξίφους του τάφου 12, με επένδυση από έλεφαντοστούν, γ. Πόρπη του τάφου 74, δ. Πόρπη του τάφου 65, ε. Σιδηρόν μαχαιρίδιον του τάφου 38, ς'. ΎΑτρακτος από έλεφαντοστούν του τάφου 152

Ἄθῆναι: α. Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἀγορὰ καὶ τὸ Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Φετιχιέ), β. Μεταγενέστεραι κατασκευαὶ ἐπὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὑπὸ τὸ Φ. Τζαμί

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀθήναι: α. Λείψανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ Μιναρέ, β. Μέλη τῆς ἰδίας βασιλικῆς χρησιμοποιηθέντα εἰς μεταγενεστέρως κατασκευάς, γ. Ρωμαϊκὸν ἀνάγλυφον

Ἄττική. Τράχωνες: α. Ἐρείπια βασιλικῆς, β. Ὁ μεταξύ κυρίως ναοῦ καὶ νάρθηκος τοῖχος μετὰ τοῦ τριβήλου, γ. Οἱ δύο δέξυθμενοι ἀμφορεῖς καὶ ἡ δοκιμαστικὴ τάφος

Ἄττική. Μονή Καρέα: α. Ὁ ναός μετὰ τὰς ἐργασίας, β - γ. Θύρα κελλίου Ν. πλευρᾶς πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, δ - ε. Ἡ Ν. πλευρὰ τοῦ περιβόλου πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄττική. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος: α. Ἡ Μονή, β. Αἱ τοιχογραφίαι τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀττική. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος: α - β. Ὁ δεξιὰ τῆς Πλατυτέρας Ἀρχάγγελος καὶ ὁ ἀριστερὸς Ἄγγελος τῆς Ἀναλήψεως, μετὰ τὸν καθαρισμὸν

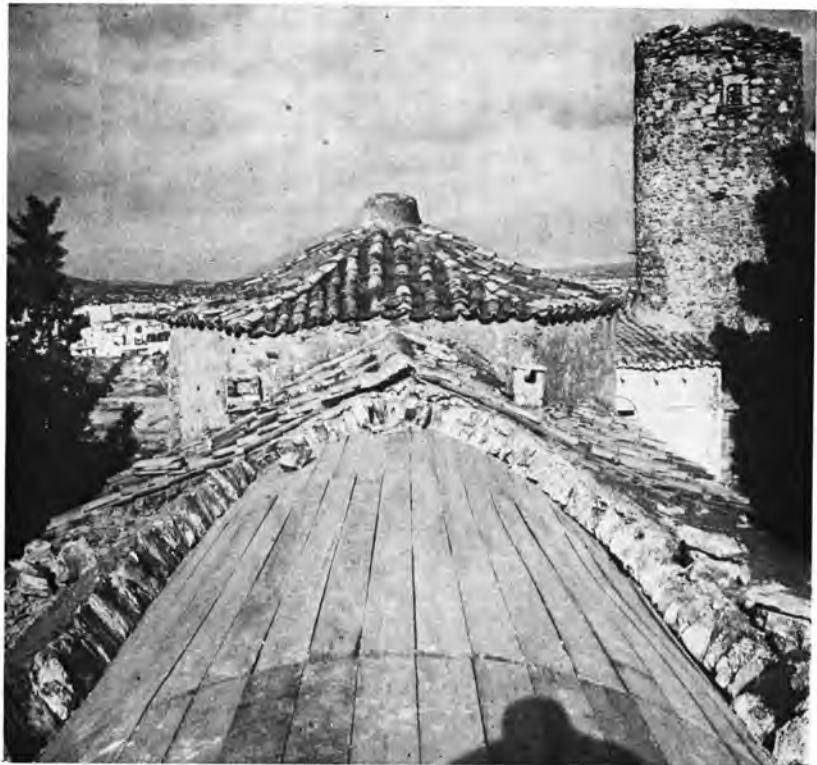
Ἀττική. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος: α - β. Ὁμάς τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῆς Ἀναλήψεως καί ἡ Θεία Κοινωνία εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ, μετὰ τὸν καθαρισμόν

Ἄττικὴ. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος: α. - β. Ὁμάς τῶν Ἀποστόλων, ἐκ τοῦ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες»,
καὶ ὁμάς τῶν Ἀποστόλων ἐκ τοῦ «Λάβετε, φάγετε»

Ἄττικη. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος: α. Ἡ Πεντηκοστή, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κεραίας, μετὰ τὸν καθαρισμόν, β. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς πρὸ τῆς ἐπισκευῆς

Ἄττική. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος: α. Ἡ καμάρη τῆς Τραπεζῆς κατὰ τὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως, β. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς στέγης

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

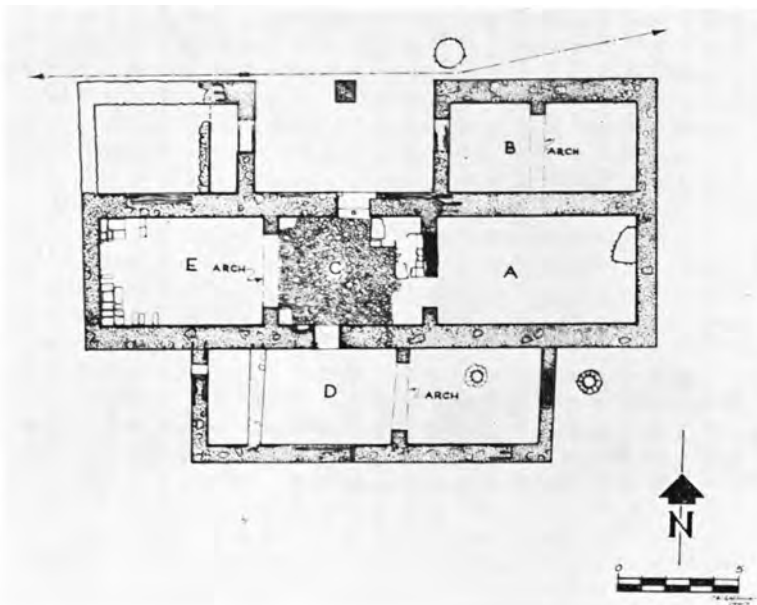

Ἄττική. Νταού Πεντέλη: α. Δυτική ὄψις τοῦ Καθολικοῦ, β. Ἡ περίξ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς
σηματισθεῖσα τάφος

Ἄττική: α. Σπάτα. Λείψανα παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς θέσιν Σκύμπτη, β. Ὁ ναῖσκος τοῦ Ἁγ. Κοσμᾶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν προσθηκῶν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

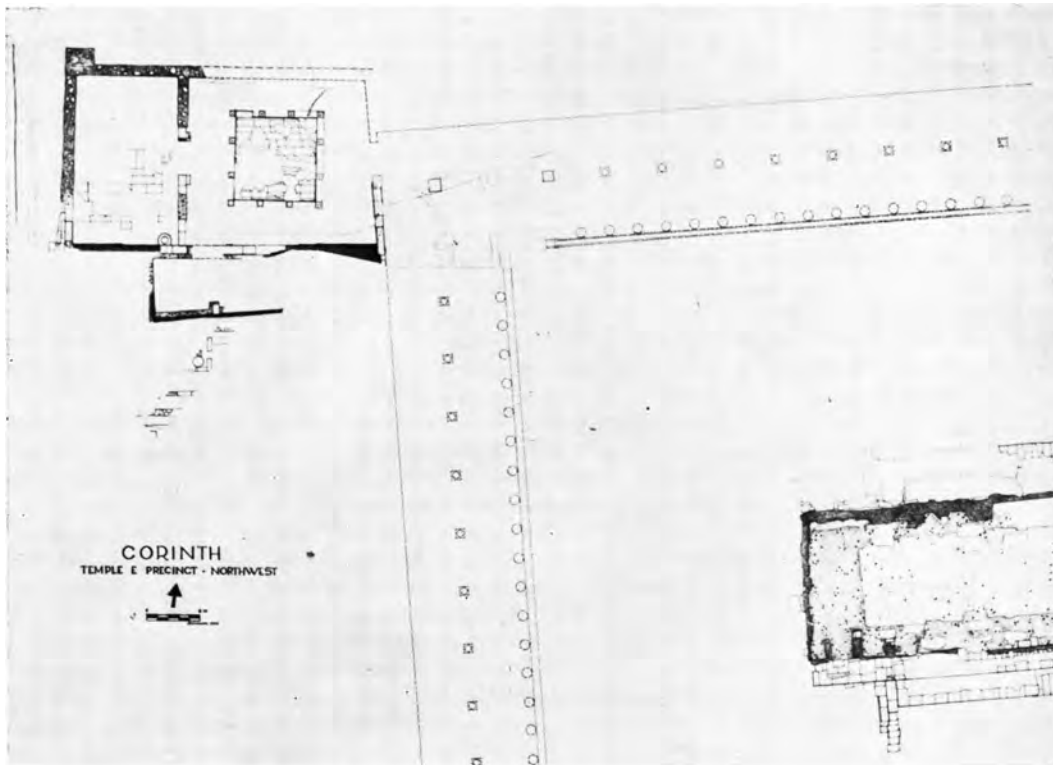
Corinth: a. Turkish House: Plan, b. Byzantine Houses South of the South Stoa: Plan

H. ROBINSON

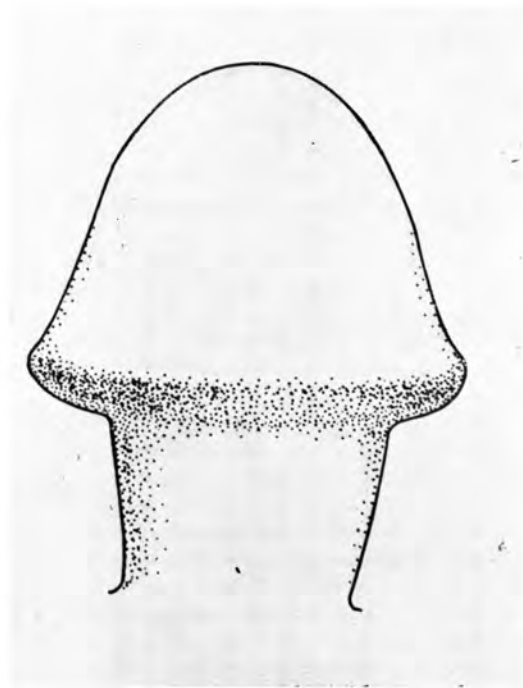

Corinth: a. Portrait of Faustina the Younger, b. Marble Relief of Heracles

H. ROBINSON

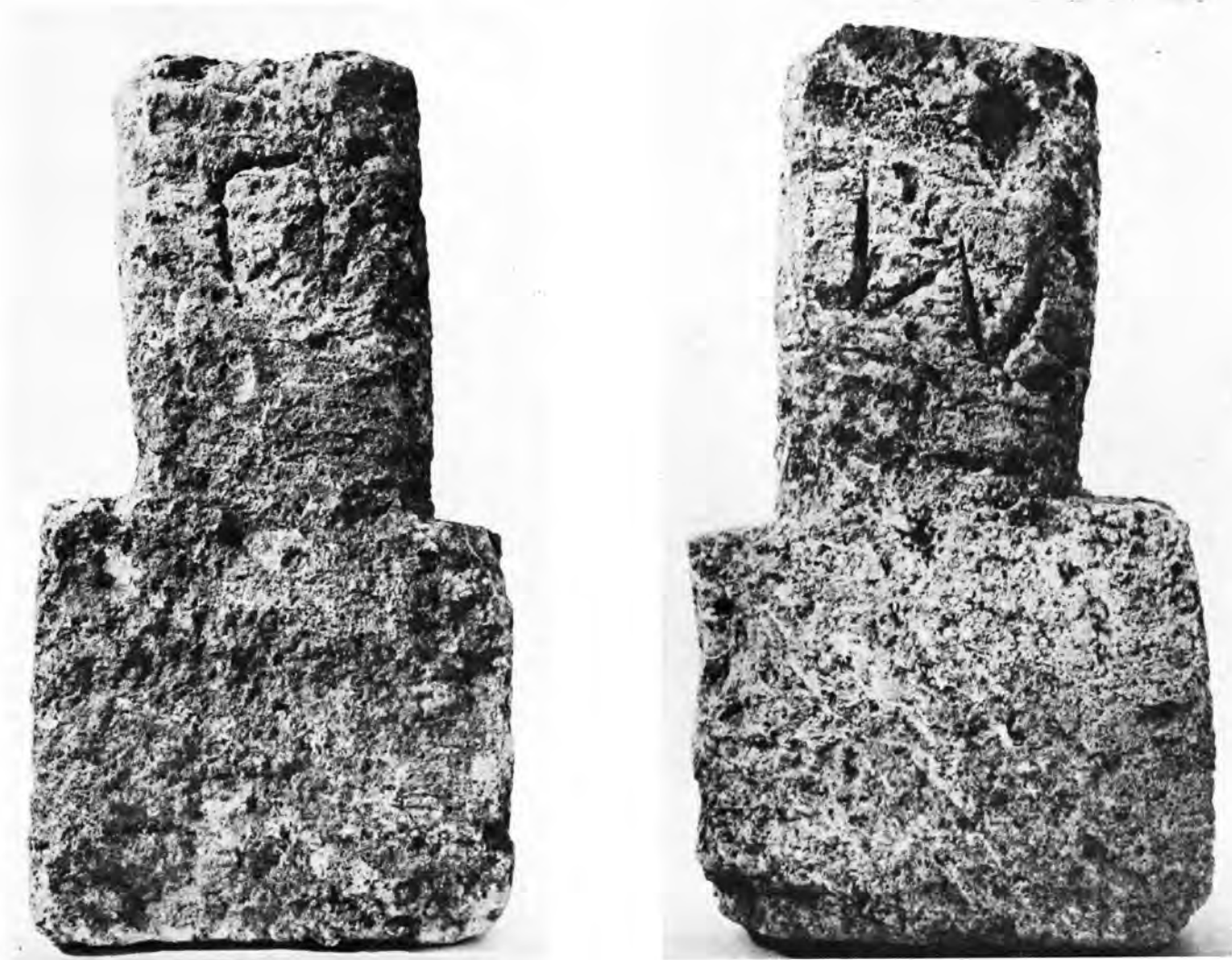

Corinth: a. Precinct of Temple E., Northwest Corner: Plan, b. Boundary Stone

Corinth: a - b. Cult Object: View at Left; Reconstructed Outline at Right, c. Aniconic Head of Poros

H. ROBINSON

Corinth: a - b. Boundary Stone Inscribed on Both Faces

H. ROBINSON

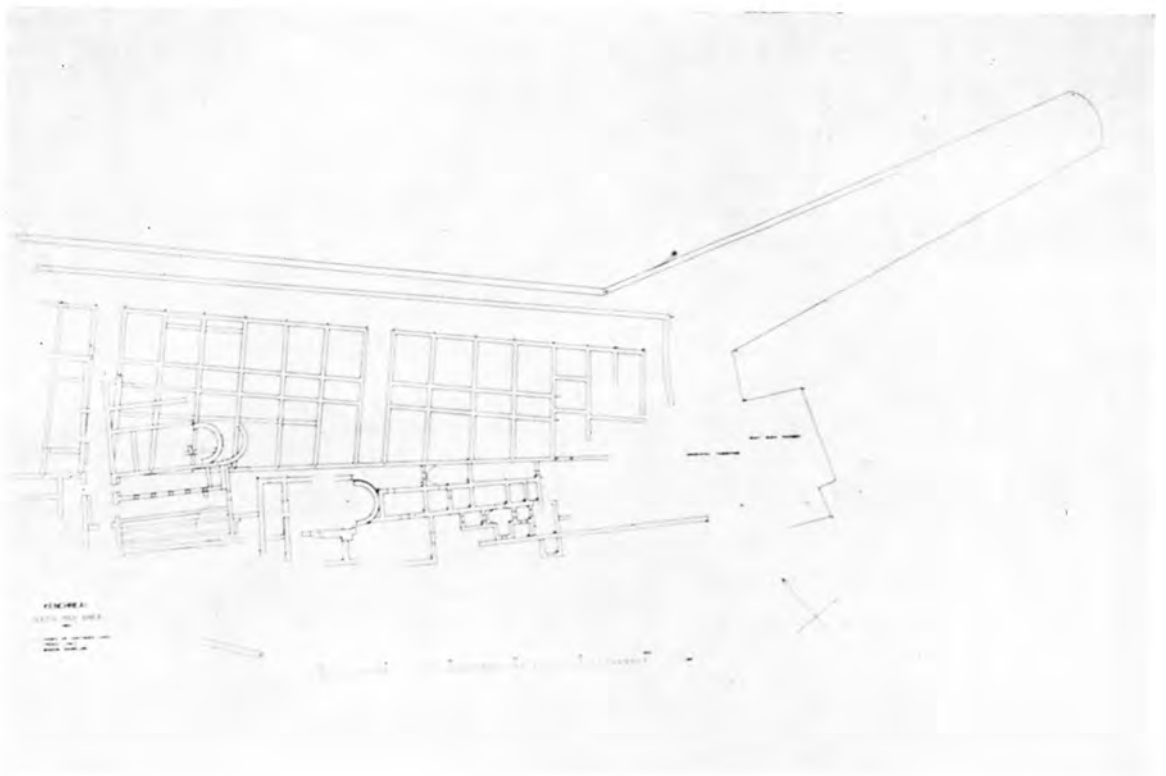
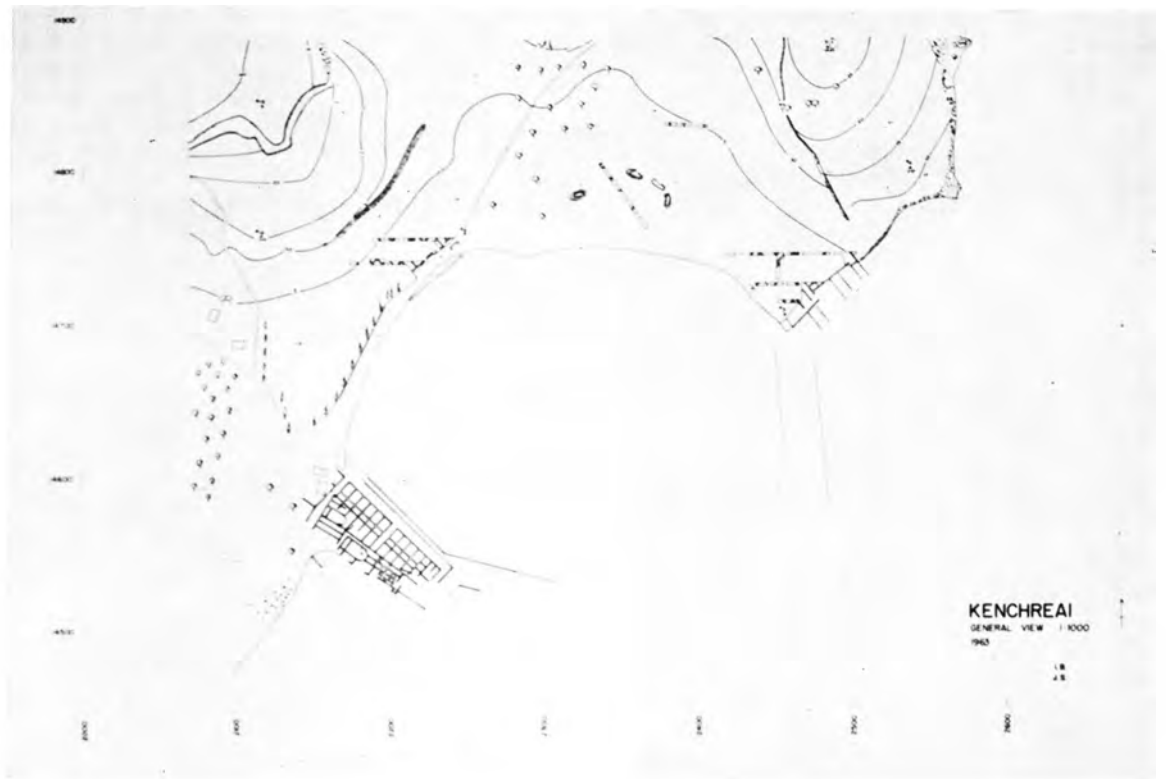

Corinth: a - b. Bronze Mirror: the Back of the Mirror and the Relief from the Cover

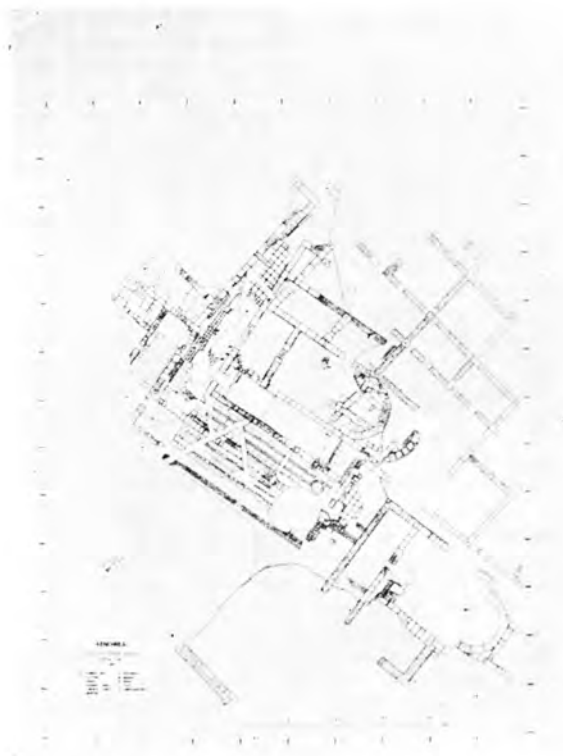
Corinth: a. Votive Pinax from Penteskouphi: Berlin F 471 (upper right) and Corinth C-63-354,
b. Votive Pinax from Penteskouphi: Berlin F 604 and Corinth C-63-104 (upper right)

H. ROBINSON

Kenchreai: a. Map of Site of Kenchreai, b. The Southwest end of the Harbor—outline Plan

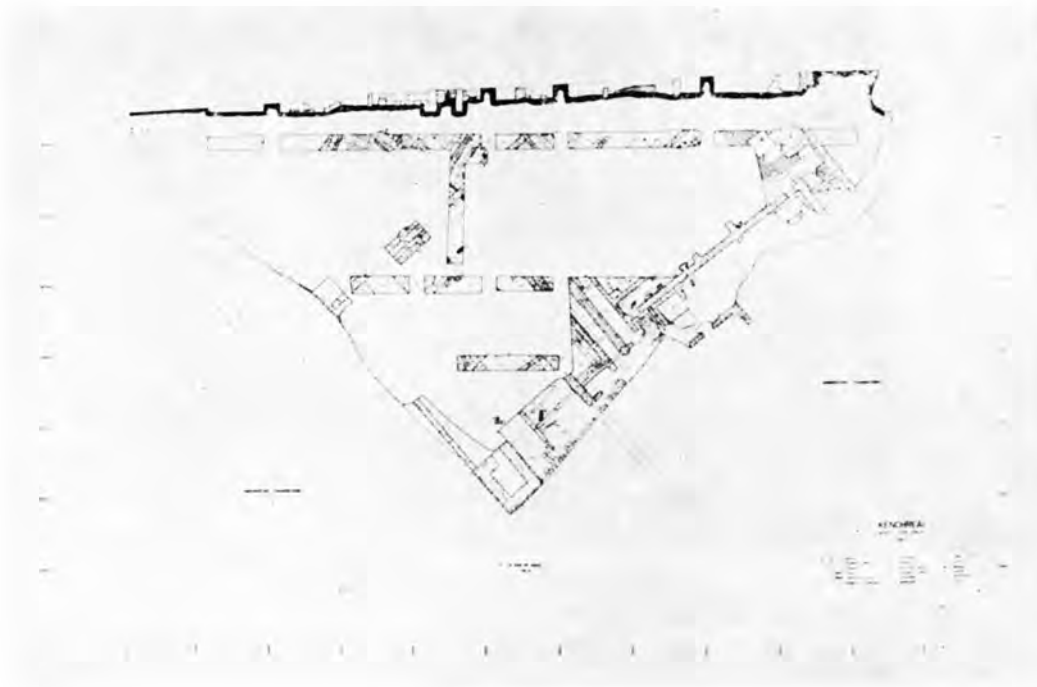
R. SCRANTON - E. RAMAGE

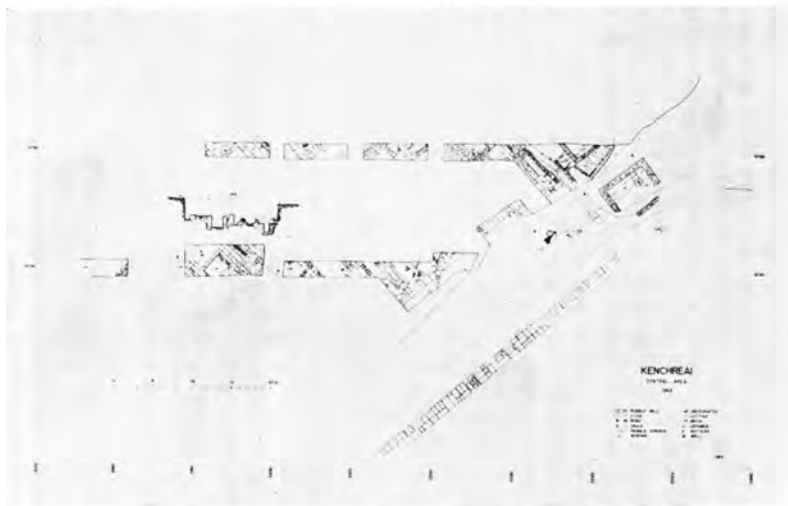
Kenchreai: a. Part of the early Christian church with walls of building on the pier visible in the water beyond, b. The Southwest end of the Harbor; detailed plan of excavated area and associated remains in water

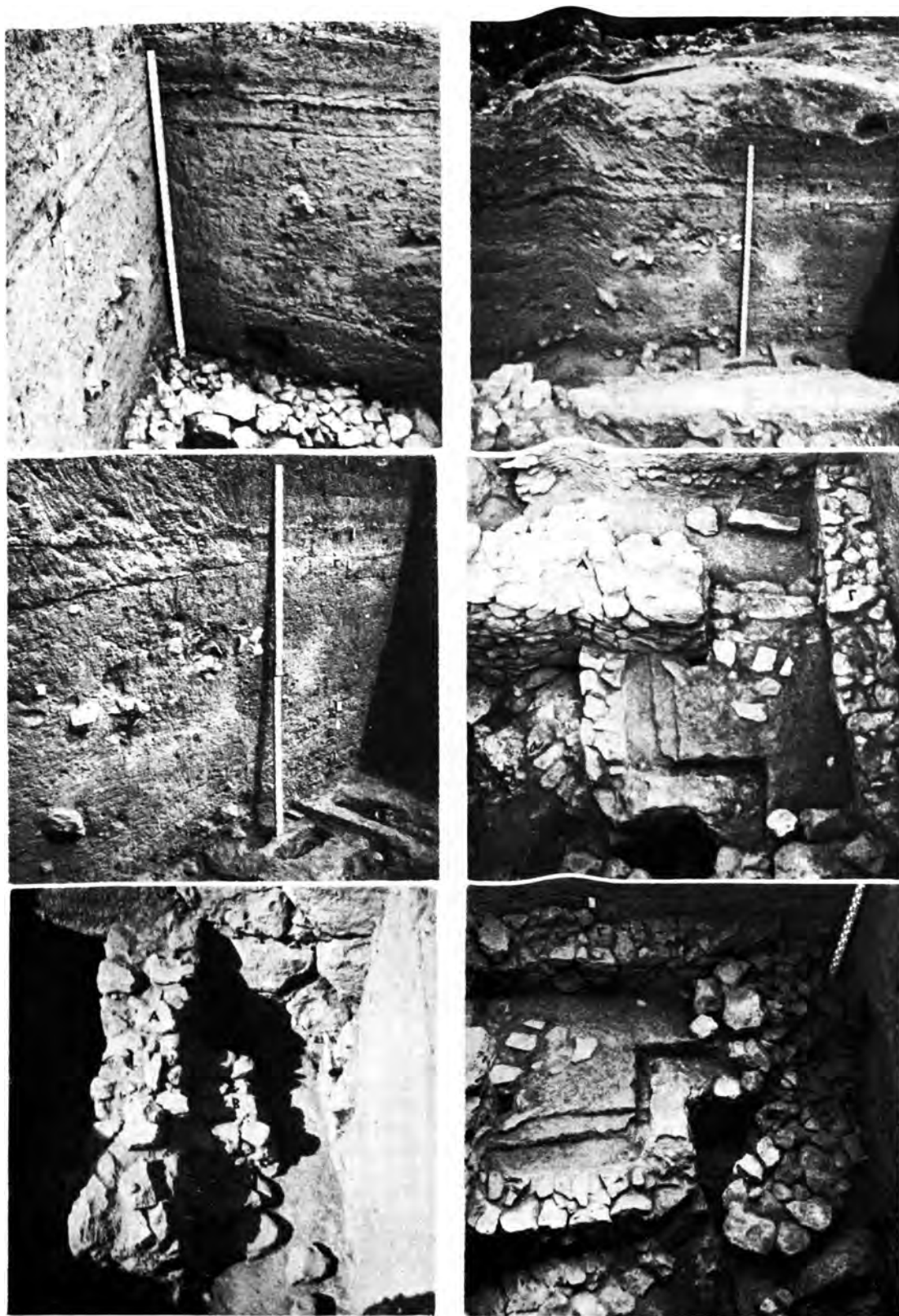
Kenchreai: a. The Southwest end of the Harbor; view of marble-paved hall south of Church, b. The Southeast end of the Harbor; view of Exonarthex of Church

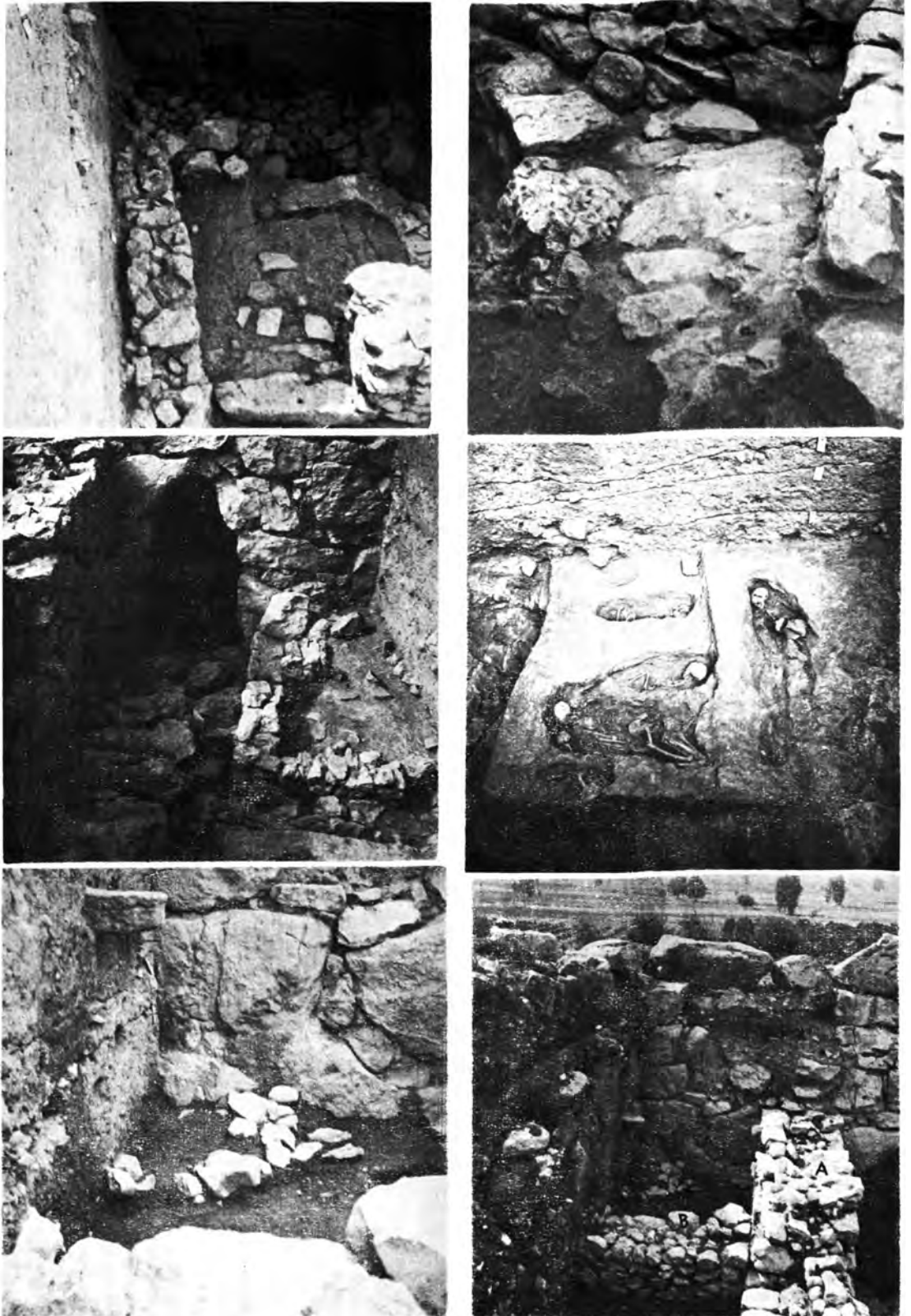
Kenchreai: a. The Northeast end of the Harbor; detailed plan of excavations, b. The Northeast end of the Harbor; mosaic floor in north corner of Brick Building

Kenchreai: a. The Northeast end of the Harbor; remains south of the Brick Building, b. The Inner Corner of the Harbor; detailed plan of Excavation, c. Terracotta Head of Dionysos from a situla

Τίρυνς: α. Στρωματογραφία εις την Β. τομήν (ΝΑ. γωνία τοῦ σκάμματος), β. Στρωματογραφία Ν. τομῆς (Β. πλευρὰ τοῦ σκάμματος), γ. Στρωματογραφία Ν. τομῆς (Β. καὶ μέρος τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ σκάμματος), δ. Τὰ ἀποκαλυφθέντα κτίσματα πρὸ τῆς Β. σύριγγος, ε. Ὁ πρὸ τῆς Β. σύριγγος ἀναλημματικὸς τοῖχος καὶ τὸ Β. αὐτοῦ δωμάτιον, ζ. Ὁ τοῖχος Γ καὶ ὁ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξώστης
 Ν. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

Τίρυνς: α. Ὁ Α. τοῖχος τοῦ κτηρίου, ὁ πρὸ αὐτοῦ σχηματιζόμενος ἐξώστης καὶ τὸ κατάφλιον πρὸς τὸ Β. ἀνοιγόμενον δωμάτιον, β. Πλακόστρωσις ὀχετοῦ (α) πρὸ τοῦ ἐξώστου τοῦ κτηρίου, γ. Τὰ πρὸ τῆς Ν. σύριγγος κτίσματα, δ. Οἱ πρὸ τῆς Ν. σύριγγος ἀποκαλυφθέντες τάφοι, ε. Ἡ κατὰ τὸ ΝΔ. ἄκρον τοῦ σκάμματος ἐστία, ς. Τὸ Ν. τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τμήμα μυκηναϊκῆς οἰκίας

Ν. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

Τίρυνς: α. Τὸ Β. ἄκρον τῆς τομῆς τῆς ράμπας καὶ τὰ ἐμφανισθέντα ἐκεῖ ἐπάλληλα δάπεδα, β. Ἡ τομὴ παραπλεύρως τῆς ράμπας ὀρωμένη ἐκ Β., γ. Λεπτομέρεια τοῦ Πί ν. 116 δ

Μυκῆναι, Μυκηναϊκός τάφος Μπολιάρη: α - γ. Εύρηματα ἐκ τοῦ τάφου

Σπηλιωτάκη. Ἀρχαῖος Ἐλαιούς: α. Τὰ σημεῖα ἀνασκαφῆς (σημειοῦνται διὰ τριῶν ἀστερίσκων) καὶ τὸ σημεῖον τῆς ὁδοῦ (παρὰ τὸ αὐτοκίνητον, ὅπου σταυρός) ὅπου εὐρέθη ὁ ἀποθέτης, β. Δ. πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου τοῦ ἱεροῦ, γ. Β. πλευρὰ τοῦ στυλοβάτου, δ. ΝΔ. γωνία στυλοβάτου, ε. Διαχωριστικὸς τοῖχος τῶν δύο σηκῶν, ζ. Τὰ λείψανα τοῦ εἰς τὸ βάθος τοῦ Ν. σηκοῦ βωμοῦ

Σπηλιωτάκη. Ἀρχαῖος Ἐλαιός: α. Ὅπλα εἰς τὸ δάπεδον τοῦ βορείου σηκοῦ, β. Ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ νοτίου σηκοῦ, γ. Λεπτομέρεια τῆς προηγουμένης εἰκόνας, δ. Διακόσμησις περιθωρίου τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου σηκοῦ

Ν. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

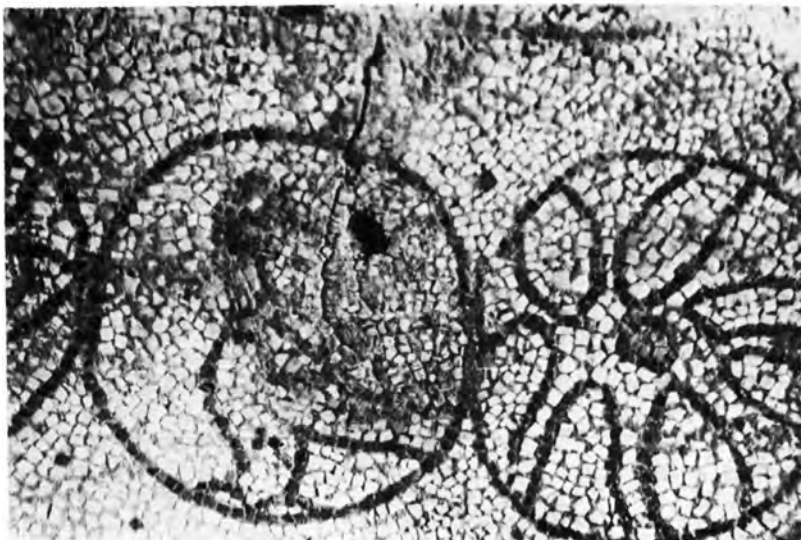
Σπηλιωτάκη. Ἀρχαῖος Ἐλαιούς: α-β. Ἀρχαῖκά εἰδώλια ἐκ τοῦ ἀποθέτου, γ. Εἰδώλια ἐκ τοῦ ἀποθέτου
Ν. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

Σπηλιωτάκη. Ἀρχαῖος Ἐλαιούς: α. Κλασσικά εἰδώλια ἐκ τοῦ ἀποθέτου, β. Ἄγγεῖα ἀναθηματικά ἐκ τοῦ ἀποθέτου, γ. Ἀναθήματα ἐκ τοῦ ἀποθέτου
 Ν. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

Ἀνασκαφή Νοσοκομείου Ἄργους: α. Μικρὸς κιβωτιόσχημος τάφος, β. Ἡ τελευταία ταφή τοῦ τάφου 72
Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ-ΔΕΙΛΑΚΗ

ΠΙΝΑΞ 124

ΧΡΟΝΙΚΑ Α.Δ. 19 (1964)

Άργος: α - δ. Εύρηματα εκ τής άνασκαφής «Παληόπυργα» Άργους

Ἄλεια: α. Ὁ λόφος τῆς ἀκροπόλεως μέ τήν διακρινομένην εἰς τήν ὄφρὸν γραμμὴν τοῦ τείχους, β. Δεξαμενὴ ρωμαϊκῶν χρόνων, γ. Ἡ αὐτὴ δεξαμενὴ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς, δ. Ἀναλημματικός τοίχος, ε. Ἄργος: Ταφικός πίθος

Ν. ΒΕΡΔΕΛΗΣ

Τυχαία εύρήματα περιοχής Ἀργολιδοκορινθίας: α. Κεφαλή κούρου τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε π.Χ. αἰ., β. Ἀρκαδικὸν ἀγαλμάτιον τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, γ. Νίκη ἐν πτήσει. Ἑλληνιστικὸν ἔργον ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερων προτύπων

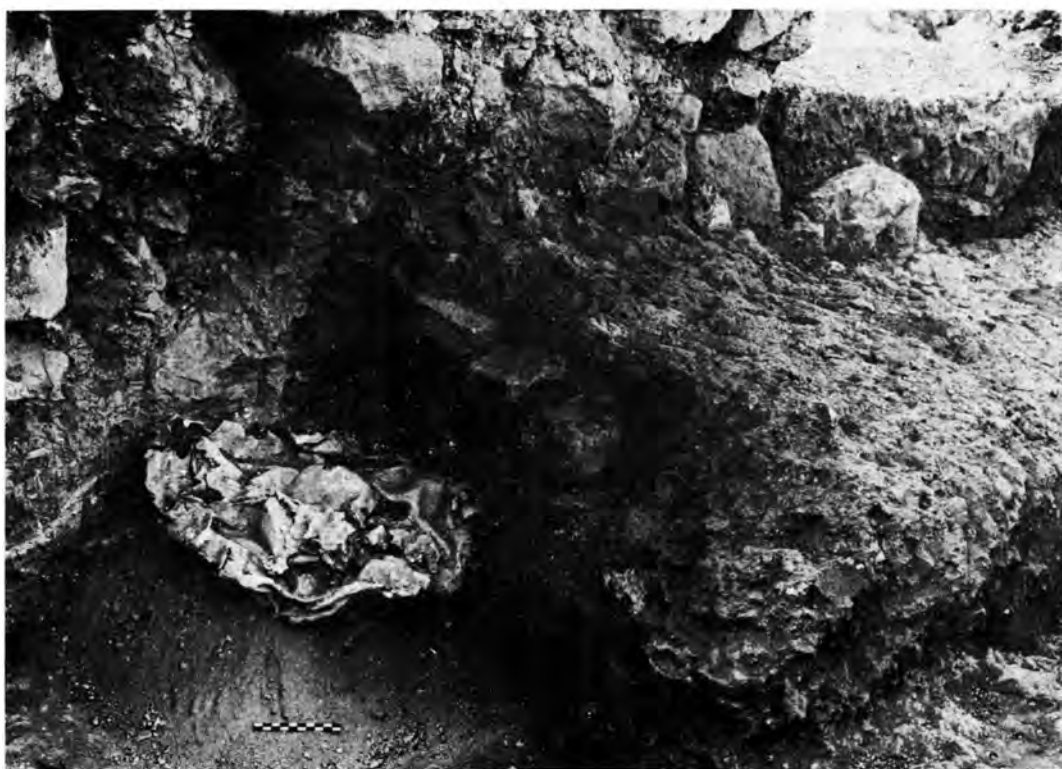
Τυχαία εθρήματα περιοχής Κορινθίας: α. Ἐπιτόμβιον ανάγλυφον τῶν τελευταίων ἑλληνιστικῶν ἢ τῶν προῖμων ρωμαϊκῶν χρόνων, β. Ἀναθηματικὴ(;) πηλίνη στήλη τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε π.Χ. αἰῶνος, γ. Ἀγαλμάτιον γυναικὸς

Τυχαία ευρήματα περιοχής Κορινθίας: α. Δεξιά πλευρά της επομένης κεφαλής, β. Κεφαλή Ἀθηνάς ἐξ ἀκρολίθου ἀγάλματος, γ. Ὁπίσθια πλευρά τῆς ἰδίας κεφαλῆς

Μυκῆναι: α. Γενική ἄποψις κτισμάτων πρὸς Ν. τοῦ Β. Κυκλωπέιου Τείχους,
β. Κτήριο Μ. Κεντρικὸν δωμάτιον Μ - 2 καὶ πρὸς Ἄνατολὰς δωμάτιον Μ - 3

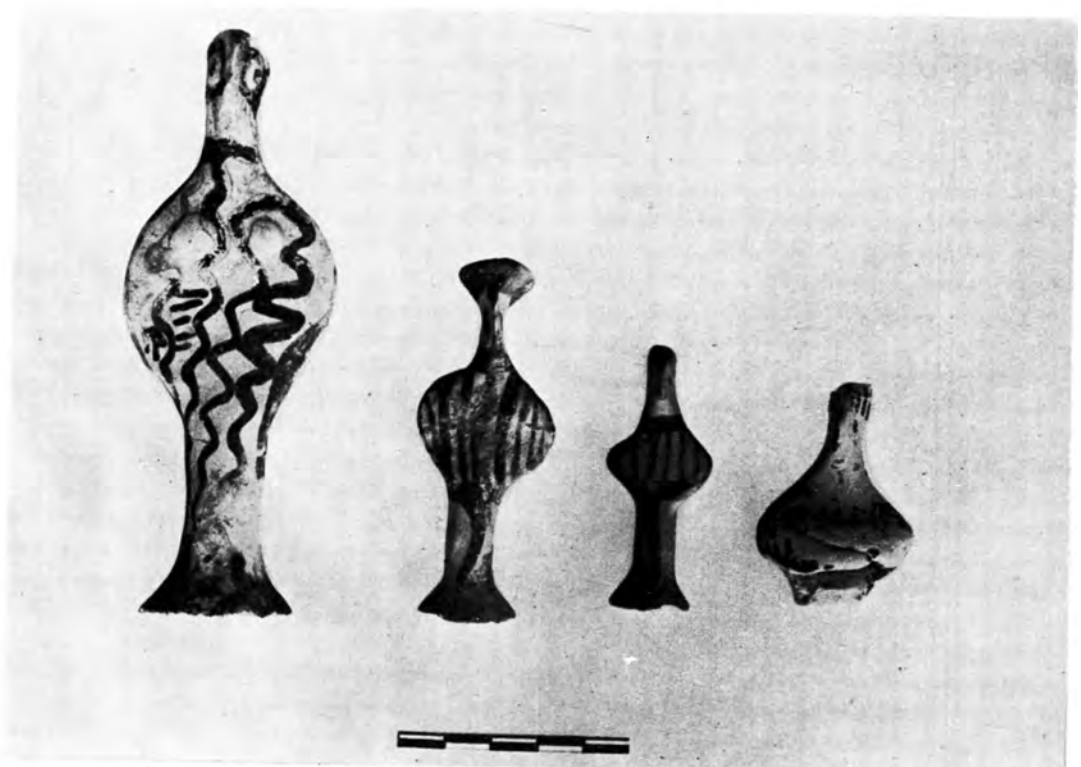

Μυκήναι: α. Ἐξωτερικὴ εἴσοδος εἰς δωμάτιον Μ-3, β. Μολύβδινον ἀγγεῖον κατὰ χώραν εἰς τὸ δωμάτιον Μ-3

Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ

Μυκήναι: α. Ειδώλιον ἐξ ἔλεφαντοστοῦ· ὀπισθία ὄψις, β. Τριγωνικὴ αὐλὴ πρὸς τὰ ΒΑ. τοῦ κτηρίου Μ.Φ. = φρεάτιον ὑπονόμων

Μυκήναι: α. Τεμάχια αιγυπτιακῆς ἐνεπιγράφου πινακίδος, β. Ειδώλια ΥΕ ΙΙΙ Β ἀπὸ τὸ κτήριον Μ
Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ

Μυκῆναι: α. Κλίμαξ καὶ κυκλοτερῆς διάδρομος, β. Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (α - α) τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. β - β, θεμέλια ἐλληνιστικοῦ ναοῦ

Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ

Μυκῆναι: α. «Δωμάτιον πίθων» τοῦ ἀνακτόρου Μυκηνῶν. Προγενέστερον ἐκ γυψολίθου δάπεδον παρακτωμένον, β. Γενικὴ ἄποψις θεμελίων τῆς οἰκίας 1-3 εἰς τὸν τομέα τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἰατρέως

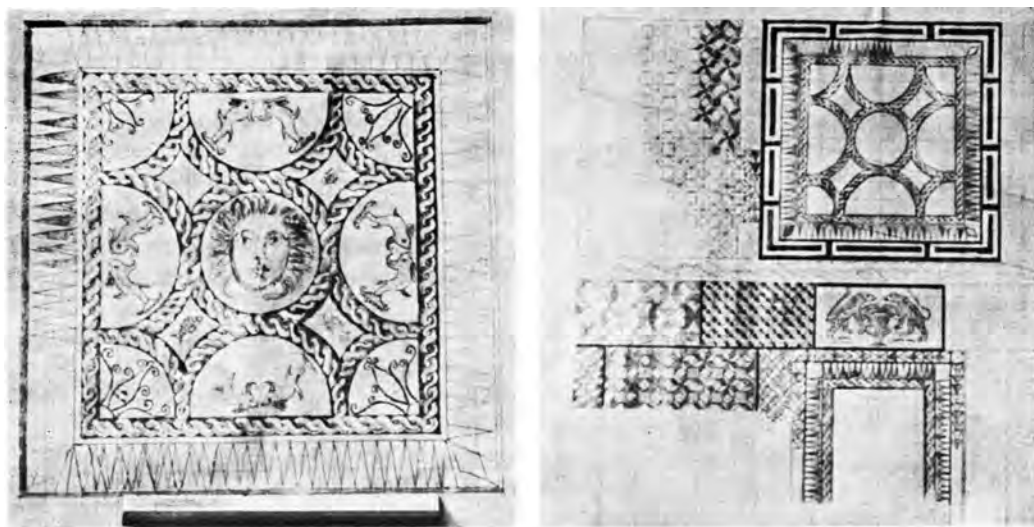
Midea (Dendra): a. Minor wall parallel to the Cyclopean wall, b. Fragment of a bowl, c. Fragment of a big stirrup jar

Σπάρτη: α. Γενική άποψις τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Μαγούλας, με Τρίτονα καὶ διάφορα ἄλλα θέματα,
β. Ἡ κεντρικὴ παράστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Μαγούλας

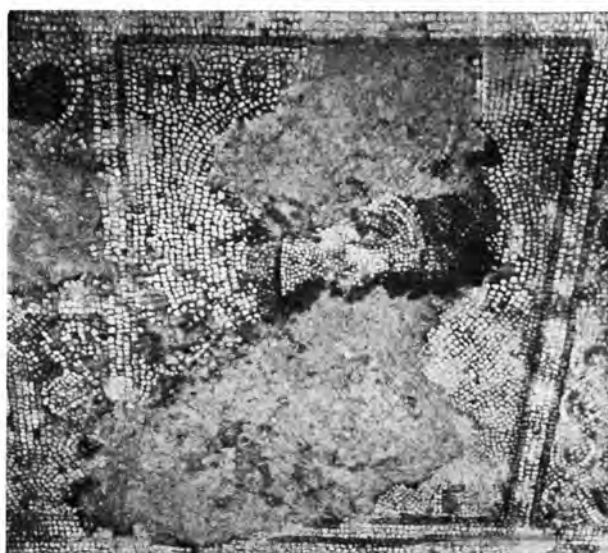
Σπάρτη: α. Μωσαϊκὸν Μεδούσης με ἐμφανὲς τὸ κρασπεδόρειθρον τοῦ πεζοδρομίου, β. Οἱ πάνθηρες ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Μεδούσης

Σπάρτη: α. Μέδουσα: σχέδιον πρόχειρον, β. Σχέδιον πρόχειρον τῆς θέσεως τῶν μωσαϊκῶν Μεδούσης, πανθήρων· παράστασις ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα, γ. Τὸ σφζόμενον τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τῶν Μουσῶν

Σπάοτη: α. Ἡ Σαπφώ, β. Ὁ Ἄλκμαν

Σπάρτη: α. Ἡλιος, β. Ἡμέρα

Μονεμβασία: α - β. Τμήμα τῶν τειχῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς κεντρικῆς πύλης πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Πύργος ἀριστερὰ τῆς κεντρικῆς πύλης πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, ε. Τμήμα τοῦ τοίχου στηριξέως κλίμακος φερούσης εἰς τὴν στέγη τῆς πύλης, ς. Τοῖχος παρὰ τὴν κλίμακα

Μονεμβασία: α - β. Ή παρά τὸ «Πορτέλο» θέσις πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Πύργος ὑπὸ τὴν Παναγίαν τὴν Χρυσοφίτισσαν πρὸ τῶν ἐργασιῶν καὶ μετὰ τὴν στερέωσιν

Μονεμβασιά: α - β. Τμήμα παρά την μικράν πόλιν κατά τήν στερέωσιν καί μετά ταύτην, γ. Τò στερεωθέν παρά τήν θέσιν «Πορτέλο» τμήμα τῶν τειχῶν μέ τὰς ὀδοντωτάς ἀπολήξεις, δ. Στερέωσις ὀδοντωτῶν ἀπολήξεων τῶν τειχῶν

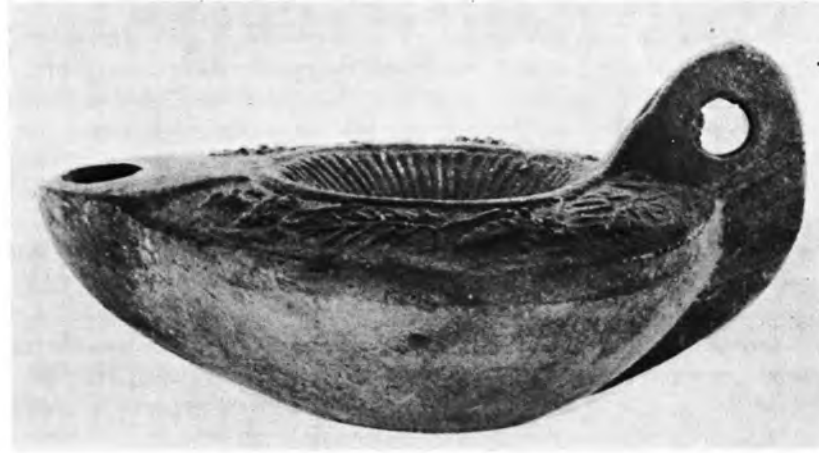

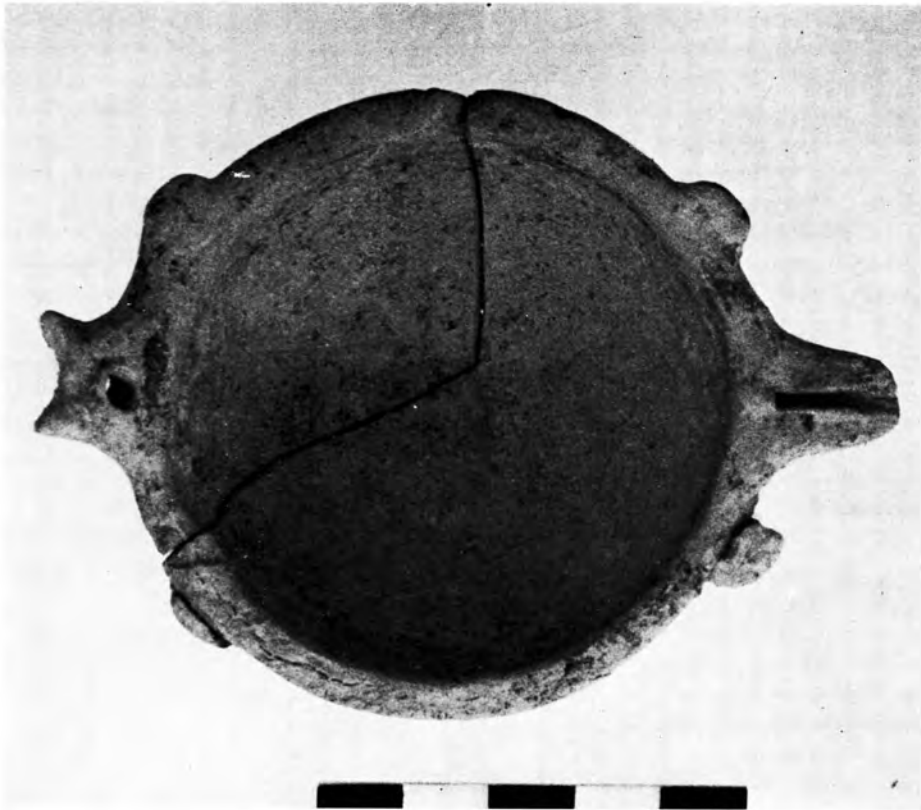
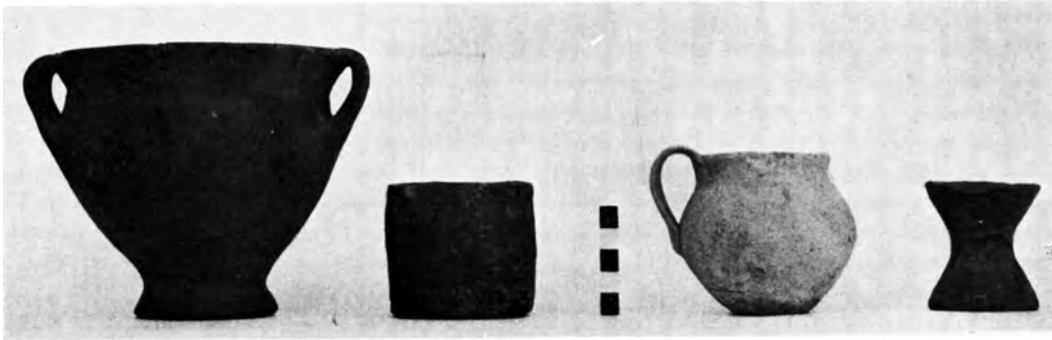
Σπάρτη. Άνασκαφή οικοπέδου Βαρβιτσιώτη: α - β. Τμήματα του ψηφιδωτού δαπέδου του κεντρικού κλίτους, γ. Ρωμαϊκός, κεραμοσκεπής τάφος Α. τής άψίδος του κοσμικού κτίσματος

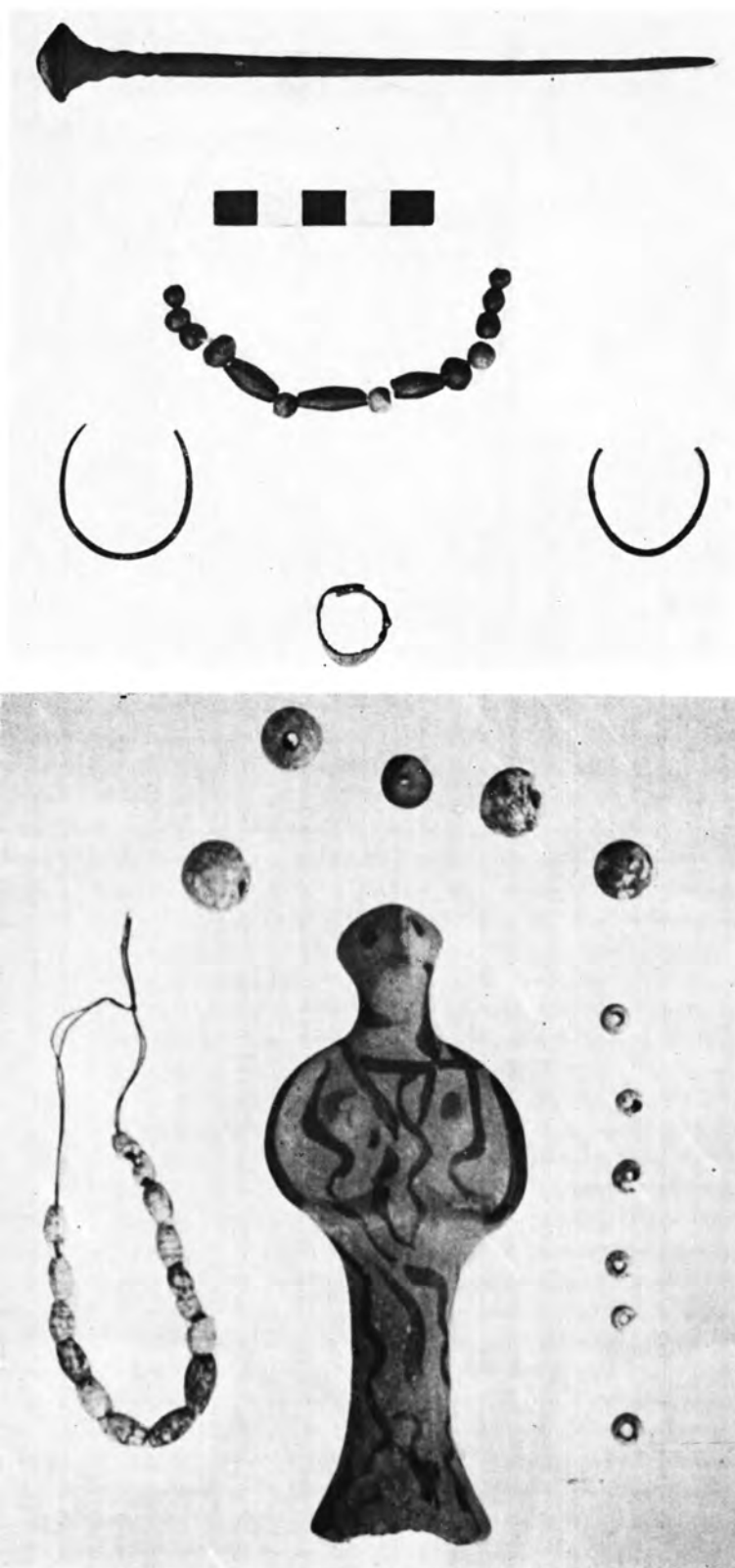
Σπάρτη. Άνασκαφή οικοπέδου Ό. Παρασκευοπούλου: α - γ. Λύχνοι ρωμαϊκών χρόνων

Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ

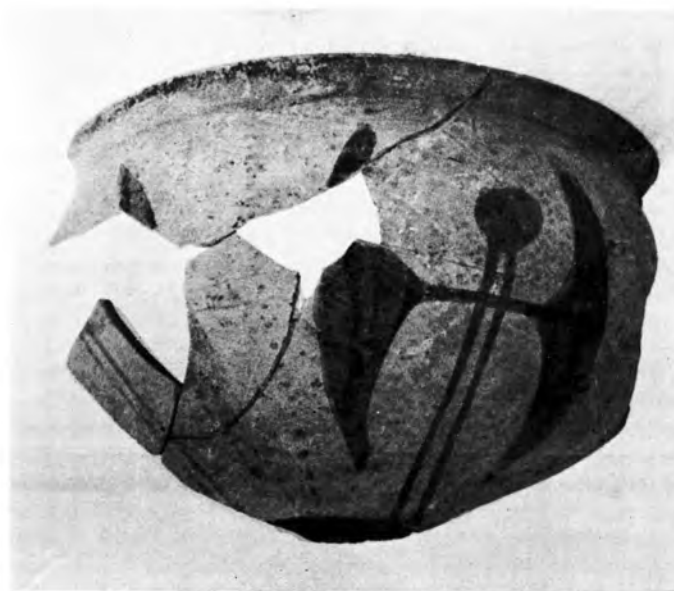
Hagios Stephanos (Alpha): a. Pottery from Middle Helladic burial,
b. Lamp (?) from late Middle Helladic cist tomb

Hagios Stephanos: a. (Alpha). Bronze pin, earrings and carnelian beads from Middle Helladic burial,
 b. (Beta). Late Helladic III B figurine and paste beads from child burials

Hagios Stephanos: a. (Beta). Late Helladic III B krater, b. Alpha trenches

ΠΙΝΑΞ 150

ΧΡΟΝΙΚΑ Α.Δ. 19 (1964)

Kythera, Kastri: a. Steatite bowl from Tomb C (MM III to LM IA), b. LM IA mug from Tomb E, c. LM IA vase from Tomb E

Kythera: a. Kastri. The site of the Minoan Settlement, b. Palaiopolis. Ionic capital fragment
G. L. HUXLEY

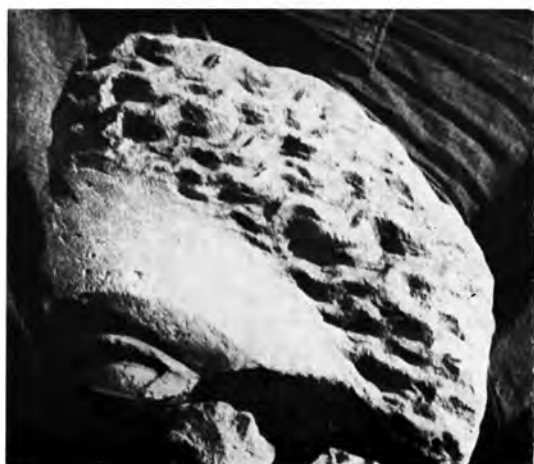
Μεσσηνία: α. Ἡ γέφυρα Μπουρτζίου Κάστρου Μεθώνης μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς,
β. Ρωμαϊκοὶ τάφοι Κόρκλας Τριφυλίας

Μεσσηνία. Κόκλα Τριφυλίας: α. Ρωμαϊκοί τάφοι, β. Προϊστορικά αγγεία

Μεσσηνία. Τριφυλία: α. Έγχάρακτα δοστρακα Κόκλας, β. Προϊστορικά δοστρακα Κόκλας, γ. Τοιχογραφία άψίδος ιερού εκκλησίας Άετού

Μεσσήνη: α. Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Β. στοᾶς τῆς «Ἀγορᾶς», β. Τμήμα μαρμαρίνης κεφαλῆς εὑρεθὲν εἰς τὴν Β. στοᾶν τῆς Ἀγορᾶς, γ. Ἐπιγραφή εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν Β. στοᾶν τῆς Ἀγορᾶς

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μεσσήνη: α. Αί πρό τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀποκαλυφθεῖσαι δύο βάσεις βωμῶν ἢ ἀναθημάτων,
β. Κορινθιακὸν κιονόκρανον μετ' ἀναγλύφων Νικῶν ἐκ τῆς στοᾶς τῆς αὐλῆς

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μεσσήνη: α. Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ Βορρᾶ καὶ τὰ κατὰ συνέχειαν αὐτοῦ πρὸς Δυσμᾶς ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα, β. Ἀποψὶς τοῦ διαμερίσματος Μ ἀπὸ Νότου. Εἰς τὸ βάθος ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μεσσήνη: α. Τὸ διαμέρισμα Μ ἀπὸ Δυσμῶν, β. Ποὺς ἀγάλματος εὐρεθεῖς εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Φιλοκρατείας (Μ), γ. Πλαγία ὄψεις τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Φιλοκρατείας ποδὸς μαρμαρίνου κολοσσιαίου ἀγάλματος

Μεσσήνη: α. Μεταγενέστεροι τάφοι εύρεθέντες ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος Ν (πρὸ τοῦ ἀνοιγματος),
β. Μεταγενέστεροι τάφοι ἐντὸς τοῦ διαμερίσματος Ν μετὰ τὸ ἀνοιγμα αὐτοῦ

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μεσσήνη: α. Τὸ μετὰ ἐσωτερικῆς ἐξέδρας διαμέρισμα, β. Ἐποψὶς τῶν διαμερισμάτων Ξ καὶ Ρ, γ. Τὸ διαμέρισμα Ρ ἀπὸ ΒΔ.

